

בקיצור

ללמוד להבין ולזכור

מסכת גיטין

להלן הקובץ המלא למסכת גיטין

הקובץ הזה ניתן לך חינם

עם זאת, אין לתאר את היקף ההשקעה שהושקעה בו
ומדובר במפעל שאין לו כמעט שום מימון

לכן

אם נהנית ממנו

נודה על השתתפות

בהוצאות באחת מהדרכים הבאות:

א. רכישת ספר זה בכריכה רכה או קשה בקישור זה

באתר אמזון

ב. כל סכום גם סכום קטן בביט למספר 0506877088

ג. תרומה דרך הקישור הזה

תודה רבה

בקי צור

ללמוד להבין ולזכור

על

מסכת גיטין

סיכום הסוגיות בלשון שווה לכל נפש, מסייע.
ללמוד ולהכיר את מבנה הסוגיות כהכנה ללימוד.
להבין ולהשכיל את ענייני הסוגיות במהלך הלימוד.
ולזכור היטב פרטי הסוגיות ידי חזרות לאחר הלימוד.

המילים המודגשות הן תמצית הסוגיות ועל ידן
ניתן לחזור על כל סוגיה בזמן קצר פעמים רבות
ולרכוש ידיעה אמיתית וקניין גמור בתלמוד

נדפס לראשונה בעזרת ה' יתברך בשנת ה'תשס"א
וכעת יו"ל במהדורה חדשה מאירת עיניים עם הרבה שיפורים
חודש אייר ה'תשפ"ג

©

יצחק אהרן חורביץ, רחוב פלדמן 8 בני ברק

bekitsur1@gmail.com

לעילוי נשמות

מרת פנינה (פסיה) ברן ע"ה

נלב"ע ל' מנחם-אב תשפ"א

ת. נ. צ. ב. ה.

לעילוי נשמת

ר' ראובן ב"ר צבי ברן ז"ל

ומרת רזה (שושנה זיסל) ב"ר שמעון

ז"ל

ת. נ. צ. ב. ה.

מתוך הסכמות שהתקבלו לחיבור זה

עלתה בידו להעלות על הכתב "בקיצור" כפי השם שנתן לכתביו אלו לסכם במועט המחזיק את המרובה את מהלך הסוגיות עם עומק ההבנה בהם. (הגאון רבי זלמן רוטברג זצ"ל, ראש ישיבת בית מאיר).

הנה מודעת זאת בכל הארץ, ערך חן יקרת החיבור הנפלא הנקרא "בקיצור" אשר בו נתקיים באופן מושלם דברי חז"ל לעולם ישנה אדם לתלמידיו בדרך קצרה כאשר נפרש בפני הלומדים מהלך דברי הגמרא משולבים בדברי רש"י ותוס' בבהירות נפלאה. וה"בקיצור" מועיל הן להשגה והן לחזרה ולשינון והן לזכרון העניינים הנלמדים למען יעמדו ימים רבים. והנה מזה שני מחזורים על סדר לימוד הדף היומי רבים מאוד נאותים לאור החיבור הזה וחוזרים ומבקשים מי יראנו טוב לחזור ולהפיץ הדברים לתועלת הלומדים בכלל וללומדי הדף היומי בפרט וברור שכל המביא אליו את דברי הברכה האלה יאחזנה ולא ירפנה ויהי בפיו כדבש למתוק. (הגאון רבי צבי רוטברג שליט"א, ראש ישיבת בית מאיר).

ומתוך הספר הזה יבואו בדרך קצרה להבנת הסוגיה ולהקיף הסוגיה לכל צדדיה ופרטיה והוא תועלת מרובה מאד וגם יש בספר תועלת מרובה לאותם שכבר למדו שיוכלו לחזור על הסוגיות בזמן קצר והוא תועלת גדולה למען יתקיים תלמודו בידו ולכן אמינא לפעלא טבא. (הגאון רבי דוד כהן שליט"א, ראש ישיבת חברון).

מתוך מכתבים שהתקבלו מלומדי ה"בקיצור"

מלא התפעלות אני מאופן סיכום וניתוח העניינים בקונטרס תחזקנה ידיכם וחילכם לאורייתא כה יוסיף וכה יתן אשמח לדעת אם יש להשיג על מסכתות קודמות **בתודה והערצה, הנעזר בקונטרס רבות בהכנת שיעור דף היומי**. (הגה"ח רבי יצחק ישעיה וייס, ראש ישיבת אלכסנדר).

הצלחת ליצור את יצירת הדור ... אני ורבים אחרים מצליחים להתמיד בלימוד הדף היומי . **לא היתה עוד יצירה מעין זו בעבר ולא בהווה** ... לדעתי תרומתך אינה רק להווה העכשווי, בבוא היום בעוד שנים כאשר תוציא זאת בעז"ה בספרים מאוגדים **הרי זה יהיה חלק מהותי של לומדי הגמרא באשר הם**. (י.ש).

ברצוני להביע את הערכתי למפעל החשוב שלכם, **אני מוצא את הסיכומים כטובים ביותר הקיימים היום הן מבחינת הבהירות והן מבחינת הצגת הדברים**. (מ.ר).

כאשר התחלתי את הסיבוב השלישי במפעל הדף היומי חשתי עייפות החומר ואיני יודע עד מתי הייתי סוחב כאשר התוועדתי לא מזמן ל"בקיצור" הוא נסך בי כוחות ונטע בי שמחה מרובה בלימוד, כמדומני שאיני היחיד ואולי יש כמותי מאות ויותר. (ע.א).

כידוע ישנם כיום כמה וכמה ספרי עזר המסייעים ללומד התלמוד ... ברם **מניסיוני בהוראת התלמוד ... מזה כמה עשורים**, כלי עזר אלו לבדם אינם יכולים להביא לדרך המחשבה התלמודית להבנת עומק הסוגיות, **לא די בתרגום והסבר קצר בצידו**, הם זקוקים להנחיה מעמיקה יותר שתעניק להם תמונה מקיפה של מבנה הסוגייה והטענות המרכזיות המוצעות בה. משום כך התלהבתי כל כך מעבודת הרב הורביץ בחוברות **"בקיצור"** ואף נמנית עליהן באופן אישי, שכן בעבודה מקיפה זו מציע הרב הורביץ בלשון מובנת לכל את עקרי הסוגייה בדרך שכל תלמיד יכול להבינה לאשורה ולתפוס את התמונה הכללית של מהלך זרימת הסוגייה. (א.ק).

בשנה האחרונה ... אני מעיין דרך קבע בחוברות **"בקיצור"** ... ברצוני לציין כי אני מוצא עניין רב בחוברת המסכמת הבהירות ובתמציתיות את הסוגיה הנדונה. סיכום זה מדגיש את העניינים העיקריים בסוגיה ומאפשר לחזור בזמן קצר יחסית על סוגיה מורכבת העיון בחוברת **"בקיצור"** מסייע לשינון הסוגיה לאחר לימודה ולהבנת עקרונותיה טרם לימודה. (מ.ל).

אקדמות מילין

כידוע, יסוד ההלכה היהודית הוא התלמוד הבבלי, וכבר נקבע כי חתימת התלמוד היא סוף הוראה המחייבת את כל ישראל בכל מקומותיהם. ואולם, דרכו של התלמוד דרך עמוקה היא מאוד, ואין התלמוד ספר הלכות פסוקות אשר ירוץ בהן הקורא ויבין מיד את מסקנות הסוגיות. ברוב המקומות לא יגיע הלומד להבנת ההלכה על בוריה אלא אם כן יהיה שותף במהלך המשא ומתן שהביא להכרעת ההלכה, וזאת על ידי מאמץ רב להבין כל עניין ועניין. והתלמוד הזה רחב מאוד, והבנת כל עניין בו אורכת זמן רב, עד שמעטים הם הזוכים להעמיס אותו או את רובו על שכלם.

כלפי העניין הזה, החלטתי לגשת אל המלאכה הגדולה הזו, לסייע לעצמי ולאחרים, לעשות לכל הפחות השתדלות כדי להגיע אל המטרה הנכספת, והיא ידיעה רחבה ומקיפה בתלמוד הבבלי.

ניתן לחלק את הדרך אל המטרה הזו לשלושה חלקים, והם: ללמוד, להבין, ולזכור.

ללמוד בעניין הלימוד הורו לנו חז"ל (פסחים ג, ב), לעולם ישנה אדם לתלמידו דרך קצרה, ועניין "דרך קצרה" מבואר במסכת עירובין (נג, ב), שהיא הדרך המהירה ביותר להגיע אל המטרה, כלומר תחילת הלימוד לא תהיה בדרך מסורבלת ועיקשת, המרחיקה את מטרת הלימוד, שהוא ידיעת העניינים, אלא בדרך הקלה ביותר.

ואף כי שבחו חז"ל את העיון העמוק הבא על ידי עמל ויגיעה, עד שאמרו (ברכות ו, ב), אגרא דשמעתא סברא, כבר הזהירו ואמרו (שם סג, ב), לעולם ילמוד אדם תורה ואחר כך יהגה, הרי שתחילה יש ללמוד באופן הקל ביותר, ובכך לקנות את דברי התורה, ורק לאחר מכן להעמיק בה.

להבין ובוודאי שאין הכוונה שמתחילה יש לקרוא את דברי התורה בלא להבין כלל, כי הקורא ואינו מבין מה שהוא קורא, אף אם משמיע הדברים בקול ובנעימה רבה, אין זה לימוד כלל, ואינו עדיף מציוף הציפורים ושאר בעלי חיים, ועליו ועל שכמותו תמחו חז"ל בכמה מקומות (כגון שבת קיג, א), גמרא גמור זמורתא תהא? אלא הדרך הנכונה היא, שגם בתחילת לימודו יבין היטב את הדברים שלומד, לכל הפחות כפשוטם.

ולזכור

מי שלמד והבין אך לא השכיל לקיים הדברים בידו, מלבד מה שמראה שמזלזל בלימודו, ואינו מייקרו לשמור עליו, אפשר שכלל אין להחשיב את פועלו עד עתה כלימוד, וכמו שפירש רש"י (ברכות ו, ב) בעניין מה שאמרו אגרא דפרקא ריהטא, עיקר קבול שכר הבריות הרצים לשמוע דרשה מפי חכם, היא שכר המרוצה, שהרי רובם אינם מבינים להעמיד גרסא ולומר שמועה מפי רבן לאחר זמן, שיקבלו שכר למוד. מבואר בדברי רש"י אלו, שמי שאינו יכול להעמיד גרסתו ולומר השמועה כתקנה לאחר זמן, אינו מקבל כלל שכר על הלימוד, אף אם באותה שעה ששמע הדבר עדיין ידע לאומרו כראוי.

בקיצור

החיבור הזה מטרתו לסייע ללומדים בשלושת העניינים הללו, הקריאה בו תוליך את הלומד בדרך הקצרה ביותר לידיעת העניינים השונים, כשהם מוסברים בדרך ברורה ומובנת, וזאת אף כהכנה לקראת לימוד הסוגיות בפנים. לאחר מכן יוכל הלומד להסתייע בחיבור זה לצורך חזרה על העניינים בזמן קצר. בנוסף, ניתן לקרוא את המילים המודגשות בפני עצמן, שהן התמצית של כל עניין, וכך לחזור על העניינים בדרך מהירה עוד יותר.

ואסיים במה שמובא משם הגאון מוילנא נ"ע (עלויות אליהו בהערה ט"ז), ששני תלמידי חכמים למדו משניות וחזרו עד שידעו בעל פה כל המשניות, אחד מהם היה חוזר על לשון המשנה עד שהיה רגיל על לשונו בעל פה כל המשניות, והאחד חזר על תוכן כל המשניות בלא סגנון הלשון. והלכו שניהם לשאול את פי הגאון נ"ע איזה דרך ישרה שיבור לו האדם בזה. והשיב להם, כי לדעת תוכן עמקות המשנה טוב יותר מלדעת הלשון בעל פה ולא העניינים על בורים. והוסיף לומר, כי אך תורה שבכתב נכון לדעת הלשון בלי מגרעת, אבל תורה שבעל פה עיקרה לדעת הדינים והמשפט על בורים.

בקיצור

מסכת גיטין

פרק ראשון המביא

דף ב

ור"י שמע בשם רב האי גאון ובשם רבינו
סעדיה, משום שהגט קרוי בתורה "ספר
כריתות", כלומר ספר של הפסק, ומצינו
בספר התורה שנים עשרה שורות
המשמשות לכריתות והפסקת עניין.

שארבעת החומשים הראשונים הם עניין
אחד, ובין חומש לחומש יש ארבע שורות
חלקות, המפרידות בין החומשים, נמצא
שבשלוש ההפסקות, שבין ארבעת
החומשים, יש שנים עשרה שורות של
הפסקה וכריתות, וכנגדם נכתב הגט שהוא
ספר הכריתות בשנים עשרה שורות.

אבל משנה תורה אינו המשך העניין ההוא,
אלא חוזר לתחילת הדברים, ושונה אותם,
ואין להחשיב את השורות שבינו לחומש
הקודם כשורות המפסיקות עניין.

[דברים כ"ד א-ד'] כי נקח איש אשה ובעלה והיה אם
לא תמצא חן בעיניו כי מצא בה ערות דבר וכתב לה
ספר כריתת ונתן בידה ושלחה מביתו. ויצאה מביתו
והלכה והיתה לאיש אחר. וישנאה האיש האחרון
וכתב לה ספר כריתת ונתן בידה ושלחה מביתו או כי
ימות האיש האחרון אשר לקחה לו לאשה. לא יוכל
בעלה הראשון אשר שלחה לשוב לקחתה להיות לו
לאשה אחרי אשר הטמאה כי תועבה הוא לפני ה'
ולא תחטיא את הארץ אשר ה' אלקיך נתן לך נחלה.

מה נקרא גט

כתבו התוס', אף על פי שיש מקומות שגם
שטרות ממון קרויים בשם "גט" סתם¹,
כשדברו במשנתנו בדין גט אשה, לא הצרכו
לפרש שמדובר ב"גט אשה", ויכלו לשנות
"גט" סתם, כי ברוב מקומות, כשמזכירים
"גט" סתם, הכוונה לגט אשה.

כמה שורות כותבים בגט אשה

כתב התוס', שנוהגים לכתוב גיטי נשים
בשנים עשרה שורות, והביאו שני טעמים
לדבר.

רבינו תם מפרש, שהסיבה לכך, כי "גט"
בגימטריא שנים עשר.

תקנת אמירת בפני נכתב בפני נחתם

כלל בידינו, שהבא לגרש את אשתו, נותן
לה שטר שבו הוא כותב לה שהוא מגרש
אותה, והוא קרוי אצלנו גט.

ובמעשה זה שהבעל נותן לאשה את הגט
היא מגורשת. שנאמר, "וְכָתַב לָהּ סֵפֶר
כְּרִיתָת וְנָתַן בְּיָדָהּ וְשָׁלְחָהּ מִבֵּיתוֹ".

ובמסכת זו יתבאר בעזה"י היאך הגט
נכתב, והיאך הוא נמסר, ושאר פרטי דיני
גיטין.

וכמו כן כלל בידינו, שכשם שהאיש יכול
לגרש את האשה, על ידי שהוא נותן לה

¹ הוספות

¹ כדנתן בהשולח, אין עדים חותמין על הגט אלא מפני תיקון העולם, ואיירי בכל שטרות. ובפרק התקבל נמי תניא, וכן לגיטין, ומפרש התם גיטי ממון. [תוס'].

נחתם", משום שאין בני מדינת הים בני תורה, ואינם יודעים שצריך לכתוב את הגט לשם האשה, ככתוב "וְכָתַב לָהּ סֵפֶר פְּרִיִּתָּהּ", לשמה². ולפיכך, צריך השליח³ לומר, "בפני נכתב ופני נחתם", ועל ידי זה שואלים אותו אם נכתב הגט לשמה, והוא אומר, כן⁴. ובדף ג' יתבאר בעזה"י, למה לא אומר בפירוש, "בפני נכתב לשמה ובפני נחתם לשמה".

ב. לפי שאין עדים מצוים לקיימו.

לדעת רבא, טעם התקנה שהשליח צריך להעיד על כתיבת הגט "בפני נכתב ובפני נחתם", משום שאין שיירות מצויות ממדינת הים לארץ ישראל. ואם יבוא הבעל לאחר זמן ויערער ויאמר לא כתבתי את הגט, לא יהיו עדים מצוים להכיר את חתימת העדים. וכדי שלא יוכל הבעל לערער, האמינו חכמים לשליח שמביא את הגט, שיקיים הוא את הגט על ידי שיאמר, "בפני נכתב ובפני

את הגט בעצמו, כך הוא יכול לגרש אותה על ידי שליח, והוא הנקרא אצלנו שליח הולכה, שהבעל מוסר את הגט לשליח והשליח נכנס תחת הבעל, והוא מוליך את הגט לאשה, והיא מתגרשת על ידי שהשליח נותן את הגט לאשה.

ומבואר במשנתנו, שכאשר הבעל נמצא במדינת הים¹, ויש אומרים גם כשהוא נמצא במקומות קרובים יותר, [כפי שיתבאר בעזה"י בהמשך], ושולח משם את שלוחו לגרש את האשה בארץ ישראל, כאשר השליח נותן את הגט לאשה בארץ ישראל כדי להתגרש בו, תיקנו חכמים, שמלבד מה שעליו לומר לה שהיא מתגרשת בקבלתו "הרי זה גיטך", עליו לומר גם, "בפני נכתב ובפני נחתם", ונחלקו חכמים בטעם התקנה הזו.

א. לפי שאין בקיאים לשמה.

לדעת רבה, טעם התקנה שהשליח צריך להעיד על כתיבת הגט "בפני נכתב ובפני

הוספות

¹ כל חו"ל קרי ליה מדינת הים בר מבבל. [רש"י]. הא דלא נקט תנא קמא המביא גט מחוץ לארץ, כדקתני בגמרא ... משום דבחוצה לארץ הוה משמע כל חוצה לארץ, אפילו רקס וחגר, להכי נקט תנא קמא ממדינת הים, דמשמע רחוק ... לאפוקי רקס וחגר דפליג בהו רבן גמליאל. [תוס'].

² ואם תאמר, מאי שטא לשמה דאין בקיאים משאר הלכות גיטין, כגון מחובר, ושינה שמו ושמה, ונכתב ביום ונחתם בלילה. ואין לומר דנקט לשמה דשכיח טפי ... והוא הדין שאר הלכות גיטין ... דהא אמר לקמן אלמא לרבה דזקא נקט לשמה ... ולא נקט מחובר. ומפרש רבינו תם, דבכל הלכות גיטין בקיאים, אלא דהך דרשה ד"וכתב לה" לשמה, אינה נראית להם עיקר דרשה, ואין בקיאים, פירוש אין חוששין לדרשה דלשמה. ולאחר שלמדו דלקמן, פירוש לאחר שקיבלוה. [תוס'].

³ קשה דלקמן תניא, הוא עצמו שהביא גיטו, אינו צריך שיאמר בפני נכתב ובפני נחתם, מאי שטא הוא משלוחו, אי חיישין שטא לא נעשה לשמה, וטעמא דאמר לקמן מינקט נקט ליה בדידה ואיהו מערער עליה, למה לא יערער אם מתחילה לא ידע דבעי לשמה, והשתא ידע. ואומר ר"י, דמסקינן בסמוך דרוב בקיאים הן, וסתם ספרי גמירי, וליכא אלא לעז בעלמא, דמסתמא שלא כדן יערער, והכא שמביאו הבעל בעצמו, ליכא למיחש אפילו ללעז, דתו לא מערער, כדאמר בסמוך מנקט נקט בדידה וכו'. [תוס'].

⁴ הא דפירש הקונטרס, דממילא שיילינן ליה אי הוה לשמה, ואמר אין, אין נראה, דלא משתמיט בשום דוכתא שיהא צריך לישאל, ועוד דאם כן לימא איכא בינייהו אם צריך לישאל. ואומר ר"י דסתמא לשמה קא מסהיד, כדפירש בקונטרס נמי בסמוך. והא דאמר לקמן, מי קתני בפני נכתב ובפני נחתם לשמה, נהי דסתמא לשמה משמע, מכל מקום כיון דעיקר תקנה משום לשמה הוא, הוה ליה למימר בהדיא. [תוס'].

את הגט, והם מביאים אותו יחד.

אם טעם אמירת בפני נכתב ובפני נחתם, משום שאנו חוששים שלא נכתב הגט לשמה, כדברי רבה, גם כששנים הביאו יחד את הגט, יש לחוש שלא נכתב הגט לשמה, וצריכים לומר בפני נכתב ובפני נחתם.

ואם טעם אמירת בפני נכתב ובפני נחתם משום שאנו חוששים שיבוא הבעל ויערער עליו לומר מזויף הוא, ואין שיירות מצויות שיבואו עדים לקיימו, ותהא אמירה זו לקיום הגט, כדברי רבא, כשהם שנים, אינם צריכים לומר בפני נכתב ובפני נחתם, שהרי תמיד יוכלו לקיימו, כדין קיום שטרות, שהרי הם שנים.²

ב. כשהשליח מביא גט ממדינה למדינה בארץ ישראל, כגון מיהודה לגליל.

אם טעם אמירת בפני נכתב ובפני נחתם, משום שאנו חוששים שלא נכתב הגט לשמה, כדברי רבה, באופן הזה, אין לחוש שלא נכתב הגט לשמה, שהרי נכתב בארץ ישראל, שבקיאם בה כדין כתיבת גט לשמה, ואין צריך לומר בפני נכתב

נחתם". ובדף ג' יתבאר בעזה"י, למה לא די באמירת "בפני נחתם" וצריך לומר גם "בפני נכתב".

עוד יתבאר בעזה"י בדף ג', היאך עד אחד נאמן לעדות זו, בין לדעת רבה ובין לדעת רבא.

ומסקנת הגמרא בדף ד', שרבה מודה לרבא, שתקנו לומר "בפני נכתב ובפני נחתם" כדי לקיים את הגט שלא יוכל הבעל לומר לא אני כתבתי אותו, אלא שלדעת רבה תקנו כן גם מהטעם הנוסף, כדי לברר שנכתב הגט לשמה.

חילוקי דינים בין הטעמים

נתבאר, שנחלקו רבה ורבא, מדוע תקנו חכמים שהשליח שמביא גט ממדינת הים צריך לומר "בפני נכתב ופני נחתם", האם משום שבני מדינת הים אינם בקיאים שצריך לכתוב את הגט לשמה, או משום החשש שלא יוכלו לקיים את הגט מערעור הבעל. ולהלן יתבאר בעזה"י, באלו אופנים הדין חלוק בין שני הטעמים הללו.¹

א. כששנים נעשו יחד שלוחים להביא

הוספות

¹ [א] לא מצי למימר מוליד איכא בינייהו, [שנכתב בארץ ישראל במקום בקיאים, ואין חשש שלא נכתב לשמה, אבל מאחר שאין חשיירות מצויות, יש לחוש לערעור הבעל]. דלרבה נמי לרבנן בתראי, במוליד צריך לומר בפני נכתב ובפני נחתם, דגזרינן מוליד אטו מביא. ולתנא קמא נמי הוי בכלל הא דאמר, איכא בינייהו ממדינה למדינה בארץ ישראל.

[ב] והא דלא קאמר גט מקוים איכא בינייהו. משום דהוי בכלל דאתיהו בי תרי דדמי למקוים. [תוס'].

² כן פירש הקונטרס, למאן דאמר לפי שאין עדים מצויין לקיימו, אלו יקיימוהו. וקשה, דאטו בכיפא תלו להו, שיהו מזומנין לקיימו כשיבא הבעל ויערער. ועוד דלמה לי דאתיהו בי תרי, כך שוים שנים מן השוק שמכירין חתימת העדים. ומפרש ריב"א, דאתיהו בי תרי, ואמרי שהבעל שלחם, דתו לא מהימן לומר לא שלחתים, דהכי אמר לקמן, שנים אין צריכין לומר בפני נכתב ... ומה אילו יאמרו בפנינו גירשה, מי לא מהימני, ולהאי לא חיישינן שמא החתים במזיד עדים פסולין, דמסתמא כיון דשלח לה גט, כדין עשאו, דאינו חשוד להכשילה. [תוס'].

ובפני נחתם.

ותהא אמירה זו לקיום הגט, כדברי רבא, כששליח מביא גט מעיר לעיר, מאחר ששיירות מצויות לקיימו, **אין צריך לומר בפני נכתב ובפני נחתם.**

עדות המתקבלת בדיני תורה

א. שני עדים נאמנים בכל מקום.

כל עדויות¹ שבתורה, כגון בדיני ממונות ובדיני נפשות ובדיני איסור והיתר, מוציאים דבר מחזקתו רק בעדות של שני עדים לכל הפחות.

כגון אם הוחזק זה בממון, אין מוציאים ממנו עד שיעידו שנים שהוא חייב. וכן אין ממיתים אדם אלא כשיעידו שנים שנתחייב. וכן אשה שהוחזקה אשת איש, אינה מותרת עד שיעידו שנים שנתאלמנה או נתגרשה.

שנאמר בדיני נפשות, "על פי שְׁנַיִם עֵדִים אוּ שְׁלֹשָׁה עֵדִים יוֹמֶת הַמֵּת לֹא יוֹמֶת עַל פִּי עֵד אֶחָד" (דברים י"ז ו'). ונאמר בדיני ממונות, "לֹא יָקוּם עַד אֶחָד בְּאִישׁ לְכָל עֶזְו וּלְכָל חֲטָאת בְּכָל חֲטָא אֲשֶׁר יַחֲטֵא עַל פִּי שְׁנֵי עֵדִים אוּ עַל פִּי שְׁלֹשָׁה עֵדִים יָקוּם דָּבָר" (דברים י"ט ט"ו). ודיני עריות, כלומר גיטין וקידושין, למדים בגזרה שווה "דָּבָר" "דָּבָר" מדני ממונות, שבדיני עריות נאמר, "כִּי מִצָּא בָּהּ עֲרֹת דָּבָר", ובדיני ממונות נאמר, "יָקוּם דָּבָר".

ואם טעם אמירת בפני נכתב ובפני נחתם, משום שאנו חוששים שיבוא בעל ויערער עליו לומר מזויף הוא, ואין שיירות מצויות שיבואו עדים לקיימו, ותהא אמירה זו לקיום הגט, כדברי רבא, כן הדין גם כששליח מביא גט מיהודה לגליל, מאחר שאין שיירות מצויות לקיימו, צריך לומר בפני נכתב ובפני נחתם.

ובדף ד' יתבאר בעזה"י, שגם לפי סברת רבא, אין צריך לומר "בפני נכתב ובפני נחתם", כי בארץ ישראל שיירות מצויות גם ממדינה למדינה.

ג. כשהשליח מביא גט באותה מדינה במדינת הים, כגון מעיר לעיר.

אם טעם אמירת בפני נכתב ובפני נחתם, משום שאנו חוששים שלא נכתב הגט לשמה, כדברי רבה, גם באופן הזה, יש לחוש שלא נכתב הגט לשמה, שהרי נכתב במדינת הים, שאין בקיאים שם בדין לשמה, וצריך לומר בפני נכתב ובפני נחתם.

ואם טעם אמירת בפני נכתב ובפני נחתם, משום שאנו חוששים שיבוא בעל ויערער עליו לומר מזויף הוא, ואין שיירות מצויות שיבואו עדים לקיימו,

הוספות

¹ "עדויות" בדל"ת גרסינן ... ואית דגריס "עריות" ברי"ש, ולא נהירא, דאם כן מאי משני עד אחד נאמן באיסורין, מה לו להזכיר איסורין, והא ערוה נמי איסור הוא, והכי הוה ליה למימר, לא דמי לשאר עריות, והוה ליה ליתן טעם. ומיהו יש לומר, דהכי קאמר, עד אחד נאמן באיסורין להתיר, והא דבעי תרי, הני מילי לאסור, דחד לאו כל כמיניה. אבל הא דקאמר כל עריות לא אתי שפיר, דמאי "כל", עיקר דבר שבערוה אין פחות משנים זהו באשת איש בגיטין ובקידושין וזנות דאשת איש לאוסרה על בעלה. [תוס'].

א. אם מהימן אפילו איתחזק איסורא ולא בידו, או לא⁴.

היאך מועילה עדות של שליח לבדו

נתבאר, ששליח שמביא גט ממדינת הים, נאמן לבדו לומר, "בפני נכתב ובפני נחתם", ועל פי עדותו שלו, הגט כשר והאשה מותרת.

וענין זה טעון ביאור, היאך מתירים את האשה על פי עדות של עד אחד, הלא כבר נתבאר, שאשה שהוחזקה אשת איש, אין להתירה אלא בעדות גמורה של שני עדים.

וביארנו ענין זה, הן לפי דעת רבה, האומר, שהשליח מעיד על הגט שנכתב לשמה, והן לפי דעת רבא, האומר, שהשליח מעיד לקיים את הגט, שאינו מזויף.

נאמנות השליח לפי דעת רבה

לפי דברי רבה, האומר, שתקנו שהשליח יעיד "בפני נכתב ובפני נחתם", כדי לברר שהגט נכתב לשמה. באמת מעיקר הדין לא היה צריך לחוש

ב. עד אחד באיסור והיתר שלא הוחזקו.

דבר שלא הוחזק לא באיסור ולא היתר, כגון חתיכה שאנו מסופקים בה אם היא חלב או שומן, **עד אחד נאמן לאסור או להיתר,** וזהו שאמרו, עד אחד נאמן באיסורים.

רש"י מפרש, שענין זה, שעד אחד נאמן באיסורים, למדוהו, **ממה שהאמינה תורה כל אחד ואחד מישראל, על הפרשת תרומה, ועל השחיטה, ועל ניקור הגיד, והחלב¹.**

ותוס' מפרשים, שענין זה שעד אחד נאמן באיסורים, למדוהו מנידה, שנאמר בה, **"וְסִפְּרָה לָהּ שֶׁבַעַת יָמִים וְאַחֲרֵי תִטָּהֵר"** (ויקרא ט"ו כ"ח), ודרשו **"וְסִפְּרָה לָהּ" לעצמה,** הרי שנאמנת בספירה שסופרת לעצמה².

ג. עד אחד באיסור שהוחזק.

דבר שהוחזק לאיסור, אך ביד האדם לתקנו, גם כן עד אחד נאמן עליו לומר שהוא מותר.

כמו תבואה, שהיתה בחזקת טבל, ובשר שהיה בחזקת שאינו שחוט, שעד אחד נאמן לומר שהתבואה מתוקנת והבשר נשחט, משום שבידו לעשות דברים אלו³.

ור"י אומר, שבמסכת יבמות מספקא לן בשאר איסורים, כגון טבל והקדש וקונמות,

הוספות

¹ לא היה לו להזכיר הפרשת תרומה ושחיטה, דבהנהו נאמן אף על גב דאיתחזק איסורא, משום דבידו לתקנם, כמו שפירש הקונטרס בסמוך [תוס'].

² ואם תאמר, אם כן אפילו איתחזק איסורא. ויש לומר, דאינה בחזקת שתהא רואה כל שעה, וכשעברו שבעה טהורה ממילא, ולא איתחזק איסורא, וגם בידה לטבול. [תוס'].

³ ושחיטה אף על גב דהשתא אין בידו לתקנו, מעיקרא היה בידו לשחוט ... ומה שאנו סומכין על הנשים בשחיטה, אף על פי שאין יודעות הלכות שחיטה, כיון שבידה ללמוד לשחוט, או להשכיר אחרים שישחטו לה כבידה דמי. [תוס'].

⁴ ואם תאמר, אי עד אחד נאמן בשאר איסורין אפילו איתחזק איסורא ולא בידו, אמאי איצטריך וספרה לה לעצמה. ויש לומר דסלקא דעתך דחשיב כמו דבר שבערוה. [תוס'].

לקיים את הגט, שלא יוכל הבעל לערער ולומר שהוא מזויף.

מעיקר הדין לא היה צריך שום קיום, כמאמר ריש לקיש עדים החתומים על השטר, נעשו כמי שנחקרה עדותן בבית דין, שאין אדם מחציף את פניו לזייף חתימה, ואין לקבל מי שיטען על החתימות שהן מזויפות.

אלא שחכמים החמירו בדבר זה, לחוש, שמא בכל זאת זייפו את החתימות ולכן **הצריכו קיום לשטרות**.

ומשום עיגון, כלומר, כדי להציל האשה מעיגון, **הקלו בגט, להאמין לשליח יחידי, המגלה שהחתימות אינן מזויפות**.

לא ראו צורך להחמיר

לשלוח גט על ידי שנים

היה מקום לומר, טוב לנו להחמיר בדבר, ולא להאמין לשליח לבדו. שכן אם נצריך שני עדים להעיד שנכתב הגט לשמה, או לקיים את חתימות העדים שבגט, שוב לא יוכל הבעל לערער על הגט, שהרי שנים מכחישים אותו. אבל עכשיו, שאנו מסתפקים בעדות השליח לבדו, אם יבוא

שלא נכתב הגט לשמה, כי רוב ישראל בקיאים בדין זה, ויודעים שיש לכתוב את הגט לשמה.

ואף לדעת רבי מאיר, החושש למיעוט¹, בזה אין אפילו מיעוט שטועים בו, שהרי כתיבת הגיטין מוטלת על הסופרים, **וסתם סופרי הדיינים הכותבים גיטין, יודעים שצריך לכתוב הגט לשמה²**.

אלא שחכמים החמירו בדבר זה, לחוש, שמא בכל זאת לא נכתב הגט לשמה, על ידי שמצא הבעל גט זה, שנכתב מתחילה לשם אחד מבני עירו, ששמותיהם ושמות נשותיהם שווים, ונמלך הראשון ולא גירש בגט, ובא זה לגרש בו³.

ומשום עיגון, כלומר, כדי להציל את האשה מעיגון, **הקלו, להאמין לשליח יחידי, שמגלה שנכתב הגט לשמה, שאינו אלא חשש של דבריהם**.

דף ג

נאמנות השליח לפי דעת רבא

לפי דברי רבא, האומר, שתקנו שיעיד השליח "בפני נכתב ובפני נחתם", כדי

הוספות

¹ גבי קטן וקטנה אין חולצין ולא מייבמין, קטן שמא ימצא סריס, קטנה שמא תמצא איילונית. [רש"י].

² והוא כמו מיעוטא דמיעוטא, דלא חיישינן אפילו לרבי מאיר. [תוס'].

³ וקשה, דבהוחזק שני יוסף בן שמעון, אפילו נכתב לשמו פסול לגרש בו לרבי מאיר ... משום דבעינן שיאה מוכיח מתוך עדי החתימה הי מינייהו מגרשה, ובסמוך בעי לאוקומי מתניתין כרבי מאיר, ואפילו לרבי אלעזר צריך עדי מסירה, שידעו שעשאו הבעל שליח, ולכא. ואומר ר"י, דהא דאצרוך רבנן הכא, היינו כדי שלא יערער הבעל ויאמר שכתבו הסופר כדי להתלמד, והוא החתים עליו עדים, שהוא לא היה בקי לשמה. [תוס'].

נחתם". כי אם כן, היה צריך לתקן, שהשליח יאמר, "בפני נכתב לשמה ובפני נחתם לשמה". ומאחר שלא תיקנו שיאמר "לשמה", אלא רק "בפני נכתב ובפני נחתם", בוודאי לא היתה התקנה כדי לברר שהיתה הכתיבה והחתימה לשמה, אלא מחמת טעם אחר.

ודעת רבה שבאמת היה ראוי לתקן שהשליח יאמר בפירוש, "בפני נכתב לשמה" "ובפני נחתם לשמה".

והסיבה שלא תיקנו כן, כי נוסח זה ארוך הוא יותר מדאי, ואם היו מתקנים לאמרו, היה עלול לקצר, ולומר רק "בפני נכתב" "ובפני נחתם", ובכך היה הגט נפסל, שכן כל המשנה ממטבע שטבעו חכמים בגיטין, הגט פסול, והוולד שתלד האשה מאיש אחר ממזר.

ולפיכך תקנו נוסח קצר יותר, שאין לחוש שהשליח יקצר בו, שתי מילים על הכתיבה, "בפני נכתב", ושתי מילים על החתימה², "בפני נחתם" [=חד מתלת גאיז, חד מתרי לא גאיז], ועל ידי אמירתו הקצרה, יתברר שהגט נכתב ונחתם לשמה, כפי שנתבאר לעיל.

למה לדעת רבא השליח

צריך להעיד על הכתיבה

נתבאר, שלדעת רבא, הסיבה לכך

הבעל ויערער, הגט יהיה פסול¹, שכן יש כאן אחד כנגד אחד.

והסיבה שבכל זאת לא הצריכו שני עדים בדבר, כי הדין הוא, שהשליח צריך לתת לאשה את הגט בפני שני עדים או שלושה, [כפי שיתבאר בעזה"י בדף ה']. ומאחר שהוא יודע שיהיה עליו לתת הגט בפני שנים או שלושה, ולא יוכל לתת רק בינו לבिנה, לפיכך מתחילה אינו מסכים לקבל את הגט מהבעל, אלא לאחר שנתברר לו היטב שהבעל שולח אותו ברצון, ולא יבוא אחרי כן לערער.

ולפיכך אין לחוש שיארע כן, ואף אם יארע כן שיבוא הבעל ויערער, מאחר שבוודאי דקדק השליח בתחילת השליחות שהגט ניתן בהכשר, הוא נאמן, ולא הבעל.

למה לדעת רבה השליח אינו אומר

בפירוש שהגט נכתב ונחתם "לשמה"

נתבאר, שלדעת רבה, הסיבה לכך שהשליח המביא גט ממדינת הים צריך לומר, "בפני נכתב ובפני נחתם", כדי שעל ידי אמירתו זו, יתברר שהגט נכתב לשמה.

ואמרו שרבא לא הסכים עם רבה שזו היבה שתיקנו לומר "בפני נכתב ובפני

הוספות

¹ יש לפרש דפסיל ליה ממש, אף על גב דלא מהימן, וליכא אלא לעז בעלמא, מיפסל ... ומיהו אין נראה לר"י לפרש כן, שיהא פסול משום לעז בעלמא ... ונראה לפרש ופסיל ליה, היינו שיאמינוהו ללעז, אבל מכל מקום הגט כשר. [תוס'].
² ומיהו בפני נכתב ובפני נחתם אצרכו, דכתיבה וחתימה בעינן לשמה, וכיון דכל חדא מילתא באפי נפשה היא, לא גיזי. [רש"י].

עדיין יש היכר בין קיום השליח לקיום שאר שטרות, שהרי יש ביניהם שלושה חילוקים כפי שיתבאר להלן, ואם כן, משום הקיום לא היה צריך לתקן שיאמר "בפני נכתב".

ולדעת רבא החילוק העיקרי שאמר רבה אינו נכון כפי שיתבאר להלן ואם כן **בלא אמירת "בפני נכתב" אין היכר בין קיום שליח לבין קיום שטרות.**

הבדלים בין קיום גט על ידי השליח לקיום שאר שטרות

לדעת רבה יש שלושה חילוקים, בין קיום הגט על ידי השליח שמביאו, לקיום שאר שטרות:

א. בקיום שאר שטרות, העדים אומרים "ידענן", כלומר, אומרים הם שיודעים הם שזו חתימת העדים, ושליח הגט אומר, "בפני נחתם", ולא אומר שמכיר את החתימה².

ב. בקיום שאר שטרות, אשה אינה נאמנת, וכשהיא מביאה הגט, היא נאמנת לומר בפני נחתם כפי שיתבאר בעזה"י בפרק שני.

שהשליח שמביא גט ממדינת הים צריך לומר, "בפני נכתב ובפני נחתם", כי באמירתו זו הוא מקיים את הגט שלא יוכל הבעל לערער ולומר שהוא מזויף.

ואמרו, שרבה לא הסכים עם רבא, שזו הסיבה שתיקנו לומר "בפני נכתב ובפני נחתם". כי אם אמירה זו באה לקיים את הגט, די היה לתקן, שיאמר "בפני נחתם", שכן קיום כל שטר הוא בקיום החתימות שלו. ומאחר שתיקנו לומר גם "בפני נכתב", בוודאי לא היתה התקנה רק משום קיום השטר.

ודעת רבא, שבאמת לקיום השטר, די היה לתקן שהשליח יאמר "בפני נחתם" ולא יותר, והסיבה לכך שתקנו שיאמר גם "בפני נכתב", **כי אם היה אומר רק "בפני נחתם", היה מוכח שבא לקיים את השטר, והיו הרואים טועים לומר, שכל השטרות מתקיימים בעד אחד.**

אבל עכשיו שיש לו לומר גם "בפני נכתב", יש היכר לדבר, שרק בגיטי נשים הקלו חכמים לקיים השטר בעד אחד¹.

ורבה לא הסכים עם סברת רבא, כי אמר, שגם בלא אמירת "בפני נכתב",

הוספות

¹ ואם תאמר, כיון דאין צריך לומר בפני נכתב אלא משום איחלופי, אמאי פסיל בריש פרק שני בפני נכתב חציו אחרון טפי מחציו ראשון. ויש לומר דבחציו ראשון יש בו שם האיש והאשה והזמן שהוא עיקר הגט, מינכר מילתא, ולא אתי לאיחלופי. [תוס'].

² אבל ידעתי אין מועיל, וטעמא, דכשאמר בפני נכתב ונחתם, דייק טפי, דמרע אנפשיה טובא, כשאמר בפני נעשה הכל, והוא לא ראה, מכשיאמר ידעתי. [] ואם תאמר, ואמאי לא מהני ידעתי לרבה כמו לרבא, על כרחך משום דלרבה הוי טעמא משום לשמה, ואכתי תיקשי רבה מאי טעמא לא אמר כרבא, דמפרש טעמא משום קיום, ויועיל ידעתי, וצריך בפני נכתב דלא אתי לאיחלופי. ואומר ר"י, דמכח מתניתין דבריש פרק שני, דקתני אחד אומר בפני נכתב ושנים אומרים בפנינו נחתם, כשר, משמע ליה לרבה, דידענו לא מהני. [תוס'].

דעת משנתנו בדיון לשמה

נתבאר, **שלפי דברי רבה**, הטעם שתיקנו לומר "בפני נכתב ובפני נחתם", כדי שעל ידי אמירה זו, יתברר שהגט נכתב ונחתם לשמה.

ואם כן, מאחר שלדעת רבה, זה טעם התקנה, **התנא של משנתנו**, ששנה, שעל השליח לומר גם "בפני נכתב" וגם "בפני נחתם", **דעתו**, שגם הכתיבה צריכה להיות לשמה וגם החתימה צריכה להיות לשמה, ולכן על זו ועל זו השליח צריך לומר שנעשו בפניו.

ובהמשך יתבאר בעזה"י, מי הוא התנא של משנתנו, המצריך גם כתיבה לשמה וגם חתימה לשמה, שלדעתו הכתוב "נכתב לה" לשמה, מדבר, הן על הכתיבה, והן על החתימה.¹

ומתחילה רצו להעמיד את משנתנו כדעת רבי מאיר, משום שסתם משנה רבי מאיר היא. ודחו זאת.

ולאחר מכן רצו להעמיד את משנתנו כדעת רבי אלעזר, משום שכלל בידינו

ג. **בקיום שאר שטרות, בעל דבר**, כלומר זה שמוציא את השטר לטובת עצמו, אינו נאמן, ולקיום הגט בעל דבר נאמן, שהאשה עצמה מביאה את הגט שלה ממדינת הים בתורת שליח, כגון שאמר לה בעלה, אל תתגרשי בו אלא בבית דין, ואומרת, בפני נכתב ובפני נחתם.

ורבא, חולק על החילוק הראשון והעיקרי, כי לדעתו אם שליח הגט היה מקיים את השטר באמירת "בפני נחתם" בלבד, כמו כן היה מקיים את הגט כשהיה אומר, "יודע אני שזו חתימת העדים".

כי אין סברא שיהיה נאמן באמירת "בפני נחתם", יותר ממה שהיה אומר "מכיר אני את החתימה"¹, ורק כשתקנו שיעיד גם על הכתיבה שהיתה בפניו, מעתה יש היכר בין קיום הגט לקיום שאר שטרות, ולכן צריך לומר גם "בפני נכתב".

וקושיא דאשה ובעל דבר לא חש לתרץ, שאין שכיח שיביאו גט, וכשמביא עד כשר, אתי לאיחלוף.

הוספות

¹ משמע שרוצה לומר דשליח מהימן כי אמר יודע אני ... ולעיל לא בעי למימר ידעתי איכא בינייהו, דלא בעי למינקט אלא הנחו, דלמר צריך ולמר לא צריך. אבל תימה ... ונראה דידעתי לא מהני אפילו לרבא עד שיאמר בפני נכתב ונחתם, משום דדייק טפי, כדפירשנו, והכי מפרש רבינו משולם, אטו כי אמרי ידענו, שנים מעלמא שיקיימו גט זה, מי לא מהימני, והואיל ומהני בזה קיום דמהני בשאר שטרות, אתי לאיחלוף. [תוס']. ולפי מה שכת' בפנים, שלא פירש רש"י שידענו יועיל לרבא, אלא אם היה נאמן באמירת "בפני נחתם" לחוד, לק"מ. ויל"ע.

² ואם תאמר, למאי דמסקינן, דרבה אית ליה דרבא, נוקי מתניתין כרבי אלעזר, והוי "בפני נכתב", משום לשמה, "ובפני נחתם", משום שאין עדים מצויין לקיימו. ודוחק לומר דכולה הך סוגיא, וגם רב אשי דאמר לקמן רבי יהודה היא, איירי למאי דסלקא דעתך מעיקרא. ויש לומר, דרבה, אף לפי המסקנא, בעי חתימה לשמה, כיון דידענו לא מהני, דאי מהני לפי המסקנא, תיקשי, רבה מאי טעמא לא אמר כרבא, וליכא למימר הא דלא מהני ידענו, היינו משום איחלוף, דהא כיון דצריך לומר "בפני נכתב", משום לשמה, לא אתי לאיחלוף. [תוס'].

שהלכה כמותו בגיטין¹. ויש שקיימו את משנתו כמותו.

ורב אשי העמיד את משנתו כדעת רבי יהודה כפי שיתבאר בעזה"י.

כתיבת גט במחובר לקרקע

בענין כתיבת הגט נאמר, "וְכָתַב ... וְנָתַן", לומר, שתהא הכתיבה על דבר תלוש, שיוכלו לתת את הגט מיד לאחר הכתיבה, ולא יהא צריך גזירה בינתיים.

ולדעת רבי מאיר, אם כתבו את הגט במחובר לקרקע, ותלשו אותו, וחתימו בו העדים בתלוש, הגט כשר², כי לדעתו, כשאמר הכתוב "וְכָתַב", הכוונה לחתימה.

ורבי יהודה פוסל, עד שתהא כתיבתו וחתימתו בתלוש³, כי כשאמר הכתוב "וְכָתַב", הכוונה לכתיבה ולחתימה.

דין לשמה בגט

בענין כתיבת הגט נאמר, "וְכָתַב לָהּ סֵפֶר פְּרִי־תֵת". וכבר נתבאר, שבא הכתוב הזה ללמד, שתהא כתיבת הגט לשמה, כלומר לשם האשה המתגרשת, והוא הדין שצריך שיהיה נכתב לשם האיש המגרש, ולשם גירושין. ונחלקו חכמים, מהי כתיבת הגט, שאמרה בה תורה "וְכָתַב לָהּ", לשמה.

א. דעת רבי מאיר.

כתיבת הגט היא חתימת העדים, כפי שנתבאר לעיל. ואם כן, על זה כיוונה התורה, שיעשה לשמה, כלומר שיחתמו העדים בגט, לשם הגירושין של האשה הזו מבעלה, אבל כל נוסח הגט, אינו צריך להיכתב לשמה.

ואף לכתיבה לא הצריכו חכמים לכתוב את הגט לשמה. ואין זה דומה, למה שנתבאר לעיל, שלפי רבי מאיר, לכתיבה צריך לכתוב את הגט בתלוש, אף על פי שרק החתימה

הוספות

¹ בהא מילתא, דבלא עדים חתומים, כשר, וחכי מוקמינן בפרק בתרא. [רש"י]. משום דמירי הכא בגיטין, נקט גיטין, אבל הלכה כמותו אף בשאר שטרות, אף על גב דכל אמוראי דלקמן סברי כרבי אלעזר דוקא בגיטין, קיימא לן כשמואל בדיני, דפליג לקמן ... וקאמר אף בשאר שטרות. [] ... ולפיכך צריך לזוהר שיהו עדי מסירה בשעת נתינת הגט, דאינהו כרתי, דאי ליכא שם עדי מסירה, אינה מגורשת, אף על גב דאיכא עדי חתימה, ולא מהני עדי חתימה, אלא שאם ימותו עדי מסירה או ילכו להם למדינת הים שתינשא על ידי עדי חתימה, דמסתמא בהכשר נעשה ... ועוד דרגיל רבינו תם לומר, דאפילו לרבי מאיר, בעי עדים בשעת נתינת הגט, דאין דבר שבערוה פחות משנים. וכן שטר מתנת קרקע או שטר מכר שהוא לקנין קרקע ואינו לראיה, אין מועיל כלום לרבי אלעזר, אם ידוע שלא נתנו בפני עדים. מיהו יש לחלק, דלענין ממון, דמהניא הודאת בעל דין כמאה עדים, סגי בעדי חתימה במקום הודאת בעל דין, אבל בקידושין וגרושין, לא מהניא הודאת בעל דין, משום דמחייב לאחרים, דבקידושין אסר לה אקרובים, ובגרושין אסר לה אכהן. [תוס'].]

² הך סוגיא ... אתיא כריש לקיש דפרק שני, דמוקי מתניתין כרבי מאיר דחתמו שנינו, דמשמע חתימה ממש, אבל רבי יוחנן ושמואל מוקי התם מתניתין כרבי אלעזר, וחתמו אתורף קאי, כלומר סיימו, כמו תורה חתומה ניתנה, דסוף פרק הניזקין, ולשמואל ורבי יוחנן נמי יש להוכיח דרבי מאיר לא בעי כתיבה לשמה, כדמסיק בסמוך מדבר נחמן, דאמר אומר היה רבי מאיר, אפילו מצאו באשפה כ"י. [תוס'].]

³ ואם תאמר, ולמה ליה למינקט וחתימתו, כיון שהיתה כתיבה בתלוש, אי אפשר לחתימתו שתהא במחובר. ויש לומר דמשכחת לה שכתבו על אילן תלוש, ואחר כך נטעו, והשריש, וחתמו. [תוס'].]

פסולה במחובר. עדותם במקום אחר, ובאמת הם פסולים,

וכמאמר רבי אבא, מודה רבי אלעזר במזויף מתוכו, שהוא פסול.

ואם כן, לדברי רבה, משנתנו המצריכה עדות גם על הכתיבה וגם על החתימה שהיו לשמה, אפשר להעמידה כדעת רבי אלעזר.

ג. דעת רבי יהודה.

צריך שתהא כתיבת הגט, וגם חתימת העדים, לשם האשה המתגרשת, שלדעתו כשאמרה תורה "וְכָתַב", הכוונה גם לכתיבה וגם לחתימה, כפי שנתבאר לעיל, בדין כתיבה במחובר.

ואמר רב אשי, שלדברי רבה, משנתנו המצריכה עדות גם על הכתיבה וגם על החתימה שהיו לשמה, יש להעמידה כדעת רבי יהודה.

לדעת חכמים שלושה גיטין

פסולים ואם נישאת הוולד כשר

לכתחילה צריכים שני עדים לחתום בגט, וצריך שיהיה כתוב בו זמן החתימה, [מטעם שיתבאר בעזה"י בדף י"ז].

ומכל מקום אם לא נעשה הגט כתיקונו בדברים אלו, אף שלכתחילה הוא פסול, יש שלושה אופנים, שבדיעבד אם הלכה האשה שקיבלה את הגט הפסול, ונישאת לאדם אחר, שיהיה הוולד הנולד לה מן

כי פסול מחובר, תלוי בגוף הגט, ויש לחוש, שאם יכתבו במחובר, יבואו לחתום במחובר, שהכל נעשה באותו גוף של גט.

מה שאין כן פסול שלא לשמה, התלוי במחשבת הכותב והחותם, ואין לחוש שאם הכותב לא יכוון לשמה, גם החותם לא יחתום לשמה, כי אין מה שיחבר בין המחשבות שלהם.

ואפילו מדרבנן לא הצריך רבי מאיר כתיבה לשמה, וכמאמר רב נחמן, אומר היה רבי מאיר, אפילו מצאו באשפה, והחתים עליו עדים, ונתנו לה, כשר, ומשמע שכשר גמור¹, שאם היה כשר רק מהתורה, היה לו לומר דבר תורה כשר.

ב. דעת רבי אלעזר.

כתיבת הגט היא כתיבת נוסח הגט, שכן לדעת רבי אלעזר, מעיקר הדין, אין צריך כלל שיחתמו בו עדים, ואף לא מדרבנן, [כפי שיתבאר בעזה"י בסמוך בדין שלושה גיטין פסולים]. ואם כן, כשכתבה התורה, שצריך **שיכתב הגט לשם האשה**, הכוונה היתה על נוסח הגט.

ומכל מקום מודה רבי אלעזר, שאף על פי, שאם לא חתמו עדים על הגט כלל, הגט כשר, אם בכל זאת **חתמו העדים**, צריך **שיחתמו** כהלכה, ואם חתמו שלא לשמה, פסול, גזרה משום הכתיבה.

וכן הדין אם היו העדים פסולים, או קרובים, הגט פסול, גזרה שמא נסמוך על

הוספות

¹ לכתחילה. [עיי' תוס'].]

השני כשר, ולא ממזר¹.

אבל בדיעבד הוולד כשר, שלא החמירו חכמים בתקנת זמן, שתפסול את הגט בדיעבד.

א. כתב בכתב ידו ואין עליו עדים.

כלומר אם לא חתמו עדים על הגט, אבל הבעל כתב את הגט בכתב ידו, הגט כשר בדיעבד, כי כתיבת הבעל עצמו, אינה גרועה מחתימת העדים, שמעידים שהבעל מגרש.

ג. יש בו זמן⁴ ואין בו אלא עד אחד.

כלומר, אם חתם על הגט רק עד אחד, לכתחילה הגט פסול, אבל בדיעבד הוא כשר⁵.

אבל לכתחילה הגט פסול, כגט שלא כתבו בו את הזמן, כי כשכותב בלא עדים, יוכל לכתוב איזה זמן שירצה, וגט שאין בו זמן, פסול לכתחילה מדרבנן².

ב. יש עליו עדים ואין בו זמן.

כי אין צריך שיחתמו עדים בגט, אלא שיראו את מסירת הגט מיד הבעל לאשה. והטעם לכך שהם חותמים בגט

כלומר, אם לא כתבו בגט את זמן כתיבתו, אף על פי שחתמו בו עדים, הגט פסול לכתחילה³, מתקנת חכמים.

הוספות

¹ איכא דמוקי בפרק בתרא הך מותניתין כרבי מאיר, אף על גב דאית ליה לרבי מאיר, כל המשנה ממטבע שטבעו חכמים בגיטין הולד ממזר. ואומר רבינו תם, דהכא היינו טעמא דהולד כשר, דכך היה המטבע, שלא יפסל הולד בהנך שלשה. ואף על גב דרבי מאיר סבר, וכתב היינו וחתם, מכל מקום כשר הולד בכתב ידו ואין עליו עדים, דכיון שהבעל עצמו כתב, אין לך חתימה גדולה מזו. ואין בו אלא עד אחד למאן דאמר כתב ידו ועד שנינו שפיר אלא למאן דאמר כתב סופר ועד, קשה, ניהוש דשנא סופר כתבו להתלמד, וזרקו לאשפה, ובאתה האשה והחתימה עליו עד אחד, ואין כאן שנים. ויש לומר, שהסופרים חוששים למכשול, ונהרין בכך, ומיהו אין רגילות להזהר לגמרי, שתחשב כתיבת סופר כעד אחד. [תוס']

² ורש"י בדף פ"ו כתב, שפסול גזירה משום כתב סופר.

³ טעמא דפסול, משום שיוכל לכתוב הזמן כמו שירצה, והוי כאין בו זמן. ואם תאמר, בשלמא למאן דאמר, דתקנו זמן בגיטין שלא יחפה על בת אחותו, הכא בכתב ידו נמי איכא למיחש שמא יחפה, אבל למאן דמפרש התם דתקינו זמן משום פירי, קשה לר"י, מה חשש יש בכתב ידו, ואם יש לחוש שיקדים זמן לטובת האשה, אף על פי שבא לגרשה ולעשות עמה קנוניא שתגבה מלקוחות שמכר להם פירות בינתיים מאותו הזמן הכתוב בגט עד עכשיו ... אם כן לא נסמוך עליו לטרוף לקוחות מזמן הכתוב בו. ויש לומר, דודאי אינו נאמן, ולכך פסלוהו, דלפעמים תפסיד האשה שלא כדון, כשיכתוב הבעל יום שעומד בו, ולא יקדים הזמן, ואז היה לה לטרוף לקוחות מזמן הכתוב, והיא לא תוכל לטרוף, לפי שאנו חושדין אותו שהקדים הזמן, ולכך פסלוהו, דהשתא בדין לא תטרוף האשה מזמן הכתוב, כיון שהגט פסול, דדוקא בגט כשר גובה מיום הכתיבה. ועוד יש לומר, דחיישין דאחר הכתיבה מיד תתפוס הפירות ותאמר שכבר נתגרשה מזמן הכתוב בו. [תוס']

⁴ נראה ה"ה דאין בו זמן אלא לאשמועינן אע"ג דיש בו זמן לא תינשא לכתחילה. [תוס']

⁵ ובדף פ"ו מבואר, שלדברי רב, מדובר בגט, שכתב הבעל עצמו, והחידוש הוא, שאפילו בתוספת עד על כתב הבעל, הגט פסול לכתחילה, אבל אם סופר כתב את הגט הזה, פסול הוא לגמרי, ואם נישאת הוולד ממזר. ולדברי שמואל, מדובר בגט שכתב סופר, והחידוש הוא, שבדיעבד נחשב הסופר לעד שני, והגט כשר, וכל זה בסופר שאינו מובהק, אבל אם סופר מובהק כתב את הגט הזה, הוא כשר לכתחילה, כי וודאי נעשה בהכשר.

ארץ ישראל לעניין גיטין

לדברי הכל, לענין גיטין, ארץ ישראל כוללת רק את חלקי הארץ שאין בהם את טעם התקנה, שיאמר השליח "בפני נכתב ובפני נחתם". כלומר, שהנמצאים שם בקיאים בדין כתיבת הגט לשמה, ואין בהם את סברת רבה לתקנה. ומצויות שם שיירות, ומצאו עדים, שיוכלו לקיים את הגט, ואין בהם את סברת רבא לתקנה.

ודברים אלו מתקיימים, רק בחלקי ארץ ישראל, שהיו בהם בתי דינים ושיבות, שמחמתם היו בני הארץ בני תורה, ומחמתם היו שיירות מצויות ממקום למקום, כי היו בתי הדינים שולחים ספקותיהם למקום הוועד תדיר.

ולכן פירש רבינו תם, שלענין זה רק מה שכבשו עולי בבל נחשב כארץ ישראל, ולכן חציה של עכו, שלא כבשו עולי בבל, נחשבת כחוץ לארץ בצפון [לפי דעת רבי יהודה, אבל לדעת רבי מאיר לכל עכו יש דין ארץ ישראל לענין גיטין], ורקם נחשבת כחוץ לארץ במזרח, [ואין זו רקם שישב אברהם סמוך לה, שהיתה מערבית לרקם זו, ואותה כבשו עולי בבל], ואשקלון נחשבת כחוץ לארץ בדרום.

ור"י מפרש, שלענין זה רק עיקר ישוב ארץ ישראל, שבו היו בתי דינים ושיבות, נחשב כארץ ישראל. אבל שאר המקומות, אף על פי שכבשו עולי בבל, אינם נחשבים לענין גיטין כארץ ישראל, ולכן עכו כולה נחשבת כחוץ לארץ בצפון [גם לפי דעת רבי יהודה], וגם רקם שכבשו עולי בבל, נחשבת כחוץ

אינו מעיקר הדין, אלא שאם ימותו, ולא יוכלו לבוא ולהעיד שראו את מסירת הגט, תהיה הוכחה מחתימתם, שהגט נמסר כדין.

גבייה בשטרות לא

חתומים לדעת רבי אלעזר

יש מפרשים, שלדעת רבי אלעזר, גט שאין בו עדים, מועיל לגבות בו כתובה מנכסים משועבדים, בזמן שתקנו, שאשה גובה את כתובתה, על ידי שמראה את הגט, אף בלא שתראה את כתובתה.

ויש מפרשים, שלדעת רבי אלעזר, גם שטרי מלווה, שאין בהם עדים, מועילים לגבות מנכסים משועבדים.

דף ד

מדינת הים וארץ ישראל

לענין מביא גט משם לכאן

נתבאר, שתיקנו חכמים, ששליח שמביא גט ממדינת הים לארץ ישראל, צריך לומר, "בפני נכתב ובפני נחתם".

ולהלן יתבאר בעזה"י, אלו מקומות נחשבים כארץ ישראל לענין זה, שהמביא לשם בכלל התקנה, ואלו מקומות נחשבים כחוץ לארץ לענין זה, שהמביא משם בכלל התקנה.

ולפי סברת רבא, דעת רבן גמליאל, שהשיירות אינן מצויות משם לארץ ישראל, ולא ימצאו תמיד עדים, שיוכלו לקיים את הגט, אם יערער עליו הבעל, שהוא מזויף.

ג. דעת רבי אליעזר.

אף שליח הבא לארץ ישראל מחוץ לארץ, מהמקומות המובלעים בתוך גבול הארץ, כגון מכפר לודים ללוד, צריך לומר "בפני נכתב ובפני נחתם".

והטעם לזה כי אף על פי שלדברי הכל, במקומות המובלעים, היו בני תורה כיושבי הארץ, וידעו שצריך לכתוב את הגט לשמה, וגם השיירות מצויות משם לארץ ישראל, וימצאו תמיד עדים, שיוכלו לקיים את הגט, אם יערער עליו הבעל, שהוא מזויף. ולכן אף רבן גמליאל מודה, שהמביא משם אינו צריך לומר "בפני נכתב ובפני נחתם". מכל מקום רבי אליעזר סובר, שכשתקנו את התקנה לומר "בפני נכתב ובפני נחתם", לא חילקו במדינות הים בין קרובות לרחוקות, ותקנו ששליח הבא מכל מקום שהוא חוץ לארץ יאמר כן.

כתמים הנמצאים ברקם

אף על פי שברקם גרים יהודים, דעת חכמים במסכת נידה, שכל כתמי הדם הנמצאים שם טהורים, ואין לחוש שמדובר בדם נידה או זבה, כי היהודים מצניעים את כתמיהם.

ורבי יהודה מטמא, מפני שסובר שגם אלו שאינם מצניעים כתמיהם, יהודים הם, אלא שטועים.

לארץ במזרח, ואשקלון נחשבת כחוץ לארץ בדרום.

מדינת הים לעניין גיטין

לענין המקומות, שהשליח הבא משם צריך לומר, "בפני נכתב ובפני נחתם", נחלקו חכמים במשנתנו.

א. דעת תנא קמא.

רק שליח הבא לארץ ישראל מהמקומות המרוחקים ממנה, צריך לומר "בפני נכתב ובפני נחתם". אבל אם בא ממקומות קרובים, כגון מִרְקָם וּמִחְגֵּר, אף על פי שדינם כחוץ לארץ, אינו צריך לומר "בפני נכתב ובפני נחתם".

לפי סברת רבה דעת תנא קמא, שבמקומות הקרובים, היו בני תורה כיושבי הארץ, וידעו שצריך לכתוב את הגט לשמה, ולכן אין צריך לומר בפני נכתב ובפני נחתם.

ולפי סברת רבא, דעת תנא קמא, שהשיירות מצויות משם לארץ ישראל, וימצאו תמיד עדים, שיוכלו לקיים את הגט, אם יערער עליו הבעל, שהוא מזויף.

ב. דעת רבן גמליאל.

גם שליח הבא לארץ ישראל מהמקומות הקרובים, כרקם וחגֵר, צריך לומר "בפני נכתב ובפני נחתם".

לפי סברת רבה, דעת רבן גמליאל, שבמקומות הקרובים, לא היו בני תורה כיושבי הארץ, ולא ידעו שצריך לכתוב את הגט לשמה.

ישראל למדינת הים.

למה נקט רבי אליעזר מכפר לודים ללוד

ושב אמרו ליישב את דברי הכל כסברת רבה, שלדברי הכל, טעם אמירת "בפני נכתב ובפני נחתם", לברר שנכתב הגט לשמה, ואם כן, לדברי הכל, השליח המביא גט מארץ ישראל למדינת הים לא היה צריך לומר בפני נכתב ובפני נחתם, שהרי הגט נכתב בארץ ישראל, ובוודאי נכתב לשמה. אלא **שלדעת חכמים, חששו, שאם המוליך למדינת הים לא יאמר, גם המביא לארץ ישראל לא יאמר, ולפיכך תקנו ששניהם יאמרו.**

עוד אמרו ליישב דברי הכל כסברת רבא, שלדברי הכל טעם אמירת בפני נכתב ובפני נחתם, לקיים את הגט הבא ממקום שאין שיירות ממצויות לבוא עדים לקיימו, ולא נחלקו חכמים על תנא קמא, אלא ביארו את דבריו, שטעם אמירת "בפני נכתב ובפני נחתם" כדי לקיים הגט, ולכן, הן המביא ממדינת הים, והן המוליך לשם, צריכים לומר כן.

המביא גט ממדינה

למדינה במדינת הים

מבואר במשנתנו, שהמביא גט ממדינה למדינה במדינת הים, צריך לומר בפני נכתב ובפני נחתם.

ודין זה מובן לפי סברת רבה, שטעם אמירת בפני נכתב ובפני נחתם לברר שנכתב הגט לשמה, ומאחר שנכתב במדינת הים, יש לחוש שלא נכתב

יש מפרשים שרבי אליעזר נקט לשון זה, "מכפר לודים ללוד", כי רצה להשמיע חידוש גדול, שאף על פי שהיו הלודים בקרבה גדולה ללוד, והיו באים לשם תדיר, צריך השליח הבא משם ללוד לומר "בפני נכתב ובפני נחתם". כי לא חילקו חכמים בין כל מדינות הים, ותקנו ששליח הבא מכל מקום שהוא חוץ לארץ, צריך לומר כן.

ויש מפרשים שרבי אליעזר נקט לשון זה "מכפר לודים ללוד", כי לוד היתה עירו.

המוליך גט מארץ ישראל לחוץ לארץ

מלשון משנתנו משמע, שלדעת תנא קמא, רק המביא גט ממדינת הים לארץ ישראל צריך לומר, "בפני נכתב ובפני נחתם", ולדעת חכמים, גם המוליך גט מארץ ישראל למדינת הים צריך לומר כן.

ומתחילה אמרו, שתנאים אלו נחלקו במחלוקת רבה ורבא. לדעת תנא קמא, טעם אמירת "בפני נכתב ובפני נחתם", לברר שהגט נכתב לשמה, ורק כשנכתב במדינת הים, צריך לברר כן, מחמת החשש שלא נכתב לשמה, שאינם בקיאים בדבר, אבל כשנכתב הגט בארץ ישראל, בוודאי נכתב לשמה. ולדעת חכמים, טעם אמירת "בפני נכתב ובפני נחתם", כדי לקיים את חתימות הגט שבא ממקום רחוק, שאין שיירות מצויות לקיימו, ואם כן אין חילוק אם בא ממדינת הים לארץ ישראל, או מארץ

לשמה, ויש לברר הדבר.

וכמו כן דין זה מובן לפי סברת רבא, שטעם אמירת בפני נכתב ובפני נחתם לקיים הגט כשאין שיירות מצויות, ומאחר שבא הגט ממדינה למדינה, אין השיירות מצויות, ויש לחוש שלא יוכלו לקיימו.

המביא גט באותה מדינה במדינת הים

לפי סברת רבה, שטעם אמירת בפני נכתב ובפני נחתם הוא, לברר שנכתב הגט לשמה, השליח **צריך לומר "בפני נכתב ובפני נחתם"**, גם כשמביא גט באותה מדינה במדינת הים, שהרי נכתב במדינת הים, ויש לחוש שלא נכתב לשמה.

ולפי סברת רבא, שטעם אמירת בפני נכתב ובפני נחתם כדי לקיים את הגט במקום שאין שיירות מצויות, מאחר שהובא הגט מאותה מדינה, אם יהיה צורך ימצאו עדים לקיימו, ואין השליח **צריך לומר "בפני נכתב ובפני נחתם"**.

וענין זה כבר נתבאר לעיל בדף ג', בדברים שבין רבה לרבא.

המביא גט ממדינה

למדינה בארץ ישראל

שליח שמביא גט ממדינה למדינה בארץ ישראל, כגון מיהודה לגליל, **לדברי הכל אינו צריך לומר בפני נכתב ובפני נחתם,** ואינו מחויב לראות את כתיבת הגט. כי אין כאן שום טעם מהטעמים שנאמרו בסיבת התקנה.

א. מאחר שכל בני ארץ ישראל בכל המדינות שבה בקיאים הם, אין לחוש שלא נכתב הגט לשמה, ואין כאן את סברת רבה לקיום התקנה.

ב. מאחר שבתי דינים קבועים בכל ארץ ישראל, שיירות מצויות מבתי דינים למקום הוועד, אף ממדינה למדינה, ואם תבקש האשה עדים לקיים את הגט, תמצאם בנקל, ואין כאן את סברת רבא לקיום התקנה.

וכל זה בדרך כלל, אבל אם ארע שאין השיירות מצויות אפילו באותה מדינה, כגון שהיו שני הגמונים בעיר אחת, ומקפידים שלא ילכו האנשים מכאן לכאן, **לדברי הכל** השליח המביא גט מכאן לכאן, **צריך לומר בפני נכתב ובפני נחתם,** משום שאין השיירות מצויות, ואם תחפש עדים לקיים את הגט, לא תמצא.

ומסקנת הגמרא, שגם רבה מודה לטעמו של רבא, וכל שיש לחוש שלא יהיו עדים לקיים את הגט, הכל מודים, שצריך לומר, **"בפני נכתב ובפני נחתם"**, אף על פי שידוע שנכתב לשמה.

דף ה

מסקנת הסוגיה בטעם תקנת

אמירת בפני נכתב ובפני נחתם

לדעת רבא ורבי יוחנן, הטעם לכך שתקנו

נכתב ובפני נחתם", כגון שמתחילה כשנתן את הגט לאשה, היה פיקח, וראוי להיות שליח לגרש, ולא הספיק לומר לה "בפני נכתב ובפני נחתם", עד שנתחרש. אם יש עדים, שמכירים את חתימות עדי הגט, יקיימו את הגט, ותתגרש בו האשה.

שנים שהיו שליחים להביא גט

שנים שהיו שליחים להביא גט ממדינת הים, אינם צריכים לומר, "בפני נכתב ובפני נחתם", ונאמנים בלא אמירה שהגט כשר, במיגו, מתוך שהיו יכולים לומר, בפנינו גרשה בעלה, ולא היה הבעל יכול להכחישם בכלום, נאמנים גם במה שאומרים שהבעל גירש בגט כשר.

טעם שני הדינים האחרונים

לפי סברת רבא שני הדינים האחרונים מובנים, כי כשיש עדים שמקיימים את הגט, ואין לחוש שמא הוא מזויף, שוב אין טעם בתקנת אמירת "בפני נכתב ובפני נחתם", ואין סיבה שלא נכשיר את הגט.

ולדברי רבה לא נאמרו דינים אלו קודם שלמדו בני חוץ לארץ, שצריך לכתוב את הגט לשמה, כי אין בעדי הקיום, לבטל את החשש, שיבוא הבעל ויאמר, שלא נכתב הגט לשמה.

ורק לאחר שלמדו בני חוץ לארץ, שצריך לכתוב את הגט לשמה, שאין טעם תקנת

חכמים שהשליח המביא גט ממדינת הים צריך לומר "בפני נכתב ובפני נחתם", משום שאנו חוששים, שיערער הבעל על הגט, ויטען שהוא מזויף, ולא נמצא עדים לקיים את חתימות עדי הגט, ולכן תקנו שהשליח יאמר "בפני נכתב ובפני נחתם", ובזה יתקיים הגט, ושוב לא יהיה הבעל נאמן לומר שהוא מזויף.

ולדעת רבה ורבי יהושע בן לוי, יש טעם נוסף, לתקנה זו, והוא, שמתחילה לא היו בני מדינת הים בני תורה, ולא היו בקיאים, שצריך לכתוב את הגט לשמה, והיה חשש, שיבוא הבעל ויאמר, ששלח לה גט שלא נכתב לשמה. לכן תקנו, שיאמר השליח "בפני נכתב ובפני נחתם", ובזה יתברר לנו, שנכתב הגט לשמה, ואין בו חשש פסול.

אמנם לאחר זמן למדו בני חוץ לארץ דין זה, ולא היה חשש, שיבוא הבעל ויאמר, ששלח לה גט שנכתב שלא לשמה. ומכל מקום, חששו חכמים, שמא לאחר זמן יחזור הדבר לקלקולו, ולא יהיו בני חוץ לארץ בקיאים, שצריך לכתוב את הגט לשמה, ותקנו שלעולם יאמר השליח כן, שאז אפילו אם ישובו בני חוץ לארץ לקלקולם, לא יהיה חשש, שיבוא הבעל ויאמר, ששלח לה גט שלא נכתב לשמה, כי השליח מברר לנו, שהגט נכתב לשמה.

שליח שנאנס ולא אמר

בפני נכתב ובפני נחתם

שליח שנאנס ולא היה יכול לומר, "בפני

חכמים שתצא מחמת הגזירה, שמא יחזור דבר לקלוקלו. אבל קודם שנישאת, אף אם באו עדים וקיימו את הגט, לא תינשא בו.

בעל המביא גט ממדינת הים

בעל המביא את גיטו ממדינת הים, אין צריך לומר, "בפני נכתב ובפני נחתם". כי כל סיבת התקנה היא, שמא יבוא הבעל ויערער על הגט, אבל כשהוא עצמו נותן לה אותו, אין לחוש לזה כלל.

הזכרת איש חשוב הבא עם עוד בני אדם

כשבאים כמה אנשים יחד, ועימהם אחד, שהוא אדם חשוב, דרך כבוד הוא לומר, שבא אותו אדם, ולא להזכיר את שאר הבאים עמו.

בפני כמה אנשים צריך השליח לתת את הגט לאשה

נתבאר, שהאיש מגרש את אשתו על ידי שלוחו שנותן את הגט לאשה בשליחות הבעל. וכשהאיש עצמו נותן לאשתו גט הוא צריך לתת לה בפני שני עדים, ונחלקו חכמים בפני כמה השליח נותן את הגט לאשה.

לדעת רבי יוחנן, השליח נותן את הגט לאשה בפני שני עדים כשרים, ככל גט הניתן מידי הבעל לאשתו. ולדעת רבי

האמירה, שמא יפסול הבעל את הגט הזה, אלא משום תקנת הדורות הבאים, שמא יחזור הדבר לקלוקלו, ולכן אין להחמיר בתקנה זו, אלא באופנים השכיחים.

אבל באופנים שאינם שכיחים, כגון שליח שנאנס, ולא היה יכול לומר כן, או שהיו שנים שלוחים להביא את הגט [לדעה אחת], אין לנו לפסול את הגט, משום תקנת הדורות הבאים.

ויש מפרשים שאם נתקיים הגט בעדי קיום, לא היה צריך לומר, "בפני נכתב ובפני נחתם", אף קודם שלמדו בני חוץ לארץ, שצריך לכתוב לשמה, כי מעולם לא חששנו, שבאמת לא נכתב הגט לשמה, אלא שמא יבוא הבעל, להוציא עליו לעז כזה, וכשהתקיים הגט בעדי קיום, שוב לא יצליח הבעל להוציא לעז על הגט, ואין לחוש לכולם.

שליח שלא אמר בפני נכתב ובפני נחתם ונתקיים הגט בעדים

שליח שלא אמר, "בפני נכתב ובפני נחתם", ובאו עדים, וקיימו את חתימות עדי הגט, הרי זה גט כשר.

ולפי סברת רבא דין זה מובן, כי כשיש עדים שמקיימים את הגט, ואין לחוש שמא הוא מזויף, שוב אין טעם בתקנת אמירת "בפני נכתב ובפני נחתם", ואין סיבה שלא נכשיר את הגט.

ולדברי רבה דין זה נאמר רק אם כבר נישאת, שכאשר כבר נישאת, לא גזרו

שליח שנתן גט לאשה ולא

אמר בפני נכתב ובפני נחתם

נתבאר, שתקנו חכמים, ששליח שמביא גט לאשה ממדינת הים, כשנותן לה את הגט, צריך לומר, "בפני נכתב ובפני נחתם", ואם השליח לא אמר בשעת הניתנה, "בפני נכתב ובפני נחתם", לא הותרה האשה להינשא לאדם אחר, ואם נישאת לאחר, תצא ממנו.

ונחלקו, מה דין הבן שנולד לה מנישואין אלו לשני. לדעת חכמים, הבן כשר. ולדעת רבי מאיר, הבן ממזר מדבריהם שכן דעתו בכל הלכות גיטין, כל המשנה ממטבע שטבעו חכמים בגיטין יוציא והולד ממזר.

לא אמר בפני נכתב ובפני

נחתם וחוזר ונותן ואומר

נחלקו חכמים, מה הדין כשהשליח מסר לאשה את הגט ולא אמר בפני נכתב ובפני נחתם האם יש לה תקנה על ידי שיחזירו את הגט לשליח, ויתן לה את הגט פעם שניה, ויאמר "בפני נכתב ובפני נחתם".

לדעת חכמים, דבר זה מועיל בכל אופן, בין אם עדיין לא נישאת, שעל ידי תקנה זו, תוכל להינשא לכתחילה, ובין אם כבר נישאת, שעל ידי תקנה זו, תהא מותרת לבעלה השני, ולא תצא ממנו.

חנינא, השליח צריך לתת את הגט לאשה בפני שלושה כשרים.

מתחילה רצו לומר, שהטעם שרבי חנינא מצריך לתת את הגט בפני שלושה, **משום שסובר כרבא, שאמירת "בפני נכתב ובפני נחתם", היא במקום קיום עדי הגט**, וההלכה היא שקיום שטרות, בשלושה.

ודחו זאת, כי גם רבי יוחנן סובר כרבא, ואף על פי כן מסתפק בשני עדים, כי השליח מצטרף עמם להיות שלושה.

ושב רצו לומר, שהטעם לכך שרבי חנינא מצריך לתת את הגט בפני שלושה, **משום שסובר, שהשליח לא יכול להצטרף עם השניים, לעניין קיום עדי הגט**, ולהיות הדיין השלישי שמקיים את הגט, **כי אין עד נעשה דיין.**

ודחו זאת, כי כלל בידינו, שבקיום שטרות שהוא מדרבנן, עד נעשה דיין.

ומסקנת הגמרא, שהסיבה לכך שרבי חנינא מצריך לתת את הגט בפני שלושה, **משום שפעמים אשה מביאה את הגט, והיא אינה יכולה להיות דיין שלישי**, לקיום עדי הגט, ואם נכשיר בשני עדים בשאר מקומות, עלולים לטעות, ולהכשיר, גם כשאשה מביאה את הגט.

ורבי יוחנן לא חשש לדבר זה, כי הכל יודעים, שאשה אינה ראויה להצטרף לכך, וכשאשה תביא את הגט, יתנו אותו בפני שלושה.

ולדעת רבי מאיר, דבר זה מועיל רק אם עוד לא נישאת, שתוכל להינשא, אבל אם כבר נישאת, תצא מבעלה, ואין לה תקנה.

הראשונים, שלא נעשו כן.

ולדעת רב אשי, אין צריך לראות כלל את כתיבת הגט, ודיו ששומע קן קולמוס ומגילה. ושנינו ברייתא כדברי רב אשי.

מתי השליח אומר

"בפני נכתב ובפני נחתם"

כתבו התוס', שהשליח שמביא את הגט צריך לומר "בפני נכתב ובפני נחתם", **בשעת נתינת הגט, או לאחר הנתינה, בתוך כדי דיבור.**

אבל לאחר כדי דיבור אף כשעסוקים באותו עניין, או קודם הנתינה, ספק אם מועיל.

קן קולמוס

יש מפרשים שהכוונה לתיקון הקולמוס, ותיקון המגילה, ולדעת רב אשי די בכך שהשליח שומע שהסופר מכין אותם, לשם הגט של האשה הזו.

ויש מפרשים שהכוונה לקול הנשמע מהקולמוס והמגילה, בשעה שהסופר כותב, ולדעת רב אשי, דיו שישמע קול זה, כשיודע שהסופר כותב את הגט לשמה.

מה השליח צריך לראות כדי

שיוכל לומר בפני נכתב ובפני נחתם

נתבאר, שהשליח שמביא גט ממדינת הים, צריך לומר "בפני נכתב ובפני נחתם", ונחלקו חכמים, מה עליו לראות בשעת הכתיבה, כדי שיוכל לומר כן.

לדעת רבי אחי, צריך השליח לראות את כתיבת כל האותיות של הגט.

ולדעת רבי אמי ורבי אסי ורבי אלעזר, די לראות שורה אחת. כלומר את השורה הראשונה. יש מפרשים משום **שבה נכתב שם האיש והאשה**, שהגט צריך להיכתב לשמם. **ויש מפרשים משום שאם היא נכתבה לשמה, מן הסתם כך סיים את כל הגט. ואין לאיש להחמיר ולראות את כתיבת כל הגט,** כדי שלא להוציא לעז על

דף ו

הפסק בכתבת הגט

אם הפסיק הסופר באמצע כתיבת הגט ואפילו יצא לשוק באמצע כתיבת הגט, **לא נפסל הגט.**

ואין לחוש, שמא לאחר שחזר, המשיך לכתוב לשם איש ואשה אחרים ששמותיהם שווים לשמות הראשונים.

דין בבל לגיטין

נתבאר, שהמביא גט ממדינה למדינה בארץ ישראל, אינו צריך לומר "בפני נכתב ובפני נחתם", כי כל בני ארץ

ב. דעת שמואל.

אין דין בבל כארץ ישראל לעניין גיטין, אף על פי שיש בה ישיבות, שמחמתם השיירות מצויות ממקום למקום, כי התלמידים שהולכים ממקום למקום, טרודים תמיד בגרסתם, ולכן אינם מכירים את חתימות אנשי המקומות שהולכים לשם. וגם אנשי אותם מקומות אין מכירים את חתימתם, כי מרוב טרדתם בגרסתם, אינם חותמים כלל בשום שטר.

ולכן המביא גט ממדינה למדינה בבבל, צריך לומר "בפני נכתב ובפני נחתם", כי אם יבוא הבעל ויערער על הגט שהוא מזויף, לא נמצא עדים לקיים את חתימות עדי הגט.

אבל המביא גט באותה מדינה בבבל, אינו צריך לומר כן, שכן הדין אף בשאר מקומות שבחוץ לארץ.

המביא גט מעיר שבאה

לשוק לעיר שבה השוק

המביא גט מהעיר שתושביה באים לשוק, לעיר שבה השוק, אינו צריך לומר "בפני נכתב ובפני נחתם".

כי בני השוק מכירים את חתימות הבאים אליהם, משום שפעמים מניחים בידם את שטרותיהם, וגם בני העיר שבא ממנה הגט, מצוים כאן.

ואם יבוא הבעל ויערער על הגט, שהוא

ישראל בקיאים שיש לכתוב את הגט לשמה, וגם שיירות מצויות לקיים את חתימות עדי הגט. ונחלקו חכמים, האם גם בבל דינה כארץ ישראל לגיטין, והמביא בה גט ממדינה למדינה אינו צריך לומר בפני נכתב ובפני נחתם.

א. דעת רב.

לענין גיטין דין בבל כדין ארץ ישראל, כי יש בבבל ישיבות, בסורא ונהרדעא, והיו התלמידים באים לשם משאר מקומות, והולכים מזו לזו, ולכן, המביא גט ממדינה למדינה בבבל, אין צריך לומר "בפני נכתב ובפני נחתם", כי אם יערער הבעל, ויאמר שהגט מזויף, ימצאו עדים, שידעו לקיים את הגט.

יש מפרשים שבבל נעשית כארץ ישראל, רק משעה שבא רב לבבל, כי הוא הרבה את הישיבות שבה.

ויש מפרשים שבאמת כך היה דינה של בבל מימות יכניה, שגלו אליה גדולי התורה שהיו בימיו, אלא שלא הכל ידעו דין זה, עד שבא רב ולימד, שמשום ריבוי הישיבות בבבל, לענין גיטין דין בבל כדין ארץ ישראל.

ויש מפרשים שרב גילה זאת, שמשעה שגלו לשם כל הרבנים, כך דין בבל.

יש אומרים, שגבולות בבל לענין גיטין, הם גבולות בבל לענין יוחסין, שנחלקו בהם החכמים במסכת קידושין דף ע"א.

ויש אומרים, שלענין גיטין הכל מודים, שגבול בבל הוא הערבה השניה הסמוכה לגשר.

מזויף, ימצאו עדים, שיוכלו לקיים את חתימות עדי הגט.

בתים לשכונה הסמוכה לה.

ורבא הצריך אף **באותה שכונה**, כי לא היו האנשים במקומותם תדיר בבתיהם, ולא היתה חתימתם מוכרת לשכניהם.

ומתוך כך פוסק רבינו תם, שאף על פי שהלכה כרבא, כיום שאין ישראל מכירים את חתימות חבריהם, שליח צריך לומר "בפני נכתב ובפני נחתם", בכל מקום.

המביא גט מעיר שבה

השוק לעיר שבאה לשוק

המביא גט מהעיר שיש בה שוק, לעיר שבאים תושביה לשוק, צריך לומר "בפני נכתב ובפני נחתם".

כי הבאים לשוק אינם מכירים את חתימות בני השוק, משום שביום השוק טרודים במסחרם, ולמחרת הולכים משם, ואין בידם שטרות, שיוכלו להכיר מהם את חתימות בני השוק.

ואם יבוא הבעל ויערער על הגט, שהוא מזויף, לא ימצאו עדים שיוכלו לקיים את חתימות עדי הגט.

אמירת בפני נכתב ובפני נחתם

מקיימת את הגט בכל מקום

אמירת "בפני נכתב ובפני נחתם", מועילה לקיים את הגט, גם במקומות, שלא הצריכו את השליח לומר זאת, ואף על פי שהעדים מצויים שם לקיים את השטר.

וכן היה מעשה באדם אחד, שהביא גט לפני רבי ישמעאל. אמר לו, צריך אני לומר, "בפני נכתב ובפני נחתם", או איני צריך. אמר לו, בני, מהיכן אתה. אמר לו, רבי, מכפר סיסאי אני. אמר לו, צריך אתה לומר "בפני נכתב ובפני נחתם", שלא תיזקק לעדים. כלומר, כדי שיהיה הגט כשר, אינך צריך לומר, שהרי אתה בא ממקום קרוב, שאינו בכלל מדינת הים, ומכל מקום תאמר, כדי שאם יבוא הבעל ויערער, כבר יהא הגט מקוים.

לאחר שיצא אותו אדם מלפני רבי ישמעאל, נכנס לפניו רבי אלעאי, ששמע שהצריכו רבי ישמעאל לומר, "בפני נכתב ובפני נחתם", ולא ידע את הסיבה, והיה

פעמים צריך לומר בפני נכתב

ובפני נחתם גם ממקום קרוב

במקום כמו מחוזא, עירו של רבא, שהאנשים אינם שוהים תדיר בבתיהם, ומתוך כך אין שכניהם מכירים את חתימות ידיהם, צריך לומר "בפני נכתב ובפני נחתם", אפילו אם בא השליח ממקום קרוב.

ולכן רבה בר אבוב הצריך את השליח הבא משורת בתים אחת לשורת הבתים שכנגדה, מעבר לרשות הרבים, שיאמר כן.

ורב ששת הצריך אף משכונה של שלוש

שאדם גדול הוא שהרי הקדוש ברוך הוא הסכים על ידו, כפי שיתבאר בעזה"י בסמוך, בענין ביאור פרשת פילגש בגבעה.

אסור לכתוב את כתבי

הקודש בלא שרטוט

מבואר בסוגיתנו שאסור לכתוב את פסוקי המקרא בלא שרטוט, ונחלקו חכמים בכמה מילים הדבר אסור.

לדעת רבי יצחק, שתי מילים מותר לכתוב בלא שרטוט, **ושלוש מילים או יותר** אסור. וכן פסק בעל הלכות גדולות.

ובמתניתא שנו, ששלוש מילים מותר לכתוב בלא שרטוט, **וארבע מילים או יותר** אסור.

ומבואר בסוגיתנו, שרבי אביתר לא ידע דין זה, וכתב שבע תיבות בלא שרטוט, כפי שיתבאר בעזה"י בסמוך.

כתיבת לשון פסוק בלשון צחות

רבינו תם מפרש, שהאיסור לכתוב פסוקים **בלא שרטוט**, הוא רק כשכותב לשם פסוק, אבל מותר לכתוב לחבירו אגרת שלומים, בלשון הפסוק, לשם צחות הלשון, ואינו צריך לשרטט.

ובירושלמי משמע שאף לשם צחות אסור לכתוב.

אופן השרטוט

רבינו תם מפרש, שהכותב פסוקים, אינו

סבור שהצריכו מעיקר הדין, כמביא ממדינת הים. ולפיכך הקשה לו, רבי, והלא כפר סיסאי מובלעת בתחום ארץ ישראל, וקרובה לציפורי יותר מעכו, ובעכו נחלקו חכמים אם נחשבת כמדינת הים, אבל זו שקרובה יותר, לדברי הכל אינה נחשבת מדינת הים. אמר לו, שתוק בני שתוק, הואיל ויצא הדבר בהיתר, יצא.

גיטין הבאים מבבל לארץ ישראל

רבי אביתר שלח לרב חסדא את הדין הבא, גיטין הבאים משם לכאן, כלומר כששליח מביא גט מבבל לארץ ישראל, **אינו צריך לומר בפני נכתב ובפני נחתם**.

ולא רק משום שבני בבל בקיאים הם, שצריך לכתוב את הגט לשמה, ואם כן, אין כאן את טעם התקנה כפי סברת רבה. **אלא גם משום שרבים הם העולים ויורדים מבבל לארץ ישראל, והשיירות מצויות**, ואין חשש שלא תוכל לקיים את הגט, ואם כן, אין כאן את טעם התקנה גם כפי סברת רבא.

ורב יוסף אמר, מי יאמר לנו שרבי אביתר ראוי לסמוך עליו. ועוד, הרי הוא עצמו כתב כמה מילים מפסוק בלא שרטוט, וזהו שלא כדין, [כפי שיתבאר בעזה"י בסמוך].

והשיב לו אבבי, ומה בכך, אפשר שיהיה אדם גדול, ובכל זאת לא ידע דין זה שאסור לכתוב בלא שרטוט, [מטעם שיתבאר בעזה"י בסמוך]. ועוד ראייה יש לנו

צריך לשרטט את כל השורות, ודי ששרטט שרטוט אחד מלמעלה, ויכתוב תחתיו כמה שורות.

וכן הדין אף בתפילין וספר תורה, [שיעשה ארבע שרטוטים מארבעה צידי הגליון ודיו], וכל המשרטט את כל השורות נקרא הדיוט, אלא אם כן אינו יכול לכתוב יפה בלא זה, שאז ראוי ששרטט את כל השורות, משום "זה א-לי ואֶנְהוּ".

ורק במזוזה יש חיוב מעיקר הדין, לשרטט את כל השורות.

הפסוק, "וַיִּתְּנוּ הַקֶּלֶד בַּזֹּנָה וְהַקֶּלֶד מְכָרוּ בֵּין וַיִּשְׁתּוּ", וכתב פסוק זה בלא שרטוט, שלא ידע שהדבר אסור.

ורב יוסף אמר, שמתוך כך שרבי אביתר כתב פסוק בלא שרטוט, משמע שאינו ראוי לסמוך עליו.

ואב"י אמר, שאפשר שאדם גדול לא ידע דין התלוי בקבלתו מרביתו, ורק כשהוא טועה בדין התלוי בסברא, אינו אדם גדול.

"וַיִּתְּנוּ הַקֶּלֶד בַּזֹּנָה"

רבי אביתר שלח לרב יהודה את הדברים הבאים: בני אדם העולים משם לכאן, כלומר מבבל לארץ ישראל, קיימו בעצמם, "וַיִּתְּנוּ הַקֶּלֶד בַּזֹּנָה וְהַקֶּלֶד מְכָרוּ בֵּין וַיִּשְׁתּוּ" (יואל ד' ג').

רש"י מפרש כוונתו, שחוטאים הם בכך, שהיו מניחים את נשותיהם עגונות, ובטלים מפריה ורביה.

ותוס' מפרשים כוונתו, שחוטאים הם בכך, שהיו מניחים את בניהם ובנותיהם בלא מזונות, עד שהיו צריכים לשעבד את עצמם למזונות.

ויש מפרשים כוונתו, שחוטאים הם בכך, שהיו מוכרים את בנותיהם, כדי שיהיה להם אפשרות ללכת ללמוד תורה.

מי שאינו יודע דין

נתבאר, שרבי אביתר שלח באגרתו את

זנות פילגש בגבעה

בתחילת המעשה שארע בגבעה עם הפילגש של איש יהודה נאמר, "וַתִּזְנֶה עָלָיו פִּילְגֶשֶׁת" (שופטים י"ט ב'). ואי אפשר לומר, שהכוונה לזנות ממש, כי אם כן, לא היה הולך להחזירה, ונחלקו חכמים מה היה הדבר.

רבי אביתר אמר, זבוב מצא לה. כלומר זנות האמורה בענין היא מלשון מזון, שהיה פגם במזונות שהכינה לו, שמצא זבוב בקערה.

ורבי יונתן אמר, נימא, כלומר שעה, מצא לה.

ללשון ראשון בגמרא, דעת רבי יונתן, שזנות האמורה בענין היא לשון תשמיש, שהיה פגם בתשמיש עמה, שלא גילחה היטב שערות אותו מקום, ובא על ידי זה לידי סכנת כריתת הגיד.

וללשון שני בגמרא, גם רבי יונתן מפרש

אימה יתירה בתוך ביתו, שהרי פילגש בגבעה, הטיל עליה בעלה אימה יתירה, והפילה כמה רבבות מישראל.

ואמר רב יהודה אמר רב, **כל המטיל אימה יתירה בתוך ביתו**, סוף הוא בא לידי שלש עבירות: (א) גילוי עריות. (ב) שפיכות דמים. (ג) חילול שבת, ור"ח גורס חילול השם. כמו שארע במעשה פילגש בגבעה.

א. גילוי עריות.

שבאו על הפילגש כל בני הגבעה. וכן כל אדם המטיל אימה יתירה, עלול לבוא לידי ערוה של בעילת נידה, אם תירא אשתו לומר לו שלא טבלה, כשארע לה איזה אונס שלא יכלה לטבול בזמן טבילתה.

ב. שפיכות דמים.

שנהרגה הפילגש על ידי בני העיר. וכן כל אדם המטיל אימה יתירה, עלולה אשתו למות, כשבורחת מפניו, כשיראה ממנו, ומסתכנת בדרכים.

ג. חילול שבת.

שמעשה פילגש בגבעה היה ביום השבת ונתחללה השבת. וכן כל אדם המטיל אימה יתירה, עלולים בני ביתו לחלל את השבת מחמת יראתו, כגון אם לא הספיקו להדליק את הנר מבעוד יום, ייראו מפניו, וידליקו משחשיכה.

ולגרסת ר"ח, **חילול השם**. שבמעשה שבגבעה נתחלל שם שמים. וכן יכול להיות, בכל איש, המטיל אימה יתירה.

ופעמים עלול לבוא לידי שאר עבירות,

שזנות האמורה בענין היא לשון מזון, שהיה פגם במזונות, שהכינה לו, שמצא **שערה בקערה**.

ומצאו רבי אביתר לאליהו ושאל אותו מה עושה הקדוש ברוך הוא. והשיב לו אליהו, עוסק בפרשת פילגש בגבעה.

שאל רבי אביתר, **ומה הוא אומר**. והשיב לו אליהו, כך אומר הקדוש ברוך הוא, **אביתר בני אומר זבוב מצא לה, ויונתן בני אומר נימא מצא לה**.

הקשה רבי אביתר, וכי יש ספק לפניו שאומר את שתי הדעות. והשיב לו אליהו, **אלו ואלו דברי אלהים חיים הן**, כלומר דברי שניכם נכונים הם, **שמצא גם זבוב וגם נימא, אלא שעל מציאת הזבוב לא הקפיד, ועל מציאת הנימא הקפיד**.

לפי לשון ראשון, לא כעס על הזבוב שמצא **בקערה**, כי אין בזה סכנה, אלא מיאוס, אבל על **השערות** שלא גילחה **באותו מקום**, כעס, כי היה יכול לבוא על ידי זה לכלל סכנה, של כרות שפכה [=זבוב מאיסותא ונימא סכנתא].

ולפי לשון שני, בשניהם לא היתה לו סכנה, כי **שניהם** נמצאו **בקערה**, ומכל מקום על הזבוב שמצא לא כעס, כי בא מעצמו לאונסה, אבל על השערה שמצא כעס, כי באה בפשיעתה [=זבוב אונסא ונימא פשיעותא].

הטלת אימה יתירה בתוך ביתו

אמר רב חסדא, **לעולם אל יטיל אדם**

לאומרם בנחת, כדי שיתקבלו דבריו.

ואמר רב אשי, שקיים את דברי רבה בר רב הונא מסברא, אף שלא שמע אותם ממנו.

כמו שארע עם אדם גדול אחד, הוא רבי חנינא בן גמליאל, שהיה מטיל אימה יתירה בתוך ביתו. ופעם אחת אבד בביתו בשר שחוטא שהוכן עבורו, ותלשו עבדיו **אבר מן החי**, ובקשו להאכילו.

דף ז

דברים שצריך אדם לומר

בתוך ביתו ערב שבת עם חשכה

דבר שאין צדיקים נכשלים בו

אכילת דבר אסור, גנאי גדול היא, והקדוש ברוך הוא שומר את הצדיקים, שלא ייכשלו בדבר זה. ולא רק את הצדיקים עצמם הוא שומר מאכילת איסור, אלא אף את בהמותיהם.

אבל משאר העבירות, אין הקדוש ברוך הוא שומר את הצדיקים, ואפשר שיכשלו בהם. כרבי ישמעאל שהטה נר בשבת. וכרבי ירמיה שאכל קודם ההבדלה. וכאותם שטעו ואכלו ביום הכיפורים.

למסור למלכות את

מי שמחרף ומגדף אותו

שלח מר עוקבא לשאול את רבי אלעזר, בני אדם העומדים עלי לחרף ולגדף, ויש בידי כח למסרם למלכות, מותר או אסור?

שרטט רבי אלעזר, וכתב לו כתשובה את הכתוב, "אֶמְרָתִי אֶשְׁמְרָה דְּרָכִי מִחֲטֹאֵא בְּלִשׁוֹנִי אֶשְׁמְרָה לִפִּי מִחֲסוֹם בְּעַד רֶשֶׁע לִנְגְדִי" (תהילים ל"ט ב'). וביארו, **אף על פי שרשע לנגדי, אשמרה לפי מחסום.**

שלושת הדברים הבאים הם צרכי השבת, ואי אפשר לעשותם בשבת עצמה. ולפיכך צריך אדם לזרז את בני ביתו קודם השבת על עשייתם.

א. עשרתם? כלומר, ישאל אותם אם כבר עשרו את הצריך לסעודות השבת.

ב. ערבתם? כלומר, ישאל אותם אם כבר עירבו.

ומתוך פירוש רש"י כאן משמע, שהכוונה לעירובי חצירות או תחומין, ששני אלו יכולים לעשות רק מבעוד יום.

ותוס' כתבו, שעירובי חצירות ניתן לעשות גם בין השמשות, ומבעוד יום הוא שואל דווקא על עירובי תחומין.

ג. הדליקו את הנר. כלומר, יאמר להם להדליק את הנר.

את שני הדברים הראשונים הוא שואל, אם עשו או לא, כי יתכן שעשו ואינו יודע, אבל על הנר אינו שואל, שהרי רואה אם יש אור בבית או לא, ולכן כשרואה שאין אור, יאמר להדליק את הנר.

ואמר רבה בר רב הונא, **אף שמצוות חכמים לומר את הדברים הללו, יש**

"קִינָה וְדִמּוּנָה וְעֲדָה"

רב הונא בר נתן ביקש מרב אשי, שיבאר לו את הכתוב בספר יהושע, "קִינָה וְדִמּוּנָה וְעֲדָה" (יהושע ט"ו כ"ב).

אמר לו רב אשי, אלו שמות של ישובים בארץ ישראל.

אמר לו רב הונא בר נתן, וכי לא ידעתי גם אני, שכן הוא פשט הכתוב, כמבואר בתחילת הענין, "זאת נחלת מטה בני יהודה למשפחותם. ויהיו הקצרים ... " (יהושע ט"ו כ"ב-יא).

והסיבה ששאלתי, כי רב גביהא מהמקום הנקרא ארגיז, ביאר את הכתוב על דרך הדרש, כל שיש לו קנאה [=כעס] על חבירו [=קִינָה] ודומם [=דִמּוּנָה] שוכן עדי עד עושה לו דין [=עֲדָה].

"וְצִקְלָג וּמִדְמָנָה וְסִנְסָנָה"

הקשה רב אשי, אם כן, היאך ידרוש את הכתוב בסוף ענין, "וְצִקְלָג וּמִדְמָנָה וְסִנְסָנָה".

אמר לו רב הונא בר נתן, אם היה כאן רב גביהא היה יודע לדרשו.

ורב אחא מבי חוואה, דרש את הכתוב הזה כך, כל מי שיש לו צעקת לגימא על חבירו שגוזל ממנו, ויורד לחייו לשערי מזונותיו [=וְצִקְלָג] ודומם [=וּמִדְמָנָה] שוכן בסנה עושה לו דין [=וְסִנְסָנָה].

חזר מר עוקבא ושלח לו, מצערים אותי הרבה, ואיני יכול לעמוד בכך.

שלח רבי אלעזר להשיב לו, "דום לה' וְהִתְחַלֵּל לוֹ" (תהילים ל"ז ז), דום לה', והוא יפילם לך חללים חללים, השכם והערב עליהם לבית המדרש, והם כלים מאליהם.

הדבר יצא מפי רבי אלעזר, ונתנוהו לגניבא שהיה מצערו, בקולר, היא שלשלת של ברזל, שנותנים שם את המוכתבים למלכות להריגה.

איסור זמר

שלחו לשאול את מר עוקבא, מנין שאסור לזמר. ולא השיב שהדבר אסור מהכתוב, "בְּשִׁיר לֹא יִשְׁתּוּ וְיִזְכְּרוּ שִׁיר לְשִׁתּוֹ" (ישעיה כ"ד ט'), כי מהכתוב הזה אין ללמוד אלא שאסור לזמר בכלי. אבל שרטט וכתב כתשובה את הכתוב, "אֵל תִּשְׁמַח יִשְׂרָאֵל אֵל גִּיל כְּעַמִּים כִּי זָנִיתָ מֵעַל אֱלֹהֶיךָ אֲהַבְתָּ אֶתְּנֶן עַל כָּל גְּרוֹנוֹת דָּגָן" (יהושע ט"א), שמהכתוב הזה יש ללמוד שאסור לזמר גם בפה.

וכתבו התוס', שאיסור זה נאמר לענין זמר בבית המשתה. אבל שלא בבית המשתה, מותר. אלא שראוי להחמיר שלא להרבות בתענוג.

וכל זה שלא בשעת מצווה אבל בשעת חופה, מצווה לזמר לשמחת חתן וכלה.

איסור כלילא

כלל בידינו שאסור לעשות עטרה
[=כלילא] לחתנים¹. וכשראש הגולה שאל
את רב הונא, מנין לנו שהדבר אסור.
השיב לו רב הונא, שהדבר אסור מדברי
חכמים, כמו ששינו במסכת סוטה,
בפולמוס של אספסיינוס, כלומר
כשנלחם על ירושלים, גזרו על עטרות
חתנים, ועל האירוס, שלא לנגן בפעמון.

ורב חסדא תלמידו של רב הונא, לא היה
רוצה להשיב על שאלת ראש הגולה בפני
רב הונא, אך כשקם רב הונא ויצא
להיפנות, אמר רב חסדא, שאיסור
כלילא מבואר מדברי הנביאים.

שנאמר, "כה אָמַר ה' אֱלֹהֵי הַיָּם
הַמְצַנֵּפֶת וְהָרִים הָעֹטְרָה זֹאת לֹא זֹאת
הַשְּׁפִלָה הַגְּבֹהַּ וְהַגְּבֹהַּ הַשְּׁפִיל" (יחזקאל כ"א ל"א),
מה ענין מצנפת של כהן גדול אצל עטרה
של כל אדם? לומר לך, בזמן שמצנפת
בראש כהן גדול, עטרה בראש כל אדם,
נסתלקה מצנפת מראש כהן גדול,
נסתלקה עטרה מראש כל אדם.

ובתוך כך בא רב הונא, ומצאם שהיו
יושבים, ואמר, האלקים, כלומר נשבע
אני, שאיסור כלילא לחתנים מדברי
חכמים הוא, כמבואר במשנה.

והכתוב "הַיָּם הַמְצַנֵּפֶת וְהָרִים הָעֹטְרָה"
מדבר בעטרה של מלך, שבחורבן הבית

תבטל המלכות ויגלה צדקיה. ומכל
מקום חסדא שמך, וחסדאים דבריך,
כלומר חסודים ונאים.

ומכל מקום, לא אסרו חכמים את
העטרות אלא לחתנים, כמו בכתוב
"הַיָּם הַמְצַנֵּפֶת וְהָרִים הָעֹטְרָה", המדבר
באנשים ולא בנשים. אבל לכלות לא
אסרו לעשות עטרות, וכן נהג מר בר רב
אשי, ועשה כלילא לבתו.

"הַיָּם הַמְצַנֵּפֶת וְהָרִים

הָעֹטְרָה זֹאת לֹא זֹאת"

דרש רבי עזריא, פעמים משמו של רב
אמי, ופעמים משמו של רב אסי, בשעה
שאמר הקדוש ברוך הוא לישראל
"הַיָּם הַמְצַנֵּפֶת וְהָרִים הָעֹטְרָה", אמרו
מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא,
רבונו של עולם, וכי "זאת" ראוי להם
לישראל, שהקדימו לפניך בסיני נעשה
לנשמע?

אמר להם, וכי "לא זאת" ראוי להם
לישראל? "הַשְּׁפִילָה הַגְּבֹהַּ וְהַגְּבֹהַּ הַשְּׁפִיל"
הַשְּׁפִיל", שהשפילו את הגבוה, והגביהו
את השפל, והעמידו צלם בהיכל.

כובעי הכהנים

יש מפרשים, שכובעו של כהן גדול קרוי

הוספות

¹ פירש בקונטרס, עטרה ממש. ואין נראה, דאמר עלה בסוטה, לא שנו אלא של ורד ושל הדס, אבל של קנים ושל חילת
מותר, ואין דרך לעשות עטרה משל קנים, אלא עטרות שעושים כעין כיפה [=גג עגול], ובראש כל אדם דקאמר לאו
דווקא בראש ממש, אלא למעלה מראש. [תוס'].

המתפרנס מן הצדקה, יעשה צדקה.

"לא אֶעֱנֶה עוֹד": תני רב יוסף, שוב אין מראים לו סימני עניות.

הגבול הצפוני של ארץ ישראל

כלל בדינו, שארץ העמים, כלומר חוץ לארץ, גזרו עליה טומאה, וכמו כן תבואתה פטורה ממעשר, ואין נוהג בה דין שביעית.

ושנינו בברייתא, שהמהלך מעכו לכזיב, שהיא צפונית מעכו, הרי הוא מהלך על גבול מזרחי של הארץ, כל שמימינו לצד מזרח הוא חוץ לארץ, וטמא משום ארץ העמים ופטור ממעשר ושביעית, חוץ ממקומות שבהם הדרך נוטה כלפי מערב, ואף מימינו היא ארץ ישראל. וכל שמשמאלו לצד מערב הוא ארץ ישראל, וטהור משום ארץ העמים וחייב במעשר ושביעית, חוץ ממקומות שבהם הדרך נוטה כלפי מזרח, ואף משמאלו חוץ לארץ.

מצנפת, וכובעו של כהן הדיוט קרוי מגבעת, משום שלכהן הגדול היה ציץ, והיה כובעו קטן משל ההדיוט, ומצנפת קטנה ממגבעת.

ויש מפרשים, שאפשר שהיו הכובעים של הכהן הגדול, ושל ההדיוט שווים, ומצינו בלשון חז"ל, שנקראו גם כובעי ההדיוטות מצנפת, ורק בלשון המקרא נקראו מגבעות.

[נחום א' י"ב] כה אָמַר ה' אִם שְׁלָמִים יִכֶּן רַבִּים יִכֶּן נִלְגֹז וְעֶבֶר וְעִנְתֶּךָ לֹא אֶעֱנֶה עוֹד.

"אם שְׁלָמִים יִכֶּן רַבִּים"

כך דרש רבי עזירא את תחילת הכתוב, פעמים משמו של רב אמי, ופעמים משמו של רב אסי. "אם שְׁלָמִים", **אם רואה אדם שמזונותיו מצומצמים, יעשה מהם צדקה, "יִכֶּן רַבִּים", וכל שכן כשהם מרובים.**

"יִכֶּן נִלְגֹז וְעֶבֶר"

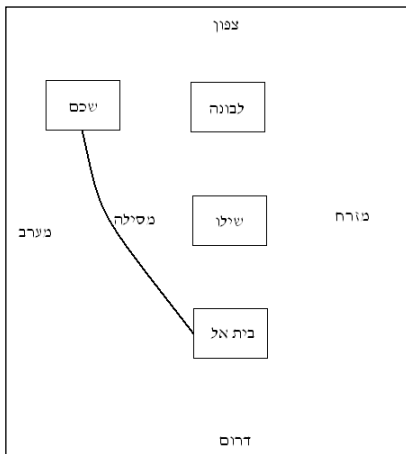
תנא דבי רבי ישמעאל, **כל הגוזז מנכסיו, ועושה מהן צדקה, ניצל מדינה של גיהנם.**

משל לשתי רחילות [=כבשות] שהיו עוברות במים, אחת גזוזה, ואחת אינה גזוזה, גזוזה עברה, ושאינה גזוזה לא עברה.

"וְעִנְתֶּךָ לֹא אֶעֱנֶה עוֹד"

"וְעִנְתֶּךָ": אמר מר זוטרא, אפילו עני

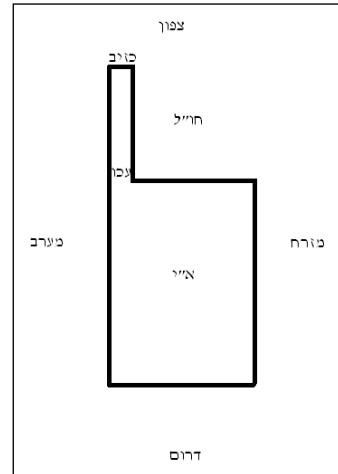
ואין לתמוה, על שהוצרך התנא לתת סימן לגבול אותה רצועה צרה שנמשכת ארץ ישראל מצפון לעכו.² שכן מצינו גם בכתובים, שנתנו סימן בדבר קל, כמו בכתוב בו מבואר היכן היתה שילה, "וַיֹּאמְרוּ הִנֵּה חֶג ה' בְּשָׁלוֹ מִיָּמִים וְיָמִימָה אֲשֶׁר מִצְפֹּנָה לְבֵית אֵל מִזְרָחָה הַשָּׁמֶשׁ לְמִסְלָה הָעֹלָה מִבֵּית אֵל שְׁכֶמָה וּמִגֵּב לְלִבְנוֹה", ואמר רב פפא, שכוונת הכתוב "מִזְרָחָה הַשָּׁמֶשׁ לְמִסְלָה", לומר, ששילה ממזרח של מסילה. ולא שהיתה במזרחה של בית אל, שהרי שילו מצפון לבית אל, ואם כן, נתן הכתוב סימן למקום שילו, שהיא מצפון לבית אל, וממזרח למסילה העולה מבית אל לשכם, אף על פי שהמסילה היא דבר קל.

לדעת תנא קמא בברייתא, כן הוא עד שיגיע לכזיב, אבל מכזיב ואילך, הכל חוץ לארץ, שלדעתו כזיב היא מקצוע צפונית מזרחית של ארץ ישראל.

ולדעת רבי ישמעאל ברבי יוסי משום אביו כן הוא עד שיגיע לבלבלו שהיא צפונית מכזיב¹, שלדעתו לבלבלו היא מקצוע צפונית מזרחית של ארץ ישראל.

ומה שנתבאר, שכזיב או לבלבלו היא הנקודה הצפונית ביותר של ארץ ישראל, הוא משום שעד שם נמשכת רצועה צרה של הארץ. אבל המקום הצפוני ביותר שהארץ רחבה בו כמו בדרומה הוא סמוך לעכו. וזהו שמבואר במשנתנו, שעכו היא בצפונה של ארץ ישראל.

הוספות

¹ כל תנא בתרא לטפויי מילתא קא אתי. [ב"ב צ"ג ע"ב].

² כן פירש בקונטרס, ומי חשיבא חדא רצועה לאתנוחי בה סימנא. וקשה, וכי אין לתנא לציין גבולי ארץ ישראל, ועוד מאי ראייה מייתי מרב פפא דאמר למזרחה של מסילה, התם יהיב קרא סימנא לשילה אנה היא על ידי מסילה. ומפרש רבינו שמואל, דלאו אשינויא פריך, אלא אברייא דקתני למזרח הדרך ולמערב הדרך, וכי דבר מועט כמו דרך שייך למימר בו מזרחו או מערבו, דהוה ליה למימר מימינו למזרח סתם, ומייתי מדרב פפא, דאמר למזרחה של מסילה דמזכיר מזרח אמסילה. [תוס'].

שאינה נוגעת בקרקע, כך נחלקו בגידולי

עציץ נקוב המונח על גבי יתדות ואינו נוגע בקרקע.

לדעת תנא קמא, אף על פי שאין העציץ נוגע בקרקע, גידולים שבו יונקים מהקרקע.

ולדעת רבי יהודה, כל שאין העציץ נוגע בקרקע, אין גידוליו יונקים מהקרקע.

ורבא אמר, שאפשר שלא נחלקו תנא קמא ורבי יהודה אלא בספינה שאינה נוגעת בקרקע, אבל בעציץ נקוב המונח על גבי יתדות, לא נחלקו, ויש לומר כן משני צדדים.

מצד אחד אפשר שלדברי הכל גידולים של עציץ נקוב המונח על גבי יתדות יונקים מהארץ. כי לא נחלק רבי יהודה על חכמים אלא בספינה, שהיא זזה, ואינה קבועה במקום אחד, אבל עציץ שהוא קבוע במקומו על גבי יתדות, מודה בו רבי יהודה, שגידולים שבו יונקים מהארץ.

ומצד שני אפשר שלדברי הכל גידולים של עציץ נקוב המונח על גבי יתדות אינם יונקים מהארץ. כי לא נחלק תנא קמא על רבי יהודה אלא בספינה, שאף שאינה נוגעת בקרקע נוגעת היא במים שעל גבי הקרקע ודרכם היא יונקת. אבל עציץ המונח על גבי יתדות שיש הפסק אויר בינו לקרקע אין גידולים שבו

תבואה הגדלה בספינה

נתבאר, שתבואה שגדלה בארץ ישראל, חייבת במעשרות, ואם גדלה בשנה שביעית, יש בה קדושת שביעית. וכל זה כשינקה התבואה את כוחה מהארץ, כגון שגדלה בארץ ממש או בעציץ נקוב, שהיא יונקת מהארץ דרך הנקב. אבל אם התבואה לא ינקה מהארץ, הרי היא כמי שגדלה בחוץ לארץ.

ונחלקו חכמים, מה הדין אם גדלה התבואה בעפר הנתון בספינה¹ שמהלכת בנהרות ארץ ישראל.

לדעת תנא קמא, אף על פי שהספינה מוגבהת מהקרקע על ידי המים, גידולים שבה יונקים מקרקע הנהר, והרי הם נחשבים כגידולי ארץ ישראל, וחייבים במעשר ובשביעית.

ולדעת רבי יהודה, הגידולים יונקים מקרקע הנהר רק כשהספינה גוששת, כלומר נוגעת בקרקע הנהר. אבל כשהיא מוגבהת מהקרקע, אין הגידולים יונקים מהקרקע, ואינם חייבים במעשר ושביעית. וכן פוסק רבינו תם. והתוס' הסתפקו אם כן ההלכה.

עציץ המונח על גבי יתדות

רבי זירא אמר, שכשם שנחלקו חכמים ורבי יהודה בדין תבואה הגדלה בספינה

¹ הוספות

¹ רש"י מפרש בספינה של חרס שלפירושו כלי חרס נחשב נקוב גם כשאינו נקוב ממש. ותוס' מפרשים בספינה של עץ שלפירושה עציץ של עץ נחשב נקוב גם כשאינו נקוב ממש.

יונקים מהקרקע.

בנהרות ארץ ישראל, ומוגבהת מהקרקע ואינה גוששת.

כלל במחלוקות רבי יהודה

לדעת רבי יהושע בן לוי, כל מקום, שאמר רבי יהודה **"אימתי"** או **"במה"**, **אינו חולק** על דברי חכמים, שהובאו לפניו, **אלא מפרש** אותם.

ולדעת רבי יוחנן, כל מקום, שאמר רבי יהודה **"אימתי"**, **אינו חולק** על דברי חכמים, שהובאו לפניו, **אלא מפרש** אותם. **ויש מפרשים** שלדעת רבי יוחנן, כלל זה לא נאמר במחלוקות שבברייתות, אלא במחלוקות **שבמשנה בלבד**.

ולדעת רבי ירמיה, לא נאמרו כללים אלו מעולם, ובכל אופן רבי יהודה חולק.

דעת הברייתא הראשונה כדעת חכמים, שתבואה שגדלה בספינה זו, יונקת מהקרקע, ונחשבת כתבואת הארץ, ולכן גט שנכתב בה נידון כגט שנכתב בארץ, והשליח המביאו אינו צריך לומר, **"בפני נכתב ובפני נחתם"**.

ודעת הברייתא השניה כדעת רבי יהודה, שתבואה שגדלה בספינה זו, אינה יונקת מהקרקע, ואינה נחשבת כתבואת הארץ, ולכן גט שנכתב בה, נידון כגט שנכתב בחוץ לארץ, והשליח המביאו צריך לומר **"בפני נכתב ובפני נחתם"**.

ב. כאן בגוששת כאן באינה גוששת.

לדברי אביי, שתי הברייתות הן כדעת רבי יהודה האומר שאין התבואה יונקת מהקרקע אלא כשהספינה גוששת בקרקע.

הברייתא הראשונה מדברת בספינה גוששת, שתבואה הגדלה בה, יונקת מהקרקע, ונחשבת כתבואת הארץ, ולכן גט שנכתב בה נידון כגט שנכתב בארץ, והשליח המביאו אינו צריך לומר, **"בפני נכתב ובפני נחתם"**.

והברייתא השניה מדברת בספינה שאינה גוששת, שתבואה הגדלה בספינה זו, אינה יונקת מהקרקע, ואינה נחשבת כתבואת הארץ, ולכן גט שנכתב בה, נידון כגט שנכתב בחוץ לארץ,

המביא גט שנכתב בספינה

מצינו שתי ברייתות שנחלקו בדין גט שנכתב בספינה והביאו שליח לארץ ישראל לגרש בו.

לדעת ברייתא אחת, השליח אינו צריך לומר, **"בפני נכתב ובפני נחתם"**, כדין מביא גט מארץ ישראל.

ולדעת ברייתא אחת, השליח צריך לומר, **"בפני נכתב ובפני נחתם"**, כדין מביא גט מחוץ לארץ. ונאמרו שלושה אופנים לבאר מחלוקת זו.

א. נחלקו בדין ספינה שאינה גוששת.

לדברי רבי ירמיה, שתי הברייתות מדברות בגט שנכתב בספינה המהלכת

ישראל, שנאמר, "וַגְּבול יָם וְהָיָה לָכֶם הַיָּם הַגָּדוֹל וְגְבול זֶה יִהְיֶה לָכֶם גְּבול יָם" (במדבר ל"ד ו'), שהים עצמו גבולם, ולפיכך, **רואים כאילו שני חוטים מתוחים מנקודה צפונית ומנקודה דרומית עד סוף העולם מערבה**, וכל מה שבין שתי חוטים אלו, **דינו כארץ ישראל**.

ומכל מקום, למעשה, ארצות שכנגד ארץ ישראל במערב, אינן חייבות במעשרות, וזאת ממספר טעמים. (א) אין הלכה כרבי יהודה שכל שהוא לצד מעב ארץ ישראל בכלל ארץ ישראל. (ב) ארצות אלה לא כבשום עולי בבל. (ג) גם לדעת רבי יהודה לא נאמר שגבול מערבי נמשך לצד מערב עד סוף העולם, אלא לעניין הים, והאיים שבו, אבל היבשות שממערב לארץ ישראל, בוודאי אינן ארץ ישראל.

ולפי דברי רב נחמן בר יצחק לעיל, **נפקא מינה ממחלוקת זו גם לעניין גיטין**, אם יביא שליח גט, ממקום שהשיירות מצויות ממנו לארץ ישראל, וגם בקיאים

והשליח המביאו צריך לומר "בפני נכתב ובפני נחתם".

דף ח

ג. נחלקו בגבול מערבי של ארץ ישראל. לדברי רב נחמן בר יצחק, הכל מודים, שגט שנכתב בספינה שמהלכת בנהרות ארץ ישראל, שליח המביאו אינו צריך לומר "בפני נכתב ובפני נחתם", אף על פי שתבואה שבספינה אינה יונקת מהקרקע. שכן טעם אמירת "בפני נכתב ובפני נחתם", אינו תלוי אם תבואה שבמקום זה יונקת מהקרקע או לא, וכל שנכתב בתחום הארץ, אף על פי שהוא בספינה, הרי זה כנכתב בארץ.

ושתי הברייתות הללו דברו בדין ספינה המהלכת בים הגדול. ונחלקו היכן הוא גבול מערבי של ארץ ישראל, כפי שיתבאר בעזה"י בסמוך.

הגבול המערבי של ארץ ישראל בתורה

לדעת חכמים, רואים כאילו חוט מתוח מהנקודה הצפונית מערבית של ארץ ישראל היא הר ההר, לנקודה הדרומית מערבית היא נחל מצרים, וכל מה שמזרחית לו, אף על פי שהוא בתוך הים הגדול, **דינו כארץ ישראל**, ובכלל זה איים שבים הנמצאים שם, וכל מה שמערבית לו, **דינו כחוץ לארץ**.

ולדעת רבי יהודה, כל שכנגד ארץ ישראל לצד מערב הרי הוא כארץ

לומר, "בפני נכתב ובפני נחתם".

ב. לעניין מכירת עבדים.

לדברי הכל, עכו דינה כחוץ לארץ, והמוכר את עבדו מארץ ישראל לעכו, יצא לחירות, כדן מוכר עבדו לחוץ לארץ.

ובירושלמי מבואר, שאף המוכר את עבדו, מחצי עכו של ארץ ישראל, לחציה של חוץ לארץ, העבד יוצא לחירות.

טומאת ארץ העמים

חכמים גזרו טומאה על ארץ העמים, וגזרו עליה שתהא מטמאה **במגע ובמשא ובאוהל**¹. ולפיכך, היוצא לארץ העמים, ונוגע בקרקעה, או אינו נוגע, אבל מאהיל עליה, הרי זה טמא.

אוהל זרוק

נתבאר שארץ העמים מטמאה את המאהיל עליה אף על פי שלא נגע בה. וכל זה כשאין חציצה בינו לבין הקרקע אבל, כשיש חציצה הרי זו מפסקת ואינו טמא.

שם לכתוב את הגט לשמה, אבל הוא במקום שנחלקו בו, אם הוא ארץ ישראל.

לדעת חכמים יצטרך השליח לומר, "בפני נכתב ובפני נחתם", כי הוא מביא את הגט מחוץ לארץ, ולא אכפת לנו שהשיירות מצויות משם, שלא חילקו חכמים בין חוץ לארץ לחוץ לארץ.

ולרבי יהודה, לא יצטרך לומר כן, כדן מביא גט בארץ ישראל.

דין העיר עכו

א. לעניין גיטין.

נחלקו רבי מאיר ורבי יהודה בדין העיר עכו.

לדעת רבי יהודה, עכו דינה כחוץ לארץ, יש מפרשים שחציה נידון כחוץ לארץ. ויש מפרשים שכולה נידון כחוץ לארץ, [כפי שנתבאר בדף ד'], והשליח הבא משם צריך לומר, "בפני נכתב ובפני נחתם".

ולדעת רבי מאיר, עכו דינה כארץ ישראל, והשליח הבא משם אינו צריך

הוספות

¹ לשון הגמרא, "בארץ העמים דגזרו על גושה ועל אוירה". וכתבו התוס', הא דמביעי לן בנזיר ... ארץ העמים משום גושה גזרו עליה או משום אוירה גזרו, הכי פירושו, משום גושה, משום דמאהיל על הגוש הוא, ועשאוהו חכמים כמאהיל על המת, ויכול להכנס שם בשידה תיבה ומגדל, או דילמא על האויר עצמו, ולא יוכל להכנס שם בשום ענין. והכא בשמעתא על גושה, היינו על מגע גושה, ועל אוירה, או משום מאהיל על הגוש, או משום אוירה ממש. [תוס']. הקשה הרב ר' יעקב דאורליני"ש בדמסכת אהלות תנן, ואלו מטמאין במגע ובמשא ואין מטמאין באהל, עצם כשעורה וארץ העמים. ותיירך דמירי בעפר הבא מחוצה לארץ לארץ, והאחיל עליו, דלא מטמא, דמשום אויר עצמו גזרו, ולא משום מאהיל על הגוש. ואין לשון ארץ העמים משמע כן. אך יש לומר, דאיירי כגון שיש דף או גשר שראשו אחד בארץ וראשו השני בחוצה לארץ, ומונחים כלים תחת ראשו שבארץ, דאין מביא טומאה עליה, וטהורין. אי נמי אי משום מאהיל על הגוש גזרו עליה, איכא לאוקומי כרבי שמעון, דאמר, קברי עובדי כוכבים אין מטמאין באהל, ולא החמירו על ארץ העמים יותר מקברי עובדי כוכבים עצמו. ועוד תירץ רבינו תם דהתא משנה קודם שגזרו על אוירה. [תוס'].

נתקדשה על ידי כיבושו בקדושת ארץ ישראל.

יש מפרשים שטעם האומרים, **שלא נתקדשה סוריא**, משום **שלא היו שם כל ישראל יחד**, כמו שהיו בימי יהושע, ולא נכבשה לצורך **ישיבת בני ישראל**, אלא להעלות ממנה מס למלך.

ויש מפרשים שטעם האומרים, **שלא נתקדשה סוריא**, משום **שאין כיבוש ארצות חוץ לארץ מקדש אותם**, אלא **לאחר שנכבשה כל ארץ ישראל**, ובאותו זמן עוד לא כבשו את העיר יבוס, הסמוכה לירושלים.

ומכל מקום, אף האומרים שקדשה סוריא על ידי כיבושו של דוד, מודים הם שאינה **כארץ ישראל לכל דבר**, אלא בשלשה¹ דרכים שוותה **סוריא לארץ ישראל**, ובשלשה לחוץ לארץ.

שלושה דברים שסוריא

שווה לחוץ לארץ

א. טימאו את עפרה, כמו שטימאו את עפר ארצות העמים.

ב. המוכר את עבדו לסוריא, יוצא לחירות, כמוכר עבדו לחוץ לארץ.

ג. המביא גט מסוריא לארץ ישראל, צריך לומר "בפני נכתב ובפני נחתם", כדין מביא גט מחוץ לארץ. כי אין השיירות מצויות מסוריא לארץ ישראל, ולא ימצאו עדים, לקיים את הגט, אם יערער עליו הבעל.

ונחלקו חכמים מה הדין כשנכנס לארץ העמים בתיבה שידה ומגדל [=ארון] האם הם חוצצים מפני הטומאה.

לדעת רבי, אוהל זרוק, כלומר **מחיצה מטלטלת, אינה נחשבת כמחיצה** לחצוץ מפני הטומאה. ולכן, היוצא לארץ העמים בתיבה שידה ומגדל, מאחר שהם מטלטלים, הרי זה טמא כדין מאהיל על הקרקע.

ולדעת רבי יוסי ברבי יהודה, אוהל זרוק, כלומר **מחיצה מטלטלת, נחשבת כמחיצה** לחצוץ מפני הטומאה, ולכן היוצא לארץ העמים בתיבה שידה ומגדל, אף על פי שהם מטלטלים, הם חוצצים, ואינו טמא.

דין סוריא

הכל מודים, שכל המקומות שכבשו בני ישראל בזמן יהושע נתקדשו בקדושת ארץ ישראל לכל דבר, ולא רק בתוך גבולות הארץ המובטחת היו מותרים לכבוש, אלא אף חוצה לה. שנאמר, "כָּל מְקוֹם אֲשֶׁר תִּדְרֹךְ כֶּף רַגְלְכֶם בּוֹ לָכֶם יִתְּתִינוּ פֶּאֶשֶׁר דְּבַרְתִּי אֶל מֹשֶׁה" (יהושע א' ג'). ואם היו כובשים מקומות נוספים מעבר לגבולות הארץ, היו כל המקומות מתקדשים בקדושת הארץ.

אולם בעניין סוריא היא הנקראת ארם צובא, שכבש דוד המלך מחוץ לגבולות הארץ המובטחת, **נחלקו החכמים, אם**

¹ נקט שלשה לשון זכר, אף על גב דסוריא לשון נקבה, משום דעבד וגט הוי לשון זכר. [תוס'].

שלושה דברים שסוריא שווה לארץ ישראל

א. חייבת במעשרות ושביעית, משום שכבוש יחיד נחשב כיבוש.

ב. אפשר להיכנס לתוכה בשידה תיבה ומגדל¹. שכשגזרו טומאה על סוריא, לא גזרו עליה טומאה כארץ העמים, שתהא מטמאה גם באוהל, אלא במגע ומשא בלבד. ולכן, הנכנס לה בלא לגעת בה, אף על פי שמאהיל עליה, הרי זה טהור.

ג. נוהג בה מצוות ישוב הארץ, ולכן כשקונה בה קרקע מנוכרי, ורוצה הנוכרי ללכת מיד, ואינו מוכן להמתין למחר, מותר לומר לנוכרי, לכתוב שטר קניין, אפילו בשבת.

איסורי שבות שהתירו במקום מצווה

חכמים אסרו לישראל לומר לנוכרי לעשות מלאכה. ולצורך מצווה, יש אופנים שהתירו.

א. לצורך מצוות ישוב ארץ ישראל. אם נזדמן לקנות קרקע מנוכרי בשבת, ואינו רוצה להמתין עד מחר, **התירו לומר לנוכרי לכתוב** את שטר המכירה בשבת, אף על פי שכתובה היא מלאכה גמורה מהתורה בישראל.

ב. לצורך מכשירי מצוות מילה. כגון לצורך הבאת איזמל למילה. **יש אומרים שהתירו מלאכת נוכרי, בדבר שאסור לישראל מדרבנן,** כגון טלטול בחצר, שאין בה עירוב. **ויש אומרים שהתירו מלאכת נוכרי, אף בדבר שאסור לישראל מהתורה,** כגון טלטול דרך רשות הרבים.

אבל לצורך שאר מצוות, לא התירו חכמים, לעבור איסורי שבות, כי אינם דומים למצוות מילה החמורה, שגוף המצווה דוחה את השבת מהתורה.

"עצמך ונכסיי קנויין לך"

עבד או שליח אחר שמביא שטר שחרור שכתב לו האדון, וכתוב בו, **"עצמך ונכסי קנויים לך"**.

לעניין השחרור, די שיאמר "בפני נכתב ובפני נחתם", כדי לקיים את השטר, ולבטל את ערעור האדון בטענת מזויף.

אבל לעניין קניית הנכסים, דין שטר זה כשאר השטרות, שאין גובים בהם, **עד שיקיימו את השטר שני עדים כשרים.**

"כל נכסיי קנויין לך"

נחלקו חכמים מה הדין, כשהעבד הביא עמו שטר שכתובים בו שחרור ומתנת

הוספות

¹ פירש בקונטרס, מה שאין כן בארץ העמים, ורבי היא. ונראה שרוצה לפרש, שידה תיבה ומגדל דוקא, ולחכי לא מצי לאוקומי כרבי יוסי בר רבי יהודה, דהא הוא מטהר אפילו בארץ העמים. ובחנם פירש כן, דהא על כרחך שידה תיבה ומגדל לאו דווקא נקט, אלא ... הוא הדין אפילו רוכב על הסוס, כיון ... דמסיק דבסוריא על אוירה לא גזרו, ואם כן כרבי יוסי נמי אתיא, והרוצה ליכנס לה בטהרה, היינו בקרון או רוכב על הסוס, מה שאין כן בארץ העמים, דטמא. [תוס']

א. דעת רבי מאיר.

אפילו אם פרט, מהו הדבר ששייר, כגון
שכתב "כל נכסי נתונים לך חוץ מרובע
קב אדמה שבמקום פלוני", ונמצא שלא
שייר את העבד אלא דבר אחר, בכל זאת,
לא יצא העבד לחירות.

ולא משום שלא פלגין דיבורא, שהרי רב
נחמן פוסק כרבי מאיר ואומר פלגין
דיבורא, אלא **משום שאין כאן כריתות.**

רש"י מפרש, שהשטר הזה, שהעבד בא
להשתחרר בו, אינו כורת אותו מרבו
באופן מוחלט, כי אחרי שראינו, שלא
התכוון לגמרי, למה שאמר, "כל נכסי",
שהרי שייר בהם, כמו כן אפשר לומר,
שאין "כל נכסי" שאמר, כוללים את כל
הנכסים כולם, אלא את שאר הנכסים
חוץ מהעבד, ונמצא שכלל לא הקנה
לעבד את גופו, ולא שחרר אותו, וממילא
גם שאר הנכסים, נשארים ברשות האדון.

ותוס' מפרשים, שהעבד משתחרר רק
בשטר שמתקיים כל הכתוב בו. אבל שטר
כזה, שכתוב בו "כל נכסי", ולא מתקיים
הדבר, כי אותו קרקע שפרט והוציא מחוץ
לכלל, אינו קנוי לעבד, אין השטר הזה ראוי
לשחרר את העבד, אף על פי שברור, שנכלל
העבד בדיבור "כל נכסי".

ב. דעת רבי שמעון.

כאשר ברור שהדבר המשוויר אינו העבד
עצמו, יצא העבד לחירות, ואפילו אם לא
נתקיים דיבור "כל נכסי" אלא בעבד
עצמו, כלומר שלא קנה העבד על ידי שטר
זה, אלא את עצמו, ונמצא שהדיבור "כל

הנכסים בדיבור אחד, "כל נכסי נתונים
לך".

מתחילה אמר אביי, שמאחר שהעבד
נאמן לקיים את השחרור שבשטר,
באמירת "בפני נכתב ובפני נחתם", נאמן
גם לעניין קניית הנכסים, כי אי אפשר
לחלק ביניהם.

ולבסוף אמר אביי, שמאחר שאינו נאמן
לקיים את קנין הנכסים, באמירת "בפני
נכתב ובפני נחתם", אף לעניין השחרור
אינו נאמן, כי אי אפשר לחלק ביניהם,
ויד בעל השטר על התחתונה.

ורבא אמר, שמחלקים את הדיבור, "כל
נכסי", לשנים, כאילו אמר, "עצמך
ונכסי". וממילא לעניין השחרור הוא
נאמן לקיים את השטר, ולעניין קניית
הנכסים אינו נאמן.

דף ט

הכותב כל נכסיו לעבדו ושייר דבר מועט

הכותב לעבדו שטר מתנה, וכותב בו
שיהיו כל נכסיו נתונים לעבדו במתנה,
יצא העבד לחירות, שהרי העבד הוא
בכלל הנכסים, והרי הוא ככותב לו, "הרי
אתה לעצמך", שבכך הוא נעשה בן
חורין. ונחלקו חכמים, מה הדין כשכתב
לעבדו את כל נכסיו חוץ מדבר מועט.

נכסיי, אינו כולל עוד נכסים.

רש"י פירש, כגון שכתב, **"כל נכסי חוץ מקרקע מועט"**, ולא פרט איזה קרקע שיר, **שיכול לדחותו מכל קרקעותיו**, ולומר לו בכל אחת מהן, זו קרקע ששיירתי.

ותוס' פירשו, כגון **שלא היו לאדון נכסים נוספים**, אלא מה ששייר בפירוש.

ומכל מקום העבד יוצא לחירות, **כי מחלקים את הדיבור**, **"כל נכסי"**, לשניים, **כאילו אמר**, **"עצמך ונכסי"**, ולכן אף על פי שהדיבור "נכסי" בטל, הדיבור "עצמך" לא בטל, והעבד יוצא לחירות.

ואמר רב יוסף בר מניומי אמר רב נחמן, אף על פי שקילס רבי יוסי את רבי שמעון [כפי שנכתוב להלן], **הלכה כרבי מאיר**.

שְׁפָתַיִם יִשָּׁק מִשֵּׁיב דְּבָרִים נְלָחִים

כשנאמר דברי רבי שמעון לפני רבי יוסי, קרא עליו המקרא הזה, **"שְׁפָתַיִם יִשָּׁק מִשֵּׁיב דְּבָרִים נְלָחִים"** (משלי כ"ד כ"ו).

ופירש רש"י, **שראוי לנשק את שפתיו של זה**, האומר דברים נכוחים.

ותוס' פירשו שכשאדם אומר דברים נכוחים, **אותם שסביבותיו משיקים שפתותיהם** זו לזו, **ששותקים ואין יודעים מה להשיב**.

שכיב מרע שכתב נכסיו

לעבדו וקם מחוליו

אמר רב יוסף בר מניומי אמר רב נחמן,

שכיב מרע, כלומר חולה הנוטה למות, שכתב את כל נכסיו במתנה לעבדו, ולבסוף קם מחוליו, **רשאי לחזור בו ממתן הנכסים**, כי מתחילה, לא התכוון לתת אותם, אלא על דעת שימות, ולא יהיה זקוק להם עוד. **אבל אינו רשאי לחזור בו משחרור העבד**, כי כבר יצא עליו שם של בן חורין.

והתוס' כתבו, שכן הדין כשלא פירש כלום, אבל אם התנה בפירוש, שאם יעמוד מחוליו, לא ישתחרר עבדו, גם העבד אינו משוחרר.

שטר שאינו מקוים

המוציא שטר ממון על חבירו שלא בפניו, כגון שנסע הנתבע למדינת הים, **יקיים את חתימות העדים תחילה**, ויוכיח שאין השטר מזויף, **ורק אחר כך יוכל לגבות בשטר**.

ולעניין גט אשה, ושחרור עבד, **הקלו חכמים**, משום עיגון, שנאמנים לומר שהשטר אינו מזויף, והאשה מגורשת והעבד משוחרר, גם קודם שיתקיים השטר, **כל זמן שאין ערעור על השטר**.

ורק כשיבוא הבעל או הלקוחות, שגובה מהם כתובה, ויאמרו בפירוש, שהגט מזויף, תצטרך לקיים את הגט, בטרם תוכל לסמוך עליו.

שליח שאינו יכול לומר

דין שליח שאינו יכול לומר "בפני נכתב

להינשא לאחר, והעבד יוכל לשאת בת ישראל, ויתחייב במצוות. אבל בקידושין אין סיבה לתקן זאת, כי אם לא תרצה, אין מי שמכריח אותה לקבל שטר קידושין, שיש בו חשש פסול.

ב. עדות כותי.

בגט אשה ושטר שחרור עד כותי כשר לדעת רבי אליעזר, כמו שיתבאר בעזה"י בדף י"י. מה שאין כן בקידושין¹.

ג. שטרות העולים בערכאות.

גט אשה ושטר שחרור העולים בערכאות של גויים פסולים, ואפילו אם נכתבו בידי ישראל, ורק חתמו הגויים.

והטעם שפסלו שטרות אלו, כי גויים אינם בני כריתות, ולא בני עדות, ולא בני שליחות, ואינם עושים לשמה.

ואפילו לדעת רבי אליעזר, שאינו מצריך עדי חתימה כלל, מכל מקום, הוא מודה, שאם חתמו גויים, הגט פסול מדרבנן, שמא יסמכו על העדים הללו במקום אחר.

ורבי שמעון אומר, שאם שמות החתומים הם שמות מובהקים של גויים, אין פסול מדרבנן, כי לא יטעו בהם שהם כשרים, והרי זה כשטר שלא חתמו בו עדים כלל, ויש לסמוך על עדי מסירה.

אבל בשטר קידושין אין לפסול, כי יש לחוש שאם נפסול אותו תינשא לאחר שלא כדין, שהרי מן התורה היא אשת איש. ורק בגיטין, אין עוון אם נצריך גט

ובפני נחתם", נתבאר לעיל בדף ה'.

דברים שהושאו רק גיטין ושטרי שחרור

כל הדינים האמורים בתורה בפרשת גיטין, כגון שצריך לכתוב את הגט לשמה, ולא לכתוב אותו על דבר מחובר, אמורים גם בשטרות שחרורי עבדים, הלמדים בגזרה שווה, "לה" "לה", מגיטין, וכן בשטרי קידושין, הנלמדים בהיקש, "ויצאה והיתה", מגיטין.

ולדעת תנא קמא, בשלושה דברים שעיקרם מדברי חכמים, שווים רק גיטי נשים ושחרורי עבדים, ושונים הם משטר קידושין.

א. אמירת בפני נכתב ובפני נחתם.

השליח, המביא גט אשה או שטר שחרור ממדינת הים, או מוליד למדינת הים, אומר "בפני נכתב ובפני נחתם", ומועילה אמירתו, שלא יוכל הבעל לטעון שהשטר מזויף.

רש"י מפרש, שבשטר קידושין אין סיבה לתקן זאת, כי אם יבוא הבעל, ויטען שהשטר מזויף, ועל ידי זה נאמר שלא קידש אותה, לא תצא מזה תקלה. מה שאין כן אם יבטלו את הגט, שמחמתו נשאת האשה לאחר, והעבד נשא בת ישראל, ויתברר שנשאו באיסור.

ותוסי מפרשים, שרק בגט אשה ושחרור יש סיבה לתקן זאת, משום עיגון, שתוכל האשה

¹ דהאי דאכשרו בגיטין היינו טעמא כדלקמן ... דעדי הגט אין חותמין זה בלא זה, מה שאין כן בשאר שטרות. [רש"י].

נוסף.

ד. דברים שהם חובת המקבל.

לדעת רבי מאיר, שווים **גיטי נשים** ו**שחרורי עבדים**, גם לעניין זה ששניהם **חובה למקבלים**, כי האשה המתגרשת מפסידה מזונות מבעלה, והעבד המשתחרר מפסיד חיי פריצות בהיתר. **ולכן אין השליח יכול לזכות להם, עד שיגיע השטר לידיהם**. וכל זמן שהשטר ביד השליח, **יכול הבעל לחזור בו**¹.

עדים שאינם יודעים לקרוא או לחתום

א. דעת תנא קמא.

עדים כשרים שאינם יודעים לקרוא, ראויים לחתום בכל שטרות, על ידי שיקראו לפניהם תחילה את השטר, ואחר כך יחתמו. **וכמו כן, עדים שאינם יודעים לחתום, גם כן ראויים לחתום בכל שטרות**, וזאת על ידי שיקרעו להם נייר חלק וממלאים הקרעים דיו.

רש"י מפרש, שסודרים ורושמים בסכין על הנייר של השטר את שמותיהם, והם ממלאים את החקיקה בדיו, כך שהחתומה נעשית על ידיהם.

ור"ח מפרש, שלוקחים נייר אחר, וקורעים בתוכו את צורת שמותיהם, ומניחים אותו על השטר, והם ממלאים את הקרעים דיו,

וכך נעשית חתימתם על השטר. וקרעים הללו, אין עושים באופן מדויק, כי אז לא היה ניכר אופן החתימה של העדים, אלא עושים אותם רחבים, והעדים ממלאים את הדיו בתוכם, לפי דרכם.

ב. דעת רבן שמעון בן גמליאל.

רק בגיטי נשים התיירו להחתים עדים שאינם יודעים לקרוא או לחתום, שלא תתעגן האשה. שמא ירצה הבעל לצאת לים או שהוא חולה מסוכן ועומד למות, ואם יתעכבו תתעגן, ותזקק ליבם. אבל בשחרורי עבדים ושאר שטרות, העדים חותמים רק אם הם יודעים לקרוא ולחתום בעצמם.

ובדף י"ט מבואר, שהלכה כרבן שמעון בן גמליאל, בעדים שאינם יודעים לחתום בעצמם. ואם הם יודעים לחתום, ורק לקרוא אינם יודעים, דעת רבא שהלכה כרבן שמעון בן גמליאל, ורב גמדיא אמר משמו של רבא, אין הלכה כרבן שמעון בן גמליאל.

המצווה לתת דבר ומת

מי שאמר, **"תנו גט זה לאשתי"**, ומת **קודם שנתנו לה**, במותו כבר יצאה מרשותו, ושוב אין מועיל גט שיכתבו ויתנו לה בשם בעלה, **שאין אדם נותן גט לאחר מותו**. ולפיכך, היא אלמנה ולא גרושה, ואם לא היו לבעלה בנים, והיו לו

הוספות

¹ ואף על פי שגם בשטר קידושין, הבעל יכול לחזור בו, עד שתקבל אותו האשה. (א) מכל מקום שונים הם ממנו, במה שהם ניתנים על כרחם של המקבלים, מה שאין כן בקידושי אשה. (ב) ור"ח פירש, שבאמת אין הם חלוקים בדיו משטר קידושין, אלא שרק בשני אלו יש חידוש, במה שלא זכו בהם, עד שיגיע הגט לידם, אף על פי שהבעל יכול לתת להם בעל כרחם. [עיי' תוס'].

אחים, הרי זו זקוקה ליבום או חליצה.

למות, נחשבים **ככתובים וכמסורים** כלומר כאילו כבר נכתבו בשטר ונמסרו לזוכה. שכל שלא פירש שיכתבו, ואמר רק תנו, מיד זוכה המקבל, אף קודם שיגיע לידו, שכן תקנו חכמים, שמא תטרף דעתו בחוליו, אם לא יהיה בטוח שיקיימו את דבריו.

דף י

שמירת המצוות בידי הכותים

לדעת רבי אלעזר, הכותים חשודים לעבור על כל המצוות שבתורה, לפי שאינם בקיאים בדקדוקי מצוות. ולפיכך, כל זמן שלא הוכח אחרת, אינם נאמנים לשום דבר, ומצה שאפו היא בחזקת חמץ, ואסורה בפסח.

ולדעת תנא קמא, כל מצווה שכתובה בפירוש בתורה, הכותים מקיימים אותה, אפילו אם לא נודע לנו בוודאי שהחזיקו בה. ולכן מצת כותי מותרת בפסח, כי שומרים אותה מחימוץ, ויוצאים בה ידי חובת המצווה בלילה הראשון, שחייבים לאכול מצוה משתמרת, כי הם שומרים את המצה לשם מצווה.

וכגון שהכין הכותי את המצה עבור עצמו, שאם הכין לאחרים, אינו חושש להכשילם

וכמו כן, מי שאמר, "תנו שטר שחרור זה לעבדי", ומת קודם שנתנו לו, במות האדון כבר יצא העבד מרשותו, ונכנס לרשות היורשים, ושוב אין מועיל גט שיכתבו ויתנו לו בשם האדון המת, שאין אדם משחרר את עבדו לאחר שמת¹, ולפיכך, הרי זה עבד.

וכמו כן, מי שאמר, "תנו שטר מתנה זה לפלוני", ומת קודם שנתנו, במותו, כבר יצא מרשותו אותו דבר שכתב בשטר, ונכנס לרשות היורשים, ושוב אין מועיל השטר הנמסר לפלוני להקנותו הדבר, שאין אדם מקנה לחבירו דבר לאחר מותו. ואפילו אם צוה זאת קודם סמוך למותו שהיה אז שכיב מרע. שכך שלח רבין משמו של רבי אבהו, הווי יודעים, ששלח רבי אלעזר לגולה משום רבינו, שכיב מרע שאמר, "כתבו ותנו מנה לפלוני", ומת, אין כותבים ונותנים, שמא גמר להקנותו בשטר, כלומר התכוון שיעשה הקניין בשטר, ואין שטר שלו מקנה לאחר מיתתו, כי אז כבר פקעה בעלותו מהנכסים.

אבל האומר קודם מותו, "תנו מנה לפלוני", אף על פי שמת קודם שנתנו לפלוני את המנה, יתנו לו אחרי כן. והטעם לכך, כי דברי שכיב מרע, כלומר דברים שאומר בעל פה החולה הנוטה

¹ הוספות

¹ ואפילו רבנן דאמרי שיחוררי עבדים זכות הוא, וזכין לאדם שלא בפניו, נהי דלהכי זכה ביה, דלא מצי למיחדר, מיהו מודו רבנן, דכל כמה דלא מטא גיטא לידיה, לא הוי משוחרר, וכיון דמית קדים תו לא הוי שיחורריה שחרור, דנפקא ליה רשותיה מיניה, וחייל עליה רשות יורשין. [רש"י].

באיסורים.

וכגון שהיתה העיסה של ישראל, שאם לא כן
אסורה משום פת כותי.

לכפר עותנאי גט אשה שהיו עדיו כותים,
הכשירו, ולעניין שאר שטרות אינם
נאמנים, כי לא החזיקו בהם.

**ולדעת רבן שמעון בן גמליאל, אם נודע
לנו שהחזיקו הכותים במצווה מסוימת,
אפילו אם אינה כתובה בתורה, ברור
הדבר שמדקדקים לקיימה כראוי, שכל
מצוה שהחזיקו בה כותים, הרבה
מדקדקים בה יותר מישראל.**

**ולדעת רבי אליעזר, רוב שטרות שחתום
בהם עד כותי, פסולים, כי הכותים
חשודים על שקר, כמו על כל שאר
המצוות. וגיטי נשים ושחרורי עבדים,
שאינן העדים חותמים עליהם, אלא
במעמד כל העדים, גזרה משום כולכם¹,
אם חתום עליהם עד כותי אחד והוא
ראשון, מתוך שהקדימו אותו לאחר,
הדבר מוכיח, שהוא כותי כשר², שאם לא
כן לא היה השני מכבד אותו להקדימו.
ואם כן, הגט והשחרור כשרים. ובשאר
שטרות, שאינן הוכחה מהקדמתו, שהוא
כשר, השטרות פסולים.**

ובמצווה הכתובה בתורה, ולא נודע לנו אם
החזיקו בה, ספק בגמרא אם מודה לתנא
קמא, שהם מקיימים אותה.

שטר שחתום בו עד כותי

**לדעת תנא קמא, כל שטר שחתומים בו
עדים כותים, בין שטרי ממון ובין גיטי
נשים ושחרורי עבדים, שטר כשר הוא,
כי איסור שקר כתוב בפירוש בתורה
"מדבר שקר תרחק", ואינם חשודים
לעבור עליו.**

שטרות שנעשו בערכאות של גויים ובהדיוטות של גויים

א. שטרי ראייה.

**לדעת תנא קמא של משנתנו, שטרות
שנעשו בערכאות של גויים, אף על פי
שחתמו בהם גויים, כשרים. כי חזקה
היא, שדייני הערכאות אינם משקרים,
כדי שלא יוציאו שם רע על בתי דינים
שלהם. ושטרות שנעשו בהדיוטות גויים,
פסולים, כי הגויים חשודים על השקר.**

**ולדעת רבן שמעון בן גמליאל, אם נודע
לנו שהחזיקו הכותים במצווה זו, השטר
כשר, ואם לאו, השטר פסול.**

**ולדברי רבא כן סובר רבן גמליאל, ואומר
שלעניין גיטין הם נאמנים, כי החזיקו
בהם, ולפיכך כשהביאו לפני רבן גמליאל**

הוספות

¹ דתנן בפירקין דלקמן, אמר לעשרה, כולכם כתבו גט לאשתי, אחד כותב וכולם חותמין, ואי לא הוו חתמי כולהו, הוי פסול, דבקפידא תליא, דלא שוויה גיטא אלא בהכי, לפיכך תקנו אפילו היכא דלא אמר כולכם, שיהיו כל העדים נקבצים בשעת החתימה. [רש"י].

² תימה אם כן כוליה שטרא מתקיים אפומא דחד ישראל דחתים לבסוף ויש לומר דאין לחוש כיון דהאי כותי כשר מדאורייתא דגרי אמת הן. [תוס'].

ג. גיטי נשים ושחורוי עבדים.

וכנפיה אתה דארמאי דינה כהדיוטות.

ולדעת רבי עקיבא אליבא דרבי אלעזר ברבי יוסי, [בדף י"א], גם השטרות הנעשים **בהדיוטות** גויים, **כשרים**.
וכתבו התוס', שהכשיר רבי עקיבא, רק כשהיו עדי מסירה ישראלים, והגויים שחתמו יש להם שמות מובהקים של גויים.
ב. שטרי קניין.

ולדעת רבי עקיבא אליבא דרבי אלעזר ברבי יוסי, [בדף י"א], גם השטרות הנעשים **בהדיוטות** גויים, **כשרים**.

וכתבו התוס', שהכשיר רבי עקיבא, רק כשהיו עדי מסירה ישראלים, והגויים שחתמו יש להם שמות מובהקים של גויים.

ב. שטרי קניין.

מקושיית הגמרא משמע, שאין השטר הזה קונה כלל, ואינו מועיל אלא לראייה, אם היה קניין אחר כגון קניין כסף.

ולדעת שמואל, אף על פי שמהתורה, אין זה שטר, כי חתומים בו גויים, ואם כן אינו יכול להוות שטר קניין. מכל מקום, **כיוון שדינא דמלכותא דינא**, והם אמרו ששטר כזה יקנה, ממילא השטר הזה עושה קניין. ויתכן שלפי תנא קמא דווקא בערכאות, ולפי רבי עקיבא אף בהדיוטות.

ומתוך פירוש רש"י משמע, שמחלוקת זו, היא רק אליבא דרבי מאיר, הסובר, ששטר שלא חתמו בו עדים כשרים, פסול מהתורה. אבל לפי דעת רבי אלעזר, שטר כשר אף בלא חתימות כלל, **ובלבד שיימסר בפני עדים כשרים**, ולכן אם יימסר שטר כזה בפני עדים כשרים, קונה הוא מן התורה, ככל שאר השטרות.

והתוס' חולקים, ואומרים, שגם רבי אלעזר פוסל שטר שחתמו בו גויים, כמו שפוסל גט שחתמו בו גויים.

ולדעת רבי שמעון, בין שנעשו בערכאות, בין שנעשו בהדיוטות, **רבי אלעזר מכשיר אם מתקיימים שלושה תנאים: (א) שישאל כתב את הגט כהלכה. (ב) שהגט נמסר בפני עדים כשרים. (ג) ששמות העדים הגויים, שחתומים בגט, הם שמות מובהקים של גויים**, שאז אין חשש, שנטעה ונסמוך עליהם, כי יהיה ברור לנו שפסולים הם לעדות. ומשמע בגמרא שכך פוסק רבי יוחנן.

ולדעת רבן שמעון בן גמליאל [בדף י"א], בין שנעשו בערכאות, בין שנעשו בהדיוטות, **רבי אלעזר מכשיר רק בתנאי נוסף¹**, והוא שבאותו מקום שנמסר הגט, אין ישראלים חותמים בשום שטר. שרק אז אין חשש, שיבואו לסמוך על העדים החתומים, כי ידוע לכל, שאין עדים כשרים

הוספות

¹ ויל"ע אם תנאי זה בא במקום התנאי של שמות מובהקים, או שצריך ארבעה תנאים.

ומתוך פירוש התוס' משמע, שנמנו דווקא שמות אלו, כי יש בהם חידוש מיוחד, שנחשבים לשמות מובהקים של גויים, אף על פי שיש שמות של ישראל, הדומים להם מאוד.

חותמים בשום שטר.

דף יא

שמות מובהקים של גויים

נתבאר שלדעת רבי שמעון גיטי נשים ושחרורי עבדים כשרים גם כשחתמו בהם גויים שיש להם שמות מובהקים של גויים. ורב פפא הזכיר כמה שמות הנחשבים שמות מובהקים של גויים.

א. לגרסת רש"י, **הורמיז**, שהוא שמו של שד ושטן, אבל אהורמיז שמו של הקדוש ברוך הוא. ולגרסת רבינו תם, **הורמין**, שהוא שמו של שד ושטן, אבל הורמיז לשון שבח.

ב. **אבודינא**. ותוס' גרסו, **אבודינא**, אבל "אבוי" לבד, שם של ישראל.

ג. **בר שיבתאי**. ותוס' גרסו **בר שבתאי**¹, שהוא שם רוח רעה, אבל שבתאי שם ישראל הוא.

ד. **בר קידרי**.

ה. לגרסת רש"י, **בטי**. ולגרסת תוס', **בטאי**, אבל בטי שם ישראל הוא.

ו. **נקים אונא**.

רש"י מפרש שרב פפא מנה כאן **שמות אלו**, משום שכך **היו שמות הדיינים של הגויים באותו הזמן**.

שעבוד נכסים בשטר

כשהיתה הלוואה בשטר **שחתמו בו עדים כשרים** וכן כשהיתה מכירה של קרקע בשטר שחתמו בו עדים כשרים, כל קרקעות הלווה והמוכר, משתעבדים למלווה ולקונה, שיוכל לגבות מהם את חובו ואחריות המכירה, גם אם לאחר מכן ימכור הלווה או המוכר את קרקעותיו לאחרים.

ואפילו רבי אלעזר, שמכשיר שטר בעדי מסירה, בלא עדי חתימה, **מודה** שלעניין שעבוד הנכסים, צריכים עדים כשרים לחתום בשטר, כי רק העדים החתומים בשטר, מפרסמים שהקרקע משועבדת, שלא יוכלו הלקוחות לומר, לא ידענו שקנינו קרקע משועבדת, ואין ליטול מאתנו מה שקנינו.

אבל כשנמסר בפני עדים כשרים, אף שאמת מה שנכתב בו, וניתן לגבות בו מנכסים בני חורין שביד הלווה או המוכר, מנכסים משועבדים שכבר מכר הלווה או המוכר אין גובים, כי לא נתפרסם השעבוד.

וזהו שאמר רבא, שטר פרסי שנכתב

¹ עיין בחידושי הרש"ש, שצ"ל שיבתאי, אבל שבתאי שם ישראל הוא.

אלא ביהודים ולכן הגט כשר.

זכין לאדם שלא בפניו

ואין חבין לו אלא בפניו

כל דבר שאדם חפץ בו, אפשר לקנות עבורו בלא ידיעתו והסכמתו, ועל ידי אותו קנין הוא נעשה שלו. ולכן, האומר לשמעון, עשה קניין בממון זה כדי שיזכה בו ראובן, בשעה שקנה אותו שמעון לצורך ראובן, זכה בו ראובן, ושוב אין הנותן יכול לחזור בו.

ודבר שאין אדם חפץ בו, אפשר לקנות עבורו רק בהסכמתו. ובדף י"ב יתבאר בעזה"י, אם קבלת הגט היא זכות לאשה, ואם קבלת שטר שחרור היא זכות לעבד.

התופס לבעל חוב במקום שחב לאחרים

הכל מודים, שכאשר המלווה עצמו תופס ממון של הלווה, לגבות בו את חובו, מועילה לו תפיסתו, כי תופס את מה שראוי לו.

ונחלקו חכמים, מה הדין, כשאדם שלישי תופס את ממונו של הלווה, כדי לזכות בו עבור המלווה.

רב הונא¹ ורב יצחק בר יוסף היו יושבים

לפני רבי ירמיה כשהיה מנמנם, ואמר, שממשנתנו יש ללמוד, שהתופס ממון,

כהלכתו, בכתב שאינו יכול להזדיין, וחזרו על עניינו בשורה אחרונה, וחתמו בו עדים פרסים, על ידי שקראו בפניהם מה שכתוב בו, אין גובים בו מנכסים משועבדים שביד הלקוחות. אך אם נמסר בפני עדים ישראלים, גובים בו מנכסים בני חורין שביד הנתבע עצמו.

גט שספק אם העדים

החתומים בו יהודים

גט הבא לפנינו, ושמות העדים החתומים בו, הם כשמות גויים, אבל אין אנו יודעים בוודאות שהם גויים, והגט פסול, או שבאמת יהודים הם, שהרי אין זה שכיח שיחתמו גויים בגט, שנכתב כהלכתו, והגט כשר לרבי מאיר, או בעידי מסירה לרבי אלעזר.

בארץ ישראל שאין רגילים לקרוא בשמות גויים כלל, **יש להכשיר רק בשמות מובהקים של גויים, ובעדי מסירה**, כדעת רבי אלעזר אליבא דרבי שמעון, שבאופן זה אין חוששים, שיבואו לסמוך על העדים החתומים בשטר. וכן עשה רבי יוחנן, שהכשיר בעידי מסירה, גט שהיו חתומים בו עדים ששמותם לוקוס ולוס.

אבל **בחוץ לארץ**, שרוב היהודים נקראים בשמות גויים, **אין לתלות כלל בגויים,**

¹ הוספות

¹ אומר רבינו תם, דאין זה רב הונא שמזכיר סתם בכל הש"ס, דאותו היה גדול הרבה מרבי ירמיה, ולא הוה יתיב קמיה, ועוד דקרי להו דרדקי ורבי ירמיה חבירו של רבי זירא וקטן ממנו ... ורבי זירא תלמידו של רב יהודה ... ושמואל שהיה רבו של רב יהודה היה צריך לו לרב הונא ... [תוס']

לזכות לחבירו כשיש בכך חובה לאחר.

כאשר המלווה שלח שליח לתפוס עבורו

נתבאר שהתופס ממון מהלווה עבור המלווה לא זכה בו למלווה, כי התופס לבעל חוב במקום שחב לאחרים לא זכה. **לפי פירוש רש"י** דין זה אמור באדם שתפס עבור המלווה מדעת עצמו, אבל **אם היה התופס שלוחו של המלווה, יכול הוא לתפוס עבורו**, כי המלווה עצמו יכול לתפוס ממון שחייבים לו, ושלוחו של אדם כמותו.

ולפי פירוש התוס', גם כשהיה התופס שלוחו של המלווה, אינו קונה לו בתפיסתו, שהרי כל הדין הזה, שזכין לאדם שלא בפניו, הוא מטעם שהמוזכה נעשה שליח לזוכה, ואף על פי כן כשחב לאחרים, אינו יכול לזכות לו.

כשהלווה חייב ממון גם לזה שתפס

נתבאר שהתופס ממון מהלווה עבור המלווה לא זכה בו למלווה, כי התופס לבעל חוב במקום שחב לאחרים לא זכה. וכל זה כשלאותו אדם שלישי שתפס עבור המלווה אין רשות לתפוס עבור עצמו. אבל **אם היה הלווה חייב גם לתופס עצמו**, מאחר שיש לו רשות לתפוס עבור עצמו, את חובו שלו, **רשאי הוא לתפוס עבור המלווה האחר** [=מיגו דזכי לנפשיה זכי לחבריה].

כשיעור החוב, מהלווה, **כדי להקנותו למלווה, קנה המלווה את הממון בתפיסה זו**, כי זכות היא לו, **וזכין לאדם שלא בפניו**, גם כשיש בכך חובה לאחר, כגון שהיה הלווה חייב לאדם נוסף ועל ידי שתפס החוב לזה לא יוכל האחר לגבות חובו.

וזאת יש ללמוד מדברי חכמים במשנתנו, שלדעתם מי שנתן שטר שחרור לאחד, כדי שיתן אותו לעבדו להשתחרר בו, מיד כשבא השטר ליד השליח, זכה בו עבור העבד, [ונדעת חכמים שזכות היא לעבד להשתחרר, כפי שיתבאר בעזה"י בהמשך, וזכין לו שלא בפניו], ונשתחרר העבד, אף על פי שיש בכך חובה לאדון, שהוא מפסיד את עבדו, הרי שהשליח התופס עבור העבד, ומפסיד לאדון, זכה לעבד.

וכשנתעורר רבי ירמיה, ושמע את דברי רב הונא ורב יצחק, אמר להם, דרדקי, כלומר בחורים שלא הגיעו לסברא, **כך אמר רבי יוחנן, התופס לבעל חוב במקום שחב לאחרים לא קנה**.

וכשאמרו חכמים במשנתנו, שכשהאדון נותן שטר שחרור לשלוחו, לתת אותו לעבדו, נשתחרר העבד מיד בקבלת השליח, משום שזו היתה דעתו של האדון.

שלדעת חכמים, כל האומר "תנו", כאומר "זכו", והרי הוא כאומר לשליח בפירוש, זכה בשטר זה עבור עבדי.

אבל כשלא נתכוון לכך אין זה יכול

ומהטעם הזה, המגביה מציאה לחבירו, מאחר שיש לו רשות לזכות לעצמו, אף על פי שחב לכל שאר האנשים, קנה חבירו.

דף יב

ולדברי אמימר או רב פפא, אפשר שנחלקו חכמים ורבי אליעזר בדבר אחר.

ב. נחלקו אם מועיל לתפוס משום מיגו.

לדברי הכל התופס לבעל חוב במקום שחב לאחרים לא קנה.

וטעמו של רבי אליעזר, שהעני זכה, משום שלתופס עצמו גם כן יש אפשרות לזכות בזה לעצמו, על ידי שיפקיר את נכסיו, ויהיה עני, ומכיוון שיש לו אפשרות לזכות בזה לעצמו, יכול הוא לזכות גם עבור העני [=מיגו דאי בעי מפקר ליה לנכסיה והוי עני וחזי ליה ומיגו דזכי לנפשיה זכי לאחרני].

ג. נחלקו בפירוש הכתוב "לא תלקט לעני".

לדברי הכל התופס לבעל חוב במקום שחב לאחרים קנה¹, ונחלקו בביאור הפסוק, "וכרמך לא תעולל ופרט פרמך לא תלקט לעני וזגר תעזב אתם אני ה' אלקיכם" (ויקרא י"ט י').

לדעת חכמים, הכתוב הזה מלמד שאין לעשיר ללקט בשביל העני, אלא העני ילקט לעצמו.

ולדעת רבי אליעזר, הכתוב הזה מלמד שאסור לעני ללקט את מתנות העניים מהשדות של עצמו, אבל מתנות עניים

עשיר שתופס פאה עבור עני

הפאה היא ממתנות עניים שציוותה תורה לבעל השדה להניח תבואה לעניים בקצה השדה. וכל עני רשאי ליטול פאה שמוצא, אבל עשיר אסור לו ליטול את הפאה. ונחלקו חכמים במסכת פאה, מה הדין כשעשיר נטל פאה כדי לזכותה לעני. לדעת רבי אליעזר, זכה אותו עני במה שתפס לו העשיר. ולדעת חכמים, לא זכה העני, והעשיר שתפס, מחוייב לתת את הפאה שתפס לעני הראשון שימצא. ונאמרו מספר אופנים לבאר מחלוקתם.

א. נחלקו בדין תופס לבעל חוב במקום שחב לאחרים.

לדברי רב חסדא, החכמים הללו נחלקו, אם תופס לבעל חוב במקום שחב לאחרים קנה.

לדעת רבי אליעזר, התופס לבעל חוב במקום שחב לאחרים קנה, ומהטעם הזה העשיר שתופס עבור העני קונה, אף על פי שיש בכך חובה לעניים אחרים.

ולדעת חכמים, התופס לבעל חוב במקום שחב לאחרים לא קנה, ומהטעם הזה

¹ הוספות

¹ דיחויה בעלמא היא, דרב פפא אית ליה בהדיא, תופס לבעל חוב במקום שחב לאחרים, לא קנה. [תוס'].

מלאכה בביתה אלא אם כן מסבבת בעיר
למצוא לה מלאכה.

ומכל מקום מבואר בברייתא שגם
כשגלתה לעיר מקלט, אם יכולה להיות
ניזונית ממעשה ידיה, בעלה יכול לומר
לה, התפרנסי בעצמך ממעשה ידיך.

אבל כשאין די במעשה ידיה כדי לפרנס
את עצמה, אין בעלה יכול לומר לה
הסתפקי במעשה ידיך, וחייב להשלים
לה כשיעור הראוי לה להיות ניזונית
ממנו.

ומאחר שלעולם, כל זמן שהיא עם בעלה,
יהיו לה מזונות, או ממעשה ידיה או
מבעלה, הגט הוא חובה עבודה, שבכך
היא מפסידה את בטחון המזונות.

חוב מוזונות לעבד כנעני

במשנתנו מבואר, שלדעת חכמים, קבלת
שטר שחרור היא זכות לעבד כנעני, שכן
בעודו עבד הוא משועבד לרבו, ועל ידי
השחרור נעשה בן חורין.

ואין להחשיב זאת כחובה עבורו מחמת
המזונות שמפסיד, כי גם בעודו אצל רבו
לא היה רבו חייב במזונותיו, שאם לא
היה רוצה לתת לו מזונות, הוא רשאי,
ואם כן השחרור הוא זכות אצלו בלא
חובה.

הראויות לו, כלומר משדות של אחרים,
יכולים אחרים לזכות עבורו.

חוב מוזונות לאשה

במשנתנו מבואר, שלדברי הכל קבלת
הגט היא חובה לאשה, משום שכל זמן
שהיא אשת איש, בעלה חייב
במזונותיה¹, ועל ידי קבלת הגט היא
מתגרשת ומפסידה מזונות.

ומהטעם הזה שהגט הוא חובה לאשה,
כשהבעל נותן גט לשלוחו לתת אותו לאשתו,
אין השליח יכול לזכות בגט בשביל האשה
שלא מדעתה, שאין חבין לאדם שלא בפניו,
ועד שתקבל את הגט לידה, אינה מגורשת².

ואם מעשה ידיה של האשה מספיקים
לה להיות ניזונית מהם, יכול בעלה
להימנע מלתת לה מזונות משלו, על ידי
שאומר לה, צאי מעשה ידיך
למזונותיך, כלומר התפרנסי בעצמך
ממעשה ידיך.

והיה מקום לומר, שכשהאשה הרגה
בשוגג, וגלתה לעיר מקלט, בעלה יתחייב
במזונותיה אף על פי שיכולה להיות
ניזונית ממעשה ידיה. כי מאחר שגלתה,
אין דרכה לצאת ולסבב בעיר שאינה
משם, שנאמר, "כָּל כְּבוֹדָהּ בֵּית מִלְךָ
פְּנִימָה מִשְּׁבָצוֹת זָהָב לְבוּשָׁה" (תהלים מ"ה
י"ד). ואין מכירים אותה להביא לה

הוספות

¹ כך התנה עמה בכתובתה ואת תהא יתבא בביתי ומיתזנא מנכסי. [רש"י]. ובמסכת כתובות מבואר, ש"א שחוב
מזונות חוב תורה הוא, שנאמר, "שארה כסותה ועונתה לא יגרע".

² בירושלמי בעי הגע עצמך ... הרי שהיתה אשתו של מוכה שחין, הרי זכות הוא לה, לית לך אלא כהדא ... אילו המגרש
אשה שלא מדעתה, שמא מגורשת היא, פירוש ... אין האשה מתגרשת על ידי אחר בעל כרחא. [תוס'].

ומהטעם הזה, שלדעת חכמים השחרור הוא זכות לעבד, דעתם, שכשהאדון נותן שטר שחרור לשלוחו, לתת אותו לעבדו, השליח יכול לזכות בשחרור בשביל העבד אף שלא מדעתו, שזכין לו לאדם שלא בפניו, ומיד העבד משוחרר.

עבד שגלה לעיר מקלט

היה מקום לומר, שדין זה, שאין האדון חייב במזונות עבדו, אמור ברוב עבדים, אבל עבד שהרג בשוגג, וגלה לעיר מקלט, יהיה האדון חייב במזונותיו. שהרי נאמר, "לֹא־תִשָּׂא נֶפֶשׁ רֹצֵחַ אֶשֶׁר יָרָצַח אֶת רֵעֵהוּ בְּכָל־דַּעַת וְהוּא לֹא־שָׂא לֹא־מִתְּמַל שְׁלֹשׁ וְנָס אֶל אֶחָת מִן הָעָרִים הָאֵלֶּה וְחָי" (דברים ד' מ"ב), לומר החייה אותו ותן לו מזונות.

ומכל מקום **מבואר בברייתא**, שאין הדין כן, וגם **עבד שגלה לעיר מקלטו אין לו מזונות מרבו**.

עבד שאין האדון זן אותו בשנות בצורת

נחלקו חכמים בדין עבד שאין לו מזונות בשנות בצורת. **לדעת רבן שמעון בן גמליאל**, העבד כופה את רבו לפרנסו, או יוציאנו לחירות. **ולדעת חכמים**, אין העבד כופה את רבו לפרנסו.

ומתחילה רצו לומר, שהחכמים הללו **נחלקו במחלוקת המבוארת לעיל**. לדעת רבן שמעון בן גמליאל, **כשהאדון אינו נותן לעבדו מזונות**, מעשה ידי העבד לעצמו². ולדעת חכמים, גם כשאין האדון

ומהטעם הזה, שלדעת חכמים השחרור הוא זכות לעבד, דעתם, שכשהאדון נותן שטר שחרור לשלוחו, לתת אותו לעבדו, השליח יכול לזכות בשחרור בשביל העבד אף שלא מדעתו, שזכין לו לאדם שלא בפניו, ומיד העבד משוחרר.

פרנסת מזונות עבד

שאין האדון רוצה לתת לו

נתבאר שהרב אינו חייב לתת לעבד מזונות ונחלקו חכמים ממה העבד מתפרנס, כשהאדון אינו רוצה לזון אותו.

לדעת רבי יוחנן, גם כשהאדון אינו רוצה לזון את עבדו, כל מעשה ידי העבד לאדון, והעבד יחזור על הפתחים לבקש מזונות.

ולדעת רב, כשהאדון אינו רוצה לזון את עבדו, העבד מתפרנס ממעשה ידיו, אלא שאין לו יותר מכך, ואם אין די בהם כדי צורכו, אין האדון צריך להשלים לו, ויחזור על הפתחים¹. ואם עשה העבד יותר מכדי צורכו, אותו מותר ניתן לאדון.

ואין העבד יכול לעכבו לעצמו כלום, ולומר, כשם שכשאיני עושה כל צרכי, אין האדון מוסיף לי, כך כשאני מותיר, לא אתן לאדון, ויהיה בידי לעתיד, לאיזה יום שלא אוכל להתפרנס ממעשה

הוספות

¹ ואומר ר"י, דסלקא דעתך, דרגילות הוא שעבד עצמו הולך ועובד את רבו, אפילו כשאמר ליה צא מעשה ידך במזונותיך, משום הכי בעי למימר, דלא ספיק שיתחייב במזונות, כיון שמכל מקום עובדו, משום הכי מהדר ליה בלשון זה, עבדא דנהום כריסיה לא שוי כו'. [תוס'].

² והא דקתני או הוציאני לחירות, לאו דוקא, אלא כלומר שיחיה מעשה ידי לעצמי, כמו לבן חורין. [תוס'].

אלא או נותן לו מזונות, וכל שכן מלאכתו לאדון, או אינו נותן לו מזונות, ונוטל מזונות משכר מלאכתו.

וענין זה, שכן היא דעת רב, למדנו מדבריו בענין המקדיש את ידי עבדו, שקדשו ידי העבד לענין זה, שכל מה שהוא עושה במלאכתו הרי זה להקדש³.

וכך הוא הדין **לפי דברי רב**, כשהאדון הקדיש ידי עבדו :

אם אין האדון זן את עבדו, מלאכתו לעצמו, ואין האדון יכול להקדיש זאת, ולפיכך **העבד ניזון ממעשה ידיו**.

ואם האדון זן את עבדו, כל מלאכתו לאדון ולא לעבד, וכל מה שהעבד עושה, **הרי זה קדוש**.

ואם העבד רוצה להרבות לעצמו מזונות, **יותר ממה שהאדון נותן לו**, הוא יכול **ללוות, ולאכול, ולפרוע חובו ממלאכתו**, **קודם שיקדש השכר**, שכל פחות משווה **פרוטה שישתכר, ישלם לחובו**.

ולפי פירוש רש"י, הסיבה לכך שלא קדש פחות מפרוטה, כי אין הקדש חל על

נותן לעבד מזונות, מעשה ידי העבד לאדון.

ודחו זאת ואמרו, שאפשר שלדברי הכל, ברוב שנים כשאין האדון נותן מזונות לעבד, מעשה ידי העבד לעצמו. כי די במעשה ידי אדם לפרנס עצמו, אבל **בשנות בצורת, לא די בכך**, והרבה נצרכים לחזור על הפתחים כדי להיות ניזונים.

ואמר רבן שמעון בן גמליאל, כיון שלא יוכל להיות ניזון בלא לחזור על הפתחים, יש לאדון לשחררו, כדי שירחמו עליו בני אדם, ויתנו לו¹.

וחכמים אומרים, שגם בלא שישחרר אותו, ירחמו עליו בני אדם ויתנו לו, שכל המרחם על בני חורין, מרחם גם על עבדים, משום שהם חייבים במצוות כמו נשים².

המקדיש את ידי עבדו

נתבאר, שלדעת רב, אין האדון יכול לומר לעבדו, עשה עימי ואיני זן אותך,

הוספות

¹ ואף לדעת רבי יוחנן, אף שבשאר שנים יכול לומר לעבד עשה עמי ואיני זנך, בשני בצורת אינו יכול, שבשאר שנים ימצא מרחמים יותר, כשיחזור על הפתחים, מבשני בצורת. [תוס'].

² הקשה ה"ר יצחק בן הר"מ, דבפרק השולח, גבי עבד שנשבה ופדאו ישראל אחר, שמעינין להו איפכא ... ואומר ר"י, דרבן שמעון בן גמליאל סבר, דלענין פדיון פרקי ליה טפי, שלא יטמע בין העובדי כוכבים, ורבנן סברי, דלענין מזונות מרחמי עליה טפי, שלא ימות ברעב, וגם כל אחד יתן לו מעט לחם, אבל בפדיון צריך הרבה ביחד. [תוס'].

³ דווקא מקדיש ידי עבדו, אבל המקדיש עבדו, יצא העבד לחירות, כדאמר רב בהשולח, דליהוי עם קדוש קאמר. [] ואם תאמר, וכי היכי דמקדיש ידי עבדו אמרינן דהן קדושים למלאכתו, הכי נמי כשהקדיש כל עבדו הוה לן למימר שהקדישו למלאכתו, פיו לדבורו, ידיו למעשהו, רגליו להילוכו ... ואומר רבינו יצחק, דסברא הוא, דלא נתכוין להקדישו למלאכתו, לפי שיש חילוק במלאכתו, שאין פיו ידיו ורגליו שוין במלאכתו, הלכך אית לן למימר דלשחררו נתכוין, דהוי הכל בענין אחד. אי נמי יש לומר התם כשמקדיש עבדו סתם, משמע יותר למיהוי עם קדוש, דהא למלאכתו לא קאמר, אבל מקדיש ידי עבדו, הקדיש מלאכת ידיו, דלא שייך למימר בענין אחר. [תוס'].

פחות משווה פרוטה. **ד. שָׁבֵת.** כלומר, שכר שהיה יכול

להרוויח אם היה עובד, ועכשיו הפסיד, על ידי שהתבטל ממלאכתו מחמת החבלה.²

ה. בושט. כלומר, קנס על מה שנתבייש הנחבל באותה חבלה.

תשלומי חבלת עבד

נתבאר שהחובל בחבירו משלם ארבעה דברים ובכלל זה מי שחובל בעבד. ולהלן יתבאר, למי הוא משלם את הדברים הללו כשחבל בעבד.

א. נזק.

לעניין תשלום הנזק, כלומר מה שהעבד שווה פחות ממה שהיה שווה עד עכשיו, **דין פשוט הוא שמשלם לאדון**, שהרי העבד שייך לאדון, ואם כן, הנזק הוא הנזק של האדון.

ב. צער.

לעניין תשלום הצער, כלומר על מה שהיה לו צער באותה חבלה **גם כן נותנים לרבו**, שכל שבח הבא על ידי העבד שייך לאדון.

ג. ריפוי.

לענין תשלומי רפואתו של העבד, **עיקר**

ותוס' מפרשים, שאם יתכוון המקדיש להקדיש פחות מפרוטה, יהיה קדוש, אבל מכיוון שאין דעתו להקדיש פחות משווה פרוטה, לא חל ההקדש עליו.

ואף על פי שבכל אופן ממון זה שייך להקדש, אף קודם שתחול עליו קדושה, **נוח להקדש שיאכל העבד כהוגן, ובכך יעבוד היטב.**

וכל זה לפי דעת רב, אבל לפי דעת רבי יוחנן, שבכל אופן אין האדון חייב במזונות עבדו, כשהאדון הקדיש את מעשה ידי עבדו, **כל שכר מלאכתו של העבד קדוש**, ועל כרחו יחזר על הפתחים¹.

תשלומי חבלת אדם

אדם שחבל בחבירו והזיקו, כגון שקטע את ידו, משלם לנחבל חמישה מיני תשלומים.

א. נזק. כלומר מה שנפחת שוויו על ידי החבלה, ואומדים כמה שווה עבד עם יד, וכמה שווה עבד בלא יד, וזה הוא הנזק.

ב. צער. הוא תשלום על שהיה לו צער באותה חבלה.

ג. ריפוי. כלומר, הוצאות הריפוי של אותה חבלה.

¹ הוספות

¹ ולכאורה יוכל גם ללוות ולאכול, ולפרוע חובו משכרו, פחות פחות משווה פרוטה, כי אם להרבות במזונו, נוח להקדיש שיעשה כן, לעיקר חיותו, פשיטא שנוח להקדיש שיעשה כן.

² ואף על פי שנתון לו דמי ידו, רואין אותו כאילו הוא שומר קישואין, שעדיין הוא ראוי לכך כשיעמוד מחליו. [רש"י].

התשלום ניתן לעבד, כדי שיתרפא בו¹. העבד.

ואם כשאמדו אותו, שהמוכה כמותו מתרפא בכך וכך ימים, ולשם רפואה זו צריך סך מסוים, יש למכה לשלם כל אותו סכום.

ואם בא רופא, ונתן לעבד תרופה חריפה, ונרפא במהרה, אף על פי שהיה לעבד צער בכך, **כל שנותר עודף מתשלום הרפואה ששילם המכה, אותו עודף זוכה בו האדון.**

ד. שבת.

לענין תשלום השבת, שהוא ניתן כנגד שכר מלאכת העבד שבטלה.

לדעת רב, אם האדון זן את העבד, האדון נוטל את תשלום השבת כולו, ואם אין האדון זן את העבד, העבד נוטל תשלום זה להיות ניזון ממנו, והמותר בלבד לאדון.

ולדעת רבי יוחנן, בכל אופן האדון נוטל את התשלום הזה, ויכול לומר לעבד לחזור על הפתחים להיות ניזון מהצדקה, שלדעת רבי יוחנן, יכול האדון לומר לעבד עשה עמי ואיני זן אותך כלל.

ה. בושת.

לענין תשלום הבושת, מאחר שהוא שבח הבא מחמת העבד, **דין פשוט שהוא ניתן לאדון², ככל שבחים הבאים על ידי**

הגט עבור האשה

כבר נתבאר, שאין חבין לאדם שלא בפניו, כלומר, כל דבר שהוא חובה לאדם אינו קונה אותו אלא כשמקבלו מדעתו, אבל אי אפשר לקנות בשבילו שלא מדעתו.

ולדברי הכל, הגט שמוציא את האשה מבעלה, הוא דבר של חובה עבורה, כי על ידי קבלת הגט היא מפסידה זכות מזונות שיש לה מבעלה, שכל זמן שהיא אשתו, הוא מחויב במזונותיה, ומשיצאה מרשותו, הוא פטור מכך.

ואם היה הבעל כהן והאשה ישראלית, יש לה בקבלת הגט חובה מטעם נוסף, והוא, שכל זמן שהיא אשתו, היא מותרת לאכול תרומה, ומשתצא מרשותו, היא נאסרת לאכול בתרומה.

ומאחר שלדברי הכל קבלת הגט הוא חובה אצל האשה, אין יכולים לקנות עבורה את הגט שלא מדעתה. וכשהבעל נותן את הגט לשלוcho, לתת אותו לאשה, אינה מתגרשת בו עד שיבוא הגט לידה, ולפיכך, כל זמן שלא בא הגט ליד האשה הבעל יכול לחזור בו. אבל בקבלת הגט בידי השליח, השליח אינו יכול לקנותו עבור האשה, שתתגרש בו שלא מדעתה.

¹ הוספות

¹ והא דתנן בפרק החובל, בעבד כנעני שלו פטור מכולן, שמא יש לחלק, דאף על גב דכשחבל בו אחר, נותן רפואתו לעבד, הוא שחבל בעבדו לא מיחיב. אי נמי דאי עביד ליה סמא חריפא דפטור מן המותר כדאמרת הכא. [תוס'].

² לרבנן דר' יהודה דאמרי בהחובל, דיש לעבד בושת. [תוס'].

שטר שחרור עבור העבד

כבר נתבאר, שזכין לאדם שלא בפניו, ואין חבין לאדם שלא בפניו, כלומר, כל דבר שהוא זכות לאדם יכול כל אחד לקנות בעבורו וזוכה בו אף שלא מדעתו, וכל דבר שהוא חובה לאדם אינו קונה אותו אלא כשמקבלו מדעתו.

ונחלקו חכמים בענין שטר שחרור, אם הוא זכות לעבד, ויכולים לקנות עבורו את השטר שישתחרר בו העבד שלא מדעתו, או שהשחרור הוא חובה אצל העבד, ואין העבד משתחרר עד שיקבל את שטר השחרור מדעתו.

לדעת חכמי משנתנו, הם רבי אלעזר וחבריו, **זכות היא לעבד להשתחרר, שבכך הוא יוצא מעבדות ושעבוד לרבו להיות בן חורין, ומותר בבת ישראל.**

וגם עבד של כהן, שמפסיד בשחרור את ההיתר שהיה לו לאכול תרומה, אין בכך משום חובה עבורו, כי גם בלא שחרור, יכול האדון להפסידו מתרומה, על ידי שימכור אותו לישראל. וכל דבר שיכול הוא להפסיד גם בלא שחרור, אף על פי שבא לו עם השחרור, אינו מחשיב את השחרור לחוב עבורו.

אבל מה שיכול האדון להפסידו גם בבת ישראל וגם בתרומה, על ידי שישחררו בספק, אין לומר שעתה ששחררו לגמרי, טוב לו, ואין זה חובה עבורו במה שמפסיד את

התרומה. שהרי היה יכול לברוח ולא יוכל האדון להפסידו בקבלת שחרור בשום אופן.

דף יג

ולדעת רבי מאיר, לעבד של כהן אפילו אם העבד קטן השחרור הוא חובה, מפני שמפסיד בכך אכילת תרומה. **וכמו כן לכל עבדים הגדולים אפילו אם הם עבדים של ישראל השחרור הוא חובה**, כי הם נאסרים על ידו בשפחה, ורוצים הם להיות מותרים בה, כיוון שהיא בזויה, ויכולים לזלזל בה כפי תאוותם, ובכך לבוא על סיפוקם [=עבדא בהפקירא נחא ליה, זילא ליה, שכיחא ליה, פריצה ליה], מה שאין כן בבת ישראל, שאין מזלזלים בה.

וכתבו התוס', שעבור עבד קטן של ישראל, מודה רבי מאיר שהשחרור הוא זכות, כי אינו מפסיד אכילת תרומה, ולא אכפת לו שנאסר בשפחה, שעדיין לא טעם טעמו של איסור, ואינו חושק בו.

האומר תנו גט זה לאשתי

ושטר שחרור זה עבדי ומת

אדם יכול לגרש את אשתו רק בחייו, אבל משמת, היא אלמנה ואינה אשתו. ולפיכך, אפילו אם ציוה לפני מותו שיכתבו ויתנו גט לאשתו, אם מת קודם שנתנו לה את הגט, **לא יתנו לה גט ממנו לאחר מותו**¹.

¹ הוספות

¹ וקא משמע לן דאין גט לאחר מיתה. אף על גב דבהדיא תנן בפרק מי שאחזו דאין גט לאחר מיתה, הכא איצטריך לאשמועינן (בגט שחרור, שגם אחר שכתבוהו, לא זכה בו העבד, ואפילו בגט אשה נמי, אשמועינן) דאף על גב שמינה

כבר מת הנותן, ושוב אינם ברשותו שיוכל להקנותם, והמקבל עדיין לא זכה בהם, שהרי לא משך¹.

ונחלקו חכמים, באיזה אופן דברה משנתנו, שנותנים את המעות למקבל, משום שהיו צבורים ועומדים בקרן זוית.

לדברי רב זביד, משנתנו מדברת בנותן בריא, שנתן את המעות בקנין מעמד שלשתן, שיתבאר בעזה"י בסמוך, וכדעתו להלן, שקנין זה מועיל רק בפיקדון, ולא בהלוואה, ולכן דווקא כשמעות צבורים בקרן זוית, קנה המקבל מיד, ונותנים לו גם אם אחרי כן מת הנותן, אבל כשלא היו המעות קיימים, שהיו חוב בלבד, לא זכה המקבל, ואין נותנים לו אחר מיתה.

ורב פפא לא הסכים עימו, כי לדעת רב פפא, קנין מעמד שלשתן מועיל גם בהלוואה, כשאין המעות בעין, כפי שיתבאר בעזה"י בסמוך, ובוזה הלכה כרב פפא.

ולדברי רב פפא, משנתנו מדברת בנותן שהוא שכיב מרע, כלומר חולה הנוטה למות, שתקנו חכמים שדבריו ככתובים וכמסורים ואין צריך קנין אחר להקנות מנכסיו, וכדעת רב, שאמר, שלא תקנו כן אלא כשאמר "תנו מנה זה לפלוני", כפי שיתבאר בעזה"י בסמוך, ולכן רק כשהיו המעות צבורים בקרן זוית, נותנים

וכמו כן, אדם יכול לשחרר את עבדו רק בחייו, אבל משמת האדון, כבר יצא העבד מרשותו, ואינו עבדו. ולפיכך, אפילו אם ציוה קודם מותו שיכתבו ויתנו שטר שחרור לעבדו, אם מת העבד לפני שזכה בשטר השחרור, שוב לא יתנו לו את השטר לאחר מותו של האדון.

תנו מנה לפלוני ומת

נתבאר שהאומר תנו גט או שטר שחרור ומת, לא יתנו לאחר מיתה, כי לאחר מותו פקע כל קניינו ואינו יכול להקנות מה שהיה שלו בחייו.

ומבואר במשנתנו, שיש אופן שבו האומר שיתנו מנה לפלוני, אין דינו כן, ואף על פי שמת, יתנו את המנה לפלוני.

ואמר רב יצחק בר שמואל בר מרתא משמו של רב, שמשנתנו מדברת במי שאמר כן במנה מסוים, שהוא צבור ומונח בקרן זוית, ואמר עליו תנו אותו לפלוני.

ואם כשאמר הנותן לתת את המעות לפלוני, היה הנותן בריא, ואמר שיקנה אותן פלוני המקבל בקנין משיכה, ומת הנותן קודם שמשכס המקבל, בוודאי אין נותנים למקבל את המעות, אף על פי שהם צבורים ועומדים בקרן זוית, שהרי

הוספות

המגרש בחייו השליח, לא חשיב להיות כמותו אחר מותו, כאילו הוא עצמו קיים, אלא חשיב גט לאחר מיתה. והתם אשמועינן דאף על גב שבא הגט ליד האשה מחיים, הוי גט אחר מיתה. ואשמועינן נמי לישני דתני התם הי משמע מחיים והי משמע אחר מיתה. [תוס'].

¹ ואפילו היה הנותן חי, היה יכול לחזור בו. ויורשו נמי מצי למיהדר ביה אליבא דמאן דלית ליה מצוה לקיים דברי המת [רש"י].

לפלוגי אחר מיתת הנותן.

ומתחילה היו אומרים, שבכלל דין זה, היוצא בקולר שנגזר דינו למות ויוצא להריגה. ואחר כך הוסיפו גם את המפרש להפלגה בים. והיוצא למדבר בשיירה.

ורבי שמעון שזורי הוסיף, שגם חולה מסוכן [=שכיב מרע] בכלל זה.

מתנת שכיב מרע

תקנו חז"ל, שהעומד למות, ומצווה לתת מנכסיו לאחרים, דברי החולה הללו נחשבים כמעשה קניין שאותו מקבל זוכה על ידם בנכסים, ואינו צריך לעשות קניין אחר, כדי לזכות בנכסים.

ולדברי הכל, אם אמר אותו חולה **"תנו מנה זה לפלוני"**, קנה אותו פלוני את המנה, כשכוונתו להקנות לו בדברי אלה. וכל שכן אם כוונתו לומר, שהוא חייב לו מנה, וזה תשלום החוב, שאינו צריך קניין, כדי שיחזירו את המנה למלווה.

אבל אם אמר, **"תנו מנה לפלוני"** ולא אמר מנה זה, דעת רב, שלא זכה פלוני במנה, כי אפשר שכוונת הנותן למנה מסויים שאינו בפניו [=חיישינן שמא מנה קבור קאמר], ואם כן, מכל מה שבפניו, לא הקנה לו כלום.

יש גורסים שהדין הזה אמור דווקא במי שאומר, **"תנו מנה לפלוני"**, שאין כוונתו שיתנו לו מנכסיו, אלא שיש לפלוני מנה מופקד אצלו, ורוצה שיחזירו לו את הפקדון, לכן מאחר שיתכן שאין הפקדון בין הממון שבפניו, אין נותנים לו.

ורב זביד לא הסכים עימו, כי לדעת רב זביד, אי אפשר להעמיד את משנתנו בשכיב מרע, כי מבואר בתחילת המשנה, שכשאמר לתת גט לאשתו, אין נותנים לאחר מיתה, אבל קודם מיתה נותנים, ומשמע רק משום שאמר **"תנו"**, אבל היה אומר רק **"כתבו"**, לא היו נותנים, ואילו בשכיב מרע, הדין הוא, שאפילו כשלא אמר **"תנו"**, נותנים, כפי שיתבאר בעזה"י בסמוך.

ודחו דברים אלו, כי אפשר שמשנתנו כדעת חכמים האומרים, ששכיב מרע שאמר **"כתבו"** בלבד, אין נותנים גט לאשתו.

ומכל מקום, לפי ההלכה, אין להעמיד משנתנו כדברי רב פפא, כי ההלכה היא, שדברי שכיב מרע ככתובים וכמסורים גם במנה שאינו צבור, כפי שיתבאר בעזה"י בסמוך.

האומר כתבו ולא אמר תנו

כלל בידינו, שאין כותבים גט לאשה, עד שיצווה הבעל שיכתבו ושיתנו לה. אבל אם רק אמר שיכתבו לה גט, אין נותנים לה את הגט.

ואם היה הבעל יוצא למקום סכנה, ואמר כתבו גט לאשתי, אף על פי שלא אמר בפירוש לתת לה, כותבים ונותנים לה את הגט, כי מאחר שגילה דעתו שיכתבו לה גט, מן הסתם כוונתו שגם יתנו לה, כדי שלא תהא זקוקה ליבום. ורק מחמת שהיה בהול על נפשו, שכח לפרש את הניתנה.

להקנות את הפירות שיגדלו על העץ בעתיד אף על פי שעדיין לא גדלו. אבל אינו מקנה דבר, למי שלא בא לעולם, כלומר למי שעוד לא נולד. וכן סוברת סוגיה זו.

ולדעת רב נחמן, אדם מקנה דבר לחבירו שלא בא לעולם, אבל אינו מקנה לחבירו, דבר שלא בא לעולם.

קנין מעמד שלשתן

לדברי רב הונא אמר רב, ראובן שהיו לו מעות ביד לוי, ורצה ראובן להקנות אותן לשמעון, יכול הוא להקנותן לו, אף על פי שאינו בידו, וזאת כשיהיו שלושתם יחד, הנותן והמקבל ומי שהמעות אצלו, ויאמר ראובן הנותן ללוי שהמעות אצלו, "מנה שיש לי בידך, תנהו לו לשמעון", ובכך נקנו המעות לשמעון, וזהו הנקרא "קנין מעמד שלשתן" שתקנו חכמים.

ולדעת רב זביד, תקנו חכמים קנין זה רק בביקדון, שהמעות קיימים אצל הנפקד, והן עצמן נקנות למקבל. אבל בהלוואה, שהיה לוי חייב מעות לראובן, אף אם היו שלשתם יחד, ואמר ראובן ללוי, "מעות שאתה חייב לי, תן לשמעון", לא קנה שמעון.

ואמר רבא, שאף שמשטבר שתקנו קנין זה רק בביקדון, ולא בהלוואה, באמת אין הדבר כן, ותקנו זאת גם בהלוואה. וכן דעת רב פפא. וכן אמר שמואל משמו של לוי, שגם בהלוואה תקנו קנין מעמד שלשתם. ובסמוך יתבאר בעזה"י, היאך מועיל קנין זה בהלוואה שאין המעות

אבל אם אמר "תנו מנה מנכסי לפלוני", שכוונתו לתת לו מתנה מנכסיו, אין לחוש שרוצה לתת דווקא מנה מסוים שאינו בפניו, ואף רב מודה, שקנה פלוני מנה מנכסיו.

ויש גורסים שדין זה אמו גם במי שאומר "תנו מנה לפלוני מנכסי", כיוון שלא אמר "מנה זה", אנו חוששים שמא כוונתו למנה מסוים שאינו בפניו, ואין אותו פלוני נוטל כלום.

וההלכה היא שאין חוששים שהתכוון למנה מסוים, ולכן זכה פלוני במנה מנכסי הנותן.

מצווה לקיים דברי המת

לדעת חכמים, מי שציווה לפני מותו, שיתנו מנכסיו לפלוני, ובאופן שלא נקנה לו הנכסים בחיי המצווה, אין מצווה לקיים את דבריו. וכן פסקו רב ושמואל.

ולדעת רבי מאיר, מצווה לקיים את דבריו. וכתבו התוס' שכך ההלכה. ומכל מקום יש מפרשים, שרק אם נתן את המעות למצווה בשעת הציווי, ונתרצה לקיים את דבריו, מצווה עליו לעמוד בדיבורו, ולקיים את דברי המת. **ויש מפרשים, שרק היורשים, שמקבלים את הנכסים מכוחו של המת, מצווה עליהם לקיים דבריו,** אבל גר, שאין לו יורשים, שציווה לתת מנכסיו לפלוני, ומת, ותפסו אחרים את הנכסים מההפקד, אינם מצווים לקיים את דבריו.

קנין בדבר שלא בא לעולם

לדעת רב הונא, אדם מקנה לחבירו דבר שלא בא לעולם, כגון אם יש לו עץ הוא יכול

היאך מועיל קנין

בעין.

מעמד שלשתן בהלוואה

נתבאר, שלדעת רבא ורב פפא ושמואל משמו של לוי, תקנו קנין מעמד שלשתם גם בהלוואה. ולהלן יתבאר בעזה"י היאך מועיל קנין זה, להקנות חוב של מעות, כשאין כאן מעות מסויימים שיהיו קנוים למקבל.

א. מתחילה אמר אמימר, שקנין זה מועיל בהלוואה, כי אנו אומרים, שכל לווה שמקבל ממון בהלוואה, הרי הוא כאומר למלוה בשעת הלוואה, הריני משתעבד לך ולכל שיבוא מחמתך. ואם כן, כשלאחר זמן המלוה אומר ללווה, "מנה שאתה חייב לי תן לפלוני", מתברר שמשעת הלוואה נשתעבד הלווה לאותו פלוני, ולכן הלווה צריך לשלם לפלוני המקבל, ולא למלוה.

ואמר רב אשי, שאם זה הטעם, קנין מעמד שלשתם מועיל בהלוואה רק כשמקנה את החוב למי שכבר היה בעולם בשעת ההלוואה, שיכול היה הלווה להשתעבד לו בשעת ההלוואה, אבל לא יוכל להקנותו למי שנולד אחר שעת ההלוואה, שלא היה יכול להשתעבד באותה שעה למי שעדיין לא היה אז בעולם.

שכן אפילו לדעת רבי מאיר, שאמר, אדם מקנה לחבירו דבר שלא בא לעולם, כגון פירות שיגדלו באילנו לאחר זמן, מודה הוא שאין אדם מקנה דבר למי שעדיין לא בא לעולם.

וכתבו התוס', אף על פי, שהאומר לחבירו, "זכה במעות אלו עבור פלוני", כיוון שמשך חבירו, זכה פלוני במעות, הוצרכו לתקן קניין זה, כי יש פעמים, שלא יזכה זה שהמעות אצלו עבור האדם השלישי. (א) כגון שאין הפקדון בידו באותה שעה. (ב) כגון שאינו רוצה לזכות עבור השלישי. (ג) כגון שהפיקדון כבר ברשותו, ואינו יכול לזכותו עבור אחרים, כי אין אדם זוכה לאחרים, אלא קודם שיכנס הדבר לרשותו. (ד) ולדעת האומר שתקנו קנין זה גם במלווה, יש בזה תקנה גדולה, שאף על פי שאין המעות ברשותו כלל, קנה השלישי.

עוד כתבו התוס' בשם רבינו תם, שאף על פי שהמוכר שטר חוב לחבירו [במשיכה], יכול לחזור ולמחול על החוב ללווה. אם מכר את החוב במעמד שלשתן, אינו יכול לחזור ולמחול על החוב.

עוד כתבו התוס', שלא תקנו קניין מעמד שלשתן בכתובה, שאינה דומה לשאר שטרי חוב, שבוודאי יגיע זמן פירעונם, מה שאין כן בכתובה, שאפשר שלא תבוא לידי גבייה לעולם כגון אם תמות האשה בחיי בעלה.

קניין מעמד שלשתן בגוי

א. כשרק המקבל גוי, לא תקנו קניין זה, ומכל מקום אם הנותן אינו חוזר בו, קנה הגוי אף בלא מעמד שלשתן.

ב. כשרק הנותן גוי, קנה הישראלי.

ג. כשרק הנפקד גוי, לא תקנו קניין זה.

דף יד

כהלכה למשה מסיני, שאין צריך לתת בה טעם. ואחד מהם הוא קנין מעמד שלשתם. ועוד שנים אחרים שיתבארו בעזה"י בסמוך.

שלושה דברים תקנו חכמים בלא טעם

אמר מר זוטרא, שלושה דברים אלו, עשאו חכמים כהלכה בלא טעם.

התוס' מפרשים, שיש סיבה לתקן דברים אלו, אבל אין טעם ברור, איך מתקיימת התקנה על פי דיני התורה. ומדברי רש"י במקום אחד משמע, שמשום שהפקד בית דין הפקר, כל התקנות יכולות להתקיים על פי דין, אלא שאין ברור, מה הסיבה שתקנו דברים אלו.

א. קניין מעמד שלשתן. מתוך פירוש רש"י משמע, שרק לעניין מלווה, אין טעם לתקנה זו. ובתוס' מבואר, שאף לעניין פיקדון, אין טעם לתקנה זו. והסיבה שתקנו קניין זה, כדי שלא יצטרך לטרוח, כשירצה להקנות לאחרים, מה שהפקיד או הלווה.

ב. הכותב כל נכסיו לאשתו, לא קנתה כלום, אלא נעשית ממונה על הנכסים. והסיבה לתקנה זו, כי בוודאי כך כוונת הבעל, משום שאין זה דבר ראוי, למנוע את כל הנכסים מהיורשים, ולעומת זאת ראוי למנות את האשה על הנכסים.

ג. המשיא אשה לבנו גדול, ויחד לו בית פנוי לחתונה, קנה הבן את הבית קניין גמור, להיות שלו לעולם.

ב. ורב אשי אמר טעם אחר, כיצד מועיל קנין מעמד שלשתם בהלוואה, והוא משום שכשהמלווה אומר ללווה, "מנה שאתה חייב לי תן לפלוני", חיובו של הלווה לפלוני, מתחיל עכשיו, ולא בשעת הלוואה ראשונה. וטוב לו דבר זה, שבכך פירעון החוב נדחה לזמן מאוחר יותר, שתשלום חוב חדש מאוחר מתשלום חוב ישן. וכנגד טובה זו, שנדחה פירעון החוב, הוא משעבד עצמו לחוב החדש לשני, וכך השני זוכה בחוב.

ורב הונא בריה דרב נחמיה הקשה על דברי רב אשי, שכן אם הטעם שהלווה משעבד את עצמו למקבל, משום שטוב לו במלווה חדשה שיתאחר פרעונה, יועיל קנין זה בהלוואה רק ברוב בני אדם, אבל כשהיה המקבל אדם אלים, כגון בני ביתו של בר אלישיב, שהיו כופים וגובים חובותיהם מיד בלא המתנה, אין ללווה שום טובה בכך שיתחייב להם במקום הלווה הראשון, ואם כן לא יתרצה להשתעבד להם לחוב שני, ולא יחול קנין מעמד שלשתם, ולא יתכן לומר כן, שאם כן נתת דבריך לשיעורין, לומר פעמים קונה במעמד שלשתם, ופעמים אינו קונה.

ג. מסקנת הגמרא, כמאמר מר זוטרא, הני תלת מילי שוינהו רבנן כהלכתא בלא טעמא. כלומר, אלו שלושה דברים, עשאו חכמים כהלכה בלא טעם,

תשלום עבור השימוש בקרקע.

קנין מעמד שלשתן במתנה מועטת

וארע פעם, שעשו ביניהם חשבון בממון השותפות, ויצא להם מהחשבון, שיש ביד אחד מהם חמישה סלעי מדינה¹ יותר מחבירו.

אמרו לו חבריו בפני בעל הקרקע, תן אותם חמש סלעים לבעל הקרקע, כחלק מהתשלום שכולנו חייבים לו², ועשו קנין על כך³.

לאחר מכן עשה זה שהיו בידו אותם חמישה סלעים חשבון בינו לבין עצמו, ונתברר שטעו בחשבון תחילה, ובאמת לא היו אצלו חמישה סלעים יתרים⁴. ובא לפני רב נחמן לשאול, אם צריך לתת לבעל הקרקע מעות שאצלו.

והיה רב נחמן סבור, שבא לשאול אותו אם מועיל הקנין שעשו, או שיכול לחזור בו, ואמר לו רב נחמן, שהקנין מועיל, ואינו יכול לחזור בו.

ורבא אמר לו, הלא גם אם קנין כזה מועיל לקנות, כאן אין הקנין מועיל כלום, שהרי נתברר שלא היה אצלו שום ממון שהיה חייב לשותפים, ונמצא שלא קנה בעל הקרקע כלום.

נתבאר, שהבא לתת לחבירו דבר מה שיש לו אצל אחר, אומר למי שהדבר אצלו במעמד שלשתם, דבר זה שיש לי אצלך, תן אותו לפלוני, ובכך זכה בו המקבל.

והיה מקום לומר, שכן הדין דווקא במתנה מרובה, אבל בדבר מועט, גם כשלא היה המקבל שם, הדבר נקנה לו.

אך אין הדין כן, ואין חילוק בין מתנה מרובה למתנה מועטת, ובכל אופן המתנה נקנית רק במעמד שלשתם.

וכדי ללמד ענין זה עשה רב מעשה. שהיה לו קב של ירק אצל רב אחא, ובא ללמד שגם דבר מועט זה אינו מקנה לאחר אלא במעמד שלושות, ואמר לרב אחא במעמד שלשתן, קב ירק יש לי אצלך, תן אותו לפלוני, ובפניו אני אומר לך, שרק באופן הזה הדבר מועיל ולא אחזור בי.

קנין מעמד שלשתן בטעות

מוכרי ירק, היו מגדלים גינה בקרקע של אדם אחד, ומוכרים את הירק ומשתכרים, ונותנים לבעל הקרקע

הוספות

¹ סלע מדינה שמינית שבסלע צורי, דהיינו חצי דינר. [רשי"י].

² מבואר שקנין מעמד שלשתם מועיל, לא רק במתנה, אלא גם בתשלום חוב.

³ לא נתברר, למה היו צריכים גם לקנין מעמד שלשתם, וגם לקנין נוסף. ואפשר שאת החלק של שאר השותפים, באמת היו יכולים לתת לבעל הקרקע בקנין מעמד שלושות, אבל באותם חמשה סלעים היה חלק גם לזה שהיו הסלעים ברשותו, והוא לא היה יכול להקנות חלקו בקנין מעמד שלשתם, שאינו יכול לומר לבעל הקרקע, ממון שיש בידי יחא נתון לך, ובעבור חלקו, עשה קנין נוסף. ויל"ע בדבר.

⁴ פירש ר"ח וכן רבינו תם, שהיו בעלי דינין מודים לו, או היה הדבר ידוע בעדות ברורה דלא פש גביה מידי. ומשמע מדבריהם, דמנפשיה אין נאמן לומר טעיתי במה שהודיתי, אף על גב דאית ליה מיגו, דאי בעי אמר חזרתי ופרעתי ... [תוס'].

וכששמע זאת רב נחמן, הסכים, ואמר, אם כן קנין בטעות הוא, וכל קנין בטעות חוזר.

עבור המלווה. ואם כן, מיד כשהשליח מקבל את המעות, זכה בהם עבור המלווה, ואין הלווה יכול לומר לשליח שיחזירם לו.

שליח לפרוע חוב

הכל מודים, שכשהלווה נותן מעות לשלוחו, כדי שיוליך את המעות למלווה לפרוע את חובו, לא יצא בכך הלווה ידי חובתו, ועד שלא יבואו המעות ליד המלווה עצמו, לא נפטר הלווה מחיובו. ואם נאנסו המעות בדרך ביד השליח, הלווה חייב באחריותם כלפי המלווה, וצריך לתת למלווה מעות אחרים.

ונחלקו רב ושמואל, אם הלווה יכול לחזור בו ולבטל את השליחות.

לדעת רב, מאחר שהלווה נתן את המעות לשליח, שוב אין הלווה יכול לחזור בו, ולומר לשליח, השב לי המעות, ולא תולידם למלווה.

ולדעת שמואל, מאחר שהמעות באחריות הלווה, יכול הוא להחזיר את השליח, ולומר לו, חושש אני שיאנסו המעות בידך בדרך, השיבם לי.

ומתחילה רצו לומר, שרב ושמואל נחלקו, אם הולך כזכי.

לדעת רב, הולך כזכי, כלומר כשהלווה אומר לשליח הולך מעות אלו למלווה, הרי הוא כאומר לו, זכה במעות אלו

ולדעת שמואל, הולך לאו כזכי, כלומר כשהלווה אומר לשליח הולך מעות אלו למלווה, אינו כאומר לו, זכה במעות אלו עבור המלווה, אלא הולידם לו, וכל זמן שלא באו ליד המלווה עדיין הם ברשות לוה ויכול לומר לשליח להחזירם לו.

ומסקנת הגמרא, שלדברי הכל הולך כזכי, כלומר בדרך כלל, כשאדם אומר לשלוחו, להוליך מעות לפלוני, כוונתו לומר לו זכה עבורו את המעות, ומיד כשקיבל אותן השליח, זכה בהן המקבל, ואין הנותן יכול לחזור בו.

ומחלוקת רב ושמואל היא דווקא לעניין ליחות להשבת חוב, שבזה אמר שמואל, מתוך שהשולח חייב באחריות המעות אם יאבדו, לא יצאו מרשותו, ויכול הוא לחזור בו.¹

ומצינו ברייתא כדעת רב, שגם בהלוואה ופיקדון, האומר לשלוחו הולך או תן מנה לפלוני, אף על פי שהמשלח חייב באחריות המנה, אם בא לחזור בו מהשליחות, אינו יכול.

ולענין פקדון, מסקנת הגמרא, שבדרך כלל המשלח יכול לחזור בו, כי כלל בידינו, שאין אדם רוצה שיהא פקדונו

¹ הוספות

¹ פירש בקונטרס, ואם היו במתנה, דליכא אחריות, מודה שמואל דאינו חוזר. ואין נראה, דבמתנה אין הולך כזכי ... אלא יש לומר דכשפטרו מלוה מן האחריות, או בגט שחרור, מודה שמואל דאינו חוזר. [תוס'].

ולא באת להיות בכלל הכתוב, "וְעָבַד לַיהוָה" (משלי כ"ב ז').

וללשון שני, כך אמר לו, טוב עשית שנשמת מהם, שכן מאחר שהם החייבים, עבדים הם לי להיות אחריות עליהם, ולא עליך, שנאמר, "וְעָבַד לַיהוָה" לְאִישׁ מִלִּנְהוּלָה.

כשיש סכנת נפשות

השליח מחזיר למשלח

מעשה ברבי אחי ברבי יאשיה, שהיה לו כלי כסף מופקד בנהרדעא, וביקש מרבי דוסתאי ברבי ינאי ורבי יוסי בר כיפר שכשיבואו משם, יביאו לו.

הלכו אצל הנפקדים, ונתנו להם, ולאחר מכן אמרו להם הנפקדים, שיקבלו עליהם אחריות הדרך, ולא רצו. ומאחר שלא רצו לקבל על עצמם אחריות הדרך, אמרו להם הנפקדים, החזירו לנו.

רבי דוסתאי ברבי ינאי הסכים להחזיר להם, ורבי יוסי בר כיפר לא הסכים, כדין המבואר לעיל, שאין המשלח יכול לחזור בו.

כיון שלא רצה רבי יוסי בר כיפר להחזיר להם, היו מצערים אותו. ואומרים לרבי דוסתאי, ראה היאך עושה חברך, שאינו מחזיר לנו. אמר להם רבי דוסתאי, הכוהו הרבה עד שישכים.

ביד אחר, כלומר ביד מי שלא נתן לו, ואם כן, כשהמשלח נותן את הפיקדון ביד אחר, אין הדבר זכות לבעליו של פיקדון, אלא חובה, ואין השליח יכול לזכות בו עבורו. ורק כשהוחזק המשלח כפרן, אגן סהדי שהבעלים של הפקדון חפץ בשילוחו על ידי כל שליח שיהא, כדי שיצא מיד הכפרן, ובאופן הזה, זכה בו בעליו על ידי השליח, ואין המשלח יכול לחזור בו.

אין לשליח לקבל עליו אחריות הדרך

רב ששת מכר סרבלים במחוזא באשראי, על דעת שיתנו לו המעות בזמן קבוע, וכשהגיע אותו זמן, אמר לרב יוסף בר חמא, לכשתבוא משם, הבא עבורי המעות.

הלך רב יוסף בר חמא אצל בעלי החוב, ונתנו לו התשלום. ואמרו לו, נקנה ממך את אונס הדרך, כלומר עשה קניין להתחייב אתה בתשלום המעות אם יארע אונס בדרך. ואמר להם, כן אעשה. אך לבסוף נשמת מהם, ולא קיבל עליו הדבר¹.

וכשחזר אצל רב ששת, אמר לו רב ששת, שטוב עשה במה שנשמת מהם².

ללשון ראשון, כך אמר לו, טוב עשית שלא השתעבדת להיות החוב עליך חנם,

הוספות

¹ משמע דבדין לא היו יכולין לכופו להחזיר, אף על גב דלא הוחזקו כפרנים, היינו משום דאמת היה שהוא שלוחו, ולא מצי אמר אין רצונו שיהא פקדונו ביד אחר. [תוס'].

² אפשר שהחידוש הוא שאף על פי שאמר להם שהוא מסכים טוב עשה שנשמת מהם.

בברייטא אחת שנינו, שהמעות חוזרות למשלח. ובברייטא אחת שנינו, שהמעות ניתנות ליורשי מי שנשתלחו לו.

ונאמרו מספר אופנים לבאר את שתי הברייטות.

א. נחלקו אם "הולך" כזכי.

מתחילה אמרו, שברייטות אלו שנויות, באופן שמת זה ששלחו לו את המעות אחרי שהשליח כבר קיבל את המעות מיד הנותן. ונחלקו הברייטות הללו, מה כוונת המשלח האומר, "הולך מעות לפלוני".

לדעת הברייטא השניה, הרי הוא כאומר "זכה המעות לפלוני", ולפיכך, מיד כשהשליח מקבל את המעות, זכה בהם פלוני, וכשמת קודם שהגיע אליו השליח, זכו בהן היורשים, ולכן השליח נותן להם.

ולדעת הברייטא הראשונה, האומר "הולך המעות לפלוני" דעתו שלא יהיו המעות לפלוני עד שיגיעו לידו וכל שמת קודם לכן לא זכה בהן לא הוא ולא יורשיו והרי הן חוזרות למשלח.

ב. הא בבריא הא בשכיב מרע.

לדברי רבי אבא בר ממל, לא נחלקו הברייטות הללו כלל.

ולדעת שתי הברייטות, כשבריא אומר לשלוחו, "הולך המעות לפלוני", דעתו שלא יזכה פלוני במעות עד שיגיעו לידו,

כשבאו אצל רבי אחי ברבי יאשיה, אמר לו רבי יוסי בר כיפר לרבי אחי, ראה היאך עשה רבי דוסתאי ברבי ינאי, לא זו בלבד שלא סייע אותי, אלא עוד אמר להם שיכו אותי הרבה.

שאל רבי אחי את רבי דוסתאי, מדוע התרצית להחזיר להם מיד. אמר לו רבי דוסתאי, אותם בני אדם, הם אמה, וכובעים אמה, כלומר אנשי מידות הם, גבוהים בקומה, ואף מלבושיהם מאוימים משאר בני אדם, ומדברים מחציים, כלומר קולם עבה, ונראה הדיבור יוצא מטבורם, ושמותיהן מבוהלים "ארדא" ו"ארטא" ו"פילי בריש", אומרים כפותו, וכופתים, אומרים הרוגו, והורגים, אילו הרגו את דוסתאי, מי נתן לינאי אבא בר כמותי? כלומר עשיתי זאת כדי להציל את נפשי.

חזר רבי אחי ושאל, בני אדם הללו קרובים למלכות הן? והשיב רבי דוסתאי, הן.

הוסיף רבי אחי ושאל, יש להם סוסים ופרדים שרצים אחריהם? והשיב רבי דוסתאי, הן.

אמר לו רבי אחי, אם כן טוב עשית.

נשתלח להוליד מנה לפלוני ומצאו שמת

מצינו שתי ברייתו בהן נתבאר מה הדין, כשאחד נתן מעות לשלוחו, ואמר לו, הולך המעות לפלוני, והלך ובקשו ולא מצאו, כי מת.

ד. הא דמית מקבל בחיי נותן הא דמית נותן בחיי מקבל.

לדברי רב פפא, אמנם כן, דעת שתי
הברייתות, שאין "הולך" כזכי אלא
כשהאומר הוא שכיב מרע, ולא בריא. אך
ניתן לבאר את שתי הברייתות באופן
שהיה הנותן בריא.

הברייתא הראשונה שנויה כמשמעותה,
שהמקבל מת קודם שהגיעו המעות לידו,
ולכן לא זכה בהן בחייו, ולא הורישן
לבניו, והן חוזרות למשלח.¹

והברייתא השנייה שנויה באופן שמת
המשלח קודם שמת המקבל, שבאופן
הזה, בשעה שמת המשלח זכה המקבל
במעות, כי מצווה לקיים דברי המת,
ומאחר שזכה בהן, כשמת הוא, הורישן
לבניו, והשליח נותן להם.

היצא מכל זה

א. כשהיה המשלח בריא. מתחילה רצו
לומר, שנחלקו תנאים אם "הולך" כזכי.
ומסקנת הסוגיה, שלדעת כל
האמוראים, לא נחלקו בזה תנאים, והכל
מודים ש"הולך" אינו כזכי, ולכן אם מת
המקבל, לא זכה במעות, ויחזרו למשלח.

ב. אמנם לדברי רב פפא, אם מת המשלח
קודם המקבל, מצווה לקיים דברי המת,
ובשעת מות המשלח, המקבל עדיין חי,

ולפיכך אם מת פלוני קודם שבאו המעות
לידו, המעות חוזרים למשלח, כמבואר
בברייתא הראשונה.

והברייתא השנייה שנויה, כששכיב מרע
אמר כן לשלוחו, "הולך המעות לפלוני",
שדברי שכיב מרע ככתובים וכמסורים
הם, וכל שלא חזר בו, הרי המעות כמי
שכבר נתנו לפלוני, ומאחר שנחשב פלוני
כמי שכבר זכה בהם, אם מת, ינתנו
לורשיו.

ג. הא דאיתיה למקבל בשעת מתן מעות הא דליתיה למקבל בשעת מתן מעות.

לדברי רב זביד, דעת שתי הברייתות,
שאין "הולך" כזכי אלא בשכיב מרע,
שדבריו ככתובים וכמסורים. ושתי
הבריות שנויות כשהנותן שכיב מרע.

הברייתא הראשונה נשנית, באופן
שבשעה שאמר הנותן, "הולך המעות
לפלוני", כבר מת פלוני, שכן גם כשהנותן
הוא שכיב מרע, ודבריו ככתובים
וכמסורים, אין דבריו קיימים אלא
כשאפשר לקיימם, אבל כשכבר מת
פלוני, אי אפשר לקיים דבריו של נותן,
וזכיה בטעות היא, ולכן לא זכה בהן פלוני,
והמעות חוזרים למשלח.

והברייתא השנייה נשנית באופן שבשעה
שאמר הנותן, "הולך המעות לפלוני",
היה פלוני חי, וזכה בהם, ולכן הוא
מורישם לבניו.

הוספות

¹ ואפילו מת הנותן בחזירת השליח, אין כאן משום מצוה לקיים דברי המת, שקודם מיתתו בטלו דבריו, משעת מיתת
המקבל. [רש"י].

אמר להם, בני רוכל תקברם אמם, לשון קללה היא, כלומר, לא יעלו על לב, ולא יזכרו בבית המדרש לראיה, לפי שרשעים היו, שהיו מקיימים קוצים בכרם, ולדעת רבי אלעזר כלאים הם, ולא נלמד מהן ראיה, לפי שלא דקדקנו בהם, איך היתה אותה צוואה, שמתוך שהיו רשעים, לא הוזכרו בבית המדרש.

מת המקבל וחזר השליח

ומצא שגם המשלח מת

הובאה בסוגייתנו ברייתא נוספת, בביאור דין מי שנשלח להוליך מעות לפלוני, והלך ובקשו ומצאו שמת. ובברייתא זו נתבאר גם כן מה הדין, אם כשחזר השליח, מצא שגם המשלח מת. והובאו בברייתא זו דעות חכמים הרבה. וביארו אותה בשני אופנים.

א. כשהמשלח היה בריא

מתחילה אמרו, שברייתא זו נשנית באופן שהיה המשלח בריא בשעה ששלח המעות, ואלו דעות החכמים שהובאו בה.

(א) דעת תנא קמא. האומר לשלוחו "הולך מעות לפלוני", אין כוונתו שיזכה לו מיד, ש"הולך" אינו כזכי. ולפיכך, אין פלוני זוכה במעות עד שיגיעו לידו, ואם מת המקבל קודם שבאו מעות לידו, יחזרו המעות למשלח.

זכה המקבל במעות, וכשמת מורישן לבניו.

ג. וכשהיה המשלח שכיב מרע, דבריו ככתובים וכמסורים, ולפיכך, אם באותה שעה שצויה לתת למקבל, עוד היה המקבל חי, זכה המקבל במעות, וכשמת מורישן לבניו.

ד. אך אם באותה שעה שאמר המשלח לתת לו, כבר מת המקבל, הרי זו נתינת טעות, והמעות חוזרים למשלח.

דברי שכיב מרע

עד עתה נתבאר, שדברי שכיב מרע ככתובים וכמסורים הם. ואולם דבר זה נחלקו בו חכמים במסכת בבא בתרא.

לדעת רבי אלעזר, אין חילוק בין בריא לשכיב מרע, וזה וזה, אם באים לחלק נכסיהם לאחרים, נכסים שיש להם אחריות, כמו קרקעות, נקנים בכסף שטר וחזקה, ונכסים שאין להם אחריות, כמטלטלין, נקנים במשיכה.

ולדעת חכמים, דברי שכיב מרע ככתובים וכמסורים הם, ובין נכסים שיש להם אחריות, ובין נכסים שאין להם אחריות, נקנים באמירתו.

אמרו לו חכמים לרבי אלעזר, מעשה באמן של בני רוכל, שהיתה חולה, ואמרה, תינתן כבינתי, היא סיכה של תכשיט, לבתי, ושוויה שנים עשר מנה, ומתה, וקיימו חכמים את דבריה.

אמרו, שירשי המשלח **יחלקו** במעות עם יורשי המקבל.¹

(ו) **בבב**ל גם כן נסתפקו בדבר זה, אך לא אמרו שמחמת הספק יחלקו הממון, אלא **אמרו שודא**, כלומר יעשה השליח כראות עיניו, לפי מה שראה בדעתו של משלח, אם היתה עינו יפה במתנה זו, ואוהב את המקבל ואת בניו², שדבר זה טוב הוא מחלוקה.

ואמר רבי שמעון הנשיא, על ידי היה מעשה, ואמרו יחזרו ליורשי משלח, כדעת רבי נתן ורבי יעקב.

דף טו

ומבואר בסוף הענין, שרב יוסף העמיד את הברייתא כפי הביאור הזה, שהברייתא נשנית במשלח בריא, ואמר רב יוסף הלכה כרבי שמעון הנשיא.

אולם לא כפי ששנינו, שאמר, "יחזרו ליורשי משלח", כדעת רבי נתן ורבי יעקב. שכן הלכה היא שמצווה לקיים דברי המת, ולכן אמר רב יוסף, שיש לשנות בדבריו "יחזרו למשלח", שלא נאמר הדין הזה אלא כשהוא חי, ומשום ש"הולך" אינו כזכה, אבל אם מת, מצווה לקיים דבריו, וינתנו ליורשי מקבל, כדעת רבי יהודה הנשיא.

ולא נתבאר מה הדין לדעה זו, אם חזר השליח, ומצא שגם המשלח מת.

(ב) **רבי נתן ורבי יעקב מסכימים עם תנא קמא**, ש"הולך" אינו כזכי, וכל שמת המקבל קודם שבאו המעות לידו, לא זכה בהם. **והוסיפו** על דברי תנא קמא ואמרו, **שכן הדין גם אם מת המשלח קודם המקבל**, אין אומרים, מאחר שמת המשלח, מצווה לקיים דברי המת, ויזכה בהם המקבל, אלא גם באופן הזה לא זכה מקבל במעות.

(ג) **יש חולקים ואומרים, שהאומר לשלוחו "הולך" מעות לפלוני, הרי הוא כאומר לו "זכה במעות לפלוני". ולפיכך, כל שהיה המקבל חי בשעה שניתנו המעות לשליח, המקבל זוכה בהם, ואם מת יתנו ליורשיו.**

(ד) **לדעת רבי יהודה הנשיא משום רבי יעקב שאמר משום רבי מאיר, "הולך" אינו כזכה, ולפיכך לא זכה המקבל על ידי קבלת השליח. ואולם, אם מת המשלח, מצווה לקיים דברי המת, ובמות המשלח זכה המקבל במעות.**

(ה) **חכמים אומרים גם כן, ש"הולך" אינו כזכי, ובקבלת השליח לא זכה המקבל. אך כשמת המשלח, נסתפקו, אם מצווה לקיים דברי המת או לא, ומחמת הספק**

¹ חוספות

¹ כל תיקון שבש"ס מפרש בשערים דרבינו האי, דחולקים. ואין נראה לר"י, אלא היכא דאשכחן בהדיא יחלוקו, דאדרבה אומרים אוקי ממונא בחזקת מריה. [תוס'].
² כן פירש רש"י. ותוסי' כתבו, מכאן מדקדק רבינו תם, דאין לפרש שודא כמו שפירש בקונטרס בפרק הכותב ... שודא דדייני, דהיינו שידקדק הדיין את מי היה אוהב יותר, ולמי היה בדעתו ליתן, וכאן נמי פירש בקונטרס כמו התם. אלא יתן הדיין למי שירצה, כי הכא, דקאמר מה שירצה שליח יעשה, וקרי ליה שודא. [תוס'].

ב. כשהמשלח היה שכיב מרע

שוב אמרו שלדברי הכל כשהיה המשלח בריא ואמר "הולך מעות לפלוני" אינו כאומר "זכה לו המעות". ובריתא זו נשנית באופן שהיה המשלח שכיב מרע בשעה ששלח המעות, ואלו דעות החכמים שהובאו בה.

(א) דעת תנא קמא כדעת רבי אלעזר, שדברי שכיב מרע אינם עדיפים על דברי בריא, ולפיכך גם שכיב מרע שאמר לשלוחו, "הולך מעות לפלוני", אינו כאומר לו "זכה לו המעות", ואין פלוני זוכה במעות עד שיגיעו לידו. ולפיכך אם מת המקבל קודם שבאו מעות לידו, יחזרו המעות למשלח.

ולא נתבאר מה הדין לדעה זו, אם חזר השליח, ומצא שגם המשלח מת.

(ב) רבי נתן ורבי יעקב מסכימים עם תנא קמא, שדברי שכיב מרע אינם עדיפים על דברי בריא, וכשאמר "הולך" אינו כאומר "זכה", וכל שמת המקבל קודם שבאו המעות לידו, לא זכה בהם. והוסיפו על דברי תנא קמא ואמרו, שכן הדין גם אם מת המשלח קודם המקבל, אין אומרים, מאחר שמת המשלח, מצוה לקיים דברי המת, ויזכה בהם המקבל, אלא גם באופן הזה לא זכה מקבל במעות.

(ג) יש חולקים ואומרים, שדברי שכיב מרע ככתובים וכמסורים הם. ולפיכך, כשאמר המשלח, "הולך מעות לפלוני", מיד זכה פלוני במעות, ואפילו אם מת אחרי כן,

קודם שבאו לידו, ינתנו המעות ליורשיו.

(ד) לדעת רבי יהודה הנשיא משום רבי יעקב שאמר משום רבי מאיר, דברי שכיב מרע אינם עדיפים על דברי בריא, וכשאמר "הולך" אינו כאומר זכה, ולפיכך לא זכה המקבל על ידי קבלת השליח. ואולם, אם מת המשלח, מצווה לקיים דברי המת, ובמות המשלח זכה המקבל במעות.

(ה) וחכמים הסתפקו בשני הדברים הללו. [א] אם דברי שכיב מרע ככתובים וכמסורים, וזכה מקבל מיד כשאמר המשלח לתת לו או לא זכה. [ב] וכמו כן נסתפקו אם מצווה לקיים דברי המת, ואם כן כשמת המשלח זכה המקבל. ומחמת הספק אמרו, שירשי המשלח יחלקו במעות עם יורשי המקבל.

(ו) בבבלי גם כן נסתפקו בדבר זה, אך לא אמרו שמחמת הספק יחלקו הממון, אלא אמרו שודא, שהוא עדיף מחלוקה.

ואמר רבי שמעון הנשיא, על ידי היה מעשה, ואמרו יחזרו ליורשי משלח. ונסתפקו בגמרא אם רבי שמעון עצמו היה נשיא או אמר דבריו משמו של הנשיא. ולא נפשט הספק.

סיכום הדינים כשנשלח

להוליד מנה לפלוני ומצאו שמת

[ממהדו"ק]

האומר לשלוחו, "הולך מנה מתנה לפלוני", ובעוד שהיה השליח בדרך, מת אותו פלוני.

ויש אומרים, חז"ל תקנו שדברי שכיב מרע אינם צריכים קניין, וכל מה שאומר, כאילו כבר נכתב בשטר ונמסר, ולכן גם כשאמר "הולך", זכה אותו פלוני במנה בחייו, בשעה שקיבלו השליח מהנותן, וכשמת המקבל, זכו בו יורשיו, ויתן להם השליח את המנה.

ויש המסתפקים בדין שכיב מרע, האם דינו כבריא, ולא זכה המקבל קודם מותו, או שתקנו בו חז"ל, שאם אמר "הולך", כאילו אמר "זכה", ומחמת ספק זה. י"א שחולקים את המנה בין שניהם. וי"א שיעשה השליח מה שירצה, [רש"י מפרש שיתבונן בעצמו, אם כוונת הנותן אף ליורשי מקבל, לפי שאוהב אותם ביותר. ורבינו תם מפרש, שיעשה מה שרוצה, בלא שום סברא].

ג. כשמת המשלח קודם המקבל, ועדיין לא זכה המקבל כגון שהיה הנותן בריא או שהיה שכיב מרע כדעת האומרים שדינו כבריא.

יש אומרים, מצווה לקיים דברי המת, ולכן בשעת מיתת הנותן, נתחייבו יורשיו לתת את המנה למקבל, ועל ידי זה זכה בו, אף להורישו לבניו אם ימות, ולכן אם מת המקבל כשהגיע השליח, יתן את המנה ליורשיו.

ויש אומרים, אין מצווה לקיים דברי המת, ובשעת מיתתו לא נתחייבו יורשיו לתת את המנה למקבל, ולא זכה במנה, ולכן יחזיר אותו השליח ליורשי הנותן.

יש חילוק בדין זה בין אם היה המשלח בריא או שכיב מרע. וכן אם מת המקבל קודם שמת, המשלח או אחר כך.

א. כשהיה המשלח בריא.

יש אומרים, שכל האומר "הולך מנה לפלוני", הרי הוא כאומר "זכה מנה לפלוני", ואם כן, זכה אותו פלוני במנה בחייו, בשעה שקיבלו השליח מהנותן, כי זכין לאדם שלא בפניו, וכשמת המקבל, זכו בו יורשיו, ויתן להם השליח את המנה. [דעה זו היא רק בסלקא דעתך בגמרא].

יש אומרים, שכל האומר "הולך מנה לפלוני", אינו כאומר "זכה מנה לפלוני", ואין כוונתו להקנות את המנה לפלוני, אלא כשיגיע המנה לידו, ולכן אם מת קודם לכן, לא זכה בו, ולא זכו בו יורשיו מחמתו, ויחזירו השליח לנותן. [כן דעת כל התנאים למסקנה].

ב. כשהיה המשלח שכיב מרע והמקבל מת לפניו.

יש אומרים, דין שכיב מרע כדין בריא, ולכן כשם שבריא האומר "הולך", אינו כאומר "זכה", כך שכיב מרע האומר "הולך", אינו כאומר "זכה", ואין כוונתו להקנות את המנה לפלוני, אלא כשיגיע המנה לידו, ולכן אם מת המקבל קודם לכן, לא זכה בו, ולא זכו בו יורשיו מחמתו, ויחזירו השליח לנותן. [כן דעת ת"ק בברייתא, ורבי יהודה הנשיא משום רבי מאיר, ורבי אלעזר].

סליק פרק המביא קמא

פרק שני המביא בתרא

פרק זה ממדורה קמא

דף טו

שליח שלא אמר כל הנוסח

"בפני נכתב ובפני נחתם"

כבר נתבאר, שהשליח שמביא גט ממדינת הים, צריך לומר את כל הנוסח, "בפני נכתב ובפני נחתם". ואם חיסר בלשון זה, ואמר **כאחד מהאופנים הבאים, הגט פסול**. ואלו הם:

(א) **"בפני נכתב"**.

(ב) **"בפני נחתם"**.

(ג) **"בפני נכתב חציו האחרון ובפני נחתם כולו"**. אבל אם נכתב בפניו חציו הראשון, שבו שם האיש והאשה והזמן, ונחתם בפניו כולו, הגט כשר.

(ד) **"בפני נכתב כולו ובפני נחתם חציו"**, כלומר חתימה אחת מתוך שתי החתימות.

גט שחציו לבד נחתם בפני השליח

נתבאר, שכשהשליח אומר, שבפני נחתם רק חציו של גט, כלומר חתימה אחת, הרי זה פסול, ונחלקו חכמים אם הוא פסול גם באופנים שניתן לקיים החתימה השניה.

לדעת רב אשי, גט זה, שנחתם רק חציו בפני השליח, פסול, **אפילו אם השליח**

הוא העד השני, ורוצה לקיים את חתימת ידו. משום שכשרוצה לקיים את חתימת ידו, נראה כנוגע בעדותו, שכל מה שאמר "בפני נכתב ובפני נחתם חציו", לא אמר אלא משום שרוצה שיתקיים הגט שחתם בו. ולכן או שיקיימו את כל החתימות בקיום שטרות, או שיאמר על כל החתימות "בפני נחתם".

ולדעת רבא, גט זה, שנחתם רק חציו בפני השליח, פסול, **אפילו אם יקיימו את החתימה השנייה, השליח ועד נוסף**, שמא יבואו להכשיר בכל קיום שטרות, כשעד אחד מקיים לבדו חתימה אחת, ועם חבריו מקיים את השנייה.

כגון שהעד החתום בשטר מקיים את חתימת עצמו לבדו, ואת חתימת השני עם עד נוסף, ובאמת אין קיום זה כשר, כי נמצא שלושה רבעים מהעדות מתקיימים על פי עד אחד, ורבע אחד על פי השני, והתורה אמרה "על פי שני עדים יקום דבר", שתהיה העדות על פי שניהם בשווה.

ורב אשי מכשיר גט זה, אם קיים השליח את חתימת השני עם עד נוסף.

ולדעת רב חסדא, גט זה, שנחתם רק חציו בפני השליח, פסול, **אפילו אם יבואו שני עדים, ויקיימו את החתימה השנייה**. כי צריך שיתקיימו שתי החתימות באופן שווה, או שתיהן בקיום שטרות גמור, או שתיהן באמירת "בפני נחתם", והטעם לכך, כי רק כשמוטל על

גדולה, כשיעור שתי נטילות אלו.

ושיערו חז"ל שברביעית מים יש די מים כדי שייטלו שני בני אדם את ידיהם.

ואין צריך ליטול שתי ידיו כאחת, וגם כשנוטל את ידיו זו אחר זו, הנטילה כשירה, ואפילו יד אחת בנטילה, ויד אחת בטבילה במקווה, כשר.

אלא שלדעת רבי מאיר יש חילוק בין נוטל ידיו כאחת, לנוטל בזו אחר זו, שאם נוטל ידיו כאחת, אין די בנטילה כשיעור שיגיעו המים בכל ידיו שתי פעמים, וצריך ליטול רביעית שלימה.

וכל יד שנוטל, צריך ליטול כולה כאחת, ולא לחצאים.

ואם נטל חצי ידו, ולא ניגב, ועדיין משקה טופח עליה, באופן שראוי להטפח אחרים, ואחר כך נטל חציה השני של היד, ספק בגמרא אם עלתה לו נטילה.

דף טז

ניצוק קטפרס ומשקה טופח

הניצוק הוא קילוח של מים היורד מלמעלה למטה דרך האויר. **והקטפרס** הוא קילוח של מים הזורם מלמעלה למטה על גבי מדרון. **ומשקה טופח** הוא לחלוחית של מים. ומבואר בסוגיתנו שדברים אלו אינם חיבור לא לטומאה ולא לטהרה כפי שיתבאר.

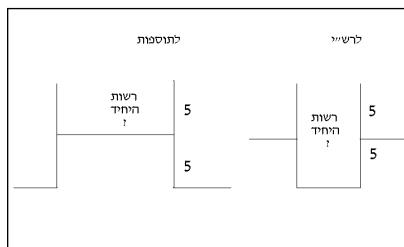
השליח לראות את כל החתימות, הוא מדקדק בדבר היטב, אבל כשרואה רק חתימה אחת, כיוון שידוע לו, שלא יסמכו רק עליו, אינו מדקדק לראות היטב.

ורבא ורב אשי מכשירים גט זה, אם יקימו שני עדים את החתימה השנייה.

גידוד חמישה ומחיצה חמישה

לדעת רב חסדא, גידוד חמישה ומחיצה חמישה **אינם מצטרפים,** להיחשב מחיצה אחת של עשרה טפחים, ואין תוך המחיצה והגידוד רשות היחיד.

ולדעת מרימר, **מצטרפים** להיחשב מחיצה של עשרה טפחים, ותוך המחיצה רשות היחיד גמורה. **וכן ההלכה.**

מדיני נטילת ידים

כדי לטהר את הידים בנטילה, צריך שיבואו על ידיו מים, מכלי שיש בו רביעית הלוג מים.

ואין הנוטל צריך ליטול ידיו בכל הרביעית, אלא נוטל שתי פעמים, **כשיעור שיגיעו המים בכל ידיו עד הפרק** בכל פעם, או שייטול נטילה אחת

א. אינם חיבור לטומאה.

אם עירה משקה מכלי טהור לכלי טמא, בין דרך האויר [=ניצוק], בין על גבי דף המונח במדרון [=קטפרס], לא נטמא הטהור העליון מהטמא התחתון.

וכן אם היו בכלי רחב שני משקים, מרוחקים זה מזה, אחד טמא ואחד טהור, ולחלוחית של מים נמשכת מזה לזה [=משקה טופח], לא נטמא הטמא מטהור.

ב. אינם חיבור לטהרה.

יש מפרשים שאם היו שני מקוואות, שבכל אחד עשרים סאה מים, וניצוק או קטפרס או משקה טופח מחברים ביניהם, אינם נחשבים למקוה אחד של ארבעים סאה, ואין טבילה עולה באף אחד מהם.

אבל אם היה באחד ארבעים סאה, והיה מקוה אחר של עשרים סאה תחתיו, מחובר לו בקטפרס, לדברי הכל הטובל בתחתון עלתה לו טבילה, משום גוד אחית כלומר משוך את העליון והורד אותו עד לתחתון והרי זה כאילו יש גם בתחתון שיעור מקוה.

ואם היה מקוה אחר של עשרים סאה מעל זה שיש בו ארבעים סאה, ומחובר לו בקטפרס, נחלקו החכמים אם הטובל בו עלתה לו טבילה, משום גוד אסיק, כלומר נחלקו אם אומרים משוך את התחתון והעלה אותו עד לעליון והרי זה כאילו יש גם בעליון שיעור מקוה.

ויש מפרשים שלעניין חיבור שני מקוואות כשרים, שחסר בכל אחד מהם

משיעור ארבעים סאה, לדברי הכל הקטפרס מחבר ביניהם, והטובל בכל אחד מהם, עלתה לו טבילה.

ורק לעניין חיבור בין מים שאובים למקוה כשר, אין חיבור בניצוק וקטפרס ומשקה טופח.

עירוב מקוואות

שני מקוואות זה בצד זה, ומחיצה ביניהם, ואין באחד מהם שיעור ארבעים סאה אבל בשניהם יחד יש שיעור, מצטרפים להיחשב מקוה אחד, אם יש ביניהם חיבור מים כראוי, ולהלן יתבאר מה נחשב חיבור.

לפי פירוש רבינו תם, אם יש במחיצה שביניהם נקב כשפופרת הנוד, אף על פי שאינו מלא במים, אלא משקה טופח על מנת להטפח, שני המקוואות נחשבות לאחד.

ולפי פירוש ר"י, דעת חכמים, שאם החיבור בין המקוואות הוא דרך נקב שבמחיצה, צריך שיהיה הנקב כשפופרת הנוד, ויהיה כולו מלא מים. ואם המים מתחברים מעל המחיצה, צריך שיהיו מים בגובה קליפת השום, ברוחב שתי אצבעות.

ובדעת רבי יהודה יש להסתפק, כי אפשר שדי בחיבור של משקה טופח על מנת להטפח, כמו שסובר שהמים שעל גוף הטובל היוצא מהמקוה, שהם טופח על מנת להטפח, נחשבים מחוברים למקוה, כל זמן שמקצת גופו נוגע במים. ואפשר שבשני מקוואות הנמצאות זה בצד זה, גם הוא מצריך חיבור כדעת חכמים, ורק בחיבור מלמעלה למטה, די במשקה טופח על מנת

להטפח, משום גוד אחית.

מפרשים, שאמרו שכולם שלוחים, אף שהגט יוצא מידי אחד מהם]. **לדברי הכל הגט כשר**, ואפילו אם לא יאמרו כלום, כי שנים שמביאים גט, אינם צריכים לומר "בפני נכתב ובפני נחתם".

רש"י פירש זאת לפי דעת רבא, שטעם תקנת האמירה, שמא לא יהיו עדים שיקיימו את הגט, אם יערער עליו הבעל שהוא מזויף, ולכן כשבאו שני שליחים, אינם צריכים לומר כן, כי הם יהיו מצויים לקיים את הגט.

ותוס' כתבו, שאפשר לפרש זאת גם לפי דעת רבא, שטעם תקנת האמירה, לברר שנכתב הגט לשמה, כי מדובר בזמן שלמדו בני חו"ל, שצריך לכתוב את הגט לשמה, ואין התקנה אלא שמא יחזור הדבר לקלוקלו. ולכן כשבאו שני שליחים, שזה דבר שאינו שכיח, לא הצריכו לומר "בפני נכתב ובפני נחתם".

ומכל מקום יש הבדל בין רבא לרבה, כי לפי דעת רבא, גם **אם יהיה רק שליח אחד**, שראה את הכתיבה והחתימה, **ולאחר שראה את הכתיבה והחתימה**, בלא להתמנות לשליח, לא יצטרך השליח לומר, "בפני נכתב ובפני נחתם" לקיים את החתימות.

אבל לפי דעת רבא, כיוון שרק אחד שליח, דבר שכיח הוא, והצריכו חכמים לומר "בפני נכתב ובפני נחתם", שמא יחזור הדבר לקלוקלו, ולא יהיו בני חו"ל בקיאים, שצריך לכתוב את הגט לשמה.

ואם רק האומר "בפני נחתם" היה שליח להביא את הגט, חכמים פוסלים, כי רק לשליח האמינו לקיים את הגט לבדו, באמירת "בפני נכתב ובפני נחתם", וכדי

בא חציו במים שאובים

ונפלו על חציו מים שאובים

בין שמונה עשרה גזרות שגזרו חכמים מגזרות שמונה עשר דבר, בזמן הלל ושמאי, גזרו גם על מי שבא ראשו ורובו במים שאובים, וכן על טהור שנפלו על ראשו ורובו שלושה לוגין מים שאובים, שהם טמאים לאכילת תרומה.

וספק בגמרא, מה דין, מי שבא חציו האחד במים שאובים, ונפלו על חציו השני שלושה לוגין מים שאובים.

נכנס חציו לארבעים סאה

ונתנו על חציו תשעה קבין

עזרא תיקן, שבעל קרי אסור בתורה ובתפילה, עד שיטבול בארבעים סאה. ואם היה חולה, הקלו עליו, שיטהר כשיתנו עליו תשעה קבין מים, ואפילו הם מים שאובים.

וספק בגמרא אם נטהר, כשנכנס חצי גופו לארבעים סאה, ונתנו על חציו השני תשעה קבין מים.

אחד או שנים אומרים "בפני נכתב"

ואחר אומר "בפני נחתם"

א. לשון ראשון.

אם היו כולם שלוחים להביא את הגט, [רש"י מפרש שכולם אדוקים בו. ותוס'

לכתוב את הגט לשמה, לא הצריכו את השליחים לומר כן.

רש"י מפרש, דווקא כשהיו שנים שליחים, כי זה דבר שאינו שכיח.

ותוס' מפרשים, שרבי יהודה סבר, שלא גזרו כלל, שמא יחזור הדבר לקלוקלו, **ואפילו שליח אחד** אינו צריך לומר כן, לדעה שהטעם שצריך לברר שנכתב הגט לשמה.

דף יז

קושי גלות בבל

מתחילה גלות בבל היתה נוחה מגלות עשו, כי בני עשו רגילים לגזור שמד, שלא יתעסקו בתורה ובמצוות. **ומשעה שבאו חברי לבבל, הכבידה גלות זו** ברשעותה, והסבל היה גדול יותר, מהגלות ביד בני עשו.

רש"י מפרש, שחברי הם פרסים, ובאו לבבל, בשעה שכבש כורש את מלכות בבל.

ותוס' מפרשים, שחברי הם בני אומה אחרת, שבאו לבבל בימי רבי יוחנן, **והרשיעו את הפרסים,** שהיו שם מימות כורש.

אחד אומר "בפני נכתב"

ושנים אומרים "בפני נחתם"

כשבאו כמה בני אדם עם הגט ממדינת הים, אחד אומר "בפני נכתב", ושנים

שלא יטעו, ויאמרו שבכל מקום קיום שטרות בעד אחד, עשו היכר, שדין מיוחד יש בגיטין, ותקנו שיאמר השליח גם "בפני נכתב". וכיוון שאינו אומר כן, אין היכר לשוני בין גיטין לשאר שטרות, והקיום הזה פסול בגט.

ורבי יהודה מכשיר, כי סובר, שמה שאומר זה שבא עמו, "בפני נכתב", היכר מספיק הוא, להראות שקיום של גט שונה מקיום שטרות אחרים, ולא נבוא לומר שקיום כל השטרות בעד אחד¹.

ב. לשון שני.

אף כשהיו כולם שליחים להביא את הגט, חכמים פוסלים, כי טעם תקנת האמירה הוא, לברר שנכתב הגט לשמה, ואם כן, אפילו אם באו כמה שלוחים, אין דבר זה מתברר עד שיאמרו "בפני נכתב ובפני נחתם". ומכיוון שאין כולם אומרים את כל הנוסח הזה, הגט פסול.

ואף לאחר שלמדו בני חו"ל, שצריך לכתוב את הגט לשמה, הצריכו חכמים, שיאמרו כן השלוחים, שמא יחזור הדבר לקלוקלו.

ורבי יהודה מכשיר, כי לדעתו שנים שהביאו גט, אינם צריכים לומר כלום, כי טעם תקנת האמירה משום קיום השטר, וכשבאו כמה, יוכלו לקיימו, כשיבוא הבעל לערער, ואף אם טעם תקנת האמירה, גם כדי לברר שנכתב הגט לשמה, אחרי שלמדו בני חו"ל שצריך

הוספות

¹ כן משמע מדברי רש"י במשנה, שאף ללישנא קמא, רבי יהודה מכשיר, אף כשיש עד אחד על הכתיבה, אולם מדברי רש"י בגמרא משמע, שרק אם היו שני עדים על הכתיבה, ניכר הדבר שאין זה דומה לשאר קיומי שטרות, והגט כשר.

תזנה אשתו תחתיו, ובאהבתו אותה, ירצה להצילה ממיתת בית דין, ויכתוב לה גט בלא זמן, ותאמר כבר הייתי גרושה, בזמן שזניתי, ואין בי עוון של זנות אשת איש, והייתה נאמנת.

כי אין לומר העמד אשה על חזקתה, שהיתה אשת איש, ונאמר שהתגרשה רק אחרי מעשה הזנות, כיוון שאין הולכים אחרי החזקה, כשברור שבטלה כבר, ועתה ברור, שהיא גרושה, ועוד שיש לה חזקת כשרות, האומרת שלא זינתה תחת בעלה.

וכדי שלא יוכל להצילה מהמיתה שלא כדין, תקנו לכתוב זמן בגט, **ומטעם זה, אף אם כתבו זמן בגט, אלא שכתבו את הגט בזמן המוקדם ליום חתימת העדים, הגט פסול.**

כי גם בזה יש חשש שמציל את אשתו שלא כדין, כגון אם זנתה אחרי יום הכתיבה, קודם היום שנחתם הגט ונמסר לה.

ורבי שמעון אומר, שתקנו לכתוב זמן בגט, כי גט הוא שטר שניתן לגבות בו ממון, משום שמשעה שראוי לגרש בו, מפסיד הבעל את פירות נכסי מלוג של אשתו, ומשעת כתיבת הגט, ראוי לגרש בו בעידי מסירה. ואם יאכל הבעל פירות נכסי מלוג שלא כדין, אחרי כתיבת הגט, תוציא ממנו בגט, על פי הזמן הכתוב בו.

ומכל מקום אם חתמו העדים בזמן מאוחר לכתיבתו, אין הגט נפסל בכך, כי לדעת רבי שמעון, הפסד אכילת הפירות, תלוי בשעת הכתיבה, ולא בשעת

אומרים "בפני נחתם", **הגט כשר.**

ללשון ראשון, דווקא כשעד הכתיבה הוא השליח להביא את הגט, משום שהשליח נאמן כשנים, ונמצא שנים על הכתיבה, ושנים על החתימה.

וללשון שני, אפילו כשהיו עדי החתימה השליחים להביא את הגט, ועד הכתיבה לא היה שליח, כי שנים המביאים גט, אינם צריכים לומר כלל, "בפני נכתב ובפני נחתם".

תקנת כתיבת הזמן בשטרות גבייה

כל השטרות שגובים בהם ממון, כגון שטרי מכר ומתנה והלוואה, נכסי המתחייב משתעבדים לגבות מהם רק משעה שחתמו בהם העדים.

ולכן תקנו חכמים, שיכתבו בשטר את הזמן שחתמו בו העדים, כדי שיהיה ידוע, מאיזו שעה ניתן לגבות את הכתוב בשטר.

ומטעם זה, אם כתב בשטר זמן המוקדם ליום החתימה, השטר פסול, כי יבואו לגבות בו מהזמן הכתוב בו, שלא כדין.

תקנת כתיבת הזמן בגט אשה

בענין טעם כתיבת הזמן בגט אשה, נחלקו חכמים, כפי שיתבאר.

א. דעת רבי יוחנן.

חכמים אומרים, שתקנו לכתוב זמן בגט, שמא יחפה על בת אחותו, כלומר שמא

מהבעל פירות שאכל משעת הכתיבה, הדין עמה, **ואין לפסול את הגט**.

ובעניין זה יש להוסיף, **שדי לכתוב זמן באופן כללי**, כגון באיזו שנה, ובזה יוצא ידי תקנת כתיבת הזמן, והגט כשר לכתחילה.

גט מאוחר

גט מאוחר, כלומר שנכתב בו זמן מאוחר כגון שנכתב ביום ראשון ונכתב בו זמנו יום שני, **לדברי הכל כשר**, כי אינו ראוי לגרש בו עד הזמן שכתוב בו, וממילא לא הפסיד הבעל את הפירות עד אותו זמן, אף על פי שחתמו בו העדים קודם לכן, ואין חשש שיאכל את הפירות שלא כדין.

תקנת כתיבת הזמן בשטר שחרור

חכמים תקנו לכתוב זמן בשטר שחרור של עבד כנעני, כי אם לא היה כתוב בו זמן, היה אדם מוכר את עבדו לאחר, ולאחר מכן כותב לו שטר שחרור בלא זמן, והיה העבד אומר, שנכתב שטר שחרורי, קודם שנמכר לקונה, והרי הוא בן חורין. וכל זמן שלא היה מביא הקונה ראיה, שמכירתו קדמה לשחרור, היתה יד העבד על העליונה, כי הוא מוחזק בעצמו, והמוציא מחבירו עליו הראיה.

אשת איש שזנתה והוציאה גט שאין בו זמן בסוגיה זו מבואר, שאשה שזנתה והוציאה

החתימה, ולכן אף כשחתמו מאוחר יותר, אם תגבה פירות שאכל משעת הכתיבה, הדין עמה.

וחכמים סוברים, שהבעל מפסיד פירות נכסי מלוג רק בשעת מסירת הגט, ולכן אין הזמן הכתוב בגט, מועיל לעניין גביית שום ממון.

ב. דעת ריש לקיש.

בין לדעת חכמים ובין לדעת רבי שמעון, תקנו לכתוב זמן בגט, כי גט הוא שטר שניתן לגבות בו ממון, משום שמשעה שנכתב הגט, או שחתמו בו העדים, מפסיד הבעל פירות נכסי מלוג של אשתו. **ואם יאכל הבעל פירות נכסי מלוג לאחר מכן שלא כדין, תוציא ממנו בגט**, על פי הזמן הכתוב בו.

ובזה נחלקו.

לדעת חכמים הבעל מפסיד את הפירות משעת החתימה של הגט, שרק אז יוצא הקול שכתב לה גט, וידעו הלקוחות להיזהר, לא לקנות ממנו. **ולכן אם יקדימו את כתיבת הזמן לחתימת העדים**, עלולה להוציא ממנו פירות משעת הכתיבה שלא כדין, כי אינם שלה אלא משעת החתימה, ולכן **הגט הזה פסול**¹.

ולדעת רבי שמעון, הבעל מפסיד את הפירות משעת כתיבת הגט, שאז כבר ראוי לגרש בו בעדי מסירה. **ולכן אפילו כשחתמו העדים לאחר זמן, אם תוציא**

¹ הוספות

¹ הטעם הזה אינו אלא בגט מהנישואין, משום שהבעל אוכל פירות נכסי מלוג של אשתו, אבל בגט ארוסה, שאין בעלה אוכל פירות נכסיה, אין הטעם הזה נכון, והסיבה שתקנו זמן בגט של ארוסה, כדי שלא יאמרו גיטה קודם לבנה, (לקמן בגמרא בדף כ"ו).

ג. אם ירצה להחזיר אותה לאחר זנותה, בטענה שזינתה לאחר גירושיה, ולא נאסרה לו, יתירו לו את הדבר שלא כדיון, כי באמת זינתה תחתיו, ואשה המזונה תחת בעלה, נאסרת לו עולמית.

אסור לאשה להינשא

שלושה חודשים לאחר גרושיה

האשה שנתגרשה אסורה להינשא לאיש אחר כל שלושה חודשים שאחר גירושיה. כדי שאם תלד מנישואין שניים, לא יהיה לנו ספק, אם הבן הוא מבעלה הראשון או מבעלה השני. ונחלקו חכמים, ממי מונים זמן זה של שלושה חודשים.

לדעת רב, האשה מונה זמן זה, **משעה שקיבלה את הגט**, כלומר משעה שהתגרשה בפועל, ולא מהזמן הכתוב בו, שזה זמן כתיבת הגט.

והטעם לכך, כי אם היו מונים משעת כתיבת הגט, היו תמהים בני האדם, כשהיו רואים שתי נשים מקבלות גט באותו זמן, ואף על פי כן אחת מותרת להינשא מיד, כי נכתב גטה לפני שלושה חודשים, והשניה צריכה להמתין שלושה חודשים, כי נכתב גטה סמוך לגירושיה.

ולדעת שמואל, האשה מונה זמן זה, **משעת כתיבת הגט**, ואין חשש שיתמהו בני האדם, כשיראו שאחת מותרת מיד, והשניה לאחר שלושה חודשים. כי ידוע, שכל אחת מונה לפי הזמן הכתוב בתוך הגט שלה. **וכן הלכה**.

גט שאין בו זמן יכולה להציל עצמה, ולומר שקבלה את הגט קודם שזינתה.

ואף על פי כן, יש תועלת במה שתקנו חכמים לכתוב זמן בגט, שלא יהיה מי שיכתוב לה גט בלא זמן, וממילא לא תוכל להינצל בדרך זו.

ובמסכת יבמות פירש רש"י, **שלאחר שתקנו לכתוב זמן בגיטין**, אם הוציאה גט בלא זמן, אינה נאמנת לומר שנתגרשה קודם הזנות, אלא מעמידים אותה בחזקת אשת איש, ונהרגת.

דף יח

תקנת כתיבת הזמן בגט בימינו

נתבאר, **שלדעת רבי יוחנן**, הטעם שתקנו לכתוב את הזמן בגיטין הוא משום שאם לא היה כתוב בהם זמן, היה אדם נותן גט לאשתו לאחר שזינתה תחתיו, ומצילה בכך ממיתת בית דין. כי היתה אומרת שנתגרשה בגט זה קודם לזנות, ואין מה שיכחיש אותה בטענתה.

וגם בזמן הזה, שבטלו מיתות בית דין, יש טעם לתקנה זו, שיכתבו זמן בגטי נשים, **כי אם לא היה כתוב בהם זמן**, היה אדם נותן גט לאשתו, אחרי שזנתה תחתיו, וגורם בזה לכמה תקלות:

א. **אם יבנה בית המקדש**, ויחזרו מיתות בית דין, **תינצל בזכות הגט מהמיתה**, **שלא כדיון**.

ב. **אם נולדו לה בנים מבעילת הזנות**, על פי דין הם ממזרים, ואסורים לבוא בקהל, והיא **תכשיר אותם בשקר**, על ידי הגט הזה.

שמיטת כספים בכתובות

חוב הכתובה דינו כמעשה בית דין, כלומר כפסק דין של בית דין, הקובע שהאשה תגבה אותו כשיגיע זמנה, **ולכן אין השביעית משמטת את חוב הכתובה**.

ואולם, אם הכתובה כבר עומדת לגבייה, השביעית משמטת אותה, כי אנו קוראים בה "לא יגוש".

לדעת רב, אם נפרעה האשה מקצת מהכתובה, והעמידה את השאר כחוב הלוואה, דין הכתובה כדין שאר שטרות, **והשביעית משמטת אותה**.

ולדעת שמואל, בין שנפרעה מקצת מהכתובה, אף על פי שלא העמידה את השאר כהלוואה, בין שלא נפרעה מהכתובה כלום, אבל העמידה אותה כחוב הלוואה, דין הכתובה כדין שאר השטרות, **והשביעית משמטת אותה**.

שטרות שנכתבו ביום

ונחתמו בלילה שאחרי זה

רוב השטרות, אם חתמו עליהם העדים ביום מאוחר מהיום שנכתבו הם פסולים. כי עיקר פרסומו של השטר, נובע מחתימת העדים בו, והפרסום הוא שמאפשר את שעבוד השטר.

כי מחמת הפרסום, ידעו לקוחות להיזהר, שלא לקנות קרקע משועבדת, אם אינם חפצים בה.

ואם יהיה כתוב בשטר זמן מוקדם לחתימת העדים, יבואו לגבות בו מנכסים שהיו ברשות המתחייב בזמן הכתוב השטר, אף על פי שמכר אותם קודם שנחתם השטר. ובאמת השתעבדו בשטר רק נכסים שהיו ברשותו בזמן החתימה.

ויש שטרות, שמתפרסמים משעת כתיבתם, ולכן אף על פי שחתמו העדים לאחר מכן, הם **כשרים**:

א. מעשה בית דין. תוקפו ופרסומו, אינו מחמת חתימת העדים, אלא מחמת פסק הדין שנעשה ביום. ולכן אף על פי שחתמו העדים בלילה שלאחר הכתיבה, הוא כשר לגבות בו מזמן הכתיבה.

ב. שטר שהיו עסוקים בו משעת כתיבתו ועד חתימת העדים, באופן שהיו שם עדים מזומנים לחתום מיד כשייגמר עסק השטר. אף על פי שלמעשה לא הניחו להם לחתום עד הלילה, כיוון שהיו מוכנים לחתום בשעת כתיבת השטר, מתפרסם הדבר מאותה שעה.

ג. שטר כתובה אליבא דשמואל. שלדעתו, שטר כתובה דינו כמעשה בית דין, כי משעת כתיבת הכתובה, שמתעסקים בעסק החתונה, מתפרסם הדבר, ולא משעת חתימת העדים.

גט שחתמו בו העדים

מספר ימים אחר כתיבתו

לדעת חכמים, גט שנכתב ביום, וחתמו

פסק רבי יהושע בן לוי.

בו העדים בלילה שלאחר אותו יום, פסול, מטעם שהתבאר לעיל בדף י"ז, וכל שכן שהוא פסול כשחתמו בו העדים אחר כמה ימים.

"כולכם כתבו גט לאשתי"

אם אמר הבעל לעשרה בני אדם, "כולכם כתבו גט לאשתי", אחד מהם כותב את הגט וכולם חותמים. ונחלקו חכמים בטעם הדין הזה.

לדעת רבי יוחנן, האומר כן, כוונתו להתנות תנאי בגט, שלא יהיה גט, עד שיחתמו בו כולם, וכמו שרשאי להתנות שאר תנאים, וכמו שהיה אומר, על מנת שיחתמו כולם בפיסת נייר אחרת. אבל אין כוונתו שיהיו כולם עידי הגט, אלא שנים מתוך העשרה הם עדים, והשאר צריכים לחתום בגט, לקיים את תנאו.

ולדעת ריש לקיש, האומר כן, כוונתו שיהיו כולם עידי הגט, שאף על פי שהגט כשר בשני עדים, רשאי להוסיף כפי רצונו. **וכן פסק רבי יהושע בן לוי.**

ונפקא מינה ממחלוקתם זו לשני דברים:

א. אם חתמו בו שני עדים ביום כתיבתו, והשאר חתמו במעמד כולם, בערב או לאחר מספר ימים.

לדעת רבי יוחנן, אפילו חכמים, שפוסלים גט מוקדם, מכשירים את הגט הזה, משום שחתמו בו כל העדים ביום כתיבתו. וכל האחרים שחתמו לאחר מכן, אינם חותמים בתורת עדים.

ולדעת ריש לקיש, חכמים, שפוסלים גט

ולדעת רבי שמעון, גט שנכתב ביום ונחתם בלילה שלאחר אותו יום, כשר. ונחלקו רבי יוחנן וריש לקיש, מה הדין לדעת רבי שמעון, כשחתמו העדים כמה ימים אחר כתיבתו.

לדברי ריש לקיש, רבי שמעון פוסל את הגט הזה, וזאת, משום שיש חשש, שהבעל התפייס עמה במשך זמן זה שלא עסקו בגט, ומחמת כן נפסל הגט.

רש"י מפרש, שהחשש הוא, שמא בא עליה באותו זמן, ונפסל הגט משום, שנעשה בכך גט ישן.

ורבינו תם מפרש, שהחשש הוא, שמא ביטל את הגט מחמת פיוסו. ודווקא כשאין הבעל בפנינו, בשעה שחותמים העדים, אבל אם ציווה לעדים לחתום, הרי חזר וקיים את הגט.

ור"י מפרש, שאין חשש שהגט פסול על פי דין, אלא שמא יוציא עליו הבעל לעז של פסול, ויאמר שביטל אותו.

ואף שלא נודע לנו שנתפייס עמה הבעל, יש לחוש שנתפייס, כי רק אם נחתם הגט ונתפרסם, מתפרסם גם הפיוס שאחריו. אבל גט שלא נחתם, ולא נתפרסם, אם מתפייס עמה, אין הדבר ידוע.

ולדברי רבי יוחנן, רבי שמעון מכשיר את הגט הזה, משום שאינו חושש שהתפייס עמה בעלה ונפסל הגט. כי אם היה מתפייס עמה, היה הדבר מתפרסם. **וכן**

באותו שעושים מעפצים.

ולענין קנקנתום פירש רש"י, שקנקנתום ושיחור דבר אחד הם, ונקראים בלע"ז אדרמנ"ט. ותוס' פירשו, שקנקנתום היא קרקע ירוקה, הנקראת בלע"ז וידרו"ל, וכשמתקנים אותה לתתה לתוך הדיו, היא משחרת.

כתב על גבי כתב לענין שבת

הכותב בשבת שתי אותיות, שהם שם שלם בפני עצמו, **וכן המוחק בשבת** על מנת לכתוב שתי אותיות, **חייב** חטאת בשוגג, וזאת במזיד, וסקילה בעדים והתראה.

העביר **דיו** שחור **על גבי** כתב של **סיקרא** אדום, **חייב שתים**, כי מחק את התחתון הגרוע, וכתב במקומו כתב הגון ממנו.

ומכל מקום, אף שהסברא אומרת כן, לא נאמר הדין הזה למעשה, ולדעת רבי יוחנן, אם היה בית המקדש קיים, אין מביאים חטאות על דבר זה, משום חשש חולין בעזרה.

העביר **דיו** על **גבי דיו**, או סיקרא על גבי סיקרא, **פטור**, משום שלא שינה כלום, ממה שהיה בתחילה, אבל אסור לעשות זאת מדרבנן.

ואם הוסיף איזה עניין בכתב השני, **כגון** שהיה כתוב גט או ספר תורה **שלא לשמה, והעביר עליו פעם שניה לשמה, חייב** על הכתיבה השניה. אליבא דרבי יהודה, המכשיר את הכתב בעניין זה. ולדברי רב אחא בר יעקב, גם חכמים מודים, שהגט מוכשר בעניין זה.

מוקדם, פוסלים את הגט הזה. ואפילו אם חתמו האחרונים באותו לילה, משום שמקצת עדין חתמו אחרי יום כתיבתו. **ואם חתמו האחרונים כמה ימים לאחר כתיבתו, אפילו רבי שמעון פוסל** את הגט, מחשש שמא התפייס הבעל ונפסל הגט. **ב. אם היה בין החתומים קרוב או פסול.**

לדעת רבי יוחנן, הגט כשר, כי בחותמים הכשרים תתקיים העדות, והחותמים הפסולים יחשבו למניין החותמים משום התנאי.

וספק בגמרא, מה הדין כשהקרוב או הפסול חתמו ראשונים, האם גם כן מכשיר רבי יוחנן, כי מתקיימת העדות בשנים שחתמו אחריהם, או שפוסל, כדי שלא יאמרו, שעליהם אנו סומכים, וילמדו מזה שקרובים או פסולים, כשרים לעדות.

ולדעת ריש לקיש, הגט פסול, כי כל החותמים הם עידי הגט, וכל כת עדים, שיש בתוכם אפילו אחד שהוא קרוב או פסול, נפסלת כל הכת, ואפילו הם מאה.

דף יט

באיזה דיו כותבים את הגט

הגט נכתב בכל דבר שמתקיים, **כגון, דיו, סם, סיקרא, קומוס, קנקנתום, ומי גשמים, ועפצים.**

ולענין "דיו", כתבו התוס', שהדיו שלנו, הוא הנקרא דיו, ובו כותבים ספרי תורה, ולא

עדים לחתום, על ידי שיסמנו להם כיצד לכתוב את שמותיהם.

(א) לדברי רב, מקרעים להם את שמם בנייר חלק, [כמו שנתבאר בדף ט']. (ב) ולדברי שמואל, משפשפים חתיכה של עופרת, ומשחירים בה את הקלף בצורת שמותיהם. (ג) ולדברי רבי אבהו כותבים להם את שמותיהם במי מילין, בקלף המעובד במי מילין, ובכך אין הכתיבה הראשונה נחשבת לכתב. (ד) ולדברי רב פפא, כותבים להם את שמותיהם על הקלף, ברוק.

ולדעת רבן שמעון בן גמליאל, רק בגטי נשים התירו לעדים לחתום באופן הזה, שלא יהיו בנות ישראל עגונות, כשלא ימצאו עדים היודעים לחתום, ובתוך כך ילך הבעל לדרכו. ומי שנהג בשאר שטרות כן, הכהו רב כהנא מכת מרדות.

הלשון שהשטרות

כשרים להיות כתובים בו

כלל בידינו, שכל השטרות כשרים בכל לשון שנכתבים בו.

נתן לאשתו נייר חלק

ואמר לה הרי זה גיטך

כשהבעל נתן לאשתו נייר חלק ואמר לה הרי זה גיטך, יש חשש, שהיה הגט כתוב במי מילין, ונבלעו האותיות בנייר, לפיכך בודקים את הנייר במי צבע, ויש מפרשים שבודקים במי רימון, הפולטים מי

העביר סיקרא על גבי דיו. יש אומרים שפטור, כי אינו מועיל בכתיבתו כלום, ואף מחיקה, שיוכל לכתוב מחמתה אין כאן. אבל מדרבנן אסור לעשות כן. ויש אומרים שחייב משום מוחק, כי מן הסתם עשה כן, משום שעל ידי זה, כשיחזור ויכתוב בדיו על גבי הסיקרא, יהיה ניכר יותר, ואם כן נחשב למוחק על מנת לכתוב.

לחתום בשטר בלא לקרוא בו

לדעת חכמים, בכל השטרות, יכולים עדים לחתום, אף על פי שאינם יודעים לקרוא, וזאת על ידי שיקראו לפנייהם את השטר.

וצריכים שני עדים לקרוא את השטר, או אפילו יחיד כשאין בו חשש שישקר, כגון הסופר של רב נחמן הקורא לרב נחמן, שירא לשקר לו, כי היה ממונה מראש הגולה, והיה חתן הנשיא.

וכן פסק רב גמדה משמו של רבא, ורבי אלעזר ורב נחמן נהגו כן למעשה, אף על פי שהיו יכולים לקרוא בעצמם.

ולדעת רבן שמעון בן גמליאל, רק בגטי נשים התירו לעדים לחתום על פי מה שקראו לפנייהם, שלא יהיו בנות ישראל עגונות, כשלא ימצאו עדים אחרים, ובתוך כך ילך הבעל לדרכו. וכן פסק רבא.

עדים שאינם יודעים לחתום

לדעת חכמים, בכל השטרות, יכולים

מילין, הבלועים בנייר.

אם לא נפלט דבר בבדיקה זו, ברור שהבעל משקר, ואינה מגורשת כלל. ואם נפלטו אותיות הגט, עדיין יש להסתפק, האם בשעת נתינת הגט כבר נבלעו לגמרי, ולא נתגרשה בו, או שבשעת הנתינה לא היו האותיות בלועות יפה, ונתגרשה בגט,

והוסיפו התוס', שגם אם לא בדקו את הנייר במי צבע, יש להחמיר עליה, כדין ספק מגורשת, כי רק אם בדקו את הנייר, ולא פלט כלום, הוכח שהבעל משקר, ואינה מגורשת בוודאי, אבל כל זמן שלא בדקו, החשש הזה קיים.

עוד כתבו התוס', שדין זה אמור כשבשעת הנתינה לא ראו את הגט, ורק לאחר מכן, כשיעור זמן שהכתב יכול להיבלע, ראו שהיה הנייר חלק. או שדין זה אמור כשראו את הגט בשעת הנתינה, אבל היו רחוקים, ואפשר שמחמת המרחק הנייר היה נראה חלק. אבל אם ראו בברור בשעת הנתינה, שהיה הנייר חלק, אין מקום להסתפק.

לחיקו, יש לקרוא פעם נוספת, [קודם הנתינה או אחריה], שמא החליפו הבעל, ונתן לה דבר אחר, ובדיעבד אם לא קראו, מותרת להינשא לאחר.

ואם לא קראו את הגט כלל, אין זה גט, ואסורה להינשא לאחר. ואם עברה ונישאת לאחר, יש אומרים שבדיעבד לא תצא ממנו, ויש אומרים שגם בדיעבד תצא ממנו.

זרק גט ומצאו מזוזה

זרק הבעל גט לרשות אשתו, והלכו וחיפשו, ומצאו שם מזוזה ולא מצאו גט.

אם אין מזוזות רגילות להיות באותו מקום, ודאי את המזוזה הזו זרק לה, ולא גט, ואינה מגורשת.

ואם רגילות מזוזות להיות באותו מקום, או שנמצאו כמה מזוזות, אין לומר שזרק לה מזוזה אלא גט, ונתגרשה בו, ולא מצאוהו כי נטלוהו העכברים.

דף כ

המגרש בספר תורה

יש מפרשים שנחלקו חכמים, אם ספר תורה פסול לגרש בו, על ידי שנותן לה הבעל, עם פרשת גירושין שבו, משום שלא נכתב לשמה, או שהוא כשר.

ויש מפרשים שלדברי הכל, ספר תורה פסול לגרש בו, משום שלא נכתב לשמה.

עדי מסירה צריכים לקרוא את הגט

כלל בידינו שעדי מסירה שהגט ניתן בפניהם צריכים לקרוא את הגט.

לכתחילה, צריכים לקרוא את הגט לפני הנתינה. ומכל מקום, גם אם קראו אחר הנתינה, הגט כשר. ור"י היה רגיל לקרוא קודם הנתינה, ואחר הנתינה.

ואם קראו את הגט קודם הנתינה, אבל לפני שמסרו אותו לאשה, הכניס אותו הבעל

גט שהאשה שילמה על כתיבתו לסופר

תיקון כתיבה שלא לשמה

אף על פי שנאמר בתורה "וכתב", ללמד שהבעל או שלוחו צריכים לכתוב את הגט, **אין הגט נפסל במה שהאשה משלמת לסופר, כי חכמים הקנו לבעל את הממון** שהיא נותנת לסופר, והפקר בית דין הפקר, ועל ידי זה נחשב שהבעל שילם לסופר.

ולפי דברי התוס' בדף כ"ב, אין הסופר צריך להיות שלוחו של הבעל, והסיבה שחכמים הקנו לבעל את דמי הגט, כי אם היה הגט שייך לאשה, לא היתה מתגרשת בו, שנאמר "ונתן", ללמד שהבעל צריך לתת לה את הגט, ולכן הקנו לו חכמים את דמי הגט.

נתינה אינה דווקא דבר השווה פרוטה

אף על פי שנאמר בתורה "ונתן", **אין הגט נפסל** כשהוא שווה פחות מפרוטה, ואף **אם אינו שווה כלום** כאיסורי הנאה, משום שאין הפסוק מלמד, שצריך הגט להיות שווה ממון, אלא שניתן מידו לידה.

וכן הדין בדברים הבאים, שנאמר בהם לשון נתינה, שהם כשרים אף בפחות משווה פרוטה. (א) קניין סודר. (ב) תרומה. (ג) מתנות דם חטאת למזבח. (ד) מתן דם אשם מצורע ומתן לוג שמן של מצורע על בהונות המצורע.

ומה שמצינו דברים שצריכים להיות שווה פרוטה, אין הדבר נלמד מעצם לשון נתינה האמור בהם, אלא מלימוד אחר כגון:

(א) **זר שאכל תרומה**, לדעת אבא שאול חיובו

א. בספר תורה.

כלל בידינו, שהכותב ספר תורה, צריך לכתוב את השמות הקדושים שבו לשמה. ונחלקו חכמים, אם יש תקנה לשם שנכתב שלא לשמה.

לדעת רבי יהודה יש לו תקנה, על ידי שיחזור ויכתוב לשמה, **על גבי הכתב הראשון.**

ולדעת חכמים, באופן הזה אין כתיבת השם מן המובחר, ולכן **אין לעשות כן.**

ב. בגט אשה.

כלל בידינו שאין הגט כשר אלא כשנכתב לשם גירושין ולשם האיש והאשה.

ונחלקו חכמים אם יש תקנה לגט שנכתב שלא לשמה על ידי שיכתבו פעם נוספת לשמה, כתב על גבי כתב.

לדברי רב חסדא, כשם שנחלקו חכמים **ורבי יהודה** בכתב על גבי כתב בספר תורה, כך נחלקו בגט. ואם כן, לדעת רבי יהודה, יש לגט תקנה, כשיחזור ויכתוב לשמה כתב שני על גבי כתב ראשון, ולדעת חכמים אין לעשות כן.

ולדברי רב אחא, בגט **הכל מודים** שיש לו תקנה, על ידי שיחזור ויכתוב לשמה **על גבי הכתב הראשון**. ורק בספר תורה פוסלים חכמים, משום שנאמר בעשייתו "זה אלי ואנוהו", ובאופן הזה, אין הדבר נאה, אבל בעשיית הגט, לא אכפת לנו שאינו נאה, ולכן הגט כשר.

בשווה פרוטה, ונלמד הדבר בגזרה שווה המתקיים. ממעילה.

(ב) איסור סיכה על זר משמן המשחה בכזית, משום שהיה יכול להיות כתוב "אשר ייסך ממנו על זר", ומתוך ששינה לכתוב "אשר ייתן", למדו שחייב רק בנתינה חשובה.

(ג) איסור נתינת לבונה במנחת חוטא בכזית, משום שהיה יכול להיות כתוב "לא ישים עליה לבונה", כמו שכתב באיסור נתינת שמן, ומתוך ששינה לכתוב "לא ייתן", למדו שהחייב בנתינה חשובה, או שלמדו זאת מאיסור הקטרת לבונה בחוץ, שהוא בכזית.

גט חקוק

החוקק את הגט בלוח של אבן או בטס של מתכת, דינו ככותב, והגט כשר. בין אם חקק בטס מצד הכתב, ונמצאו האותיות שוקעות, ובין אם חקק מאחורי הכתב, ונמצאו האותיות בולטות.

אבל אם חקק בלוח סביב מקום האותיות, עד שנמצאו צורות אותיות בולטות או שוקעות בו, הגט פסול. כי לא קיים מה שאמרה תורה "וכתב", שהרי האותיות נעשו מאליהן, על ידי חקיקת סביבם.

גט רקום

הרוקם גט בבגד, אין דינו ככותב, כי האותיות אינן קבועות בבגד, אלא מוטלות עליו, על ידי תכיפה, וגט שאין האותיות קבועות בו, פסול, שאין זה כתב

פירעון כתובה בשווי הגט

כתב גט על גבי חפץ, ששווה לסכום כתובת אשתו, כגון על גבי טס של זהב, ואמר לה, "הרי זה גיטך וכתובתך", נתגרשה בו, ונתקבלה בו את כתובתה.

ואף על פי שבכך אין גוף הגט ניתן לה בתורת גירושין, אלא בתורת תשלום הכתובה, אין זה גט הפורח באוויר, כאומר לאשתו "הרי זה גיטך והנייר שלי", שאינה מגורשת.

משום שכשהנייר שלו, לא נתן לה כלום, ונמצאו אותיות פורחות באוויר, אבל כשקבלה בתורת כתובה, קבלה את גוף הגט להיות שלה.

ואם נתן לה את הגט סתם, אף על פי ששווה יותר מכתובתה, אין בנתינתו תשלום כתובתה, ומחוייב לשלם לה את הכתובה בפני עצמה.

"הרי זה גיטך על מנת

שתחזירי לי אותו"

האומר לאשתו, "הרי זה גיטך על מנת שתחזירי לי אותו", הרי זו מגורשת.

יש אומרים שהיא מגורשת, משום שכל האומר "על מנת", כאילו אמר "מעכשיו", ואם כן, היא מתגרשת בשעה שמקבלת את הגט, אלא שצריכה להחזיר אותו, כדי לקיים את התנאי, ואין זה פוגם בנתינה הראשונה. כי כל מתנה על מנת להחזיר נחשבת כמתנה

גמורה. **ויש אומרים**, שאפשר לכתוב על עבד

כתב שאינו מזדיין, דהיינו **כתובת קעקע**, ואף על פי שיש איסור בכתיבה זו, אין הגט נפסל בכך.

איסור כתובת קעקע

לדעת חכמים, איסור כתובת קעקע מהתורה, הוא רק כשכתב על גבי הגוף וגם קעקע, כלומר שרט את הגוף ומילא את השריטה בדיו.

ולדעת רבי שמעון איסור תורה הוא רק כשגם כתב וקעקע שם עבודה זרה. אבל מדרבנן אסור בכל אופן.

גט כתוב על עבדו של

בעלה והוא עכשיו ברשותה

אין האשה מותרת לכל אדם, בהראותה גט כתוב על עבד בעלה, הנמצא ברשותה, אפילו אם חתומים עליו עדים **אלא אם תביא עדים, שנתן לה הבעל את העבד**.

משום שיתכן שבא אליה העבד מעצמו, ואין הוכחה שנתן לה הבעל את העבד, ממה שהוא ברשותה.

דף כא

חצרה וגיטה הבאים כאחד

האשה מתגרשת, כשהבעל נותן את הגט בידה, שנאמר "ונתן בידה".

ויש אומרים שכוונת הדברים היא, שתתגרש בשעת קיום התנאי, כלומר בשעה שתחזיר את הגט. ודבר זה אינו אפשרי, משום שאשה מתגרשת רק כשהיא מקבלת את הגט, ולא כשהיא נותנת אותו לבעלה. ובכל תנאי שסותר את המעשה, הכלל הוא שהתנאי בטל, והמעשה קיים. ולכן כשאמר לה כן, נתבטל תנאו, וכאילו גרשה בלא שום תנאי, ומתגרשת בשעה שקיבלה את הגט **אפילו אם לא תחזיר אותו לבעל**.

אותיות מוקפות גויל

כתבו התוס', שרק **בספרי תורה תפילין ומזוזות, צריך שיהיו כל האותיות מוקפות קלף**, משום שנאמר בהם "וכתבתם", שתהא כתיבתם תמה. **אבל בגיטין, אין קפידא**, ואם נגעו אותיות זה בזה הגט כשר.

כתיבת גט על גבי עבדו

מבואר במשנתנו שלדעת חכמים, כותב אדם גט על עבדו, ונחלקו בגמרא בדבר זה.

יש אומרים, שאי אפשר לכתוב על עבד, כתב שאינו מזדיין, ולכן גט שכתוב על עבד כשר רק **בעידי מסירה**, שיקראו את הכתוב קודם המסירה, **וכדעת רבי אלעזר** המכשיר גט בעידי מסירה בלא עדי חתימה.

אבל לדעת רבי מאיר, המכשיר את הגט רק בעידי חתימה, גט הכתוב בכתב היכול להזדיין, פסול.

כשמקבלת את הגט בידה, אף בעל כורחה.

עוד אפשר לחלק, כי שליח קבלה יש אופן שהוא מקבל את הגט בעל כורחה, כגון קטנה שאביה מקבל את גטה שלא מדעתה. ולכן אין ללמוד מדין שליחות, שתוכל לקבל את הגט גם באופן שהקבלה תלויה בדעתה בלבד.

על מה כותבים את הגט

לדעת חכמים, כותבים את הגט על גבי **כל דבר המתקיים, שאינו מחוסר קציצה**, כלומר שראוי להינתן מיד הבעל ליד אשתו בלא שיהא צורך לקוצצו בין הכתיבה לנתינה. שנאמר "וכתב", ולאחר מכן "ונתן", אבל אם לאחר הכתיבה אי אפשר לתת אותו אלא על ידי שיקצצו אותו, הגט פסול.

רשב"ם מפרש שהגט פסול רק כשהוא **מחוסר קציצה ממקום גידולו**, כגון שהיה כתוב על קרן של פרה, ורוצה לתת לה רק את הקרן, או שהיה כתוב על עלה של זית, שצריך לקצצו ממקום גידולו. אבל אם היה כתוב על קלף גדול, ורוצה לתת לה רק את מקום כתיבת הגט, ועל ידי זה צריך לקוצצו מהגליון, אין הגט פסול בכך, כי אינו מחוסר קציצה ממקום גידולו.

ובעל הלכות גדולות ורבינו תם מפרשים שהגט פסול **בכל אופן** שצריך לקצצו קודם שיינתן לאשה, גם כשמחוסר קציצה מדבר שאינו מקום גידולו, כגון שהיה כתוב בקלף גדול, ואינו רוצה לתת את כולו, אלא את מקום הגט בלבד. ומכל מקום יש אופנים, שחיתוכו אינו נחשב לקציצה כלל, כגון

ובפרק הזורק דרשו חכמים, שאם הבעל נתן את הגט **בחצר של האשה**, נחשב הוא כמי שנתן בידה והיא מגורשת.

ועבד של האשה כשהוא ישן וקשור [=כפות] נחשב גם כן כמו חצר של האשה ואם נתן הבעל את הגט על גבי העבד הזה האשה מגורשת.

ואם נתן הבעל את הגט בחצירו שלו, או ביד עבדו שלו [שהוא קשור וישן], **ולאחר מכן כתב לאשתו שטר מתנה על החצר או העבד**.

לדעת רבא, משקבלה את שטר המתנה וזכתה בחצר מיד בעלה, **קבלה עם החצר את הגט המונח בו, ונתגרשה בו**, כדין אשה שנתן בעלה גט בחצר שלה.

ולדעת אביי, אין אשה מתגרשת בנתינת גט לחצרה, אלא **בחצר הדומה לידה**. כלומר, שיכול לגרש בה את האשה בעל כורחה. אבל חצר זו, **שאין האשה זוכה בגט המונח בה אלא אם כן תתרצה לזכות בחצר עצמה**, אינה דומה לידה. ואינה מתגרשת מבעלה באופן הזה, **אפילו אם תתרצה לקבל את החצר עם הגט שבתוכה**.

ואין לומר שתקנה את הגט עם החצר גם באופן שתלוי הקניין בדעת האשה, וכמו שמצאנו, ששליח לקבלה קונה לאשה את הגט, אף על פי שהוא מקבל אותו רק בהסכמת האשה.

כי שליחות נלמדת מהפסוק "ושלחה", וחצר נלמדת מהפסוק "ונתן בידה", ואין ללמוד דין חצר אלא מדין יד. והאשה מתגרשת

נכתב עיקר הגט במחובר, הגט פסול.
אבל אם נכתבו כך שאר חלקי הגט, אין
הגט נפסל בכך, אלא שאסרו חכמים
לעשות כן. ונחלקו חכמים אלו מה נחשב
עיקר הגט.

לדברי רבי אלעזר, עיקר הגט הוא
התורף, כלומר מקום כתיבת שם האיש
והאשה והמקום והזמן והרי את מותרת
לכל אדם, אבל כתיבת טופס הגט
במחובר, אינה פוסלת אותו.

ורבי יהודה חולק, ואומר, שאפילו אם
נכתב רק הטופס במחובר, הגט פסול.

ולדברי רבי מאיר, עיקר הגט הוא
חתימת העדים, אבל כתיבת כל הגט
במחובר, אינה פוסלת אותו.

ורבי יהודה חולק, ואומר, שגם כתיבת
הגט במחובר, פוסלת אותו.

כתב גט על עלה של עציץ נקוב

כתב גט על עלה של עציץ נקוב, **ובא לתת**
לה רק את העלה, נמצא שבזמן שנכתב
הגט, היה מחוסר קציצה, והגט **פסול**.

ואם בא לתת לה את כל העציץ, בזה
נחלקו אבבי ורבא.

לדעת אבבי הגט כשר, ואינו חושש, שמא
יתן לה רק את העלה, ויפסל הגט.

ולדעת רבא הגט פסול, שמא יקטום את
העלה, ויתן אותו בפני עצמו, ונמצא
שבזמן שנכתב הגט, היה מחוסר קציצה.

רשב"ם מפרש, שדין זה אמור רק בעציץ

שחותך ממנו מעט לייפותו, ובאופן הזה אין
הגט פסול.

ולדעת רבי יוסי הגלילי, אין כותבים את
הגט, לא על דבר שיש בו רוח חיים, ולא
על האוכלים, שנאמר "וכתב לה ספר
כריתות ונתן בידה", ולדעתו, "ספר"
פירושו קלף. אלא שיש לרבות דברים
נוספים ממה שנאמר "וכתב", ולכן
מרבה שאר דברים, שפעמים כותבים
עליהם, כמו שכותבים על קלף. וממעט
בעלי חיים ואוכלים, שאין רגילות לכתוב
עליהם, ואינם דומים לקלף.

ובתוס' מבואר, שרבי יוסי הגלילי לומד זאת
בכלל ופרט וכלל. "וכתב" כלל. "ספר" פרט.
ו"נתן" כלל.

אין אשה מתגרשת בכסף

הכל מודים שאף שהוקשו גיטין
לקידושין, והאשה מתקדשת בכסף, היא
אינה מתגרשת בכסף.

לדעת חכמים, ענין זה למד ממה שנאמר
בגט **"וכתב"**, לומר, שאשה מתגרשת
דווקא בכתיבה ולא בכסף. וכתבו התוס',
שלימוד זה הוא כדעת רבא, אבל לאבבי אנו
יודעים זאת **מסברא**.

ולדעת רבי יוסי הגלילי, ענין זה למד
ממה שנאמר בגט **"ספר כריתות"**, לומר
דווקא ספר כורתה, ולא דבר אחר.

פסול מחובר

מודים רבי אלעזר ורבי מאיר, שרק אם

את העציץ, כדין מטלטלים שנקנים אגב קרקע.

והסתפקו התוס', אם צריך לומר בפירוש שיקנה אגב הזרעים, כשאר קניין אגב, או כיוון שהעציץ בטל לזרעים, נקנה אגב הזרעים אף בסתם.

מדיני יניקת הקרקע

א. עציץ שאינו נקוב.

עציץ שאינו נקוב, המונח בחוץ לארץ, וענפי הגידולים נכנסים לארץ, **לגבי הענפים הולכים אחר יניקתו**, ולכן מה שגדל על הענפים חייב במעשרות, משום שהוא יונק מארץ ישראל.

ב. עצית נקוב.

עציץ נקוב, המונח בארץ, וענפיו יוצאים לחוץ לארץ.

לדעת אביי, הולכים אחר העיקר, אף לגבי הענפים, ולכן מה שגדל על הענפים חייב במעשרות כמו העיקר, כי כל הגידולים יונקים מארץ ישראל דרך הנקב.

ולדעת רבא, לגבי הענפים הולכים אחר יניקתו, ולכן מה שגדל על הענפים פטור ממעשרות, כי הוא יונק מחוץ לארץ.

ג. אילן שנטוע בקרקע.

אילן שנטוע בקרקע עצמה, **לדברי הכל**

נקוב, היונק מהקרקע, ולכן אם יקטום את העלה, נמצא קוצצו ממקום גידולו. **אבל אם לא היה העציץ נקוב**, הכל מודים שהגט כשר, **אפילו אם יקטום את העלה**, כי אין זו קציצה ממקום גידולו, שכן גידולי עציץ שאינו נקוב אינם גדלים מהקרקע¹.

ור"י מפרש, שדין זה אמור גם בעציץ שאינו נקוב, כי לדעתו כל קציצה פוסלת את הגט. ולא נקטו נקוב, אלא להגדיל את החידוש בדברי אביי, שאינו חושש שמא ינתק את העלה מהעציץ, אף על פי שאם הוא נקוב, צריך לנתק את העציץ עצמו מהקרקע.

שכן לפי סברת ר"י, כל זמן שהוא יונק מהקרקע, הוא נחשב כקרקע, **ולא תוכל האשה לקנותו** במשיכה, או בהגבהה, ולא יוכל הבעל לגרשה, שאין הקרקע נקנית בקניינים אלו. ומכל מקום הפסקת היניקה, על ידי העברתו למקום, שיהיה הפסק בינו לקרקע, אינה נחשבת לקציצה, לפסול את הגט.

דף כב

קניין עציץ נקוב וזרעים שבו

העציץ נקנה במשיכה, ככל שאר מטלטלים, משום שאינו מחובר לקרקע. **אך אין קניין העציץ מועיל לזרעים שבו.**

והזרעים נקנים בכסף, שטר או חזקה, כדין קרקע. וקניין הזרעים מועיל לקנות

¹ הוספות

¹ ויל"ע מדוע עציץ שאינו נקוב, לא נחשב למקום גידולו, כשאינם יונקים מהקרקע, הלא מכל מקום יונקים הם מהעציץ, ובמה שונים הם מקור של פרה, הגדילה מהפרה, ונחשבת למחוסרת קציצה, אם רוצה לקצצה מהפרה, אף על פי שהפרה אינה מחוברת בקרקע.

ובעור יש ארבעה שלבים בעיבודו מהפשטתו מהבהמה, עד שנעשה קלף, ובכל אחד מהם הוא ראוי לדבר אחר, ומשום כך לכל אחד שיעור אחר, לחיוב הוצאה בשבת.

א. מצה.

עור שלא נעבד כלל קרוי מצה, והוא ראוי לצרור בו משקולת קטנה של רבעא דרבעא דפומפדיא, וזהו שיעורו להוצאה בשבת.

ב. חיפה.

עור שנעבד במלח בלבד קרוי חיפה, והוא ראוי לכתוב עליו קמע, וזהו שיעורו להוצאה בשבת.

ג. דיפתרא.

עור שנעבד במלח ובקמח קרוי דיפתרא, והוא ראוי לכתוב עליו גט, כדעת רבי אלעזר, המכשיר גט בדבר שיכול להזדייף, וזהו שיעורו להוצאה בשבת.

ד. קלף.

עור שנעבד במלח וקמח ועפצים נקרא קלף, והוא ראוי לכתוב עליו ספרי תורה תפילין ומזוזות, ולכן שיעורו להוצאה בשבת, כפרשה קטנה שבתפילין.

גט הכתוב על דבר שאפשר לזייפו

לדעת רבי מאיר, גט שנכתב על גבי דבר שניתן לזייפו, הוא גט פסול, כי לדעתו העדים שחותמים בגט הם עיקר הגט, שהם כורתים בין אשה לבעלה, ואין צריך שיהיו עדים במסירת הגט. ולדעתו,

אין הולכים כלל אחר הענפים אלא אחר יניקת השורשים, ואם הוא נטוע בארץ, כל הגדל עליו חייב במעשרות, אף על פי שענפיו נוטים לחוץ לארץ, וכן אם נטוע בחוץ לארץ, כל הגדל עליו פטור ממעשרות, אף על פי שענפיו נוטים לארץ.

ד. אילן שנטוע על הגבול.

אילן שנטוע על הגבול, כל פירותיו יונקים מהארץ ומחוץ לארץ, ודינם כטבל וחולין מעורבים.

ואם היה סלע מפסיק תחת הקרקע בין השורשים שבארץ לשורשים שבחוץ לארץ.

לדעת רבן שמעון בן גמליאל, אין יניקת כל הפירות מכל השורשים, אלא פירות הנוטים לארץ, יונקים מקרקע הארץ, וחייבים במעשרות, ופירות הנוטים לחוץ לארץ, יונקים מקרקע חוץ לארץ, ופטורים מהמעשרות.

שיעור עור לחיוב הוצאה

אחת מהמלאכות האסורות בשבת היא שלא להוציא מרשות לרשות חפצים שיש בהם חשיבות וצורך, כגון מרשות היחיד לרשות הרבים.

וחיוב הוצאה בכל חפץ, הוא לפי מה שראוי לעשות בו, שאין חייבים משום הוצאה, אלא על דבר שיש בו צורך לאדם.

אלעזר, שאינה צריכה להביא את עידי המסירה, בשעה שרוצה להינשא, וניתן לסמוך על הגט עצמו.

עד מתי זוכרים עדי המסירה

אם היה תנאי בגט

לדעת רבי אלעזר בן פדת, אף על פי שהכשיר רבי אלעזר גט שנכתב על דבר שיכול להזדיין, משום שאם היה כתוב בו תנאי ונמחק, עדי המסירה ידעו זאת, אין לסמוך על זה, אלא אם תוציא האשה את הגט **ביום נתינתו**. אבל אם הוציאה את הגט לאחר זמן, יש לחוש ששכחו עדי המסירה, שהיה תנאי בגט, ומודה רבי אלעזר, שאין לסמוך על הגט.

ולדעת רבי יוחנן, אף לאחר ימים רבים, הגט הזה כשר, כי עדי המסירה יזכרו, אם היה כתוב בו תנאי.

שאר שטרות הכתובים

על דבר שאפשר לזייפו

נתבאר, שנחלקו רבי מאיר ורבי אלעזר בן שמוע בדיון גט הנכתב בדבר שאפשר לזייפו, שרבי מאיר פוסל, ורבי אלעזר מכשיר.

ולדברי הכל, רבי מאיר שפוסל גט שנכתב בדבר שאפשר לזייפו, פוסל גם כל שאר שטרות, שנכתבו בדבר שניתן לזייפו.

ונחלקו חכמים, מה דעת רבי אלעזר,

כשהאשה רוצה להינשא, אין אומרים לה להביא עידי מסירה, ונאמנת לומר שנתגרשה, בהראותה את הגט בלבד. ולכן, לדעתו, אם נכתב הגט על דבר שאפשר לזייפו, **יש לחשוש שהיה כתוב בו תנאי המבטל**, ומחקה אותו האשה, ומטעם זה יש לפסול את הגט.

כן פירש רש"י, וכתבו התוס' שלפי דבריו, אם תביא האשה עידי מסירה, שוב אין חשש שהיה כתוב תנאי בגט, ויהיה הגט הזה כשר גם לרבי מאיר.

והתוס' עצמם כתבו, שבכל אופן הגט הזה פסול לדעת רבי מאיר, כי מכיוון שסובר שעדי החתימה יוצרים את הגט, צריך שיהיה כל הגט כתוב באופן שאין להסתפק בכוונת הדברים. וגט שאפשר לזייפו, אין הוכחה מתוך הכתוב בו, שלא היה בו תנאי, ולכן אפילו יעידו אם עדים, שלא היה בו תנאי, הוא פסול.

ולדעת רבי אלעזר בן שמוע, גט שנכתב על גבי דבר שניתן לזייפו, הוא גט כשר, כי עדי המסירה הם עיקר הגט, שהם הכורתיים בין אשה לבעלה, ולדעתו, אין גט בלא עידי מסירה, וכשמוציאה האשה את הגט, על מנת להינשא לאחרים, **אין חשש שהיה כתוב בו תנאי המבטל**, משום שלא קיימו אותו, ומחקה אותו האשה, כי אין מתירים אותה להינשא בגט, אלא אם תביא את העדים, שהגט נמסר בפניהם, והם כבר ידעו אם היה כתוב בו תנאי או לא.

כן פירש רש"י. והתוס' כתבו, שאם נכתב הגט בדבר שאינו יכול להזדיין, מודה רבי

גוי, כי אינו מצריך לכתוב את הגט לשמה, ולא שיכתבוהו הראויים לשליחות, ולעדות, ולתת גיטין, שאין הגט נעשה אלא על ידי העדים החותמים בו, ורק החתימה שלהם צריכה להיות לשמה, על ידי עדים כשרים.

ולדעת שמואל, גם רבי אלעזר מכשיר גט, שכתב את מקצתו חרש שוטה או קטן, כלומר **כשכתבו את הטופס בלבד**, שאינו צריך להיות כתוב לשמה, אבל אם כתבו את התורף, הגט פסול, כי צריך להיכתב לשמה, על ידי סופר כשר.

ולדעת רב הונא, רבי אלעזר מכשיר גט שנכתב כולו על ידי חרש שוטה או קטן, אם היה גדול עומד על גביהם, ומלמד אותם לכתוב לשמה.

ואף שאינם ראויים לשליחות. כי אין הכותב צריך להיות שליח הבעל.

ואף שאינם ראויים לתת גט. כי אין צריך שיחיה הכותב ראוי לכך, אלא השליח או העד. או שנחשבים הם ראויים לתת גט, אם יתפקחו או יגדל הקטן.

ודווקא הם, אבל כתבו גוי, אף על פי שהיה ישראל כשר מלמדו לכתוב לשמה, הגט פסול, כי אינו כותב לשמה.

כן פירשו רש"י ותוס' את דברי רב הונא. ויש מפרשים, שלא אמר כן רב הונא מעולם, ולא הכשיר גט שכתבו חרש שוטה או קטן, אפילו ישראל עומד על גביו, אליבא דרבי אלעזר, אלא אליבא דרבי מאיר, ומה שהצריך שיחיה גדול עומד על גביו, ומלמדו לכתוב לשמה, כי היה סבור, שגם לרבי מאיר צריך לכתוב את

המכשיר גט שנכתב בדבר שניתן לזייפו, האם גם שאר שטרות הוא מכשיר, או שמודה ששאר שטרות פסולים.

רבי אלעזר בן פדת אומר, ששטרי מכר שעומדים לקיים בהם את מעשה הקניין באותה שעה, דינם כגיטין, **שכשרים באותו יום** שנעשו בו. **ושטרי ראייה**, שעומדים לימים רבים, **פסולים**, כי לא יזכרו עדי המסירה, מה היה כתוב בהם, ויש חשש שיזייפו אותם, ומכיוון שבדרך כלל שמוציאים אותם לאחר זמן רב, פסלו אותם לגמרי, **אפילו אם במקרה יוציא אותם ביום שנעשו בו.**

ורבי יוחנן מכשיר אף בשטרי ראייה. יש מפרשים שמכשיר אפילו לזמן מרובה, משום שאינו חושש לשכחת העדים. ויש מפרשים שבשטרות אלו מודה רבי יוחנן, שיש לחשוש לשכחה, כי רגילים להוציאם לזמן מרובה, ולכן אינם כשרים אלא ביום שנעשו.

כל זה כדרך אחת בתוס'. ויש מפרשים שרבי אלעזר בן שמוע מכשיר את כל השטרות, כמו שמכשיר גיטי נשים. ולא נחלקו רבי אלעזר בן פדת ורבי יוחנן בדעת רבי אלעזר בן שמוע, אלא האם הלכה כמותו בכל השטרות, או רק בגיטי נשים.

דף כג

גט שכתבו חרש שוטה או קטן

לדעת רב נחמן, רק רבי מאיר מכשיר גט שכתבו חרש שוטה או קטן, וכן אם כתבו

נצטווה להרים תרומה מתבואתו, **מה שהרים אינו תרומה. ולדעת חכמים**, אף על פי שלא נצטווה, **מה שהרים תרומה.**

רש"י, מפרש, **שרק אם אין לגוי קניין** בארץ ישראל **להפקיע מידי חיוב מעשרות**, יתכן שתהיה תבואתו חייבת במעשר.

ותוס' מפרשים, שאפילו אם יש לגוי קניין בארץ, להפקיע מידי חיוב מעשרות, יתכן שתהיה תבואתו חייבת במעשרות, **וכגון שמתחילה גדלה התבואה שליש ביד ישראל**, ונתחייבה אצלו במעשרות. ובאופן שלא נפטרה בשעה שלקחה הגוי ממנו, ממה שכתוב בתורה "תבואת זרעך", ללמד שהלוקח פטור מהמעשר. (א) כגון שגדלה הרבה ביד הגוי, שנחשבת כתבואת זרעו. (ב) כגון שמתחילה היתה של הגוי, ולאחר שגדלה מעט מכרה לישראל, וגדלה אצלו שליש, וחזר ולקחה ממנו. (ג) כגון שלקחה הגוי מישראל קודם המירוח, וכשיטת רבינו תם, שאין הלוקח קודם מירוח פטור ממעשרות.

ויש מפרשים, שאפילו אם יש לגוי קניין בארץ להפקיע מידי מעשרות, יתכן שתהא תבואת הגוי חייבת במעשרות, **כגון שלא היתה הקרקע קנויה לו, אלא חכורה לו מישראל**, שאז ודאי לא פקעו מעשרות מהקרקע.

גוי ועבד לענין שליחות בתרומה

גוי אינו נעשה שליח לתרום את תבואתו של ישראל, ועבד נעשה שליח לכך.

שנאמר בתרומה, "כן תרימו גם אתם", להקיש את השליח לבעלים, כשם שישראל הם בני ברית, כך שלוחם יהיה

הגט לשמה, מדרבנן או אף מדאורייתא, **אלא שלבסוף נדחו דבריו.**

פסולי שליחות בגט

א-ב-ג. חרש שוטה וקטן.

חרש שוטה וקטן **פסולים** להיות שלוחים להבאת הגט, **משום שאינם בני דעת**, ואין שליחות אלא בגדול שיש בו דעת.

ד. סומא.

סומא **פסול** להיות שליח להבאת הגט. מתחילה אמרו שפסול בכל מקום, משום שאינו יודע ממנו נוטל ולמי נותן. ומסקנת הסוגיה, שהוא פסול רק **במקום, שצריך השליח לומר "בפני נכתב ובפני נחתם"**, משום שאינו יכול לראות את הכתיבה ואת החתימה. אבל במקום שאין צריך לומר כן, כגון בארץ ישראל, הוא כשר, ואין חשש שלא ידע ממנו קיבל ולמי נותן, כי מכיר הוא את בני האדם לפי קולם.

ה-ו. נוכרי ועבד.

נוכרי ועבד **פסולים** להיות שלוחים להבאת הגט, **משום שאין בהם דין גיטין**, וכל שאינו ראוי לעשות דבר מסוים לעצמו, אינו נעשה עליו שליח לאחרים.

נוכרי שהפריש תרומה מתבואתו

נחלקו חכמים ורבי שמעון, בדין תבואה של נוכרי שהפריש ממנה הנוכרי תרומה. **לדעת רבי שמעון**, מאחר שנוכרי לא

שיאמרו, "בפני נכתב ובפני נחתם", ואי אפשר לסמוך על דיבורו, כי הן מכוונות לקלקל אותה, שתינשא לאחר בגט פסול, ויבוא בעלה ויערער עליו, על ידי שיביא עדים, שלא שלח לה גט, ונמצא שנשאת לשני באיסור, ותצא מזה ומזה.

אבל כשמביאות את הגט בארץ ישראל, שאינן צריכות לומר, "בפני נכתב ובפני נחתם", אין אנו סומכים עליהן, אלא על הגט, ונאמנות הן להביאו.

ולדעת אביי, רק להביא את הגט בארץ ישראל אינן נאמנות, כי אינן צריכות לומר, "בפני נכתב ובפני נחתם", ולכן אם יבוא הבעל ויערער, יהיה נאמן לפסול את הגט, ולהוציאה ממנו ומבעלה השני, ונמצא שהן גרמו לה קלקול זה, ואפשר שלכך מתכוונות.

אבל כשהן מביאות לה את הגט מחוץ לארץ, כיוון שאומרות "בפני נכתב ובפני נחתם", אין הבעל נאמן לערער על הגט, ואין תקלה יכולה לצאת מכך, ולכן הן נאמנות.

ולכאורא לפי זה, אם יביאו בארץ ישראל, ויאמרו "בפני נכתב ובפני נחתם", גם כן יהיו נאמנות.

דף כד

אשה שנעשית שליח הולכה לגט עצמה

הבעל שעשה את אשתו שליח הולכה, להביא את גטה לארץ ישראל, כלומר,

בן ברית, ועבדים נחשבים בני ברית שהם מחויבים במצוות, וגויים אינם נחשבים בני ברית.

עבד לענין שליחות בשחרורי עבדים

עבד נעשה שליח לקבל גט שחרור לעבד של אדון אחר, כי הוא ראוי לקבל גט שחרור לעצמו. **ואינו נעשה שליח לקבל גט שחרור לעבד אחר של האדון שלו,** כי אין עבד משתחרר עד שיצא השטר מרשות האדון, ויד כל עבד כיד רבו כלומר העבד הוא רשות של רבו, נמצא כשנתן לו האדון שלו את שטר השחרור של העבד האחר, לא יצא השטר מרשות האדון ולא השתחרר העבד. ורק כשהאדון נותן את השטר לאותו עבד שמשחרר, הדבר מועיל, כי השחרור מוציא את הגט יחד עם העבד מרשות האדון.

ולדעת רבי, שפחה מעוברת מקבלת שטר שחרור לעוברה, אפילו אם היא והעובר שייכים לאדון אחד, כי עובר נחשב לחלק מאמו, ולדעת רבי, עבד מקבל שטר שחרור גם לחלק מגופו.

נשים שאינן מביאות גט

כל אשה יש חמש נשים ששונאות אותה, מטעם המפורש במסכת יבמות, **ולכן אינן ראויות להביא לה את גטה.** ואלו הן: חמותה. בת חמותה. צרתה. יבמתה. בת בעלה.

לדעת רב יוסף, רק להביא לה את הגט מחוץ לארץ אינן ראויות, כי צריך

ואפשר שגם לדעת מי שאומר שבדרך כלל אין אשה עושה שליח קבלה לקבל משליח הולכה, וזאת משום שאין השליח שלו ממונה לשליחות כזו, כי בזיון לבעל שאינה מקבלת את הגט משלוחו, כשהבעל עושה את האשה עצמה לשליח הולכה שלו, הרי הוא כאומר לה בפירוש, לתת לשליח קבלה שלה, ולכן היא יכולה לעשות שליח לקבלה.

ב. אם תעשה שליח הולכה נוסף ותמסור לו את הגט כדי לתת לה להתגרש, או שתביא את הגט לבית דין והם יעשו שליח הולכה נוסף, ותחזור ותקבל ממנו.

מתוך פירוש רש"י משמע, שתאמר "בפני נכתב כו'", בשעה שתתן לשליח השני, או כשתתן לבית דין. והתוס' הסתפקו, בנונת לאדם אחר, שאפשר שתאמר "בפני נכתב וכ'" בשעה שמקבלת ממנו.

שלא נתן לה את הגט בחוץ לארץ שתתגרש בו באותה נתינה, אלא אמר לה להוליך אותו לארץ ישראל שתתגרש בו בארץ ישראל, מאחר שהיא שליחת הבעל להוליך את הגט, היא צריכה לומר בשעת הגירושין, "בפני נכתב ובפני נחתם".

ואף על פי שכשהיא עצמה שליחה להוליך את הגט, לא תוכל לקבל אותו מיד עצמה להתגרש בו, יש אופנים שתוכל להתגרש.

א. אם תעשה היא שליח לקבלה, שיקבל את הגט במקומה להתגרש בו, הוא יקבל את הגט מידה בעבורה ובכך היא מגורשת.

ודבר זה יתכן, רק לדעת מי שאומר שאשה עושה שליח לקבל גטה מידי שליח הולכה של הבעל.

סליק פרק המביא בתרא

אף על פי שנכתב גט זה לשם גירושין הוא פסול לאיש השני לגרש בו, כי לא נכתב לשמו אלא לשם איש אחר.

וענין זה, שהגט צריך להיות כתוב לשם האשה המגרשת, מבואר ממה שנאמר בכתוב "וְכָתַב לָהּ" כלומר לשמה.

ולפיכך, מי שהיו לו שתי נשים ששמותיהן שווים וכתב גט לגרש בו את האחת, פסול לגרש בו את השניה, אף על פי שנכתב לשם גירושין ולשמו, כי מכל מקום לא נכתב לשם האשה שבא לגרש.

אין ברירה בדין זה

נתבאר שהגט כשר רק כשנכתב לשם גירושין ולשם האיש והאשה.

ומבואר שבשעת כתיבת הגט צריך להיות מבורר דבר זה ואי אפשר לבררו אחר זמן.

ולפיכך מי שהיו לו שתי נשים ששמותיהן שווים, ואמר בשעת כתיבת הגט, שיהיה לשם מי שירצה אחרי כן, מבין שתיהן, הגט פסול.

ואין אומרים, כשהחליט לבסוף את מי מהן רוצה לגרש, שהתברר שלה התכוון בשעת הכתיבה, ואף לדעת האומרים, שבשאר דיני התורה יש לסמוך על מה שמתברר לבסוף, מודים לדין הזה. כי נאמר בתורה "וְכָתַב לָהּ", ללמד שבשעת הכתיבה, צריך להיות ברור, לשם מי נכתב, ולא שיתברר לאחר זמן.

פרק שלישי כל הגט

דף כד

כתיבת הגט לשמה

כבר נתבאר שהגט צריך להיות נכתב לשם הדברים הבאים: (א) לשם גירושין. (ב) לשם האיש המגרש. (ג) לשם האשה המתגרשת.

וענין זה, שהגט צריך להיות כתוב לשם גירושין, מבואר ממה שהגט נקרא בכתוב "סֵפֶר כְּרִיתָתָהּ", כלומר ספר הנכתב לשם כריתות וגירושין.

ולפיכך, אם היה עובר בשוק, ושמע קול סופרים מלמדים את תלמידיהם לכתוב גט, ומזכירים שם איש ואשה, וארע שהזכירו את שמו ואת שם אשתו אפילו אם נתכוונו לו ולאשתו, הגט הזה פסול לגרש בו את אשתו, כי לא נכתב כלל לשם גירושין, אלא להתלמד, כיצד כותבים את הגט.

וענין זה, שהגט צריך להיות כתוב לשם האיש המגרש, מבואר בכתוב, שלא נאמר "ונתן לה ספר כריתות", אלא "וְכָתַב לָהּ סֵפֶר כְּרִיתָתָהּ וְנָתַן בְּיָדָהּ", לומר שיהא הגט נכתב לשמו.

ולפיכך, אם כתב אחד גט לגרש בו את אשתו ונמלך מלגרשה ומצאו אדם אחר שהיה שמו כשמו ושם אשתו כשם אשתו,

הבא לגרש אחת משתי נשים ששמותיהן שווים

יוסף בן שמעון זה את השטר, בוודאי שלו השטר, ולו הוא חייב.

ממשנתנו מבואר, שמי שהיה נשוי שתי נשים ששמותיהן שווים, וכתב גט לשם אחת מהן, לאחרת הוא פסול, אבל לזו שנכתב לשמה, הוא כשר.

ואם כן, כשתרצה להינשא לאחר, תראה את הגט, ותוכל להינשא, ואין לחשוש שנכתב הגט הזה לחברתה ולא לה, ואבד מחברתה, והיא מצאה אותו.

רבא היה סבור, שבעלת הגט נאמנת לומר, שהגט הזה נכתב וניתן לה, משום שהוא ברשותה, ואינה צריכה ראייה אחרת.

ומכאן אמר רבא ללמוד, שכשהיו בעיר שני אנשים ששמותיהם שווים, כגון שנים ששמותיהם יוסף בן שמעון, והוציא אחד מהם שטר חוב על איש אחר, אין הנתבע יכול לטעון כנגדו, לא לך אני חייב אלא ליוסף בן שמעון שני, והשטר הזה ממנו נפל. שכל שהוציא

ואבבי דחה דבריו ואמר שבעלת הגט אינה נאמנת לומר שהגט נכתב וניתן לה, משום שהוא ברשותה, ואינה מותרת להינשא אלא אם תביא את העדים, שהגט נמסר בפניהם, ויעידו שלה נתן הבעל את הגט.

וכתבו התוס', שהוכחה זו מועילה לה, רק לפי דעת רבי אלעזר האומר שעדי מסירה עם העיקר. אבל לדעת רבי מאיר, האומר שהעדים החתומים בגט, הם העיקר, אין הגט כשר עד שיהיה מוכח מתוך הכתוב בו בלבד, לאיזו אשה ניתן. אבל אם הדבר מתברר, על ידי עדות אחרת, אין הגט כשר.

וכששמות שתי הנשים שווים, אין להכשיר את הגט, עד שיכתוב בתוכו סימן נוסף על שם האשה, שיהיה מבורר מתוך הגט, לאיזו אשה ניתן¹.

ובדף כ"ב נתבאר, שאין כן שיטת רש"י, אלא אף לפי דעת רבי מאיר, אם יעידו עדי המסירה שלזו ניתן, הגט כשר ומותרת להינשא.

הוספות

¹ ואם תאמר למאן דחייש לקמן ... לשני שוירי ולשני יוסף בן שמעון אף על גב דלא הוחזקו, אם כן, לרבי מאיר יפסלו כל הגיטין, דלא משכחת תו שום גט שיהא מוכח מתוכו. ואומר ר"י, דדוקא בגט הנמצא הוא דחייש, שמא מאחר נפל, אבל חשיב שפיר מוכח מתוכו, כיון דלא הוחזקו אלא שוירי א' ויוסף בן שמעון אחד. [] ואם תאמר דתנן בפרק גט פשוט ... ומשני הכי אמר רב שני יוסף בן שמעון הדריס בעיר אחת אין מגרשין אלא זה בפני זה, והשתא היכי מיירי, אי בלא הוחזקו, הא מסקינן לקמן דלא חיישינן, ואי בהוחזקו, אם כן לרבי מאיר, אפילו זה בפני זה אין מגרשין עד שיכתבו כהן או דורות או שום סימן ואז ליכא למיחש למידי, ואי לרבי אלעזר, הא עדי מסירה ידעי שפיר אם זו היא אשתו או לאו ... ואומר ר"י, דאין עדי מסירה מדקדקים לראות אם זו אשתו, כיון שמכירים שמו ושמה וכתוב בגט שמו ושמה, ולא חיישינן שמא יתנו לאשת חבירו ששמו כשמו ושמה כשמה, וגם לא מסקי אדעתיהו להבחין אם יש יוסף בן שמעון אחר בעיר, וכשבאה לבית דין להתירה להנשא, מעידים עדי מסירה בפני בית דין שראו שבעלה נתן לה גט, אף על פי שלא דקדקו אם היא היתה אשתו, ולהכי פריך ... אין מגרשין אלא זה בפני זה, וכשבאה לבית דין להתירה, שייכלי בית דין לעדי מסירה אם היו שם שני יוסף בן שמעון. ולא רצה לתרץ דאין מגרשין אלא אם כן מכירין עדים שזו היא אשתו, דאין זו תקנה טובה, דאם כן בטורח ימצאו עדי מסירה. [תוס']

חליצות ששנו בהם

חכמים שהן פסולות

אשה שמת בעלה בלא בנים, והיו לו אחים, הרי זו זקוקה לחליצה או לייבום, כמבואר במסכת יבמות. על ידי הייבום האשה נעשית אשתו של האח המייבם לכל דבר. ועל ידי החליצה היא מותרת לשאר כל אדם כשאר אלמנות.

וכל זה כשהיתה החליצה כתקנה כפי המבואר במסכת יבמות, אך יש אופנים שאין החליצה כתקנה ושנינו בהם שהחליצה פסולה. ונחלקו חכמים מה הדין כשהיתה חליצה פסולה.

לדעת שמואל, כל מקום ששנו חכמים חליצה פסולה, אף על פי שהיא פסולה, ואינה מתירה אותה לשאר בני אדם, מועילה היא לאסור אותה על האחים, שלא תתייבם עוד לאחד מהם¹, אלא תחלוץ שוב חליצה כשירה.

ובמערבא [=ארץ ישראל] היו אומרים משמו של רבי אלעזר, חליצה בשמאל וכן חליצה בלילה, ששנו בהם חכמים שהן פסולות, דינן כן, שאף שהן פסולות, פוסלות אותה לאחים, כי הן נחשבות כחליצה אלא שאינה בהכשר². אבל חליצה לקטן וכן חליצה באנפילא [=כעין גרב] אין זו חליצה כלל³, וחליצות

שנים ששמותיהם שווים

ובא אחד לגרש את אשתו

מבואר במשנתנו שכשהיו שני אנשים ששמותיהם ושמות נשיהם שווים וכתב האחד גט לגרש בו את אשתו, הגט פסול אצל השני. אבל אצל הראשון הגט כשר, וכשהאשה מוציאה אותו היא נישאת על ידו, ואין לחוש שלא בעלה כתבו אלא זה ששמו כשם בעלה.

ובמסכת בבא בתרא מבואר שכשהיו בעיר שנים ששמותיהם שווים, כגון ששמות נשיהם יוסף בן שמעון, ובא איש אחר לתבוע מאחד ממון בשטר שכתוב בו שיוסף בן שמעון לוה ממנו, כל אחד מהם דוחה אותו ואומר לא אני חייב לך אלא האחר.

וכמו כן היה לנו לומר שכשהאשה מוציאה גט יש לפוסלו בטענה לא בעליך כתבו אלא האחר.

ועל כרחך, משנתנו, בה מבואר שכששמות שני האנשים ושתי הנשים שווים, זה שהגט נכתב לשמו מגרש בו את אשתו, הכשר הגט בעדי מסירה, וכדעת רבי אלעזר, האומר, שעל ידי עדי המסירה הגט כורת בין האיש והאשה, והם יודעים למי נכתב הגט ומי מגרש בו.

הוספות

¹ דקמו עלה בכיון שלא בנה שוב לא יבנה, דלא כתיב "אשר לא בנה את בית אחיו", אלא "אשר לא יבנה", כיון שחלץ שוב לא יבנה. [רש"י].

² דיליף "רגל" "רגל" ממצורע, דכתיב "ימנית", ולילה נמי נפקא לן התם. [רש"י].

³ דאיש ועל כתובים בפרשה. [רש"י]. ואם תאמר, שמואל ובני מערבא במאי פליגי בקטן, הא פלוגתא דרבי מאיר ורבנן היא ... ואומר ר"י, דהא פליגי בלשון המשנה, דשמואל משמע ליה הלשון חליצתה פסולה ופוסלת, ואתיא מתניתין כרבי מאיר, ולא

אלו פסולות לגמרי, ואינן פוסלות אותה לאחים.

ובכלל זה גיטין שלא נכתבו לשם גירושין כלל, כדין הראשון של משנתנו המדבר בגט שנכתב שלא לשמה כלל ושנו בו לשון פסול [=כולן פוסלים בכהונה ואף הראשון].

ריח הגט פוסל מהכהונה

הנותן גט לאשתו ואומר לה, "הרי את מגורשת ממני, ואין את מותרת לכל אדם", לא התירה הגט הזה להינשא, אבל לעניין איסור גרושה לכהנים, דינה כגרושה, ואסורה להם.

אם היה בעלה כהן, נאסרה לו, ובכל אופן כשתתאלמן ממנו, תיאסר לכל הכהנים.

שנאמר בפרשת איסורי כהונה, "וְאִשָּׁה גְרוּשָׁה מֵאִשָּׁה לֹא יִקְחוּ" (ויקרא כ"א ז'), ללמד, שאפילו אם היא גרושה מאישה בלבד, היא אסורה לכהנים.

גיטין פסולים

יש גיטין ששנו בהם חכמים שהם פסולים, ונחלקו בהם חכמים, אם הם פסולים לגמרי, ואף ריח הגט אין בהם, או שיש בהם ריח הגט, והם פוסלים את האשה לכהונה.

ב. לדעת שמואל, בכל הגיטין, שאמרו בהם חכמים לשון פסול, אף על פי שאינם כשרים להתיר את האשה, פוסלים אותה מהכהונה.

א. לדעת רב, רק גיטין פסולים, שנכתבו לשם גירושין, בכלל דין זה, ואף אם לא נכתבו לשם האיש והאשה.

אבל כשלא נכתבו לשם גירושין כלל כדין הראשון של משנתנו אינם פוסלים את האשה מהכהונה. [=כולן פוסלים בכהונה חוץ מן הראשון].

דף כה

ג. לדעת זעירי ורב אסי, כל גט שפסול, משום שנכתב בחסרון כוונה לשם אחד מהדברים שהוא צריך להיות כתוב, אינו פוסל את האשה מהכהונה¹.

ורק גט שפסול, משום שהתברר לשם מי נכתב, רק אחרי שכבר נכתב, פוסל מהכהונה, כי לחומרא אנו סומכים על מה שהתברר לבסוף, ואם כן לעניין זה נחשב כאילו קבלה גט כשר². [=כולן אין פוסלים חוץ מן האחרון].

ד. לדעת רבי יוחנן, אף זה אינו פוסל מהכהונה, כי אין סומכים על מה שהתברר לבסוף, לא לחומרא ולא לקולא. [=אף אחרון נמי אינו פוסל].

הוספות

משום דסבירא ליה כרבי מאיר, ובני מערבא משמע להו שפיר פסולה ואינה פוסלת, ואתאי כרבנן. [תוס'].
¹ אפילו ריח הגט אין בהם, ולא דמו למגורשת מאישה ולא התירה לכל אדם, דההיא להווא מילתא מיהא לשמו ולשמה נכתב. [רש"י].

² ויל"ע אם רק לעניין זה מכשירים את בגט לחומרא או לגמרי ואם כן כשתקבל קידושין מאחר תהא מקודשת לשניהם מספק.

דעת רבי יוחנן בענין ברירה

שתי הלכות אמר רבי יוחנן, וטעם אחד לשתייהן. והוא, שאין ברירה, כלומר אין מעשה קיים, כשרק לאחר זמן יתברר מה נעשה עתה.

הלכה אחת בענין גיטין, היא המבוארת לעיל, **שמי שהיו לו שתי נשים ששמותיהן שווים, וכתב גט על שם נשותיו, וברצונו שלאחר מכן יברר את מי מהן יגרש בו, אין זה גט כלל, ואף לא ריח הגט יש כאן,** ואף אם יתן לאחת מהן את הגט הזה, אשתו היא לכל דבר כבתחילה.

והלכה שניה לענין ירושה, והיא מה שאמר רב אסי אמר רבי יוחנן, **אחים שחלקו את נכסי אביהם, אין לומר שבשעה שחלקו, נתברר שכל אחד נוטל את החלק שהיה ראוי לו בתחילה,** ונחשב יורש בו.

שהרי בשעת מיתת האב לא היה הדבר מבורר, ואינו יכול להתברר לאחר זמן, **ואם כן גם אחר חלוקה, ירושתם האמיתית מעורבת יחד בכל הנכסים.**

וכשחולקים את הנכסים כל אחד מקנה לאחיו מהחלק שירש, ונמצא שכל אחד מהם נחשב בחלק המוחזק אצלו כלוקח, ולא כיוורש.

ובהגיע היובל, החלוקה בטילה, כי כל חלק חוזר למי שירש אותו באמת, ועליהם לחזור ולחלק שוב אחר כל יובל ויובל.

והוצרך רבי יוחנן ללמד ענין זה שאין ברירה, בשתי הלכות אלו, ולא היה די לו ללמד את האחת, וילמדו ממנה את חברתה.

כי אם היה מלמד אחת מהן בלבד, היה מקום לומר, רק בה אין ברירה, ולא בחברתה.

אם היה אומר רק הלכה זו, שאין ברירה בגט, היה מקום לומר, דווקא בגט אין ברירה, כי נאמר בו בפירוש "וְכָתַב לָהּ", לומר שבשעת כתיבה יהא נכתב לשמה, ולא שיתברר אחרי כן, אבל בשאר עניינים, אפשר שיש ברירה.

ואם היה אמר רק הלכה זו, שאין ברירה בירושה, היה מקום לומר שבאמת אין הדבר ברור אצלו שאין ברירה, אלא ספק הוא אצלו, ולהחמיר אמר שיחלקו שוב בכל יובל. אבל להקל לא אמר, ואפשר שבגט יש כאן ריח הגט¹.

עוד אפשר לומר שדווקא לענין ירושה החלוקה בטילה בכל יובל, משום שמתחילה היתה השדה של איש אחד, וכן יש לה לחזור להיות בכל יובל, ואין הטעם משום שאין ברירה.

הוספות

¹ ואם תאמר לקולא נמי שמעינן ליה דאין ברירה בפרק בתרא דבכורות גבי מעשר בהמה, דקאמר אפילו חלקו היורשין תשעה כנגד תשעה עשרה כנגד עשרה אין אומרים זהו חלקו המגיעו. ויש לומר דמכל מקום לא שמעינן גט מינה כדאמר התם, דאי אתמר בהא, בהא קאמר רבי יוחנן דומיא דבבב, מה בנך ברור לך, אף צאנך ברור לך. [תוס'].
- צז -

אין ברירה בגט גם

כשתולה בדעת אחרים

נתבאר במשנתנו, שאין ברירה בגט, כלומר מי שהיו לו שתי נשים ששמותיהן שווים, ואמר לסופר, כתוב גט לאחת מנשיי, לזו שארצה לגרש לאחר זמן, אין אומרים שלאחר זמן, כשנתרצה לגרש את האחת, נתברר שהגט נכתב לשמה, אלא הגט הזה פסול.

ורב הושעיא היה סבור, שיש לחלק בדין ברירה בין תולה בדעת עצמו, כגון זה, שאמר, שיהיה הגט למי שיתרצה אחר זמן, לבין תולה בדעת אחרים, כגון שאומר לסופר לכתוב את הגט לשם זו שתצא בפתח תחילה.

ולפיכך נסתפק, שמא באופן הזה, שאינו תולה בדעתו, אלא בדבר אחר, יש ברירה, וכשתצא אחת מהן תחילה, יתברר שלשמה נכתב הגט, ויכול לגרשה בו.

ורב יהודה אמר לו, שאין חילוק בין תולה בדעת עצמו לתולה בדעת אחרים, וכשם שכשתולה בדעת עצמו אין ברירה, כמבואר במשנתנו, כך אין ברירה כשתולה בדעת אחרים, והגט פסול, כגט שנכתב שלא לשמה.

וכשתנמה אביי על המשא ומתן הזה, שזה שואל מה דין תולה בדעת אחרים, וזה משיב מדין תולה בדעת עצמו. והשיב לו רבא, שאין חילוק בין זה לזה, לדעת האומרים אין ברירה, בזה ובזה אין ברירה, ולדעת האומרים יש ברירה, בזה ובזה יש ברירה.

שחט את הפסח על מי

מבניו שיעלה ראשון

מבואר במסכת פסחים, שאם היה אחד עולה לירושלים לעשות את הפסח, ואמר לבניו, כשאגיע לירושלים אשחט את הפסח על מי שיעלה מכם ראשון לירושלים, **כיון שהכניס ראשון הבנים ראשו ורובו לירושלים, זכה בחלקו, ומזכה גם שאר אחיו עמו.**

ואמר רב הושעיא להקשות מדין זה על דברי רבי יהודה, שאמר, שגם כשתולה בדעת אחרים אין ברירה.

שכן זה, כששחט את הפסח, עדיין לא ידע מי מבניו יעלה תחילה, ורק כשעלה תחילה אחד מהבנים, נתברר הדבר.

ומבואר, שאותו בן זכה שנשחט הפסח לשמו, הרי שיש ברירה, לכל הפחות בתולה בדעת אחרים.

והשיב לו רב יהודה, הושעיא בני, מה ענין פסחים אצל גיטין, הלא כבר מבואר מדברי רבי יוחנן, שזה ששחט הפסח על בניו, **מתחילה היתה דעתו לשחוט עבור כולם. ולא אמר להם ששחט על הראשון שיעלה, אלא כדי לזרזם במצוות,** כלומר, נראה איזה הוא ראשון, ולא הודיעם מה בלבד.

ועל כרחך זה הטעם, שאם נתכוון לזכות רק לראשון, וזכה הראשון משום ברירה, כיצד זכו גם כל שאר הבנים, עם זה שעלה ראשון.

זה גיטך מעכשיו", **אם לבסוף מת מאותו חולי, הרי זה גט משעת נתינתו**.¹

ואף שכשנתן לה את הגט, ספק הוא אם יחיה ולא יהיה גט, או ימות ויהיה גט. מאחר שתלה את הגט בדעת מי שמתו וחיייו תלויים בידו, כשמת, אנו אומרים הוברר הדבר, שמשעת נתינה היה ראוי למות מחולי זה, ולכן חל הגט מאותה שעה.

ואין זה כשאר תנאים, שאדם מתנה בגט, שבידו לקיימם, ודעתו לקיימם כשמתנה עליהם, ולכשנתקיים התנאי, חל הגט למפרע. שבשאר תנאים אין הטעם משום ברירה, אבל בזה שאין הדבר בידו, ובשעת התנאי הוא ספק אצלו, והתנאי מתקיים מאליו, אם לא שאנו סומכים על הברירה אין לומר שחל הגט מחיים.²

ומכאן למדנו, שלדעת רבי יהודה, יש ברירה, כלומר המעשה מתקיים על סמך מה שיתברר אחר זמן, גם בדבר שתלוי בדעת אחרים.

ומה שנראה לכאורה מדבריו בענין לוקח יין

וכן מבואר בברייתא המסיימת דין זה, מעשה היה, וקדמו בנות לבנים, ונמצאו בנות זריזות ובנים שפלים. כלומר, כולם שווים בפסח, ואין המעלה בהקדמה, אלא שאלו זריזות ואלו שפלים.

מה היא באותם הימים

בדף ע"ג מבואר, שמי שחלה, ונתן גט לאשתו, ואמר לה, **"הרי זה גיטך מעכשיו, אם אמות מחולי זה"**, אם לבסוף מת מאותו חולי, מאחר שנתקיים התנאי, הרי זה גט מזמן נתינתו.

ונחלקו שם חכמים, מה דינה של האשה כל ימי החולי, **ודעת רבי יהודה, שכל אותם ימים היא נחשבת אשת איש לכל דבר, ואם בעלה כהן, היא אוכלת תרומה. ובכל אופן, אם זנתה דינה בחנק.**

ומכל מקום, לא נחלק רבי יהודה עם חכמים אלא מה דינה באותם ימים שהוא חולה, קודם שמת, **אבל גם רבי יהודה מודה, שמאחר שאמר לה, "הרי**

הוספות

¹ כן פירש בקונטרס, דקאי ארישא, דתנן במי שאחזו, הרי זה גיטך מהיום אם מתי מחולי זה, הרי זה גט אם מת, וקאמר מה היא כל ימי החולי. וקשה דהתם פריך עלה בגמרא, ולכי מיית הוי גיטא, והא אין גט לאחר מיתה, ומאי קושיא, אי קאי אמהיום, אם כן חל גט מחיים, ושם פירש בקונטרס, דלא קאי אמהיום, אלא מילתא באפיה נפשה היא. ויש לומר, דלעולם קאי אמהיום, וחכי פריך, כיון דאמר שהיא כאשת איש, אם כן לא חל הגט מחיים אלא לאחר מיתה, אם כן לכי מיית היכי הוי גט, הא אין גט לאחר מיתה. ומשני באומר מעת שאני בעולם, פירוש, מה שאמר מהיום היינו שיחול הגט שעה אחת קודם מיתתו, ולא דוקא מהיום ממש קאמר, אלא כלומר מהיום שאני בעולם, דכיון שתולה הדבר במיתתו, אינו חושש רק שיחול הגט מחיים. וכן משמע בתוספתא, דקתני זה גיטך מהיום, הימים שבינתיים זכאי במציאתה ובמעשה ידיה כו', משמע אף על גב דאמר מהיום, לא מהיום ממש קאמר. [תוס']

² כן פירש בקונטרס, אף על גב דתנאי הוא, צריך ברירה, כיון דאין בידו, ובשעת התנאי ספק הוא, והתנאי מתקיים מאליו, ואי לא משום ברירה, לא הוי גט. ולא דמי לשאר תנאים שבידו לקיימם, ודעתו לקיימם. [ומיהו הכא על כרחך אי אפשר אלא מטעם ברירה, כיון דמוקי לה במי שאחזו באומר מעת שאני בעולם פירוש שעה אחת קודם מיתתו, ואותה שעה שהגט חל אינה מבוררת, וידוע, וצריך ברירה. [ומכל מקום כדברי רש"י כן הוא אפילו בתנאי צריך ברירה, דהריני בועליך על מנת שירצה אבא, חשיב לקמן ברירה ... [תוס']]

מבין הכותים, שדעתו שאין ברירה בדבר התלוי בו, יתבאר בעזה"י להלן שאין הדבר כן.

מבין הכותים, שדעתו שאין ברירה בדבר התלוי בו, יתבאר בעזה"י להלן שאין הדבר כן.

הלוקח תבואה מהכותים

דינו כלוקח טבל ודאי

הכותים הם בני אומות שהביא מלך אשור לשומרון והתגייירו מפחד האריות שהיו¹. ויש דעה שגירותם גירות אמת, ולכן תבואתם חייבת במעשרות, ככל תבואת ישראל. והלוקח מהם תבואה, מחוייב להפריש ממנה, אפילו תרומה גדולה, **כי ודאי שלא עשרו את התבואה שמכרו לו, משום שאינם חוששים, להכשיל את ישראל באיסור טבל.**

ואף על פי שזהירים הם באיסור גזל, אינם חושבים לגזל, מה שלא נתנו את התרומות ומעשרות לכהנים וללויים, כי ממון זה אין לו תובעים, ויכולים הם לדחות כל כהן ולומר לו אתן לכהן אחר. וגם קודם הפרשה אינו נראה להם גזל. וגם סומכים על מה שדרשו חכמים, שהמוכר פטור מלעשר, שנאמר "ואכלת" למעט מוכר.

הלוקח יין מבין הכותים

הלוקח יין מבין הכותים, קודם שגזרו על יינם שיחשב יין נסך, או שלקח מהכותים יין שנעשה על ידי ישראל, אמנם היין אינו אסור בהנאה כיון נסך, אבל אסור לו לשתות את

הריני בועליך על מנת שירצה אבא

נחלקו חכמים בדין מי שבעל אשה, ואומר לה, "הריני בועליך לשם קידושין על מנת שירצה אבא".

לדעת תנא קמא, מאחר שאין אדם עושה בעילתו בעילת זנות, בודאי **נתכוון לקדש אותה בכל אופן**, גם אם לא ירצה אביו. ולפיכך, בין אם רצה האב, ובין אם לא רצה, האשה מקודשת.

ולדעת רבי שמעון בן יהודה משום רבי שמעון, לא נתכוון זה לקדש את האשה, אלא **אם ירצה האב**. ולפיכך, רק אם רצה האב היא מקודשת,

ואף על פי שבאותה שעה שקידש, ספק הוא אם ירצה האב או לא, כשנתרצה האב, אנו אומרים, הוברר הדבר שמתחילה התקיים התנאי, ולכן **היא מקודשת.**

ומכאן למדנו, שגם לדעת רבי שמעון, יש ברירה, כלומר המעשה מתקיים על סמך מה שיתברר לאחר זמן, גם בדבר שתלוי בדעת אחרים.

ומה שנראה לכאורה מדבריו בענין לוקח יין

הוספות

¹ ונבא מלך אשור מבבל ומכּוּתָהּ ומענא ומחמית וספרניים וישב בערי שִׁמְרוֹן תַּחַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּרְשׁוּ אֶת שִׁמְרוֹן וַיִּשְׁבּוּ בְּעָרֶיהָ. וַהֲיִי בְּתַחֲלֵת שְׁבַתָּם שָׁם לֹא יָרְאוּ אֶת ה' וַיִּשְׁלַח ה' בָּהֶם אֶת הָאֲרִיֹּת וַיַּהֲרִיז הָרָגִים בָּהֶם ... וַיָּצוּ מֶלֶךְ אֲשׁוּר לֵאמֹר הֲלִיכּוּ שָׁמָּה אֶחָד מֵהַכֹּהֲנִים אֲשֶׁר הִגְלִיתֶם מִשָּׁם וַיֵּלְכוּ וַיִּשְׁבּוּ שָׁם וַיִּרְסוּ אֶת מִשְׁפַּט אֱלֹהֵי הָאָרֶץ. וַיָּבֹא אֶחָד מֵהַכֹּהֲנִים אֲשֶׁר הִגְלוּ מִשְׁמָרוֹן וַיֵּשֶׁב בְּבֵית אֵל וַהֲיִי מוֹרָה אֲתָם אִיד וַיִּרְאוּ אֶת ה'. [מלכים ב' יז, כד-כח].

יהודה ורבי שמעון, שאין ברירה כשתולה בדעת עצמו, ולכן אי אפשר לסמוך על מה שיוברר אחרי כן כתרומות ומעשרות שיוכל לשתות עכשיו חולין.

ולפיכך הקשה, ממה שנתבאר לעיל, שלדעת רבי יהודה ורבי שמעון, יש ברירה בתולה בדעת אחרים.

ורבא השיב לו שלדעת רבי יהודה ורבי שמעון שיש ברירה, וטעמם במה שאסרו לעשות כדברי רבי מאיר, כי הם חוששים שמא קודם שיפריש יבקע הנוד וישפך היין, ולא יבוא לידי הפרשה לעולם, ונמצא שותה טבל, כי לעולם לא יובררו התרומות והמעשרות.¹ ורבי מאיר לא חשש לכך.

אופן הפרשת מעשר ראשון

יש מפרשים שנוטל עשירית ממה שנותר לאחר הפרשת התרומה. שאם מתחילה היו מאה לוג, והפריש שתי לוג לתרומה, כדין עין בינונית, שהיא אחד מחמישים, מהנותר לאחר הפרשת התרומה שהם תשעים ושמונה לוג, יפריש למעשר ראשון 9.8 לוג, שהם עשירית מהנותר.

ויש מפרשים שנוטל עשירית מכל התבואה שהיתה קודם הפרשת התרומה. כי מהתורה די בהפרשת חטיה אחת לתרומה, ולכן אף על פי שריבה בהפרשת התרומה, אין לו למעט על ידי זה מהמעשר, ואם מתחילה היו מאה לוג, יפריש עשרה לוג למעשר ראשון, אף על

היין, עד שיפריש ממנו תרומות ומעשרות, כדין יין טבל.

ונחלקו חכמים מה יעשה, אם אין לו אפשרות להפריש, כגון שאין לו כלים להפריש לתוכם את המעשרות [רש"י]. או בערב שבת בין השמשות, שאסור לו להפריש תרומות ומעשרות, ואין לו היתר אלא לקרוא להם שם.

א. רבי מאיר אומר, יאמר, "שני לוגין שאני עתיד להפריש ממאה, הרי הן תרומה, עשרה אחרים שאני עתיד להפריש יהיו מעשר ראשון, ותשעה נוספים שאני עתיד להפריש יהיו מעשר שני".

רש"י מפרש, שלאחר מכן מחלל מעשר שני על המעות, כי מה שיכול לעשות בהיתר עושה.

ותוסי מפרשים שאינו יכול לחללו, כי עדיין לא קבע לו מקום, ואי אפשר לחלל אלא לאחר הפרשה.

ואחר כך מותר לשתות את היין, שכל מה ששותה מתברר כחולין, וכשיפריש אחר כך את התרומות והמעשרות כפי שאמר, יתברר מה לתרומה, ומה למעשר.

ב. רבי יהודה ורבי שמעון ורבי יוסי אוסרים לעשות כן. ונאמרו שני אופנים לבאר טעמם.

רב משרשיא היה סבור, שטעמם של רבי

הוספות

¹ בפרק בכל מערבין מפרש רבא טעמא, משום דבעינן "ראשית", ששיריה ניכרין. ונראה דהתם גריס רבה, מדאיירי אביי בתריה. ועוד דהתם נמי מסיק טעמא כי הכא. [תוס'].

וכשאנו מברר מתחילה את כל פרטי המעשה, **יש סברא שלא יחול, אף כשיתבררו כל פרטיו**, כי ממה שהם מתבררים לאחר זמן, אין הוכחה שכך היתה כוונתו מתחילה, ואין לקיים את המעשה, אלא כפי כוונתו בשעה שעשאו.

והאופן השני הנחשב למעשה התלוי בברירה הוא, כשבירר את כל פרטי המעשה, אלא **שתלה אותו בעניין שיש ספק אם יתקיים, ואין ביד האדם לקיימו, אלא שיתכן שיתקיים מעצמו, כגון "הרי זה גיטך, אם אמות מחולי זה"**, או "אם ירדו גשמים בסוף שבוע הבא".

וכשתולה את המעשה בעניין כזה, **יש סברא שלא יחול המעשה, כי אפילו אם יתקיים העניין שתלה בו**, אין הוכחה, שמתחילה גמר בדעתו, שיחול המעשה. משום שאם היה גומר בדעתו שיחול, היה צריך להחילו בלא ספיקות.

ומכל מקום יש הבדל בין תולה את בירור פרטי המעשה, או את עצם קיום המעשה שפרטיו מבוררים, בעניין שעשוי להתברר על ידי עצמו, לתולה אותם בדבר שעשוי להתברר על ידי אחרים.

התולה בדבר שעשוי להתברר על ידי עצמו, כגון "הרי זה גט למי שארצה אחר כך", נראה מתוך דבריו, שבשעה שאמר כן, לא היתה דעתו גמורה למה מתכוון, **ויש יותר סברא שלא יחול המעשה, אף כשיברר את דעתו.** מה שאין כן כשתולה בדבר שעשוי להתברר על ידי אחרים, כגון "הרי זה גט למי שירצה אבא", שאין הדבר ברור מתוך דבריו, שעדיין לא גמר בדעתו למה הוא מתכוון, ואפשר שהתברר לבסוף, כמו שבאמת התכוון מתחילה.

פי שלאחר שהפריש שתי לוג לתרומה, נותרו רק תשעים ושמונה לוג שמהם מפריש את המעשרות.

מעשה התלוי בתנאי או בברירה

[סיכום הענין ממחדו"ק]

יש שעושה אדם מעשה הלכתי, כגון נותן גט לאשה, ומעכב את חלות המעשה, כלומר את חלות הגירושין עצמם, עד שיקרה עניין מסויים. יש אופנים שיחול המעשה, כשיתקיים אותו עניין שתלה בו את המעשה. ויש אופנים שלא יחול המעשה גם אם יתקיים אותו עניין שתלה בו את המעשה.

א. מעשה התלוי בתנאי.

מעשה התלוי בתנאי הוא, **כשהאדם מברר את כל פרטי המעשה, מתי יחול, ועל מה יחול, וכדומה, אלא שתולה אותו בעניין, שביד האדם לקיימו, ורוצה האדם לקיימו, כגון "הרי זה גיטך מיום פלוני, אם תתני לי מאתים זוז"**.

ובאופן הזה לדברי הכל, **כשנתקיים התנאי, חל המעשה, כי כשידוע לו, שהתנאי עומד להתקיים, אין ספק שמתחילה גמר בדעתו שיחול המעשה, אלא שרצה שתחילה יתקיים העניין שתלה בו, ורק אחר כך יחול המעשה.**

ב. מעשה התלוי בברירה.

שני אופנים נחשבים למעשה התלוי בברירה. **האחד הוא כשלא בירר מתחילה את כל פרטי המעשה עצמו, ואפילו לא תלאו בשום תנאי, כגון שלא בירר מתי יחול, כגון "הרי זה גיטך שעה אחת קודם מותי"**, ששעה זו עדיין אינה ידועה, **או שלא בירר על מי יחול, כגון שאמר "הרי גט זה לאשה שארצה אחר כך"**, שאין ידוע את מי ירצה לגרש.

ותורכית יתיכי די תהוין רשאה ושלטאה
בנפשייכי למהך להתנסבא לכל מאן
דיתיצביין ואינש לא ימחי בידייכי מן
יומא דגן ולעלם ודן די יהוי ליכי מינאי גט
פטורין וספר תירוכין ואגרת שבוקין כדת
משה וישראל"]=הפרדתי אותך לעצמך ...
שהיית אשתי מקודם ועכשיו הפרדתי ועזבתי
וגירשתי אותך שתהיי רשאית ושלטת בעצמך
ללכת להינשא לכל מי שתצרי ואיש לא ימחה
בידך מהיום ולעולם וזה יהיה לך ממני גט
פירודים וספר גירושין ואגרת עזיבה כדת משה
וישראל].

ותורף של שטר, הוא עיקר השטר, **שבו**
כותבים למי נעשה השטר, כגון בגט,
כותבים בו שם האיש והאשה, **ועל מה**
נעשה, כגון במכר, שכותבים בו איזה
שדה מכורה, **וכן** כתוב בתורף **באיזה זמן**
נעשה השטר.

ונחלקו חכמים במשנתנו, אם סופר יכול
להכין אצלו טופסי שטרות של גיטין
והלוואות ומכר, ויניח את מקום התורף
פנוי, כלומר את מקום השמות שבשטר,
ואת הזמן, וכל הפרטים המשתנים,
ויהיו השטרות מוכנים אצלו, כדי
שכשיבואו הצריכים להם, אם לא יהיה
לו פנאי לכתוב, יוכל לתת להם מה שכבר
הכין, וימלא את החסר בלבד.

ונחלקו החכמים בדין מעשה התלוי
בברירה:

לדעת רב יהודה ורבא, רבי מאיר ורבי יהודה
ורבי שמעון אומרים, שכל מעשה התלוי
בדבר שיתברר אחר כך, בין אם יתברר על ידי
העושה, בין אם יתברר על ידי אחרים,
כשיתברר הדבר **יחול המעשה**.

ורבי יוסי אומר, שלא יחול המעשה, אלא אם הוא
תלוי בדבר שבוודאי יתברר, כגון "אם אמות מחולי
זה", שבוודאי לא יישאר בחוליו לעולם, אלא או
ימות ממנו, או יבריא. אבל אם המעשה תלוי בדבר
שאפשר שלא יתקיים לעולם, אף על פי שלבסוף
התקיים הדבר כפי שאמר, לא יחול המעשה.

ולדעת רב מרשיא ורב יוסף ועוד
אמוראים, רק רבי מאיר אומר, שכל מעשה
התלוי בדבר שיתברר אחר כך, בין אם יתברר
על ידי העושה, בין אם יתברר על ידי אחרים,
כשיתברר הדבר, **יחול המעשה. אבל רבי**
יהודה ורבי שמעון אומרים, שלא יחול
המעשה, אלא **כשתלה אותו בדבר, שיתברר**
על ידי אחרים.

ולדעת רבי יוחנן, כל מעשה שתלאו בברירה,
בין בדבר שיתברר על ידו, בין בדבר שיתברר
על ידי אחרים, אפילו יתברר הדבר, **לא יחול**
המעשה.

דף כו

כתיבת טופסי שטרות

טופס של שטר הוא נוסח קבוע שיש בכל
השטרות מאותו מענין, כגון בגיטין,
הטופס הוא, "פטורית יתיכי ליכי ... דהוית
אינתית מקדמת דנא וכדו פטורית ושבקית

א. דעת תנא קמא

בעניין כתיבת טופסי שטרות

הסופרים יכולים להכין אצלם טפסי
שטרות, הן של גיטין, והן של הלוואה,

יכולים לכותבו קודם שנתבקשו, ובכלל זה מקום האיש ומקום האשה ומקום הרי את מותרת לכל אדם¹, שכל אלו הם עיקר השטר, הצריך להיות נכתב לשמה. וכן לא יכתוב את הזמן, קודם שבאו לבקש ממנו לכתוב להם גט, שלא יהיה השטר מוקדם.

ומאחר שכן הוא, היה ראוי שגם הטופס לא יהא נכתב קודם שנתבקשו הסופרים לכתבו, שלא יחליפו בינו לבין התורף.

אלא מפני תקנת הסופרים, שיהיו להם שטרות מזומנים, התיירו להם לכתוב טופסי גיטין.

ושאר שטרות, אף שלא נאמר בהם דין כתיבה לשמה, ומעיקר הדין גם את התורף אפשר לכתוב בהם שלא לשמה, גזרו בהם משום גיטין, ואמרו, שכל השטרות לא יכתבו את התורף שלהם עד שידעו למי הם נכתבים, ויכתבו עבורם.

וכל זה כדעת רבי אלעזר, האומר עדי מסירה כרתי. אבל לדעת רבי מאיר, האומר, עדי חתימה כרתי, הסופרים יכולים לכתוב הכל, טופס ותורף, קודם שנתבקשו, [מטעם שיתבאר בעזה"י בסמוך].

ב. לדברי רבי שבתי אמר חזקיה, דעת תנא קמא כדעת רבי מאיר, האומר, עדי חתימה כרתי.

כלומר קיום השטר נעשה על ידי העדים החותמים בו, וכשאמרה תורה "וְכָתַבְתָּ"

והן של מכר, ובתנאי שיניחו את מקום התורף פנוי.

בגט יניחו פנוי את המקומות הבאים: (א) מקום האיש. (ב) מקום האשה. (ג) מקום הזמן.

בשטרי הלוואה יניח פנוי את המקומות הבאים: (א) מקום המלוה. (ב) מקום הלוה. (ג) מקום המעות. (ד) מקום הזמן.

ובשטרי מכר יניחו פנוי את המקומות הבאים: (א) מקום הלוקח (ב) ומקום המוכר (ג) מקום המעות (ד) מקום השדה (ה) ומקום הזמן.

ונחלקו אמוראים כדעת מי שנה תנא קמא דין זה ומה טעמו.

א. לדברי רבי יונתן וכן לדברי רב יהודה אמר שמואל, דעת תנא קמא כדעת רבי אלעזר, האומר, עדי מסירה כרתי.

כלומר, מדין תורה אין העדים צריכים לחתום בשטר, וחותמים עליו רק מפני תיקון העולם. והעדים הנצרכים בשטר, הם העדים שהשטר נמסר בפניהם.

וכשאמרה תורה לענין כתיבת הגט, "וְכָתַבְתָּ לָּהּ" לשמה, הכוונה לכתיבת עיקר השטר, כלומר לכתיבת התורף, ולא לחתימת העדים.

ולפיכך, כל שלא נכתב התורף לשמה, השטר פסול מהתורה, ואין הסופרים

הוספות

¹ בכל דוכתי משמע שכותבין לשון זה בגט. ובפרק בתרא נמי תניא גופו של גט הרי את מותרת לכל אדם. והנהיג רבינו תם לכתוב לשון זה בגט. אבל בטופסי גיטין לא היה כתוב. ומכל מקום אין להוציא לעז על גיטין הראשונים, שהרי מאריכין לכתוב כמה לשונות בגט, דחשיב כמו הרי את מותרת לכל אדם. [תוס'].
- קד -

חכמים, שאם יהיו הגיטין מזומנים, פעמים כשתהיה ביניהם קטטה, והבעל יכעס על האשה, כיון שימצא גט מזומן, יתן לה מתוך כעסו, ונמצאת עגונה [=כלומר מגורשת].

ויש אומרים שלדבריו משנתנו כדעת רבי אלעזר, שמעיקר הדין היה ראוי שהסופר לא יכתוב גם את הטופס, כפי שנתבאר. אלא שחששו חכמים, שמא ירצה הבעל לצאת למדינת הים, ואם לא ימצא גט מזומן, לא ירצה להתעכב, ויצא בלא לגרשה, ולכן התירו לסופרים לכתוב הטופס.

ג. דעת רבי אלעזר

בעניין כתיבת טופסי שטרות

הסופרים יכולים להכין אצלם טופסי שטרות של הלוואה ושל מכר, על ידי שיניחו את מקום התורף פנוי¹. אבל טופסי גיטין אינם יכולים להכין, גם לא על ידי הנחת מקום התורף.

והטעם לחילוק בין גיטין לשאר שטרות, שבגיטין נאמר "וְכָתַב לָהּ" לשמה, ודעת רבי אלעזר, שהכוונה לכתיבת עיקר השטר, כלומר לתורפו של שטר. ואף שאין הטופס בכלל זה, כדי שלא יבואו

לָהּ" לשמה, הכוונה לחתימת העדים, שיחתמו העדים לשם גירושין של איש ואשה אלו.

אבל כתיבת השטר עצמה, אינה צריכה להיות לשמה כלל. אלא שחכמים אמרו, אם מעצמו יכתוב סופר גט לאיש ואשה מסוימים, יש לחוש, שתשמע האשה שכותב הסופר גט על גירושה, ותהא סבורה שבעלה אמר לו כן, ויבואו לידי קטטה.

ולכן אמרו, שאת שם האיש והאשה לא יכתוב הסופר. והוא הדין למקום הזמן שלא יהיה השטר מוקדם.

אבל מקום "הרי את מותרת לכל אדם" הסופר רשאי לכתוב.

ומאחר שגזרו, שהסופרים לא יכתבו שמות בגיטין קודם שנתבקשו לכותבם, אמרו חכמים, שגם בשאר שטרות לא יכתבו את השמות בשטר, וכן את המקח והמעות עד שיתבקשו.

ג. לדברי רב חסדא אמר אבימי, טעם התנא של משנתנו, שהסופרים כותבים טופס ולא תורף, משום תקנת עגונות.

יש אומרים שלדבריו, משנתנו כדעת רבי מאיר, שמעיקר הדין הסופר יכול לכתוב את כל הגט שלא לשמה, אלא שחששו

הוספות

¹ כן פירש בקונטרס, ובלבד שיניח מקומות הללו. וקשה לר"י... ונראה לר"י, דרבי אלעזר מכשיר בשטרות אפילו תורף ... ואם תאמר ומנא ליה לגמרא דרבי אלעזר מכשיר בשטרות אפילו תורף ... ויש לומר דאם איתא דלא מכשיר אלא בטופס, היה לו לקבוע דברי רבי אלעזר אחר תנא קמא והיה לו לקצר ולשנות רבי אלעזר פוסל בגיטין נשים, ורבי יהודה פוסל בכולן. וגם היה ראוי לשנות בסדר זה, שכל אחד מחמיר משלפניו. אבל אי רבי אלעזר אתא לאכשורי בשטרות אפילו תורף, ניחא דתנא דברי רבי יהודה קודם, משום דקאי אתנא קמא דאירי בטופס, ורבי אלעזר בשטרות מכשיר טפי מתנא קמא ובגיטין פסיל טפי. [תוס']

והוסיפו ואמרו, שלא רק גט לא יכתבו כלל, אלא גם שאר שטרות לא יכתבו כלל [=גזרו שאר שטרות אטו גיטין].

שלוש פעמים העמיד שמואל את המשנה כרבי אלעזר

שלוש משניות השנויות במסכת זו בסתם, בלא הזכרת שם תנא, העמיד אותן שמואל כדעת רבי אלעזר, האומר שעדי מסירה כרתי, וצריך לכתוב את התורף לשמה, וכהלכתו.

(א) האחת היא מה ששינו בדף כ"א, אין כותבים את הגט על המחובר.

והעמידה שמואל כדעת רבי אלעזר, שעיקר הגט הוא התורף, כלומר מקום כתיבת שם האיש והאשה והמקום והזמן והרי את מותרת לכל אדם, ואותו אין כותבים על המחובר, אבל כתיבת טופס הגט במחובר, אינה פוסלת אותו

(ב) השניה היא מה ששינו בדף כ"ב, שהכל כשרים לכתוב את הגט, אפילו חרש שוטה וקטן.

וביאר שמואל שהכוונה לכתיבת הטופס, שהוא כשר בכתיבת חרש שוטה וקטן אבל את התורף יש לכתוב כהלכתו.

(ג) והשלישית היא משנתנו, בה שינו, שכותבים טופסי גיטין, אבל לא תורף.

כדעת רבי אלעזר שעיקר הגט הוא התורף ויש לכתוב אותו לשמה.

והוצרך שמואל להעמיד את שלוש המשניות כדעת רבי אלעזר.

להחליף בין טופס הגט לתורף הגט, אמרו, שגם טופס של גט וגם תורף של גט לא יכתבו הסופרים מעצמם.

וכל זה בגיטין, שנאמר בהם "וְכָתַב לָהּ" לשמה, אבל שאר שטרות, שלא נאמר בהם כתיבה לשמה, מעיקר הדין אפילו את התורף יכולים לכתוב. אלא כדי שלא יחליפו בינם לבין גיטין אמרו שלא יכתבו בהם את התורף לשמה [גזרה תורף שאר שטרות משום תורף גט]. אבל על הטופס לא גזרו שלא לכתבו, [שהרי תורף שלהם עצמו הוא משום גזרה ואין גוזרים גזרה לגזרה].

ולדעת האומרים, שגם דעת תנא קמא היא כדעת רבי אלעזר, שעדי מסירה כרתי, תרי תנאי נינהו ואליבא דרבי אלעזר.

ב. דעת רבי יהודה

בעניין כתיבת טופסי שטרות

שום שטר אין הסופרים יכולים לכתבו כלל, אפילו לא את טופסו, קודם שנתבקשו, ואף לא על ידי הנחת מקום התורף.

וטעמו של רבי יהודה, כי עדי מסירה כרתי, ולכן, בגט שצריך להיות נכתב לשמה, אם נכתב התורף שלא לשמה, הגט פסול.

וגזרו שלא יכתבו גם את הטופס של הגט קודם שבאו לבקש מהם [=גזרו טופס אטו תורף].

לשיר את מקום הזמן.

ושיר זה אינו משום שצריך שיכתב הזמן לשמה, אלא כדי שלא יהא השטר מוקדם. שכל שטר שנכתב בו זמן מוקדם מהזמן שחל השטר בפועל, הרי זה פסול.

ולדעת האומרים שהסיבה לכך, שתקנו לכתוב זמן בגט, כדי שלא יוכל להציל את אשתו אם תזנה, על ידי שייתן לה גט בלא זמן, ותאמר כבר הייתי גרושה כשזנתי [כפי שנתבאר בדף י"ז]. טעם נכון הוא, בין בגט מן הנישואין ובין בגט מן האירוסין, שהן אשתו והן ארוסתו, אם הן מזנות הן חייבות מיתה, ויש לחוש שיבוא להציל אותן על ידי גט בלא זמן.

ולדעת האומרים שהסיבה לכך שתיקנו לכתוב זמן בגט, משום שעל ידי הגט מתברר מתי האשה יוצאת מבעלה, ופירות נכסיה שלה. טעם נכון הוא בגט מהנשואין, שהנשואה פירות נכסיה לבעלה, ומשיצאה ממנו הפירות שלה. אבל הארוסה אף בעודה ארוסה פירותיה שלה², ואם כן למה יש לפסול גט מאירוסין כשהזמן מוקדם.

ואמר רב עמרם, ששמע מעולא טעם נוסף לכתיבת זמן בגט, והוא טעם נכון גם בגט מאירוסין, והוא משום תקנת הוולד, שאם לא יהיה זמן כתוב בגט, יש

שאם היה אומר כן רק במשנה הראשונה, ששנינו בה שאין כותבים את הגט על המחובר. היה מקום לומר שרק היא כדעת רבי אלעזר, שהרי היא מסיימת, "כתבו על המחובר", ועל כרחך כוונת המשנה אין כותבים תורף על המחובר, אבל כותבים טופס, וכדעת רבי אלעזר.

אבל מה ששנינו, שהכל כשרים לכתוב את הגט, ואפילו חרש שוטה וקטן, היה מקום לומר, שהיא כדעת רבי מאיר. וגם את התורף הכל כשרים לכתוב. ולפיכך ביאר שמואל, שגם משנה זו היא כדעת רבי אלעזר, ורק את הטופס הכל כשרים לכתוב¹.

ועדיין היה מקום לומר, דווקא שתי משניות אלו הם כדעת רבי אלעזר, וכפי שהעמידם בכתיבת הטופס. אבל משנתנו, מאחר שרבי אלעזר חולק בה על תנא קמא, מסתבר שתנא קמא רבי מאיר הוא. לפיכך אמר שמואל, שגם תנא קמא הוא כדעת רבי אלעזר, ותרי תנאי אליבא דרבי אלעזר.

שיר מקום הזמן בגט

נתבאר שגם לדעת האומרים שהסופרים רשאים לכתוב טופסי גיטין, הם צריכים

הוספות

¹ וסיפא דקתני שאין קיום הגט אלא בחותמיו, לאו לאכשורי תורף דחרש שוטה וקטן, דשלא לשמה קאי, אלא אמציעתא קאי, האשה כותבת את גיטה לשמה, והאיש שוברו, שאין קיום הגט אלא במסירתו ולא בחתימתו. והא דנקט חותמיו, משום דרוב עדי מסירה הם החתומים בו, ורוב גיטין חתומים הם אפילו לרבי אלעזר מפני תיקון העולם. [רש"י].

² שאינו אוכל פירות אלא משעת תנאי כתובה ואילך, שהוא מתחייב בפרקונה. [רש"י].

רבי אבא בר שילא אמר רב המנונא סבא
אמר רב אדא בר אהבה **אמר רב, הלכה
כרבי אלעזר, שפוסל בגט אפילו טופס,**
שלא יבואו לכתוב את התורף.

וקרא רב על רבי אלעזר, טובינא דחכימי,
כלומר, מאושר שבחכמים. **ומשמע** מזה,
שבא לפסוק הלכה כרבי אלעזר גם
בשאר שטרות, שבהם הוא מתיר לכתוב
את הטופס, שלא כרבי יהודה הפוסל.

אין לחוש ל"מחזי כשקרא"

אשרתא דדייני, הוא שטר קיום ואישור
שהדיינים כותבים, כשבאים עדים
לפניהם, כדי לקיים את החתימות שלהם
בשטר כלשהו.

וכותבים בשטר הקיום, "במותב תלתא
הוינא" [=במושב שלושה היינו], "ואתו
פלוני ופלוני ואסהידו אחתימות ידיהו"
[=ובאו פלוני ופלוני והעידו על חתימות
ידיהם], "ואשרנוהי וקיימנוהי כדחזי"
[=ואשרנו וקיימנו את השטר כראוי],

לחוש שהבעל יקח את הגט הזה, הנכתב
לה באירוסיה, ויתן לה אותו רק לאחר
שישאנה, ותוליד לו וולד, וכשתוציא את
הגט, ובו הזמן המוקדם, יאמרו רק
נתקדשה ומיד התגרשה ולא נישאת כלל,
והוולד בזנות נולד, ופגם הוא למשפחה.¹
וכן שנינו, שהאומר כתבו גט לארוסתי,
ואתן לה אותו לאחר שאשאנה, פסול
הוא,² שמא תתעבר כשיכנסנה,
וכשתוציא גט הנכתב לה באירוסין,
יאמרו נתגרשה קודם לכן, וגיטה קודם
לבנה, והוא פגום.

מסקנת הסוגיה בענין

כתיבת טופסי שטרות

נתבאר, שנחלקו חכמים אם הסופרים
רשאים לכתוב טופסי גיטין ושאר
שטרות.

ולענין גיטין נתבאר, שלדעת רבי אלעזר,
אפילו טופס שלא נכתב לשמה פסול,
ותנא קמא מכשיר. ואמר רבי זירא אמר

הוספות

¹ ואם תאמר, מה קפידא הוא שיכתוב הסופר זמן, והא ליכא למיחש שיבא לגרש בגט זה אחר נישואין, שהרי עדים לא יחתמו לו, דחזו שהוא מוקדם, ואיכא למיחש בנישואין משום פירי. ואומר רבינו תם דכיון שרואין העדים שכתב בגט ארוסתי, יחתמו אחר הנישואין, כי יסברו דעודה ארוסה. [ו] ואם תאמר, כשיניח מקום הזמן נמי, ויכתבו זמן ביום גרושין, איכא למיחש שיאמרו גיטה קודם לבנה, כיון שרואין שכתוב בגט ארוסתי, וסבורין שלא ניסת לו מעולם, וגם יפסידו חלקוחות פירות שמכר להם הבעל שלא כדין, דיאמרו ארוסה היתה ואין לו פירות. ויש לומר דלקוחות לא יקנו פירות אם לא שידע שנשואה היתה, ויביאו עדים על כך, וגם על בנה ידקדקו ויראו שנתעברה לפני הזמן הכתוב בגט, ויתברר הדבר שניסת. אי"י יש לדבר קול שנישאת אלא שאין זמן הנישואין ידוע כל כך, וידעו דמה שכתוב בגט ארוסתי לפי שנכתב קודם נישואין, אבל אם נכתב זמן של קודם נישואין, יאמרו כל שעה דגיטה קודם לבנה. אבל קשה דלמה לן טעמא דגיטה קודם לבנה, כיון שהיא נשואה, וכתוב בו זמן של אירוסין, יפסל למאן דאמר משום פירי, כמו גט שאין בו זמן כלל, שאין שום הוכחה מתוך זמן הכתוב בגט זה. [תוס'].]

² פירש בקונטרס, פסול משום דהוי גט ישן. וקשה דאינו גט כלל, ובגט ישן אם נתגרשה תינשא לכתחלה ... ואומר רבינו תם, דבגט ישן ליכא אלא ייחוד בעלמא, והכא דכנסה, גרע טפי, דודאי איכא ביאה. [ו] ואם תאמר דביבמות ... גרסינן אחך מילתא, לכשאכנסנה אגרשנה, הרי זה גט, מפני שבידו לגרשה. ולפירוש הקונטרס נחא, דפירש שם דגט ישן מיהא הוי. ורבינו תם מפרש, דהתם איירי כשכתב בו זמן הנתינה, דאפילו גט ישן לא הוי, והכא כשכתב זמן קודם נישואין. [תוס'].]

וחותמים הדיינים על השטר הזה.

צריכים להיות כתובים לשמה, מודה רבי אלעזר שכשרים, ואין לחוש שנראה כשקר כשהם נכתבו קודם המעשה.

וכן מבואר מדברי רבי אסי אמר רבי יוחנן, שאמר, שטר שלוה בו, שכתוב בו ביום זה לוה פלוני והתחייב להשיב את ההלוואה, ופרע את החוב בו ביום, אי אפשר לחזור וללוות באותו שטר, אפילו בו ביום, אף על פי שאם יכתוב שטר אחר גם כן יכתוב בו בדיוק את אותו נוסח עם אותו תאריך, והטעם לכך, כי השטר הראשון כבר נמחל שעבודו בפירעון ראשון.

שבפירעון ההלוואה הראשונה בטל השטר, ואין הקרקעות משועבדות שוב למלוה השניה, שלא עליה נחתם שטר זה, והוא לא מלוה על פה.

ורק מהטעם הזה אי אפשר לחזור וללוות בו, אבל משום שנכתב קודם להלוואה שניה, אין לפסול אותו, כי אין לחוש במה שנראה כשקר.²

דף כז

המביא גט ואבד ממנו

ומצא גט כדוגמתו

שליח שהוליד גט ממקום למקום, ואבד

ואמר רב פפי משמו של רבא, שאם כתבו הדיינים את האשרתא, קודם שהעידו עדי הקיום בפניהם, אף על פי שחתמו על האשרתא רק אחר כך, השטר הזה פסול. משום שהוא נראה כדבר שקר, שבשעה שכתבו בו, "ואתו פלוני ופלוני ואסהידו אחתימות ידיהו", עדיין לא באו לפניהם, ועוד לא העידו על כך.

ומכאן הקשו על מה שנתבאר לעיל, שהלכה כרבי אלעזר שבכל שאר השטרות חוץ מגיטין, יכולים הסופרים לכתוב את הטופס גם קודם שהיתה הלוואה ומכר, אף על פי שדבר זה נראה לכאורה כשקר, שהרי עוד לא היתה לא הלוואה ולא מכר.¹

ומסקנת הגמרא כפי המבואר לעיל, שיכולים הסופרים לכתוב טופסי השטר קודם המעשה, ואין לחוש שנראה כדבר שקר, שכך אמר רב נחמן, אומר היה רבי מאיר, הגט כשר אפילו כשמצאו באשפה, ולא נכתב לשמה כלל, ובלבד שיחתמו בו עדים לשמה, ואין לחוש שנראה כדבר שקר, מה שנכתב תחילה.

ואפילו רבי אלעזר אינו חולק על רבי מאיר אלא בגט, כי אומר שצריך להיות כתוב לשמה, אבל בשאר שטרות שאינם

הוספות

¹ ואם תאמר ורב פפי מאי שנא דנקט אשרתא טפי מכל שטרות. ואומר ר"י דרבותא היא באשרתא, אף על פי שיועיל שחתימת העדים אמת, ומזומנים העדים לפנייהם לקיימה. [תוס'].

² תימה, דמסיק דליתא לרב פפי, ורב נמי לא סבר לה. ובפרק שני דכתובות פריך מינה לרב ... ויש לומר ... ואית דלא גריס הכא לרב פפי, אלא וליתא, ופירוש, וליתא לקושיא, דבשטרות לא חיישינן למיחזי כשיקרא, דאמר רב נחמן ... ודוקא באשרתא חיישינן למיחזי כשיקרא, שהוא קיום השטר ... [תוס'].

ג. יש אומרים **שלא שהה אדם שם**. ואמר רב יהודה אמר **שמואל שכן ההלכה**.

ד. לדברי רבי, **שלא שהה כדי לכתוב את הגט**.²

ה. לדברי רבי יצחק, **שלא שהה כדי לקרותו**.

ו. אחרים אומרים, **שלא שהה כדי לכותבו ולקרותו**.

לא נמצא הגט לאלתר

שליח שהוליד גט ממקום למקום, ואבד ממנו הגט, ולא מצאו מיד, אלא לאחר שיעבור הזמן הנחשב כמצאה מיד. גם כן יש מקרים, שכשנמצא הגט או אומרים בוודאי זהו שאבד, וכשר לגרש בו, ויש מקרים שיש לחוש שאין זה הגט שאבד, ולפיכך פסול לגרש בו. ונחלקו חכמים בדבר.

ומתחילה נכתוב בעזה"י את דעותיהם בדיון זה, ולאחר מכן יתבאר בעזה"י, מניין שכן דעתם.

א. לדעת רבה, האופן שבו אם נמצא הגט לאחר זמן, כלומר שלא לאלתר, יש לחוש שהגט הנמצא אינו זה שאבד, הוא, כשיתקיימו שני דברים. (א) שאבד הגט במקום שהשיירות מצויות בו. (ב) וגם הוחזקו איש ואשה אחרים ששמותיהם

ממנו הגט, ולאחר מכן מצאו. יש מקרים בהם אנו אומרים שהגט הנמצא הוא בוודאי זה שאבד, וכשר לגרש בו. ויש מקרים בהם אנו אומרים שיש חשש שאין זה הגט שאבד, אלא מאחר נפל, ופסול לגרש בו.

נמצא הגט לאלתר

שליח שהוליד גט ממקום למקום, ואבד ממנו הגט, ומיד לאחר שאבד ממנו מצא אותו, בכל אופן, בוודאי זהו הגט שאבד ממנו, וכשר לגרש בו. ואפילו אם אבד במקום ששיירות מצויות בו, וגם הוחזק אדם נוסף ששמו ושם אשתו כשם האיש והאשה שנכתב הגט לשם. ונחלקו חכמים, מתי ימצא הגט, ויחשב כנמצא לאלתר.

א. לדברי רבי נתן, כשלא שהה שם כדי שתעבור שיירה ותשרה, כלומר כשיעור זמן שתוכל לעבור שיירה שם ולחנות.¹

ב. לדברי רבי שמעון בן אלעזר, שיהא אדם עומד, ורואה, שלא עבר שם אדם, כלומר אין הדבר תלוי בשיעור זמן, אלא צריך שיהא אדם עומד ורואה בפועל שלא עבר אדם שם משעה שעבר השליח הזה שם עד שעת מציאת הגט. ואמר רבה בר בר חנה אמר רב יצחק בר שמואל שכן ההלכה.

הוספות

¹ מפרש רבינו תם ותשרה לשון סעודה, כמו שירותא, דמתוך שמוציאים כליהם כדי לסעוד, חיישינן שמא נפל מהם. [תוס']

² שיעורא בעלמא נתנו בו. [רש"י].

אלו, וחתמו אותם עדים בגט שנעשה לאיש והאשה האחרים, שעד כדי כך אין לחוש.

ד. לדעת רב אשי, כשנמצא הגט לאחר זמן מרובה, בדרך כלל יש לחוש, שלא זה הגט שאבד, ולפיכך פסול לגרש בו. והאופן שבו אין לחוש לכך, והגט כשר, הוא, כשיש לשליח בגט סימן מובהק, כגון נקב בצד אות פלונית, אבל אם אמר שיש בו נקב בלא לציין מקומו, אין זה סימן מובהק, ואין מחזירים את הגט על פיו.³

ובאמת הכל מודים, שכשיש לשליח סימן מובהק בגט, מחזירים לו את הגט, אלא שלדעת רבה ורבי זירא פעמים מחזירים לו גם בלא סימן מובהק כמבואר בדבריהם.

סימן מובהק בגט

במשנה ובברייתא הובאו סימנים

כשמות האיש והאשה שנכתב הגט לשמם [=הוחזקו שני יוסף בן שמעון]. וללשון ראשון, כן היא גם דעת רבי זירא.

ב. לדעת רבי זירא ללשון שני, האופן שבו אם נמצא הגט לאחר זמן, כלומר שלא לאלתר, יש לחוש שהגט הנמצא אינו זה שאבד, הוא, כשיתקיים דבר אחד, והוא, (א) שאבד הגט במקום שהשירות מצויות בו.

ג. לדעת רבי ירמיה, כשנמצא הגט לאחר זמן מרובה, בדרך כלל יש לחוש, שלא זה הגט שאבד, ולפיכך פסול לגרש בו.¹ והאופן שבו אין לחוש לכך, והגט כשר, הוא, כשאומרים העדים החתומים בגט, מעולם לא חתמנו על שום גט, חוץ מהגט של יוסף בן שמעון זה, שאבד ממנו הגט.² שמאחר שהם חתומים בגט, אין לחוש, שהיו גם איש ואשה אחרים ששמותיהם כאלו, וגם עדים אחרים ששמותיהם כמו

הוספות

¹ יליע, אם לדעת רבי ירמיה ורב אשי, כל זמן שאין עדים, או סימן מובהק, יש לחשוש שהגט הנמצא אינו זה שאבד, או שמודים הם, שאם אין סיבות לחשוש לזה, כדברי רבה, או כדברי רבי זירא, אין חוששים שהגט הנמצא אינו זה שאבד, ורק באו להשמיע, שאפילו במקום שהשירות מצויות, והוחזקו שני יוסף בן שמעון, יש אופן שהגט כשר לגרש בו, ואין חוששים שהגט הנמצא אינו זה שאבד.

² מתוך הלשון משמע שיודעין שלא חתמו אלא על אחד, אבל אין מכירים מי הוא אותו יוסף בן שמעון. ותימה דאם כן אמאי מהימנין ליה לומר שהוא שלו יותר משאל היו אומרים העדים כלום שלא היה נאמן לומר שהוא שלו ולא מהדרין ליה בטביעות עין דחיישינן שמא הוא משקר. ואומר ר"י דלעולם לא חשדינן ליה שישקר במזיד לומר שהוא שלו לקלקלה דמשום להרויח פשיטי דספרא לא היה מקלקלה ... אבל כשאין העדים אומרים כלום חיישינן שמא הוא סבור שהוא שלו לפי שאין יודע שיש יוסף בן שמעון אחר או יודע ואין נראה לו לחוש שגם הוא אבד גט ולכך אומר שהוא מכיר אף על פי שאינו מכיר. ובקונטרס פירש כגון דקאמרי עדים החתומים בו מעולם לא חתמנו אלא על גט אחד של שם זה ואותו חתמנו לאיש זה התובע, ולפי זה צריך לומר, שלא ראו עדים חתימת הגט, שאם ראו ואומרים שהוא כתב ידם, ולזה חתמו, פשיטא שיחזיר ... [תוס'].

³ הא דאמרין באלו מציאות, שמחזירין אבדה בסימנין, ואיבעיא לן התם דאורייתא או דרבנן, לרב אשי נמי מספקא ליה, הילכך באיסור אשת איש לא סמכינן אסימנין בעלמא, דלמא סימנין דרבנן, ובממונא הוא דמצו רבנן להפקיע, דהפקר ב"ד הפקר. וטעמא דתקנתא התם מפרש. אבל למישרי איסורא לא מצו רבנן לעקור דבר מן התורה. והאי דלא אמר קסבר סימנין דרבנן, משום דהתם מיבעיא לן, ומהכא לא מצינן למיפשט, דהא אי נמי מספקא ליה, קאסר מספיקא. [רש"י].

רבה למד זאת מסתירת שתי משניות. במשנתנו מבואר, שאם נמצא הגט לאחר זמן מרובה, הוא פסול.

ובמסכת בבא מציעא שנינו, שאם נמצאו גיטי נשים וכן שטרות שחרורי עבדים, ודייתיקי כלומר צוואת שכיב מרע, ושטרי מתנות בריא, ושוברים, אינו מחזיר את הגט, לא לבעל ולא לאשה, וכן בכולם אין מחזיר לא לזה ולא לזה. והטעם לכך כי אי אפשר לדעת ממנו נפלו, ואם נפל הגט מהאשה, כשינתן הגט לבעל, היא מפסידה, שכשתביא עדים על גירושיה, ותתבע כתובתה, יאמר לה הבעל, כבר שילמתי, והראיה לכך, שנתת גיטך אצלי. ואם נפל הגט מהאיש, כשיתנו אותו לאשה תינשא בו שלא כדן שהרי לא נתגרשה בו.

ומשמע שכן הדין כשאין לדעת ממנו נפל הגט, וכל אחד אומר ממני נפל, אבל אם אומר הבעל, כתבתי את הגט לתת לה, ועדיין לא נתתי, תנו לה ותתגרש בו, מאחר שאין כאן מיחוש, **נותנים לה,** והיא מגורשת, **אף על פי שנמצא הגט לאחר זמן מרובה.**

ושלא תהא סתירה בין שתי המשניות אמר רבה שמשנתנו שנויה במקום שהשיירות

שנחשבים כסימנים מובהקים, שעל ידם מבורר שהגט הנמצא הוא הגט שאבד.

כגון מצאו בחפיסה, היא חמת קטנה של עור, או בדלוסקמא, הוא שק שזקנים נותנים בו דברים שלהם, או **מצאו קשור בכיס או בארנקי או בטבעת ומכיר אותם.** או שמצאו בין כליו בביתו, אפילו לזמן מרובה כשר¹.

טביעת עין לצורבא מרבנן

מי שהוא צורבא מרבנן, כלומר תלמיד חכם, שאינו משקר, **מחזירים לו את הגט, גם כשאומר שמכיר אותו בטביעות עין,** בלא שום סימן.

מנין למדו שפעמים

הגט כשר ופעמים פסול

נתבאר, שכשנמצא הגט לאחר זמן, פעמים אנו אומרים שהגט הנמצא הוא הגט שאבד, וכשר לגרש בו, ופעמים אנו אומרים, שמא גט אחר הוא, ופסול לגרש בו.

וענין זה, שפעמים הגט כשר, ופעמים הגט פסול, למדוהו חכמים מסתירת המשניות, כפי שיתבאר בעזה"י.

הוספות

¹ **אם יש סימן מובהק בגט עצמו, או שמכירים אותו בטביעות העין,** אין חשש שאין זה הגט שאבד, **וכשר לגרש בו,** [וי"מ שבאופן הזה כשר, אפילו אם ידוע שאבדו בפני עצמו, ונמצא בחפיסה]. [] ואם אין סימן בגט, ואין מכירים אותו בטביעות העין, אבל נמצא בחפיסה, **שיש בה סימן מובהק, או שמכירים אותה בטביעות העין,** י"א שאם **זוכר שלא שאלו ממנו את החפיסה,** או שהוא זוכר שנתן את הגט בחפיסה, אין חשש, שאין זה הגט שאבד, **וכשר לגרש בו.** [] אבל אם נמצא הגט בחפיסה, ואין לו סימן, לא בגט, ולא בחפיסה, ואינו מכיר בטביעות העין, לא את הגט, ולא את החפיסה, **אלא שזוכר שאבד את הגט בתוך חפיסה,** אין לסמוך על הסימן הזה, ואם לא נמצא הגט מיד, יש חשש שאין זה הגט שאבד, ואין לגרש בו. [ממחדו"ק].

סתירה זו שאמרו, שכשנמצא הגט במקום שאין השיירות מצויות, אין לחוש שגט אחר הוא, ולכן כשר לגרש בו, וכשנמצא הגט במקום שהשיירות מצויות, יש לחוש שאין זה הגט שאבד, ולכן פסול לגרש בו.

ואף שלא הזכירו בדבריהם אלא ענין זה, שכשהשיירות מצויות יש לחוש שהגט הנמצא אינו זה שאבד, מבואר, שלדעת רבה, רק בהתקיים תנאי נוסף אנו חוששים לכך, והוא שגם הוחזקו שני יוסף בן שמעון, כלומר שהוחזקו איש ואשה נוספים כשמות האיש והאשה שהגט נכתב לשמם.

וענין זה, שכן היא דעת רבה, מבואר ממעשה שארע, שהובא גט לבית דינו של רב הונא, ואבד, ולאחר מכן נמצא גט באותם שמות, ואמר רב הונא, שיש לחוש שמא הגט של איש אחר הוא מעיר אחרת ששמה כשם העיר של האיש הזה. וכששמע זאת רב חסדא, אמר לרבה, שיברר דין זה, כי בוודאי בערב ישאל אותו רב הונא מה דעתו.

ופשט רבה דין זה מהמשנה במסכת בבא מציעא, בה שנינו, כל מעשה בית דין שמצאו הרי זה יחזיר, ואין לחוש שמא נכתב לאנשים אחרים ששמותיהם כן, אלא אם כן הוחזקו.

ומכאן שלדעת רבה, אף על פי שנמצא הגט בבית דינו של רב הונא, שהוא מקום שהשיירות מצויות בו, שהיו צריכים לו

מצויות, שיש לחוש שהוא גט אחר, ולכן לא יחזיר, והמשנה במסכת בבא מציעא שנויה במקום שאין השיירות מצויות, שאין לחוש שהוא גט אחר, ולכן יכולים להחזיר גם אחר זמן מרובה.

ורבי זירא אמר שמהמשנה במסכת בבא מציעא אין ראיה ברורה שנותנים לה את הגט גם אחר זמן מרובה, שהרי המשנה לא דברה באופן שמחזירים אלא באופן שאין מחזירים, ודי ללמוד ממנה שאם הבעל מודה מחזירים לאלתר.

אבל מצינו ברייתא אחרת, בה מבואר בפירוש, שאם הבעל מודה מחזירים לאשה, ודין זה עצמו שנוי בסתם, בלא חילוק בין לאלתר לזמן מרובה, ואם כן מבואר שגם כשנמצא הגט אחר זמן מרובה מחזירים.

ושלא תהא סתירה בין שתי המשניות אמר רבי זירא, שמשנתנו שנויה במקום שהשיירות מצויות, שיש לחוש שהוא גט אחר, ולכן לא יחזיר, והברייטא שנויה במקום שאין השיירות מצויות, שאין לחוש שהוא גט אחר, ולכן יכולים להחזיר גם אחר זמן מרובה.

בירור דעת רבה ורבי זירא

נתבאר, שמצינו סתירה בדין השבת הגט שאבד ונמצא, האם מחזירים אותו לאחר זמן מרובה או לא.

ומבואר שהן רבה והן רבי זירא יישבו

ואבד לו הגט בבית המדרש שהוא מקום שהשיירות מצויות בו. וכדי ששיבו לו את הגט, **נתן בו סימן שאינו מובהק, וגם אמר שמכיר את הגט בטביעות עין**, שנתן עיניו בו, עד שהכירו יפה בלא שום סימן, והשיבו לו את הגט.

ואמר, איני יודע אם משום סימן השיבו לי את הגט ולדעתם סימנים אף שאינם מובהקים, הם ראייה ברורה מהתורה להשיב על ידם אבדה, או שמשום טביעות העין השיבו לי.

דף כח

חזקת חי

מי שהיה ידוע לנו שהוא חי, ואפילו היה זקן או חולה, כל זמן שלא נודע לנו בבירור שמת, הרי זה מוחזק אצלנו שהוא חי¹. שכן למדו חכמים במסכת חולין שכל דבר יש להעמיד על חזקתו².

ולפיכך, כאשר שליח הביא גט, והניח את הבעל שהוא זקן או חולה, אין לחוש, שמא בינתיים כבר מת הבעל, אלא בוודאי חי הוא, והשליח נותן לאשה את הגט.

ובזה יש סברא גדולה לומר כן, כי אם לא

לדין ולהוראה ובאים שם, מכל מקום, אין לחוש שנפל מאחר, אלא אם כן הוחזקו אנשים אחרים בשמות אלו.

וכן עשה רבה מעשה, שאמר להשיב גט שנמצא בבית הפשתן של פומבדיתא.

יש אומרים שנמצא הגט במקום שריית הפשתן, ואמר להשיבו כי לא היו שיירות מצויות שם, ואף על פי שהוחזקו שנים בשמות אלו.

ויש אומרים שמצאו בשוק שמוכרים בו פשתן ואמר להשיבו כי לא הוחזקו שנים בשמות אלו ואף על פי שנמצא במקום שהשיירות מצויות.

וכל זה כדעת רבה. אבל כדעת רבי זירא נחלקו שתי לשונות בגמרא.

ללשון ראשון, **דעת רבי זירא כדעת רבה**, ואין לחוש שהגט הנמצא אינו זה שאבד, אלא כשיתקיימו שני הדברים, שיירות מצויות, והוחזקו שנים בשמות אלו.

וללשון שני, **רבי זירא חולק על רבה**, ואומר, שכל ששיירות מצויות, יש לחוש שהגט הנמצא אינו זה שאבד, גם כשלא הוחזקו שנים בשמות אלו.

השבת הגט לרבה בר בר חנה

רבה בר בר חנה היה שליח להביא גט

הוספות

¹ תימה דבפרק המפקיד, גבי ההיא סבתא דאישתבאי איהי וחדא ברתא, אמרין, דלמא שכיבא סבתא דלמא שכיבא ברתא. ואומר ר"י, דלענין יתמי החמירו טפי למיחש ... ועוד דבשביות חיישין טפי למיתה. [תוס'].
² להלן יתבאר בעזה"י שלדברי רוב האמוראים להלן, דין זה מוסכם על הכל. אך לדברי אבין, דין זה נחלקו בו רבי מאיר וחכמים, ולדעת רבי מאיר אין אדם בחזקת חי.

כלומר לשמונים שנה, **אין לו חזקת חיים**, ואם שלח גט ממדינת הים, אין נותנים אותו לאשתו, ואם היה כהן והלך למדינת הים, אין אשתו אוכלת תרומה, ואם שלח חטאתו ממדינת הים, אין מקריבים עבורו.

וללשון ראשון בגמרא, נדחו דברים אלו של רבא, שכן שנינו ברייתא, בה מבואר שאפילו היה זקן בן מאה שנה, הרי זה בחזקת חי, ואם שלח גט לאשתו, נותנים לה אותו.

וללשון שני בגמרא, לא נדחו דברי רבא, אלא הברייתא מדברת במי שהפליג באריכות ימים, והגיע לתשעים שנה, שמאחר שהפליג והאריך ימים משאר בני אדם, שוב אין לחוש שימות, והרי זה בחזקת חי, אבל משהגיע לגבורות ועד תשעים שנה, אין לו חזקת חי.

שעה אחת קודם המיתה

נתבאר שכל מי שהיה ידוע לנו שהוא חי, הרי זה בחזקת חי, ואין לחוש כלל שמא כבר מת, בין לענין נתינת גט ובין לענין אכילת תרומה.

ומצינו ברייתא הנראית סותרת דין זה, ששנינו בה, שכהן שנתן גט לאשתו בת ישראל, ואמר לה, הרי זה גיטך שעה אחת קודם מיתתו, כלומר שיחול הגט

נחזיק את בעלה כחי, אין לה תקנה להתגרש.

ולא זו בלבד, אלא אף בת ישראל שהיתה נשואה לכהן, והלך בעלה למדינת הים כשהוא חולה או זקן, אין לחוש שמא כבר מת, ונאסרת באכילת תרומה, אלא בוודאי חי הוא, ואף על פי שיכולה להתקיים מאכילת חולין, **אוכלת היא תרומה**.

וגם בזה יש סברא לומר כן, כי פעמים היא עניה, וצריכה פרנסה, וכך תטול תרומה בבית הגרנות.

ולא זו בלבד, אלא אף מי ששלח את חטאתו ממדינת הים והיה חולה או זקן, אין לחוש שמא כבר מת, ולא נוכל להקריב את קרבנו, שמא היא חולין בעזרה¹, אלא בוודאי חי הוא, **ומקריבים עבורו את חטאתו**.

ואמר רבא, שכשאמרו שגם חולה יש לו חזקת חיים, הכוונה דווקא לחולה, כי רוב חולים חיים. אבל **גוסס, אין לו חזקת חיים**, ואם שלח גט ממדינת הים כשהוא גוסס, אין נותנים אותו לאשתו, ואם היה כהן והלך למדינת הים כשהוא גוסס, אין אשתו אוכלת תרומה, ואם שלח את חטאתו ממדינת הים כשהוא גוסס, אין מקריבים אותה עבורו.

וכמו כן כשאמרו, שגם זקן יש לו חזקת חיים, הכוונה דווקא לזקן שלא הגיע לגבורות, אבל **זקן שהגיע לגבורות**,

¹ חוספת

¹ ואם תאמר, והלא חטאת העוף באה על הספק ... ויש לומר דאדם עצמו בדין הוא שמביא על הספק, כדי לפטור עצמו, אבל הכא לשליח אין להביא חולין לעזרה מספק. [תוס']

מעט קודם שאמות, **אסורה לאכול בתרומה מיד, כי כל שעה ושעה יש לחוש שמא עכשיו ימות**, וכבר חל הגט, ויצאה מרשותו ונאסרה באכילת תרומה.

ונאמרו מספר אופנים ליישב ענין זה.

א. לדברי רב אדא בריה דרב יצחק, באמת כל אדם יש לו חזקת חיים.

ולכן אין לנו לחוש כלל שמא מת, שהרי אנו מעמידים אותו על חזקתו. אבל כשאמר שיחול הגט שעה אחת קודם מותו, אין כאן שום חזקה ללכת אחריה ולומר שאין כאן גט, שהרי הגט עומד לחול בחייו, ולא במותו. ואם כן, מאחר שבוודאי יחול הגט איזו שהיא שעה, גם אם אנו אומרים שעכשיו הוא חי, משום שיש לו חזקת חיים, עדיין יש להסתפק, שמא זו שעה שקודם מותו, וחל הגט.¹

ורב פפא הקשה על הדברים הללו, שכן אין שום וודאות שיחול הגט איזו שהיא שעה, כי אם היא תמות לפניו, לא יחול הגט לעולם, ומאחר שאפשר שלא יחול הגט לעולם, יש לנו להעמיד הדבר על חזקתו, ולומר שאינה גרושה.

ב. לדברי אביי, ענין זה, אם מעמידים את החי בחזקת חי, או שחוששים שמת, נחלקו בו רבי מאיר ורבי יהודה.

שכך שנינו לענין הלוקח יין מבין

הכותים, ואין לו אפשרות להפריש תרומות ומעשרות, שלדעת רבי מאיר הוא אומר, מה שאני עתיד להפריש יהיה תרומות ומעשרות, כפי שנתבאר לעיל בדף כ"ה, ושותה מיד, ואחרי כן כשיפריש, יוברר שמה שמפריש הם תרומות ומעשרות, ומה ששתה היה חולין, ואין אנו חוששים שישבר הנוד, ולא יבוא לידי הפרשה לעולם. ורבי יהודה חושש לכך, ולכן אוסר לעשות זאת.

ומשנתנו בה מבואר שמעמידים אדם על חזקתו, ואין חוששים שמת, היא כדעת רבי מאיר, והברייתא בה מבואר שחוששים שאדם ימות, היא כדעת רבי יהודה.

ג. לדברי רבא, ענין זה שמעמידים את החי בחזקת חי, אין בו מחלוקת כלל, והכל מודים בו.

ולכן, כשיש ספק אם כבר מת או לא, הרי זה מוחזק בוודאי חי, ולכן אם שלח גט ממדינת הים נותנים לאשתו, ואם היה כהן והלך למדינת הים, אשתו אוכלת בתרומה, ואם שלח חטאתו ממדינת הים, מקריבים אותה עליו.

אלא שכל זה כשהספק הוא אם כבר מת או לא, אבל כשהספק הוא אם ימות, אפילו בעוד זמן קצר, אין לומר העמידנו על חזקתו שהוא חי ולא ימות, שהרי אין

הוספות

¹ ענין זה לא זכיתי להבינו על בוריו. והתוסי' כתבו, פירוש, הלך בעלה למדינת הים, אוכלת בתרומה, דהעמד בעלה בחזקת חי, אבל הכא, אפילו נעמידנו בחזקת חי, אסרה מחיים. ופריך דלמא איהי מייטא ברישא, ולא תאסר מחיים. [תוס']

ויבקע הנוד, והרי זה כמו אדם.

ולפיכך אמרו, שגם לדברי רבא, ענין זה אם יש לחוש שמא ימות האדם, תלוי הוא במחלוקת רבי מאיר ורבי יהודה לענין בקיעת הנוד, רבי מאיר אומר שאין לחוש לכך, ורבי יהודה אומר שיש לחוש לכך. [=שמא ימות תנאי היא].

והברייתא בה מבואר, שהנותן לאשתו גט שעה אחת קודם מותו, אסורה לאכול בתרומה מיד, היא כדעת רבי יהודה, האומר, שיש לחוש שמא ימות. אבל לדעת רבי מאיר, היא מותרת לאכול בתרומה, ואין לחוש שמא ימות הבעל.

לשלוח קרבן חטאת להקרבה

נתבאר במשנתנו, שאדם יכול לשלוח חטאתו ממדינת הים, ומקריבים אותה עבורו במקדש.

ולא נאמר דין זה בחטאת בהמה של אנשים, שכן חטאת בהמה של אנשים, **טעונה סמיכה**, ככתוב "וְסִמְנָהּ דָּדוּ", ואין יכול לעשות שליח על כך, שנאמר "דָּדוּ", לומר "דָּדוּ" ולא יד בנו או שלוחו, ומאחר שאי אפשר לסמוך על הקרבן בשליחותו אינו יכול לשלח את הקרבן.¹

אנו אומרים שכבר מת, אלא חוששים שמא ימות, ואין שום חזקה שלא ימות, שהרי כל אדם סופו למות.

ולכן כשנתן גט לאשתו ואמר לה שיחול שעה אחת קודם מותו בכל שעה יש להסתפק שמא ימות וכבר חל הגט [=שמא מת לא חיישינו, שמא ימות חיישינו].

ומתחילה היה נראה, שלפי דברי רבא, כשם שהכל מודים שאין חוששים שמא מת, כי מעמידים את החי על חזקתו, כך הכל מודים, שיש לחוש שמא ימות, שלענין זה אין חזקה.

אולם מהמשנה בענין לוקח יין מבין הכותים מבואר, שנחלקו רבי מאיר ורבי יהודה, אם יש לחוש שמא יבקע הנוד של היין וישפך, ולכאורה, רבי מאיר שאינו חושש לכך, כמו כן אינו חושש שמא ימות האדם.

ואמר רב יהודה מדסקרתא, שיש חילוק בין מיתה לבקיעת הנוד, שאת האדם אי אפשר לשמור שלא ימות, ולכן גם רבי מאיר מודה, שחוששים שמא ימות. אבל את הנוד אפשר לשמור ולכן אינו חושש שיבקע. ולא קבלו דבריו, כי גם אם יעמידו שומר על הנוד, פעמים יפשע,

הוספות

¹ אף על גב דסמיכה לא מעבא, מכל מקום אין לעשות בלא סמיכה לכתחלה ... וקשה בדברך תמיד נשחט אמרינן דכל הזבחים ערל וטמא משלחין קרבנותיהם ולא קפיד אסמיכה ... ויש לומר דהכא כיון שיכול לקיים מצות סמיכה שביאנו הוא עצמו אין לו לעשות בלא סמיכה ... אבל ערל וטמא ... שאין לו תקנה ... כגון שמתו אחיו מחמת מילה דאי אפשר לימול בשום ענין, וטמא כגון זב ומצורע שאין רפואתו תלויה בעצמו, אי נמי כגון שהיה עובר בבל תאחר אם היה ממטין ... אין תקנה אחרת לאותם קרבנות אלא שיקריב בלא סמיכה. וכן יורש שמביא קרבן אביו אף על פי שאינו סומך. [] ... ואם תאמר ערל וטמא וכל הנהו דאין ראויין לסמוך, נהי דסמיכה לא מעבא, נימא כל שאינו ראוי לבילה בילה מעבבת בו. ויש לומר מדדרישין בתורת כהנים "וכי יטהר הזב מזובו" ולא מנגעו, שמע מינה דטמא משלח קרבנותיו,

ואמר רב יוסף, שחטאת שניתן לשלוח להקרבה ממדינת הים, בה אמור דין משנתנו, היא חטאת של נשים, שאינה טעונה סמיכה, שנאמר בענין הסמיכה "דָּבַר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" (ויקרא א' ב'), לומר, בני ישראל סומכים ולא בנות ישראל.

ורב פפא אמר, שחטאת העוף גם האנשים יכולים לשלוח ממדינת הים, שכן חטאת העוף אינה טעונה סמיכה, שלא נאמרה סמיכה אלא בבהמות.

שלושה דברים שאמר

רבי אלעזר בן פרטא

שלושה דברים אמר רבי אלעזר בן פרטא, כלומר שלושה עניינים, שבהם יש לחוש שהאדם מת, אמר בהם רבי אלעזר בן פרטא, מתי עודו בחזקת חי, ומתי הוא בא לידי ספק מת ספק חי, שיש להחמיר בו חומרי חיים וחומרי מתים, וקיימו חכמים את דבריו כלומר הסכימו עמו.

א. עיר שהקיפה כרכום.

עיר שנתונה במצור, כל זמן שהעיר נתונה במצור, ולא נכבשה, אף על פי שיתכן שמתו בה האנשים מחמת הרעב, כולם בחזקת חיים הם.

ומשעה שנכבשה העיר, מעתה כל אנשי העיר הם ספק חיים ספק מתים, ומחמת

הספק מחמירים בהם משני צדדים, אם היתה בת ישראל נשואה לאחד מהם שהוא כהן, לא תאכל בתרומה, שמא מת וכבר אינה אשת כהן. ואם היתה בת כהן נשואה לאחד מהם שהוא ישראל, לא תאכל בתרומה, שמא עודו חי ועדיין היא אשת ישראל.

ב. ספינה המוטרכת בים.

המפליגים בספינה שנכנסה לסערה בים, כל זמן שהאניה מטלטלת בים, ולא אבדה בים, אף על פי שיתכן שנפלו ממנה אנשים לים, כל מי שהיה בה הוא בחזקת חי.

ומשעה שאבדה הספינה בים, מעתה כל מי שהיה בה, הרי הוא ספק מת על ידי טביעה, ספק חי על ידי שניצול, ומחמת הספק מחמירים בו משני צדדים כפי שנתבאר.

ג. היוצא להיות נידון בדיני נפשות.

מי שהוציאו אותו לדון בדיני נפשות, אף שאפשר שדנו אותו והרגו אותו, כל זמן שלא נודע מה ארע עמו, הרי זה בחזקת חי.

ומשעה שהוציאו אותו להריגה, מעתה, הרי הוא ספק מת, ספק חי, ומחמת הספק מחמירים בו משני צדדים כפי שנתבאר.

לשון ראשון אמר רב יוסף, שדווקא

הוספות

דבהבאת קרבן איירי. ועוד מדממעטינן בפרק קמא דחגיגה טמא מראיה, מובאת שמה והבאתם שמה, כל שישנו בביאה ישנו בחבאה, שמע מינה דשאר קרבנות משלח, ולא חיישינן שיהא ראוי לסמיכה. [תוס'].

שנגמר דינו למיתה באותו מקום, מצאו לו זכות ובטלו את דינו.

ומתחילה היה נראה, שמכאן קשה על לשון ראשון של רב יוסף וראיה ללשון שני של רב יוסף, שלאחר שנגמר הדין, לא שכיח שימצאו לנידון זכות, ולכן אין חוששים לכך.

ודחו זאת ואמרו, שאפשר שברוב פעמים יש לחוש, שמא ראו זכות לנידון גם לאחר גמר דין, ודווקא בזה שברח, אין לחוש לכך, שאם היה הדבר כן, לא היה בורח. ועוד שכיון שברח לא דנים עליו.

שמועת מיתה מבית דין

שנינו בברייתא, שאם שמעו מבית דין של ישראל, שהיו אומרים, איש פלוני מת על ידינו, שלקה על חטא מסוים, ושנה בו, שדינו לכונסו לכיפה, ולמות בה מיתת עצמו, או שהיו אומרים, איש פלוני נהרג על ידינו באחת מארבע מיתות בית דין, **הרי זה בחזקת מת**, ואשתו מותרת להינשא.

ללשון ראשון של רב יוסף, כוונת הברייתא, שהיו אומרים **שכבר מת אותו אדם או נהרג**, ולכן הוא בחזקת מת. אבל אם היו אומרים שהיה יוצא להיות נידון בכך, אינו אלא ספק חי ספק מת.

וללשון שני של רב יוסף, כוונת הברייתא, שהיו אומרים **שנגמר דינו למיתה או להריגה**, ואם כן בוודאי מת ונהרג, ולכן אשתו מותרת.

בבית דין של ישראל, אם הוציאו אותו להריגה הוא רק ספק מת ספק חי, כי בית דין של ישראל מחזירים הם אחר זכות, ומבטלים את הדין אם ימצאו לו זכות. **אבל בבית דין של של נוכרים, מאחר שהוציאו אותו להריגה, הוא נחשב מת בוודאי**. ואף שרגילים הם לקבל שוחד להציל ממיתה, אין זה אלא קודם גמר דין, אבל מאחר שגמרו הדין, ונחתם הדין למיתה על ידי גדול הדיינים [=מיחתם פורסי שנמג], הורגים ואינם מקבלים שוחד להציל.

וללשון שני אמר רב יוסף, **שדווקא בבית דין של נוכרים, גם לאחר שיצא להירג אינו וודאי מת, אלא ספק חי ספק מת**, ונותנים עליו חומרי חיים וחומרי מיתם, כי פעמים הם מקבלים שוחד גם לאחר ההוצאה להריגה, ומצילים ממיתה. **אבל בבית דין של ישראל, מאחר שנגמר דינו למיתה, הרי זה מת בוודאי**, ואין לחוש שמצאו לו זכות והחזירוהו, כי דבר זה שימצאו לו זכות לאחר שכבר נגמר דינו למיתה אינו שכיח.

מי שהעידו בו שנגמר דינו למיתה

במסכת סנהדרין מבואר, שאם העידו שני עדים באחד, שנגמר דינו בבית דין במקום כלשהו למיתה, שאומרים, "מעידין אנו את איש פלוני שנגמר דינו בבית דינו של פלוני, ופלוני ופלוני עדיו", **הרי זה נהרג, ואין לחוש שמא לאחר**

שמועת מיתה מקומנטירין של נוכרים

שנינו בברייתא, שאם שמעו מקומנטירין של נוכרים, הם הממונים להרוג, שהיו אומרים, איש פלוני מת על ידינו, כגון שהפיל עצמו לברוח מהם, או שהיו אומרים, איש פלוני נהרג על ידינו על ידי שדנו אותו למות, **אינו בחזקת מת**, אלא ספק חי ספק מת, ואשתו אסורה להינשא.

ללשון שני של רב יוסף, כוונת הברייתא, שהיו אומרים **שנגמר דינו למיתה או להריגה**, ולכן אינו מוחזק בוודאי כמת. אבל אם היו אומרים שכבר מת או נהרג, היו נאמנים שכן כלל אצלנו שנוכרי המסיח לפי תומו נאמן, ואשתו מותרת.

וללשון ראשון של רב יוסף, כוונת הברייתא, שהיו אומרים **שכבר מת** אותו אדם או נהרג, ואף על פי כן אינם נאמנים, שלא אמרו, מסיח לפי תומו נאמן, אלא בדבר שאין לו נגיעה, אבל דבר זה, שהרגו או המיתו, הוא התפארות אצלם, ולפיכך אפשר שמשקרים בו, לומר מת ונהרג אף על פי שרק יצא להיות נידון בכך.

דף כט

שליח הולכה של גט שרצה

למסור את שליחותו לאחר

במשנה וברייתא המובאת בסוגייתנו

מבואר אם שליח הולכה של גט, יכול למסור שליחותו לאחר, והאחרון יתן את הגט לאשה. ובאופן שבא הגט מארץ ישראל שאין השליח צריך לומר בפני נכתב ובפני נחתם.

ומבואר בברייתא, **שלדעת תנא קמא, אם מתחילה אמר הבעל לשליח, "הולך הגט לאשתי", ולא אמר לו, "הולך אתה", השליח יכול למסור את השליחות לאחר. ואם מתחילה אמר הבעל לשליח, "הולך אתה הגט לאשתי", אין השליח יכול למסור את שליחותו לאחר. ולדעת רבן שמעון בן גמליאל, לעולם אין השליח יכול למסור את שליחותו לאחר, בין אם אמר לו הבעל, "הולך", ובין אם אמר לו, "הולך אתה".**

א. ומתחילה היה נראה מדבריהם, שאין חילוק בדין זה בין אם חלה השליח או לא. לדעת רבן שמעון בן גמליאל, לעולם אינו עושה שליח אחר תחתיו, ולדעת תנא קמא, הכל תלוי באמירתו, אם אמר "הולך", עושה שליח, ואם אמר "הולך אתה", אינו עושה שליח.

אלא שאם כן הוא, אי אפשר ליישב את משנתנו כפי שהעמידה רב כהנא, שדווקא אם חלה השליח הוא יכול למסור שליחותו לאחר, אבל אם לא חלה, אינו יכול למסור שליחותו לאחר, כי לא מצינו מי שמחלק כן.

ולפיכך אמרו, שבאמת לא נחלקו תנא קמא ורבן שמעון בן גמליאל בברייתא, בין כשחלה ובין כשלא חלה, **אלא רק**

ואם משנתנו כדעת תנא קמא, היא

שנויה באופן שחלה השליח, ואמר לו הבעל "הולך אתה".

ולדעת רבן שמעון בן גמליאל, בין אם אמר לו הבעל "הולך", ובין אם אמר לו "הולך אתה", מאחר שחלה, הוא עושה שליח אחר.

ואם משנתנו כדעת רבן שמעון בן גמליאל, היא שנויה באופן שחלה השליח, ואמר לו הבעל "הולך" או "הולך אתה".

ציוה לכתוב גט אינם אומרים לאחרים

מבואר בברייתא, שאם אמר הבעל לשנים, תנו גט לאשתי, בלא שנתן להם גט בפועל, כוונתו לומר להם שיעשו מה שצריך כדי לתת לה את הגט, כלומר יכתבו ויתנו לה.

ומאחר ששנים הם ולא שלושה אינם בית דין לצוות לאחר לכתוב אלא יכתבו הם עצמם ואינם יכולים לתת לאיש אחר לכתוב את הגט.

וכן הדין כשאמר לשלושה בפירוש, כתבו ותנו גט לאשתי, הם עצמם צריכים לכתוב את הגט, ואינם יכולים למנות איש אחר לכתבו.¹

ונאמרו שני טעמים לחלק בין דין זה, לדין המבואר לעיל, ששליח הולכה של

באחד מהאופנים הבאים.

ב. אפשר שלדברי הכל, אם השליח לא חלה, בין אם אמר לו הבעל "הולך", ובין אם אמר לו "הולך אתה", אינו יכול לעשות שליח אחר. וכן הדין כשחלה ואמר לו הבעל "הולך אתה".

והאופן שבו נחלקו חכמים ורבן שמעון בן גמליאל הוא, כשגם חלה השליח, וגם אמר לו הבעל "הולך", שבאופן הזה בלבד, דעת תנא קמא שהוא יכול לעשות שליח אחר. ודעת רבן שמעון בן גמליאל שגם באופן הזה אינו יכול לעשות שליח אחר.

ולפי זה, משנתנו כדעת תנא קמא, וכשחלה השליח ואמר לו הבעל "הולך", ולכן הוא יכול לעשות שליח אחר תחתיו.

ג. עוד אפשר, שמחלוקת תנא קמא ורבן שמעון בן גמליאל היא כשלא חלה השליח, שמאחר שלא חלה, אמר רבן שמעון בן גמליאל, שאינו עושה שליח אחר תחתיו, ותנא קמא אמר, שכשאמר לו הבעל "הולך", ולא הקפיד לומר לו "הולך אתה", הוא עושה שליח אחר תחתיו אף על פי שלא חלה. אבל כשהשליח חלה, הכל מודים שהוא עושה שליח אחר תחתיו.

לדעת תנא קמא, באופן הזה, הוא עושה שליח אחר תחתיו, אפילו אם אמר לו הבעל "הולך אתה".

הוספות

¹ אבל אמר לשלושה תנו גט לאשתי, יאמרו לאחרים ויכתבו, ויתנו, מפני שעשאן בית דין, ורשאין לעשות שליח. [רש"י].

גט יכול לעשות שליח אחר תחתיו.

אביי אמר, שהסיבה לכך, שאותם שציוה הבעל לכתוב לו גט, אינם יכולים לתת לאחרים תחתיהם, משום שיש בכך בזיון לבעל, שעליו מוטל לכתוב את הגט, ואינו רוצה שידעו בו רבים שאינו יודע לכתוב, ולכן דעתו שיכתבו הם בלבד, ולא אחרים¹. אבל כשעושה שליח להוליך את הגט, אינו מקפיד אם יעשה השליח שליח נוסף.

וטעם זה [=משום בזיון הבעל] אמור דווקא בגט, שמוטל על הבעל לכתבו. אבל מי שציוה לכתוב שטר מתנה פלוני, מאחר שאין הכתיבה מוטלת על הנותן אלא על המקבל, אין לנותן בזיון אם אינו כותב בעצמו, ויכולים השלוחים לומר לאחרים לכתוב. **וכן דעת רב.**

ורבא אמר, שהסיבה לכך שאותם שציוה הבעל לכתוב לו גט, אינם יכולים לתת לאחרים תחתיהם, **כי שליחות שלהם קלושה, שהרי לא מסר להם הבעל דבר**, אלא אמר להם דברים בלבד, שיכתבו לו גט, ודברים שאמר להם אינם יכולים להעביר לאחרים [=מילי לא מימסרן לשליח]. אבל גט שהבעל מוסר לשליח, מאחר שיש בו ממש, יכול השליח לחזור ולתת אותו לשליח אחר.

וטעם זה [=מילי לא מימסרין] אמור גם כשמצווה לכתוב שטר מתנה, שכן גם

ציווי זה, שליחות קלושה של דברים הוא, ואין השלוחים חוזרים ואומרים לאחרים. **וכן דעת שמואל.**

אמר לו הבעל לשליח

טול לי הימנה חפץ פלוני

נתבאר, ששליח הולכה של גט שמסר לו הבעל גט לתת אותו לאשתו, יכול לעשות שליח אחר תחתיו, והשליח האחרון יתן את הגט לאשה ומתגרשת בו.

ומבואר במשנתנו, שאם אמר לו הבעל לשליח, טול לי הימנה חפץ פלוני, כלומר כשתתן לה את הגט קח ממנה חפץ מסוים להביאו אלי, **לא ישלחנו ביד אחר.**

ואמר ריש לקיש, שהטעם לכך שלא ישלח השליח הזה את הגט ביד אחר, לא משום שליחות של גט הוא, שכן שליחות של נתינת הגט עומדת לעצמה, ושליחות של הבאת החפץ עומדת לעצמה. ויכול לעשות שליח אחר להוליך את הגט, ככל שליח הולכת גט שעושה שליח אחר תחתיו. אבל את החפץ עליו להביא בעצמו, ולא יביאנו שליח אחר, משום שאין רצונו של אדם שיהא פקדונו ביד אחר.

והדין שבאה משנתנו זו ללמד, אינו בהלכות גיטין, אלא בהלכות שמירת

הוספות

¹ ואם תאמר, מאי בזיון איכא, והא תנן, האשה כותבת את גיטה, אלמא אין על הבעל לכתוב. ויש לומר, דלעולם על הבעל לכתוב, אלא הא קא משמע לך, דאפילו אשה כותבת כשר, דידעת לאקנויי. [תוס']

ורבי יוחנן בשליחות של הולכת גט וקבלת חפץ, אם שליחות הגט תלויה בקבלת החפץ. ומבואר, שמחלוקת זו היא כשאמר לו הבעל לשליח, "טול ממנה חפץ פלוני, ואחר כך תן לה את הגט".

לדעת רבי יוחנן, האומר כן, מקפיד שיקבל תחילה את החפץ, ורק אחר כך יתן את הגט. ולכן, אם נתן את הגט תחילה, אף על פי שקיבל את החפץ אחר כך, אינה מגורשת, כי לא נעשה הדבר בשליחות הבעל.

רש"י מפרש, שהאומר כן מקפיד רק על העניין הזה, שתחילה יקבל את החפץ, ולכן אם תחילה קיבל ממנה את החפץ, בין הוא בין שליח שני, מעתה יכול לגרשה, בין הוא, ובין שליח שני שעשה שליח ראשון.

והתוס' מפרשים, שמאחר שתלה את נתינת הגט בקבלת החפץ, ומאחר שמקפיד הוא שהשליח יקבל את החפץ בעצמו, כי אין רצונו שיהיה פקדונו ביד אחר, ואינו יכול לעשות שליח אחר על כך, ממילא אפילו אם עשה שליח שני לקבל את הגט, וקיבל השני את החפץ לפני שמסר הגט, לא נעשה שלוחו של הבעל, ולא התגרשה כשנתן את הגט, ואפילו אם נתנה את החפץ תחילה.

ולדעת ריש לקיש, אין כאן שום הקפדה, ולא אכפת לבעל, אם יתן את הגט קודם שיקבל את החפץ, או אחר כך. וכשאמר, "טול חפץ ואחר כך תן גט", כן דרך הדיבור, ולכן הגט כשר, אפילו אם נתן את הגט תחילה, בין הוא ובין שלוחו, ואחר כך קיבל זה את החפץ.

פיקדון, והוא, שמי שקיבל עליו שמירת איזה דבר, אינו רשאי למסור השמירה לאחר.

וכמו כן, השואל איזה דבר, אינו רשאי לחזור ולהשאילו, והשוכר איזה דבר, אינו רשאי לחזור ולהשכירו [=כאן שנה רבי, אין השואל רשאי להשאיל, ואין השוכר רשאי להשכיר].

אמר לו רבי יוחנן, ענין זה, שאין שואל רשאי להשאיל, סברא פשוטה היא, ואפילו תינוקות של בית רבן יודעים אותו, שכן אם השאילו לו, לצורכו השאילו, ולא לצורך אחרים, ואם משאיל לאחרים, עובר על דעת המשאיל.

ומשנתנו לא באה ללמד דין זה של הלכות שמירת פיקדון, אלא ללמד דין בהלכות גיטין, שפעמים כשאומר לו לשליח ליטול מאשתו חפץ, שליחות הגט עצמה תלויה בקבלת החפץ, ואם לא יקבל את החפץ כראוי, שליחות הגט עצמה בטילה, ואין כאן גט, כי עובר על דעת משלחו, והרי הוא כמי שאמר לו הבעל, גרש אותה בימין, וגירשה אותה בשמאל, שלא עשה את שליחותו, ואינה מגורשת.

ולחלן יתבאר בעזה"י, באיזה אופן נחלקו רבי יוחנן וריש לקיש, אם שליחות הגט תלויה בקבלת החפץ.

טול לי הימנה חפץ פלוני

ואחר כך תן לה הגט

נתבאר, שיש אופן שנחלקו ריש לקיש

נחתם", אלא אומר, "שליח בית דין אני".

ומסקנת הסוגיה, שגם שליח שני שנעשה בבית דין, חוזר ועושה שליח שלישי, וכן שלישי עושה רביעי, וכן לעולם, שלא שנינו "ושליח שני ... אומר שליח בית דין אני", אלא "ושליח אחרון ... אומר שליח בית דין אני".

ובכל פעם כשאחד מהם עושה שליח תחתיו, הוא עושה אותו בפני בית דין, ואומר בפניהם, "שליח בית דין אני", שהרי אצל האחרון שנינו, שאומר במסירת הגט, "שליח בית דין אני", ואם כן אפילו אחרון נעשה בבית דין, וכן כולם.

שליח שהיו שלוחים

אחרים תחתיו ומת הראשון

נתבאר, ששליח שמביא גט בארץ ישראל, שאינו צריך לומר בפני נכתב ובפני נחתם, עושה שליח אחר תחתיו בלא שום בית דין.

ואמר רבה, שלא רק הראשון עושה שני, אלא אף שני עושה שלישי, וכן הרבה בזה אחר זה.¹

ואמר רב אשי, שאם מת השליח הראשון קודם שבא הגט ליד האשה, שוב אין האחרון מגרש אותה בגט, משום שכשמת השליח הראשון, ובטלה שליחותו, בטלה שליחות כולם, שכל

וכתבו התוס', שכל זה בחפץ וגט שאינם קשורים זה לזה, אבל לווה שאמר לשלוחו לך ושלם את חובי למלווה, וטול ממנו את שטר החוב. אפילו אם לא אמר בפירוש, שישלם רק לאחר שייטול את השטר, אם לא קיבל את השטר, לא נעשה שלוחו להחזרת החוב. כי השטר והחוב קשורים זה לזה, וכיוון שהזכיר את שניהם, גילה בדעתו שאין השליח נעשה שלוחו כלל, אם לא יחזיר לו את השטר.

המביא גט ממדינת הים וחלה

נתבאר, ששליח הולכה של גט, יכול לעשות שליח אחר תחתיו, והשליח האחרון יתן הגט לאשה ומתגרשת בו.

והדין הזה אמור, כשבא השליח ממקום ששליח שבא משם אינו צריך לומר בפני נכתב ובפני נחתם, אבל אם בא השליח הזה ממדינת הים, שהשליח הבא משם צריך לומר בפני נכתב ובפני נחתם, לא יוכל לעשות שליח אחר תחתיו, כי השליח האחרון לא יוכל לומר בפני נכתב ובפני נחתם.

ומבואר במשנתנו, שהאופן שבו יוכל למסור את הגט לשליח אחר, הוא, על ידי שיעשה את השני שליח בבית דין, וכשעושה אותו שליח תחתיו, אומר בפני בית דין, "בפני נכתב ובפני נחתם". ומעתה השליח האחרון מביא את הגט לאשה בלא לומר, "בפני נכתב ובפני

הוספות

¹ ואין צריך בית דין, הואיל ואין הראשון צריך לומר בפני נכתב, האחרון נמי אין צריך לומר שליח בית דין אני. [רש"י].

שליח בא מכח קודמיו.

לאשתו, ואמר לו השליח איני מכירה, ואמר לו, לך תן את הגט לאבא בר מניומי, שהוא מכיר אותה, והוא ילך ויתן לה את הגט.

בא השליח, ולא מצא את אבא בר מניומי, אך מצא את רבי אבהו ורבי חנינא בר פפא ורבי יצחק נפחא, והיה רב ספרא יושב אצלם.

אמרו לו רבי אבהו ורבי חנינא ורבי יצחק לשליח, אמור דברי שליחותך בפנינו, ותן לנו את הגט, ואמור "בפני נכתב ובפני נחתם"¹, וכשיבוא אבא בר מניומי, ניתן לו, ויהא שליח בית דין, והוא ימסור לה את הגט.

אמר להם רב ספרא, והלא השליח הזה לא נעשה שליח לגרש, אלא למסור את הגט לאבא בר מניומי, ומאחר שאינו ראוי לגרש בעצמו אינו עושה שליח תחתיו, למסור לאבא בר מניומי. ונתביישו החכמים הללו על הוראתם.

לפי לשון ראשון בגמרא, רבא הסכים עם רב ספרא, ואמר, קיפח רב ספרא שלושה חכמים סמוכים, כלומר, קטע רגליהם, שלא ימצאו רגלים לדבריהם. ורב אשי לא הסכים עמו, והקשה, וכי כשאמר לו הבעל לשליח לתת לאבא בר מניומי, אמר שדווקא אבא בר מניומי יגרש, ולא השליח? הלא אם היה השליח מכיר אותה, היה יכול לגרש אותה, שהרי

ואמר מר בר רב אשי על דברי אביו אלו, שאמרם בקטנותו, כי באמת אין הדבר כן, וכל שליח נעשה שלוחו של בעל עצמו, ולא של השלוחים שקדמו לו. וכל זמן שהבעל קיים, השליח האחרון מגרש את האשה בגט שנתן הבעל לשליח הראשון, אף על פי שכבר מת שליח ראשון.

שליח שלא ניתן לגירושין

האומר לשלוחו, תן את הגט לפלוני, והוא יגרש את אשתי, אין הראשון נחשב לשליח לגירושין כי לא ניתן לו הגט כדי לגרש בו ומאחר שאינו נחשב לשליח לגירושין אינו עושה שליח אחר לתת את הגט לפלוני. כי רק שליח שראוי לגרש בעצמו, עושה שליח אחר תחתיו.

ואם מתחילה אמר לו הבעל שיתן את הגט לאשתו, וכשענה לו שאינו מכיר אותה, חזר ואמר לו שיתן את הגט לפלוני, והוא יגרש אותה. יש אומרים שחזר בו מהשליחות הראשונה, ואין הראשון ראוי לגרש בעצמו. ויש אומרים שלא חזר בו מהשליחות הראשונה, וגם הראשון ראוי לגרש בעצמו, ולכן עושה שליח אחר במקומו את מי שירצה.

ומעשה באחד שעשה שליח לתת גט

הוספות

¹ כן פירש רש"י. ומשמע שבא הגט ממדינת הים. ויל"ע אם כן היאך היה הבעל יכול לומר לשליח שאבא בר מניומי יהיה שלוחו ולא הוא, הלא אבא בר מניומי אינו יכול לומר "בפני נכתב ובפני נחתם", ושליח הגט עצמו צריך לומר כן.

תחתיו, ולפיכך אמר לו, תן לנו את הגט ואמור "בפני נכתב ובפני נחתם", ולאחר שלוש נעשה שליח אחר תחתיו.

והקשו החכמים, הלא עכשיו אינו יכול לגרש [=שליח שלא ניתן לגירושין], ואם כן היאך יוכל לעשות שליח תחתיו.

והשיב להם רבא, מאחר שיוכל לגרש לאחר שלוש, כבר עכשיו הוא יכול לעשות שליח אחר תחתיו [=כיון דלבתר תלתין יומין מצי מגרש, כשליח שניתן לגירושין הוא].

העושה שליח לגרש לאחר שלוש יום

נתבאר, שרבא הכשיר גט שניתן לשליח כדי למסרו לאשה רק לאחר שלוש יום.

ובדף ע"ו מבואר, שמי שנתן גט לאשתו, ואמר, הרי זה גט מעכשיו, אם לא באתי מכאן ועד שנים עשר חודש, ומת בתוך הזמן. **יש לחוש, שמא בא בתוך הזמן בסתר, ונתייחד עמה, ופייס אותה, ובעל אותה, והגט גט ישן, ופסול. ולכן אין להכשיר את הגט, אלא כשאמר מתחילה בפני בית דין בשעת מסירתו, נאמנת עלי לומר שלא באתי.**

ולפיכך הקשו לרבא, שכן לכאורה, כן הדין כשמסר גט לשלוחו לתת לאחר שלוש יום, יש לחוש שמא בא בינתיים, ופייסה, ועד שינתן לה הגט לאחר שלוש יום, יהא גט ישן, ופסול¹, ואם

מתחילה נעשה שליח בעצמו, ולפיכך עושה שליח אחר תחתיו.

ולפי לשון שני בגמרא, רבא לא הסכים עם רב ספרא, ואמר, שמה שהקשה רב ספרא על החכמים הללו, בטעות הקשה, שהרי כשאמר לו הבעל לשליח לתת לאבא בר מניומי, לא אמר שדווקא אבא בר מניומי יגרש ולא הוא, ובאמת אם היה השליח יודע מי היא, היה ראוי לגרש בעצמו. ורב אשי אמר, שהדין עם רב ספרא, כי מאחר שאמר לו הבעל לשליח, שאבא בר מניומי יגרש, הרי הוא כאומר הוא יגרש ולא אתה, ואין זה יכול לעשות שליח אחר תחתיו.

שליח שלא ניתן לגירושין לזמן

האומר לשלוחו, תן את הגט לאשתי לאחר שלוש יום, **נחשב לשליח הבעל לגרש**, גם בתוך שלוש יום, **ולכן עושה שליח אחר תחתיו**, כי ראוי הוא לגרש בעצמו, לאחר שלוש יום.

ומעשה באחד, שעשה שליח להוליד גט לאשתו, ואמר לשליח, לא תתן לה את הגט עד שיעברו שלוש יום.

ולאחר שעברו כמה ימים, ראה השליח שיהיה אנוס, ולא יוכל לתת את הגט לאחר שלוש יום, וביקש לעשות שליח אחר תחתיו.

ואמר רבא, מאחר שהוא אנוס, הרי הוא כמי שחלה, ששנינו בו שעושה שליח אחר

הוספות

¹ ואין זה דומה לשולח גט ממדינת הים, ואינו קובע זמן לשהותו בידו, דהתם ליכא למיחש שמא פייס, דמימר אמר הבעל, השליח קדמני, וכבר הגיע גט לידה, ולא עקר נפשיה מספיקא. [רש"י].

מארץ ישראל כדברי רבא.

כן היאך הכשירו רבא.

קיום תנאי הגט באונס של מעבר הנהר

מעשה באחד שנתן גט לאשתו, ואמר לה במסירתו, "אם לא אבוא עד שלושים יום, יהא גט", ובא לחזור בתוך שלושים יום, אך עכבו הנהר, שלא היה יכול לעברו, כי לא מצא מעבורת, ועמד מהעבר השני, ואמר להם, "ראו שבאתי, ראו שבאתי".

ואמר על כך שמואל מאחר שעומד מהעבר השני של הנהר, אינו נחשב כמי שבא, עד שיבוא לכאן, ומאחר שלא בא, נתקיים תנאי הגט, והאשה מגורשת, אף על פי שהיה אנוס במה שלא בא.

(א) יש אומרים שדברי שמואל כדעת האומרים, אין אונס בגיטין, כלומר שום טענת אונס אינה מועילה לבטל את הגט, ולכן הגט גט.

(ב) ויש אומרים שדברי שמואל אף כדעת האומרים שטענת אונס מועילה לבטל את הגט, כשלא היה לו להעלות דעתו אותו אונס, אבל אונס כזה שכיח הוא, והיה לו להעלות על דעתו, שעלול לקרות, ולכן היה לו להתנות בפירוש, שאם יתעכב על ידי מעבר המים, לא יהא גט, ומאחר שלא התנה כן, לכן הגט גט.

פייס ולא התפייסה

מעשה באחד שנתן גט לאשתו ואמר לה

ונתבייש רבא על שהורה היתר בדבר. אך לבסוף נתברר, שאותו גט נשלח לארוסה, ולא לנשואה. ואמר רבא, שדווקא בנשואה, שהיא חביבה לו, ומחזר לפייסה, חששו חכמים שמא פייסה בתוך הזמן, והגט ישן, אבל בארוסה, לא חששו לכך.

דף ל

שליח בית דין נעשה גם

שלא בפני שליח ראשון

נתבאר, ששליח הבא ממדינת הים, ונאנס, ואינו יכול להוליך את הגט לאשה, עושה שליח אחר בפני בית דין, וכשמוסר הראשון את שליחותו בפני בית דין, אומר בפניהם, "בפני נכתב ובפני נחתם".

ונסתפק רבא, אם שליח אחרון מתמנה דווקא בפני שליח ראשון, או ששליח ראשון מטיל את הדבר על בית דין, ומעתה הם יכולים למנות שליח אחר אף שלא בפניו של ראשון.

ולבסוף הכריע רבא שבית דין ממנים שליח אחרון אף שלא בפני הראשון. ולפיכך, אם אנוס הוא, ואינו יכול להתעכב, מוסר את שליחותו לבית דין, והולך, ואחר כך הם עושים שליח אחר להולכה. וכן שלחו

הוספות

¹ כן פירש רש"י. וילייע למה לא תלה הדבר במה שגס דעתו בה.

והמעשרות לידיהם, מאחר שהפריש אותם מתבואתו, גובה מהם את החוב, ואינו כגוזל שאר כהנים ולוויים ועניים, כי הלויים ממנו זכו בהם, והוא גובה חובו מהם.

לדעת רב, הדין הזה אמור במכירי כהונה ולויה, כלומר כשמלווה לכהן לוי ועני, שהם אוהביו, ורגיל תמיד לתת להם את התרומה והמעשרות שלו. מכיוון שרגיל לתת להם תמיד, שאר הכהנים ולוויים ועניים מסיחים דעתם מהם, ולכן נחשבים כאילו כבר זכו בהם הכהן והלוי, שלו ממנו, ויכול לפרוע מהם הלוואותיהם.

ושמואל ועולא לא רצו להעמיד את משנתנו דווקא במכירי כהונה ולויה, כי לא נזכר במשנתנו שהיא מדברת דווקא במכירים.

ולדעת שמואל, הדין הזה אמור, רק כשמזכה להם את התרומה והמעשרות המעשרות על ידי אחר, שלאחר שהפריש את התרומה והמעשרות, נותן אותם לידי אוהבו, ואומר לו, משוך אותם, וזכה בהם לפלוני ולפלוני. ומאחר שזכו להם את התרומה והמעשרות, הרי הם שלהם, והוא חוזר ונפרע מהם.

ורב ועולא לא רצו להעמיד משנתנו דווקא במזכה על ידי אחר, כי לא נזכר במשנתנו שמדברת דווקא באופן הזה.

בנתינתו "אם לא אפיסך עד שלושים יום יהא גט מעכשיו". והלך ופייסה בדברים והרבה עליה רעים שידברו עמה שתפייס ולא נתרצתה להשלים עמו ולא התפייסה.

לשון ראשון בגמרא אמר רב יוסף, שמאחר שלא פייסה בשלושה קבים של דנרי זהב [=תרקבה דדנרי], נתקיים תנאי הגט, והאשה **מגורשת**. ואף שאנוס הוא, שהרי אין לו לתת, אין בכך כלום, כי אין טענת אנוס בגיטין¹.

ולשון שני בגמרא אמר רב יוסף, שמאחר שעשה הבעל כל מה שהיה יכול, ואף שלא נתן לה דינרים הרבה, מאחר שאין לו דינרים, מעתה אנוס הוא במה שאינו מפייסה בתרקבא דדינרי, ולפיכך מאחר שנתקיים התנאי באנוס, אין כאן קיום התנאי, כי יש טענת אנוס בגיטין, ואין האשה **מגורשת**.

הלוואה שיפרע מתרומות ומעשרות של תבואתו

מבואר במשנתנו שאדם מלווה ממון לכהן לוי או עני, וגובה את החוב מהתרומות והמעשרות המגיעים להם מתבואתו².

ואף על פי שעדיין לא באו התרומה

הוספות

¹ ומשמע מסוגיית הגמרא, שאם היה לו לתת לה דינרים הרבה לפייסה, והיה עושה כן, ובכל זאת לא היתה מתפייסת, היה נחשב כמי שפייסה. ואומר ר"י, דאי לא פייסנא לה, משמע אם לא אטרח לפייסה בדבר גדול, ואי יהב לה, הרי טרח לפייסה, וקיים תנאו אף על פי שלא נתפייסה. [תוס'].

² את התרומה ימכור, ויעבד הדמים לעצמו בפרעון החוב בשביל הכהן. והמעשרות יעבד אצלו בפרעון חוב הלוי והעני, ויאכלם בעצמו, אלא שמפריש מעשר מן המעשר לכהן, שהמעשרות מותרים לזרים. [רש"י].

והמעשרות.

ב. פוסק עמהם כשער הזול.

אפילו אם פסק עם הלווה בשעת ההלוואה, בכמה יקבל ממנו כל כור וכור, **אם הוזלה התבואה** לאחר זמן, **יקבל עליו כל כור וכור כפי מחירו הזול בשוק**, אף על פי שלא התנה עמו שיעשה כן.

וכתב רש"י, שבשאר הלוואות אין לעשות כן, אלא אם התנה בפירוש, שיקבל עליו כשער הזול.

והתוס' כתבו, שאף לדעת רבי יהודה, המתיר לעשות כן בשאר הלוואות, כאן הקלו בדבר נוסף, שאפילו אם התייקרה התבואה אחר כך, ממשיך לקבל אותה עליו כשער הזול.

ג. אין בו משום ריבית.

רש"י מפרש, שמותר לו לפסוק בכמה יקבל עליו כל כור, אף על פי שעוד לא יצא השער, כלומר לא נקבע מחיר בשוק לדבר זה. ובשאר הלוואות אסור לעשות כן, שמה ישתנה השער, ונמצא המלווה מקבל יותר ממה שהלווה לו.

ותוס' פירשו, שמותר לו לקבל עליו כל כור בפחות משוויו, שנמצא מרוויח יותר ממה שהלווה לו.

והטעם להיתר זה, כי כל הלוואה שאפשר שלא יקבל את חובו כלל, כגון בזה שאם לא תעשה ארצו תבואה לא יוכל

ולדעת עולא, הדין הזה אמור בכל אופן,

והיא **כדעת רבי יוסי האומר עשו את שאינו זוכה כזוכה**¹. כלומר, חז"ל תקנו, שכהן ולוי ועני שלוו ממנו, יזכו בתרומה ובמעשרות שלו, כדי שיוכל לגבות מהם את חובו. ואף על פי שמהתורה לא זכה בהם אותו כהן, יש כח ביד החכמים לתקן דבר כזה, כי הפקר בית דין הפקר.

ורב ושמואל לא רצו להעמיד את משנתנו כדעת רבי יוסי, שלא להעמידה כדעת יחיד.

דברים שהקלו בהלוואה זו

נתבאר, שיש אופן שאדם רשאי להלוות ממון לכהן לוי או עני, ולגבות חוב זה מתרומות או מעשרות שיפריש מתבואתו שלו. ומבואר בברייתא, שהקלו בהלוואה זו בכמה דברים.

א. מפריש עליהם בחזקת שהם קיימים.

מעיקר הדין אין יכול לגבות את חובו מהלווים הללו אלא כשהם חיים ועודם ראויים ליטול תרומות ומעשרות, ויכולים לזכות בתרומה או מעשרות הראויים להם, ונוטל לעצמו תמורת חובם.

והקלו בזה שכל זמן שלא נודע לו שמתו או שהעשיר העני, אין צריך לחוש לכך, והרי הם בחזקת קיימים, והעני בחזקת עני, וגובה את חובו מהתרומה

הוספות

¹ במקומות הרבה מפני תקנה עשו כן לרבי יוסי. (א) בהניזקין עני המנקף בראש הזית. (ב) ומצודות חיות ועופות (ג) ומציאת חרש. (ד) ובבכורות כל שחליפו ביד כהן פטור מן המתנות. (ה) ובגמרא דשנים אוחזין, השוכר את הפועל ילקט בנו אחריו, דאף על פי שאין זכיה לקטן, עשאוהו כזוכה, ובכולן יש לומר מפני תקנה עשו. [רש"י].

והמעשר בחובך, אלא אשלם לך ממון כמו שהלוות לי, יכול הוא לחזור בו, שהרי בעל הבית גובה את התרומה והמעשר מכוחו, ולפיכך יכול הוא לומר, לא תיקח אותם ממני, אלא ממון אתן לך.²

הסכים הלווה לגבות את החוב מתרומות ומעשרות ונתייאש מהם

נתבאר, שהמלווה לכהן לוי או ישראל על תרומות ומעשרות הראוים להם, נוטל את תרומות ומעשרות תבואתו בתשלום החוב.

ואם נתייאש מפירעון החוב בדרך זו, כגון, שהלווה להם על מנת לגבות מתרומות ומעשרות של שנה זו, ולאחר זמן ראה שנשתדפו השדות, והיה סבור שלא יצמיחו השנה תבואה, ולא יהא לו ממה לגבות, ונתייאש, **מיד החוב נחשב אצלו כדבר האבד, ומעתה אף אם חזרה התבואה ונתקנה וגדלה, לא יוכל ליטול לעצמו תרומה ומעשרות שלה, אלא יתן לכהנים לוויים ועניים.**

ומבואר, שכן הדין גם אם בשעה שיבשה התבואה, כבר החלה לעלות בקנה, שרגילות היא שחוזרת ומתוקנת, מאחר שהוא נתייאש, כי היה סבור שתתקלקל לגמרי, יאוש הוא, ואין לו לגבות את החוב.

לגבות החוב, אם גובה יותר אין בדבר משום ריבית.

ד. אין שביעית משמטתו.

אין שביעית משמטת חוב זה, כי השביעית משמטת רק חובות שהמלווה יכול לתבוע את הלווה, שנאמר בשביעית, "לא יָגֵשׁ" (דברים ט"ו ב'), לומר, מי שראוי ליגוש, נאסר בכך. אבל חוב זה, שאינו יכול לתבוע מהלווה כלום, אין משמט בשביעית.

הסכימו שיגבה את החוב

מתרומות ומעשרות והאחד חוזר בו

נתבאר, שיש אופן שאדם רשאי להלוות ממון לכהן לוי או עני, ולהתנות עמו, שיגבה את חובו זה, מתרומות או מעשרות שיפריש מתבואתו שלו, שהם ראויים ללווה.

ומבואר בברייתא, **שאם בא המלווה לחזור בו לאחר זמן, ולומר, לא אגבה את חובי מהתרומה או המעשר, אלא פרע לי הלוואה בממון, אין הדין עמו, ואינו יכול לחזור בו, שהרי כבר נתן את כספו ללווה על דעת לגבות מהתרומה והמעשר, וזכה הלווה בהלוואה באופן הזה, והיאך יוכל המלווה להפסידו, מה שכבר זכה בו.¹**

אבל אם הלווה בא לחזור בו, לומר למלווה, לא תיטול את התרומה

¹ הוספות

¹ שהרי כספו בידו, וזה לא היה לו למשוך ממנו כלום, דלימא ליה לא משכתי. [רש"י].

² דכיון דעשאוהו כזוכה יכול לטעון לא משכתי ממני פירות. [רש"י].

ויש אופן, שיוכל המלווה לגבות את חובו מתרומה ומעשר של תבואתו, גם לאחר מיתת הלווה, בלא שיהיה צריך ליטול רשות מהיורשים, והוא, כשהיתה ההלוואה בפני בית דין, שכך תקנו חכמים, שאם תהא ההלוואה בפני בית דין, יזכו בהם כהנים ולוים ועניים, ויוכל המלווה לגבות חובו מהתרומה והמעשר גם לאחר מות הלווה.

וטעם התקנה הזו, משום טובת כל הכהנים והלוים והעניים היא, שעל ידי זה יסכימו הכל להלוות גם להם.

ותיקנו שכשהלווה לכהן וללוי, יזכה בהם קרובו של הלווה, והמלווה יגבה ממנו.

וכן תקנו, כשהלווה לעני, יזכו במעשר עני, עניי ישראל, ולדברי האומרים כותים גרי אמת, אף עניי כותים, ויחזור ויגבה מהם¹. ויש כח ביד החכמים להטיל חוב זה על כל הכהנים והלוים והעניים, משום הפקר בית דין הפקר.

ולפי פירוש התוס' על הדין הזה אמר רבי, שרק כשהניח הלווה קרקע ליורשיו, תקנו חכמים שאם הלווה בבית דין יוכל לגבות מהם לאחר מותו, שאז הם מצווים לפרוע חובותיו. וכשהלווה לו זה בבית דין יגבה חובו מהם, אבל אם לא הניח להם קרקע, לא. ואף כשהניח להם קרקע, דעת רבי יונתן,

הלווה על תרומות ומעשרות ומת הלווה נתבאר, שרשאי אדם להלוות לכהן או ללוי או לישראל על מנת לפרוע את החוב מתרומות ומעשרות שיהיו ראויים להם מתבואתו, שהם יזכו בהם באחד משלושת האופנים המבוארים לעיל, והוא חוזר ונוטל אותם מהם בתשלום החוב.

ואם מת הלווה קודם שפרע המלווה את חובו, מאחר שכבר מת הלווה, ואינו יכול ליכות בתרומות ומעשרות של המלווה, אין המלווה יכול לעכב את התרומות והמעשרות בתשלום חובו, כי מעתה של שאר כהנים לוויים ועניים הם, ולא של הלווה.

ואם יסכימו יורשי הלווה, שיטול המלווה את חוב אביהם מתרומות ומעשרות הראויים להם, הוא רשאי.

מנוסח הגמרא כמו שהוא משמע, שלדברי רבי, דין זה אמור רק כשהניח הלווה קרקע ליורשיו, שאז הם מצווים לפרוע חובותיו. אבל אם לא הניח להם קרקע, לא.

ואף כשהניח להם קרקע, דעת רבי יונתן, שאינו גובה אלא כנגד שווי הקרקע. ודעת רבי יוחנן, שגובה כל החוב, וכמעשה קטינא דאביי, שבכל פעם רצו לחזור ולגבות אותה קרקע אף על פי ששילמו כנגדה פעם אחת. אולם התוס' העמידו את כל הדברים הללו על הדין המובא להלן, כשלווה בפני בית דין.

הוספות

¹ רש"י מפרש, שאין נפקא מינה בדין, אם הראויים לזכות הם רק עניי ישראל או גם עניי כותים, כי בכל אופן יזכו בהם העניים הראויים לזכות בהם, ויחזור ויגבה מהם. ור"י פירש, שלא תקנו שיוכל לגבות אלא מעניי אותה העיר, ולפיכך, לדעה ראשונה, יוכל לגבות רק אם יש בעיר הזו עניי ישראל, שראויים לזכות, ויחזור ויגבה מהם, אבל כשאין בעיר עניי ישראל, לא יוכל לגבות, ולדעה שניה יוכל לגבות גם כשיש בעיר הזו עניי כותים, כי גם הם ראויים לזכות, וחוזר וגובה מהם.

**א. הלוי מכר את המעשר לישראל וחזר
הלוי ועשה אותו תרומת מעשר.**

לדברי אביי, הברייתא מדברת בישראל
שהפריש מעשר מתבואתו לצורך לוי
מסוים, ולאחר מכן אמר לאותו לוי,
מעשר שהפרשתי לצורךך, מכור לי אותו,
ונתן לו את דמיו, וקיבל הלוי את
הדמים.

והברייתא מבארת, אם יש לחוש, שמא
חזר בו הלוי ממכירת המעשר לישראל,
ושייר את המעשר לעצמו, ועשה אותו
תרומת מעשר על מעשר אחר שבביתו¹,
ונמצא, שכל המעשר שביד ישראל,
שהישראל סבור שהוא שלו, באמת אינו
שלו, אלא של הלוי, וכולו תרומת מעשר,
האסורה לזרים.

והברייתא מחלקת בדין זה באופן הבא.
**אם הלוי אינו יודע את כמות המעשר,
אין לחוש שעשה כן, שהרי אינו יודע כמה
המעשר, שיעשה אותו תרומת מעשר על
מעשר שבביתו. ואם הלוי יודע את כמות
המעשר, יש לחוש לכך, ואין לישראל
לאכול ממעשר שבידו, עד שיברר אם לא
עשאו הלוי תרומת מעשר.**

**והקשו על דברי אביי, וכי הברייתא
מדברת בלויים רשעים, שנוטלים דמים
עבור המעשר, וחוזרים ועושים אותו**

שאינו גובה אלא כנגד שווי הקרקע. ודעת
רבי יוחנן, שגובה כל החוב.

**ותקנת חכמים זו, שאם הלווה בבית דין
יוכל המלווה לגבות מהמעשר והתרומה,
נתקנה רק אם מת הלווה. אבל אם
העשיר הלווה, לא תקנו שיוכל המלווה
לגבות את חובו מהתרומה והמעשרות,
והפסיד המלווה את חובו. והסיבה
לחילוק בין אם מת הלווה לבין אם
העשיר, שמיתה היא דבר שכיח, שכל
אדם סופו למות, אבל העשירות אינה דבר
שכיח, ולא עשו תקנה לדבר שאינו
שכיח.**

וזהו שאומרים בני האדם, אם יאמרו לך
מת חבירך, האמן [=חברך מית, אשר].
ואם יאמרו לך העשיר, לא תאמן
[=איתעשר, לא תאשר].

ישראל שאמר ללוי מעשר יש לך בידי

שנינו ברייתא, בה מבואר, שאם אמר
ישראל ללוי מעשר יש לך בידי, בלא
לציין את כמות המעשר, אין חוששין
שיש בו תרומת מעשר. ואם אמר
הישראל ללוי, כור או כמות מסויימת
אחרת של מעשר יש לך בידי, חוששים
שיש בו תרומת מעשר. וביארו את
הברייתא הזו בכמה אופנים.

הוספות

¹ דכיון דלא משך, יכול לחזור הלוי, ואף על פי שהוא ברשותו של ישראל, לא קנו לו מעותיו, דאימת קנייה האי לוי דלקנייה לישראל, בקבלת מעות, הלכך כי חזר בו, ועשאהו תרומת מעשר, חל עליו השם. [רש"י]. וקשה לר"י, דלאחר שמכרו איך יכול לעשותו, הא לא מיחסר משיכה, שהרי ברשות ישראל קאי. אלא יש לומר דשמה עשאו קודם קבלת הדמים קאמר. ופריך אטו ברשיעי עסקינן דשקלי דמי ומשוו ליה תרומת מעשר פירוש ומשוו ליה כבר תרומת מעשר מעיקרא. [תוס'].

תרומת מעשר. שאינו סמוך לז', ואין לנו לחשוש שהלוי

הראשון עשה את המעשר הזה תרומת מעשר על מעשר שיש לו בבית.

ג. **הישראל בא לתת מעשר שהפריש אביו.**

לדברי רב אשי, הבריתא מדברת במי שהפריש מעשר בישראל שהפריש מעשר לצורך לוי מסוים, ומת הישראל הזה, וקודם מותו אמר לבנו שהפריש את המעשר לצורך הלוי, ובא בנו לתת ללוי את המעשר שהניח אביו.

והבריתא מבארת, האם הלוי צריך להפריש תרומת מעשר מהמעשר הזה, או שחזקה על האב של הישראל שהפריש את המעשר, שהפריש ממנו תרומת מעשר, [שיכול להפריש ממנו, כפי שיתבאר בעזה"י בסמוך].

והבריתא מחלקת באופן הבא. **אם לא ציין האב את כמות המעשר, אין לחוש שהפריש ממנו תרומת מעשר, שכן מן הסתם לא ידע כמה הוא², ועל הלוי להפריש תרומת מעשר ממה שמקבל. ואם שציין האב את כמות המעשר,**

ב. הלוי בא לקבל מעשר שהופרש לצורך אביו.

לדברי רב משרשיא ברי דרב אידי, הבריתא מדברת במי שהפריש מעשר לצורך לוי, והודיע לו זאת, ולאחר מכן מת הלוי, ובא בנו של הלוי ליטול את המעשר שהופרש לצורך אביו.

והבריתא מבארת, אם יש לבן לחוש, שמא אביו הפריש מעשר זה להיות תרומת מעשר על מעשרות אחרים שהיו לו בביתו.

והבריתא מחלקת באופן הבא. **אם לא ידע האב את כמות המעשר, אין לחוש שעשה אותו תרומת מעשר, שהרי אינו יודע כמה הוא. ואם ידע האב את כמות המעשר, יש לחוש לכך, ואין לבנו לאכול אותו בתורת מעשר, עד שיברר אם לא עשאו אביו תרומת מעשר.**

והקשו על דברי רב משרשיא, וכי נחשדו חברים לתרום שלא מן המוקף¹ [=סמוך], הלא אסור לתרום מדבר אחד על אחר

הוספות

¹ תימה, דנתן במסכת ביכורים, תרומת מעשר שזה לביכורים בשני דרכים, ניטלת מן הטהור על הטמא ושלא מן המוקף. ואמר נמי בירושלמי ... דכל התורה כולה למידה ומלמדה חוץ מתרומת מעשר שמלמדה ואינה למידה, דבתרומת מעשר כתיב, ממנו, מן המוקף, ומוקפינן ליה בתרומה גדולה, ולא בתרומת מעשר. ובפרק הזהב אמרין, ישראל שאמר לבן לוי כור מעשר יש לך בידי, רשאי בן לוי לעשותו תרומת מעשר על מקום אחר. והכא פריך אתרומת מעשר וכי נחשדו כו'. ויש לומר מדרבנן אף תרומת מעשר בעי מוקף, והא דקאמר רשאי בן לוי, היינו בשבתות וימים טובים דשרי ... [תוס']

² פירש בקונטרס, דשמא באותה שעה אינה בעין. ואין נראה, דתרומה גדולה מדאורייתא בעי מוקף, ואם כן אפילו שתייה לפניו. ובתרומת מעשר נמי, דלא בעינן מוקף אלא מדרבנן, נראה דהיינו משום גזירה, אטו תרומה גדולה, ובעינן מוקף, אפילו שתייה לפניו, כמו בתרומה גדולה. וגבי חלה נמי תנן מוקף, אפילו שתייה לפניו. [תוס']

³ ואף על פי שחזקה על חבר שאינו נפטר מן העולם, עד שיתקן כל פירות טבלים שבידו, הכא איכא למיחש, דכיון שלא הזכיר בצואתו סכום מדה, שמא לא היה יודע כמה יש. [רש"י]. ואם תאמר והא מוקי לה כאבא אלעזר בן גמלא, דאמר ניטלת מאומד, ואם כן כי לא קיץ נמי ליחוש דלמא תקוניה תקניה בעל הבית מאומד. ויש לומר, דאינו תורם מאומד דבר שאינו שלו, שאינו רוצה להפסיד לא ללוי ולא לכהן. [תוס']

דף לא

הפרשת תרומות ומעשרות

באומד [=בלא מדידה]

א. תרומה גדולה.

לדברי הכל מפרישים אותה באומד, כלומר לפי אומדן ללא מדידה מדויקת, ומצווה לעשות כן, כי מתוך שיראים שלא לפחות, מוסיפים, ואין בזה קלקול, כי רשאי אדם להרבות את תרומתו.

ב. תרומת מעשר.

לדעת אבא אלעזר בן גמלא, דינה כתרומה גדולה, כי הוקשו זה לזה. ומכל מקום, רק אם ריבה על ידי האומד, תיקן הכל, אבל אם מיעט מעשירית, צריך להשלים את החסר.

ולדעת חכמים, מצווה לתרום על ידי מדידה, וזה סדר הקדימה במדידה. (א) מידת משקל. (ב) מידת נפח. (ג) מדידה במניין. אלא שאם הפריש באומד, בכוונה לדייק בו, גם כן תיקן, אפילו אם בפועל ריבה, אבל אם התכוון להרבות מעשירית, לא תיקן את המעשר.

בוודאי כבר הפריש ממנו תרומת מעשר¹, וכל מה שהלוי מקבל שלו הוא, ואינו צריך להפריש ממנו תרומת מעשר.

דברים שהשוו תרומה

גדולה לתרומת מעשר

בענין תרומת מעשר נאמר "וְנִחַשְׁבַּ לָכֶם תְּרוֹמַתְכֶם" כלומר תרומת מעשר, "כִּדְגָן מִן הַגֶּרֶן וּכְמִלֵּאָה מִן הַיֶּקֶב" (במדבר י"ח כ"ז), כלומר תרומת מעשר שיש להפריש מעשר מן המעשר, נחשבת לכם כתרומה גדולה שיש להפריש מהתבואה.

וביאר אבא אלעזר בן גמלא, לאיזה דברים השוו שתי תרומות אלו. (א-ב) כשם שתרומה גדולה ניטלת באומד² ובמחשבה³, כך תרומת מעשר ניטלת באומד⁴ ובמחשבה. (ג) וכשם שיש לו לבעל הבית רשות להפריש תרומה גדולה מהתבואה שלו, כך יש לו רשות להפריש תרומת מעשר מהמעשר שהפריש כבר לצורך הלוי⁵.

הוספות

¹ ואם תאמר, נהי שיש לו רשות לתרום, שמא לא חשש לתרום מעשר שעתידי ליתן ללוי, והיאך נתיר מספק. ויש לומר, דכיון שהרשות בידו, ושהה זמן גדול בביתו, ומצוה עליה רמיה, סתמא דמילתא דתקוניה תקניה. [תוס'].

² אחד מחמשים שאמרו חכמים, מפריש באומד, דאם טעה אין כאן איסור, דמדאורייתא חטה אחת פוטרת הכרי, דלא נתנה בה תורה שיעור אלא ראשית דגן. [רש"י].

³ נותן עיניו בצד זה לשם תרומה, ואוכל בצד זה, ואף על פי שלא הפריש. ותרויהו נפקי מ"ונחשב", והאי דיליף תרומת מעשר מתרומה גדולה, לענין אומד הוא דיליף. [רש"י]. וי"מ שפסוק זה מלמד על תרומת מעשר, ותרומה גדולה למידה ממנה בהיקש, שנאמר "כדגן מן הגורן". [תוס'].

⁴ אף על פי ששיעור קצוב מן התורה, מעשר מן המעשר. [רש"י].

⁵ ומיהו אין להקיש תרומת מעשר לתרומה גדולה שיועיל במתכוון חיטה אחת לפטור הכרי, דהא מעשר אמר רחמנא. ומיהו אם במתכוון מוסיף, נראה דמועיל, דמקשינן להכי לתרומה גדולה. [תוס'].

ג. מעשר ראשון.

מעט לעת אחרון שקודם הבדיקה
האחרונה, בה גילה שאבדו הפירות,
אבל קודם מעט לעת זה, בוודאי עוד
היו הפירות קיימים, ומה שהפריש
מהם תוקן כראוי. וכן היא משמעות
לשון המשנה "מעט לעת".

ולדברי רבי אלעזר בן אנטיגנוס משום
רבי אלעזר בר ינאי, כוונת רבי אלעזר,
שיש לחוש כמעט על כל הזמן מאז
הבדיקה הקודמת, שמא כבר אז אבדו
הפירות, ואין לו לסמוך עליהם אלא עד
מעט לעת שלאחר בדיקה קודמת,
שאותו זמן לבדו שסמוך לבדיקה
שנמצאו הפירות קיימים, אין לחוש בו
שלא כל כך מהר אבדו.

ואמר רבי אלעזר בן פדת [האמורא],
שחכמים חולקים על רבי אלעזר בן שמוע
[התנא], **ואומרים**, שאם מצא שאבדו
הפירות, **חושש לכל מה שהפריש מאז**
הבדיקה הקודמת.

שכן דעתם מבוארת לענין מקוה, כמו
ששנינו, שמקוה שהיה בחזקת שלם,
ולאחר זמן נמדד, ונמצא חסר, כל מה
שטבלו בו מאז בדיקה אחרונה, הרי זה
בחזקת טמא, ומטמא כל טהרות שנגע
בו, בין ברשות היחיד ובין ברשות
הרבים.²

יש אומרים שדינו כתרומה גדולה. וחכמים
חולקים.

חזקת קיום של פירות ומעות

שהניח להפריש תרומות ומעשרות

המניח פירות טבל, שיהיו לו כדי
להפריש אותם תרומה ומעשר על פירות
טבל אחרים שיזדמנו לו,¹ וכן המניח
מעוֹת, לחלל אותן על פירות מעשר שני
שיזדמנו לו, הפירות והמעוֹת **בחזקתם**,
שהם קיימים, ואינו צריך לחשוש שמא
אבדו, ולפיכך מפריש אותם על מה
שבדו ואוכל מה שבדו כחולין.

ואם הלך לבדוק, ומצא שאבדו אותם
פירות ומעות, כל מה שהפריש קודם
שבדק לאחרונה, בוודאי תוקן כראוי,
שהרי קודם הבדיקה האחרונה היו
קיימים. ומה שהפריש לאחר הבדיקה
האחרונה ועד עתה, יש להסתפק אם
הופרש כראוי, שעדיין היו קיימים, או
שכבר אבדו. ונחלקו חכמים בדבר זה.

לדעת רבי אלעזר בן שמוע במשנתנו, בכל
הפירות **יש לו לחוש מעט לעת**.

לדברי רבי יוחנן, כוונת רבי אלעזר,
שאין צריך לחשוש אלא על זמן של

הוספות

¹ בערבי שבתות וימים טובים ... דשרי שלא מן המוקף. [תוס']. מסתימת דברי רש"י אפשר, שסובר שלא אסרו, אלא בתורם על תבואה סתם, כי יש חשש שנאכלה, אבל אם ייחד פירות טבל, להפריש מהם תרומותיו, אין חשש שאכלו אותם, ומותר לתרום מהם, אף כשאנים בפניו, ויל"ע בזה.

² דכי אמרינן ספק טומאה ברשות הרבים טהור, היינו ספק נגע ספק לא נגע, דאיכא למימר לא נגע, אבל זה שהיה טמא ודאי, ואתה בא לטהרו בטבילת ספק, אל תטהרנו מספק. [רש"י]. וכן לענין הפרשת תרומות ומעשרות מספק אין להתיר מה שהיה בחזקת טבל.

זמני קלקול היין

רבי יהודה אומר, המניח יין טבל להפריש ממנו תרומות על יינות אחרים שירצה לשתות, צריך לבדוקו שלוש פעמים בשנה שלא נעשה חומץ, שהרי אין תורמים חומץ על היין.

א. בקידום של מוצאי החג.

כלומר כשמנשבות רוחות מזרחיות, במוצאי החג, כשכבר נכנסה תקופת תשרי של חמה.

ב. בהוצאת סמדר.

כלומר, בשעה שהגפנים שעל האילנות נעשים סמדר, שהפריח תם והענבים נראים באשכול כסדרן.

ג. בשעת כניסת מים לבוסר.

יש מפרשים שהוא לאחר שגדל הבוסר, ונכנס בו לחלוחית שיכול לסחוט משהו ממנה.

יש מפרשים שהוא הזמן שנעשה הענב בוסר, שהיו רגילים לכותשו עם מים ונעשים חומץ.

זמנים של מכירת התבואה

השותפים שיש להם תבואה, אין אחד מהם יכול למכור שלא מדעת חבריו. חוץ מזמנים מסוימים, שהם קבועים למכירת התבואות, ובאותם זמנים יכול

האחד למכור בלא לשאול מחבירו. ואם מכר, ונתייקר השער לאחר זמן, אין חבירו יכול לתבוע ממנו כלום. וביאר רבי יהודה בברייתא את זמני מכירת מספר מיני תבואות.

בשלושה פרקים מוכרים את התבואה:

(א) לפני שעת הזרע. (ב) ובשעת הזרע.¹ (ג) ובפרוס הפסח.

ובשלושה פרקים מוכרים את היין: (א) בפרוס הפסח. (ב) ובפרוס עצרת. (ג) ובפרוס החג.

ושמן נמכר מעצרת ואילך.

ואמר רבא, כל אלו, מאחר שעבר הזמן האחרון האמור בהם, מעתה כל יום הוא זמן מכירתם.

"רוח קדים חרישית"

נאמר אצל יונה הנביא, "וְיָהִי כְזֶרֶחַ הַשָּׁמֶשׁ וַיָּמֶן אֱלֹקִים רוּחַ קָדִים חָרִישִׁית וַתֵּד הַשָּׁמֶשׁ עַל רֹאשׁ יוֹנָה וַיִּתְּעַלֶּף וַיִּשְׁאַל אֶת נַפְשׁוֹ לָמוּת וַיֹּאמֶר טוֹב מוֹתִי מִחַיִּי" (יונה ד' ח').

ואמר רב יהודה, שנקראת רוח מזרחית זו, "רוח קדים חרישית", מלשון חרישה, שבשעה שמנשבת, עושה תלמים תלמים בים, כתלם של מענית המחרישה.

והקשה רבה מה ענין להזכיר כאן גבורת הרוח באופן כללי כגון שחורשת את הים

¹ הוספות

¹ תימח, דכל זה הוא פרק אחד, דאין הפסק בין לפני הזרע לשעת הזרע. ויש לומר דבשעת הזרע הוא סוף הזרע, שכבר זרעו כל מה שהיה להם, ונתחסר להם, שלא היה להם כל הצורך. [תוס'].

רב, ארבע רוחות מנשבות בכל יום.²

רוח צפונית מנשבת עם כולו, ונוחה היא,
לא חמה ולא צוננת, וממתקת את שאר
הרוחות. שאלמלא כן, אין העולם
מתקיים אפילו שעה אחת.

רוח דרומית קשה מכולו, ואלמלא בן נץ
הוא מלאך העשוי כנץ, מעמידה בכנפיו,
מחרבת כל העולם כולו מפניה. שנאמר,
”הַמִּבְיָנֶתָּ יֶאֱבֹרֶנָּה יִפְרֹשׁ כְּנָפָיו לְתִימָן”
(איוב ל”ט כ”ו).

רבא ורב נחמן מכבדים

את רב נחמן בר יעקב

רבא ורב נחמן בר יצחק היו יושבים,
והיה רב נחמן בר יעקב חולף והולך
לפניהם, כשהוא יושב בעגלה של זהב
המסוככת בבד סרבל צבוע תכלת הדומה
לכרתי. או שהיתה עליו גלימה צבועה
תכלת הדומה לכרתי.

רבא הלך אצלו, ורב נחמן בר יצחק לא הלך
אצלו, כי לא ידע מי יושב בעגלה, ואמר,
שמה מאנשי בית ראש הגולה הם. רבא
צריך להם, ולפיכך יש לו לכבדם, ואני איני
צריך להם, שהיה רב נחמן חתן הנשיא.⁴

כשבא לספר שבאה להכות את יונה
ככתוב ”וַתֵּדַף הַשָּׁמַיִשׁ עַל רֹאשׁ יוֹנָה”.

ואמר רבה שנקראת רוח מזרחית זו של
יונה ”רוח קָדִים חֲרִישִׁית” **מלשון**
להחריש ולהשתיק, שבשעה שהיתה
מנשבת, היתה משתקת כל רוחות
קרירות שבעולם, ומבטלת כל צינה, עד
שנעשה חום גדול, והכחה השמש על
ראש יונה.

וכן מצינו בכתוב ”אֲשֶׁר בְּגִדֶיךָ חֲמִים
בְּהִשָּׁקֶט אֶרֶץ מִדְּרוֹם” (איוב ל”ז י”ז),
כלומר, הבגדים מתחממים, על ידי שרוח
דרומית שותקת, וזה נעשה על ידי רוח
מזרחית, המשתיקה כל הרוחות.

ארבע רוחות

רב הונא ורב חסדא היו יושבים, והיה
אדם ששמו גניבא חולף והולך לפניהם.
אמר אחד מהם לחבירו, נקום מפניו
שהוא בן תורה. השיב לו חבירו, מפני
בעל מחלוקת¹ נקום! בתוך כך בא אצלם
גניבא, ושאל אותם, במה הם עוסקים.
והשיבו לו ברוחות.

אמר להם, כך אמר רב חנן בר רבא אמר

הוספות

¹ שהיתה לו מריבה עם מר עוקבא שהיה אב בית דין כדאמרין בפרק קמא, בני אדם העומדים עליו, ובידי למוסרם למלכות, והוא היה גניבא, כדמפרש התם. [רש”י].

² ואלו שמותן. צפונית – אסתנא. דרומית – שדיא. מערבית – אוריא. מזרחית – שותא, וכאן נקראת שידא, מלשון שד, כי מזיקה.

³ לשון אברתו, יגדיל כנף. [רש”י].

⁴ כן פירש בקונטרס, דרב נחמן בר יצחק חתניה דבי נשיאה הוה ... ולפירושו רב נחמן סתם שבגמרא, הוא רב נחמן בר יצחק ... ואין נראה דבפרק מי שהוציאוו ... משמע דרב נחמן סתם לאו היינו רב נחמן בר יצחק ... אלא רב נחמן סתם הוא רב נחמן בר יעקב ... והא דקאמר הכא רב נחמן בר יצחק לא צריכנא להו, עשיר היה, ולא היה צריך להם. [תוס’].

שאשה מפלת בו, שנאמר, "וַיְבֹשׁ מְקוֹרוֹ", זו מקורה של אשה.

ושמואל אמר, אפילו **מרגלית שבים** **מרקבת בו**, שנאמר, "הוא יִשְׁסָה אוֹצֵר כָּל כְּלֵי הַמָּדָה", וזו מרגלית שבים.

ורבי יוחנן אמר, אפילו **שכבת זרע שבמעיי אשה** תוך שלשה ימים, **מסרחת בו**, שנאמר "וַיִּתְּרַב מְעִינֹ" זה שכבת זרע שבמעיי אשה.

ואמר רבא, עדי סוראה הוא כלומר הדבר הזה מבני סורא הוא, דדייקי קראי.

ועוד אמר רבא, שהכתוב, "כִּי הוּא בֶן אֲחִים יִפְרֶיָה", מלמד, שעל ידי רוח מזרחית, **דבר שדחוק בין שני דברים נעשה רפוי**. וביאר רבא שהכוונה **לקופינא דמרא**, כלומר בית יד הנתון בחור שבראש המכוש, שהוא דחוק בין שני צידי החור, ונעשה רפוי. ורב יוסף אמר שהכוונה **לסיכתא בדפנא**, כלומר אפילו יתד שבדופן מתייבש על ידי החום, ונעשה רפוי. ורב אחא בר יעקב אמר, שהכוונה **לקניא בכופתא**, כלומר אפילו קנה הארוג בסל [=כפיפה] נעשה רפוי.

וכשראה רב נחמן, שהיושב בעגלה הוא רב נחמן בר יעקב, הלך אצלו, לכבדו.

גילוי הזרוע מפני החום

באותו פעם שיצא רב נחמן בר יעקב בעגלה של זהב, והלכו אצלו רבא ורב נחמן, היתה רוח מזרחית מנשבת, והיה החום גדול, וגילה רב נחמן בר יעקב את זרועו, כלומר קיפל השרוול, מפני החום, ואמר, שידא נשיב, כלומר השידה מנשבת ומחממת.

נזקי רוח מזרחית

לעיל נתבאר, שרוח מזרחית **מקלקלת את היין**. ואמר רב נחמן בר יצחק, שמהכתוב הבא למדו חכמים דברים נוספים הבאים על ידי רוח מזרחית, "כִּי הוּא בֶן אֲחִים יִפְרֶיָה וְיָבֹא קָדִים רוּחַ ה' מִמֶּדְבָּר עָלָה וַיְבֹשׁ מְקוֹרוֹ וַיִּתְּרַב מְעִינֹ" הוא יִשְׁסָה אוֹצֵר כָּל כְּלֵי הַמָּדָה" (הושע י"ג ט"ו). וכך דרשו החכמים את הכתוב הזה. רבא אמר, רוח מזרחית גורמת לכך

סליק פרק כל הגמ'

פרק רביעי השולח

דף לב

א. שלח גט לאשתו, ולאחר מכן **פגש את השליח במקרה**, על ידי שנשתתה השליח בדרך, ולא על ידי שרדף הוא אחריו, **ואמר לו, גט שנתתי לך בטל**.

אף שהיה מקום לומר, שבאמת לא התכוון לבטל הגט, שהרי לא רדף אחריו, ולא אמר לו כן אלא לצער את האשה, אין אומרים כן, והגט בטל¹.

ב. שלח גט לאשתו, **ושלח אחריו שליח אחר, לומר לשליח הראשון, שהוא מבטל את הגט שבידו**.

אף שהיה מקום לומר, לא עדיף שליח שני משליח ראשון, ולא יוכל לבטל את הראשון על ידי השני, אין אומרים כן, ושליח ראשון בטל.

ג. שלח גט לאשתו, **והקדים הוא עצמו לבוא אצל אשתו לפני השליח, ואמר לה, גט ששלחתי לך בטל הוא**.

אף שהיה מקום לומר, מאחר שאמר לה ולא לשליח, לא נתכוון לבטל הגט, אלא לצער אותה, אין אומרים כן, והגט בטל.

ד. שלח גט לאשתו, **וחזר ושלח שליח שני לומר לה שמבטל את הגט**.

אף שהיה מקום לומר, מאחר שלא טרח בעצמו לבוא לומר לה כן, אלא שלח שליח לומר לה כן, לא נתכוון אלא לצער אותה, אין אומרים כן, והגט בטל.

ביטול שליחות הולכה של גט

מדין תורה, מי שנתן גט לשלוחו, לגרש בו את אשתו, וביטל את השליחות הזו אף שלא בפני השליח או האשה, השליחות בטילה. ומאחר שאין כאן שליחות, שוב אין האשה מתגרשת בגט, גם אם תקבלנו מהשליח.

וחכמים חששו, שאם יוכל אדם לבטל את שליחות הגט בלא שידעו מזה השליח והאשה, תצא מכך תקלה, שהשליח יתן את הגט לאשה, ותהא סבורה שהיא מגורשת, ותינשא לאחר.

ולפיכך, מפני תיקון העולם, התקין רבן גמליאל הזקן, שלא יוכל אדם לבטל את שלוחו לגרש אשה, אלא או בפני השליח, או בפני האשה.

וכל שאמר הבעל לשליח או לאשה, או הודיע להם, שהוא מבטל את השליחות, אין האשה מגורשת.

ושנינו במשנתנו, ארבעה אופנים של ביטול הגט כראוי, ובכל אחד יש קצת חידוש.

¹ הוספות

¹ ואם תאמר, פשיטא שהוא בטל, היאך היה לנו לומר שאינו בטל, והוא עומד וצווח. (א) ויש לומר, דהוה אמינא כיון שאינו מביא עדים על כך, אם כן אינו רוצה לבטלו. (ב) אי"נ הוה חיישינן להחמיר, משום דלמא לצעורה קא מיכוין, קא משמע לן דלא חיישינן. [תוס']

אין ביטול גט לאחר הגירושין

השולח גט לאשתו, וביטלו לאחר שכבר קבלה אותו, אין בביטולו כלום, כי היא כבר מגורשת.

ואפילו אם קודם שהגיע הגט לידה, רץ אחרי השליח, כדי לבטלו, אין ריצה זו נחשבת כדיבור של ביטול, אף על פי שאמר אחר כך שלשם כך הוא רץ אחרי השליח.

והטעם לכך משום שדברים שבלב אינם נחשבים כדיבור שיש להתחשב בו, וכוונתו אינה אלא דברים שבלב.

יש מפרשים, שהטעם שבכל מקום אין מתחשבים בכוונת הלב, הוא משום שהיה באפשרות האדם לפרש את כוונתו, ומתוך שלא פירש, משמע שכוונתו כפי שאמר בפיו, ולא יותר.

ולפי זה, באופן שרדף אחרי השליח לבטלו, ונאנס במה שלא השיגו, מעיקר הדין יש להתחשב בכוונת לבו כאילו פירשה. כי אין הוכחה ממה שלא פירש, שלא התכוון לבטל, אלא שתקנת חכמים היא, להחשיב עניין זה כדברים שבלב, ולא יועיל הביטול¹.

ור"י מפרש, שהטעם שבכל מקום אין מתחשבים בכוונת לב האדם הוא, משום שכל זמן שאין הוכחה, שהיתה כוונתו כפי שאמר, אין לסמוך על מה שטוען שזו כוונתו.

ואם כן אפילו אם נאנס במה שלא פירש את

כוונתו, מכל מקום עדיין אין הוכחה שהיתה כוונתו כן, ואין להתחשב בכוונתו.

ולפי זה באופן שרדף אחרי השליח לבטלו, ונאנס במה שלא השיגו, מעיקר הדין הביטול הוא דברים שבלב, שאין להתחשב בהם, ומן התורה הגט קיים, והאשה מגורשת.

לשונות שמבטלים את הגט

ביטול הגט מועיל בכל לשון שאפשר לפרשו שמבטל מכאן ולהבא, כגון:
(א) "בטל הוא", כלומר יהא בטל. (ב) "אי אפשי בו". (ג) "לא יועיל". (ד) "לא יתיר". (ה) "לא יעזיב". (ו) "לא יְשַׁלַּח". (ז) "לא יגרש". (ח) "יהא חרס". (ט) "יהא כחרס". (י) "הרי הוא חרס".

ובלשון האחרון "הרי הוא חרס", הסתפקו בגמרא, ואמר רבינא או רב אחא, שבוודאי לשון עתיד הוא, כמו "הרי הוא הקדש" "הרי הוא הפקר", שמועיל להקדיש ולהפקיר.

ורב נחמן בר יצחק נסתפק, מה הדין אם אמר "בטל" בלבד, האם אפשר לפרשו מכאן ולהבא או לא.

אבל אין הגט מתבטל בכל לשון שמשמעותו שהוא פוסל את הגט מעיקרו. כי אינו נאמן לומר שהגט פסול, כשהוא נראה בפנינו כשר.

ולכן בלשונות הבאים אין הגט מתבטל:

(א) "פסול הוא" כלומר מעיקרו. (ב) "אינו

¹ הוספות

¹ ואין להקשות דמי איכא מידי דמדאורייתא לא הוי גט ומדברנן הוה גט, דכיון שקצת דומה לדברים שבלב, לא חשיבא עקירת דבר מן התורה, ועדיפא מינה אמרינן בבטול שלא בבית דין בלא ידיעת שליח ואשה, דמשמע פשט הלכה דלא הוי בטול. וצ"ע כי שמא בטול שלא בבית דין אינו מועיל להקל אבל יועיל להחמיר. [תוס']

הוא כהפקר, והרי זה מפקיר את המתנה שקיבל, וכל הקודם, זוכה בה. אבל המבטל את המתנה מעיקרה, כלומר "בטלה היא" או "אינה מתנה", הרי זה כאילו אמר, שאין קבלת המתנה מועילה לקנות אותה, וזהו שקר, כי על פי דין, המקבל מתנה, זוכה בה, ולכן אין בביטולו כלום.

"בטל הוא"

האומר על מעשה מסוים "בטל הוא", אפשר לפרש זאת בשני אופנים. אפשר לפרש שהוא בטל מכאן ולהבא, ואפשר לפרש זאת לשעבר, שכבר הוא בטל מעיקרו. ולכן בכל מקום מפרשים זאת באופן שבו יועילו דבריו. בגט מפרשים זאת מכאן ולהבא והגט בטל כפי שנתבאר, ובמתנה מפרשים זאת לשעבר והמתנה בטלה כפי שנתבאר.

ולגורסת ר"י בכל מקום מפרשים זאת לטובתו, בגט רוצה שיתבטל, ולכן הגט בטל. ובמתנה אינו רוצה שתתבטל, ולכן אינה בטלה.

שליח מתנה הרי הוא כשליח הגט

נתבאר, שכשהבעל נתן גט לשלוחו, להוליכו לאשתו, יכול הוא לבטל את הגט, קודם שיבוא לידי האשה. והנה לענין השולח מתנה לחבירו על ידי שלוחו, היה מקום לומר, מאחר

גט"י. (ג) "אינו מועיל"י. (ד) "אינו מתיר"י. (ה) "אינו מעזיב"י. (ו) "אינו מְשַׁלֵּחַ"י. (ז) "אינו מגרש"י. (ח) "חרס הוא"י. (ט) "כחרס הוא"י.

לשונות שמבטלים מתנה

מי שקיבל מתנה, אין בכוחו לבטלה מכאן ולהבא בדיבור, כי כבר נכנסה לרשותו, ואיך תצא מרשותו בדיבור בעלמא.

ולכן, כשאמר אחד מהלשונות הבאים, (א) "מתנה זו מבוטלת"י. (ב) "תיבטל"י. (ג) "אי אפשי בה"י. לא אמר כלום.²

ואם יאמר, שלא זכה בה מעולם, אף על פי שאין זה אמת, מועילה הודאתו, להוציא את המתנה מרשותו, ולהחזירה לנותן.

כי כלל בידינו, שבעל דין, המודה בדבר שהוא חובתו, נאמן יותר מכל דבר שיכחיש אותו. ואם כן יש להאמינו, שלא זכה במתנה, ועדיין היא ברשות הנותן. ובכלל זה כשאמר באחד מהלשונות הבאים (א) "מתנה זו בטלה היא" כלומר בטלה מעיקרה. (ב) "אינה מתנה"י.

ור"י גורס להפך, שאם ביטל את המתנה מכאן ולהבא, כלומר, "מבוטלת"י או "תיבטל"י, דבריו קיימים, משום שהביטול

הוספות

¹ משמע דהוא אינו מבטלו אלא מעיד בו שהוא פסול, והא לא חזין ביה פסול, ויתקיים בחותמיו. [רש"י].

² וזכה בה על כרחו, ואם יש לו בעל חוב, גובה אותה בשבילו, לפי שכל הלשונות הללו לשון עתיד הן, והואיל וקבלה, אינו יכול לחזור בו. [רש"י].

שהמתנה היא זכות למקבל, בקבלת השליח יזכה אותה עבור המקבל, שזכין לאדם שלא בפניו, ושוב לא יוכל הנותן לחזור בו. אולם אביי לימד שאין הדבר כן, אלא קבלה בידינו, ששליח מתנה הרי הוא כשליח הגט, ויכול המשלח לבטל את המתנה קודם שתגיע ליד המקבל. והטעם לכך, כי המוסר מתנה לשליח להוליכו למקבל, אין דעתו שיזכה לו השליח בקבלה זו, אלא שיוליך אליו את המתנה, ורק כשתבוא ליד המקבל, יזכה בה. ולכן, כל זמן שלא באה המתנה לידו של מקבל, יכול הנותן לחזור בו.

השולח את הגט ביד

שלוחו ומבטלו מה הוא מבטל

נתבאר, שכשהבעל שלח גט לאשתו על ידי שלוחו, כל זמן שלא הגיע הגט לידה, יכול הוא לבטלו. ונחלקו חכמים את מה הבעל מבטל ואם יכול הוא לחזור בו מהביטול.

לדעת רב ששת, הבעל מבטל את הגט

עצמו, אף על פי שהביטול הוא דיבור, וכתיבת הגט כהלכה נחשבת מעשה, וכלל בידינו שאין דיבור מבטל מעשה. מכל מקום, כל זמן שלא נגמר המעשה, הדיבור מבטל, ומעשה כתיבת הגט לא נגמר עד שתתגרש, **ולכן** הדיבור מבטל. ומאחר שבטל את הגט **שוב אינו יכול לחזור בו מהביטול**,

כי אין כאן עוד גט.

ולדעת רב נחמן, אין הבעל יכול לבטל את הגט עצמו, כי אין דיבור הביטול, מבטל את מעשה כתיבת הגט כהלכה, **אלא** שיכול הוא לבטל את שליחותו של השליח. **ולכן** אם חוזר בו מהביטול, יכול השליח לגרשה בגט הזה, כי הגט קיים כל הזמן¹. **והלכה כרב נחמן**.

התקדשי לי לאחר שלושים יום חוזרת בה

לדברי רבי יוחנן במסכת קידושין, אם אמר האיש לאשה, התקדשי לי במעות הללו לאחר שלושים יום, וחזרה בה בתוך שלושים יום, בטלו הקידושין.

וגם רב נחמן מודה לדין זה, שכן מתחילה לא היה מצדה אלא דיבור, שהסכימה להתקדש, ולפיכך בדיבור חוזרת בה מהסכמתה זו, שדיבור מבטל דיבור², ואין זה כמי שבא לבטל גט, שאינו יכול לבטלו, כי הגט עשוי הוא ואין דיבור מבטל מעשה.

בפני כמה היו מבטלים

את הגט קודם התקנה

נתבאר שמפני תיקון העולם התקין רבן גמליאל הזקן שהשולח גט לאשתו לא יבטל את הגט אלא או בפני השליח או

הוספות

¹ כן מבואר בסוגייתנו. אולם במסכת קידושין משמע, שגם רב נחמן מודה, שיכול הבעל לבטל את הגט עצמו, אלא שמן הסתם, לא ביטל אלא את השליח, ולכן אמר שיכול הוא לחזור בו מהביטול, אבל אם יבטל את הגט עצמו בפירוש, לא יוכל לחזור בו מהביטול, כי אין כאן עוד גט. וכן הכריעו התוס'. [ע"י תוס'].

² ומיהו המעות לא בטלו, שאם חזר וקדשה בהן מדעתה, מקודשת. [רש"י].

הוא, **"מוסרני לפניכם פלוני ופלוני** הדיינים שבמקום פלוני", הרי שפלוני ופלוני, **כלומר שנים**, נחשבים דיינים למסור להם פרוזבול, והוא הדין לביטול גט אשה.

ורב ששת אמר, שאין ללמוד מנוסח המשנה, שפרוזבול נעשה בפני שני דיינים, כי אף ששנה התנא "פלוני ופלוני", באמת כוונתו לשלושה, אלא שאין דרכו להאריך ולפרוט הכל, כרוכל המרבה בדבריו, ויאמר "פלוני ופלוני ופלוני", אלא **נקט "פלוני ופלוני" דרך קיצור**, שכן מאחר שמדובר בדיינים, **הכל יודעים שהכוונה לשלושה**.

חתימות הפרוזבול

במסכת שביעית לאחר שהובא שם נוסח הפרוזבול מסיימת המשנה "והדיינים חותמים למטה או העדים".

ואמר רב נחמן, מתוך שהושאו דיינים **ועדים בדין זה**, יש ללמוד, **שכשם שדי בשני עדים, כך די בשני דיינים**, וזה מה שבאה המשנה ללמד בהשוותה דיינים ועדים, ומכאן הביא ראייה לדבריו שגם לביטול הגט די בבית דין של שנים.

ורב ששת אמר, שלעולם אין בית דין אלא שלושה, וגם הפרוזבול נעשה בפני שלושה, **ולא למנין השוו עדים ודיינים, אלא לנוסח החתימה**, לומר **שהפרוזבול כשר גם כשכתוב בלשון בית דין** [=בי דינא הוינא, ואתא פלוני ואמר לנא מוסרני

בפני האשה. אבל קודם התקנה היה הבעל מבטל את הגט גם שלא בפניהם, וכמו ששנינו, "בראשונה היה עושה בית דין ממקום אחר ומבטלו". ונחלקו חכמים, בפני כמה היה מבטלו בראשונה.

לדעת רב ששת, בראשונה היה מבטלו דווקא **בפני שלושה**, שכך שנינו, "היה עושה בית דין ממקום אחר ומבטלו", ובכל מקום בית דין הם שלושה.

ולדעת רב נחמן, בראשונה היה מבטלו **גם בפני שנים**, שכן גם שנים נחשבים בית דין, ודווקא לגבי דין צריכים שלושה, שאם יחלקו ביניהם, תהא הכרעה לכאן או לכאן, אבל זה אינו צריך הכרעה אלא להודיע שמבטל הגט ודי גם בשנים. **ובסוף הסוגיה בדף ל"ד נפסקה הלכה כרב נחמן**.

דף לג

פרוזבול בפני כמה

נתבאר, שלדעת רב נחמן, גם שנים קרוים בית דין לבטל הגט בפניהם. **ואמר רב נחמן** להביא ראייה לדבריו מדין פרוזבול המבואר להלן בדף ל"ו, שמי שאינו רוצה שתשמט שביעית את חובותיו, מוסר שטרותיו לבית דין, ומעתה לא הוא תובע אלא הבית דין, ואין כאן איסור **"לא יגש את רעהו"** (דברים ט"ו ב'), **ונוסח המשנה בדין זה**

הגט, היה הדבר מתפרסם³, ואין חשש שהאשה לא תדע מהביטול ותינשא באיסור. אבל מכל מקום כשהיה ביד הבעל לבטל את השליח ממקומו, היה יכול לעגן את אשתו⁴ אחר שכבר שלח לה הגט, ולבטל את גיטה, ועל ידי תקנה זו, מאחר שצריך לטרוח ללכת אחר השליח או האשה או לשלוח אליהם שלוחו, לא יטרח, ולא יעכב האשה מלהתגרש, ולא תהא עגונה.

עבר על תקנת רבן גמליאל הזקן

נתבאר שמעיקר הדין מי ששלח גט עם שלוחו לגרש את אשתו יכול לבטלו שלא בפני השליח או בפני האשה ורבן גמליאל הזקן התקין שלא יבטל אלא בפני אחד מהם. ונחלקו חכמים מה הדין אם עבר הבעל על תקנה זו וביטל את הגט שלא בפני השליח או האשה.

לדעת רבי, מי ששלח גט לאשתו, וביטלו בבית דין שלא בפני השליח או האשה, אף על פי שעבר על תקנת רבן גמליאל הזקן, מאחר שביטל את השליחות, הרי היא בטלה, ואין כאן גט.

ולדעת רבן שמעון בן גמליאל, אף שמדין תורה הגט בטל, מאחר שהתקין רבן

לכם פלוני ופלוני], **וחתומים עדים** [=איש פלוני עד], או כשכתוב בלשון עדות [=דוכרן סהדותא דהוה באנפנא כו'], וחתומים דיינים [=אני פלוני דין].

טעם תקנת רבן גמליאל הזקן

נתבאר, שרבן גמליאל הזקן התקין, שמי ששלח גט לגרש את אשתו, לא יוכל לבטלו אלא בפני השליח או האשה, והתקין זאת מפני תיקון העולם. ונחלקו חכמים איזה תיקון העולם יש בתקנה זו.

לדעת רבי יוחנן, רבן גמליאל התקין כן מפני תקנת ממזרים. שלדעת רבי יוחנן, קודם התקנה היה הבעל יכול לבטל את הגט בפני שנים, כדעת רב נחמן לעיל, וכשהיה מבטל בפני שנים, לא היה הדבר מתפרסם¹, ואפשר שהשליח והאשה לא היו יודעים מהביטול, והשליח נותן את הגט לאשה, והאשה סבורה שהיא מגורשת, ונישאת לאחר באיסור, ובניה מהשני ממזרים².

ולדעת ריש לקיש, רבן גמליאל התקין כן מפני תקנת עגונות. שלדעת ריש לקיש, קודם התקנה היה הבעל יכול לבטל את הגט רק בפני שלושה, כדעת רב ששת לעיל, ואם כן, כשהיה הבעל מבטל את

הוספות

¹ והא דאמר הכא דבי תרי לית להו קלא, וגבי מוכר שדהו בעדים אמרינן בחזקת הבתים דגובה מנכסים משועבדים, הכא בעינן גילוי מילתא טפי. [תוס'].
² ואם תאמר, ולתקנו שיבטל בפני שלושה. ויש לומר מפני תקנת עגונות. [תוס'].
³ ואף על גב דמלוה על פה לא גבי ממשעבדי אפילו הלווה בפני כמה עדים, היינו משום דמאן דזיזף בצנעא יזיף ... ואין רגילות להודות לבני אדם אלא כופר לכל השואלים ממנו. [תוס'].
⁴ אף על גב דבדין לא מינסבא, חשיב עגון, דהכי נמי אמרינן בפרק כל הגט, ובדין הוא אפילו טופס לא לכתוב, אלא זימנין דבעי למיזל למדינת הים, ולא משכח ספרא, שביק לה ואזיל, ומיעגנה ויתבה. [תוס'].
- קמד -

אינה אשתו כלל¹.

כשמקדש בכסף, הרי הוא כאומר, אם
אעשה הכל כדעת חכמים הרי זה כסף
קידושין, ואם לא, כגון שאשלח לך גט
ואבטלנו שלא בפניך, יהיו מעות אלו
מתנה, ואין כאן קידושין.

וכשמקדש בביאה, הרי הוא כאומר, אם
אעשה הכל כדעת חכמים הרי זו ביאה
לשם קידושין, ואם לא, כגון שאשלח לך
גט ואבטלנו שלא בפניך, תהא ביאה זו
ביאת זנות, ואין כאן קידושין.

הצלת זונה וטיהור ממזרים

ר"י מפרש, שמי שזנתה אשתו ונתעברה
מביאת זנות, יכול הוא להצילה ממיטה,
ולטהר את בניה שלא יהיו ממזרים, וזאת,
על ידי שישלח לה גט, ויבטלו שלא בפניה,
ושלא בפני השליח, באופן שמהתורה הגט
בטל, וחכמים קיימוהו על ידי הפקעת
הקידושין מעיקרם, ועל ידי זה יתברר,
שמעולם לא היתה אשת איש, ולא זנתה
תחת בעלה, ולא היו בניה ממזרים.

ורבינו תם מפרש, שאם עשה זאת בכוונה
להציל אותה, או לטהר את בניה, לא תקנו
חכמים שיפקעו הקידושין, כי לתקנה עשו,

גמליאל הזקן שלא לבטלו כד, אין כאן
ביטול, והגט קיים, והאשה פנויה על
ידו, שאם לא כן מה כח בית דין יפה,
כלומר מה תועלת יש בתקנת בית דין,
אם אפשר לעבור עליה.

כל המקדש אדעתא דרבנן מקדש

נתבאר, שלדברי רבן שמעון בן גמליאל,
מי שביטל גט ששלח לאשתו, אף על פי
שמדין תורה הגט בטל, והאשה אשתו,
מאחר שהתקין רבן גמליאל הזקן שלא
לבטלו, אין כאן ביטול, והגט גט, והאשה
יוצאת על ידו מבעלה.

ותמחהו על דבריו, הלא מדין תורה אין
כאן גט, ואם כן היאך תצא מבעלה
משום תקנת חכמים.

וביארנו, שהטעם לכך הוא, משום שכל
המקדש אשה, מקדשה על דעת חכמים,
כלומר דעתו שיהיו הקידושין חלים כדת
משה וישראל, כפי שהנהיגו חכמי
ישראל, והם אמרו שיפקעו כל קדושין
שבישראל על ידי גט כזה, והרי הוא כמי
שקידש אותה מתחילה על דעת שלא
ישלח לה גט ויבטלו, ואם עבר על תנאו,

הוספות

¹ כך אני מפרש בכל מקום מלבי. ומרבתי קבלתי, כל דמקדש אדעתא דרבנן מקדש, דקדושי כסף דרבנן, דלא כתיב בהדיא, אלא גמרינן קיחה קיחה משה עפרון. והיינו דקפריד, תינח דקדיש בכספא, קדיש בביאה דכתיב בהדיא "כי יקח איש אשה ובעלה", מאי איכא למימר, היאך יכלו לעקור דבר מן התורה. ומשני, שויה רבנן לבעילתו בעילת זנות של כל מקדש בביאה, כדאמר, רב מנגיד אמאן דמקדש בביאה משום פריצותא. [ו] ותשובות קשות יש בדבר. (א) חדא דגזירה שוה גופה תורה היא, שהרי לא למדו לנסקלין אלא בגזירה שוה, ונותר שהוא בכרת מגזירה שוה למדנו, ונערה המאורסה נהרגת בקדושי כסף, ואי דרבנן מי מיקטלא. (ב) ועוד דקמשני שויה רבנן לבעילתו בעילת זנות, היכי מצי לשויה בעילת זנות, הא דאורייתא היא, וכי אמרן רב מנגיד אמאן דמקדש בביאה, קידושין מיהא לא בטלי. אלא הא והא דאורייתא, והא דאית ברבנן כח לבטל מפני שבשעת קידושין תלה בדעתם לקדש כדת שהנהיגו חכמים בישראל. [רש"י].

דיינים, המצויים לו בכל מקום, **לא יבטל את הגט, אלא בפני האשה או השליח**, ומכיוון שהדבר טורח עבורו, לא יבטל את הגט, ותצא האשה ממנו.

ב. כדעת רב ששת וריש לקיש.

בראשונה היה הבעל רשאי לבטל את הגט, אף שלא בפני האשה או שליח הגט, ובלבד שיבטל בפני שלושה דיינים, כדי שיתפרסם הדבר, ולא תצא תקלה מהביטול.

אך אם היה מביטל בפני שני דיינים, חששו חכמים שלא תדע האשה בביטולו, ותלך ותינשא בגט המבוטל, והיה בניה מהשני ממזרים, ולכן **אסרו לבטל את הגט בפני שני דיינים**.

ולאחר זמן התקין רבן גמליאל הזקן, שאפילו בפני שלושה דיינים לא יבטלו את הגט, כדי שיקשה הביטול על הבעל, ולא יטרח לבטל את הגט, ולעגן את האשה, ורק בפני האשה או השליח, שהדבר טורח עבורו, התיירו לו לבטל את הגט.

העובר על התקנה הראשונה, ומבטל את הגט, לפי דעת רב נחמן בפני אחד, ולפי דעת רב ששת אף בפני שנים, **אין ביטולו כלום**, והגט קיים לדברי הכל. [כן מבואר בתוס'].

והעובר על תקנת רבן גמליאל הזקן, ומבטל את הגט, לפי דעת רב נחמן בפני שנים או יותר. ולפי דעת רב ששת בפני שלושה או יותר. **לדעת רבי הגט מבוטל**,

שלא תהא עגונה, ולא לקלקלה, שתתרבה הפריצות בישראל. אולם אם הוא לא התכוון בביטולו להצילה, הגט בטל על ידי הפקעת הקידושין, והיא ניצלת מהמיתה, ובניה טהורים ממזרות.

השולח גט ומבטלו בפני בית דין

[סיכום הענין ממחזור"ק]

א. כדעת רב נחמן ורבי יוחנן וכן נפסק במסקנה.

בראשונה היה הבעל רשאי לבטל את הגט, אף שלא בפני האשה או שליח הגט, ובלבד שיבטל בפני שני דיינים.

לדברי רב נחמן, שנים נקראים בית דין, כי אם דנו דיניהם דין. ולדברי רבי יוחנן, שנים נקראים בית דין, כי לענין פרוזבול, די בשני דיינים.

אך אם היה מביטל את הגט בפני דין אחד, היה חשש גדול, שלא תדע האשה בביטולו, ותלך ותינשא בגט המבוטל, והיה בניה מהשני ממזרים, ולכן **אסרו חכמים לבטל את הגט בפני דין אחד**.

ולאחר זמן חשש רבן גמליאל הזקן, שגם אם יבטל את הגט בפני שני דיינים, שמה לא תדע האשה בביטולו, ותלך ותינשא בגט המבוטל, והיה בניה מהשני ממזרים, ולכן **אסר לבטל את הגט, אף בפני שני דיינים**.

ועוד התקין, כדי שיקשה הביטול על הבעל, ולא יטרח לבטל את הגט, ולעגן את האשה, **שאפילו בפני שלושה**

ולדעת רבן שמעון בן גמליאל, עדות שבטלה מקצתה **בטלה כולה**, כלומר, אם מבטל מקצת מהעשרה, בטלו כולם, ואם כן, כשיבטל אלו שלא בפני אלו, נמצא שביטל גם את אלו שאינם כאן, ואותם ביטל שלא בפניהם, והרי זה עובר על תקנת רבן גמליאל הזקן, שלא לבטל את השליח שלא בפניו, ולכן אסור לעשות זאת.

אמנם לפי הביאור הזה, מחלוקת רבי ורבן שמעון בן גמליאל היא לענין לכתחילה, אם מותר לעשות כן או לא, אבל בדיעבד, אם עשה כן, והלכו אותם שלא ביטל וגירשו את האשה, לדברי הכל היא מגורשת. לדעת רבי היא מגורשת, כי לא ביטל את אותם שליחים שגירשו את האשה. ולדעת רבן שמעון בן גמליאל, היא מגורשת, כי לדעתו, העובר על תקנת רבן גמליאל הזקן, ומבטל את השליח שלא בפניו, אין מועיל ביטולו כלום, וקידושי האשה פוקעים, כפי שנתבאר לעיל.

ב. נחלקו בביטול דבר הנעשה בפני רבים.

לדברי הכל עדות, שבטלה מקצתה לא בטלה כולה, ואם היו כל העשרה שעשה שלוחים בפניו, היה יכול לבטל מקצתם, והשאר אינם בטלים, ויכולים לגרש את האשה.

ומאחר שעדות שבטלה מקצתה לא בטלה כולה, דעת רבי, שיכול לבטל מקצת מהעשרה גם זה שלא בפני זה, ואותם שביטל בטלים, והאחרים אינם בטלים כמבואר לעיל.

אך דעת רבן שמעון בן גמליאל, שדבר

ואין האשה מגורשת, וכן פסקו רב יוסף ורבי יאשיה. **ולדעת רבן שמעון בן גמליאל אין ביטולו כלום**, והגט קיים, וכן פסקו רב נחמן ורבא.

אמר לעשרה כתבו גט ובא לבטל זה שלא בפני זה

האומר לעשרה בני אדם, "כתבו ותנו גט לאשתי", עשה את כולם שלוחים לדבר זה, להיות ראויים לגרש את אשתו בעבורו, אך אין צריך שכולם יתעסקו בכך, ודי בכך שאחד מהם יכתוב את הגט, ושנים מהם יחתמו עליו, וימסרו לה אותו.

ונחלקו חכמים, אם יכול האיש לבטל מקצת מאותם עשרה שלא בפני חבריהם. **לדעת רבי, יכול הוא לבטל זה שלא בפני זה. ולדעת רבן שמעון בן גמליאל, אינו יכול לבטל זה שלא בפני זה.** ונאמרו שני אופנים בביאור מחלוקתם.

א. נחלקו אם עדות שבטלה מקצתה בטלה כולה.

לדעת רבי, עדות שבטלה מקצתה לא **בטלה כולה**, כלומר, אם מבטל מקצת מהעשרה, אותם שאמר להם שמבטלם, בטלים, והאחרים אינם בטלים, ואם כן, אין כאן בית מיחוש כשמבטל זה שלא בפני זה, שאותם שביטל יודעים שהם מבוטלים, ואותם שלא ביטל, אינם מבוטלים, ויכולים לגרש את האשה כדין.

הנעשה בפני עשרה, אי אפשר לבטלו בפחות מעשרה [=מלתא דמתעבדא באפי עשרה, צריכא בי עשרה למישלפה], ומאחר שמתחילה נתמנו כולם להיות שלוחים כשהיו עשרה יחד, מעתה לא יוכל לבטל מקצתם שלא במעמד עשרה, ולא שיש איסור בדבר, אלא שאין אפשרות לעשות זאת, ואפילו אותם שביטל אינם בטלים¹. והוא הדין שדבר הנעשה בפני שנים, אי אפשר לבטלו אחד אחד.

ונפקא מינה בין שני לשונות אלו, **אם מינה שנים בלבד לכתוב את הגט או שמינה עשרה ואמר לכולם לחתום שאין כאן גט עד שיחתמו כל מי שמינה**.

לפי לשון ראשון, מודה רבן שמעון בן גמליאל, **שיכול לבטל את האחד בפני עצמו**, ואין לחוש שבכך יתבטל השני שלא בפניו, כי בין כך אינו יכול לכתוב את הגט בלא הראשון, וכשירצה לכתוב עמו את הגט, ידע שכבר בטל הוא, ואין חשש שיתן גט בטל לאשה בלא שתדע שהוא בטל.

ולפי לשון שני, **אינו יכול לבטל את האחד בפני עצמו**, כי דבר שנעשה בפני שנים, אי אפשר לבטלו בפני אחד.

פסק ההלכה במחלוקות

רבי ורשב"ג אלה

נתבאר, שנחלקו רבי ורבן שמעון בן גמליאל בשני דברים בענין שליחות בגט.

דבר אחד שנחלקו בו, מה הדין אם שלח הבעל שליח לגרש את אשתו, ועבר על תקנת רבן גמליאל הזקן, ובטלו שלא בפניו ושלא בפני האשה, שלדעת רבי, אף על פי שעבר על התקנה, הגט מבוטל, והאשה אינה מגורשת, ולדעת רבן שמעון בן גמליאל, מאחר שתיקן רבן גמליאל שלא לבטל, אין הגט מבוטל, והאשה מגורשת.

ודבר שני שנחלקו בו, מה הדין כשאמר לעשרה כתבו ותנו גט לאשתו, שלדעת רבי, יכול לבטל זה שלא בפני זה, ולדעת רבן שמעון בן גמליאל, אינו יכול.

ואמר רב שמואל בר יהודה, שמעתי מרבי אבא פסק ההלכה בשתי המחלוקות הללו, באחד מהם פסק כרבי, ובאחד פסק כרבן שמעון בן גמליאל, אך איני זוכר באיזו פסק כך ובאיזו פסק כך.

ואמר רב יוסף, שמסתבר שבדין הראשון פסק הלכה כרבן שמעון בן גמליאל, שכן רבי עצמו חזר בו, והודה לדברי רבן שמעון בן גמליאל. כמאמר רב דימי בכתובות, בענין טעות שומה של בית דין, שמכרו נכסי חייב בפחות מדמיהם, ונחלקו חכמים אם המכר בטל או לא.

ואמר רב דימי, מעשה ועשה רבי כדברי חכמים, שהיו אומרים שום הדיינים שפיחתו שתות או הותירו שתות מכרן

הוספות

¹ אמנם לכאורה, אם יכנס עשרה אחרים, יוכל לבטל בפניהם מקצת מהשלוחים, שהרי מבטלים במעמד עשרה, ולא מסתבר שצריך לבטל דווקא אותם עשרה ראשונים. ויל"ע בדבר.

אלא בפניהם, כדעת רבן שמעון בן גמליאל.

ומתוך כך שהוצרך לומר להם להתחבא, ולא היה די לו לומר להם שילך כל אחד למקום אחר, שלא יוכל הבעל למצוא אותם יחד, מבואר, שכל שהיה מוצא אותם, אף כל אחד בפני עצמו, היה יכול לבטלו, כדעת רבי, שיכול לבטל זה שלא בפני זה.²

ורבא אמר רב נחמן שבשתי המחלוקות הללו הלכה כרבי.

כלומר העובר על תקנת רבן שמעון בן גמליאל, ומבטל גט ששלח לאשתו, הגט מבטל אף על פי שבטלו שלא בפני השליח או האשה.

והאומר לעשרה כתבו ותנו גט לאשתו יכול לבטל זה שלא בפני זה.

ובסוף הסוגיה בדף ל"ד נפסקה הלכה כרב נחמן.

דף לד

חלוקת נכסי יתומים

יתומים קטנים שרצו כולם לחלוק את

בטל. ואמר לפניו רבי פרטא בנו של רבי אלעזר בן פרטא בן בנו של רבי פרטא הגדול¹, אם כן מה כח בית דין יפה? וחזר רבי ועשה כרבן שמעון בן גמליאל.

הרי שחזר בו ליפות כח בית דין, והוא הדין לענין זה שהעובר על תקנת רבן גמליאל, ומבטל גט שלא בפני השליח או האשה, אין כאן ביטול, שאם לא כן, מה כח בית דין יפה.

ומאחר שבדבר זה הלכה כרבן שמעון בן גמליאל, **בדין אומר לעשרה כתבו גט, הדין כרבי, שיכול לבטל זה שלא בפני זה.**

ואף רבי יאשיה דמן אושא אמר, שבדבר אחד הלכה כרבי, ובדבר אחד הלכה כרבן שמעון בן גמליאל.

שכך אמר רבה בר בר חנה, חמישה זקנים היינו לפני רבי יאשיה דמן אושא, ובא לפניו אחד שהיה מאותם ששנינו בהם יוציא ויתן כתובה כלומר שכופים אותו לתת גט.

ואמר להם רבי יאשיה לעדים, שמאחר שיכפו את הבעל לומר להם לעשות הגט יעשו הגט ויתחבאו ממנו, כדי שלא יוכל לבטלם.

ומתוך כך שאמר להם להתחבא מהבעל, מבואר, שלדעתו **אין הבעל יכול לבטלם**

¹ חוספות

¹ כלומר רבי פרטא זה שהיה לפני רבי הוא בנו של רבי אלעזר וגם בן בנו של רבי פרטא הגדול שהרי רבי פרטא הגדול אביו של רבי אלעזר שהיה אביו. [תוס' בכתובות].

² אפילו למאן דמוקי פלוגתייהו בעדות שבטלה מקצתה דייק שפיר דבא קיימא לן כרבי, דלדידיה ליכא למימר דלבדורי איבדור, דכיון שיכול לבטל זה שלא בפני זה, לא יועיל פיזור, דיבטל כל אחד שימצא בפני עצמו, עד שיבטל כולו. אבל לרבן שמעון בן גמליאל דאין יכול לבטל זה שלא בפני זה, אין בביטולו כלום, אפילו מבטל כולם כל אחד בפני עצמו, אף על גב דהשתא ליכא למיחש דלמא אזלי חנך דלא ידעי וכתבי ויחבי לה לא חוי ביטול עד שיבטל כולם יחד זה בפני זה. [תוס'].

ממונות כח בית דין יפה, משום הפקר בית דין, אבל לענין איסורים, לא הפקיעו חכמים קידושין על שעברו על תקנתם.

נכסי אביהם, או שרצו מקצתם, והשאר אינם בפנינו, ממנים להם אפוטרופוס, ובורר להם חלק יפה.

גילוי דעת בביטול הגט

מעשה בגידול בר רעילאי, ששלח גט לאשתו, וכשבא השליח אצלה למסור לה את הגט, מצאה כשהיא יושבת ואורגת, ואמר לה, ראי הבאתי את גטך לגרשך. אמרה לו, לך עכשיו, ובוא מחר. והסכים, וחזר אצל גידול, וסיפר לו המעשה. ואמר על כך גידול, ברוך הטוב והמטיב שלא מסרת לה הגט. ונחלקו חכמים גילוי דעתו של גידול ששמח על כך שהשליח לא נתן את הגט נחשב כביטול הגט.

לדעת אביו, אין בגילוי דעת זה, לבטל את הגט, ואם הלך השליח אחרי כן, וגירש את האשה, הרי זו מגורשת. **וכן ההלכה¹,** כמו שאמרו בסוף הסוגיה, והלכתא כנחמני וזהו אביו².

ולדעת רבא, יש בגילוי דעת זה, לבטל את הגט, ואם הלך השליח אחרי כן, וגירש את האשה, אינה מגורשת.

בעל שאמר הלא רב ששת אמר לבטל הגט

מעשה באחד שהיה מאותם שכופים

רש"י מפרש, שבית דין ממנים לכל אחד אפוטרופוס בשביל החלוקה, שיעמוד במקומו, ויברר את החלק הטוב ביותר בשבילו. ותוס' מפרשים, שבית דין מחלקים את הנכסים לחלקים שווים כמספר היתומים, ומטילים גורלות, כדי לידע איזה חלק יפול ברשות כל יתום, ואחר כך מעמידים לכל יתום אפוטרופוס, שישגיח על החלק שנפל ברשותו.

ונחלקו חכמים, מה הדין אם גדלו היתומים, ואמרו, שאינם מרוצים מהאופן שחלקו להם את הנכסים בקטנותם.

לדעת שמואל, יכולים הם למחות על החלוקה הזו, ולבטלה.

ובמס' קידושין מבואר, באיזה עניין יכולים למחות, אם על טעות הדיינים בהערכת שווי הנכסים, או על שרוצים שיהיה הנכסים שלהם במקום אחר בנכסי האב.

ולדעת רב נחמן, אינם יכולים למחות, כי כח בית דין יפה הוא, ואי אפשר לבטל מה שעשו. ואף שלענין ביטול הגט, פסק רב נחמן כרבי, שהמבטל את הגט שלא בפני השליח הרי זה מבוטל, ואין אומרים אם כן מה כח בית דין יפה. יש חילוק בין דיני ממונות לאיסורים. בדיני

הוספות

¹ וזו היא אחת מהלכות של סימן קצ"ח דהלכתא כאביו. [רש"י].

² ונראה בעיני, דעל שם שרבה בר נחמני גידל אביו בביתו, ולמדו תורה, שהיה יתום, השיאו את שם אביו נחמני. רבה סתם הוא רבה בר נחמני. [רש"י].

שכופים אותם להוציא את נשותיהם, וכפאו רב יהודה לתת הגט, ומאחר שנכתב הגט, אמר להם אותו איש לעדים, שהוא מבטל את הגט, וחזר רב יהודה וכפאו לכתוב הגט, ושוב חזר אותו האיש ובטלו, ובפעם השלישית אמר להם רב יהודה לעדים, שמיד אחר שיאמר להם הבעל לכתוב הגט, יתנו חתיכות דקות של דלעת באזניהם, שלא יוכלו לשמוע דברי הבעל, האומר להם שמבטל הגט וכך לא יוכל לבטלו.

ואמר אביי, ממעשה זה יש ללמוד, שאין גילוי בביטול הגט, שהרי אף אם נתנו הדלעת באזניהם, הלא רואים שהבעל רודף אחריהם לבטל הגט, ואף על פי כן אין בזה כדי לבטל הגט, עד שישמעו באזניהם בפירוש.

ורבא אמר שאין זו ראיה, כי אין כאן שום גילוי דעת שחפץ בביטול הגט, שכן אפשר שרץ אחריהם לומר להם מהרו ותנו לה שלא יהיה לו עוד צער מהענין הזה.

ביטול הגט כשאומר קיימתי תנאי המבטל

מעשה באחד שנתן גט לאשתו, ואמר לה במסירתו, "אם לא אבוא עד שלושים יום, יהא גט", ובא תוך שלושים יום, אך עכבו הנהר, שלא היה יכול לעברו, כי לא מצא מעבורת, ועמד מהעבר השני, ואמר

אותם לנוציא את נשותיהם, וכפאו רב ששת לתת את הגט, ולאחר שכתבו הגט, חזר ואמר לעדים, הלא שמעתי שרב ששת אמר לכם לבטל הגט, והחשיב רב ששת את דבריו כביטול הגט, והצריכו גט אחר¹.

ואמר רבא, ממעשה זה יש ללמוד, שיש גילוי דעת בביטול הגט, שהרי לא אמר הבעל בפירוש שהוא מבטל את הגט, אלא גילה דעתו שרוצה בכך, ובכל זאת אמר רב ששת לכתוב גט אחר.

ואביי אמר, אם היה המעשה כמו שנתבאר, אפילו גילוי דעת לבטל הגט אין כאן, שהרי לא גילה הבעל דעתו שרוצה לבטל הגט, אלא אמר שרב ששת אמר לבטלו, ורב ששת אינו ראוי לכך, שאינו הבעל, ואין הביטול תלוי אלא בבעל, ואם כן, בוודאי לא היה הגט בטל, אלא באותו מעשה אמר הבעל בפירוש שהוא מבטל את הגט, וכשבאו להכותו על כך, ביקש להציל עצמו מהכאתם ואמר להם, הלא רב ששת אמר לבטלו, ומכל מקום, לא מחמת דבריו אלו היה הגט בטל, אלא מפני שביטלו בפירוש, אבל על ידי גילוי דעת בלבד, אין הגט בטל.

סתירת האזנים שלא לשמוע דברי הבעל המבטל הגט

חתנו של רבי ירמיה ביראה היה מאותם

¹ רב ששת לשיטתו, שעל ידי הביטול הגט עצמו בטל, ואי אפשר לחזור ולגרש בגט עצמו.

להם, "ראו שבאתי, ראו שבאתי", ואמר שמואל שאין זו ביאה, ואם כן הגט קיים.

ואמר אביי מכאן ראייה שאין גילוי דעת בביטול הגט שכן זה העומד וצועק ראו באתי דעתו לבטל את הגט ובכל זאת אין הגט בטל.

ורבא אמר, שאין כאן שום גילוי דעת שרוצה לבטל הגט, שהרי צועק "ראו שבאתי", כלומר נתקיים התנאי שהתנה מתחילה, ואם כן רוצה לומר שלא נתקיים הגט כלל, אבל אין כוונתו להפקיעו בביטול.

-

מעשה באחד שנתן לארוסתו גט, ואמר לה, "הרי זה גיטך אם לא אכנוס אותך לנישואין עד שלושים יום", וכשהגיעו שלושים יום אמר, הלא טרחת בצרכי החופה, ואנוס אני שלא עלה בידי לכנוס, ובכך רצה לומר שלא נתקיים תנאי הגט ואין זה גט. ואמרו חכמים, אין כאן בית מיחוש לומר שאין כאן גט, שהרי למעשה לא קיים תנאו, ואף שהיה הדבר באנוס, אין טענת אנוס בגיטין. ואם משום גילוי דעתו, שרוצה לבטל הגט, הלא בדבר זה נחלקו אביי ורבא.¹

וכן מעשה באחד שנתן לארוסתו גט, ואמר לה, "הרי זה גיטך אם לא אכנוס אותך לנישואין עד ראש חודש אדר",

וכשהגיעו ראש חודש אדר אמר, אני נתכוונתי לומר עד ראש חודש ניסן, ובכך רצה לומר שלא נתקיים תנאי הגט ואין זה גט. ואמרו חכמים, אין כאן בית מיחוש לומר שאין כאן גט, שהרי למעשה לא קיים תנאו, ואף שהיה הדבר באנוס, שהיה סבור שאמר ראש חודש ניסן, אין טענת אנוס בגיטין. ואם משום גילוי דעתו, שרוצה לבטל הגט, הלא בדבר זה נחלקו אביי ורבא.²

כתיבת גט מי שיש לו שני שמות

בראשונה, מי שהיו לו שני שמות, אחד כאן ואחד במדינת הים, והיה מגרש את אשתו באחד מהמקומות, היה כותב בגט את השם שיש לו במקום הכתיבה, ולא היה מקפיד לכתוב את שני השמות.

והיה הדבר מביא לידי תקלה, שפעמים היתה האשה באה למקום האחר, ונישאת שם, וכשהיו רואים את גטה, היו אומרים, לא נתגרשה מבעלה הראשון, שאין הגט על שמו, ובניה מהשני ממזרים.

וכששלחו בני מדינת הים ענין זה, לשאלו מרבן גמליאל הזקן, מה יעשו בכתיבת גט מי שיש לו שני שמות, שלא תארע תקלה זו על ידם, עמד והתקין, שכל מי שיש לו כמה שמות, יהיו כותבים בגט,

הוספות

¹ היינו לפי סברת אביי. אבל רבא קאמר לעיל, אטו לבטולי גיטא קבעי, לקיומי תנאי קא בעי, ולא פליג רבא הכא. [תוס']

² כ"ל.

כדברי רב אשי.

ומעשה באחת שהיו הרוב קוראים לה מרים, ומעט היו קוראים לה שרה, ואמרו חכמי נהרדעא, שיש לכתוב בגט את השם העקרי, ולהוסיף וכל שום שיש לה, כלומר יכתבו "מרים וכל שום שיש לה", ולא "שרה וכל שום שיש לה".

מומר כותב בגט שם יהדות שלו

שאלו לרבינו תם על מומר לעבודת כוכבים, שגירש את אשתו, ולא נכתב בגט אלא שם של יהדות, ולא שם של עובד כוכבים. והשיב רבינו תם, חלילה להזכיר שם עובד כוכבים בתורת משה וישראל.

והביא ראהי מדאמר בתוספתא, גר ששינה שמו לשם עובדי כוכבים, וגרש בו, כשר, והוא הדין במומר, דשם יהדות כשר אף לכתחלה.²

איש פלוני וכל שום שיש לו, אשה פלונית וכל שום שיש לה, כלומר שם העקרי תחילה, ומוסיפים עמו שאר השמות שהוא נקרא, כגון יעקב דמתקרי ישראל, שרה דמתקריא רבקה, והתקין כו מפני תיקון העולם.¹

ואמר רב אשי, שלא התקין כן רבן גמליאל אלא כשבמקום הכתיבה הוחזק שיש לו שני שמות, כלומר אף שהיו הכל קוראים אותו בשם אחד, היו יודעים שבמדינת הים הוא נקרא בשם אחר, אבל כשבמקום הכתיבה הוחזק שיש לו שם אחד, אף על פי שבמקום אחר יש לו שם אחר, אין להם אלא שם שהוחזק בו במקום הכתיבה, ולא יותר.

ואמר רבי אבא לרב אשי שגם רבי מרי ורבי אלעזר אמרו כן. וכן מצינו ברייתא

הוספות

¹ בטופסי גיטין של ה"ג כתוב, שצריך לכתוב בגט, "יוכל שום וחניכה דאית לי ולא תארי", משמע שלשון זה היא כותבין בגט. ואין נראה לרבינו תם, דזימנן דאית לידי תקלה כשאין לו אלא אותו שם הכתוב בגט, ואין לו חניכה, וכשכותב בגט וכל שום וחניכה, נראה זה הגט של אדם אחר שיש לו שם וחניכה. לכך נראה לרבינו תם, וכל שום שיש לו דקתני במתניתין, היינו כל שמותיו בפירוש. ותיקון רבינו תם לכתוב בגט, "אני פלוני דמתקרי כן וכך", כדאמרין בגמרא, שרה דמתקריא מרים, אחא בר הדיא דמתקריא איה מרי. והא דקתני בגמרא בשמו שביהודה ושם דגליל עמו, משמע קצת כפירוש רבינו תם. [תוס']

² וכתב חניכתו וחניכתה אמרין לקמן דכשר, ופירש בערוך, אף על פי שלא נכתב שם מובהק. וכי האי גוונא מפרש מתניתין דבפרק בתרא, וכך היו נקיי הדעת שבירושלים עושים כן, היינו שהיו כותבין חניכתו וחניכתה. והא דקתני בברייתא דבסמוך דאינה מגורשת עד שיכתוב שם דיהודה ושם דגליל עמו, היינו דוקא דאיתחזק בשני שמות בשני המקומות, חד במקום הכתיבה וחד במקום הנתינה, דהא לא קתני היו לו שני שמות ביהודה או שני שמות סתם שיגרש בשני שמותיו, אלא כשיש לו שני שמות אחד ביהודה ואחד בגליל, דאז צריך לכתוב שניהם מקום הכתיבה ומקום הנתינה, דאזן שבגליל לא יכירו שם דיהודה ויאמרו שלא גירש ויציאו לנו על בניה מן השני, אבל בהחזק בשני שמות במקום אחד, כשר בדיעבד אפילו באחד מהן, ואפילו בחניכה. ומיהו לכתחילה צריך לכתוב שניהם אפילו כתיבה ונתינה במקום אחד, כדאמר בסמוך, רובא מרים ומיעוט שרה מרים, וכל שום שיש לה, משמע דבחד מקום קרו לה הכי והכי. וכן משמע בירושלמי על הך ברייתא דהכא, מתניתין כשהיה ביהודה וכתב לגרש את אשתו שבגליל או שהיה בגליל וכתב לגרש את אשתו שביהודה, אבל אם היה ביהודה וכתב לגרש אשתו שביהודה כו' הרי זו מגורשת, אמר רבי יוסי דהא דתימא בדיעבד אבל לכתחלה צריך לכתוב שניהם, והכא עושה שם מקום הנתינה עיקר, ושל מקום הכתיבה טפל, כדקתני עד שיגרש אשתו שבגליל בשמו שבגליל ושם דיהודה עמו כו', אבל בתוספתא עושה מקום כתיבת הגט עיקר, וכן איתא התם, יש לו שתי נשים, אחת בגליל ואחת ביהודה, גירש אשתו שביהודה בשם שבגליל, ואשתו שבגליל בשם שביהודה, פסול, ואם אמר אני פלוני שביהודה עם השם שיש לי בגליל, או שהיה במקום אחר וכתב אחד מהן, כשר, רבן שמעון בן גמליאל אומר, אפילו כתב שם דיהודה בגליל, ושם דגליל ביהודה, כשר, ומהתם נמי משמע דבמגרש בגליל אותה שביהודה מיירי. והשתא בראשונה היה משנה שמו ושמה קורא שינוי מה שאינו כותב אלא שם אחד משני המקומות,

מכאן עד סוף הפרק ממדהו"ק

לאחר, בלא שתקבל ממנו גט, וילעיוז על בניה שהם ממזרים.

מי שיש לו שני שמות

א. שיטת רש"י.

אם במקום כתיבת הגט, הוחזק שיש לו רק שם אחד, הגט כשר בכתיבת אותו שם, אף על פי שיתברר אחר כך, שיש לו שם נוסף, ולכן אין צריך לכתוב בגט, "פלוני וכל שם שיש לו".

ואם במקום כתיבת הגט, הוחזק שיש לו שני שמות אף על פי שהוא נקרא שם רק בשם אחד, ובמקום אחר הוא נקרא בשמו השני, צריך לכתוב בגט את כל שמותיו.

ואם במקום כתיבת הגט, היה נקרא בשני שמות, אלא שבפי רבים הוא נקרא באחד מהשמות, ובפי מעטים בשם השני, יש לכתוב את שמו העיקרי, ולהוסיף "וכל שם שיש לו".

ב. שיטת התוס'.

אם הגט נכתב במקום אחד, וניתן במקום אחר, ובכל מקום הוחזק בשם אחד, לפירוש רבינו תם, יש לכתוב את שני שמותיו, כשהשם העיקרי תחילה, כגון "יוחנן הנקרא יוסף".

ולפירוש בה"ג, יש לכתוב את שמו העיקרי, ולהוסיף "וכל שם שיש לו".

בגמרא משמע שהשם של מקום הנתינה הוא העיקר, ובתוספתא משמע שהשם של מקום הכתיבה הוא העיקר,

ואם כתב רק שם אחד, הגט פסול, כי במקום שאין מכירים שזה שמו, יאמרו שנישאת אשתו

ואם הגט נכתב וניתן במקום אחד, ובאותו מקום הוחזק בשני שמות, לכתחילה יש לכתוב בגט את כל השמות, כשהשם העיקרי תחילה, כגון "יוחנן הנקרא יוסף", [ולבה"ג "יוחנן וכל שם שיש לו"], ובדיעבד, אם כתב שם אחד בלבד, ואפילו רק את כינוי שמו, הגט כשר, כי הכל יודעים, שהכוונה לאיש הזה.

ויש מפרשים שאם הוא אדם מפורסם, מותר לכתחילה לכתוב את כינויו בלבד.

ויש מפרשים שאם היה הכינוי דומה לשמו, מותר לכתחילה לכתוב את הכינוי בלבד.

תקנות שהתקין רבן גמליאל הזקן בפרק זה

א. אין לבטל את שליח הגט שלא בפניו או בפני האשה.

ב. שיהא כותב בגט איש פלוני וכל שם שיש לו.

ג. שהאלמנה תהא נודרת ליתומים לגבות כתובתה.

ד. העדים חותמים על הגט מפני תיקון העולם. [כפירש"י].

דברים שהתקינו מפני תיקון העולם בפרק זה

א. אין לבטל את שליח הגט. [דף ל"ב].

ב. שיהא כותב בגט איש פלוני וכל שם שיש לו. [דף ל"ד]

ג. העדים חותמים על הגט מפני תיקון העולם. [דף ל"ד]

הוספות

לפי שאין מכירין בו במקום אחר, ודומה להם שינוי שמו ושמה. וכן יש לפרש שם עירו ושם עירה. והא דקאמר בהמגרש, כתב חניכיתו וחניכתה כשר, וכך היו נקיי הדעת שבירושלים עושים כן, משמע אפילו לכתחלה אין צריך לכתוב שניהם, אף על גב דגבי מרים שבסמוך ובירושלמי אמרין דדוקא בדיעבד כשר, צריך לומר דנקיי הדעת שבירושלים היו שמותיהן ידועים, וליכא לזו. אי נמי כשהשמות דומין זה לזה, שהכנוי דומה לשם, לכתחילה כשר אף בכינוי. [תוס'].

מתשלים הכתובה, אלא כשכר טרחת גידול היתומים, והיו נשבעות לשקר, שלא גבו מנכסי הבעל כלום. וכיון שלא נשבעו לא נטלו כתובתיהן.

ומאחר שנמנעו מלהשביען בבית דין, **תקנו עבורן דרכים אחרות**, שיוכלו לברר על ידן, שלא נטלו את כתובתן:

א. שבועה חוץ לבית דין.

שבועה זו קלה, ואין עוונה חמור כל כך, ואין להימנע מלהשביעה בה, שלא נטלה מכתובתה כלום.

ויש אומרים שרב חולק על זה, ואינו מתיר להשביעה, אף שבועה קלה זו, אולם אם קפצה ונשבעה מעצמה, מודה הוא שתגבה את הכתובה.

ב. נדר.

נדר קל משבועה, ולכן תיקן רבן גמליאל הזקן, שתאסור על עצמה בנדר, דבר החביב לה, אם נתקבלה כתובתה, וכיוון שאינה חשודה לעבור על נדרה, כשנראה שנהנית מאותו דבר שאסרה על עצמה, תהיה לנו הוכחה, שלא נטלה מהכתובה כלום.

ורב ראה בזמנו, שנעשה איסור נדרים קל בעיני האנשים לעבור עליו, ולא סמך על הנדר, שיוכיח שלא גבתה את הכתובה, כי יתכן שחל נדרה, ולא אכפת לה לעבור עליו.

ג. חרם.

חרם קל משבועה, וכתבו התוס', שבזמן הזה

ד. והלל התקין פרוזבול מפני תיקון העולם. [דף ל"ד].

ה. עבד שעשאו רבו אפותיקי ושחררו [דף מ'].

ו. מי שחציו עבד וחציו בן חורין. [דף מ"א].

ז. אין פודים את השבויים יותר מדמיהם. [דף מ"ה].

ח. ואין מבריחים את השבויים. [דף מ"ה].

ט. אין לוקחים סת"ם מהנוכרים יותר מדמיהם. [דף מ"ה].

דף לה

פירעון חוב וכתובה מנכסי יתומים

הבא לגבות את חובו מנכסי יתומים, אם הגיע זמן פירעון החוב בחיי האב, לא יגבה את חובו, עד שישבע בבית דין, שלא שולם לו החוב.

ואלמנה הבאה לגבות את כתובתה מנכסי יתומים, אף על פי שלא הגיע זמן הפירעון בחיי הבעל, חוששים אנו ששילם לה בחייו, כי הכתובה תנאי בית דין היא, ולכן מעיקר הדין לא תגבה את הכתובה, עד שתשבע בבית דין, שלא שולמה לה הכתובה.

ובזמן רבן גמליאל הזקן, נמנעו מלהשביע את האלמנות, הבאות לגבות את כתובתן, משום שעוון שבועת שקר בבית דין חמור מאוד, והיו עוברות עליו בשוגג, כי כשהיו נהנות מעט מנכסי הבעל, לא היו מחשבות זאת כחלק

שנדרה קודם הנישואין, שנאמר, "ואם בית אשה נדרה".

ואם בשעת הנדר היתה נשואה.

דעת רב הונא, שתוכל לבטל את הנדר, על ידי הפרת הבעל, ואין שום דרך למנוע דבר זה, **ולכן אם היתה נשואה, אינה גובה את הכתובה על ידי הנדר.**

לפירוש אחד בתוס', סבר רב הונא, שרק הפרת הבעל מתירה, אפילו נדר שנדרה על דעת רבים, אבל החכם אינו מתיר נדר כזה.

ולפירוש השני בתוס', סבר רב הונא, שאף החכם מתיר נדר שנדרה על דעת רבים.

ודעת רב נחמן, שאם תידור ברבים, לא יוכל בעלה להפר לה, ולכן תוכל לגבות את הכתובה, על ידי נדר שתידור ברבים.

ודעת אמרימר, שרק נדר כשתידור על דעת רבים, אין הבעל מפר, ובנדר כזה תגבה את כתובתה.

ב. ביטול הנדר על ידי התרת חכם

לדעת רב ששת ורב הונא, אין החכם מתיר את הנדר, עד שיפרט לו הנודר, מדוע נדר, ואם כן אין שום חשש, שהחכם יתיר לה את הנדר, שנדרה כדי שתוכל לגבות את הכתובה.

ולדעת רב נחמן ואמרימר, החכם מתיר את הנדר, אף על פי שלא פירט לו הנודר, מדוע נדר. ולכן לדעת רב נחמן אינה גובה, אלא בנדר שתידור ברבים, שאין חכם מתיר אותו, ולדעת אמרימר, דווקא

תקנו, להחרים אותה, אם נתקבלה כתובתה, וסמכו על זה, שלא תרצה להיות בחרם, ואם תגבה את הכתובה, בוודאי לא גבתה אותה קודם לכן.

ומתוך דברי רש"י נראה, שנמנעו להשביע גם אלמנה, שאין לה הוראת היתר, ליטול מנכסי הבעל, כגון שמת בעלה בלא בנים, ואינה טורחת בגידולם, ואף היא גובה על ידי נדר בלבד, ואפשר שהטעם, כי לא חלקו בין אלמנה לאלמנה.

ומדברי התוס' מבואר, שאלמנה שאין לה הוראת היתר, ליטול מהנכסים, אין להימנע מלהשביעה.

באלו אופנים מועילה תקנת הנדר

תקנה זו, שתידור האלמנה, לאסור דבר החביב לה, אם נתקבלה כתובתה, אינה מבררת, שבאמת לא קבלה את הכתובה, אלא **אם כן אין חשש, שתבטל את הנדר, באחד מהדרכים שהנדר בטל, יש אופנים שלדברי הכל אין בהם חשש שתבטל את הנדר, ויש אופנים שנחלקו בהם החכמים אם יש חשש שתבטל את הנדר.**

א. ביטול הנדר על ידי הפרת הבעל

אם בשעת הנדר היא פנויה, לדברי הכל, לא תוכל לבטל את הנדר על ידי הפרת הבעל, כי אפילו אם תינשא אחר כך לאחר, לא יוכל להפר לה את הנדר,

שמים, ודי שיכתבו בכתב ידם, שהם עדים

בנדר שתידור על דעת רבים.

בדבר. וחכמים תקנו, שיפרטו את שמם, [או סימן ידוע אחר, שניכר ממנו מי החותם], כדי שאם יהיה ערעור על השטר, נמצא את העדים בנקל או אחרים המכירים חתימותיהם, ויוכלו לקיים השטר.

רש"י מפרש, שגם תקנה זו שיחתמו העדים בשטר היא מהתקנות שהתקין רבן גמליאל הזקן. ותוס' פירשו, שתקנה זו תיקנו, לפני זמנו של רבן גמליאל הזקן.

ומפרש רבינו תם, נדר על דעת רבים, הוא דווקא אם פרט על דעת איזה רבים נדר, ואפילו שלא בפניהם, אבל אמר סתם, "על דעת רבים", לאו כלום הוא.

וגם לדעת האומרים, נדר שהודר על דעת רבים אין לו הפרה, לדבר מצווה מתירים אותו, כי מן הסתם, נוח לרבים, להתיר לדבר מצווה.

דף לו

תקנת פרוזבול

כשראה הלל הזקן, שנמנעו העם מלהלוות זה לזה, מחשש שהחוב ישמט בשביעית, ועברו בזה על הכתוב, "הַשְׁמָר לָךְ פֶּן יִהְיֶה דָבָר עִם לְבָבְךָ בְּלִיעַל לְאִמֹר קָרַבָּה שְׁנֵית הַשְּׂבָע שְׁנֵית הַשְּׁמִטָּה וְרָעָה עֵינֶיךָ בְּאַחִידָה הָאֶבְיוֹן וְלֹא תִתֵּן לוֹ" (דברים ט"ו ט'), עמד והתקין פרוזבול. והוא שימסור בעל החוב את חובו לבית דין, והם מותרים לגבותו אף בשביעית.

רש"י מפרש, שטעם ההיתר הוא, מפני שנאמר, "לֹא יִגָּשׁ אֶת רֵעֵהוּ" (דברים ט"ו ב'), והדיוט אינו רעהו של בית דין. ותוס' מפרשים, שטעם ההיתר הוא, מפני שנאמר, "וְיִאָּשֵׁר יִהְיֶה לָךְ אֶת אֶחָיִף תִּשְׁמַט יָדְךָ", (דברים ט"ו ג') והדיוט אינו אחיו של בית דין.

יש מפרשים, שמסירת החוב לבית דין, מועילה מהתורה, שלא ישמט החוב, ותקנת הלל היתה, לפרסם דבר זה. ויש מפרשים,

העדים חותמים על הגט

מפני תיקון העולם

מבואר במשנתנו שענין זה שהעדים חותמים על הגט הוא תקנה שהתקינו חכמים מפני תיקון העולם ונחלקו חכמים בדבר.

לדעת רבי אלעזר, מעיקר הדין, השטר כשר בלא שיחתמו בו עדים כלל, ובלבד שיימסר בפני עדים. וחכמים **תיקנו, שיחתמו עדים בשטר**, שמא ימותו עדי המסירה, או ילכו למדינת הים, ואם יהיה ערעור על השטר, לא יוכלו לבוא ולאמת אותו, ונוכל לסמוך על העדים החתומים בשטר.

ולדעת רבי מאיר, מעיקר הדין, אין השטר כשר, אלא אם חתמו בו עדים, אלא שאינם צריכים לחתום בו את

ולדעת רבא, הלל תיקן, לבטל שמיטת כספים על ידי **פרוזבול**, אף בזמן ששמיטת כספים נהוגת מהתורה, כי בדיני ממונות, רשאים החכמים לעקור דין תורה, במקום צורך, משום שהפקר בית דין הפקר, ובכוחם זה תקנו, שיתחייב הלווה לשלם למלווה, אף כשפטרה אותו התורה¹.

יובל בזמן בית שני

רש"י מפרש, שבזמן הבית השני לא נהג **היובל**, כי לא היו כל ישראל בארץ. **ורבינו תם מפרש**, שבזמן הבית השני נהג היובל, כי היו שם מכל שבטי ישראל.

הפקר בית דין הפקר

נתבאר שהפקר בית דין הפקר ויכולים הם להפקיע ממון השייך לזה שיזכה בו זה. ונחלקו חכמים מנין למדו זאת.

לדעת רבי יצחק, ענין זה למד מהכתוב, **"וְכָל אֲשֶׁר לֹא יָבוֹא לְשִׁלְשֵׁת הַיָּמִים פְּעֻצַּת הַשָּׂרִיס וְהַזִּקְנִים יִחָרֵם כָּל רְכוּשׁוֹ"** וְהָאֵל מִקְהֵל הַגּוֹלָה" (עזרא י" ח).

ולדעת רבי אלעזר, ענין זה למד מהכתוב האמור בענין חלוקת הארץ, **"אֵלָה הַנִּחַלֶּת אֲשֶׁר נִחְלוּ אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וְיִהוֹשֻׁעַ בֶּן נֹון וְיִרְאִי הָאֲבֹת לְמִטּוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּגוֹרֵל**

שמסירת החוב לבית דין, אינה מועילה מהתורה, שלא ישמט החוב, ורק מתקנת הלל ואילך, לא שמט חוב של מוסר שטרותיו לבית דין, וחז"ל הסמיכו תקנה זאת על הפסוק.

ומתקנה זו ואילך, לא נמנעו מלהלוות, כי לא שמטו החובות בשביעית.

לדעת אב"י, לא **תיקן הלל**, לבטל שמיטת כספים על ידי **פרוזבול**, אלא בזמן ששמיטת כספים נהוגת מדרבנן בלבד, וכדעת רבי, שמן התורה, בזמן שאין היובל נהוג, אין שמיטת כספים נהוגת.

רש"י מפרש ששמיטת כספים תלויה בשמיטת קרקעות, ושמיטת קרקעות תלויה ביובל.

ורבינו תם מפרש, ששמיטת כספים עצמה תלויה ביובל, והוא נקרא כאן שמיטת קרקעות, כי ביובל הקרקעות חוזרות לבעליהם.

וחכמים תקנו, שיהיו הכספים משמטים, אף כשאין היובל נהוג, ויש כח בידם לעקור את דין התורה, בשב ואל תעשה, ולתקן שהלווה לא ישלם למלווה.

ורק כששמיטה זו נהוגת מדרבנן בלבד, יכולים לעקרה על ידי פרוזבול, אבל כשדין התורה הוא, שיבטל החוב בשביעית, אין כח ביד החכמים לבטל זאת, ולתקן שיהיה החוב קיים אף לא על ידי פרוזבול.

הוספות

¹ **כן פירש רש"י**. **אולם התוס' כתבו**, שרבא אינו חולק על אב"י בזה, ומודה שלא תיקן הלל פרוזבול, אלא בזמן ששמיטת כספים נהוגת מדרבנן בלבד, ולא בא אלא לבאר, כיצד תקנו חכמים שמיטת כספים, אם מהתורה לא פקע החוב, והלווה מחוייב לשלם, וביאר שיש כח ביד החכמים להפקיע חובות, משום שהפקר בית דין הפקר.

מהראשון, יש בכוחו לבטל את התקנה, ואם הוא קטן מהראשון, אין בכוחו לבטלה.

ותקנה שלא פשטה בישראל, ואין יכולים לקבלה עליהם, אפילו אם בית דין האחרון קטן מהראשון, יש בכוחו לבטל.

ב. לפי הפירוש השני בתוס'.

תקנה שפשטה בישראל, אם היא מי"ח דבר, אפילו כשבית דין האחרון גדול מהראשון אין בכוחו לבטל את התקנה. ואם אינה מי"ח דבר, כשבית דין האחרון גדול מהראשון, יש בכוחו לבטל את התקנה, וכשהוא קטן מהראשון, אין בכוחו לבטלה.

ותקנה שלא פשטה בישראל, בין אם היא מי"ח דבר, בין אינה מי"ח דבר, אפילו אם בית דין האחרון קטן מהראשון, יש בכוחו לבטל, אלא אם כן, הסיבה שלא פשטה התקנה, כי מתחילה לא תיקנה אלא למקום מסוים, שאז דינה כדין תקנה שפשטה בישראל.

הנעלבים ואינם עולבים

הנעלבים, שמחרפים אותם, ואינם עולבים. שומעים חרפתם, ואינם משיבים. עושים מצוות מאהבת המקום, ולא לשם שכר, או משום יראת העונש, ושומחים בייסורים. עליהם הכתוב אומר, "וְאֵהָבֵיו כְּצֵאת הַשֶּׁמֶשׁ בְּבֹרְתוֹ" (שופטים ה' ל"א).

משמעות המילה פרוזבול

המילה פרוזבול פירושה, תקנה לעשירים, שלא יפסידו ממונם, ותקנה

בשלה לפני ה' פתח אהל מועד ויכלו מחלק את הארץ (יהושע י"ט נ"א), וכי מה עניין ראשים אצל אבות? לומר לך, מה אבות מנחילים את בניהם כל מה שירצו, אף ראשים מנחילים לעם כל מה שירצו.

היכן כותבים פרוזבול

אין כותבים פרוזבול, אלא בבית דין שכונו גדול להפקיע ממון, כבתי הדינים של רב ושמואל ורבי אמי ורבי אסי.

ומפרש רבינו תם, שכל בית דין חשוב שבדור, בכלל זה, ולכן היה כותב פרוזבול בבית דינו.

פרוזבול מוקדם ופרוזבול מאוחר

אין פרוזבול מועיל, אלא לחובות שקדמו לכתובתו. ולכן פרוזבול, שזמנו מאוחר לכתובתו, פסול, כי יבוא לגבות בו שלא כדין, חובות שאחר כתיבתו. אבל אם זמנו מוקדם לכתובתו, אין בו חשש, כי מועיל הוא לכל החובות שעד הזמן הכתוב בו, ולכן הוא כשר.

בית דין הרוצה לבטל

תקנת בית דין שקדם לו

א. לפי הפירוש הראשון בתוס'.

תקנה שפשטה בישראל, ויכולים לקבלה עליהם, אפילו אם בית דין האחרון גדול מהראשון, אין בכוחו לבטל את התקנה.

ותקנה שפשטה בישראל, אבל אין יכולים לקבלה עליהם, או שיכולים לקבלה עליהם, אבל לא פשטה, אם בית דין האחרון גדול

בתקנתם, בין קרקע לקרקע. ולכן המלווה למי שאין לו קרקע, ורוצה לכתוב פרוזבול על החוב, יזכה לו קרקע בתוך שדהו.

וקרקע זו אין צריך שתהיה שווה כשיעור כל החוב, ואף כשיעור הקרקע כל שהוא, כותבים פרוזבול.

רש"י מפרש, שהטעם לכך הוא, משום שאפשר לגבותה כמה פעמים, כשיקנה אותה החייב, אחר כל גביה, משום חביבותה אצלו. ורשב"ם מפרש, שהטעם לכך הוא, משום שאין אונאה לקרקעות, וכל שהוא קרקע, שווה כל שיעור החוב.

ויש אופנים שכותבים פרוזבול אף כשאין לחייב קרקע.

(א) אם לערב על ההלוואה יש קרקע. אפשר שהטעם, משום שאם לערב יש קרקע, רגילים להלוות, ובהלוואות שכוחות, תקנו פרוזבול.

(ב) אם למי שחייב לחייב יש קרקע. כי הקרקע הזו משועבדת להלוואה, וכל שיש שעבוד קרקע בהלוואה, רגילים להלוות, ותקנו פרוזבול.

(ג) אם החייב שאל קרקע, כגון להניח בה תנור או רחיים. [ונראה שכן הדין אם שכר קרקע].

שמיטת חוב בשטר שיש בו אחריות

לדעת רב ושמואל, גם חוב הכתוב בשטר שיש בו אחריות **משמט** בשביעית ככל

לעניים, שלא ימנעו מלהלוותם. שפורסא פירושו תקנה, ובולי פירושו עשירים, ובוטי פירושו עניים.

דף לז

יתומים אינם צריכים לכתוב פרוזבול

יתומים אינם צריכים לכתוב פרוזבול, כי בית דין ממונים עליהם, ועל ממונם, וכל שטרותיהם כמסורים לבית דין, אף בלא כתיבת הפרוזבול.

פרוזבול בעל פה

אין צריך לכתוב את הפרוזבול בשטר, ודי לומר לדיינים בעל פה את נוסח הפרוזבול.

אין כותבים פרוזבול אלא על הקרקע

הדבר ידוע, שאין רגילים להלוות, אלא למי שיש לו קרקע, לפי שהמלווה סומך עליה, שלא יוכל הלווה לכלותה, ואם לא ישלם לו, יגבה את חובו ממנה.

ולפיכך כשתקנו חכמים, שלא ישמטו החובות על ידי הפרוזבול, לא תקנו אלא בהלוואות השכיחות, כלומר כשיש לחייב קרקע, אבל כשאין לו קרקע, לא תקנו פרוזבול על חובותיו. [ולעניין זה, עציץ נקוב נחשב כקרקע, אף על פי שאפשר לכלותו, כי לא חלקו חכמים

המחזיר חוב בשביעית

שאר החובות.

מי שהחזירו לו חוב ששמטה שביעית, צריך לומר "משמט אני", ואם אמר לו החייב, "אף על פי כן רוצה אני להחזירו", רשאי לקבל ממנו, וכן ראוי לעשות.

ואם יש כח ביד המלווה, רשאי לכופ את הלווה, עד שיאמר לו, "אף על פי כן רוצה אני לתת לך מתנה".

ולדעת רבי יוחנן וריש לקיש, אין חוב הכתוב בשטר זה משמט בשביעית. אולם רבי יוחנן לא סמך על הפסק הזה למעשה.

וכל זה כפי דעת בית הלל. אבל לדעת בית שמאי, שטר כשר שיש בו שעבוד קרקע, העומד לגבות, דנים את החוב כגבוי כבר, ולכן אין השביעית משמטת אותו.

האומר פרוזבול היה לי ואבד

יש אומרים, שאף בלא שבועה, אדם נאמן לומר, "לא שמטו הלוואותיי בשביעית, כי היה לי פרוזבול, אלא שאבד ממני", שהרי בידו לכתוב, ולמה לא יכתוב, ויבוא לידי גביית חובותיו באיסור, כשיכול לתקן בהיתר.

יש אומרים, שאינו נאמן לומר כן, ואם לא יביא ראיה שעשה פרוזבול, לא יגבה את חובותיו.

שמיטת חוב שיש עליו משכון

המלווה על המשכון, אינו משמט את חובו בשביעית, כי קנה את המשכון לעניינים מסוימים, [כמו שיתבאר בעזה"י בהמשך], ולכן נחשב החוב כגבוי בידו, ואינו נוגש את חברו.

ודוקא משכון מטלטלים, אבל משכון קרקע לא קנוי למלווה, והשביעית משמטת את החוב.

עבד כנעני של ישראל

שנשבה ופדאו ישראל אחר

א. דעת אביי.

כשנפדה העבד לפני שנתיאש ממנו רבו הראשון, אם פדה אותו השני על מנת שישתעבד, בין לו בין לראשון, חוזר להשתעבד לרבו הראשון, כי עדיין הוא שלו.

ואם פדה אותו השני, על מנת שיהיה בן

לא לו דברים המשכון נקנה למלווה

נתבאר, שהמלווה את חברו על המשכון, קנה אותו לעניינים מסוימים.

משכנו בשעת ההלוואה, קנאו: (א) לעניין שדינו כגבוי, ואין השביעית משמטת. (ב) וכן נחשב שלו, לעניין שאם הוא חמץ, עובר עליו בפסח. אבל אינו שלו לקדש בו אשה.

וכשמשכנו שלא בשעת הלוואתו, קנאו אף: (ג) לעניין שמקדש בו אשה.

יאוש הבעלים, ועל ידי זה יצאו לחירות.

רש"י מפרש, שלדעת רבן שמעון בן גמליאל, **אף כשפדאו השני על מנת שישתעבד לו**, תקנו חכמים שיחזור לראשון, כדי שלא יפילו העבדים עצמם לשבי, וירוויחו, שאפילו יפדו אותם לשם שעבוד, אין זה קניין הגוף כשעבודם הראשון, אלא למעשה ידים בלבד.

ויש מפרשים, **שאם פדאו השני שישתעבד לו**, מודה רבן שמעון בן גמליאל שהוא **משועבד לשני**, ואין לתקן שיחזור לראשון, כי משום רווח זה, שאין גופו קנוי לשני, לא יפיל עצמו לשבי.

ובדף ל"ח מבואר **שאף לדברי רבא**, יש אופן, **שמודה רבן שמעון בן גמליאל**, **שלא** תקנו חכמים, שעבד שנשבה ויצא מרשות שוביו **יחזור להשתעבד**, והוא **כשברח העבד מהשבי**, **לאחר יאוש רבו**.

והטעם שלא תקנו שיחזור להשתעבד לרבו, כי כשבורח מהשבי, מראה שמוכן לסכן את נפשו, שלא להיות ברשות שוביו, ואין חשש שיפיל עצמו לשבי, בתקווה שיפדו אותו, להיות בן חורין.

דף לה

עבד נוכרי של נוכרי

נוכרי אינו קונה נוכרי אחר קניין הגוף, שנאמר **"וְגַם מִבְּנֵי הַתּוֹשָׁבִים הַגֵּרִים עִמָּכֶם**

חורין, תקנו חכמים, **שיצא** מרבו הראשון **לחירות**, שמא לא ירצה השני לפדותו, אם ידע שיחזור לעבדותו לראשון.

ורבן שמעון בן גמליאל חולק, ואומר **שבכל מקרה**, **יחזור לעבוד את רבו הראשון**, ואין חשש שימנע השני מלפדותו, אם ידע שיחזור לעבדותו, כי כשם שמצווה לפדות בני חורין, כך מצווה לפדות את העבדים.

וכשנפדה העבד לאחר שנתיאש ממנו רבו הראשון, **בכל אופן** לא ישתעבד, אלא **יצא לחירות**¹.

ב. דעת רבא.

כשנפדה העבד לפני שנתיאש ממנו רבו ראשון, **בכל אופן יחזור להשתעבד לרבו הראשון**, כי עדיין הוא שלו.

וכשנפדה העבד לאחר שנתיאש ממנו רבו הראשון, אם פדה אותו השני, **על מנת שישתעבד לו**, **הרי זה משועבד לו למעשה ידיו**, [כפי שהיה משועבד לשובים, כפי שיתבאר בעזה"י בהמשך].

ואם פדה אותו השני, **על מנת שיהיה בן חורין**, **הרי זה משוחרר**, כי מרשות רבו הראשון יצא ביאושו, והשני לא קנאו להשתעבד בו.

ורבן שמעון בן גמליאל חולק, ואומר שתקנת חכמים היא, **שיחזור להשתעבד לרבו הראשון**, כדי שלא יפילו העבדים את עצמם לשבי, בתקווה שיפדו אותם אחר

הוספות

¹ ואפשר שאם פדאו לשם עבד ישתעבד לשני. ויל"ע בדבר.

בָּהֶם תַּעֲבֹדוּ" (ויקרא כ"ה מ"ו), מלמד, שמי שאמו כנענית ואביו משאר אומות, מותר לקיימו, ואינו בכלל הכתוב "לא תתקח קל נָשָׁמָה" (דברים כ"ט ז).

ולדעת רבי עקיבא, המשחרר את עבדו עובר בעשה, שנאמר "לְעֹלָם בָּהֶם תַּעֲבֹדוּ".

ויש אופנים, שגם רבי עקיבא מודה, שמותר לאדם לשחרר את עבדו הכנעני.

א. להציל מאיסור.

כגון חצי שפחה וחצי בת חורין, שמפני שלא היתה מותרת, לא לישראל, ולא לעבד, הסכימה שינהגו בה הכל מנהג הפקר, והיתה מכשול לרבים, והתירו לשחררה, כדי שתוכל להינשא לישראל, והוא ישמור עליה.

אבל אם היתה שפחה גמורה מתנהגת כך, יש אומרים שאסור לשחררה, כי יש לה תקנה, שיחדו לה עבד, והוא ישמור עליה, שלא תהא הפקר לכל.

ב. משום מצווה רבה.

כגון חצי עבד וחצי בן חורין, שאינו רשאי לשאת, לא שפחה, ולא בת חורין, ובטל ממצווה רבה, "לא תהו בְּרָאָה לְשִׁבְתָּ זָרָה" (נשעיהו מ"ה י"ח), וכדי שיוכל לקיים מצווה זו, מותר לשחררו.

ג. משום מצווה דרבים.

כגון אם חסר עשירי למניין, מותר לשחרר עבד, כדי להשלים את המניין.

ד. כשאין יכולים להשתעבד בו.

כגון שציווה אדם לפני מותו, שלא ישתעבדו

בָּהֶם תַּקְנִי" (ויקרא כ"ה מ"ה), כלומר אתם קונים מהם עבדים, להיות גופם שלכם, והם לא קונים מכם, ולא זה מזה.

אבל נוכרי קונה נוכרי אחר, להיות מעשה ידיו שלו, מקל וחומר, שהרי אפילו את ישראל הוא קונה, להיות מעשה ידיו שלו, שנאמר, "וְכִי תִשָּׁג יָד גֵּר וְתֹשֵׁב עִמָּךְ וַיִּמָּךְ אֶחֱיָךְ עִמּוֹ וְנִמְכַּר לְגֵר תֹּשֵׁב עִמָּךְ אוֹ לְעֶקֶר מְשֻׁפָּחוֹת גֵּר" (ויקרא כ"ה מ"ז).

ולא רק בקניין כסף הוא קונה נוכרי אחר, כשם שקונה את ישראל, מהפסוק "מכסף מקנתו", אלא אף בחזקה הוא קונה נוכרי אחר.

כמו שמצינו, שארץ עמון ומואב שכבש סיחון, נחשבת כארץ סיחון, על ידי שתפסה בחזקה, והותרה לישראל, ולא עברו בכיבושה ממנו, על האיסור לכבוש מעמון ומואב, וכשם שקנה סיחון ארצות אלו בחזקה, כך קנה את העמים שבהם בחזקה.

ולא רק את הנוכרי שבין העמים קונה הנוכרי בחזקה, אלא אף עבד כנעני של ישראל, הנוכרי קונה בחזקה, שנאמר "וַיִּשָּׁב מִמֶּנּוּ נָשִׁי" (במדבר כ"א א').

רש"י מפרש שקנין חזקה זה, שיעשה העבד מעשה עבדות ברבו, כגון ילבישו וינעלו.

ותוס' מפרשים שחזקה זו היא תפיסתו בכח ובחזקה לכבשו תחתיו.

דין משחרר עבדו

לדעת רבי ישמעאל, אין שום איסור לשחרר עבדים כנענים. והכתוב "לְעֹלָם

מעבודה, כישראל הנקראים קדושים, אלא שצריך עוד גט שחרור, להתירו בבת ישראל.

ב. ולדעת רבי מאיר, כוונת דבריו, שיהיה גוף העבד להקדש.

אלא מאחר שאין ההקדש יכול לחול על גופו, כי אינו ראוי להיקרב על המזבח, ולא להיות בנוי בבניין הבית, ואין בו מעילה, וכלל בדינו, שאין אדם מוציא דבריו לבטלה בשעה שמקדיש, על כן יש לפרש את כוונתו, שרוצה להקדיש **דמים**, כפי **שווי של העבד**, ולא את העבד עצמו.

ג. ולדעת התנא של הברייתא, כוונת המקדיש, להקדיש את הזכות, למכור את העבד, ולקבל את מחירו.

ולפיכך ההקדש מוכר אותו למי שחפץ בו, ונוטל את דמיו, והקונה יכול לשחררו, אם ירצה, אבל ההקדש אינו יכול לשחררו, כי אין גופו קנוי להקדש.

ולעניין מעילה, אין מועלים בגופו, אף קודם שמכרוהו הקדש, כי עבדים הוקשו לקרקעות, ואין מעילה בקרקעות.

ולדעת רבן שמעון בן גמליאל, יש מעילה בשערו העומד להיגזז, כי לדעתו שער העומד להיגזז נידון כגזוז, וכמי שאינו מחובר לעבד.

ולדעת תנא קמא בברייתא, אין ההקדש יכול למכור את העבד לעצמו. כלומר אין ההקדש יכול למכור את העבד לעבד עצמו להיות לו עבד לעצמו, ואף בדרך מכירה, וכגון שנתנו לו כסף, על מנת שאין

בשפחתו, שאסור להשתעבד בה, משום שמצווה לקיים את דברי המת, ולכן מותר לשחררה, כי אין האיסור בנתינת שטר השחרור, אלא בשחרור העבד מעבודתו, וכאן הוא כבר משוחרר מהעבודה.

חטאים הגורמים לבעלי

בתים שירדו מנכסיהם

א. שחרור עבדים.

ב. סיור בנכסים בשבת, לראות מה הם צריכים.

ג. קביעת סעודה בשבת, בזמן שהחכם דורש לרבים בבית המדרש.

ד. רבי יוחנן הוסיף, שהעוון השלישי, ועוון קביעת סעודה בערב שבת, גורמים להיעקר.

יש מפרשים שהכוונה לסעודת ליל שבת, והעוון הוא שהגדילו כבוד סעודה זו, יותר מכבוד סעודת היום, שלא כדון, ובכוונה שלא לבטל את קביעות בית המדרש.

ויש מפרשים שהכוונה לסעודה בערב שבת ממש, והעוון הוא, שנכנסו לסעודת ליל שבת שבעים, ולא אכלוה בתאוה.

דף לט

המקדיש את עבדו

א. לדעת רב כפי שהעמידם רבה, עבד שהקדישו רבו, יצא העבד לחירות.

כי כוונת רבו לומר, שיהיה העבד חופשי

לרבו רשות בו. אבל לענין דיני איסור והיתר שמחמת

העבדות, כגון מה שאסור בבת ישראל, אין ההפקר מועיל כלל, וצריך לקבל גט שחרור, כדי להתירו בבת ישראל.

ואמנם אם מת האדון בלא יורשים, כגון שהיה גר בלא בנים, **במותו יוצא העבד לחירות**, אף לענין איסורו בבת ישראל, כי יציאת עבדים נלמדת מיציאת אשה מבעלה, וכשם שאשה שאין בה שום דין ממוני, יוצאת מבעלה במותו, כך עבד שאין עליו שום דין ממוני, יוצא במיתת האדון לחופשי.

ואם מת האדון והניח יורשים. יש אומרים שדין העבד כדין עבדו של גר, כי מאחר שהפקיר האדון את שעבודו הממוני בעבד, יוצא הוא לחירות במותו, [אלא שלפירוש אחד בתוס', חכמים תקנו, שיצטרך גט שחרור מהיורשים].

ויש אומרים שמעיקר הדין, צריך הוא גט שחרור מהיורשים, כדי להתירו בבת ישראל, כשם שהיה צריך גט שחרור מהאב, כי הבנים במקום אביהם הם.

ג. **דעת אמימר לפי לשון ראשון** [בדף מ'], המפקיר את עבדו, פקע ממנו רק השעבוד הממוני, שהיה לו בעבד, [כדברי רב ורבי יוחנן].

ומכיוון שפקע השעבוד הממוני של הרב בעבד, לא יוכל לתת לו עוד גט שחרור, כי אין לו עוד שייכות לעבד.

ואין לעבד תקנה, כי אין מי שיוכל להתירו בבת ישראל. רש"י מפרש שאין

כי כשמוכרים את העבד לעצמו, נחשב הדבר לשחרור, ואין ההקדש יכול לשחררו.

עוד אפשר שמעיקר הדין יכול ההקדש למכור את העבד לעצמו, אבל חכמים תקנו לא לעשות כן, שמא יחשבו הרואים, שמשחררים אותו, ומזלזלים בדמי ההקדש.

ולדעת רבי בברייתא, רשאי ההקדש למכור את העבד אף לעצמו בדרך מכירה, ואין בזה שום חשש.

המפקיר את עבדו

נחלקו חכמים בדינו של עבד שאין לרבו זכות להשתעבד בו, כגון שהפקירו.

א. דעת שמואל.

המפקיר את עבדו, יצא העבד לחירות, כי הוציאו מרשותו, ואין לו רב אחר, ומוותר לשאת בת ישראל, בלא גט שחרור, שנאמר "וְכָל עֶבֶד אִישׁ" (שמות י"ב מ"ד), ללמד, שעבד שיש לאיש אחר רשות עליו, נקרא עבד, אבל עבד שאין לאיש אחר רשות עליו, אינו עבד כלל, ודינו ככל ישראל. (כן מבואר בדף ל"ח ע"א).

ב. דעת רב ורבי יוחנן.

המפקיר את עבדו, אמנם יצא העבד לחירות, כי הוציאו מרשותו, ואין לו רב אחר, אלא שאין ההפקר מועיל, רק לענין השעבוד הממוני שהיה לרב בעבד,

בעבד, הוא יוצא לחירות, בין **בשטר** שחרור, בין **בכסף**, [וכן בחליפין, בכליו של העבד, כי חליפין קונים בכל מקום שכסף קונה], ורק כשאין לו בו שעבוד ממוני, הוא יוצא רק בשטר.

ולדעת רבי שמעון, בכל אופן, אין העבד יוצא לחירות, אלא **בשטר**.

דף מ

מעשה ראייה לשחרור

אם יעשה האדון לעבד, דבר שאין רגילים לעשות לעבדים, כגון שיניח לו תפילין, או שיעשה האדון לעבד, **דבר שאסור לעשות לעבדים**, כגון שישאיו אשה, **הרי זו ראייה ששחרר את עבדו**, כי אם עדיין היה עבדו, לא היה עושה לו כך.

אבל אם עשה העבד דברים אלו מעצמו, אף על פי שהרב רואה, ואינו מוחה, אין בזה ראייה שהעבד משוחרר.

וכן הדין, אם לווה ממנו רבו, או שמינהו אפוטרופוס על נכסיו.

המקדש את שפחתו

לדעת רבי מאיר, הנותן לשפחתו שטר קידושין, שכתוב בו "הרי את מקודשת לי" **הרי זה משחרר אותה**, כי יש לפרשו גם בלשון שחרור, היי ראויה להתקדש לי, כלומר, היי משוחררת והתקדשי לי בו.

לו תקנה אף בשפחה. ותוסי' מפרשים שהוא מותר בשפחה, ורק בבת ישראל אין לו תקנה.

ד. דעת אמימר לפי לשון שני [בדף מ'].

המפקיר עצמו יוכל לתת גט שחרור לעבד, להתירו בבת ישראל, **ורק אם מת המפקיר, אין לעבד תקנה**, כי היורשים לא ירשו את העבד, שאין לאביהם בו דין ממון, ולכן לא יוכלו לתת לו גט שחרור.

גר שמת והיו לו עבדים

גר שמת בלא יורשים, והיו לו **עבדים גדולים, זכו העבדים בעצמם מן ההפקר, ואינם צריכים שטר שחרור**. לדעת שמואל, אינם צריכים גט שחרור, משום שנגעשו הפקר. ולדעת רבי יוחנן, אינם צריכים גט שחרור, משום שיצאו ממנו במיתתו, מאחר שאין עליהם עוד שעבוד ממוני.

ואם היה העבד קטן. לדעת חכמים, גם כן זכה בעצמו מההפקר, וכן פסק רבי יוחנן. **ולדעת אבא שאול, לא זכה העבד בעצמו**, כי מהתורה אין לקטן יד לקנות בעצמו, אלא כשאחרים מקנים לו, וכל הקודם ותופס בו, זכה בו, וכן פסק רבי יהושע בן לוי.

וכתב רבינו תם, שהלכה כרבי יהושע בן לוי לגבי רבי יוחנן.

דרכים שהעבד יוצא

לחירות על ידי עצמו

לדעת רבי, אם יש לאדון שעבוד ממוני

ואם נתן לה שטר זה, ואמר לה, "צאי בו, והתקדשי לי בו", הרי זו משוחררת ומקודשת.

ואם נתן לה שטר זה, ואמר לה, "צאי בו, והתקדשי לי בו", הרי זו משוחררת ומקודשת.

מפירוש רש"י משמע, שהקטן יכול לשחרר את עבדו בשטר, משום ששנינו הפעוטות מקחן מקח וממכרן ממכר, ולכן מפתים את הקטן, עד שיתרצה לשחרר את העבד מדעתו, ויכתוב לו גט שחרור, אלא שמעמידים לו אפוטרופוס, כדי שיעריך את העבד כראוי, ולא יפסיד הקטן, שמא יתחייב לתת לו פחות משוויו.

אבל האפוטרופוס אינו רשאי לשחרר את העבד, כי דבר שהוא חובה ליתומים, אין לו רשות לעשות.

ורשב"ם כתב, שאין לעבד זה תקנה, כי הקטן אינו יכול לכתוב לו גט שחרור, משום שאין ממכרו של הקטן ממכר אלא לעניין ממון, מתקנת חכמים שהפקר בית דין הפקר, אבל לעניין איסור, אין ממכרו כלום, ואין יכול להתיר את העבד בבת ישראל. והאפוטרופוס גם כן אינו רשאי למוכרו, כי מכירתו חובה ליתומים.

ורק במעשה שבגמרא, שהקטן לקטן עבד כזה, כדי שלא יוכלו לכפות את רבו הקודם לשחררו, אמרו חכמים כיוון שעשה שלא כהוגן, יעשה עמו כמידתו, וימכרו האפוטרופוס, ומכל מקום יפתו את הקטן שלא ימחה.

ורבינו תם כתב, שמעיקר הדין, יש לעבד כזה תקנה, כי רשאי האפוטרופוס לשחררו בדצף של מכירה, [שימכור את העבד לעצמו], ואינו צריך גט שחרור, כי בכסף המכירה יוצא לגמרי לחירות, ומה שהצריכו

ולדעת חכמים, הנותן לשפחתו שטר קידושין, אינה משוחררת, ולא מקודשת, כי אין השטר הזה מועיל לשחררה, וממילא אינו יכול לקדשה.

המצווה בשעת מותו על שפחתו

האומר בשעת מיתתו, "שפחתי פלונית עשתי לי קורת רוח, יעשה לה קורת רוח". מצווה על היורשים לקיים דברי המת, ולעשות לה קורת רוח, ואם אין רוחה מתקררת אלא בשחרור, מצווים לשחררה.

והאומר בשעת מותו, "שפחתי פלונית אל ישתעבדו בה לאחר מותי", יש אומרים שיצאה בכך לחירות. וטעות היא, כי די שלא ישתעבדו בה, אבל תישאר שפחה, וישתעבדו בוולדותיה.

חצי עבד של קטן

חצי עבד וחצי בן חורין, כופים את רבו לשחררו, [כפי שיתבאר בעזה"י בדף מ"א], והעבד מתחייב לשלם לרבו את שווייו של החצי שכופים אותו לשחרר.

ואם היה רבו של החצי עבד, קטן, אין בית דין יכולים לכופו אותו לשחרר את העבד.

ונחלקו המפרשים אם יש לעבד תקנה

**מרשותו, וצריך עוד גט שחרור להתירו
בבת ישראל.**

האדון אומר שחרתי והעבד אומר לא שחרתי

כשאדון אומר, **"עשיתי עבדי בן חורין"**,
והעבד אומר **"לא עשיתי"**, **הרב נאמן**, כי
ודאי זיכה לעבד את שחרורו על ידי אחר,
ולכן לא ידע העבד שהוא משוחרר.

וכשהאדון אומר, **"נתתי שטר שחרור
לעבדי"**, והעבד אומר **"לא נתן לי"**,
העבד נאמן, כי הודאת בעל דין לרעת
עצמו, כמאה עדים היא, ויש להאמינו
שלא השתחרר. ואף שהאדון גם כן מודה
לרעת עצמו, ששחרר את עבדו, העבד
נאמן, כי יש לתלות שהאדון טעה, שחשב
שנתן, ולא נתן, ואין לתלות שהעבד טעה,
שקיבל בידו, ולא שם לב.

הקדש מפקיע מידי שעבוד

לדעת רבא, לווה שמשעבד נכס למלווה,
לא קנה המלווה את הנכס מיד, אלא
כשיפרע לו את החוב באותו נכס. אבל עד
אז נחשב הנכס של הלווה. ולפיכך, אם
הקדיש הלווה את הנכס, הרי זה קדוש,
ככל נכס שאדם מקדיש מנכסיו.

וכשהקדיש את הנכס למזבח, כגון
שהיה בהמה כשרה להקרבה, קדושתו
קדושת הגוף ואינה פוקעת. **וכן אם אסר
את הנכס בקונם על הכל**, האיסור אינו

במעשה שבגמרא לפתות את הקטן, משום
שאם היה הקטן צוות, לא היה ראוי שימכור
האפוטרופוס את העבד נגד רצונו של הקטן.
ומה שהצריכו לכתוב גט שחרור, משום
שנעשתה המכירה נגד רצון האב, ויש לחוש
שאם לא היה בידו גט שחרור, היה מוציא
עליו קול שהוא עבדו.

לשונות של שחרור

מלבד הלשונות המפורשים במשנה בדף
פ"ה, **"הרי אתה בן חורין"**, **"הרי אתה
לעצמך"**, יש כאן בגמרא עוד לשונות,
המועילים לשחרר את העבד. והם:
"עשיתי עבדי בן חורין", **"עשוי הוא בן
חורין"**, **"הרי הוא בן חורין"**.

ואם אמר בלשון עתיד, **"אעשנו בן
חורין"**, נחלקו חכמים. לדעת רבי, לשון
שחרור הוא. **ולדעת חכמים, אין זה לשון
שחרור**, אלא התחייבות לשחררו לאחר
זמן.

שחרור בעל פה

לפי הפירוש הראשון של רש"י, האומר
לעבדו בעל פה לשון של שחרור, כגון
"הרי אתה בן חורין", **לא עשה כלום**, כי
אין העבד משתחרר באמירה בלא שטר,
אלא אם כן קנו מידו בקניין סודר, שדינו
כקניין כסף, או שהיה הרב שכיר מרע, שכל
דבריו ככתובים וכמסורים.

ולפי הפירוש השני של רש"י, האומר
לעבדו בעל פה לשון של שחרור, **הוציאו**

סבור, שצריך הוא לגבות את העבד דווקא, ויתפסנו, **ויאמר לו, "עבדי אתה, שהרי יש לי לגבות אותך בחובי", ויצא עליו ועל בניו לעז שהם עדיין עבדים.**

ולפיכך עמדו חכמים ותקנו, שיכתבו למלוה שטר חוב חדש, **כדי שלא ידאג שהוא מפסיד את חובו**, ולא יוציא לעז על העבד.

לדעת חכמים, כל מזיק שעבודו של חבירו, פטור מלשלם לו. ולפיכך אין לחייב את הלווה, על מה שהזיק את שעבודו של המלווה, כששיחרר את עבדו. ולכן **תקנו שהעבד יכתוב למלוה שטר חוב כשיעור חובו**. ואין זה שלא כהוגן, כי העבד הרוויח את שחרורו, וראוי שישלם על הנאה זו. והמלווה יכתוב לו שטר שחרור, ולא יוכל להוציא עליו לעז שהוא עבדו.

ולדעת רבן שמעון בן גמליאל, כל מזיק שעבודו של חבירו, חייב לשלם לו על כך, ולפיכך יש לחייב את הלווה. ולכן **תקנו שהלווה יכתוב למלוה שטר חוב חדש**, כדי שלא ידאג שאין לו מניין לגבות את חובו מחמת שיחרור העבד, ולא יבוא להוציא לעז על העבד, שלא יצא לחירות¹.

ואם המלווה הוא שעמד, וכתב לעבד שטר שחרור, מעיקר הדין לא יצא העבד

פוקע, ולפיכך בהקדש זה או בקונם זה הוא מפקיע את שעבודו של המלווה.

וכשאסר את הנכס בקונם על המלווה לבדו, לא חל הקונם, כי חכמים חזקו את שעבודו של המלווה, שלא יוכל הלווה לאסור עליו את הנכס המשועבד.

וכשהקדיש את הנכס לבדק הבית, כלומר לא שיקרב הוא עצמו אלא שימכרו אותו הקדש לצורך בניין הבית, מאחר שקדושת הנכס היא קדושת דמים בלבד, היא פוקעת, ולא הפסיד המלווה את שעבודו, ובשעה שבא לגבות את הנכס, יפקע ממנו ההקדש.

דף מא

עבד שעשאו רבו אפותיקי ושחררו

לווה שאמר למלווה, "אם לא אפרע לך חובי, טול את עבדי", ועמד הלווה ושחררו, מעיקר הדין העבד משוחרר לגמרי, שכל זמן שלא נטלו המלווה בחובו, שייך הוא ללווה, ובידו לשחררו, ופקע ממנו שעבודו של המלווה, כי אינו יכול לגבות בני חורין, ואי אפשר להחזירו לעבדותו.

וחכמים חששו, שמא ידאג המלווה, שאין לו מניין לגבות את חובו, כי הוא

הוספות

¹ כל הדברים הללו נכתבו על פי היוצא מדברי רש"י. אולם התוס' כתבו, שכשאמר הלווה, "אם לא אפרע לך חובי, טול את עבדי", ועמד ושחררו, אין שום חשש שיוציא המלווה לעז על העבד, כי יודע הוא שיש לו אפשרות לגבות את חובו משאר נכסי הלווה, ורק כשאמר הלווה, "לא תגבה חובך אלא מהעבד", חששו חכמים שיתפסנו המלווה, ויוציא עליו לעז, ותקנו לכתוב לו שטר חדש כנ"ל.

וכשומר הלווה, "לא תפרע חובך אלא משדה זו", אין הלווה רשאי למוכרה, ולפרוע את החוב מנכסים אחרים, כי נחשבת היא כבר כברשות המלווה. ולפיכך אם נתקלקלה, הפסיד המלווה את חובו, ולא יוכל לגבות מנכסים אחרים.

ולדעת רבן שמעון בן גמליאל, האומר לאשתו, "אם לא אפרע כתובתך מנכסים אחרים, טלי שדה זו", אינו רשאי למוכרה, ודינו כאומר, "לא תפרעי כתובתך אלא משדה זו".

מי שחציו עבד וחציו בן חורין

מי שחציו עבד וחציו בן חורין, כגון שהיה עבד של שני שותפים, ושיחרר האחד את חלקו, ראוי היה שיעבוד מחצית מזמנו לרבו, ומחצית מזמנו לעצמו, כשם שהיה עובד את שני השותפים עד עתה. וכן אמרו בית הלל מתחילה.

ואולם, מכיוון שבמצבו אינו יכול לשאת אשה, [כפי שיתבאר בעזה"י בהמשך], הודו בית הלל לבית שמאי, שתקנו חכמים, שכופים את האדון של חציו העבד, לשחררו, כדי שיהיה כולו בן חורין ויוכל לשאת אשה ולהוליד ילדים.

וכדי שלא יפסיד האדון חנם, מתחייב העבד לשלם לו את שווי חציו, שהיה משועבד לו, וכותב לו שטר חוב על כך.

לחירות, כי אינו שייך למלווה עד שיגבנו, אבל אמרו חכמים, מאחר שיצא עליו שם בן חורין, מחמת שטר השחרור, אין ראוי שישתעבד לרבו, ואפשר שחששו, שאם ישתעבד, יחשבו הרואים, שמותר לחזור להשתעבד בעבד משוחרר, כי יהיו סבורים שבאמת השתחרר, ולכן תקנו שישחררו הלווה.

לדעת חכמים, אף על פי שהמלווה גרם ללווה להפסיד את עבדו, ויש לו נזק בזה, כי העבד שווה יותר מהחוב, אינו חייב לשלם לו על הפסד זה, כי הפסד זה נחשב להפסד שאינו ניכר, שאין חייבים לשלם עליו. ולכן תקנו, שהעבד שנהנה בשחרורו, ישלם לרבו את הפסדו, ויכתוב לו שטר חוב, כפי מה ששווה יותר מחובו של רבו למלווה.

ולדעת רבן שמעון בן גמליאל, המלווה חייב לשלם ללווה על שגרם לו להפסיד את עבדו, ואין זה כשאר נזקים שאינם ניכרים, ולכן הוא יכתוב ללווה שטר חוב, להתחייב לו, כפי מה שהעבד שווה יותר מהחוב.

דין אפותיקי

לווה שאמר למלווה, "אם לא אפרע לך את החוב מנכסים אחרים, טול שדה זו", רשאי הלווה למוכרה, ולפרוע את חובו משאר הנכסים. ולפיכך, אם נתקלקלה השדה, לא הפסיד המלווה את חובו, אלא יגבה משאר נכסים.

יצרה", ולא משום "פרו ורבו".

(א) כי אם היה מקיים שבת בעבדותו, אף שלא היה מקיים "פרו ורבו", לא היינו כופים את רבו לשחררו.

(ב) כי פסוק זה הוא ההוכחה, שמצווה זו היא מצווה רבה.

(ג) משום שרק מצוות "שבת", מוטלת גם על צד עבדות שבו.

ואמרו שני טעמים היאך התירו לאדון לשחררו, ולעבור על העשה, "לעולם בהם תעבדו".

(א) משום שיש לאדם לחטוא, כדי שיזכה חברו לקיים מצווה, ומה שאסרו בכמה מקומות, הוא רק כשהבא לזכות הוא הגורם לחטא, שאז אין אומרים לאדם חטא כדי שיזכה חברו.

(ב) אף שבשאר מקומות אין אומרים לאדם חטא כדי שיזכה חברו, כאן התירו, משום מצווה רבה, של יישוב העולם, (מבואר בתוס' בדף ל"ח).

שחרור חצי עבד

נחלקו חכמים, היאך יתכן, שישחרר אדם חצי עבדו, ולא כולו.

לדעת רבה, הכל מודים שאדם משחרר חצי עבדו בכסף, שנאמר בשפחה חרופה, "וְהַפְּדָהּ לֹא בַפְּדֻתָּהּ" (ויקרא י"ט כ'), ללמד, שמדובר בשפחה, שחציה פדויה וחציה אינה פדויה, וסתם פדיון הוא בכסף, ודרך אגב למדנו, שאפשר שישתחרר חצי העבד בכסף. אבל נחלקו חכמים, אם

חציו עבד וחציו בן חורין

אינו יכול לשאת אשה

מי שחצאו עבד וחציו בן חורין אסור לשאת שפחה משום חציו הבן חורין, שמוזהר בלאו, "וְלֹא יִהְיֶה קָדָשׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל" (דברים כ"ג י"ח), האוסר בן חורין בשפחה.

ואסור לשאת בת חורין ונתינה הוא משום חציו העבד, שיש כאן איסור "לֹא תִהְיֶה קָדָשָׁה מִבְּנוֹת יִשְׂרָאֵל" (דברים כ"ג י"ח), האוסר בת חורין בעבד.

ובממזרת הוא מותר מעיקר הדין, אלא שאין זו תקנה, שיישא ממזרת, כי אין להרבות ממזרים בישראל.

ואין לומר שיהיה מותר לשאת שפחה על ידי שידחה עשה של "פרו ורבו", את לא תעשה של "לא יהיה קדש", וזאת משלושה טעמים:

(א) משום שאין עשה דוחה לא תעשה, אם יש אפשרות לקיים את שניהם, ולא לעקור את הלאו. וכאן יש אפשרות לא לעקור את הלאו, על ידי שישחררו את העבד.

(ב) משום שעשה דוחה לא תעשה רק כשקיום העשה הוא באותה שעה שעוברים בלאו. אבל כאן הלאו הוא מתחילת הביאה, והעשה הוא רק בסוף הביאה, שאז ראוי לעבר את האשה.

(ג) משום שאצל האשה אין עשה של "פרו ורבו", לחייב אותה להינשא לו, ואין מה שיעקור אצלה את הלאו.

ואמרו שלושה טעמים לכך שהסיבה שיש לשחררו, משום "לא תוהו בראה לשבת

שייך הגוף, ולזה שייכים הפירות, אי אפשר לשחרר חלקו.

ב. עבד של אחד, ושיחרר חציו האחד, ומכר חציו השני בבת אחת, מודים חכמים שחציו משוחרר, כי בשעה ששחררו, הוציאו מרשותו לגמרי, ואין זה שונה מגט אשה, שהבעל מוציאה מרשותו לגמרי.

הכותב נכסיו לשני עבדיו

הכותב כל נכסיו לשני עבדיו בשני שטרות, בשטר הראשון כתב כל נכסיו לאחד, ובשטר השני כתב כל נכסיו לשני, וזיכה להם את השטרות בבת אחת, זכו שני העבדים, כל אחד במחצית מכל הנכסים, ונמצא שכל אחד זכה בחצי עצמו וחצי חברו, ואין בזה חסרון של משחרר חצי עבד, כי כל העבד יצא מרשות האדון, ומשחררים זה את זה, וחולקים בנכסים.

ואם כתב לראשון מחצית מנכסיו, ולשני מחצית מנכסיו, אפילו אם זיכה לשניהם כאחד, לא יצאו לחירות, כי אפשר שנתן לשניהם אותה מחצית נכסים, ונמצא שאפילו נתן להם מכל נכס מחציתו, לא שיחרר אף אחד בשלמות, ומשחרר מחצית עבדו לא זכה העבד בעצמו כלל, וממילא לא קנו את הנכסים.

והתוס' כתבו, שאפילו אם פירש שנתן לכל אחד מחצית אחרת מהנכסים, ואם כן כוונתו לשחרר את כל העבדים, עם כל הנכסים, לא יצאו העבדים לחירות, כי שטרות אלו אינם

משחרר אדם את חצי עבדו בשטר. לדעת רבי, גם בשטר אדם משחרר חצי עבדו, כי שחרור בשטר הוקש לשחרור בכסף. ולדעת חכמים אין אדם משחרר חצי עבדו בשטר, כי שחרור בשטר נלמד מגט אשה, וכשם שאין אדם מגרש מחצית אשתו בגט, כך אין אדם משחרר מחצית עבדו בשטר.

ולדעת רב יוסף לפי המסקנה, חכמים אומרים, שגם בכסף אין אדם משחרר חצי עבדו. ומה שנאמר "וְהִפְדָּהּ לֹא נִפְדָּתָהּ", מדובר בשפחה גמורה, ואריכות הלשון היא, משום שהתורה דברה בלשון בני אדם.

דף מב

שחרור חצי עבד

בשטר אף לדברי חכמים

נתבאר שלדעת חכמים, אין אדם משחרר את חצי עבדו בשטר. אמנם יש אופנים, שגם לדעת חכמים, יש שחרור של חצי עבד על ידי שטר.

א. עבד של שני שותפים, ושחרר האחד את חלקו, מודים חכמים שחציו משוחרר. כי המשחרר שיחרר את כל מה שהיה לו, ואין זה שונה מגט אשה, שהבעל מגרש כל מה ששייך לו.

וכתבו התוס', שכל זה כשהיו שותפים, שלכל אחד יש חצי הגוף וחצי הפירות, אבל לדעת רבי אליעזר, אם היה העבד של שנים, לזה

חצי עבד שהוזק

חצי עבד וחציו בן חורין, שדינו להיות עובד יום אחד לרבו, ויום אחד לעצמו, כגון קודם התקנה, או לאחר התקנה באופנים המבוארים לעיל, שאין התקנה נוהגת. כשם שעבודתו יום אחד לעצמו, ויום אחד לרבו, כך **אם ניזוק ביום שעבודתו לעצמו, זכה בנזקו, ואם ניזוק ביום שעבודתו לרבו, זכה הרב בנזקו, ובלבד שהנזק, דבר שחוזר ומתרפא, כגון שנפצעה ידו, וסוף הפצע להחלים.**

אבל נזק שמכלה את הקרן, כגון שנחתכה ידו, **חולקים בין שניהם** את התשלום, אף על פי שארע ביום שעבודתו לאחד מהם.

הספיקות במעוכב גט שחרור

עבד שאין לרבו רשות להשתעבד בו, כי מחויב לתת לו שטר שחרור, [כגון מי שחציו עבד וחציו בן חורין, או עבד גמור שהפקירו רבו], ספק בגמרא אם דינו כעבד לכמה עניינים.

א. אם יש לרבו קנס של שלושים כסף, כשהרגו שור, כמו שהיה הדין בעבדותו.

ב. אם מותר לו לאכול בתרומה, כשרבו כהן, כשם שהיה מותר לאכול בעבדותו.

ולפירוש אחד בתוס', לדעת ריש לקיש, הוא אוכל בתרומה.

ולפירוש השני בתוס', הספק רק בחציו עבד וחציו בן חורין, אבל בהפקירו רבו, ודאי מותר לאכול בתרומה.

מועילים בזה אחר זה, משום שכל אחד בפני עצמו משחרר רק חצי מכל עבד, ומשחרר חצי עבד לא יצא לחירות. וכלל בדינו, שכל שאינו מועיל בזה אחר זה, אינו מועיל גם כשנעשה בבת אחת.

אמנם אפשר שלדעת רבי, האומר, שמשחרר חצי עבדו קנה, זכו העבדים הללו כל אחד בחצי הנכסים.

ואם כתב לכל אחד את כל הנכסים, אבל זיכה לשניהם **בשטר אחד, גם כן לא קנו עצמם,** משום שנאמר בפרשת גירושין, **"וְכָתַב לָהּ סֵפֶר כְּרִיתוֹת"** (דברים כ"ד א'), ללמד, שצריך לכתוב לאשה גט בפני עמה, ולא לכתוב לשתי נשים גט אחד, ומשם נלמד שטר שיחרור, **שאין לכתוב לשני עבדים שטר שחרור אחד,** ואם כתב לשניהם שטר אחד, לא קנו את עצמם, וממילא לא קנו את הנכסים.

חצי עבד שאין כופים את רבו לשחררו

אף אחר שתקנו חכמים, שחייב אדם לשחרר חצי עבדו, כשחציו השני בן חורין, יש אופנים שמתקיים הדין שקודם התקנה, ותהיה עבודתו יום אחד לרבו, ויום אחד לעצמו, והם.

א. כשהבעלים של העבד קטנים, שאין בית דין כופים אותם לשחררו.

ב. אם זו שפחה, שלא תקנו חכמים לכפות את הרב לשחרר, אלא עבד שמצווה בפריה ורביה, אבל שפחה הפטורה מכך, לא חייבו חכמים לשחררה.

עבד היוצא בראשי איברים

עבד שהפיל לו רבו אחד מכל ראשי אבריו שבגלוי ואינם חוזרים, [כשן ועין], יצא בכך לחירות, אלא שנחלקו החכמים, אם צריך הוא גט שחרור מרבו.

לדעת רבי ישמעאל ורבי אליעזר ורבי עקיבא, בכל אופן שיוצא מרבו בהפלת אחד מראשי איבריו, **צריך** הוא גט **שחרור**, להתירו בבת ישראל.

ולדעת רבי מאיר ורבי טרפון, בכל אופן אינו צריך גט שחרור מרבו.

ויש אומרים, שמעיקר הדין אינו צריך גט שחרור, אלא **שבשאר איברים חוץ משן ועין**, כיוון שאינם מפורשים בתורה, ונלמדים מדרשת חכמים, חששו חכמים, שמא יוציא עליו הרב לעז, שאינו משוחרר, ולכן **תקנו**, **שיכתוב** לו גט **שחרור**.

מכירת עבד לקנס

ספק בגמרא אם אפשר למכור את העבד רק לעניין הקנס, שאם ירהגנו שור, יהיה הקנס לקונה.

דף מג

עבד כהן אוכל בתרומה

עבד כהן אוכל בתרומה, בין שנולד בביתו, בין שקנאו, בין ששווה כסף, בין

שאינו שווה כלום.

יורשי חצי עבד וחציו בן חורין

מבואר בברייתא, שמי שהמית שורו, חצי עבד וחצי בן חורין, משלם חצי קנס לרבו, כדין שור שהרג עבד, וחצי כופר ליורשיו, כדין שור שהרג בן חורין. ונאמרו בגמרא שלושה ביאורים מי הם יורשיו של חצי עבד.

א. יורשיו אלו ילדיו. וזה יתכן, רק אם נאמר, שחצי עבד וחצי בן חורין, שקידש בת חורין, תפסו קידושי.

אבל אם לא תפסו קידושי, הבנים אינם מתייחסים אחריו, ואינם נחשבים ליורשיו.

ב. יורשיו הכוונה לעצמו. אבל יורשים אחרים אין לו, כי אין קידושי תופסים לו בבת חורין, ויתכן שיזכה בעצמו בכופר על הריגתו, כגון שלא מת ממש, אלא נעשה טריפה, שדינו כמות, ולכן יש לשלם על כך קנס וכופר, והוא נוטל את הכופר.

ודבר זה נדחה בגמרא, כי אין משלמים את הכופר, אלא אחר המיתה הגמורה.

ג. יורשיו הכוונה ליורשיו ממש, אלא מאחר שבאמת לא יתכן שיהיו לו יורשים, אין כוונת הברייתא שיתן בפועל ליורשיו, אלא לומר שראוי להינתן להם, אם היו לו יורשים.

חצי שפחה וחצי בת חורין שנתקדשה

נחלקו חכמים בדין חצי שפחה וחצי בת

לכתוב לו שטר שחרור, "לכשתברח ממנו הרי אתה לעצמך".¹

ובדף מ"ד מבואר, שלעניין זה, גר תושב דינו כנוכרי. ובכותי וישראל מומר נחלקו חכמים, אם דינו כנוכרי או כישראל.

וכשישראל לווה ממון מהנוכרי, על מנת שאם לא יפרע את החוב, יטול הנוכרי את עבדו, הרי זה כאילו מכרו לנוכרי, ולכן חייבוהו לפדותו ולשחררו. אך נחלקו חכמים בדבר.

יש אומרים שהתחייב בכך, **בשעה שהנוכרי תלה בו חותם**, לסימן שהוא עבדו, שאז נחשב שעבר רבו על האיסור למכור עבד לנוכרי. ודעה זו נדחת בגמרא.

ויש אומרים שהתחייב בכך, **כשהגיע זמן הפירעון, ולא פרע את החוב**, אפילו אם עוד לא בא הנוכרי לגבותו, כי משעה שיכול לבוא לגבותו, נחשב שעבר רבו על האיסור למכור עבד לנוכרי.

יש אומרים שהתחייב בכך, **אפילו אם לא הגיע זמן הפירעון, אם נתנו לנוכרי להשתעבד בו**, ואף על פי שעדיין לא נחלט לנוכרי, עד שיגיע זמן הפירעון, ולא יפרע. מכיוון שזלזל בתקנת חכמים, שאסרו למכור עבד לנוכרי, וקנסו אותו שיוציא את העבד לחירות.

ומדברי התוס' מבואר, שהטעם שקנסו אף על פי שלא הגיע הזמן, כי כל זמן שהעבד בבית הנוכרי, זה עצמו עבירה על האיסור

חורין שנתקדשה. **יש אומרים, שלא תפסו קידושיה**, כשם שמקדש חצי אשה, לא תפסו קידושיה. **ויש אומרים, שתפסו קידושיה**, ואין זה דומה למקדש חצי אשה, כי כאן קידש כל מה שאפשר. **ומכל מקום הבא עליה אינו במיתה**, כמי שבא על אשת איש גמורה, אלא באשם תלוי.

ואם לאחר מכן נשתחררה לגמרי. יש אומרים, שאפילו אם תפסו קידושיה מתחילה, **פקעו** בשעה שנשתחררה, כי נשתנה גופה, ודומה לקטן שנולד. **ויש אומרים** שגמרו קידושיה, ונעשית אשת איש גמורה, והבא עליה במיתה.

איסור מכירת עבד לנוכרי

עבד שמכרו רבו לנוכרי, קנאו הנוכרי למעשה ידיו, אבל גופו ברשות רבו הראשון.

ולכן הוולדות של שפחה שמכר, והקנס אם יהרוג שור את העבד או את השפחה שמכר, שייכים לו.

וחכמים אסרו לעשות זאת, כדי שלא יקשה על העבד לקיים את המצוות כשהוא תחת יד הנוכרי. **וקנסו את העובר על כך**, שיהיה מחויב לפדותו מהנוכרי, ולשחררו לגמרי.

ובכל אופן, אפילו אם לא יסכים הנוכרי למכור לו, יתחייב רבו הראשון לשחררו לגמרי כשיברח מהנוכרי, ולעניין זה יוכל

הוספות

¹ אבל לא יכתוב לו, "מעכשיו אתה לעצמך", כי אם יכתוב כך, יהיה משוחרר ומחויב במצוות בעודו אצל הגוי, ולא יוכל לקיים, ונמצא חוטא מחמת השחרור, (קידושין ו: תוד"ה כשתברח).

למוכרו לנוכרי, אף על פי שעדיין לא נחלט לו.

וימים טובים.

דף מד

המוכר ביתו בארץ ישראל לנוכרי

אסור למכור בית בארץ ישראל לנוכרי, משום שנאמר "וְלֹא תִתְּנֶנּוּ" (דברים ז' ב'), כלומר, לא תתן להם חניה בארץ.

ומי שעבר על כך, ומכר את ביתו לנוכרי, קנסו אותו חכמים, **ואסרו לו ליהנות מדמי המכירה.**

ואם הנוכרי אנס את ישראל, ואינו יכול להציל את הבית, לא בדיני ישראל, ולא בדיני גויים, **מוותר לו ליטול את דמי הבית** מהגוי, שלכל הפחות יציל ממנו ממון, **ומותר לו לכתוב שטר על מכירת הבית בערכאות של גויים,** אף על פי שמחשיב אותם בזה [רש"י]. ואף על פי שנראה כאילו מקיים את המכירה בזה (תוס').

וכן הדין כשעבד הפיל עצמו לגייסות.

עד כמה חייבו חכמים

לפדות מי שמכר עבדו לגוי

נתבאר, שמי שמכר את עבדו לנוכרי, חייבו אותו חכמים לפדותו. ולהלן יתבאר בעזה"י, עד כמה צריך להוציא כדי לפדות את העבד.

ללשון ראשון אמר רבי יהושע בן לוי, שקנסו את המוכר לפדותו, **עד פי מאה משווי.** והסתפקו האם נתן שיעור מדויק, או שנקט כן דרך גוזמה, אבל

מכירת עבד לנוכרי באונס

מי שמסר את עבדו לנוכרי מחמת אונס, כגון שגבה אותו הנוכרי בחובו, בלא שלווה עליו מתחילה, או שרצה הנוכרי להרגו, ואמר לו טול את העבד, והניחני, **לא קנסו אותו חכמים,** שיוציא את העבד לחירות.

ואם היה בידו לפייס את הנוכרי בדבר אחר, ולא פייס, אין זה נחשב לאונס, ומחוייב להוציא את העבד לחירות.

אופנים שספק אם קנסו

את המוכר עבדו לנוכרי

יש אופנים שנסתפקו בהם אם הם בכלל התקנה שהמוכר עבדו לנוכרי חייב לשחררו.

א. כשמכרו לזמן קצוב, ואחר כך יחזור למוכר.

ב. כשמכרו חוץ ממלאכתו, שלא מכר אלא להשיאו לשפחתו, כדי לזכות בוולדותיה. ובמכירה כזו אין קושי לעבד לקיים מצוות, כי אינו משועבד למלאכה.

ג. כשמכרו חוץ מהעבודות המונעות ממנו לקיים את מצוותיו.

ד. כשמכרו חוץ מעבודות של שבתות

שקנסו בהם חכמים את העובר על הדין.
ויש לבאר, האם הקנס הוא על האדם עצמו, ולכן כשמת בטל הקנס מיורשיו, או שהטילו את הקנס על נכסיו, ולכן גם לאחר מותו ישלמו בניו את הקנס מנכסיו.

א. **כהן** רשאי לאכול את הבכור בלא להקריבו תחילה לקרבן רק אם נפל בו מום מאליו. ואם הכהן הטיל בו מום, מאחר **שעבר על מה שנאמר, "כָּל מוֹם לֹא יִהְיֶה בּוֹ"** (ויקרא כ"ב כ"א), **קנסו אותו חכמים, שלא יאכל את הבכור.** ולא נתבאר בגמרא, אם קנסו גם את בנו. ומדברי התוס' משמע, שיש ללמוד מדין שביעית, **שלא קנסו את בנו.**

ב. אף כשהתירו לעשות **מלאכת דבר האבד** בחול המועד, **אסרו לכוון שתצא** לו מלאכה כזו **במועד.** ואם **עבר וכוון**, אף על פי שהמלאכה אובדת במועד, **אסרו לו לעשותה.** ולא נתבאר בגמרא, אם קנסו גם את בנו. ומדברי התוס' משמע, שיש ללמוד מדין שביעית, **שלא קנסו את בנו.**

ג. **המוכר את עבדו לנוכרי**, קנסו אותו חכמים שיפדנו וישחררו. ואם מת, **לא קנסו את בנו אחרינו לפדותו ולשחררו.** ודבר זה נלמד, ממה שלא קנסו את הבן, אפילו לעניין שביעית החמורה.

ד. **העושה בשדהו מלאכות אסורות בשביעית**, **קנסו אותו שלא יזרע את השדה במוצאי שביעית.** ואם מת, **לא**

באמת אין חיוב לפדותו בכל כך הרבה¹.

וללשון שני אמר רבי יהושע בן לוי, שקנסו את המוכר לפדותו, **עד פי עשרה משווייו.** והסתפקו האם נתן שיעור מדויק, או שאין שיעור, וכל מה שיבקש הגוי, מחויב לתת לו.

עד כמה חייבו לפדות

מי שמכר בהמה גסה לגוי

במסכת עבודה זרה מבואר, שאסור למכור בהמה גסה לנוכרי, ומבואר, שהעושה כן מחויב לחזור ולפדותה ממנו. ולהלן יתבאר בעזה"י, עד כמה צריך להוציא כדי לפדות את העבד.

ללשון ראשון אמר ריש לקיש, שקנסו את המוכר לפדותה, **עד פי עשרה משווייה.** ויש סברא שבעבד השיעור גדול יותר, כי מפקיעו במכירה מקיום המצוות.

וללשון שני אמר ריש לקיש, שקנסו את המוכר לפדותה, **עד פי מאה משווייה.** ויש סברא שבעבד אין השיעור גדול כל כך, כי אין זה שכיח שאדם ימכור את עבדו לגוי, ולכן לא קנסו כל כך, כמו בדבר שכיח שיש לעשות לו גדר חזק.

קנסו את האב ומת

הובאו כאן בגמרא חמישה עניינים,

הוספות

¹ כן פירש רש"י. אבל תוס' כתבו, שהספק האם נתן שיעור מדויק, או שאין שיעור, וכל מה שיבקש הגוי, מחויב לתת לו, ואפילו יותר מפי מאה.

שנמצא אצלו האיסור. ומעות ששילם עליו
יפסיד.

ורבן שמעון בן גמליאל אומר, שיש
אופנים שאינם בכלל האיסור.
מכר את עבדו לאנטוכי שבארץ ישראל,
לא יצא העבד לחירות.

מכרו לאנטוכי שבאנטוכיא, יצא העבד
לחירות.

ואם מכר לאנטוכי סתם, כשיש לו בית
בארץ ישראל, לא יצא העבד לחירות,
וכשיש לו רק מקום להתארח בארץ
ישראל, יצא העבד לחירות.

דף מה

"לא תסגיר עבד אל אֲדֹנָיו"

אמרה תורה, "לא תסגיר עבד אל אֲדֹנָיו
אֲשֶׁר יִגָּעַל אֵלָיֶךָ מֵעַם אֲדֹנָיו" (דברים כ"ג ט"ז),
ונאמרו ארבעה ביאורים, מהו האיסור
הזה.

א. יש אומרים, שאסרה כאן התורה,
לגרש לחוץ לארץ, נוכרי הבא להתגייר.

ב. ורבי יאשיה אומר, שאסרה כאן
התורה, למכור עבד לחוץ לארץ.

ג. ורבי אחי בנו אומר, שאסרה כאן
התורה, להחזיר לחוץ לארץ, עבד שברח
משם לארץ ישראל.

ד. ורבי אומר, שאסרה כאן התורה

קנסו את בנו, ומותר לו לזרוע את השדה
במוצאי שביעית.

ה. המזיק את חברו בהיזק שאינו ניכר,
מעיקר הדין פטור מלשלם, וחכמים
קנסו אותו לשלם, [כפי שיתבאר בעזה"י
בדף נ"ב]. ורק אותו קנסו, אבל אם מת,
לא קנסו את בנו.

ובתוס' הובאו עוד שני עניינים מעין אלו,
שקנסו בהם חכמים את העובר על הדין, ויש
לבאר האם הקנס הוא על האדם עצמו או
שהטילו על נכסיו.

ו. שטר שיש בו ריבית, קנסו את המלווה,
שלא יגבה בו כלל, אף לא את הקרן. ואם
מת, בנו גם כן לא יגבה, כי כבר זכה הלווה
בממון.

ז. שנים שהפקידו אצל אחד, זה מנה, וזה
מאתים, וכל אחד אומר מאתיים שלי, קנסו
אותם שלא יטלו כלום, כדי שהרמאי יודה,
ולא ירצה להפסיד אף את המנה שלו. ואם
מתו, קנסו גם את בניהם, כי אם לא היו
קונסים את הבנים, לא היה הרמאי מודה,
מאחר שידוע שיתנו לבניו.

המוכר עבדו לבן חוץ לארץ

אף על פי שאין הרב רשאי להוציא את עבדו
לחוץ לארץ על כורחו, אסרו חכמים למכור
את עבדו לבן חוץ לארץ, שמא ישכנע אותו
לצאת לחוץ לארץ, ויפקיע אותו ממצוות
ארץ ישראל.

ואם עבר על התקנה, קנסו את הקונה
לשחררו. משום שלא עכברא גנב אלא
חורא גנב. או משום שיש לקנס את מי

סכנת נפשות לשבוי, מותר לפדותו ביותר משווי.

[ג] יש מפרשים, שבזמן חורבן הבית היה מותר לפדות את השבויים ביותר משוויים. ויל"ע אם הטעם הוא משום שהיה אז סכנת נפשות לשבויים.

אין מבריחים את השבויים מהשבי

מבואר במשנתנו, שאסור להבריא את השבויים מהשבי, והטעם לכך הוא, שמא מחמת הברחת השבויים, יקצפו השוברים על שבויים אחרים.

תנא קמא חשש לזה, אף כשאין בשעה זו שבויים אחרים תחת ידי השוברים הללו, שמא יפלו בידם שבויים אחרים בעתיד, ויתנו אותם בשלשלאות וחריצים, שלא יברחו כמו אלו.

ורבן שמעון בן גמליאל חשש לזה, רק אם נותרו שבויים אחרים תחת ידי השוברים הללו, שמא ייסרו אותם על שלא גילו שאלו עומדים לברוח, אבל אם לא נותרו בידם שבויים אחרים, אין להימנע מלהבריא שבויים, לתקנת שבויים עתידים.

ויל"ע אם ממעשה דרב עיליש, יש להוכיח, שהשבוי עצמו מותר לברוח, אף אם נשארו שבויים אחרים, כשם שרב עיליש ברח, והשאיר שם את בנותיו של רב נחמן, או שמאחר שראה שנוח להן עם השוברים, אינן נחשבות לשביות, ואין להוכיח ממנו, אלא שמותר לשבוי לברוח, כשאין שבויים אחרים.

להשתעבד, בעבד שלקחו רבו על מנת לשחררו, כגון שכתב לו מתחילה, "לכשאקחך הרי עצמך קנוי לך מעכשיו".

אין פודים את השבויים יתר על שוויים

מבואר במשנתנו, שאסור לפדות את השבויים יותר מכדי דמיהם, מפני תיקון העולם.

ונסתפקו בגמרא מה הטעם. האם משום שאין לדחוק את הציבור, ולהביאו לידי עניות בשביל אלו. או משום שאם יראו השוברים, שיש בזה רווח גדול, יתאמצו לשבות הרבה מישראל.

ונפקא מינה בין הטעמים, אם ירצה אדם לפדות את השבוי ביותר משווי ממוון שלו, בלא שיגבו זאת מהציבור. לפי הטעם הראשון, מותר לו לעשות כן, כי אין בזה דוחק לציבור. ולפי הטעם השני אסור לעשות כן, כי דבר זה יכול לגרום לשוברים, להתאמץ לשבות הרבה מישראל, כי הרוויחו בזה ממוון הרבה.

וכתבו התוס' שכל זה באדם אחר, אבל לפדות את עצמו, או את אשתו שהיא כגופו, מממונו, אין מי שיאסור עליו, אפילו יתן ממון הרבה.

ובדברי התוס' מבואר, שיש אופנים נוספים, שמותר לפדות את השבויים יותר מדמיהם.

[א] יש מפרשים שאם היה השבוי מופלג בחכמה, מותר לפדותו בדמים הרבה.

[ב] בדף מ"ח כתבו התוס', שבשעה שיש

ספר תורה שנכתב או נמצא ביד מין

ספר תורה שכתבו מין יישרף. כי בוודאי כתבו לשם עבודה זרה, ומצווה לכלותו. וספר תורה שנמצא ביד מין ייגנז מספק. כי ספק אם כתבו בעצמו ופסול או שמצאו וכשר, כי כתבו ישראל.

ספר תורה שכתבו נוכרי

לדעת רבי אליעזר, ספר תורה שכתבו נוכרי, בכל אופן יישרף, כי סתם מחשבת הנוכרי בכתיבתו, לשם עבודה זרה, ומצווה לכלותו.

ולדעת רב המנונא בריה דרבא מפשרוניא, אם פירש הנוכרי שכתב לשם עבודה זרה, יישרף. **ואם כתב בסתם, או אפילו פירש שכותב לשם ה'**, לא יישרף, אבל פסול לקרוא בו, משום שנאמר "וקשרתם ... וכתבתם", ללמד שכל מי שאינו מצווה על קשירת התפילין, פסול לכתוב ספר תורה, ולכן הספר ייגנז. וכן הדין אם כתבו מסור, עבד, אשה, קטן, כותי, או מומר.

ולדעת רבן שמעון בן גמליאל, אם פירש הנוכרי שכתב לשם עבודה זרה, יישרף. **ואם פירש שכתב לשמה**, הספר כשר לקרוא בו, ואם לא כתב לשמה, וגם לא לשם עבודה זרה, ייגנז.

ספר תורה שנמצא ביד נוכרי

לדעת רבי אליעזר ורב המנונא, ספר תורה שנמצא ביד נוכרי, ייגנז מספק, כי ספק אם כתבו בעצמו ופסול או שמצאו וכשר, כי כתבו ישראל.

ולדעת רבן שמעון בן גמליאל, ספר תורה שנמצא ביד נוכרי, כשר לקרוא בו, כי אין כאן אלא ספק ספיקא לפסול. ספק מצא וכשר, ספק כתב בעצמו. ואפילו אם כתבו בעצמו ספק כתבו לשמה וכשר, ספק כתבו שלא לשמה ופסול. ואין לחשוש לספק ספיקא¹.

הכשר מצווה על ידי

מי שאינו מצווה בה

רבינו תם מפרש, שאין אשה כשרה, לעשות חפצי מצווה, שאינה מצווה בה, כגון לאגוד לולב, ולבנות סוכה, ולעשות תפילין.

שנאמר "וקשרתם ... וכתבתם", ללמד שכל שאינו מצווה לקשור תפילין, אינו כשר לכתוב אותם, והוא הדין לשאר המצוות.

והתוס' כתבו, שאשה כשרה, לעשות חפצי מצווה, שאינה מצווה בה, **חוץ מסת"ם**, שנאמר בהם "וקשרתם וכתבתם".

קניית ספרי תורה

תפילין ומזוזות מנוכרים

אין לוקחים ספרים תפילין ומזוזות

¹ הוספות

¹ כן פירש רש"י. אולם מדברי התוס' משמע, שיש אומרים שכשר לקרוא בו לדברי הכל, ואין לפסלו מספק, כי יותר מסתבר שמצאו הנוכרי, וכתבו ישראל, ממה שנאמר שכתבו הנוכרי בעצמו, כי אין הנוכרים רגילים לכתוב ספרי תורה.

והתוס' כתבו, שגם קודם התקנה לא היה הגט בטל מחמת דבריו, אבל היה מוציא עליה לעז בעלמא, שנישאת לשני בלא גט כשר ממנו, ואחרי התקנה אפילו לעז לא יוכל להוציא עליה.

ולשון שני, קנסו חכמים כל אשה, שבעלה מגרשה מחמת לעז זנות שיצא עליה, שלא יוכל להחזירה עולמית. כדי שיהיו בנות ישראל, ולא יהיו פרוצות בעריות.

ואפילו באופן שאין בו אלא לעז זנות יזהרו, ולפיכך אומר לה בשעת הגירושין, "הוי יודעת שמשום שם רע שיצא עליך אני מגרשך", שתדע שנענשת על פריצותה.

המגרש את אשתו משום שנדרה נדרים

א. דעה ראשונה.

אם אמר האיש לאשתו בשעת הגירושין, "משום שנדרת אני מגרשך", יש חשש, שאחרי שתינשא לאחר, יתירו את הנדר, או יודע לראשון שהיה לנדר היתר, ויאמר "אם הייתי יודע שיש לנדר היתר, לא הייתי מגרשך, ואם כן גט שנתתי, בטעות נתתי, ובטל הוא", ונמצא מקלקל אותה, ואת בניה מהשני.

לפיכך תקנו חכמים, שלא יוכל להחזירה לעולם, ואם בכל זאת מגרש, הרי הוא מגלה שאינה חביבה לו, ומגרשה בכל אופן, ולא יוכל לומר שהגט בטל, ולקלקל אותה ואת בניה.

לדעת רבי מאיר, הדין הזה אינו אמור, בנדרים שהבעל יכול להפר בעצמו, והם

מהנוכרים ביותר משוויים, מאותו טעם שאין פודים שבויים ביותר משוויים, ודבר מועט כטרפעיק, שהוא סלע מדינה שהוא שווה חצי דינר, מותר להוסיף.

רש"י מפרש, שתוספת זו נאמרה גם בספרי תורה, וגם בתפילין ומזוזות.

ותוס' מפרשים, שתוספת זו נאמרה בתפילין ומזוזות, שדמיהן קלים, אבל בספרי תורה, מותר להוסיף יותר מטרפעיק.

דף מו

המגרש את אשתו משום

לעז זנות שיצא עליה

ללשון ראשון, אם אמר לה בשעת הגירושין, "משום הלעז אני מגרשך", יש חשש, שאחרי שתינשא לאחר, יתברר שלא זינתה, ויאמר הראשון, "אם הייתי יודע שהלעז שקר, לא הייתי מגרשך, ואם כן גט שנתתי, בטעות נתתי, ובטל הוא", ונמצא מקלקל אותה. שלדבריו נישאת לשני בלא גט, וצריכה לצאת ממנו, ומן הראשון, ומקלקל את בניה מהשני, שלדבריו הם ממזרים.

לפיכך תקנו חכמים, שלא יוכל להחזירה לעולם, אפילו אם יתברר שלא זנתה. ואם בכל זאת הוא מגרש אותה, הרי הוא מגלה שאינה חביבה לו, ומגרשה בכל אופן, ולא יוכל לומר שהגט בטל, ולקלקל אותה ואת בניה.

ולדעת רבי יהודה, לא תקנו שלא יוכל להחזירה, שמא יאמר שלא היה נותן גט, אם היה יודע שיש לנדר הפרה, כי לדעתו **אין חשש כזה**. משום שבנדרים שיש להם הפרה, היה יכול להתיר בלא קושי, שאינם צריכים פתח להתרה, (כסברת **רבי מאיר**), ובנדרים הצריכים התרת חכם, אינו רוצה שתתיר על ידי חכם, כי אינו רוצה בביזיון הכרוך בזה, (כסברת **רבי אלעזר**).

ב. דעה נוספת.

קנסו חכמים כל אשה, שבעלה מגרשה מחמת נדרה, שלא יוכל להחזירה עולמית, כדי שיזהרו בנות ישראל, ולא יהיו פרוצות בנדרים.

ולפיכך אומר לה בשעת הגירושין, "הוי יודעת שמשום שאת נדרנית אני מגרשך", שתדע שנענשת על פריצותה בנדרים.

לדעת תנא קמא [ללישנא בתרא], **בכל הנדרים קנסו חכמים את האשה, אפילו נדרה נדרים שיש להם היתר, כי אין ראוי שתידור שום נדר.**

ולדעת רבי יהודה, רק אם נדרה נדרים שאין להם התרה, קנסו אותה חכמים, שלא יוכל בעלה להחזירה, כי רק נדרים אלו נחשבים לפריצות בנדרים, ולדעתו נדרים שנדרה ברבים הם בכלל זה, כי אין להם התרה¹, [יש אומרים בפני

נדרי עיני נפש, ודברים שבינו לבינה. כי אין צריך פתח להתרתם, והיה יכול להתיר לה בלא קושי. ולפיכך אין חשש שיאמר, שלא ידע שיש לנדר היתר, וממילא לא יוכל לקלקל אותה בטענה זו.

ורק בשאר נדרים, הצריכים התרת חכם, יש חשש שיאמר, שלא ידע שימצא לה החכם פתח, ויתיר לה, ואם היה יודע לא היה מגרשה, ויקלקל אותה בטענה זו.

ולדעת רבי אלעזר, הדין הזה אמור בכל הנדרים, אלא שעיקר התקנה הוצרכה, לנדרים שהבעל יכול להפר בעצמו, שמא יאמר שלא ידע שבעל מפר את נדרי אשתו, ואם היה יודע, לא היה מגרשה אלא מתיר לה, והיה מוציא לעז, שנישאת לשני בגט טעות.

אבל בשאר נדרים הצריכים התרת חכם, אין חשש שיאמר, שאם היה יודע שיש להם היתר על ידי חכם, לא היה מגרשה.

כי דבר ידוע הוא, שאין הבעל רוצה שתתבזה אשתו בבית דין, להתיר את נדרה, ולפיכך אפילו אם הוא יודע שיכולה להתיר את הנדר על ידי החכם, הוא מגרשה, כי אינו חפץ בהתרה הזו.

ומכל מקום מאחר שתקנו שלא יוכל להחזירה, כשגרשה מחמת נדרים שיכול להפר בעצמו, לא חלקו בין נדר לנדר, ותקנו כן בכל הנדרים.

הוספות

¹ ויל"ע האם החכמים החולקים על רבי יהודה, ואומרים שאפילו נדרה ברבים, הבעל מחזירה, מודים לו שקנסו אותה כשנדרה נדר שאין לו התרה גם לדעתם, כגון שנדרה על דעת רבים, או שסוברים שלא קנסו מעולם, שלא יחזיר הבעל

הנושא אשה ונמצאת איילונית

שלושה, ויש אומרים בפני עשרה].

מתוך פירוש רש"י מבואר, שהנושא

אשה ונמצאת איילונית שאינה ראויה

להוליד, **אף על פי שלא ידע שהיא**

איילונית, והפסידה את כתובתה משום

מקח טעות, **אינה יוצאה בלא גט**, ואין

לדון את הקידושין לטעות בוודאי, משום

שאינן אדם עושה בעילתו בעילת זנות,

ואפשר שגמר בדעתו לקדשה, אפילו

תמצא איילונית.

ותוס' כתבו, שיוצאת ממנו בלא גט, משום

שהקידושין היו קידושי טעות, ולא חלו כלל,

ורק אם מוציא אותה משום ספק איילונית,

צריכה גט מספק.

ואם ידע מתחילה שהיא איילונית, וקדשה

על מנת כן, כשמוציאה צריכה גט ודאי.

המגרש את אשתו

משום שנמצאת איילונית

כשגירש האיש את אשתו משום

שנמצאת איילונית, יש חשש, שאחרי

שתינשא לאחר, תלד מהשני בן ויתברר

שאינה איילונית, ויאמר הראשון "אם

הייתי יודע שאינה איילונית, לא הייתי

מגרשה, ואם כן גט שנתתי, בטעות נתתי,

ובטל הוא", ונמצא מקלקל אותה, ואת

בניה מהשני.

ולפיכך **תקנו חכמים, שלא יוכל**

להחזירה לעולם, ואם בכל זאת מגרשה,

הנודר ברבים

לדעת רבי יהודה, הנודר ברבים, אין

לנדר התרה. שכן מצינו, שנשבעו נשיאי

העדה לגבעונים, וקיימו להם את

השבועה, ולא התירו אותה, אף על פי

שבאו בערמה.

ולדעת חכמים, הנודר ברבים, יש לנדר

התרה, כשם שיש לכל הנדרים. והסיבה

שלא התירו את השבועה שנשבעו

לגבעונים, כדי שלא יתחלל שם ה', שמה

לא ידעו האומות שהשבועה הותרה,

ויחשבו שעוברים ישראל על השבועה.

דבר היתר שהרואה

טועה וחושבו לאיסור

לדעת רבי יהודה, דבר היתר, שהרואים

טועים לחושבו איסור, מותר לעשותו

בפניהם, ואין בזה משום חילול ה'.

ולדעת חכמים, אסור לעשותו, כי יש

בעשייתו משום חילול ה'.

הנודר לגרש את אשתו

הנודר לגרש את אשתו, כגון "יאסרו פירות

העולם עלי, אם לא אגרש", **מותר לו**

להחזירה, ואין לקונסו על שנדר.

את הבנים לאחר מותו, כדי שלא ייטמעו בין הגויים, וילמדו ממעשיהם.

ואם יש סכנת נפשות, פודים אותו אף בפעם השלישית.

ודין זה נאמר **אפילו אם היה מומר לתיאבון**, אבל מומר להכעיס אין פודים.

דף מז

משאלה אחרונה

ביום שהיו הלודאים אוכלים אדם, היו עושים לו כל מבוקשו.

רש"י מפרש שהיו עושים כן, כדי שימחל להם בכך על מיתתו.

ובערך פירש שהיו עושים כן, כי על ידי זה מתמתק דמו, ונעשה ערב לחיכם.

הנהגת ריש לקיש בפרנסת עצמו

ריש לקיש, כל ימיו, כל מה שהיה משתכר, היה אוכל ושותה, ולא מצמצם להצניע ליום מחר.

אמרה לו בתו, וכי אינך צריך שיהיה לך כר או כסת לישן עליו. אמר לה, בתי, כרסי כרי, כלומר בטני ושומן שבמע, היא לי כר וכסת.¹

וכשמת, הניח אחריו קב אחד של כרכום שלא הספיק לאכול, ולמרות שזה כל מה

הרי הוא מגלה שאינה חביבה לו, ומגרשה בכל אופן, **ולא יוכל** לומר שהגט בטל, ולקלקל אותה ואת בניה.

לדברי שמואל, דין זה אינו מוסכם על הכל, ורבי יהודה חולק עליו, שהרי אינו חושש, שהבעל יקלקל את האשה, אחרי שתינשא לאחר.

ולדברי אביי ורבא, הדין הזה מוסכם על הכל.

ומה שמצינו שרבי יהודה אינו חושש לקלקול הבעל כשמוציא את אשתו מחמת נדר, נתבאר לעיל.

ומה שמצינו שרבי מאיר חולק, הוא רק כשלא התנה בתנאי כפול, שמוציאה מחמת שהיא איילונית, שלדעתו כל תנאי שלא כפלוחו, כאילו לא נאמר כלל, והרי זה כמוציא אותה בלא לתלות את הגט במה שהיא איילונית, ולכן אינו יכול לקלקל אותה אם תימצא שאינה איילונית.

אבל אם יתנה זאת בתנאי כפול, יש חשש שיקלקל אותה, אם תימצא שאינה איילונית, ולפיכך **לא יוכל להחזירה עולמית**.

המוכר את עצמו ובניו לנוכרים

מי שמכר את עצמו ובניו לנוכרים, **פעם ראשונה ושניה פודים אותו**, ופעם שלישית אין פודים אותו, אבל **פודים**

¹ הוספות

¹ דרכו היה לשכב על בטנו, כדאמרין בזבחים, ריש לקיש רמי אמצוהי ומקשה. [תוס']

ב. דעת רבי אלעזר.

נוכרי שקונה קרקע בארץ ישראל, אינו קונה אותה לגמרי, להיות שלו.

ולפיכך אינו רשאי להשחיתה, ולעשות בה כל מה שלבו חפץ, שנאמר "לה' הארץ ומלואה" (תהילים כ"ד א'), ואין לו רשות אלא לעבד את האדמה ולגדל בה גידולים.

ואולם, גידולים שמגדל בה, שלו הם, ולפיכך פטורים ממעשרות, שנאמר במעשרות "דגנך", מלשון תבואה, ללמד שרק דגן של ישראל חייב במעשרות, אבל דגן של נוכרי פטור ממעשרות, אפילו תתמרח התבואה ביד ישראל.

ואם קנה הנוכרי את התבואה לאחר שכבר גדלה, ורק נתמרח בידו.

שיטת רש"י שהתבואה חייבת במעשרות, כי גדלה ביד ישראל, ונתקיים בה "דגנך".

ושיטת התוס' שהיא פטורה, כי הנוכרי מירחה, ולא נתקיים בה "דיגונך". ולפירוש התוס', רבי אלעזר מודה, שיש לדרוש גם "דגנך", וגם "דיגונך".

לקט שכחה ופאה של נוכרי

נוכרי שהניח לקט שכחה ופאה, אין למה שהניח דין לקט שכחה ופאה, כי אין הנוכרי חייב בהם, ואין דין התבואה הזו אלא כסתם תבואת נוכרים. ולפיכך נחלקו חכמים בדינה.

שהניח קרא על עצמו את הכתוב, "וְנָעֲזְבוּ לְאַחֲרֵים חֵילָם" (תהילים מ"ט י"א).

קניין הנוכרי בקרקע ארץ ישראל

א. דעת רבה.

נוכרי הקונה קרקע בארץ ישראל, קונה אותה לגמרי, להיות שלו, ורשאי אף להשחיתה, ולעשות בה כל מה שלבו חפץ, שנאמר "השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם" (תהילים קט"ו ט"ז).

ואולם אין בקניינו למעט מקדושתה, ולכן כל מה שמגדל בה חייב במעשרות, כגידולי שדה שביד ישראל, שנאמר "וְהָאֲרֶץ לֹא תִמְכָּר לְצַמְתָּת כִּי לִי הָאֲרֶץ" (ויקרא כ"ה כ"ג), ובלבד שבשעת המירוח תהיה התבואה של ישראל, שאז הוא גמר מלאכת התבואה למעשרות, לאוסרה באיסור טבל להתחייב במעשרות, ונאמר במעשרות "דגנך", מלשון דיגון כלומר מירוח התבואה, ללמד שרק אם נתמרח התבואה ביד ישראל, היא מתחייבת במעשרות, אבל אם נעשה המירוח ביד הנוכרי, אפילו אם גדלה התבואה ביד ישראל, התבואה פטורה ממעשרות.

וכל זה בארץ ישראל עצמה, אבל לדעת האומרים, כיבוש יחיד אינו מקדש את הארץ לגמרי, נוכרי שקונה שדה בסוריא, מפקיע ממנה את קדושתה, ואין גידוליה חייבים במעשרות, אפילו אם נעשה המירוח ביד ישראל.

לדעת רבה, העני המלקט אותה חייב לעשר, כדין תבואת נוכרים, שחייבת במעשר כשממרח ישראל, [אלא אם כן יפקיר הנוכרי את מה שמניח, לכל, שאז התבואה פטורה ממעשרות, כדין תבואת הפקר].

ולדעת רבי אלעזר, העני המלקט את הלקט הזה פטור מלעשר, כדין תבואת נוכרים, שפטורה ממעשרות.

נוכרי שלקט לקט שכחה ופאה משדה של ישראל

לדעת רבה, ישראל הלוקח ממנו את התבואה, פטור מלעשר, כי יש לה דין לקט, ולקט פטור ממעשר.

ולדעת רבי אלעזר, ישראל הלוקח ממנו את התבואה חייב לעשר, כי אין הלקט מופקר אלא לעניי ישראל, ומאחר שנטלם נוכרי, התברר שאין זה לקט, אלא כשאר טבל, החייב במעשרות.

המפקיר לדעת ישראל בלבד

נחלקו חכמים מה הדין כשהפקיר אדם לישראל ולא לנוכרים. **לדעת רבי יוחנן, הוי הפקר לישראל. ולדעת ריש לקיש,**

אין זה הפקר כלל.

תבואה שישראל ונוכרי שותפים בה

ישראל ונוכרי שלקחו שדה בשותפות, **במקום שתבואת הנוכרי פטורה ממעשרות,** [לרבה בסוריא, ולרבי אלעזר אף בארץ ישראל], כל גידולי השדה הם תערובת של טבל, [מחמת חלקו של הישראל], וחולין, [מחמת חלקו של הגוי].

לדעת רבן שמעון בן גמליאל, בשעה שחולקים את התבואה, מתברר שהחלק שנטל הישראל, היה ראוי להיות שלו, ואם כן חלק זה הוא טבל גמור, ורשאי לעשר ממנו על טבל אחר, או מטבל אחר עליו, **והחלק שנטל הנוכרי הוא חולין גמורים.**

ולדעת רבי, לעולם יש בכל חיטה וחיטה תערובת של טבל וחולין, ואין החלוקה מבררת שכל אחד נטל את חלקו, **ולפיכך אין לישראל תקנה, אלא שיעשר את חלקו מתוכו,** כי כל חלקו חייב במעשרות באופן שווה, אבל לא יוכל לעשר מתבואה אחרת עליו, כי התבואה ההיא טבל גמור היא, ותבואתו תערובת טבל היא¹.

הוספות

¹ כך פירש רש"י. אבל התוס' כתבו, שיש להסתפק בכל חיטה, אם היא טבל או חולין, ולפיכך יש להסתפק בכל חלקו של הישראל, אם כולו טבל, או כולו חולין, או חלקו טבל וחלקו חולין, ומאחר שאין ידוע מה טבל ומה חולין, לא יוכל לעשר על חלקו מתוכו, שגם מעשר מהחולין הפטורים שבו, על הטבל החייב שבו, או להפך, ואין לו תקנה, אלא שיפריש מטבל אחר מספק, כשיעור הצריך לכל חלקו, וכן יעשה על מה שהפריש, והאחרון מקולקל, כגון אם היה חלקו מאה, יפריש עליו עשרה מטבל אחר, ונמצא שכל המאה מתוקנים, אפילו היו כולם טבל, והעשרה שהפריש, ספק מעשר, ספק טבל, כי יתכן שהיה חלקו חולין, ולא חל עליו המעשר, ולכן יפריש על העשרה הללו, אחד מטבל אחר, ונמצאו כל העשרה מתוקנים, אפילו היו כולם טבל, והאחד, ספק מעשר, ספק טבל, כי יתכן שהיה חלקו טבל, וחל עליו המעשר, ולא היה צריך לעשר את האחד עליו, ומה שיפריש אחרון אין לו תקנה.

ידי כן לא ימכרו את השדה לנוכרי, שלא להפקיעה מקדושתה.

ביאור משנת המוכר שדהו לנוכרי

א. כפי פירוש רש"י.

ולאחר זמן ראו, שמחמת תקנה זו, מי שכבר מכר שדהו לנוכרי, לא טרח לחזור ולקנותה, כי היה סבור שכבר פקעה קדושתה, וחזרו ותקנו להעמיד את הדין **כבתחילה, שיביאו הבעלים ביכורים מהשדה**, וכך ידעו שעדיין קדושה היא, ויטרחו לחזור ולקנותה.

ב. כפי פירוש התוס'.

הלוקח פירות מנוכרי בארץ ישראל, אף על פי שגדלו ביד הנוכרי, מביא מהם ביכורים ומעשרות, והטעם שתקנו זאת, כדי שלא ירצו לקנות פירות מהנוכרים.

לדעת רבי אלעזר, תקנת חכמים היא, כי מהתורה אין הפירות חייבים בביכורים ובמעשרות, משום שגידולי הנוכרי הם, ולדעתו גידולי הנוכרי פטורים.

ולדעת רבה, מעיקר הדין הפירות חייבים במעשרות, כדין גידולי נוכרי, אלא שמתחילה תקנו חכמים, שלא יפרישו מהם מעשרות, כדי שלא ירצו למכור להם קרקעות בארץ, כי יחשבו המוכרים, שבכך מפקיעים הם את הארץ מקדושתה, אולם לאחר זמן ראו, שמחמת תקנה זו, מי שכבר מכר שדהו לנוכרי, לא טרח לחזור ולקנותה, כי היה סבור שכבר פקעה קדושתה, וחזרו ותקנו להעמיד את הדין **כבתחילה**.

המביא ביכורים משדה שקנה לפירות

נחלקו חכמים בדינו של הקונה שדה לפירות אף בזמן שאין היובל נוהג, או

המוכר שדהו לנוכרי בארץ ישראל, קנסוהו, וחייבו אותו שיקנה מהנוכרי בכל שנה את הפירות המבכרים בשדה, ויעלם לירושלים לשם ביכורים, אפילו יבקש הנוכרי תמורתם דמים מרובים. והטעם שקנסו קנס זה, **כדי שלא יהיו רגילים למכור קרקעות לנוכרי בארץ ישראל, ומי שימכור, יאלץ לטרוח לחזור ולקנות**.

לדעת רבי אלעזר, חובה זו תקנת חכמים היא, כי מהתורה אין השדה חייבת בביכורים, משום שגידולי הנוכרי הם, ולדעתו גידולי הנוכרי פטורים, ורק מחמת הקנס צריך לקנות ממנו ולהביא, ודי לקנוס שיקנה ממנו את הביכורים, ואין צורך לקנוס שיקנה ממנו תבואה כשיעור כל המעשרות.

ולדעת רבה, מעיקר הדין מחוייב המוכר לקנות את הביכורים, ולהעלותם לירושלים, משום שהשדה חייבת בכל המצוות התלויות בארץ, ומצוות ביכורים חובה היא על הבעלים, ואינה כהפרשת מעשרות, שאין חיוב להפריש, אלא שאסור לאכול בלא הפרשה, ומכיוון שהוא מכר את השדה, עליו מוטל להביא ממנה את הביכורים.

אלא שמתחילה אמרו חכמים, שאם יוכל להביא ביכורים מהשדה, יחשוב שאין עוון למוכרה לנוכרי, כי עדיין בקדושתה עומדת, ולא ימנעו מלמכור שדות לנוכרים, ותקנו שלא יביאו הבעלים ביכורים מהשדה, ועל

שקנה סתם בזמן שהיובל נוהג, שאז כל מכירת קרקע היא לפירות, שהרי חוזרת ביובל.

לדעת רבי יוחנן, מביא ממנה ביכורים, וקורא פרשת מקרא ביכורים, אף על פי שקורא בה "וְעֵתָה הִנֵּה הֵבֵאתִי אֶת רֵאשִׁית פְּרִי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַתָּה לִּי" (דברים כ"ו י), כי גם קרקע שקנה לפירות בלבד, נחשבת כקרקע שלו, שנאמר בפרשה, "וְשָׁמַחְתָּ בְּכָל הַטּוֹב אֲשֶׁר נָתַן לָךְ ה' אֱלֹהֶיךָ וּלְבִיתְךָ" (דברים כ"ו י"א), ללמד, שאדם מביא ביכורים משדה אשתו, אף שאינה שלו אלא לאכילת פירות, כמו שמביא ביכורים מקרקע שלו, והוא הדין לכל אדם, המביא ביכורים משדה שקנה לאכילת פירות בלבד.

ולדעת ריש לקיש, אף שמביא אדם ביכורים משדה זו, אינו קורא פרשת מקרא ביכורים, כי רק בשדה אשתו, חידשה התורה, שדינה כשדה שקנה לגמרי, אבל לא בשאר שדות שקנה לאכילת הפירות.

ומכל מקום מודה ריש לקיש, שעד היובל הראשון, מי שקנה קרקע, היה מביא ממנה ביכורים, וקורא פרשת ביכורים.

מי קורא פרשת ביכורים

רק הבעלים קוראים פרשת מקרא ביכורים, אבל שליח של הבעלים אינו קורא, שהרי הקורא אומר, "וְעֵתָה הִנֵּה הֵבֵאתִי אֶת רֵאשִׁית פְּרִי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַתָּה לִּי", ורק הבעלים עצמו יכול לומר

זאת.

וכדי שיוכלו לקרוא, צריך שהלוקח את הפירות. לפי פירוש רשב"ם הכוונה לקוצר מהאילן, ולפי פירוש רבינו תם הכוונה ללוקח מהבית, הוא יביא אותם לירושלים, בין שיהיה זה שליח, ובין שיהיה זה הבעלים עצמו, אבל לקח אחד, והביא אחר, אין הבעלים יכולים לקרוא.

וכתבו התוס', שבכל ביכורים שנראו לקריאה ונדחו. י"א שירקבו. וי"א שיביא ולא יקרא.

דף מח

מקדיש שדה מקנה ושדה אחוזה

המקדיש שדה אחוזה נחלת אבותיו, ולא גאלה, אינה חוזרת לו **ביובל**, אלא מתחלקת לכהנים.

אבל **המקדיש שדה מקנה**, שאינה שלו אלא עד היובל, אין כח ההקדש גדול מכח המקדיש, ואין הקרקע של ההקדש אלא עד היובל, **וביובל חוזרת לבעלים הראשונים**.

וכשקנה שדה מאביו והקדישה, אף על פי שאחר כך מת אביו, וירש את כוחו בה, הסברא אומרת שתחזור לו **ביובל**, כי בשעה שהקדישה, היתה אצלו שדה מקנה, שהיתה עתידה לצאת ממנו **ביובל**, [ולחזור לאביו], ואם כן לא הקדישה אלא עד היובל.

ולפיכך לדעת רבי מאיר האומר שקניין פירות כקניין הגוף, ובין אם מת אביו ואחר כך הקדיש, ובין אם הקדיש ואחר כך מת אביו, הסברא אומרת שדין השדה כשדה מקנה, היוצאת מהכהנים ביובל, די שנעמיד את הריבוי למקדיש אחר מיתת אביו.

ורבי יהודה ורבי שמעון אומרים, שבשני האופנים יש לשדה דין שדה אחוזה. ויתכן שסוברים שקניין פירות אינו כקניין הגוף, ואם כן כשמת האב ואחר כך הקדיש, הסברא אומרת שדין השדה כשדה אחוזה, וממילא אין להעמיד את הריבוי, אלא לאופן השני שהקדיש ואחר כך מת אביו. ויתכן שסוברים שקניין פירות כקניין הגוף הוא, ואף שמהסברא שני האופנים כשדה מקנה הם, נראה להם שהריבוי בא לומר ששני האופנים הללו דינם כשדה אחוזה.

וכשקנה שדה מאביו ומת אביו, ואחר כך הקדישה, אם נאמר שקניין פירות שהיה לו בה מזמן שקנאה מאביו כקניין הגוף הוא, נמצא שלא קיבל כלום בשעת מיתת האב, ואם כן הסברא אומרת, שתחזור לו השדה ביובל, משום שלא נשתנתה בעלותו על הקרקע מאז שקנאה, והרי היא אצלו כשדה מקנה, ואם כן לא הקדישה אלא עד היובל.

אולם אם נאמר שקניין פירות שהיה לו בה מזמן שקנאה מאביו, אינו כקניין הגוף, נמצא שבשעת מיתת האב זכה בגוף השדה, להיות אצלו כשדה אחוזה, ואם כן הסברא אומרת, שלא תחזור לו השדה ביובל, ככל מקדיש שדה אחוזה.

וכל זה מהסברא, אבל יש בתורה ריבוי, הבא ללמד, שאף מה שמהסברא נחשב לשדה מקנה, יש לו דין שדה אחוזה, ואינו חוזר ביובל.

סליק פרק השולח

פרק חמישי הניזקין

דף מח

תשלומי נזקין

בענין תשלום נזקי שן ורגל נאמר, "כִּי יִבְעַר אִישׁ שָׂדֶה אוֹ כָּרֶם וְשָׁלַח אֶת בְּעִירוֹ וּבְעַר בְּשָׂדֶה אַחֵר מִיֵּטֵב שָׂדֶהוּ וּמִיֵּטֵב כְּרָמוֹ יִשְׁלֹם" (שמות כ"ב ד'). **ללמד שהמזיק את חבירו, יש לו לשלם מיטב** [=עידית] שבשדותיו.

ונחלקו חכמים בדבר זה. לדעת רבי ישמעאל, כוונת הכתוב למיטב שדותיו של ניזק. ולדעת רבי עקיבא, כוונת הכתוב למיטב שדותיו של מזיק.

ומתחילה היו סבורים, שלדעת רבי ישמעאל, יש למזיק לשלם ממיטב גידוליו ניזק, כלומר כשווי הגידולים המשובחים שבשדהו. ולפיכך הקשו, וכי כך היא הסברא, שבין כשהזיק גידולים משובחים, ובין כשהזיק גידולים גרועים, ישלם לעולם כגידוליו הטובים? [=אכל שמנה משלם שמנה, אכל כחושה משלם שמינה?].

ולפיכך אמר רב אידי בר אבין, שלדעת רבי ישמעאל, בא הכתוב ללמד, שאם

הזיקה בהמתו ערוגה בין הערוגות ואין אנו יודעים אם אכלה ערוגה משובחת או גרועה יש לו לשלם שווי ערוגה משובחת. אולם גם על כך הקשה רבא, הלא כלל בידינו, שהמוציא מחבירו עליו הראיה², ולמה ישלם מספק, כמי שהזיק ערוגה משובחת.

ומסקנת הסוגיה, שבוודאי אין המזיק משלם יותר ממה שהזיק, וכשאמרה תורה "מיטב שָׂדֶהוּ וּמִיֵּטֵב כְּרָמוֹ יִשְׁלֹם" באה ללמד רק, שאם אינו משלם מעות כשווי נזקו ובאים לגבות ממנו קרקע בתשלום חובו, על כרחו יתן את העידית, ולא את הזיבורית.

ודבר זה טובת הניזק הוא, שנוח לו לאדם לגבות מועט מקרקע עידית, ולא לגבות הרבה מקרקע זיבורית.

דף מט

ומחלוקת רבי ישמעאל ורבי עקיבא היא, לאיזה מיטב נתכוונה תורה.

לדעת רבי ישמעאל במיטב של ניזק דברה תורה. כלומר על המזיק לשלם לניזק קרקע כמו הקרקע הטובה שיש לניזק.

שכן יש ללמוד בגזרה שווה, שנאמר בתחילת הכתוב, לענין הנזק, לשון שדה, "כִּי יִבְעַר אִישׁ שָׂדֶה ... וּבְעַר בְּשָׂדֶה

הוספות

¹ "בעירה". כתיב.

² עליו להביא עדים לברר את הספק. ודאורייתא היא בבבא קמא, "מי בעל דְּבָרִים יִגַּשׁ אֲלֵהֶם", יגיש ראיה אליהם. [רש"י].

הנזק, מחוייב הוא לתת את הקרקע המעולה שבכל נכסיו.

ולדברי רבינא, משנתנו בה שנינו, שהנזקין שמין להם בעידית, היא כדעת רבי עקיבא, וכדין התורה.

ומה ששנינו בה בדין זה, "מפני תיקון העולם", אין הכוונה שהוא תקנת חכמים, אלא שזהו טעם דין התורה, כלומר אמרה תורה שהניזקין גובים בעידית, מפני תיקון העולם, שיהיו בני האדם מלהזיק, בודעם שעל ידי שיזיקו, יפסידו את מיטב נכסיהם.

ומשנתנו היא כדעת רבי שמעון, הדורש את טעם הכתובים [=דריש טעמא דקרא].

וכך שנינו, אמר רבי שמעון, מפני מה אמרו, הניזקין שמין להן בעידית, מפני הגולנים ומפני החמסנין, כדי שיאמר אדם, למה אני גוזל ולמה אני חומס, למחר בית דין יורדין לנכסי, ונוטלין שדה נאה שלי, וסומכים על מה שכתוב בתורה, "מיטב שדהו ומיטב כרמו ישלם", לפיכך אמרו, הניזקין שמין להן בעידית.

דין מזיק הקדש

לדעת חכמים, שור של הדיוט, שנגח שור של הקדש, פטור מלשלם, שנאמר בפרשה, "וְכִי יִגָּף שׁוֹר אִישׁ אֶת שׁוֹר רֵעֵהוּ" (שמות כ"א ל"ה), ללמד שרק אם נגח שור של הדיוט זה שור של הדיוט אחר, הנקרא רעהו, חייב לשלם לו, אבל אם

אחר, והכוונה לשדה הניזק, והוא הדין לשדה האמור בסוף הכתוב, לענין התשלום, "מיטב שדהו ומיטב כרמו ישלם", הכוונה לשדה הניזק.

אמנם מאחר שמשמעות הכתוב "מיטב שדהו ומיטב כרמו ישלם" היא לשדה המזיק, ולא לשדה של ניזק, לעולם אין מחייבים אותו לשלם יותר ממיטב של ניזק.

ולפיכך אם זיבורית של מזיק טובה כעידית של הניזק, רשאי לתת לו אותה, שהרי נותן לו עידית שחייבה אותו תורה. ואם זיבורית של מזיק גרועה מעידית של הניזק, ויש למזיק קרקע אחרת טובה מעידית של הניזק, צריך לתת את הטובה יותר.

וכל זה מדין התורה, אבל חכמים תקנו, שבכל אופן, יתן המזיק את הקרקע המעולה שבכל נכסיו, כדי שיהיו בני האדם מלהזיק, בודעם שעל ידי שיזיקו, יפסידו את מיטב נכסיהם.

ומשנתנו בה שנינו שהניזקין שמין להם בעידית מפני תיקון העולם, היא כדעת רבי ישמעאל שאומר שדין זה הוא תקנת חכמים.

ולדעת רבי עקיבא, בעידית של מזיק דברה תורה, כמשמעות הכתוב "מיטב שדהו ומיטב כרמו ישלם" שהכוונה למטב שדה שמשלם.

ואם כן, מדין התורה כל שאין המזיק משלם לניזק ממון, אלא קרקע בשווי

דרכו של אדם לתת אלא פחות שבנכסיו.

וחכמים חששו, שלא ירצו בני אדם להלוות לחבריהם, שמא לא יפרעו להם, ולא יוכלו לגבות, אלא קרקעות גרועות, ולכן **תקנו שיגבה מהקרקעות הבינוניות של הלווה**, אבל לא תקנו שיגבה מהקרקעות המעולות של הלווה, כי חששו שמא יקפצו בני אדם להלוות לבעלי נכסים נאים, שאין להם לשלם ממון, על מנת שיגביו את נכסיהם מהם.

וכן שנינו, אמר רבי שמעון ... מפני מה אמרו בעל חוב בבינונית, כדי שלא יראה אדם לחבירו שדה נאה ודירה נאה, ויאמר, אקפוץ ואלונו, כדי שאגבנו בחובי, לפיכך אמרו בעל חוב בבינונית, אלא מעתה יהא בזיבורית, אם כן אתה נועל דלת בפני לוויין.

דין תשלומי כתובה

לדעת האומרים שבעל חייב לאשתו כתובה מהתורה, היה ראוי שתגבה את הכתובה מעידית נכסיו, כי כתובה נלמדת מקנס, שנאמר בו "כמוהר הבתולות", וקנס בכלל נזק, שגובים מעידית נכסים.

וחכמים חששו, שמא תקניט אשה את בעלה, כדי שיגרשה ותוציא ממנו את המעולים שבנכסיו, ולכן **תקנו, שלא**

שור של הדיוט נגח שור של הקדש, שאינו נקרא רעהו, פטור מלשלם לו, וכל שכן אם שור של הקדש, נגח שור של הדיוט, שהקדש פטור מלשלם¹.

ולדעת רבי עקיבא ורבי שמעון בן מנסיא, שור של הדיוט, שנגח שור של הקדש, חייב לשלם נזק שלם מעידית נכסים², וחמור הוא מנוגח שור אחר של הדיוט, שכל זמן שהוא תם, משלם רק חצי נזק מגופו. ורק שור של הקדש שנגח שור של הדיוט, פטור לגמרי.

האומר הרי עלי מנה לבדק הבית

האומר הרי עלי מנה לבדק הבית, הרי הוא כבעל חוב להקדש. וכשבאים לגבות ממנו מה שקיבל עליו, אם אינו משלם ממון, **גובים ממנו קרקע בינונית**, ולא עידית.

דין תשלומי חוב

מדין התורה, המלווה את חבירו, ואינו משלם לו ממון, גובה את חובו מהקרקעות הגרועות של הלווה, [כמבואר בדף נ"ו], שנאמר, "בַּחוּץ תִּעֲמֹד וְהָאִישׁ אֲשֶׁר אֶתָּה נֹשֶׂה בוֹ יוֹצִיא אֵלֶיךָ אֶת הַעֲבֹט הַחוּצָה" (דברים כ"ד י"א), ואין

הוספות

¹ ולפירוש הראשון בתוס', רק המזיק את ההקדש בנגיחת שורו פטור, אבל מזיק את ההקדש בשאר אופנים, חייב לשלם [מהתורה], אלא שאין חובה לשלם מעידית נכסים, כמוזיק את ההדיוט. ולפירוש השני בתוס', בכל האופנים שמוזיק את ההקדש, פטור מהתורה מלשלם, ורק חכמים חייבו את האדם המזיק את ההקדש, שישלם מה שהזיק. [עיי' תוס']

² ולכאורה, גם בכל שאר האופנים שמוזיקים את ההקדש, מדין התורה, חייבים לשלם נזק שלם מעידית הנכסים.

ור"ח מפרש, שהנשים ימצאו חן בעיני האנשים בשעה שיצאו מבעליהם בגט, וירצו לשאת אותם, על ידי שיהיה בידם קרקע טובה, ולא גרועה.

וכשגובה מהיתומים, לדברי הכל אינה גובה אלא מהזיבורית.

ב. אופן המחלוקת בדברי מר זוטרא בריה דרב נחמן.

רבי יהודה אומר, תקנת חכמים היא, שאם האשה גובה את הכתובה **מהבעל** עצמו, חייב לתת לה קרקע **בינונית** שבנכסיו, ורק כשגובה **מהיתומים**, אינה גובה אלא **זיבורית**.

ורבי מאיר אומר, תקנת חכמים היא, שאפילו אם גובה **מהיתומים**, נוטלת קרקע **בינונית** שבנכסיו, משום חנא.

ובמסקנת הסוגיה נדחו דברי מר זוטרא בריה דרב נחמן.

דף נ

דין ערב וקבלן

ערב הוא המתחייב לשלם למלווה, אם לא יפרע הלווה את חובו. וקבלן הוא מי שבנוסף להתחייבות זו, מקבל לידו מהמלווה, את דמי ההלוואה, ומחזירם לו לתת אותם ללווה. ובקבלתו זו משתעבד הוא לשלם, יותר מערב רגיל.

והערב על חוב, משתעבד יותר מערב על

תגבה מעידית, אלא מבינונית כדעת רבי מאיר, או מזיבורית כדעת רבי יהודה.

ולדעת האומרים שאין הבעל חייב לאשתו כתובה מהתורה, אלא שחכמים חייבוהו, ואין זה אלא כשאר חובות, **היה ראוי שתגבה את הכתובה מזיבורית נכסיו,** כדין גביית חוב מהתורה, וכן היא דעת רבי יהודה. **אלא שיש אומרים, שתקנו לה שתגבה מבינונית** וכן היא דעת רבי מאיר.

ונחלקו אמוראים באיזה אופן נחלקו רבי יהודה ורבי מאיר בדין גביית הכתובה אם כשהיא נגבית מהבעל או כשהיא נגבית מהיתומים:

א. אופן המחלוקת בדברי רוב האמוראים בסוגיה.

רבי יהודה אומר, אם הבעל אינו משלם לכתובת אשתו ממון, **רשאי הוא עצמו לתת לה את הגרועה שבקרקעותיו.** ואין לתקן שתגבה מבינונית, כי אין חשש שעל ידי שתגבה מזיבורית, תמנע מלהינשא, כי יותר ממה שהאיש רוצה לשאת, האשה רוצה להינשא.

ורבי מאיר אומר, תקנת חכמים היא, שאם גובה את הכתובה **מהבעל** עצמו, חייב לתת לה קרקע **בינונית** שבנכסיו, משום חנא.

רש"י מפרש, כדי שהאנשים ימצאו חן בעיני הנשים, ויירצו להינשא להם, ולא יחששו שיפסידו, כשהבעל יוציא אותם, ויתן להם קרקע גרועה.

וירשום בניו, אף על פי שבעודו חי היה לו לשלם מקרקע בינונית שלו, עתה שמת ובאו נכסיו ליד בניו, אף על פי שנשתעבדו הנכסים למלווה בחיי הלווה, אין המלווה גובה מהיתומים אלא קרקע זיבורית.

ונסתפקו בגמרא, אם הטעם לכך הוא תקנה שעשו לטובת היתומים, ודווקא ליתומים קטנים עשו תקנה, שיש להקל עליהם, אבל ליתומים גדולים לא עשו תקנה, שהם ככל אדם.

או שהטעם לכך שמיתומים גובים מזיבורית, כי עיקר הדין שבעל חוב גובה מקרקע בינונית אינו אלא תקנת חכמים, כפי שנתבאר לעיל, שלא לנעול דלת בפני לווים. ודי בכך שיתקנו שהמלווה יוכל לגבות חובו מבינונית בחיי הלווה, שבכך כבר יתרצה להלוות, ולא יחוש שימות הלווה, ויבוא לגבות מבנו. ולפיכך כשמת הלווה, והמלווה בא לגבות מבנו, חזר הדין לעיקרו, שבעל חוב גובה מקרקע זיבורית כדין תורה. ולכן, לעולם מהבנים הוא גובה מזיבורית, **בין קטנים ובין גדולים**, וכן היא מסקנת הסוגיה.

ולדברי רבא, נאמר הדין הזה רק בדברים שמהתורה נגבים מזיבורית, ונתקנו בהם חכמים גביה טובה יותר.

כגון בבעל חוב שדינו מהתורה בזיבורית, ומתקנת חכמים גובה מבינונית. **וכגון ניזק לרבי ישמעאל**, שמהתורה גובה מזיבורית של מזיק, כשהיא טובה כעידית שלו, ומתקנת חכמים גובה מעידית של מזיק.

כתובה. כי בהלוואה, המלווה חסר ממון בשעה שמלווה, ולפיכך כשהלווה מחמת הערב, יש לערב להשתעבד להחזיר לו, אם לא יפרע לו הלווה. אבל האשה אינה חסרה דבר כשמתחייב לה הבעל את כתובתה, ואין סברא כל כך, שישתעבד הערב לחוב הזה.

ולאחר ההקדמות הללו יתבארו הדינים הבאים :

א. הערב על הכתובה, שיש בו שני צדדים להקל, (א) שאינו קבלן. (ב) שאין זו אלא כתובה, **לדברי הכל אינו משתעבד** לשלם.

ב.ג. ערב על חוב וכן קבלן על כתובה, שיש בהם צד אחד להקל, וצד אחד להחמיר. **יש אומרים שבכל אופן משתעבדים** לחוב, וכן ההלכה. **ויש אומרים שרק אם היה ללווה או לבעל, ממון בשעת ההלוואה, הם משתעבדים** להלוואתו, אבל אם לא היה להם ממון באותה שעה, אינם משעבדים עצמם לשלם אם לא יפרע.

ויתכן שאם זה האב של הלווה והבעל, הכל מודים שמשעבד לחובו, אפילו אין לו ממון.

ד. וקבלן על חוב, שיש בו שני צדדים להחמיר, **לדברי הכל משתעבד לשלם החוב.**

גביה מנכסי יתומים

כלל בידינו שאין נפרעים מנכסי יתומים, אלא **מזיבורית**, כלומר, מי שהיה חייב ממון, ונשתעבדו נכסיו לחובו, ומת,

רש"י מפרש, שכל זה עניין אחד הוא, וכך פירושו, **המזיק קרקע זיבורית של חבירו, חייב לשלם לו מעידית נכסיו,** כדן מזיק. **אבל אם נתקלקלה הקרקע העידית שיעד לשלם לו, אין לו מעתה אלא חוב בעלמא, ומשלם לו את חובו מבינונית,** ולא מעידית אחרת שיש לו, כדן תשלומי חובות¹.

ורבינו תם מפרש, ששני עניינים יש כאן. (א) **הזיק קרקע של חבירו,** אפילו היתה קרקע זיבורית, **חייב לשלם לו מעידית נכסיו,** כדן מזיק. **(ב) הזיק קרקע הנקראת שפאי עידית,** היא קרקע הסמוכה לקרקעות עידית, אצל שפת הנהר, ואינה ראויה לזריעה אלא למרעה, מפני שהנהר שוטף שם, אם היה הנוזק בכך שהרעה שם את בהמותיו, אינו נחשב למזיק, כי לכך הקרקע מיועדת, ואינו אלא כבעל חוב, ולכן חייב לשלם את חובו מבינונית.

מתי נפרעים מנכסי יתומים

אין נפרעים מנכסי יתומים, אלא בשבועה שלא פרע לו האב את החוב, וגם בדין זה אין חילוק בין קטנים לגדולים, כי גדולים וקטנים אינם יכולים לדעת אם האב שילם, ויש להם לתבוע מהמלווה שישבע שלא קיבל חובו.

ויש אומרים, שאין נפרעים מנכסי יתומים קטנים, אלא אם ריבית אוכלת בהם, ויפרעו על ידי קבלת שבועה מהגוי שהלווה בריבית. ומי שאומר שאסור לקבל שבועה מגוי, מודה שמותר לקבל מגוי,

וכשגובים מיתומים, לא תקנו חכמים גביה טובה, אלא גובים מזיבורית כדן התורה.

אבל בדברים שמהתורה נגבים מקרקע מעולה, כגון נזק, שלדעת רבי עקיבא בכל אופן נגבה מעידית. וכן לדעת רבי ישמעאל כשעידית של נזק טובה כעידית של מזיק. וכגון בעל חוב, שקיבל עליו לשלם מעידית נכסים, **אף מהיתומים נפרעים מהעידית.**

וולדברי רב נחמן, הדין הזה אמור בכל הדברים, שבאים לפרוע מהיתומים מחמת אביהם, אף בדברים שמהתורה דינם בעידית, כגון נזק, או כגון חוב שקיבל עליו הלווה לשלם מעידית.

ובארו התוס', שלדעתו אין כאן הפקעת דין התורה, כי מהתורה אין נכסים משתעבדים כלל, ואם כן מהתורה אין היתומים צריכים לשלם אפילו מזיבורית, כי לא עליהם מוטל החוב. וכשתקנו שישתעבדו הנכסים לחוב אביהם, די שיתקנו שיגבו מהם מזיבורית. ואפילו, אף אם לדעתו נכסים משתעבדים מהתורה, **יש כח ביד החכמים להפקיע את השעבוד,** ויש להם טעם לעשות כן, כדי שלא יהיה חילוק בגבייה מהיתומים, ובכל אופן יגבו מהם מהזיבורית.

הזיק זיבורית ושפאי עידית

אמר רבא, הזיק זיבורית גובה מן העידית, שפאי עידית גובה מן הבינונית.

¹ ולפי פירוש התוס', יגבה מעידית אחרת, כי צריך לשלם על מה שהזיק. הוספות

מאתים זוז לפלוני, וקרקע שווה שלוש מאות לפלוני, וקרקע שווה ארבע מאות לפלוני, והיו הקרקעות משועבדות לחובו, אין אומרים כל הקודם בשטר זכה, וידחה המלווה למקבל האחרון, אלא כולם שווים, ולפיכך בעל חוב גובה מכולם בשווה.

אולם אם אמר תנו קרקע שווה מנה לפלוני, ואחריו לפלוני, ואחריו לפלוני, כל הקודם בנתינתו, קודם לזכות, ולפיכך אם יצא על הנותן שטר חוב, גובה תחילה מהאחרון, ורק אם לא היה בו כדי החוב, גובה גם מזה שלפניו, ורק אם גם זה אינו מספיק לתשלום החוב, גובה אף מהראשון.

ואם נאמר, שגם במתנה תקנו, שאין נפרעים מנכסים משועבדים, במקום שיש בני חורין, מובן מדוע אין גובים מהראשון, כל זמן שיש ביד האחרון, כי כשקיבל הראשון, היו השאר בני חורין, ואין לגבות ממנו, קודם שיגבו מהאחרונים.

אך אם נאמר, שבמתנה גובים ממשועבדים הראויים לחוב, כלומר מבינונית, אף כשיש בני חורין ביד הלווה, שאינם ראויים לחוב, כלומר שהם זיבורית, יש שלוש אפשרויות לבאר את הברייתא:

א. אין מדובר כאן בנותן מתנה, אלא באומר תנו ממון זה לתשלום חובותי, ואין ידוע למי היה חייב תחילה, ולכן יש לסמוך על מה שאמר, לידע למי היה חייב תחילה, שלכן אפילו בא בעל חוב המוקדם לכולם, אין לו לגבות ממנו,

שקיבל עליו לא לעבוד עבודה זרה, ורק כשגוי כזה הלווה לאביהם בריבית, נפרע בשבועה מהיתומים.

ויש אומרים, שאף לכתובת אשה נפרעים מנכסי יתומים קטנים, ויפרעו מהם על ידי קבלת שבועה, או נדר, מהאשה.

פריעת חוב מנכסים

משועבדים כשיש בני חורין

מפני תיקון העולם התקינו חכמים, שכל זמן שיש תחת ידי הלווה עצמו קרקעות, אין המלווה גובה מקרקעות שמכר הלווה לאחרים, ואפילו אם היו משועבדות להלוואתו, ואפילו היו קרקעות בינוניות הראויות לו, והקרקע שתחת ידי הלווה היא זיבורית, כי לעולם אין ללקוחות להפסיד, במקום שיוכל המלווה לגבות מהלווה עצמו.

וכשהלווה נתן לאחרים קרקע במתנה, נסתפק רב אחדבוי בר אמי, אם תקנו שהמלווה לא יגבה מהם, שהרי אין להם הפסד אם יגבו מהם, משום שלא שילמו על הקרקע, או שיש להם הפסד, כי ודאי לא היה הלווה נותן להם מתנה, אם לא עשו לו טובה, ואם יגבו מהם נמצאו מפסידים את מה שקיבלו בתמורה לטובה שעשו.

תנו מנה לפלוני ואחריו לפלוני ואחריו לפלוני
שכיב מרע שאמר, תנו קרקע שווה

לפני שיגבה מהמאחרים לו.

הבעל מתנאי כתובה, אין גובות חוב זה

אלא מנכסים בני חורין שביד הבעל.

לדעת ריש לקיש ורבי יוחנן ותנא קמא

בבביתא, הסיבה שאין גובים חובות אלו

מנכסים משועבדים, **כי כל חוב שאינו**

כתוב בשטר אינו מתפרסם, ואין לגבותו

מהקונים, **כי אין ראוי שיפסידו מה שקנו**,

כשלא היו יכולים לברר, **שאינן שעבוד על**

הקרקע, וחייב הפירות והשבח אינם

מתפרסמים, כי עדיין לא היו בשעה שנכתב

השטר המחייב אותם, כי כשקנה את השדה

מהגזלן, עוד לא היו הפירות והשבח בעולם.

וכמו כן כשתקנו חכמים חיוב מזונות, לא

עשו אותו כחוב בשטר אלא כחוב שלא

בשטר שאינו מתפרסם.

ולדעת רבי חנינא ורבי יוסי בבביתא,

הסיבה שאין גובים חובות אלו מנכסים

משועבדים, **משום שאין קצבה לחובות**

אלו, **ואם היה שעבוד חל כשאין לדעת**

מהו שיעורו, **היו הלוקחים מפסידים**

את קרקעותיהם, **בלא יכולת להיזהר**,

ולכן תיקנו חכמים, שלא ישתעבדו

הנכסים לחובות שאין להם קצבה.

ונסתפקו בגמרא, אם לדעת רבי חנינא,

כל חוב קצוב גובים מנכסים משועבדים,

ואפילו אינו כתוב בשטר, או שגם הוא

מודה שצריך שהחוב יהיה כתוב בשטר,

אלא שאומר, שלא די בכך שהוא כתוב

בשטר, וצריך להיות גם קצוב¹.

ב. מדובר במתנה, ובאמת בעל החוב יגבה

ממי שירצה, **אלא שאחרי שיגבה**, **ידחה**

המקבל הראשון, **את אלו שאחריו**, ואם

נטל בעל החוב ממנו, הוא יטול מהם.

ג. מדובר במתנה, אבל כל הקרקעות היו

שוות באיכותן, ולכן אין סיבה שידחה

בעל החוב, את המקבל הראשון, אם יוכל

לגבות מהמקבל האחרון, קרקע השווה

לזו שיש ביד הראשון.

אכילת פירות ושבח קרקעות ומזון האשה

והבנות אינם נפרעים מנכסים משועבדים

הגזלן שדה ומכרה לאחר [באחריות],

וזרעה הלוקח, והצמיחה פירות,

והשביחה באילנות וזבל, ולאחר מכן בא

הנגזל, וגבה ממנו הכל, ולא נתן לו אלא

הוצאות שהוציא, הגזלן, שמכר לקונה

את השדה הזו, חייב לשלם לו דמי

הקרקע שהוציא ממנו הנגזל, עם דמי

הפירות והשבח שהשביח.

אלא שיש חילוק בגביית הדברים הללו

מהגזלן, את דמי הקרקע הקונה גובה

מהגזלן אף מנכסים משועבדים שהיו

לגזלן וכבר מכרם. אבל את דמי הפירות

והשבח, אינו גובה מהגזלן אלא מנכסים

בני חורין שתחת ידי הגזלן.

וכן האשה והבנות, הניזונות מנכסי

הוספות

¹ מתוך פירוש רש"י משמע, שלדעה זו, לחובות שיש להם קצבה, הנכסים משועבדים, אף על פי שאין החוב כתוב. אבל התוס' כתבו, שלחוב מחמת הלוואה, אף לדעה זו אין הנכסים משועבדים, אם אין החוב כתוב בשטר, כי הלוואה בעל פה

ובכך חזרו הבנות וירשו את כל הנכסים. האם מאחר שכשמת האב היו שתי הבנות ראויות לעישור נכסים, הבת השניה נוטלת תחילה את מה שהיה ראוי לה, וחולקות את שאר הנכסים בשווה. או מאחר שכבר באו הנכסים לכל אחת בירושה, שוב אין זו מוציאה מזו עישור נכסים, ושניה הפסידה עישור שלה.

רבי יוחנן אמר, ששניה ויתרה, כלומר הפסידה עישור נכסים שהיה ראוי לה, וחולקת בשווה כל הנכסים שהניח הבן.

ורבי חנינא הקשה עליו, הלא גדולה מזו אמרו, שאפילו היה הבן קיים, ומכר את הנכסים, היתה השניה מוציאה מהלקוחות את הראוי לה לנדונייתה, שכבר נשתעבד לה, וכל שכן בזה, שהנכסים לפניו, שיש לשניה ליטול תחילה עישור שנשתעבד לה, והשאר יחלקו בשווה.

ומהדברים הללו רצו להביא ראיה, שלדעת רבי חנינא, כל חוב קצוב גובים מנכסים משועבדים, אף על פי שאינו כתוב בשטר, כמו עישור נכסים, שהוא קצוב ואינו כתוב. אולם דחו זאת ואמרו שחוב זה כיון שהוא חוב מפורסם נחשב כחוב הכתוב בשטר.

החילוק בין בנותיו לבת אשתו

מהדברים שהאיש מתחייב בכתובות,

ולפי פירוש רש"י, יש דעה שלישית בדין זה, והיא דעת רבי נתן בברייתא בדף נ"א, שאם מכר הגזלן שדה משדותיו, אחר שהשביח הלוקח את השדה הגזולה, אותה שדה שמכר הגזלן משדותיו, משתעבדת ללוקח גם לתשלום השבח שהשביח עד אותה שעה.

והתוס' כתבו, שדעת רבי נתן כדעת רבי יוסי, שכן השבח שכבר השביח הלוקח עד מכירת השדה נחשב קצוב בשעת המכירה, ולכן הלוקח גובה אותו מאותה שדה.

דף נא

נטלה האחת עישור נכסים

ושוב זכו שתיהן בכל הנכסים

מי שמת והניח בנים ובנות, הבנים יורשים את הנכסים, וכל בת אינה מקבלת אלא עישור מהנכסים לנדוניה שלה. ואם הניח האב בנות בלבד ולא בנים, מאחר שהבנות יורשות את כל הנכסים בשווה, שוב אין כאן עישור נכסים לנדוניה, אלא כל אחת נוטלת חלקה בירושה, ותו לא.

ונחלקו חכמים, מה הדין, כשמתחילה כשמת האב, הניח בן ושתי בנות, וירש הבן את הנכסים, ולאחר מכן נישאת הבת הראשונה, ונטלה עישור נכסים מנכסי הבן כדין, ולאחר מכן מת הבן,

הוספות

אינה מתפרסמת, משום שכל לווה משתדל להצניע את קיום ההלוואה, ואם היו הנכסים משתעבדים היו הלקוחות מפסידים בלא יכולת להיזהר, ורק לשאר חובות, המתפרסמים אף בלא שטר, נכסים משתעבדים להם, אם הם קצובים.

ולפיכך אמרו, שסיבת החילוק בין בת אשתו לבנותיו, שבנותיו מאחר שיש להם מזונות מתנאי בית דין, אין מועיל להן קנין לחזקת תנאי בית דין, ובת אשתו, שאין לה מזונות מתנאי בית דין, מועיל לה קנין להתחייב לזון אותה.

והקשו, וכי משום שכבר חייב בתנאי בית דין, לא יוכל להוסיף ולהתחייב מעצמו בקנין, אין סברא לומר כן, שמאחר שכבר התחייב לבנות, נגרע כח הבנות, ולא יוכל להתחייב להן יותר.

ומסקנת הגמרא, שהסיבה לחילוק בין בת אשתו לבנותיו, שבנותיו, מאחר שנתחייב להן מזונות מתנאי בית דין, יש לחוש שקודם מותו מסר להן צרורות כספים להיות ניזונות מהן [=אימר צרי אפסינהו], ולכן לא יזונו מנכסים משועבדים, אפילו נתחייב להם בקנין, אבל בת אשתו היא כשאר בעלי חוב, שאין לחוש ששילם להם קודם מותו, וגובה מנכסים משועבדים.

המוצא מציאה לא ישבע מפני תיקון העולם

עדיין לא זכיתי לברר את הסוגיה, כפי שפירשה רש"י ותוס', ואין לי אלא להציע, מה שהעלתי בחכתי, ויתכן שלזה כיוון רש"י. והי"ע.

לדעת חכמים, הסיבה שכל מודה במקצת צריך להישבע שהאמת עמו, ואינו נאמן בלא שבועה, מיגו שהיה יכול לכפור הכל, משום שבאמת אין לו טענת מיגו, שכן חזקה היא שלא היה מעיז פניו, וכופר הכל, בפני מי שהלווה לו,

שאם ימות, הבנות שיוולדו לו מאשתו יהיו ניזונות מנכסיו עד שיגדלו או שיהיו לאיש. ומי שנשא אשה, שהיתה לה בת מנישואין קודמין ונתחייב לזון את בתה חמש שנים, הרי זה חייב לזון את הבת של אשתו כמו שנתחייב.

ומבואר במסכת כתובות, שאם מת האיש הזה בתוך הזמן שהוא חייב לזון את בת אשתו והיו לו גם בנות שלו מאשתו [זו או מאשה אחרת], בנותיו שלו הנזונות מתנאי כתובה של מזון הבנות, ניזונות רק מנכסים בני חורין, כפי שנתבאר לעיל, ובת אשתו הניזונית מחמת התחייבותו לזון אותה חמש שנים, דינה כשאר בעלי חוב, וניזונית גם מנכסים משועבדים.

ומתחילה רצו לומר, שסיבת החילוק בין בת אשתו, שגובה מנכסים משועבדים, לבין בנותיו, שאין גובות מנכסים משועבדים, כי לבת אשתו התחייב בקנין, ולבנותיו התחייב בלא קנין. והסיבה לכך, שלזו התחייב בקנין, ולא לו לא התחייב בקנין, כי בת אשתו היתה קיימת בשעה שכנס את אשתו, והיה יכול להתחייב לה בקנין, מה שאין כן בנותיו, שלא היו קיימות בשעה שנשא את אשתו, ולא היה יכול להתחייב להן בקנין.

והקשו, הלא יתכן שגם בנותיו יהיו קיימות בשעה שנושא את אשתו, כגון שמתחילה היתה אשתו, וילדה לו בנות, וגירשה, ולאחר מכן החזירה, שבשעת קידושין אחרונים, כבר היו הבנות קיימות.

האמת, ולכן גם הוא צריך להישבע שבועת מודה במקצת.

וכן אם תבעו בנו של המלווה, ומודה לו במקצת, אם הבן טוען כנגדו בוודאות, שלא שילם כלום, אינו נאמן בלא שבועה, כי ודאי לא היה מעיז לומר ששילם הכל, מאחר שהבן יודע שלא שילם הכל.

אכן יש אופן, שגם רבי יצחק מודה, שהמוצא מציאה אינה נשבע, והוא, כשזה איבד שני שוורים קשורים, והמוצא אומר מצאתי שור אחד בלבד, שכן אפשר שהשוורים התנתקו זה מזה, ובאמת מצא אחד, ולכן אין כאן וודאות שזה משקר.

דף נב

אפוסטרופוס הבא למכור נכסי יתומים

אפוסטרופוס שמינוהו בית דין, או אבי היתומים, או שלא מינוהו כלל, אלא שסמכו אצלו היתומים מעצמם, מחוייב הוא להתעסק בנכסים לתקנת היתומים, ולא לקלקלתם.

ולפיכך **אסור לו למכור מנכסיהם או מתבואתם**, על מנת שיהיה הממון מונח, [שמה יגנב, א"נ משום שבח בית אביהם, נוי וכבוד שיהיו להם הנכסים]. **ורק כדי להאכילם מהממון שיקבל, כשאין להם מה לאכול, מותר.**

והטיב עמו. אולם במקום שלא עשה לו התובע שום טובה, נאמן לכפור במקצת בלא שבועה, מיגו שהיה כופר הכל, כי אין שום חזקה שלא היה עושה כן, **ולכן מוצא מציאה ומחזירה לבעלים**, והם אומרים, שאבדו יותר ממה שהחזיר, ואומרים לו מצאת הכל ונטלת את השאר לעצמך, והוא אומר **שלא מצא יותר ממה שמחזיר, נאמן בלא שבועה, מיגו שהיה כופר הכל**, שהרי היה מעיז לכפור הכל, **כי לא עשו לו הבעלים שום טובה.**

וכן אם תבעו בנו של המלווה, ומודה לו במקצת התביעה, הרי זה נאמן בלא שבועה, כי הבן הזה לא הטיב עמו, ואם היה רוצה לשקר, לא היה נמנע מלהעזי פניו כנגדו, ולכפור בכל תביעתו.

ולדעת רבי יצחק ורבי אליעזר בן יעקב, הסיבה שכל מודה במקצת צריך להישבע שהאמת עמו, ואינו נאמן בלא שבועה במיגו שהיה יכול לכפור הכל, **משום שבאמת אין לו טענת מיגו, שכן חזקה שלא היה מעיז פניו, וכופר הכל, בפני מי שיודע שהוא משקר לו.**

ולכן גם המוצא מציאה ומחזירה לבעלים, והם אומרים שאבדו יותר ממה שהחזיר, ואומרים לו מצאת הכל ונטלת את השאר לעצמך, והוא אומר, שלא מצא יותר ממה שמחזיר, אינו נאמן במיגו שהיה כופר הכל, כי חזקה שלא היה כופר בפניהם, לומר שלא מצא כלום, מאחר שהבעלים יודעים את

אפוטרופוס הבא לעשר תבואות יתומים

וכשם שצריך לטרוח להאכילם, כן צריך לעשר כפי מאכלם, שיאכלו בהיתר. אבל יותר מכך לא יעשר, אלא יעשרו בעצמם כשיגדלו, ועל זה שנינו "אתם" ולא אפוטרופים.

חפצי מצווה שעושה

אפוטרופוס ליתומים מנכסיהם

צריך האפוטרופוס לקנות להם חפצי מצווה, שיש להם קצבה, כגון לולב וערבה סוכה ציצית ושופר, וכן ספר תורה תפילין ומזוזות ומגילה. אבל צדקה ופדיון שבויים ותנחומי אבלים, שאין להם קצבה, אין נוטלים מהם.

מלבוש אפוטרופוס

ומאכלו מנכסי יתומים

מותר לאפוטרופוס להתלבש מנכסי היתומים, אם על ידי זה יראה חשוב, וישמעו לו כשיתעסק בתקנת היתומים. וכמעשה עמרם הצבע שהיה אפוטרופוס של יתומים, שהתיר לו רב נחמן ללבוש ולהתכסות מנכסיהם, כדי שיהיו דבריו נשמעים.

ולאכול ולשתות מנכסיהם אסור לו, אולם אם רואים שאוכל הרבה יותר ממה שהיה רגיל, אין ראייה שאוכל מנכסי יתומים, כי אפשר שמצא מציאה.

ואפילו למכור קרקעות רחוקות או גרועות, על מנת לקנות קרקעות קרובות או טובות מהם, אסור, שמא יתקלקלו אלו שקנה, או שמא יצא ערעור על הקרקעות שקנה, ונמצאו היתומים מפסידים.

ולמכור עבדים, על מנת לקנות קרקעות. תנא קמא מתיר, כי קרקע עדיפה מהעבדים. **ורבן שמעון בן גמליאל אוסר**, שמא יצא ערעור על הקרקע, ויפסידו לגמרי.

אך כשצריכים שוורים כדי לעבד את קרקעותיהם, מתיר רבי יהושע בן לוי למכור קרקע, על מנת לקנות שוורים, כי בהם יתוקנו ויעובדו כל הקרקעות הנותרים. וכן היה מעשה באפוטרופוס שהיה בשכנותו של רבי יהושע בן לוי, והיה האפוטרופוס מוכר קרקע וקונה שוורים, ולא מיחה בו רבי יהושע בן לוי. וזה כדברי רבי יוסי שאמר, מימי לא קריתי לאשתי אשתי, ולשורי שורי, אלא לאשתי בתי, [שכל צרכי הבית על ידה נעשים והיא עיקר הבית], ולשורי שדי, [שכל צרכי השדה על ידו נעשים].

אפוטרופוס העומד בדין עבור יתומים

כן אין כח לאפוטרופוס לעמוד בדין במקום היתומים, אם מפסידים, ולכן אם עמד בדין והפסיד, יחזרו וידונו עם היתומים כשיגדלו.

אפוטרופוס שמפסיד נכסי יתומים

אם האפוטרופוס מפסיד את נכסי היתומים, שאינו מפרנס את הקרקעות כראוי, וקוצץ האילנות. בבית מדרשו של רב שילא אמרו, שאין מסלקים אותו. ולדברי רב הונא אמר רב, **מסלקים אותו**, וכן ההלכה.

ולענין תשלום נזק **מה שפשע** בנכסיהם. **רבינו חיים כתב**, שאפוטרופוס פטור **מלשלם** ליתומים, אפילו הפסידו בפשיעתו. **ורבי שלמה מוורדון כתב**, שאפוטרופוס הממונה על נכסי יתומים, **חייב לשלם** אם פשע בנכסים.

מי מתמנה אפוטרופוס על ידי בית דין

אין בית דין ממנים אפוטרופוסים, לא **נשים**, שאין דרכן לצאת ולבא ולטרוח, ולא **עבדים**, שאינם נאמנים, ולא **קטנים**, שאינם בני דעת. אבל אם אבי יתומים מינה אותם להיות אפוטרופוס ליתומים, הרי זה רשאי.

לשחרר עבדים

נתבאר שהאפוטרופוס רשאי למכור עבדים של יתומים לקנות בהם קרקעות. ונחלקו חכמים מה הדין כשהעבד יש לו ממון [שנתנו לו אחרים על מנת שאין לרבו רשות בו] האם רשאי האפוטרופוס לשחררו תמורת הממון שיקבל ממנו.

לדעת תנא קמא, אין האפוטרופוס רשאי

לשחרר את העבד, אף על פי שמקבל ממנו את תמורתו, כי אין העבד שייך לאפוטרופוס, ורק מי שהוא בעלים שלו, יכול לשחררו.

ולדעת רבי, האפוטרופוס יכול לשחרר את העבד תמורת כספו, שאין זה שחרור, אלא כמכירה, וכבר נתבאר, שהאפוטרופוס רשאי למכור את העבדים.

לחשב עימהם באחרונה

לדעת תנא קמא, כשגדלו יתומים, ובאים הנכסים להיות בידם לכל דבר, האפוטרופוס **צריך** לתת להם דין וחשבון על כל מה שנשא ונתן בנכסיהם. ובאופנים מסויימים הוא נשבע על כך, ובאופנים אחרים נאמן בלא שבועה. [ובהמשך יתבאר בעזה"י אימתי הוא נשבע].

ולדעת רבן שמעון בן גמליאל, אינו צריך לתת להם דין וחשבון, אלא אומר נשאתי ונתתי כראוי. ובאופנים מסויימים הוא נשבע על כך, ובאופנים אחרים נאמן בלא שבועה. [ובהמשך יתבאר בעזה"י אימתי הוא נשבע].

רבי מאיר אינו משגיח

בדברי חלומות נגד ההלכה

מעשה באפוטרופוס של יתומים שהיה בשכנותו של רבי מאיר, והיה אותו אפוטרופוס מוכר קרקעות של יתומים, וקונה בממון עבדים, ולא הניחו רבי

מאיר לעשות כן. לא קניתם במשיכה, וכסף עוד לא

נתתם¹. ואם הוזלו המטלטלים אחר המשיכה, אין הקונים יכולים לחזור בהם, כי יאמרו להם היתומים, קניתם במשיכה.

ב. משכו הם מטלטלים. אם התייקרו המטלטלים אחר המשיכה, אין המוכרים יכולים לחזור בהם, כי יאמרו להם היתומים, שקנו במשיכה. ואם הוזלו המטלטלים אחר המשיכה, אין היתומים יכולים לחזור בהם, ולא תקנו בזה שיאמרו, לא קנינו עד שניתן את הכסף, כי אם היו מתקנים כן, לא היו נותנים להם מזון בהקפה, והיו נפסדים בזה.

ג. נתנו להם מעות עבור מטלטלים. אם התייקרו המטלטלים אחר קבלת המעות, יכולים היתומים לחזור בהם, כי יאמרו לא קניתם, שהרי עוד לא משכתם. ואם הוזלו המטלטלים אחר קבלת המעות, יכולים הקונים לחזור בהם, ולא תקנו בזה, שיאמרו להם היתומים, קניתם בנתינת הכסף, כי אם היו מתקנים כן, לא היו נותנים להם כסף מראש, על מה שקונים מהם, והיו נפסדים בזה.

ד. נתנו הם מעות עבור מטלטלים. אם התייקרו המטלטלים אחר קבלת המעות, יכולים המוכרים לחזור בהם, ולא תקנו בזה שהיתומים יקנו במעות,

הראו לרבי מאיר בחלומי, אנו להרוס ואתה לבנות? כלומר, מהשמים מסכימים למעשה האפוטרופוס, כי רוצים שיהיה ליתומים הפסד.

ואף על פי כן לא השגיח רבי מאיר בחלום הזה, ואמר, דברי חלומות לא מעלים ולא מורידים.

מריבה בערב שבת מעשה שטן

מעשה בשני בני אדם שהיה השטן מתגרה בהם, שבכל ערב שבת בין השמשות היו רבים זה עם זה. נזדמן רבי מאיר למקומם, ועיכב אותם שלושה ערבי שבתות עד שעשה ביניהם שלום. ושמע את השטן שאומר, ווי שהוציא רבי מאיר אותו איש [=השטן] מביתו.

קניין מטלטלים בנכסי יתומים

מדין תורה, ההדיוט קונה מטלטלים במשיכתם, וההקדש קונה אותם בנתינת הכסף. ולעניין יתומים תקנו חכמים, שבמקום שהדבר לטובתם, לא יקנו במשיכה אלא בכסף כהקדש. ועל פי זה נאמרו הדינים הבאים.

א. משכו מהם מטלטלים. אם התייקרו המטלטלים אחר המשיכה, יכולים היתומים לחזור בהם, כי יאמרו להם,

הוספות

¹ ואין חשש, שאם לא קנו, יאמרו ליתומים נשרפו החיטים, ויפסידו היתומים את החיטים שלהם, כי מאחר שיש למושכים זכות לקנות את החיטים, נעשים עליהם שומרי שכן, ומתחייבים על כך.

יתומים, **ישבע**, ואין חשש שלא יקבל עליו מחמת השבועה.

ויתכן שלדעת רבן שמעון בן גמליאל, בכל אופן בין שמינהו בית דין, בין שמינהו אבי יתומים, לא ישבע.

כי אם היו מתקנים כן, היו המוכרים אומרים להם, נשרפו החיטים לאחר שקניתם, וההפסד שלכם. ואם הוזלו המטלטלים **אחר קבלת המעות, יכולים היתומים לחזור בהם**, כי יאמרו לא קנינו, שהרי עוד לא משכנו.

דף נג

אם אפטרופוס צריך להישבע

כשגדלו היתומים ותמה מלאכת האפטרופוס, היה ליתומים להשביעו, שלא נטל מממונם כלום, אלא שיש חכמים שחששו, שאם נשביע אותו, לא ירצה להתמנות לאפטרופוס, ולכן אמרו שלא ישביעו אותו.

לדעת תנא קמא, אם מינהו אבי יתומים, ישבע, כי בוודאי חייב הוא טובה לאביהם, ולא ימנע מלקבל על עצמו מחמת השבועה. אבל מינהו בית דין, שעושה הוא טובה לבית דין, אין להשביעו, שמא ימנע מלהתמנות כלל.

ולדעת אבא שאול, אם מינהו בית דין, ישבע, כי נהנה הוא, שידעו הכל שבית דין סומכים עליו, ולא ימנע מלקבל על עצמו מחמת השבועה. אבל מינהו אבי היתומים, אינו נהנה מכך, אלא עושה לו טובה, ואם יתחייב שבועה, לא ירצה לקבל כלל. ואמר רב חנן בר אמי אמר שמואל, הלכה כאבא שאול. [וכן פסקו התוס'].

ולדעת רבי אליעזר בן יעקב, בכל אופן, בין שמינהו בית דין, בין שמינהו אבי

היזק שאינו ניכר

המזיק את חברו נזק שאינו ניכר, **כגון מטמא תבואת חברו**, שבכך הוא מפסידה, [אם היא תרומה, מפסידה לגמרי, ואף אם היא חולין, היא נפסדת בכך], אך אין הדבר ניכר, כי הטומאה אינו דבר הנראה לעין. וכן **המדמע תבואת חברו**, שמערב תרומה בחולין של חברו, שבכך נעשה הכל כתרומה הנמכרת בזול, אך אין הדבר ניכר, כי לעין הכל נראה כבתחילה. וכן **המנסך יין חברו** [באופן שיתבאר בעזה"י בהמשך] שאין הנזק ניכר. בכל האופנים הללו, אם עשה זאת **בשוגג**, הוא **פטור** מלשלם, ואם עשה זאת **במזיד**, הוא **חייב** לשלם.

לדברי חזקיה, מדין תורה, בכל האופנים הללו, אף על פי שאין הנזק ניכר, מאחר שיש כאן נזק, המזיק **חייב** לשלם, **בין אם הזיק בשוגג, ובין אם הזיק במזיד**, כדין שאר מזיק, משום שזק שאינו ניכר נזק גמור הוא. **אלא** שחכמים חששו, שאם המזיק יהיה חייב לשלם גם

וכן כל מה שקנסו בפירוש, העושה במזיד חייב, ומה שלא קנסו בפירוש, גם העושה במזיד פטור.

ולדעת רב, גם בדיני קנסות יש ללמוד דין מחבירו, ומאחר שתקנו בדבר אחד שהעושה במזיד נזק שאינו ניכר חייב, כן הדין בכל הדברים הדומים לו. והסיבה שתקנו בפירוש גם על המטמא, וגם על המדמע, וגם על המנסך, כי אין ללמוד דין זה מדינו של זה [כפי שיתבאר בעזה"י בסמוך].

המנסך יין חבירו לעבודה זרה

נחלקו חכמים, בדין המנסך יין חבירו לעבודה זרה, כגון ששכשך ידו ביין לשם עבודה זרה, האם חייב לשלם.

לדעת שמואל, אף על פי שעשה זאת במזיד, **פטור מלשלם, משום שמתחייב סקילה בפעולת הניסוך**, כדין עובד עבודה זרה, וכלל בידינו, שאין אדם משלם ממון, על פעולה שמתחייב עליה מיתה.

ואף שחיוב הממון בא לו בשעת הגבהת היין, כשנטל את החבית לגוזלה, **וחיוב המיתה בא לו בשעת הניסוך, נחשב שבה לו חיוב הממון בפעולה שהתחייב בה מיתה, כי אי אפשר לנסך בלא להגביה**, ואף ההגבהה צורך הניסוך היא. **א"נ אפילו אם אפשר לנסך בלא להגביה את החבית**, אין לחייבו לשלם ממון מכיסו, כי יכול הוא לומר לבעלים, הרי היין שלך לפניך, ואף על פי שנשתנה היין בשעת הניסוך, מאחר שבשעה זו היה פטור

כשהזיק בשוגג, לא יודיע שהזיק, ותצא מכך תקלה, שתאכל טומאה בחזקת טהרה ותרומה בחזקת חולין, ולפיכך **כדי שהמזיק יודיע מה שהזיק, תקנו, שכשהזיק בשוגג הוא פטור מלשלם**. ודווקא כשעשה בשוגג, אבל כשעשה במזיד, מאחר שכוונתו לצער את חבירו, בוודאי יודיענו מעצמו, שאם לא כן אינו מצער, שהרי אינו יודע בנזקו, ומאחר שמעצמו יודיע, לא תקנו שיהיה פטור, כדי שיגלה.

ולדברי רבי יוחנן **מדין תורה**, בכל האופנים הללו, מאחר שאין הנזק ניכר, המזיק **פטור לשלם, בין אם הזיק בשוגג, ובין אם הזיק במזיד**, משום שנזק שאינו ניכר אינו נחשב נזק. **אלא שחכמים חששו, שאם כן, כל הרוצה להזיק את חבירו, יזיקנו נזק שאינו ניכר, ויהיה פטור, ולפיכך קנסו חכמים את המזיק במזיד שיהיה חייב לשלם**.

לימוד דיני קנסות זה מזה

מתוך סוגיית הגמרא משמע, שגם דעת רב ושמואל כדעת רבי יוחנן, שמעיקר הדין המזיק פטור מלשלם גם במזיד, וחכמים הם שקנסו את המזיק במזיד. אך בדבר זה נחלקו רב ושמואל.

לדעת שמואל, בדיני קנסות אין ללמוד דין מחבירו, ואין הקנס אלא במה שתקנו בפירוש, ולכן הוצרכו לקנוס בפירוש, הן על מטמא, והן על מדמע, והן על מנסך, אף על פי שדומים הם זה לזה,

בפירוש, שכן הוא דומה לדין מדמע, ויש ללמוד ממנו שגם זה חייב.

מלשם, אם היה מזיק, אין לחייבו על מה שנשתנה היין באותה שעה.

למה שנו גם מטמא וגם מדמע וגם מנסך

נתבאר, שלדעת שמואל, בדיני קנסות אין למדים דין זה מדין הדומה לו, ולפיכך, כשתקנו שהמזיק היזק שאינו ניכר במזיד, חייב, הוצרכו לשנות בפירוש, את כל האופנים שהוא חייב, ולכן שנו גם מטמא וגם מדמע וגם מנסך.

אך לדעת רב, גם בדיני קנסות, דין אחד למד מדין הדומה לו, ולפיכך צריך לבאר, למה לדעתו הוצרכו לשנות בפירוש מטמא ומדמע ומנסך, ולא שנו אחד מהם, וילמדו ממנו האחרים.

שם היו אומרים דין זה במטמא בלבד, היה מקום לומר, דווקא מטמא חייב, אם בתרומה, משום שמפסיד אותה לגמרי, ואם בחולין, משום שעובר באיסור, שאסרו לגרום טומאה לחולין שבארץ ישראל, אבל מדמע, שאינו מפסיד לגמרי, ואינו גורם טומאה, יהיה פטור.

ואם היו אומרים דין זה במדמע בלבד, היה מקום לומר, דווקא את המדמע קנסו, שדבר שכיח הוא, אבל את המטמא לא קנסו, שאין זה דבר שכיח, ולא תקנו קנס לדבר שאינו שכיח.

ואם היו אומרים דין זה במטמא ובמדמע, היה מקום לומר, דווקא בדברים אלו המזיק במזיד חייב, אבל

ולדעת שמואל, מה ששינו במשנתנו, שהמנסך יין חבירו במזיד חייב, הכוונה למערב יין נסך ביין חבירו, ואף שענין זה דומה למדמע הוצרכו לומר בפירוש שגם המנסך חייב כי בדיני קנסות אין למדים דין זה מדין אחר.

ולדעת רב, המנסך יין חבירו לעבודה זרה, אם עשה זאת במזיד, חייב לשלם, כדין היזק שאינו ניכר, ואין לפוטרו מחמת שמתחייב מיתה, **כי לא בא לו חיוב הממון, בשעה שבא לו חיוב המיתה,** שממון התחייב בשעת ההגבהה, ומיתה התחייב בשעת הניסוך.

כי לדעת רב, אף על פי שההגבהה צורך הניסוך היא, אין לפטור על ממון שמתחייב בשעת ההגבהה.

ולפי תירוץ אחד בתוס', רק אם אי אפשר להחזיר את הפעולה, משעת ההגבהה, יש לפטור ממון שמתחייב באותה שעה, מחמת שמתחייב מיתה, על מה שהיה אחר כך,

ולפי תירוץ שני בתוס', אף באופן הזה, רב מחייב לשלם, על ממון שהתחייב בו בשעת ההגבהה.

או שהוא סובר, שאין ההגבהה צורך הניסוך, כי אפשר לנסך בלא להגביה.

ולדעת רב, מה ששינו במשנתנו, שהמנסך יין חבירו במזיד, חייב, הכוונה למנסך ממש, אבל ענין זה שמערב יין נסך ביין חבירו חייב, לא הוצרכו לשנותו

בה, "אֲשֶׁר לֹא עָלָה עָלֶיךָ עֲלִי", ומכל מקום מבואר בברייתא, שהעושה מלאכה בפרת חטאת, אף שעשה זאת במזיד, **פטור מתשלומים בדיני אדם**, ואינו חייב אלא בדיני שמים, שתבוא עליו פורענות.

לדעת רבי יוחנן, האומר, שמעיקר הדין נזק שאינו ניכר אינו נחשב נזק, דין זה אמור **בכל אופן שעשה בה מלאכה**, שכן בכל מלאכה שיעשה בה, אין הנזק ניכר בגופה, ולכן הוא פטור¹.

אולם **לדברי חזקיה**, האומר, שמעיקר הדין נזק שאינו ניכר נחשב נזק, אם עשה בה מלאכה, מתחייב על כך, אף על פי שאין הנזק ניכר.

והאופן שבו הוא פטור מתשלומים, **כשאין הדבר נחשב מלאכה אלא מחמת מחשבתו**, כגון שהיתה אמה דשה, והכניסה למקום הדישה לינוק מאמה, שאם היתה כוונתו רק לזאת, כלומר שתהא יונקת, אינה נפסלת בכך, אף על פי שלמעשה גם דשה, אבל אם היתה כוונתו שתכנס ותדוש עם אמה, היא נפסלת, ומאחר שאינה נפסלת אלא מחמת מחשבתו, אין זה אלא גרמא, וגרמא בנזקין פטור.

המנסך את יין חברו, פטור, כי מתחייב בנפשו.

ולפי דברי אביו של רבי אבין, שמתחילה תקנו מטמא ומנסך, ואחר כך הוסיפו מדמע, הוצרכו להוסיפו בפירוש, ולא למדוהו מדין מטמא ומנסך, כי היה מקום לומר, דווקא מטמא ומנסך, שמפסיד הדבר לגמרי, חייב, אבל מדמע, שאינו אלא הפסד מועט, יהא פטור.

כהנים שפגלו במקדש

כהנים שפגלו קרבן, **היזק שאינו ניכר הוא**, כי אין הדבר נראה לעין, שהרי לא נשתנה כלום בגוף קרבן, אלא במחשבתם. ומבואר בברייתא, שאם עשו כן **במזיד**, הם **חייבים**, ואם עשו זאת בשוגג הם פטורים.

לדעת חזקיה, מעיקר הדין הם חייבים בכל אופן, ומפני תיקון העולם, שלא יאכלו פיגול, פטור חכמים את המפגל בשוגג, כדי שיוודיע שפיגל.

ולדעת רבי יוחנן, מעיקר הדין הם פטורים בכל אופן, ומפני תיקון העולם, שלא יפגלו כהנים בכוונה, חייבו חכמים את המפגל במזיד.

העושה מלאכה במי חטאת

מי חטאת, הם מים שנתנו בהם אפר פרה

העושה מלאכה בפרת חטאת

פרה אדומה נפסלת במלאכה, שנאמר

¹ ומיהו, לכאורה, לפי סברת רב, כשעשה במזיד, יתחייב, שהרי למדים קנס מקנס, והביריתא הלא מדברת במזיד, שמחייבת בדיני שמים, ואם כן לכאורה אין ליישב כן אלא לדעת שמואל, האומר שאין למדים קנס מקנס.

אדומה, וגם הם נפסלים כשעשו בהם מלאכה. וגם בהם שנו בברייתא, שהעושה בהם מלאכה פטור מדיני אדם.

לדעת רבי יוחנן, האומר, שמעיקר הדין נזק שאינו ניכר אינו נחשב נזק, דין זה אמור **בכל אופן שעשה בהם מלאכה**, ואפילו שקל בשר בתוכם, כגון שמניח בתוכם בשר, על מנת לדעת את נפחו, על ידי שיראה כמה עלו בתוך הכלי, שבכך נפסלו על ידי המלאכה, כי בכל אופן אין הנזק ניכר בגופם, ולכן הוא פטור.

ולדברי חזקיה, האומר, שמעיקר הדין נזק שאינו ניכר נחשב נזק, אם עשה בהם מלאכה, מתחייב על כך, אף על פי שאין הנזק ניכר. והאופן שבו הוא פטור מתשלומים, **כששקל בשר כנגדם וגם הסיח דעתו מהם**, שאינם נפסלים אלא מחמת הסיח הדעת, ומאחר שאינם נפסלים אלא מחמת מחשבתו, אין זה אלא גרמא, וגרמא בנוקין פטור.

מטבע שנפסל תרומה שנטמאת וחמץ לאחר הפסח

מי שגזל מטבע מחבירו, ונפסל המטבע, על ידי שהחליפה המלכות את המטבעות, ושוב אין זו יוצאה, אף על פי כן, אם המטבע קיימת, מחזירה לנגזל, ופטור.

וכן מי שגזל תרומה טהורה מחבירו, ונטמאה, ושוב אינה שווה כלום, אף על פי כן, אם היא קיימת, מחזירה לנגזל,

ופטור.

וכן מי שגזל חמץ מחבירו, ועבר עליו הפסח, ושוב אינה שווה כלום, אף על פי כן, אם הוא קיים, מחזירו לנגזל, ופטור. שלושת הדינים הללו מבוארים בברייתא, ומברייתא זו למדו, שהלכה כרבי יוחנן, שהיזק שאינו ניכר אינו נחשב היזק, שכן אם היה נחשב היזק, הדברים הללו אינם כמות שהיו, שהרי ניזוקו, ולא יוכל הגזלן להחזירם כמות שהם.

דעת רבי מאיר בענין נזק שאינו ניכר

נתבאר, שלדעת משנתנו, המזיק את חבירו נזק שאינו ניכר, אם עשה בשוגג, פטור, ואם עשה במזיד, חייב.

ומבואר בברייתא, שזו היא דעת רבי יהודה, אבל רבי מאיר חולק, ואומר, **שהמזיק חייב, בין אם היזק בשוגג, ובין אם היזק במזיד**.

והיה מקום לומר, שבדבר זה נחלקו רבי יהודה ורבי מאיר. לדעת רבי יהודה, נזק שאינו ניכר אינו נחשב נזק, אלא שקנסו את העושה במזיד. **ולדעת רבי מאיר, נזק שאינו ניכר נחשב נזק גמור**, ולכן המזיק חייב בין בשוגג ובין במזיד.

אולם רב נחמן בר יצחק אמר, שלדברי שניהם מעיקר הדין נזק שאינו ניכר אינו נחשב נזק, ובדבר זה נחלקו. לדעת רבי יהודה, אף שמעיקר הדין יש לפטור את

הוא מותר לשאר ישראלים. וישראל
שבשיל תבשיל בשבת **במזיד**, נאסר
התבשיל לעולם הן לו והן לאחרים.

לוא		לוא		לאחרים	
ביום	לערב	ביום	לערב	ביום	לערב
רבי מאיר	מזיד	רש"י	אסור	אסור	מותר
		תוס'	אסור	מותר	אסור
		שוגג	אסור	מותר	מותר
רבי יהודה	במזיד	רש"י	אסור	מותר	מותר
		תוס'	אסור	מותר	אסור
		שוגג	אסור	מותר	מותר
רבי יוחנן הסנדלר	במזיד	שוגג	אסור	אסור	מותר
		מזיד	אסור	אסור	אסור

א וי"ג מותר.

המבשל בשבת

לדעת רבי מאיר, ישראל שבשיל תבשיל
בשבת בשוגג, לא נאסר התבשיל כלל,
ואפילו הוא עצמו מותר לאוכלו, ואפילו
בשבת עצמה. וישראל שבשיל תבשיל
בשבת **במזיד**, נאסר לו התבשיל לעולם,
[וי"ג שנאסר לו רק בו ביום], ולשאר
ישראלים לא נאסר כלל, [ותוס' מפרשים,
שבו ביום נאסר לו ולאחרים, ולמוצאי שבת
מותר לו ולאחרים].

ולדעת רבי יהודה, ישראל שבשיל תבשיל
בשבת בשוגג, נאסר לו התבשיל בו ביום,
כי קנסו את השוגג משום המזיד,
ובמוצאי שבת מותר לו לאוכלו, ולשאר
ישראלים מותר אף בו ביום. ותוס'
מפרשים, שבו ביום נאסר לו ולאחרים,
ולמוצאי שבת מותר לו ולאחרים. וישראל
שבשיל תבשיל בשבת **במזיד**, נאסר לו
התבשיל לעולם, ולשאר ישראלים נאסר
בו ביום ומותר במוצאי שבת, בכדי
שיעשה.

ולדעת רבי יוחנן הסנדלר, ישראל
שבשיל תבשיל בשבת בשוגג, נאסר לו
התבשיל לעולם, ואף לשאר ישראלים
הוא אסור בו ביום, ורק למוצאי שבת

הנוטע בשבת

לדעת רבי מאיר, הנוטע נטיעה בשבת,
אם עשה זאת **במזיד**, קנסו אותו לעקור
הנטיעה, ואם עשה בשוגג, לא קנסו
אותו.

ולדעת רבי יהודה, בין אם עשה בשוגג,
ובין אם עשה **במזיד**, קנסו אותו לעקור
הנטיעה, שקנסו שוגג משום מזיד.

הנוטע בשביעית

לדעת רבי מאיר, הנוטע נטיעה בשביעית,
בין אם עשה בשוגג, ובין אם עשה **במזיד**,
קנסו אותו לעקור הנטיעה, שקנסו שוגג
משום מזיד.

ולדעת רבי יהודה, אם עשה זאת **במזיד**,

קנסו אותו לעקור הנטיעה, ואם עשה בשוגג, לא קנסו אותו.

חשודים לעבור על השמיטה, ויש לקנסו בה, כדי לחזק אותה, יותר ממה שיש לחזק את שאר דיני התורה.

מתי קונסים אפילו בשוגג

נתבאר, שיש אופנים שבהם אמר רבי מאיר, שקונסים שוגג משום מזיד, ורבי יהודה נחלק עליו. ויש אופנים, שבהם אמר רבי יהודה, שקונסים שוגג משום מזיד, ורבי מאיר נחלק עליו. ולהלן יתבאר בעזה"י סברותיהם החלוקות.

א. סברת רבי מאיר.

באיסורים שאסרו חכמים, כגון מטמא ומדמע, שהם היזק שאינו ניכר, שאינו נחשב נזק, ואין חייבים בהם אלא מדברי חכמים, **קונסים** גם בשוגג, כי הם צריכים חיזוק, שלא יזלזלו בהם, יותר ממה שצריכים איסורי התורה חיזוק.

ובאיסורי עבודה זרה, כגון מנסך יין חבירו, **אף על פי שהם איסורי תורה קונסים** את השוגג, כי הם חמורים ביותר.

ובאיסור נטיעה בשביעית אף על פי שהוא מהתורה קונסים את השוגג, כי כל נטיעה מונים לה את שנותיה, לדעת מתי יוצאת מערלה, ואם יתירו לקיים מה שנטע בשוגג בשביעית, וימנו לה הכל משנת השמיטה, יחשבו שמותר לנטוע בשנת השמיטה. ועוד טעם, כי ישראל

אבל בשאר איסורי התורה אין לקנסו את העובר בשוגג.

וכל זה כשעשה דבר איסור, אבל כשמתכוון לטובה, כגון לשלם תרומה שאכל מתבואה טמאה, או להפריש תרומות ומעשרות בשבת, או להטביל כלים בשבת, ולא ידע שיש בדברים אלו איסור, לא קנסו אותו.

ב. סברת רבי יהודה.

באיסורים שאסרו חכמים, כגון מטמא ומדמע, שהם היזק שאינו ניכר, שאינו נחשב נזק, ואין חייבים בהם אלא מדברי חכמים, **אין קונסים** גם בשוגג, כי אינם חמורים שיצטרכו לעשות להם חיזוק.

וכן באיסורי עבודה זרה, כגון מנסך יין חבירו, **שהם איסורי תורה אין קונסים** את השוגג, כי חמורים הם מאד, עד כדי כך שבדלים מהם בני האדם, אף בלא קנס.

וכן באיסור נטיעה בשביעית שהוא מהתורה אין קונסים את השוגג, כי השביעית חמורה לבני האדם, ואין חשש שיעברו עליה בלא הקנס.

אבל ברוב איסורי התורה קונסים את השוגג, כי הם חמורים, ויש לקנס את העובר אפילו בשוגג.¹

הוספות

¹ ואם תאמר והא מתניתין ר' יהודה היא וקתני כהנים שפגלו במקדש שוגגין פטורין ויש לומר דאי קנסינן להו שוגגין ממנעו ולא עבדי. [תוס']

אלא מאחר שהוא מתכוון להפסיד את הכהן, קנסו אותו חכמים, שיחזור וישלם חולין טהורים, כפי מה שאכל תרומה טהורה, והתשלומים השניים אינם נעשים תרומה, כי לא באו אלא לשם קנס.

ואם שילם את החולין הטמאים בשוגג. לדעת חכמים, קנסו אותו שישלם שוב חולין טהורים, שקנסו שוגג משום מזיד. **ולדעת רבי מאיר, לא קנסו,** שלדעתו כל מקום שאינו הנזק עצמו, אלא בא לשלם את הנזק, לא קנסו את השוגג כפי שנתבאר לעיל.

זרק דם טמא של קרבן למזבח

נטמא דם הקרבן, וזרקו למזבח, מדין תורה הציץ מרצה עליו, והקרבן כשר לכפר לבעלים, ולאכול את בשרו.

אמנם אם עשה זאת **במזיד, קנסו חכמים, שיהא הבשר אסור באכילה, אבל כשעשה בשוגג, לא קנסו,** והבשר מותר באכילה.

וגם רבי מאיר, האומר שבאיסורים דרבנן קנסו שוגג משום מזיד, מודה, שבזה לא קנסו את השוגג, שלדעתו, כל מקום שמתעסק בטובה, כגון בזה, שבא להקריב, ולא להזיק, לא קנסו את השוגג.

המעשר בשבת

מעיקר הדין המעשר תבואתו בשבת הרי

ובמקום שיש חשש שעובר במזיד, ומרמה לומר שעשה בשוגג, קנסו אפילו בעובר איסורים מדרבנן.

דף נד

זר שאכל תרומה בשוגג

האוכל תרומה בשוגג, אינו משלם לכהן את שוויה במעות, אלא נותן לו חולין מתוקנים, והם נעשים תרומה תחת התרומה שאכל, שנאמר, "וְאִישׁ כִּי יֹאכַל קֹדֶשׁ [תְּרוּמָה] בְּשֹׁגְגָה וְיִסֹּף חֲמִשִּׁיתוֹ עָלָיו וְנָתַן לַכֹּהֵן אֶת הַקֹּדֶשׁ" (ויקרא כ"ב י"ד) דבר הנעשה בעצמו קדש.

ולפיכך מי שאכל **תרומה טמאה**, שאינה שווה הרבה, **יתן חולין כל שהם**, בין טהורים בין טמאים, והם יהיו תשלומי התרומה הטמאה שאכל.

אבל מי שאכל **תרומה טהורה, מחוייב לשלם חולין טהורים** תחת התרומה, **ואם שילם בכוונה חולין טמאים, מהתורה** נעשים הם תרומה תחת מה שאכל, **ויצא ידי חובתו.**

רש"י מפרש, שדי שיתן כפי המידה שאכל.

ותוסי מפרשים, שלא יצא, עד שיתן חולין טמאים הרבה, שהיו שווים להסקה כשהיו תרומה טמאה, כפי מה שהיתה התרומה שאכל שווה לאכילה.

שההיתר מרובה מהאיסור, האיסור בטל בו. ויש דברים שאמרו בהם חכמים, שלא יהא האיסור בטל בכל רוב, אלא בשיעור גדול. ויש דברים שהם חשובים, ואמרו בהם חכמים שלא יהיו בטלים בהיתר כלל, ובכללם אגוזי פרך כשהם שלמים. ולכן אם נתערבו אגוזי פרך של ערלה שלמים בהיתר, מדברי חכמים אינם בטלים בו כלל. אולם אם נפצעו תחילה, שוב אינם חשובים, והם בטלים.

ולדעת רבי מאיר ורבי יהודה, כל שנתערבו האגוזים בהיתר כשהם שלמים, אף אם אחר כך נתפצעו, אינם בטלים בהיתר, בין שנתפצעו במזיד, ובין שנתפצעו בשוגג. ואף שבשאר דברים האסורים מדברי חכמים, לא קנס רבי יהודה את השוגג, בזה קנס רבי יהודה את השוגג, כי יש לחוש שהמזיד יערים ויאמר שוגג הייתי.

ולדעת רבי יוסי ורבי שמעון, לא קנסו חכמים את השוגג, ואם נתפצעו האגוזים בשוגג אף אחר שנתערבו בהיתר, הם בטלים בו.

מלקט נטיעה של ערלה או כלאי הכרם

נטיעה של ערלה ושל כלאי הכרם, שנתערבו בנטיעות אחרות, כל זמן שהן במחובר, הכל אסור, כי נטיעה במקומה דבר חשוב היא, ואינה בטילה כלל. וכשאמרו שערלה וכלאי הכרם בטלים באחד ומאתים לא דברו אלא בתלושים המעורבים יחד.

זו מעושרת ומותר לאכול את החולין. אמנם חכמים אמרו, שלא לעשר בשבת, כי המעשר נראה כמתקן התבואה לאוכלה, וקנסו חכמים את המעשר בשבת **שלא יאכל** ממה שעושר כל השבת. **אבל** כשעשה בשוגג, לא קנסו, והבשר מותר באכילה.

וגם רבי מאיר, האומר שבאיסורים דרבנן קנסו שוגג משום מזיד, מודה, שבזה לא קנסו את השוגג, שלדעתו, כל מקום שמתעסק בטובה, כגון בזה, שבא לעשר, ולא להזיק, לא קנסו את השוגג.

המטביל כלים בשבת

מעיקר הדין, המטביל כלים טמאים בשבת הרי הם טהורים. אמנם חכמים אמרו, שלא להטביל בשבת, כי המטביל נראה כמתקן הכלים שמתירים לטהורים, וקנסו חכמים את המטביל בשבת **שלא ישתמש** בהם כל השבת. **אבל** כשעשה בשוגג, לא קנסו, ומותר להשתמש בהם בשבת.

וגם רבי מאיר, האומר שבאיסורים דרבנן קנסו שוגג משום מזיד, מודה, שבזה לא קנסו את השוגג, שלדעתו, כל מקום שמתעסק בטובה, כגון בזה, שבא להטביל, ולא להזיק, לא קנסו את השוגג.

אגוזי פרך של ערלה שנתערבו בהיתר

מדין תורה, כשאיסור מתערב בהיתר, כל

עדיין עוסק באותו קרבן, [נשיש לו עדיין אפשרות לפגלו, כגון שאמר לו נתפגל הקרבן בשחיטה, ועדיין לא זרק את דמו], הוא נאמן, אבל **אם כבר גמר להקריב את הקרבן, אינו נאמן**.

ג. סופר שאמר, **"ספר תורה שכתבתי לך, אזכרות שבו לא כתבתי לשמה"**, אם ספר התורה ביד הסופר, [נשיש לו עדיין אפשרות לפסול את הספר, או לתת לבעלים ספר פסול], הסופר נאמן. אבל **אם הספר כבר ביד הבעלים, אינו נאמן** להפסידו, והוא בחזקת כשר. **אלא** מאחר שאמר שלא כתב לשמה, הודאת בעל דין כמאה עדים היא **להפסיד לעצמו** את שכרו, ומאחר שספר תורה שאין בו אזכרות כשרות, אינו שווה כלום, הפסיד את כל שכרו, אף על פי שחשב, שלא הפסיד אלא את שכר כתיבת האזכרות שבו, [שאף לדעת רבי יהודה, האומר שיש תקנה לשם שלא נכתב לשמה, על ידי העברת קולמוס לשמה, מודה הוא שאין תקנה זו מועילה, אלא לשם אחד שנכתב שלא לשמה, אבל אם כל הספר נכתב כך, אין לספר תקנה, כי אם יעביר קולמוס לקדש את כל השמות, יראה הספר כמנומר, מחמת ההבדל בין הדיו החדש לישן בהרבה מקומות].

ד. סופר שאמר **"ספר תורה שכתבתי לך, לא עובדו גוילים לשמה"**, אף אם הספר כבר ביד הבעלים, הסופר נאמן, מאחר שידוע שבהודאתו הוא מפסיד את כל שכרו, ניכרים הדברים שאמת בפיו, והספר פסול.

ולדעת רבא ורבי אסי, אפילו אם בשעה

וכשהם מחוברים, מאחר שהכל אסור, אסור ללקט, כי בכך הוא גורם לערלה שלא תהא חשובה, ותהא ראויה להיבטל, וכלל בדינו, שאין מבטלים איסור לכתחילה.

ולדעת תנא קמא, אם עבר וליקט בשוגג, בלא כוונה לבטל את האיסור, הרי זה בטל, אבל אם נתכוון לבטל, קנסו אותו, שלא יבטל האיסור.

ולדעת רבי יוסי, גם אם ליקט בכוונה, לא קנסו אותו שלא יהא האיסור בטל, כי חזקה אין אדם אוסר כרמו בנטיעה אחת, כלומר, אין לך אדם נוטע ערלה בין שאר נטיעות, בלא סימן, ואוסר כרמו בשביל נטיעה אחת, וכיון שאין הדבר שכיח לא החמירו בו חכמים.

נאמנות עד אחד לאסור ממון חברו

[כגון לומר נטמאו טהרותיך]

לדעת אביי ורבי אמי, רק אם בשעה שהעד מעיד, יש לו אפשרות לאסור את הממון בעצמו, הוא נאמן, ואם לאו, אינו נאמן. ועל פי זה נאמרו הדינים הבאים.

א. עד שאמר, **"נטמאו טהרותיך"**, אם העד עוסק באותם טהרות בשעה שאומר זאת, [נשיש לו עדיין אפשרות לטמא אותם], הוא נאמן. אבל **אם כבר אינו עוסק בהם, אינו נאמן** לומר שנטמאו, ביום שעסק בהם.

ב. כהן שאמר, **"נתפגל קרבנך"**, אם

וכתבו התוס', שכל זה כשהבעלים מכחישים את העד, אבל אם הם שותקים, באופן ששתיקתם נחשבת כהודאה, כגון שאומר להם העד בפניכם נטמאו הטהרות, והם שותקים, לדברי הכל העד נאמן, אף על פי שאין לו אפשרות לטמא את הטהרות.

ואם העד מעיד בדבר שבערווה, כגון "אשתך זנתה", אף על פי שאין הבעלים מכחישים אותו, רק לדעת אביי הוא נאמן לאסור את האשה לבעלה, [יש מפרשים מהתורה, ויש מפרשים שזו חומרא דרבנן]. אבל לדעת רבא אין עד אחד נאמן בדבר ערווה, אלא אם כן הבעל מאמין לו כשנים.

דף נה

חמישה דברים שהעיד רבי יוחנן בן גודא

א. **חרשת שהתקדשה בקידושין גמורים**, כגון על ידי אביה בקטנותה, אף על פי שאין לה דעת, **יוצאת מבעלה בגט**, כי הגט ניתן לאשה אף שלא מדעתה.

ב. **יתומה קטנה שנישאת לכהן**, אף על פי שאין נישואיה מהתורה אלא מדרבנן, **אוכלת בתרומה דרבנן**.

אבל חרשת שנישאת לכהן בנישואין דרבנן, כגון שלא על ידי אביה, **אינה אוכלת אף בתרומה דרבנן**, גזירה משום חרש שנשא פיקחת, שאם יתירו לו להאכילה תרומה דרבנן, עלול להאכילה אף תרומה מהתורה, מאחר שהוא חרש ואינו בקי להבדיל ביניהם ומכשילה בכך

שהעד מעיד, **אין לו אפשרות לאסור את הממון בעצמו**, הוא נאמן, ורק אם היתה לו אפשרות להעיד, ולא העיד אלא בפעם השניה שראה את הבעלים, אין להאמינו. **ועל פי זה** נאמרו הדינים הבאים.

א. עד שאמר **"נטמאו טהרותיך"**, אם אמר זאת **בפעם הראשונה** שראה את הבעלים, הוא נאמן, **אף על פי שאין לו אפשרות לטמא את הטהרות**, בשעה שמעיד, אבל אם אמר זאת רק בפעם השניה שראה את הבעלים, אינו נאמן.

ב. כהן שאמר **"נתפגל קרבנך"**, אם אמר זאת **בפעם הראשונה** שראה את הבעלים, הוא נאמן, **אף על פי שאין לו אפשרות לפגל את הקרבן**, בשעה שמעיד, אבל אם אמר זאת רק בפעם השניה שראה את הבעלים, אינו נאמן.

ג. סופר שאמר **"ספר תורה שכתבתי לך, אזכרות שבו לא כתבתי לשמה"**, דין זה לא נתבאר בגמרא [אליבא דרבא], אבל **מסתבר שאם אמר זאת בפעם הראשונה** שראה את הבעלים, הוא נאמן, אף על פי שהספר כבר בידם.

ד. סופר שאמר **"ספר תורה שכתבתי לך, לא עובדו גוויילים לשמה"**, דין זה לא נתבאר בגמרא [אליבא דרבא], אבל **מסתבר שאם אמר זאת בפעם הראשונה** שראה את הבעלים, הוא נאמן, ויתכן שאף בפעם השניה הוא נאמן, מתוך שנאמן להפסיד את שכרו [כסברת רבי אמי].

הבהמה, שמתחילה נקראת חולין ועכשיו קודש (כפירוש ר"ל), **ורק לעניין הקרבה אינה ראויה לו, משום** שהקרבתה היא מצווה הבאה בעבירה.

רבינו תם מפרש שאינה ראויה לו, כי מתחילה באה לו בעבירה, אף על פי שקנה אותה כבר לפני שהקדיש אותה, בשעה שנתייאשו בעליה.

ור"י מפרש שאינה ראויה לו, רק משום שעל ידי שהקדישה, ונשתנה אז שמה, קנאה בגזל, אבל אם היה קונה אותה לפני שהקדיש אותה, ראויה לו לקרבן, ואינה כמצווה הבאה בעבירה.

וכל זה מדין תורה, אבל חכמים תקנו, שאם לא נודע שהחטאת גזולה, תהא קנויה לגזלן לגמרי, משעה שהקדישה, להיות ראויה לו לקרבן, כדי שלא יחששו הכהנים האוכלים את בשר החטאות, שהם אוכלים חולין בעזרה, ולא ימנעו מלהקריב אותם. ודווקא משעת הקדש היא קנויה לא אבל לא קודם לכן שלא יהא חוטא נשכר לזכות בגיזות וולדות שקודם כן.

ומאחר שהקנו לו חכמים את הבהמה להיות ראויה לו להקרבה, אם ישחט אותה בחוץ, יתחייב כרת של שחוטי חוץ, כדין שוחט בחוץ קרבן הראוי להיקרב בפנים.

ב. דעת רב יהודה.

מן התורה, אם נתייאשו בעליה הראשונים, היא שייכת לגזלן, וראויה לו אף לעניין הקרבה על המזבח, ולכן היא מכפרת על מה שהביאה.

בתרומה שאסורה לה כי אינה נשואה לו מהתורה, ואסורה בתרומה מהתורה, ככל הנשים הפקחות.

ג. יתומה קטנה שנישאת לכהן, אף על פי שאין נישואיה מהתורה אלא מדרבנן, בעלה יורשה.

ד. הגזול קורה, ונתנה בתוך בניין שבנה, מדין התורה הוא מחוייב להשיבה לבעליה, אפילו יצטרך להרוס את הבניין כדי להשיבה, משום שהיא שייכת לבעליה הראשונים, וכך דנו בית שמאי. אבל בית הלל תקנו, שאם הוא שב בתשובה, לא יחייבו אותו להשיב אותה, שלא ימנע מלשוב בתשובה, ודי שישלם את שוויה.

ה. חטאת הגזולה שלא נודעה לרבים, מכפרת, כמבואר בסמוך.

גזל בהמה והקריבה לחטאתו

א. דעת עולא.

מדין תורה, מי שגזל בהמה, והקריבה לחטאתו, לא כיפרה לו החטאת, אף על פי שהתייאשו ממנה הבעלים, כי אינה ראויה לעלות עבורו למזבח,

מלשון הגמרא משמע שהוא סובר, שאינה ראויה לו כי עדיין היא שייכת לבעליה הראשונים.

והתוס' כתבו, שקנה אותה השני לכל דבר, על ידי הייאוש של הראשון (כפירוש רבינו תם), או על ידי ייאושו ושינוי השם של

דין סיקריקון נכתוב בעזה"י בדף נ"ח.

"אֲשָׁרִי אָדָם מִפֶּחַד תִּמִּיד"

נאמר בספר משלי, "אֲשָׁרִי אָדָם מִפֶּחַד תִּמִּיד וּמִקְשָׁה לְבֹו פֶּלֶל בְּרָעָה" (משלי כ"ח ד'), והכוונה היא, שיש לאדם להיות רואה את הנולד, ולהיות דואג ומפחד תמיד שלא תצא תקלה ממעשיו¹.

ואמר רבי יוחנן, ששלושת המעשים המובאים להלן, הן תוצאה של דבר שלא נזהרו בו לראות את הנולד, ולכן בא עליהם מה שבא. ואלו הם:

א. מה שארע עם קמצא ובר קמצא, שעל ידי זה חרבה העיר ירושלים.

ב. מה שארע עם תרנגול ותרנגולת, שעל ידי זה חרבה העיר טור מלכא.

ג. מה שארע עם שקא דריספק [=דופן של מרכבת נשים], שעל ידי זה חרבה העיר ביתר.

ובעזה"י בהמשך יתבארו מעשים אלו בהרחבה.

אקמצא ובר קמצא חרוב ירושלים

איש אחד מאנשי ירושלים, אוהבו היה קמצא, ושונאו היה בר קמצא [ושניהם

וחכמים תקנו, שאם נודע קודם זריקת הדם למזבח שהבהמה גזולה, יפסל הקרבן, ולא יעלה לשם מי שהביאו, בין אם הביא לשם חטאת, בין אם הביא לשם עולה, כדי שלא יאמרו שעלו גזלות על גבי המזבח.

מי הרג את עשו

במסכת סוטה מבואר, שחוששים בן דן הכהו על ראשו, ונפלו עיניו, אך מסתבר שלא מת בהכאה זו, כי בירושלמי מבואר, שיהודה הרגו.

שלוש גזרות שגזרו על היהודים

שלוש גזרות גזר טיטוס לחילו בעניין הריגת היהודים.

א. תחילה גזר, כל מי שלא יהרוג יהודי, יהרגו אותו.

ב. ולאחר מכן גזר, כל מי שיהרוג יהודי, יקבל ארבעה זוזים. כן גרסת תוס' רי"ד וראש, וכן נראה מתוך הסוגיה, ששתי גזרות ראשונות היו היהודים בסכנה, ונהג דין סקריקון. אולם לפי הגרסא לפנינו משמע, שמי שיהרג יהודי ישלם על כך ארבעה זוזים.

ג. ולבסוף גזר, כל מי שיהרוג יהודי, יהרגו אותו.

הוספות

¹ בפרק הרואה אמרינו, חזייה לההוא גברא דהוה מפחד, אמר ליה חטאה את, דכתיב פחדו בציון חטאים. ופריך מקרא דהכא, ומוקי לה בדברי תורה, שדואג שלא ישכח תלמודו, וחוזר על משנתו תמיד. והכא נמי מיייתי ליה אהני עובדי, שבטחו על רוב טובתם ושלותם לבייש את בר קמצא, ולעמוד על בת קיסר, והיה להם לפחד ולדאג מן הפורענות, ולא דמי לאדם המתפחד בחנם. [תוס']

יקריבוהו.

הלך, שלח בידו עגל משולש, וכשהיו בדרך, הטיל בו בר קמצא מום בניב שפתים [=בשפה העליונה] או בדוקין שבעין, שהם מקומות שאצלנו נחשבים מום, ואצלם אינם נחשבים מום, שמותרים הם להקריבם בבמה, ואין נפסל להם בבמה אלא מחוסר אבר.

היו החכמים סבורים להקריב את הקרבן, משום שלום מלכות. אולם רבי זכריה בן אבקולס מנעם כי אמר, אם נעשה כן, תצא מכך תקלה, שיאמרו הרואים, בעלי מומים כשרים להיות קריבים לגבי מזבח.

ומשכך, היו החכמים סבורים להרוג את בר קמצא, שלא ילשין לקיסר, שאין מקריבים את קרבנו. אולם רבי זכריה בן אבקולס מנעם גם מזה, כי אמר, אם נעשה כן, תצא מכך תקלה, שיאמרו הרואים, מטיל מום בקדשים יהרג, שיהו סבורים שבשביל שהטיל מום בקדשים, ועבר "על מום לא יהיה בו", נהרג.

ואמר רבי יוחנן, ענוותנותו של רבי זכריה בן אבקולס, שסבל את זה ולא הרגו, החריבה את ביתנו, ושרפה את היכלנו, והגליטנו מארצנו, שהלך בר קמצא והלשין על היהודים, ושלח הקיסר להחריב את המקדש.

היו יהודים]. ועשה אותו האיש סעודה, ואמר לשמשו, לך והבא לי את קמצא, טעה השמש והביא את בר קמצא.

בא האיש לסעודתו, ומצא את שונאו בר קמצא שהוא יושב בסעודתו. אמר לו, הלא אותו אדם שונאו של של אדם זה [כלומר אתה שונא שלי], מדוע באת לכאן, [=מאי בעית הכא] קום וצא.

אמר לו בר קמצא, הואיל וכבר באתי, הניחני, ואשלם לך מה שאכלתי ושתיתי¹. והשיב לו בעל הסעודה, לא אניח לך.

דף נו

אמר לו בר קמצא, אתן לך דמי מחצית כל הסעודה. והשיב לו בעל הסעודה, לא.

אמר לו בר קמצא, אתן לך דמי כל הסעודה. והשיב לו בעל הסעודה, לא.

תפסו בעל הסעודה לבר קמצא בידו והעמידו והוציאו.

אמר בר קמצא, הואיל והיו החכמים יושבים בסעודה ולא מיחו בבעל הסעודה אם כן טוב בעיניהם מה שעשה אלך ואלשין עליהם אצל הקיסר.

הלך ואמר לקיסר, מרדו בך היהודים. אמר לו הקיסר, מי יאמר שהאמת כן? אמר לו שלח להם קרבן², וראה אם

הוספות

¹ לא נתבאר אם אמר שישלם מה שכבר אכל ושתה, אך לא יאכל יותר, אלא ישאר שם בלא לאכול ולשתות, או התכוון שימשיך לאכול ולשתות, וישלם כל מה שיאכל וישתה.

² דקיימא לן, "איש איש" לרבות את עובדי כוכבים, שנודרים נדרים ונדבות כישראל. [רש"י].

אספייסנוס והוא בא וצר על ירושלים שלוש שנים.

ובירושלים היו באותה עת שלושה עשירים.

(א) נקדימון בן גוריון, שנקרא כן על שם שנקדה לו חמה בעבורו, כלומר זרחה בשבילו, כמבואר במסכת תענית.

(ב) בן כלבא שבוע, שכל הנכנס לביתו כשהוא רעב ככלב יוצא כשהוא שבע.

(ג) בן ציצית הכסת, שהיתה ציציתו נגררת על גבי כסתות, כלומר היה מהלך תמיד על גבי שטיחים יקרים. ויש אומרים שהיתה כסתו כלומר כסא שלו מוטלת בין גדולי רומי כשהיה הולך לרומי להקביל פני קיסר, וזאת משום חשיבותו.

וכשהחל המצור אמרו עשירים אלו, שהם יכלכלו את בני ירושלים במצור. האחד אמר שיפרנס את בני העיר בחיטים ושעורים. והאחד אמר שיפרנס ביין מלח ושמן. והאחד אמר שיפרנס בעצים.

ושבחו חכמים את זה שאמר לפרנס בעצים, וכמעשה רב חסדא, שהיה מוסר לשמשו מפתחות כל אוצרותיו, חוץ ממפתחות אוצרות העצים, שהיה אומר מידה אחת של חיטים, צריכה ששים מידות של עצים.

והיה ביד העשירים הללו כדי סיפוק בני העיר עשרים ואחד שנה.

ואמר רבי אלעזר [בדף נ"ז], שענין זה, שעל ידי לשון הרע חרב הבית, ונהרגו רבים, יש ללמוד מהכתוב, "בְּשׁוּט לְשׁוֹן יִתְחַבֵּא וְלֹא יִתְקַדַּח מִשָּׁד כִּי יָבוֹא" (איוב ה' כ"א), כלומר, בחירחורי לשון תחבא.

תחילה שלח הקיסר את נירון

תחילה שלח הקיסר את נירון על צבאו, לבוא להחריב את ירושלים.

וכשהיה נירון סמוך לירושלים, ביקש לדעת אם יצליח, ועשה נסיון. השליך חץ לצד מזרח, ובא נפל בירושלים. חזר והשליך חץ לצד מערב, ובא ונפל בירושלים. וכן עשה לשאר ארבע רוחות, ובכל פעם בא החץ ונפל בירושלים.

ראה תינוק של בית רבן, ואמר לו, פסוק לי פסוקך, כלומר אמור לי פסוק שלמדתם היום, שאמר, שמא יהיה בזה סימן, אם אצליח או לא. אמר לו התינוק, "וְנִתְּנִי אֶת נִקְמָתִי בְּאֶדּוֹם בֶּיַד עַמִּי יִשְׂרָאֵל וְעָשׂוּ בְּאֶדּוֹם קָאִפִּי וְכִחְמִתִּי וְיָדְעוּ אֶת נִקְמָתִי כֹּאֵם ה' אֱלֹהִים" (יחזקאל כ"ה י"ד).

אמר נירון, הקדוש ברוך הוא רוצה להחריב את ביתו ואחר כך לקנח ידיו במי שיחריבו, ברח נירון והלך והתגייס ויצא ממנו רבי מאיר.

עשירי ירושלים בזמן המצור

מאחר שברח נירון שלח הקיסר את

בריוני ירושלים שורפים האוצרות

היו בירושלים בריונים [=אנשים רקים ופוחזים למלחמה]. אמרו להם חכמי ירושלים לבריונים, נצא ונעשה שלום עם הרומאים, ולא הניחוסם הבריונים. אמרו הבריונים לחכמים, נצא ונלחם עם הרומאים, והשיבו להם החכמים, לא נצליח בכך. עמדו אותם בריונים, ושרפו את האוצרות של החיטים והשעורים, כדי להכריח את הכל להילחם, והיה רעב בירושלים.

סופה של מרתא בת בייתוס

מרתא בת בייתוס עשירה של ירושלים היתה. שלחה את שלוחה ואמרה לו, לך הבא לי פת סולת. עד שהלך, נמכר כל הסולת. בא ואמר לה, סולת אין, אבל יש פת נקיה. אמרה לו, לך הבא לי. עד שהלך, נמכר הכל. בא ואמר לה, פת נקיה אין, אבל פת קיבר [=גושקרא] יש. אמרה לו, לך הבא לי. עד שהלך, נמכר הכל. בא ואמר לה, פת קיבר אין, אך יש פת קמח שעורים. אמרה לו, לך הבא לי. עד שהלך, נמכר הכל.

היה מרתא חלוצת מנעל, ואמרה, אצא ואראה בעצמי אם אמצא דבר מה לאכול. נדבק בה פרש של גללי בהמה ברגלה, ומתה, וקרא עליה רבן יוחנן בן זכאי את הכתוב "הִרְפָּה בָּךְ וְהִעֲנֶנָּה אֲשֶׁר לֹא נִסְתָּה כִּף רַגְלָהּ תֵּצֵג עַל הָאָרֶץ מֵהִתְעַנֵּג וּמִרָדָּה תִּרְעַע עֵינֶיהָ בְּאִישׁ חִיקָה וּבְבִנָּה וּבְבִתָּה" (דברים כ"ח נ"ו).

ויש אומרים, שאכלה גרוגרות מאותם שנשארו לרבי צדוק, שמצץ את מימיה [כפי שיתבאר בעזה"י בסמוך], ומצאתה היא, ואכלתה לרעבונה, ומריח החולי של רבי צדוק שנכנס בגרוגרת, טעמה, ומתה באסטינסותה.

ובשעה שמתה, הוציאה כל זהב וכסף שהיו לה, והשליכה אותם בשוק, ואמרה, אלו מה צורך לי בהם? וזהו שנאמר, "כִּסְפָּם בְּחוֹצוֹת יִשְׁלִיכוּ וְזָהָבָם לִנְדָּה יִהְיֶה כְּסָפָם וְזָהָבָם לֹא יוּכַל לְהִצִּילָם בְּיוֹם עֲבֶרֶת ה' נִפְשָׁם לֹא יִשְׁבְּעוּ וּמַעֲיָהֶם לֹא יִמָּלְאוּ כִּי מִקְשׁוֹל עֲזָנָם הָיְתָה" (יחזקאל ז' י"ט).

גרוגרות של רבי צדוק

רבי צדוק ישב בתענית ארבעים שנה, כדי שלא תחרב ירושלים.

לא שהיה מתענה יום ולילה במשך ארבעים שנה בלא הפסק, כי דבר זה אי אפשר לעשות, אלא במשך ארבעים שנה היה מתענה תעניות הרבה, ומפסיק בין תענית לתענית.

ומאחר שהתענה הרבה, נעשה כחוש מאד, עד שכשהיה אוכל דבר מה, היה המאכל נראה מבחוץ.

וכשגמר התעניות, ורצה להברות עצמו, היו מביאים לו תאנים יבשים, והיה מוצץ את מימיהם, ומשליך הגרוגרות, אבל דבר עבה לא היה יכול לבלוע.

יציאת רבן יוחנן בן זכאי מירושלים

אבא סיקרא, ראש בריוני ירושלים, היה

רב יוחנן בן זכאי אצל אספסינוס

כשהגיע רבן יוחנן בן זכאי למחנה אספסינוס, בא אצלו, ואמר לו, "שלום עליך מלך", "שלום עליך מלך".

אמר לו אספסינוס, חייב אתה מיתה שתי פעמים. פעם אחת משום שאני מלך, ואתה קורא לי מלך וצוהק ממנו. ופעם שנייה, אם מלך אני, מדוע לא באת עד עכשיו.

אמר לו רבן יוחנן בן זכאי, מה שאמרת שאין אתה מלך, דע שבאמת אתה [נעתיך להיות] מלך, שאם לא היית מלך, לא היית ירושלים נמסרת בידך¹, שנאמר "וְהִלְבֵּנוּן בְּאֶדִיר יְפוֹל" (ישעיה י" ל"ד), ואין אדיר אלא מלך, שנאמר, "וְהָיָה אֲדִירוֹ מִמֶּנּוּ וּמִשְׁלֹו מִקֶּרְבּוֹ יֵצֵא" (ירמיהו ל' כ"א), ואין לבנון אלא בית המקדש המלבין עוונות ישראל, שנאמר, "הִקָּר הַטּוֹב הָזֶה וְהִלְבֵּנוֹ" (דברים ג' כ"ה). ומה שאמרת, אם מלך אני, מדוע לא באת אצלי עד עכשיו, התשובה לך, משום שהבריונים שיש אצלנו לא הניחוני.

אמר לו אספסינוס, והלא אם היית חבית של דבש, ודרקון [=נחש] כרוך עליה, וכי לא היו שוברים את החבית בשביל הדרקון שילך, כך היה לכם להשחית חומת העיר ולשורפה, כדי להשליך אותם בריונים מתוכה.

בן אחותו של רבן יוחנן בן זכאי. שלח לו רבי יוחנן לאבא סיקרא, בוא אצלי בסתר. בא אצלו, ואמר לו רבן יוחנן, עד מתי תעשו כן, ותהרגו את הכל ברעב. אמר לו אבא סיקרא, מה אעשה, אם אומר לה דבר למונעם ממעשיהם, יהרגו אותי.

אמר לו רבן יוחנן בן זכאי, הראה לי דרך שאוכל לצאת, אפשר שתהא על ידי זה הצלה מועטת. אמר לו אבא סיקרא, עשה עצמך חולה, ויבואו הכל לשאול בשלומך, כמי שהוא גוסס. והבא דבר מסריח כמו נבילה, והנח אצלך, ויאמרו הכל שאתה מת, ויכנסו תלמידך לשאת אותך, ולא איש אחר, שלא ירגישו שאתה קל, שהם יודעים, שהחי קל מהמת.

עשה כן, ונכנסו תלמידיו לשאתו, רבי אליעזר מצד אחד, ורבי יהושע מצד אחר, ונשאוהו לקברו חוץ לעיר. כשבאו לפתח העיר, בקשו הבריונים לדקרו, לוודא שהוא מת, ואינו מערים עליהם. אמר להם אבא סיקרא, אם נעשה כן, יאמרו הרומיים, שהיהודים דקרו את רבם. בקשו הבריונים לדחפו, לראות אולי הוא חי, ויצעק. אמר להם אבא סיקרא, אם נעשה כן, יאמרו הרומיים, שהיהודים דחפו את רבם. פתחו לו את השער ויצא.

הוספות

¹ אף על גב דאכתי לא מימסרא בידו עד שבא טיטוס. מכל מקום כיון דכבר צר עליה שלש שנים, והוה כפנא, הוי כאילו כבר נמסרה. [תוס'].

למה לא באתם אלי. אמר לו רבן יוחנן בן זכאי, וכי לא השבתי לך על זאת. אמר לו אספיינוס, ואני גם כן כבר דחיתי תשובתך.

שלושה דברים שנתן

אספיינוס לרבן יוחנן בן זכאי

אמר לו אספיינוס לרבן יוחנן בן זכאי הנני הולך ואיש אחר אשלח במקומי לצור על ירושלים, אולם בקש ממני דבר ואתן לך.

אמר לו רבן יוחנן בן זכאי, תן לי (א) יבנה וחכמיה, שלא תחריבנה ולא תהרוג חכמיה. (ב) ושושלת רבן גמליאל, כלומר משפחת הנשיא לא תהרגם שלא יכלה שלטון בית דוד. (ג) ורופאים שירפאו את רבי צדוק, שלא היה יכול לבלוע אוכל לפי שנתקצרו מעיו בתעניות.

קרא עליו רב יוסף או רבי עקיבא את הכתוב, "מְשִׁיב חַקְמִים אַחֲזֹר וְדַעְתָּם יִשְׁכַּל" (ישעיה מ"ד כ"ה), שהיה לו לרבן יוחנן בן זכאי לבקש מאספיינוס שיניח להם בפעם הזאת.

והסיבה שרבן יוחנן בן זכאי לא ביקש זאת, כי אמר, דבר גדול כזה לא יתן, וכך יפסידו גם הצלה מועטת שהיה מסכים לה.

רפואת רבי צדוק

כך ריפאו הרופאים את רבי צדוק. ביום

שתק רבן יוחנן בן זכאי, ולא השיב על דברי אספיינוס אלו. וקרא עליו רב יוסף או רבי עקיבא את הכתוב, "מְשִׁיב חַקְמִים אַחֲזֹר וְדַעְתָּם יִשְׁכַּל" (ישעיה מ"ד כ"ה), שהיה לו לרבן יוחנן בן זכאי להשיב, נוטלים את הדרך בוצת, והורגים אותן, ואת החבית מניחים שלמה, וכך היינו מצפים אולי נוכל להם ולהוציאם ממנה ותהיה העיר קיימת ונשלים עמך.

בשורת מינוי אספיינוס לקיסר

ובתוך כך שהיה רבן יוחנן בן זכאי מדבר עם אספיינוס, בא שליח מרומי, ואמר לו, קום, כי מת הקיסר, ואמרו אותם חשובי רומי, להושיבך להיות ראש.

באותו זמן היה אספיינוס נועל את נעלו האחת, וכשרצה לנעול את השנייה, לא הצליח להכניס רגלו, ביקש לחלוץ את הראשונה, ולא יצאה, והיה תמה על כך.

אמר לו רבן יוחנן בן זכאי, לא תהא בצער על הדבר הזה, כי ארע לך כן מחמת שמועה טובה שבאה לך, שנאמר, "שְׁמוּעָה טוֹבָה תִּדְשֹׁן עֲצָם" (משלי ט"ו ל'), והתקנה שתוכל לנעול את הנעל השנייה, שיעבירו לפניך איש שאין דעתך מיושבת עימו, ובכך תחזור העצם לקדמותה, שנאמר, "וְיָרִיתִי נִכְאָה תִּבְּשֶׁ גֶרֶם" (משלי י"ז כ"ב), עשה כן, ונכנסה רגלו בנעל השנייה.

אמר לו אספיינוס לרבן יוחנן בן זכאי, ומאחר שאתם חכמים כל כך, עד עכשיו

מה שארע עם טיטוס בדרכו לרומי

נטל טיטוס את הפרוכת, ועשאו כמין גרגותני [=סל גדול], והביא כל כלים שבמקדש, והניחם בו, והושיבם בספינה, לילך להשתבח בעירו, שנאמר, "ויבֹכְנוּ רִאִיתִי רְשָׁעִים קִבְּרִים וְנָבְאוּ וּמִמָּקוֹם קָדוֹשׁ יִהְיֶיכוּ וַיִּשְׁתַּכְּחוּ בָעִיר אֲשֶׁר כֵּן עָשׂוּ גַם זֶה הַגָּל" (קהלת ח' י'). אל תיקרי "קִבְּרִים" אלא קבוצים, אל תיקרי "וַיִּשְׁתַּכְּחוּ", אלא וישתכחו. ויש אומרים "קִבְּרִים" ממש, שאפילו דברים שהוסתרו נגלו להם

עמד עליו נחשול שבים לטובעו, אמר, כמדומה אני שאלקיהם של אלו אין גבורתו אלא במים. בא פרעה, טבעו במים. בא סיסרא, טבעו במים [=נחל קישון גרפם]. אף הוא עומד עלי לטובעני במים, אם גבור הוא, יעלה ליבשה, ויעשה עמי מלחמה.

יצתה בת קול ואמרה לו, רשע בן רשע, בן בנו של עשו הרשע, בריה קלה יש לי בעולמי, ויתוש שמה, ולמה נקראת בריה קלה שיש לה פה להכניס המאכל ואין לה מוצא למאכל, עלה ליבשה, ותעשה עמה מלחמה.

סופו של טיטוס

עלה טיטוס ליבשה, בא יתוש ונכנס

הראשון השקו אותו מי פארי, כלומר מים ששרו בהם סובין. למחרת השקו אותו מי סיפוקא, כלומר מים ששרו בהם סובין גסים, וקמח מעורב בהם. למחרת השקו אותו מים ששרו בהם קמח. וכך נתרחבו מעיו, מעט מעט.

דברים שעשה טיטוס בבית המקדש

הלך אספסיינוס ושלח את טיטוס הרשע, ועליו נאמר, "וְאָמַר אֵי אֶלֶהִימוּ צוּר חֲסִיו בּוֹ" (דברים ל"ב ל"ז), שחירף וגידף כלפי מעלה.

מה עשה? תפש זונה בידו, ונכנס לבית קדשי הקדשים, והציע ספר תורה, ועבר עליה עבירה.

ונטל סייף, וגידר את הפרוכת, ונעשה נס, והיה דם מבצבץ ויוצא¹, וכסבור הרג את עצמו [=כינוי כלפי מעלה], שנאמר (תהלים ע"ד ד'), "שִׁאֲגוּ צִרְיֶיךָ בְּקִרְבִּי מוֹעֵדְךָ" [=בבית שאתה מתוועד בו], "שָׁמּוּ אוֹתֹתֶם אוֹתוֹת" [אמרו שסימניהם סימן, דם זה של מי הוא, אם לא שהרגנו את עצמו].

ועל זה דרש אבא חנן את הכתוב "מִי כְמוֹדֵךְ חֲסִין יָהּ" (תהלים פ"ט ט'), מי כמוך חסין וקשה, שאתה שומע ניאוצו וגידופו של אותו רשע, ושותק.

ובבית מדרשו של רבי ישמעאל דרשו זאת מהכתוב "מִי כְמוֹכָה בְּאֵלֶם ה'" (שמות ט"ו י"א), כלומר, מי כמוכה באלמים.

¹ הוספות

¹ להודיע דקשה לפני המקום חורבן בית המקדש. [תוס']

שכבר מתו באותה שעה, שנים היו רשעי אומות העולם, טיטוס ובלעם, ואחד היה פושע ישראל הוא יש"ו. ושאל כל אחד מהם את שלוש השאלות הבאות. (א) מי החשוב בעולם האמת? וכולם השיבו לו על כך, שישראל הם החשובים. (ב) וחזר ושאל אותם, האם כדאי להדבק בישראל ולהתגייר? (ג) ועוד שאל כל אחד מהם, מה נעשה בדינו בעולם הבא.

ואלו התשובות שהשיבו לו על שתי השאלות האחרונות.

א. תשובות טיטוס. (ב) לא כדאי להדבק בהם, כי יש להם מצוות רבות, ולא תוכל לקיימם. ועצה שתהיה גדול בעולם הזה, שתתגרה בהם, וכל המיצר לישראל נעשה ראש. (ג) ועונשו, כפי שגזר על עצמו, שבכל יום אוספים את אפרו, ודנים אותו, ושורפים אותו, ומפזרים את האפר בשבעה ימים שיש בעולם.

דף נז

ב. תשובות בלעם. (ב) האם כדאי להתגייר? לא תדרוש שלום וטובתם כל הימים. (ג) ועונשו, בשכבת זרע ורתחת, מידה כנגד מידה שבעצתו התחיל העם לזנות.

ג. תשובות ישו פושע ישראל. (ב) האם כדאי להתגייר? טובתם דרוש, רעתם לא תדרוש, כל הנוגע בהם, כנוגע בבבת עינו של מקום. (ג) ועונשו, בצואה ורתחת,

בחוטמו, ונקר במוחו שבע שנים¹. יום אחד, היה עובר על פתח בית הנפח שמע היתוש את קול הקורנס המכה על הסדן ונשתתק. אמר, יש תקנה למכאובי, והביאו לפניו בכל יום נפח שיכה לפניו בקורנס, אם היה נוכרי היה נותן לו ארבעה זוזים, ואם היה ישראל, לא היה נותן לו כלום שאמר לו די לך שאתה רואה במפלת שונאך.

עד שלושים יום היה הדבר מועיל להשתיק את היתוש מכאן ואילך כיון שנתרגל היתוש בשמיעת קול זה לא היה מפסיק לנקר מחמתו

אמר רבי פנחס בן ערובא, אני הייתי בין גדולי רומי, וכשמת טיטוס, פצעו את מוחו, ומצאו בו יתוש גדול כצפור דרור, משקל שני סלעים. ובמתניתא שנו, כגוזל בן שנה, משקל שני ליטריין.

אמר אבבי, קבלה בדינו, שהיה פיו של נחושת, וצפורניו של ברזל.

ובשעת מותו אמר להם טיטוס ישרפו את אותו אדם [כלומר את טיטוס] ויפזרו את אפרו על שבעה ימים שלא ימצאנו אלוקי היהודים להעמידו בדין.

מעשה אונקלוס הגר

אונקלוס בר קלוניקוס בן אחותו של טיטוס, היה רוצה להתגייר, וקודם שעשה כן, העלה באוב שלושה רשעים

¹ הוספות

¹ לא נעשה טרפה בכך, דדרך חוטמו נכנס, ולא ניקב הקרום. ועוד יש חילוק בין טריפות דאדם לבהמה, כדפרישית בפרק קמא דערובין. [תוס'].
- רכג -

כדין מלעיג על דברי חכמים.

ואמרו חכמים, בא וראה מה בין פושעי ישראל לנביאי אומות העולם עובדי עבודה זרה, שפושעי ישראל אמרו לדרוש טובתם, ובלעם אף שהיה נביא, הרשיע לומר לא תדרוש שלומם.

כמה גדולה כוחה של בושא

אמר רבי אלעזר, בוא וראה כמה גדולה כחה של בושא, שהרי סייע הקדוש ברוך הוא את בר קמצא, והחריב את ביתו, ושרף את היכלו.

אתרנגולא ואתרנגולתא חריב טור מלכא

בשביל תרנגול ותרנגולת חרבה מדינה גדולה שהיתה נקראת הר המלך [=טור מלכא].

שהיה מנהג בני המקום, כשהיו מוציאים חתן וכלה, היו מוציאים לפניהם תרנגול ותרנגולת, לומר פרו ורבו כתרנגולים.

יום אחד כשעשו כן, עבר שם גדוד של רומאים, ולקח מהם את התרנגול והתרנגולת, התנפלו בני המקום על הגדוד הזה, והרגום. באו ואמרו לקיסר, מרדו בך היהודים.

בא עליהם הקיסר בחילו. והיה שם בין בני הר המלך גיבור מהדרום, שהיה קופץ בפעם אחת מיל, והורג ברומאים, ולא היו יכולים לו. נטל הקיסר את כתרו, והניחו על הארץ, והתפלל, ריבון העולם

כולו, אם טוב בעיניך, לא תמסור את אותו האיש [=על עצמו התכוון] ואת מלכותו ביד אדם אחד.

נתקבלה תפילתו, והכשילו פיו את אותו בן דרום, ואמר לפני הקדוש ברוך הוא, "הלא אתה אלקים זנחתנו ולא תצא אלקים בצבאותינו" (תהילים ס' י"ב), ולא אמר כדוד, שדוד היה תמה, האם זנח אותנו ה', אלא בהתרסה אמר אותו בן דרום כלפי מעלה. ולפיכך נענש, וכשנכנס לבית הכסא, בא דרקון [=נחש], ונשכו, והפיל את הכרכשת שלו, ומת.

אמר הקיסר, הואיל ונעשה לי נס בפעם הזאת, אניחם. הניחם והלך, ומאחר שהלך, החלו היהודים לשמוח, והיו עושים סעודות, ואוכלים ושותים ומדליקים נרות, עד שהיה האור גדול, והיו יכולים בני חיל רומי לראות צורה שבמטבע שלהם בריחוק מיל.

אמר הקיסר, צוחקים בי היהודים, חזר ובא עליהם, והחריבם.

ואמר רב אסי, שלוש מאות אלף שולפי חרב נכנסו להר המלך, והרגו בהם שלושה ימים ושלושה לילות, ובעוד שהיו הורגים בצד זה, לא היו יודעים מכך בני הצד האחר, ועודם באכילתם ובשמחתם.

הר המלך בתפארתה

נאמר באיכה, "בִּלְעָה ה' וְלֹא־תָמַל אֶת כָּל נְאֻת וְעֶקֶב הָרָס בְּעֶבְרָתוֹ מִבְּצָרֵי בֵּית יְהוּדָה הַגִּיעַ

טוביה, ורב הונא בר חייא, היו יושבים יחדיו, ואמרו, אם יש מי בינינו ששמע ממעשיהם של בני כפר סכניא של מצרים, אם צדיקים היו או רשעים, יאמר.

וכל אחד מהם סיפר מעשה, המלמד על כך שהיו צדיקים.

פתח אחד מהם ואמר, מעשה בארוס וארוסתו מאותה העיר, שנשבו לבין הנוכרים, והשיאום זה לזה. אמרה לו הארוסה לארוס, בבקשה ממך, אל תגע בי, שאין לי כתובה ממך. ולא נגע בה עד יום מותו. וכשמת, אמרה להם, סיפדו לזה, שפטפט [=זלזל] ביצרו והתגבר עלי, יותר מיוסף, ובשלושה דברים היה גדול מיוסף. (א) יוסף לא היה לו נסיון אלא שעה אחת וזה עמד בנסיון כל ימיו. (ב) יוסף לא היה עמה במטה אחת, וזה היה עמי במטה אחת. (ג) יוסף לא אשתו היתה, וזה עם אשתו היה והתגבר.

פתח השני ואמר, מעשה נוסף המלמד על צדקותם, שבדרך כלל היה שם שער קבוע והיו ארבעים מידות של תבואה בדינר, ופעם אחת נחסר השער מידה אחת [שנתייקרה התבואה, והיו לוקחים בדינר רק שלושים ותשע מידות של תבואה], ובדקו, ומצאו אב ובנו שבאו על נערה מאורסה ביום הכפורים, והביאום לבית דין וסקלום, וחזר השער למקומו, ללמד שלא היה בהם שום חטא אחר.

פתח השלישי ואמר, מעשה באדם אחד שנתן עיניו באשתו לגרשה, והיתה

לְאַרְץ חָלָל מִמֶּלֶכָה וְשָׂרִיקָ" (איכה ב' ב'), וכשבא רבין, אמר משמו של רבי יוחנן, שהכתוב הזה נתקיים בששים רבוא עיירות שהיו לו לינאי המלך בהר המלך, שכך אמר רב יהודה אמר רב אסי, ששים רבוא עיירות היו לו לינאי המלך בהר המלך, וכל אחת ואחת היו בה כיוצאי מצרים, חוץ משלש, שהיו בהן כפלים כיוצאי מצרים, ואלו הן, כפר ביש, כפר שיחליים, כפר דכריא [סה"כ 360,001,800,000].

כפר ביש [=כפר רע] נקרא כן משום שלא היו נותנים בית לאורחים. כפר שיחליים נקרא כן משום שהיתה פרנסתו מן שחליים. וכפר דכריא [=כפר זכרים] נקרא כן משום שהיו נשותיהן יולדות זכרים תחלה, ויולדות נקבה באחרונה, ופוסקות.

ואמר עולא, לי נראה אותו מקום ואפילו ששים ריבוא קנים אינו מחזיק, ולפיכך אמר לו צדוקי אחד לרבי חנינא, שקר אתם משקרים. השיב לו רבי חנינא ארץ ישראל נקראת ארץ צבי ככתוב "וְאֶתֶּן לְךָ אֶרֶץ חֲמֻדָּה נְחֻלַּת צָבִי" (ירמיהו ג' י"ט), על שם שהיא דומה לצבי, כשם שהצבי, אין עורו מחזיק בשרו, שמשוהפשט הוא כוץ, ואין יכולים לחזור ולכסותו בו, אף ארץ ישראל כן, בזמן שיושבים עליה היא רחבה, ובזמן שאין יושבים עליה מתכווצת.

מעשי בני כפר סכניא וסופם

רב מניומי בר חלקיה, ורב חלקיה בר

י"ט). וכשהיו נישאים, היו קוצצים את הארז והתורניתא, והיו עושים מהם חופה.

יום אחד עברה שם בת הקיסר, ונשבר דופן מרכבתה, קצצו עבדיה ארז מאותם ארזים שנשתלו שם, ועשו ממנו דופן למרכבתה. התנפלו עליהם בני המקום, והרגום. באו ואמרו לקיסר, מרדו בך היהודים. ובא עליהם להחריבם.

ונאמר "גָּדַע בְּחָרֵי אֶף כָּל קָרְו יִשְׂרָאֵל הַשֵּׁב אַחֲרֵי זֵמִינוּ מִפְּנֵי אוֹיֵב וַיִּבְעַר בְּיָעֶקֶב בָּאֵשׁ לְהַבִּיהָ אֶכְלָה סָבִיב" (איכה ב' ג'), ואמר רבי זירא אמר רבי אבהו אמר רבי יוחנן, אלו שמונים אלף קרני מלחמה, כלומר ראשי גייסות [שהם תוקעים בקרן, ומתאספים עליהם בני צבאם], שנכנסו לכרך ביתר בשעה שלכדוה, והרגו בה אנשים ונשים וטף, עד שהלך דמם ונפל לים הגדול, ולא משום שהיתה קרובה לו שהרי היתה רחוקה ממנו מיל.

ועוד שנינו, רבי אליעזר הגדול אומר, שני נחלים יש בבקעת ידים, אחד מושך אילך ואחד מושך אילך, ושיערו חכמים שני חלקים מים ואחד דם של הרוגי ביתר.

ובמתניתא תנא, שבע שנים בצרו עובדי כוכבים את כרמיהם מדמם של ישראל בלא זבל.

הרוגי נבוזראדן

אמר רבי חייא בר אבין אמר רבי יהושע בן קרחה, סח לי זקן אחד מאנשי

כתובתה מרובה, ולא היה יכול לעמוד בתשלום, מה עשה? הלך וזימן את שושביניו, והאכילם והשקם, שיכרם, והשכיבם על מיטה אחת עם האשה, והביא לובן ביצה, והטיל ביניהם, שיהיו סבורים שכבת זרע נתנו בה ונאסרה, והעמיד להן עדים, ובא לבית דין. היה שם זקן אחד מתלמידי שמאי הזקן, ובבא בן בוטא שמו, אמר להם, כך מקובלני משמאי הזקן, לובן ביצה סולד [=מתייבש ומגלד] מן האור, ושכבת זרע דוחה [=נכנס ונבלע בבגד] מן האור [ואינו מגלד], בדקו ומצאו כדבריו, והביאוהו לבית דין, והלקוהו, והגבוהו כתובתה ממנו.

אמר לו אביי לרב יוסף, ומאחר שהיו צדיקים כל כך, מדוע נענשו, וחרב אותו מקום? השיב לו רב יוסף, משום שלא היו אבלים על ירושלים, שנאמר, "שִׁמְחוּ אֶת יְרוּשָׁלַם וְגִילוּ בָּהּ כָּל אֲהֻבֶיהָ שִׂישׁוּ אֶתָּה מְשׁוֹשׁ כָּל הַמְתְּאֲבָלִים עֲלֶיהָ" (ישעיהו ס"ו י').

אשקא דריספק חריב ביתר

בשביל שקא דריספק [=דופן של מרכבת נשים] חרבה ביתר.

שהיה מנהג בני ביתר, כשהיה נולד תינוק, היו שותלים ארז, וכשהיתה נולדת תינוקת, היו שותלים תורניתא, היא מין ארז הנקרא שטה, כמו בכתוב "אֶתָּן בַּמִּדְבָּר אֶרֶז שֹׁטֶה וַיְהִי שָׁמָּה אֲשִׁים בְּעֶרְבָה בְּרוֹשׁ תִּדְהָר וַתֵּאָשׁוּר וַיְחַדּוּ" (ישעיה מ"א

ירושלים, בבקעה זו הרג נבזראדן רב טבחים מאתים ואחת עשרה רבוא [2,110,000=], ובירושלים הרג תשעים וארבע רבוא [940,000=] על אבן אחת, עד שהלך דמם ונגע בדמו של זכריה, לקיים מה שנאמר "אֵלֶּה וְכֶחֶשׁ וְרָצַח וְגָבַהּ וְנָאֵף פָּרְצוּ וְדָמִים בְּדָמִים נָגְעוּ" (הושע ד' ב').

ומדוע הרג נבזראדן כל כך הרבה נפשות? שכשהגיע לעזרה, ראה שם את דמו של זכריה בן יהוידע, שהוא מבעבע [שהרגוהו שם שרי יהודה במצות המלך יואש, על שמיחה ביואש, שעשה עצמו אלוה]. שאל נבזראדן, מה זה? אמרו לו, דם זבחים שנשפך. הביא דם זבחים להשוותו לו, וראה שאינו דומה.

גרים שיצאו מגוים מפורסמים

נעמן גר תושב היה, שלא קיבל עליו שאר מצוות, אלא עבודה זרה. נבזראדן גר צדק היה. מבני בניו של המן למדו תורה בבני ברק. מבני בניו של סיסרא למדו תינוקות בירושלים. מבני בניו של סנחריב למדו תורה ברבים, והם שמעיה ואבטליון.

אמר להם, אם תאמרו לי, מוטב, ואם לאו, אסרוק בשרכם במסרקים של ברזל. אמרו לו, מה נאמר לך? נביא היה בינינו, שהיה מוכיח אותנו בדברי שמים, קמנו עליו והרגנוהו, וכבר כמה שנים שדמו אינו נח.

אמר להם, אני אפייס אותו. הביא סנהדרי גדולה וסנהדרי קטנה והרג עליו ולא נח, הביא בחורים ובתולות, הרג עליו ולא נח, הביא תינוקות של בית רבן הרג עליו ולא נח. אמר לו, זכריה זכריה, טובים שבהם איבדתם, האם טוב לך שאאבד את כולם. כשאמר לו כך, נח דמו.

באותה שעה הרהר נבזראדן תשובה

"הַקֵּל קוֹל יַעֲקֹב וְהִדְּיָם יְדֵי עֲשׂוֹ" [א]

כשבא עשיו לפני יצחק אביו אמר יצחק, "הַקֵּל קוֹל יַעֲקֹב וְהִדְּיָם יְדֵי עֲשׂוֹ" (בראשית כ"ז כ"ב). וללשון ראשון בגמרא, דברים אלו **דברי נבואה** היו, **על פורענות** **שעתידה היתה לבוא על ישראל**.

"הַקֵּל", זה קול צווחה ובכי, כשהרג אדריינוס¹ קיסר באלכסנדריא של מצרים, ששים רבוא על ששים רבוא, כפלים כיוצאי מצרים.

באותה שעה הרהר נבזראדן תשובה

¹ והא דאמרין בהחליל, דאלכסנדרוס מוקדון הרגם והחריבה, שמוא פעמים נתיישבה. [רש"י].

וענין זה שראה חורבן בית שני, שהיה על ידי אדום, מבואר, ממה שאמר, "זֶכֶר ה' לְבָנֵי אֲדוֹם אֶת יוֹם יְרוּשָׁלַם הָאֲמָרִים עָרוּ עָרוּ עַד הִסּוֹד בָּהּ" (תהילים קל"ז ז).

"מִבְּשֹׁן אֲשִׁיב אֲשִׁיב מִמְּצֻלוֹת יָם"

אמר רב יהודה אמר שמואל, או רבי אמי, או שדבר זה נשנה במתניתא, מעשה בארבע מאות ילדים וילדות שנשבו לקלון [=ילדים למשכב זכור וילדות לפלגשים]. הרגישו בעצמם למה הם מתבקשים, והחלו להסתפק, אם אנו טובעים בים, כלומר אם אנו משליכים עצמנו לים להינצל מכך, באים אנו לחיי העולם הבא?

דרש להן הגדול שבהם, נאמר, "אָמַר ה' מִבְּשֹׁן אֲשִׁיב אֲשִׁיב מִמְּצֻלוֹת יָם" (תהילים ס"ח כ"ג) "מִבְּשֹׁן אֲשִׁיב", מבין שיני אריה. "אֲשִׁיב מִמְּצֻלוֹת יָם", אלו שטובעים בים.

כיון ששמעו ילדות כך, קפצו כולן, ונפלו לתוך הים¹. נשאו ילדים קל וחומר בעצמם, ואמרו, מה הללו, שדרכן לכך כלומר לתשמיש ואין קלון מרובה כשלנו, כך, אנו שאין דרכנו לכך, על אחת כמה וכמה, אף הם קפצו לתוך הים. ועליהם הכתוב אומר "כִּי עָלֶיךָ הִרְגָנוּ כָּל הַיּוֹם נִחְשָׁבְנוּ כְּצֶאֱן טִבְחָהּ" (תהילים מ"ד כ"ג).

"קוֹל יַעֲקֹב", זה קול צווחה ובכי, כשהרג אספסיינוס קיסר בכרך ביתר ארבע מאות רבוא [=4,000,000]. וי"א ארבעת אלפים רבוא [=40,000,000].

"וְהִיָּדִים יָדֵי עֶשָׂו", זו מלכות הרשעה, שהחריבה את בתינו, ושרפה את היכלנו, והגליתנו מארצנו.

"הַקֵּל קוֹל יַעֲקֹב וְהִיָּדִים יָדֵי עֶשָׂו" [ב]

לשון שני בגמרא הכתוב "הַקֵּל קוֹל יַעֲקֹב" מלמד שאין לך תפלה שמועלת, שאין בה מזרעו של יעקב. והכתוב "וְהִיָּדִים יָדֵי עֶשָׂו" מלמד, שאין לך מלחמה שנוצחת, שאין בה מזרעו של עשו.

הראהו הקדוש ברוך הוא

לדוד חורבן בית ראשון ושני

אמר רב יהודה אמר רב, מספר תהילים שכתב דוד המלך, ונזכרו בו חרבן בית ראשון וחרבן בית שני, למדנו, שאף שהיה דוד קודם לכך שנים הרבה, הראהו הקדוש ברוך הוא לדוד חורבן בית ראשון וחרבן בית שני.

ענין זה שראה חורבן בית ראשון, שאחריו יצאו לגלות בבל, מבואר, ממה שאמר, "עַל נְהֹרוֹת בָּבֶל שָׁם יִשְׁבְּנוּ גַם בְּכִינוּ בְּזָכְרֵנוּ אֶת צִיּוֹן" (תהילים קל"ז א').

הוספות

¹ והא דאמר במסכת עבודה זרה, מוטב שיטלנה מי שנתנה, ואל יחבל בעצמו. (א) הכא יראים היו מיסורין, כדאמרינן, אלמלי נגדו לחנניה מישאל ועזריה, פלחו לצלמא. (ב) ועוד דעל כרחך היו מענין אותן, ולא היו הורגים אותן. [תוס'].
- רכח -

אשה ושבעה בניה

הַאֲרֵץ מִתַּחַת אֵין עוֹד" (דברים ד' ל"ט).

הוציאוהו והרגוהו.

הביאו את השביעי לפני הקיסר, ואמרו לו, עבוד לעבודה כוכבים. אמר להם, כתוב בתורה, "אֵת ה' הָאֱמִירָה" [=יחדות] היום להיות לך לאלקים וללכת בדרךיו ולשמר חֻקיו וּמִצְוֹתָיו וּמִשְׁפָּטָיו וּלְשֹׁמֵעַ בְּקוֹלוֹ. וְה' הָאֱמִירָה הַיּוֹם להיות לוֹ לַעֲמֹל סָגֵל פֶּאֶשֶׁר דָּבָר לָךְ וּלְשֹׁמֵר כָּל מִצְוֹתָיו" (דברים כ"ו י"י), כבר נשבענו להקדוש ברוך הוא, שאין אנו מעבירין אותו באל אחר, ואף הוא נשבע לנו, שאין מעביר אותו באומה אחרת. אמר לו קיסר, אשליך לך חותמי [שצורתי טבועה בו], והתכופך והרס אותה [כדי שתהיה נראה משתחוה לה], ובכך יאמרו, קיבל עליו שילטון המלך. אמר לו אותו הבן, חבל עלך קיסר, חבל עלך קיסר, על כבוד עצמך כך, על כבוד הקדוש ברוך הוא על אחת כמה וכמה.

הוציאוהו להרגו, אמרה להם אמו, תנוהו לי, ואנשקנו מעט. ואמרה לו, בני, לכו ואמרו לאברהם אביכם, אתה עקדת מזבח אחד, ואני עקדתי שבעה מזבחות. ואף היא עלתה לגג, ונפלה ומתה, יצתה בת קול ואמרה, "מושיבי עֶקְרֵת הַבַּיִת אִם הַבָּנִים שְׂמִיחָה תִּלְוֶינָה" (תהלים קי"ג ט').

"כִּי עָלִיד הָרָגְנוּ כָּל הַיּוֹם"

לעיל הובאו שני דברים, שעליהם נאמר הכתוב, "כִּי עָלִיד הָרָגְנוּ כָּל הַיּוֹם". (א) ילדות וילדים שטבעו בים, שלא להיות נשבים לקלון. (ב) אשה ושבעה בניה,

רב יהודה אמר, שהכתוב "כִּי עָלִיד הָרָגְנוּ כָּל הַיּוֹם", נאמר על אשה ושבעה בניה, שמסרו נפשם על קידוש ה'.

הביאו את הראשון לפני הקיסר ואמרו לו עבוד לעבודה כוכבים. אמר להם, כתוב בתורה, "אֲנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים לֹא יִהְיֶה לָּךְ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל פְּנֵי" (שמות כ' ב'). הוציאוהו והרגוהו.

והביאו את השני לפני הקיסר, ואמרו לו, עבוד לעבודה כוכבים. אמר להם, כתוב בתורה, "לֹא יִהְיֶה לָּךְ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל פְּנֵי" (שמות כ' ב'). הוציאוהו והרגוהו.

הביאו את השלישי לפני הקיסר, ואמרו לו, עבוד לעבודה כוכבים. אמר להם, כתוב בתורה, "זִבְחַ לְאֱלֹהִים יִחְרַם בְּלִתִּי לְהִי לְבָדוֹ" (שמות כ"ב י"ט). הוציאוהו והרגוהו.

הביאו את הרביעי לפני הקיסר, ואמרו לו, עבוד לעבודה כוכבים. אמר להם, כתוב בתורה, "כִּי לֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לְאֵל אֲחֵר כִּי ה' קָנָא שְׁמוֹ אֵל קָנָא הוּא" (שמות ל"ד י"ד). הוציאוהו והרגוהו.

הביאו את החמישי לפני הקיסר, ואמרו לו, עבוד לעבודה כוכבים. אמר להם, כתוב בתורה, "שְׁמַע יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד" (דברים ו' ד'). הוציאוהו והרגוהו.

הביאו את הששי לפני הקיסר, ואמרו לו, עבוד לעבודה כוכבים. אמר להם, כתוב בתורה, "וַיִּדְעַת הַיּוֹם וְהַשַּׁבָּת אֵל לְבָבָךְ כִּי ה' הוּא הָאֱלֹקִים בְּשֵׁמִים מִמַּעַל וְעַל

שמסרו נפשם שלא לעבוד עבודה זרה.

ולהלן הובאו עוד שלושה דברים, שעליהם נאמר הכתוב הזה.

ג. רבי יהושע בן לוי אמר, זו **מילה** שניתנה בשמיני, ופעמים התינוק נהרג על ידה.

ד. רבי שמעון בן לקיש אמר, אלו **תלמידי חכמים, שמראים הלכות שחיטה בעצמם**, ובאים בכך לידי סכנה, וכמאמר רבא, כל דבר רשאי אדם להראות על עצמו, חוץ משחיטה, שמא בטעות יתחב הסכין בגרונו, וחוץ מדבר אחר, כלומר צרעת ומראות נגעים, שכשמראה בעצמו, מסתכן שיבואו עליו.

ה. רב נחמן בר יצחק אמר, אלו **תלמידי חכמים, שממיתים עצמם על דברי תורה**, וכמאמר רבי שמעון בן לקיש, אין דברי תורה מתקיימים אלא במי שממית עצמו עליהם, שנאמר "זאת התורה אדם כי ימות בְּאֵהָלָהּ כֹּל הַיּוֹם אֶל הָאֵהָלָה וְכָל אֲשֶׁר בְּאֵהָלָה יִטָּמָא שְׂעָתָה יָמִים" (במדבר י"ט י"ד).

דף נח

ארבעים סאה קצוצי תפילין¹ נמצאו בראשי הרוגי ביתר.

רבי ינאי ברבי ישמעאל אמר, שלש קופות של ארבעים ארבעים סאה. במתניתא תנא, ארבעים קופות של שלש שלש סאים. ולדברי שניהם היו שם מאה עשרים סאים.

ולא נחלקו רבי יוחנן שאמר ארבעים סאים, עם האומרים מאה ועשרים סאים. שרבי יוחנן דיבר **בתפילין של יד**, שהן קטנות, שיש בהן בית אחד, ומהם נמצאו **ארבעים סאה**. והאומרים **מאה ועשרים סאה**, דברו **בתפילין של ראש**, שהם גדולים יותר, שיש ארבעה בתים בכל אחד².

כמות מוחות שנמצאו על אבן אחת

אמר רבי אסי, ארבעה קבין מוח נמצאו על אבן אחת, [בחורבן ראשון]. ועולא אמר, תשעת קבין.

ואמר רב כהנא או שילא בר מרי, שענין זה מבואר בכתוב, "בַּת בְּבֶל הִשְׁדִּיחָה אֲשָׁרִי שִׁישָׁלָם לָךְ אֶת גְּמוּלָךְ שְׂגֻמָּתְךָ לָנוּ. אֲשָׁרִי שִׁיאֲחִזוּ וְנָפַץ אֶת עֲלָלְךָ אֶל הַסָּלַע" (תהילים קל"ז ח'-ט').

קצוצי תפילין שנמצאו בראש הרוגי ביתר

אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן, "בְּנֵי צִיּוֹן הִיקָרִים הַמְּסֻלָּאִים בְּפֹז"

הוספות

¹ דפוסי תפילין חוץ מן הרצועה קרוי קציצה, כדאמרין במסכת סוכה, אוהו ברצועה, ואינו אוהו בקציצה. [רש"י].
² והו"ו ג' זימני מ' סאה. ואם תאמר ד'. לא היא, שביט אחד של זרוע גדול מאחד מבתי הראש, לפי שכאן כל ארבע פרשיות בבית אחד, ובשל ראש פרשה אחת בבית אחד, ומכל מקום דפוס של ראש, מתוך שצריך לחלק הבתים, ולהיות ריוח ביניהן, וקבועין על מושב אחד, הוצרך המושב להיות רחב, והווי על אחד שלשה שבזרוע. [רש"י].

"עֵינֵי עוֹלָלָה לְנַפְשִׁי מְכַל בְּנוֹת עִירִי"

נאמר באיכה, "עֵינֵי עוֹלָלָה לְנַפְשִׁי מְכַל בְּנוֹת עִירִי" (איכה ג' נ"א). ואמר רב יהודה אמר שמואל משום רבן שמעון בן גמליאל, שהכוונה **לארבע מאות בתי כנסיות שהיו בכרך ביתר, ובכל אחת ואחת היו בה ארבע מאות מלמדי תינוקות** [=סה"כ 160,000 מלמדי תינוקות], וכל אחד ואחד היו לפניו **ארבע מאות תינוקות של בית רבן** [=סה"כ 64,000,000 תינוקות], וכשהיה אויב נכנס לשם, היו דוקרים אותם בחוטריהם. וכשגבר אויב ולכדום, כרכום בספריהם, והציתום באש.

רבי יהושע פודה את ישמעאל בן אלישע

מעשה ברבי יהושע בן חנניה, שהלך לכרך גדול שברומי, אמרו לו, תינוק אחד יש בבית האסורים, יפה עינים וטוב רואי, וקווצותיו סדורות לו תלתלים.

הלך ועמד על פתח בית האסורים, אמר "מִי נֶתַן לְמַשְׁפָּהּ¹ יַעֲקֹב וְיִשְׂרָאֵל לְבָזִים הָלֹא ה' זֶה חָטְאוּ לוֹ וְלֹא אָבוּ בְּדַרְכָּיו הָלוֹךְ וְלֹא שָׁמְעוּ בְּתוֹרָתוֹ" (ישעיהו מ"ב כ"ד). ענה אותו תינוק ואמר את המשך הכתוב, "הָלֹא ה' זֶה חָטְאוּ לוֹ וְלֹא אָבוּ בְּדַרְכָּיו הָלוֹךְ וְלֹא שָׁמְעוּ בְּתוֹרָתוֹ".

אמר רבי יהושע, מובטחני בו שמורה הוראה בישראל, העבודה, [כלומר נשבע אני], שאיני זו מכאן עד שאפדנו בכל

הַמַּסְלָאִים בְּפֶז אֵיכָה נִחְשְׁבוּ לְנִבְלֵי חֶרֶשׁ מַעֲשֶׂה יְדֵי יוֹצֵר" (איכה ד' ב'). ואין הכוונה לכך שהיו משופעים בזהב הרבה, עד שהיו מחופים בו, שהרי כך אמרו בבית מדרשו של רבי שילא, שני משקלות סלעי זהב ירדו לעולם, אחד ברומי ואחד בכל העולם, ואם כן לא היו בני ירושלים בריבוי זהב כל כך. אלא כוונת הכתוב היא, שהיו בני ירושלים יפים כל כך, עד שהיו מגנים את הפז ביופיים, כלומר זהב לא היה יפה אצלם.

ומתחילה, כשהיו חשובי רומי רוצים שיהיו להם וולדות נאים, היו אווזים ומביטים בצורות נאות שבחותמיהם בשעת תשמיש, כדי שתתעברנה נשותיהן צורות נאות, ומשחרב הבית, ובאו בני ישראל לידם, היו מביאים אותם, וקושרים אותם לכרעי המטה, ומשמשים כנגדם.

ואחד מבני ישראל שהגיע לידי כך שאל את חבריו, דבר זה, היכן כתוב הוא בתורה? והשיב לו חבריו, "גַּם כָּל חָלִי וְכָל מִכָּה אֲשֶׁר לֹא כְּתוּב בְּסֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֹּאת יַעֲלֶם ה' עֲלֶיךָ עַד הַשְּׁמָדָךְ" (דברים כ"ח ס"א).

שאל אותו, כמה רחוק פסוק זה מפסוק מסוים שהגעתי אליו אני בלימודי? והשיב לו, מעט, דף ומחצה. אמר לו, אם הייתי מגיע לשם, לא הייתי צריך לך, שהייתי יודע זאת בעצמי.

הוספות

¹ "למשושה" כתיב.

וצפנת בת פניאל שמה, צפנת על שם שהכל צופים ביופיה, בת פניאל, על שם שהיתה בתו של כהן גדול, ששימש לפני ולפנים, ונתעלל בה שבאי כל הלילה, למחר הלבישה שבעה חלוקים, והוציאה למוכרה.

בא אדם אחד שהיה מכוער ביותר, אמר לו, הראני את יופיה. אמר לו, ריקא, אם אתה רוצה ליקח, קח, שאין כיופיה בכל העולם כולו. אמר לו, אף על פי כן.

הפשיטה ששת חלוקים, ושביעי קרעתה, ונתפלשה באפר, אמרה לפניו, רבונו של עולם, אם עלינו לא חסת, על קדושת שמך הגבור למה לא תחוס.

ועליה קונן ירמיה, "בַּת עֲמִי חֲגִרִי שֶׁקָּהָתְפִלְשִׁי בְּאַפָּר אֶבֶל יָחִיד עָשִׂי לָךְ מִסָּפֶד תִּמְרוּרִים כִּי פֶתָאם יָבֹא הַשֹּׁדֵד עָלֵינוּ" (ירמיהו ו' כ"ו), לא נאמר "יבוא עליך", אלא "עָלֵינוּ", כביכול עלי ועליך בא שודד.

על מה נתחתם גזר דין

נאמר "וְחִמְדוּ שְׂדוֹת וְנָזְלוּ וּבְתִים וְנִשְׁאוּ וְעִשְׂקוּ גֵבֶר וּבֵיתוֹ וְאִישׁ וְנַחֲלָתוֹ" (מכה ב' ב'). ואמר רב יהודה אמר רב, ענין זה נתקיים במעשה הבא.

אדם אחד שהיה שוליא של גר, נתן עיניו באשת רבו שלמדו נגרות. פעם אחת

ממון שפוסקים עליו¹. אמרו, לא זו משם, עד שפדאו בממון הרבה, ולא היו ימים מועטים עד שהורה הוראה בישראל. והוא היה רבי ישמעאל בן אלישע.

מעשה בבנו ובבתו של

רבי ישמעאל בן אלישע

אמר רב יהודה אמר רב, מעשה בבנו ובבתו של רבי ישמעאל בן אלישע, שנשבו לשני אדונים. לימים נזדווגו שני האדונים במקום אחד, זה אומר יש לי עבד שאין כיופיו בכל העולם. וזה אומר יש לי שפחה שאין בכל העולם כולו כיופיה. אמרו, בוא ונשיאם זה לזה, ונחלק בוולדות. הכניסום לחדר, זה ישב בקרן זוית זה, וזו ישבה בקרן זוית זה. זה אומר, אני כהן בן כהנים גדולים, אשא שפחה? וזאת אומרת, אני כהנת בת כהנים גדולים, אנשא לעבד? ובכו כל הלילה, כיון שעלה עמוד השחר, הכירו זה את זה, ונפלו זה על זה, וגעו בבכיה, עד שיצאה נשמתם. ועליהם קונן ירמיה "עַל אֵלֶּה אֲנִי בּוֹכֶיָה עֵינֵי עֵינֵי יִרְדָּה מַיִם כִּי רָחַק מִמֶּנִּי מִנְּחָם מְשִׁיב גִּפְשֵׁי הָיוּ בְּנֵי שׁוֹמְמִים כִּי גֵבֶר אֲזִיב" (איכה א' ט"ז).

מעשה בצפנת בת פניאל

אמר ריש לקיש, מעשה באשה אחת,

¹ הוספות

¹ כי איכא סכנת נפשות, פודין שבויין יותר על כדי דמיהן, כדאמרינן בפרק השולח גבי מוכר עצמו ואת בניו לעובדי כוכבים, כל שכן הכא, דאיכא קטלא. אי נמי משום דמופלג בחכמה היה. [תוס']

בפולמוס של טיטוס, שכל שלא יהרוג ישראלי יומת, וכן בזמן גזרה שניה שגזרו שכל ההורג ישראלי יטול¹ ארבע זוזים.

אם נתן ישראל שדה לנוכרי כדי שלא יהרגנו, נקנית השדה לנוכרי לגמרי, כי הקנה לו הישראל בלב שלם, וכלל בידיו, שהנותן דבר להציל נפשו, אותו דבר קניו [=תליוהו וזבין וזבינה זבינן].

ומאחר שהשדה קנויה לנוכרי, **אם לאחר מכן הנוכרי מכרה לישראל אחר, אין הראשון מוציא אותה מהאחרון**, אלא של אחרון היא.

וזהו ששנינו, "לא היה סיקריקון ביהודה בהרוגי מלחמה", כלומר בשעת גזרה ראשונה, לא היה נוהג דין סיקריקון, שהקרקע נחשבת גזולה, ואינה של הנוכרי, אלא שלו היא, ובידו למוכרה למי שירצה.

ב. בזמן שאין דם ישראל הפקר, כגון בזמן גזרה אחרונה שגזרו בפולמוס של טיטוס, שכל ההורג ישראלי יהרג.

אם נתן ישראל קרקע לנוכרי כדי שלא יהרגנו, **מעיקר הדין אין הקרקע קנויה לגוי כלל**, כי לא התכוון הישראל להקנותה לו, אלא לדחותו עד שיתבענו בדין, ויוציא אותה ממנו.

ומאחר שאין השדה קנויה לנוכרי אלא לישראל, **אם קנה אותה ישראל אחר מהנוכרי**, הניח מעותיו על קרן הצבי, ולא קנה כלום, אלא מחזירה לראשון

הוצרך רבו ללות, אמר לו התלמיד, שגר אשתך אצלי, ואלוונה. שיגר אשתו אצלו, שהה עמה שלשה ימים. קדם הרב ובא אצלו, ואמר לו, אשתי ששיגרת ליך, היכן היא? אמר לו, אני פטרתיה לאלתר, ושמעתי שהתינוקות נתעללו בה בדרך.

אמר לו, מה אעשה? אמר לו, אם אתה שומע לעצתי, גרשה. אמר לו, כתובתה מרובה. אמר לו, אני אלווד, ותן לה כתובתה.

עמד זה וגרשה, הלך הוא ונשאה. כיון שהגיע זמנו, ולא היה לו לפרעו, אמר לו, בא ועשה עמי בחובך.

והיו הם יושבים ואוכלים ושותים, והוא היה עומד ומשקה עליהם, והיו דמעות נושרות מעיניו, ונופלות בכוסיהם. ועל אותה שעה נתחתם גזר דין.

ויש אומרים, שגזר דין נתחתם על שתי פתילות בנר אחד, כלומר על עוון אשת איש.

דין סיקריקון

סיקריקון הוא נוכרי רוצח, שנותן לו ישראל קרקע, כדי שלא יהרגנו. ויש כמה חילוקי דינים, בין העיתים והזמנים, האם נקנית הקרקע לסיקריקון בנתינה הזו.

א. בזמן שהיה דם ישראל הפקר, כגון בזמן גזרה ראשונה שגזרו על ישראל

הוספות

¹ וי"ג "ישלם".

העליונה, אם רצו גובים ממון, ואם רצו נוטלים מהקרקע, כפי מה שמגיע להם.

ורבי הוסיף ותקן, שאם שהתה הקרקע שנים עשר חודש בפני הסיקריקון, ולא בא הישראל להוציא ממנו בדיון, מעתה **אם קנה ישראל שני את הקרקע מהנוכרי, לא יוכל הראשון להוציא ממנו את הקרקע**, אפילו אם ירצה לשלם לו, מה שהוא שילם לגוי, אבל השני יתן לראשון מה שהרוויח בקניית הקרקע.

ג. יש אופנים, שבהם מעיקר הדין הקרקע קנויה לאחרון שקנה מהנוכרי, אף על פי שכשנטלה הנוכרי מישראל ראשון, לא היה אותו ישראל בסכנת נפשות.

(א) אם קודם שקנה אותה האחרון מהסיקריקון, קנה אותה מהבעלים הראשונים, שאז אין את הסברות הנ"ל, שלא התכוון הראשון למכור לו.

(ב) לדעת רב, אם מכר לו הראשון את הקרקע בשטר, קנה את השדה ממנו, אפילו אם היה הדבר אחר שקנה מהסיקריקון.

יש מפרשים דווקא כשכתב לו שטר בפני עצמו, אבל אם הוסיף לו בתוך השטר שכתב לו הסיקריקון, לא קנה.

ויש מפרשים דווקא כשכתב לו, שהוא מוכר לו, אבל אם כתב לו, שהוא מסכים למכירה, שמכר לו הסיקריקון, לא קנה.

ויש מפרשים שבכל אופן קנה, אלא אם כן כתב בשטר בפירוש, שאינו מקבל עליו

בחנם, ואפילו אם מכר לו הראשון, אחרי שמכר לו הנוכרי, לא חל הקניין, כי לא עשה זאת אלא מיראת הגוי, ולא בכוונה להקנות לו.

או שכוונתו היתה, שירצה השני לקנותה מהנוכרי, כי ידע, שממנו יוכל להוציא את הקרקע בדיון, יותר בקלות, ולא התכוון שבאמת תהיה של השני.

ומכל מקום אף שמעיקר הדין לא קנה השני [=וכן דעת משנה ראשונה], לאחר זמן **תקנו חכמים** [=בית דין של אחריהם], **שלא יפסיד שני מה ששילם**. ולפיכך אם ירצה הראשון להוציא ממנו את הקרקע, ישלם לו כפי מה שעלתה לו הקרקע.

ואם אין לראשון לשלם לו, יתן השני לראשון, כפי מה שהרוויח בקניית הקרקע, שהרי הסיקריקון מוכר בזול את הקרקעות שגזול, מכיוון שבאו לו בלא טורח, ורווח זה אין לשני להרוויח, אלא יתן לראשון את ההפרש בין המחיר האמיתי למחיר ששילם לנוכרי.

לדעת רב הנוכרי מוזיל חמישית משווי הקרקע, ומוכר שווה מנה בשמונים זוז, לפיכך ישלם לראשון עשרים, שהם רביע ממה ששילם לגוי.

ולדעת שמואל הנוכרי מוזיל רביע משווי הקרקע, ומוכר שווה מנה בשבעים וחמישה זוז, לפיכך ישלם לראשון עשרים וחמישה, שהם רביע משווי הקרקע.

ובתשלום זה יד הבעלים הראשונים על

דף נט

אחריות על המכירה הזו.

איזה דיין אומר את דעתו תחילה

לפי המבואר במסכת סנהדרין, כשהדיינים אומרים את הפסק שלהם **בדיני ממנות וטהרות, גדול הדיינים אומר את דעתו תחילה** משום כבודו. אבל **בדיני נפשות** אין מתחילים ממנו, כי בדינים אלו אסור לקטן לחלוק על הגדול, ואם יחייב הגדול תחילה, לא יוכל הקטן לזכות, לפיכך **מתחילים מהקטן**.

ובסוגיתנו מבואר, שבבית דינו של רבי היו מתחילים תמיד מרב שהיה הבינוני. ויש מפרשים שהיה הקטן.

רש"י מפרש, שרבי חולק על המבואר בסנהדרין, וסובר שבכל הדינים אסור לקטן לחלוק על הגדול, ולכן יש לשמוע את דעתו של הקטן, קודם שידע את דעתו של הגדול.

ותוס' מפרשים, שרבי אינו חולק על המבואר בסנהדרין, ומה שעשה כן, מחמת ענותנותו היה, שלא החשיב את עצמו גדול, שיצטרכו לשמוע את דעתו תחילה.

תורה וגדולה במקום אחד

אמר רבה בריה דרבא או רבי הילל בריה דרבי וולס, **מימות משה ועד רבי, לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד**, כלומר בכל הדורות הללו לא היה אחד שהיתה

(ג) לדעת שמואל, לא בכל מכירה בשטר מהראשון קנה שני את הקרקע, אלא רק כשהיתה המכירה באחריות, כלומר שכתב לו בפירוש, שהוא מקבל עליו אחריות, אם יטרפו ממנו את הקרקע מחמתו, אז קנה אותה האחרון, אף אם עשה זאת אחרי שקנה מהסיקריקון.

(ד) כשהתה הקרקע ביד האחרון שלוש שנים, ומת או מכרה לאחר, טוענים ליורש וללוקח, שאב או המוכר קנו מהראשון, ואין מוציאים אותה מיד המחזיק בה.

דין אנפרות

נוכרי שאינו רוצח, הגוזל קרקע מישראל, או שגבאה בכח בחובו, אפילו שהתה בידו כמה שנים, אין לומר שהתייאש ממנה הישראל, ולכן אם קנה אותה ישראל אחר מהנוכרי, הראשון מוציא אותה ממנו בחינם, כי לעולם בכוונת הראשון לתבוע את הנוכרי לדין, ואף שעדיין לא עשה זאת, יש לתלות שלא היתה לו שעת הכושר לכך.

אולם אם יש במקום שלטון, שיש אפשרות לקבול בפניו, כמו שהיה בבבל, ולא עשה זאת הישראל הראשון, הדבר מוכיח שמחל לגוי על הקרקע, ולא יוכל להוציא אותה מהישראל השני, שלקח אותה ממנו.

כן כל ימי גדולת דוד, מה שאין כן אצל משה ורבי, שכל ימי גדולתו, היתה תורה וגדולה במקום אחד.

וכן בזמן מלכות שלמה אף שהיה שלמה גדול בתורה, היה שמעי בן גירא גדול גם כן בתורה.

ואמנם לאחר שהרג שלמה את שמעי, לא היה גדול בתורה כמו שלמה, ונמצא שהיתה תורתו וגדולתו במקום אחד. מכל מקום לא היה הדבר כן כל ימי גדולת שלמה, מה שאין כן אצל משה ורבי, שכל ימי גדולתו, היתה תורה וגדולה במקום אחד.

וכן בזמן מלכות חזקיה, אף שהיה חזקיה גדול בתורה, היה שבנא הסופר גדול גם כן בתורה³.

ואמנם לאחר שנהרג שבנא על ידי סנחריב, לא היה גדול בתורה כמו חזקיה, ונמצא שהיתה תורתו וגדולתו במקום אחד. מכל מקום לא היה הדבר כן כל ימי גדולת חזקיה, מה שאין כן אצל משה ורבי, שכל ימי גדולתו, היתה תורה וגדולה במקום אחד.

ובזמן עזרא, אף שהיה עזרא גדול בתורה, נחמיה בן חכליה היה גדול בתורה כמותו.

ואמר רב אחא בריה דרבא, אף אני אומר, **מימות רבי ועד רב אשי, לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד.**

אצלו תורתו וגדולתו של ישראל, שאין בישראל גדול בתורה ובעושר כמותו.

ובזמן גדולת יהושע, אף שהיה יהושע גדול גם בתורה, אלעזר היה גדול בתורה כמותו.

ולאחר מות יהושע, בזמן גדולת אלעזר, אף שהיה אלעזר גדול גם בתורה, היה פנחס גדול בתורה כמותו.

ולאחר מות אלעזר, בזמן גדולת פנחס, אף שהיה פנחס גדול גם בתורה, היו שאר זקנים גדולים בתורה כמותו.

ובזמן מלכות שאול, אף שהיה שאול גדול בתורה¹, היה שמואל גדול גם כן בתורה.

ואמנם בסוף ימי שאול לאחר שכבר מת שמואל לא היה גדול בתורה כמו שאול, ונמצא שהיתה תורתו וגדולתו במקום אחד. מכל מקום לא היה הדבר כן כל ימי גדולת שאול, מה שאין כן אצל משה ורבי, שכל ימי גדולתו היתה תורה וגדולה במקום אחד.

וכן בזמן מלכות דוד אף שהיה דוד גדול בתורה, היה עירא היאירי גדול גם כן בתורה².

ואמנם בסוף ימי דוד, לאחר שכבר מת עירא היאירי, לא היה גדול בתורה כמו דוד, ונמצא שהיתה תורתו וגדולתו במקום אחד. מכל מקום לא היה הדבר

הוספות

¹ גדול בתורה היה, אלא שלא לימד לאחרים, כדאמרין בעירובין, שאול לא גלי מסכתא, להכי כתיב ביה "בכל אשר יפנה ירשע". [רש"י].

² גדול בתורה היה, כדאמרין במועד קטן, דהוה מתני להו לרבנן על גבי כרים וכסתות. [רש"י].

³ גדול בתורה היה, כדאמרין בסנהדרין, שבנא הוה דריש בתליסר ריביותא, וחזקיה בחד סרי ריביותא. [רש"י].

שאין הקנין מועיל לחרש אלא ברמיזה.
וללשון שני אמר רב נחמן, שכשם שנחלקו חכמים לענין קנין מטלטלין, אם מועילה לו קפיצה, כך נחלקו לענין קידושין וגירושין, **ודעת בן בתירא שגם הקפיצה מועילה.**

קנייני הקטן

מהתורה אין קניין הקטן כלום, אבל חכמים תקנו, שיוכל לקנות ולמכור **מטלטלים משעה שנעשה חריף בהבנת מקח וממכר**, [יש מקדימים משש שנים, ויש מאחרים לעשר שנים], והטעם שתקנו שיועיל קניינו, **כדי שיוכל לקיים ולהחיות את עצמו.**

וכשם שאצל הגדול, אם היה טעות עד ששית, הקנין חל, ומחזירים האונאה, ואם היתה טעות יותר מששית, המקח בטל, כך הדין בקנין של קטן.

ולענין מתנה שנתן הקטן, דעת רב יימר שמאחר שאין בה תועלת לקיומו, לא תקנו חכמים שתועיל, ולא זכה בה המקבל.

אבל ההלכה כדעת מר בר רב אשי שמועילה מתנתו, כי יש בה תועלת לקיומו, שאינו נותן מתנה, אלא למי שעשה לו טובה, ודומה היא לתשלום על הטובה, ואם לא יוכל לתת מתנות, לא יעשו עמו טובות, ולכן מתנתו מתנה, בין במתנת בריא, בין במתנת שכיב מרע, בין מתנה קטנה, בין מתנה גדולה.

ואף שבזמן רב אשי היה גם הנשיא הונא בר נתן, והיתה אצלו תורה וגדולה, מכל מקום היה הונא בר נתן כפוף לרב אשי, ולכן נחשב רב אשי כבעל הגדולה.

לסיכום: שלושה זכו, שכל ימי שררתם היתה אצלם תורה וגדולה, באופן שלא היה בישראל גדול בתורה ובעושר כמותם. (א) **משה**. (ב) **רבי יהודה הנשיא**. (ג) **רב אשי**. וארבעה זכו לכך רק בחלק מימי שררתם. (א) **שאול**. (ב) **דוד**. (ג) **שלמה**. (ד) **חזקיה**.

קנייני החרש

החרש שאינו מדבר ואינו שומע נחשב כמי שאין בו דעת ואין קניינו כלום. אולם חכמים תקנו, שאם נוכל להבין ממנו מה שהוא מתכוון כפי שיתבאר בעזה"י בסמוך, יש לו קנין במטלטלין, לקנות ולמכור, וכמו כן יש לו קנין לקדש אשה ולגרשה.

לענין מטלטלין, מבואר במשנתנו, שנחלקו חכמים באיזה אופן חל הקניין של החרש. לדעת תנא קמא, הקניין מועיל רק על ידי רמיזה בידים ובראש, שרומזים לו בידים ובראש ומתרצה, או שהוא רומז בידיו ובראשו כוונתו. ולדעת בן בתירא, הקניין מועיל גם על ידי קפיצה, שמעקם שפתיו להראות רצונו, אף שאינו סימן ניכר כרמיזה.

ולענין קידושין וגירושין. ללשון ראשון בגמרא אמר רב נחמן, שהכל מודים,

מלתחה

ב. מערבין בבית ישן.

באותו מעשה, שנפרע יהוא מעובדי הבעל, נאמר, "וַיֹּאמֶר לְאַשָׁר עַל הַמִּלְחָמָה הוֹצֵא לְבוּשׁ לְכָל עַבְדֵי הַבַּעַל וַיֵּצֵא לָהֶם הַמִּלְבּוּשׁ" (מלכים ב' י" כ"ב).

ואמר רבי אבא בר יעקב אמר רבי יוחנן, ש"המִלְחָמָה" האמורה כאן, היא דבר הנמלל ונמתח, כלומר בגדי פשתן¹, וכוונת הכתוב, שאמר לממונה על בגדי הפשתן לתת בגד פשתן לכל עובדי הבעל.

מיני בגדי פשתן

כשבא רב דימי אמר משמו של רבי יוחנן, שבונים בן נוניים שיגר לרבי ארבעה מינים של בגדי פשתן (א) סבני (ב) וחומס (ג) סלסלה (ד) ומלמלא, והם ארבעה מינים של בגדי פשתן.

וביארנו, בכל אחד מהבגדים הללו, כמה יהיו קטנים אחר שיקפלו. סבני וחומס יהיו קטנים כאגוז וחצי אגוז, וסלסלה ומלמלא יהיו קטנים כפיסתקא [=בלוט שאוכלים חזירים] וכחצי פיסתקא.

והמלמלא קרויה כן, משום שהיא דבר הנמלל ונמתח.

דברים שתקנו מפני דרכי שלום בפרק זה

א. כהן קורא ראשון ולוי שני וישראל שלישי.

- ג. בור שהוא קרוב לאמה מתמלא ראשון.
- ד. מצודות חיה ועופות ודגים יש בהן משום גזל.
- ה. מציאת חרש שוטה וקטן יש בהן משום גזל.
- ו. עני המנקף בראש הזית מה שתחתיו גזל.
- ז. אין ממחין ביד עניי עובדי כוכבים בלקט שכחה ופאה.
- ח. מפרנסים עניי נכרים עם עניי ישראל. [בברייתא].
- ט. מבקרים חולי נכרים עם חולי ישראל. [בברייתא].
- י. קוברים מתי נכרים עם מתי ישראל. [בברייתא].

- יא. משאלת אשה לחבירתה החשודה על השביעית נפה וכברה וריחים ותנור.
- יב. אשת חבר משאלת לאשת עם הארץ נפה וכברה ובוררת וטוחנת ומרקדת עמה.
- יג. מחזיקין ידי נכרים בשביעית.
- יד. שואלין בשלומן של נוכרים.

הקדמת הכהן

הכהן קודם ללוי ולישראל לכל דבר שבקדושה. ופותח ראשון בכל דבר כבוד, כגון לקרוא בתורה, או לדבר בשיבה. ומברך ראשון בסעודה. ונוטל מנה יפה ראשון, שאם היתה לו שותפות עם ישראל, ובאים לחלוק השותפות, לאחר שחלקו לחלקים שווים, בוחר לו תחילה

¹ הוספות

¹ שחוטן נמתח על ידי מלילה שמוכלל באצבעותיו כשהוא טווה. [רש"י].

הכהן את החלק שחפץ בו.¹ **כך בני לוי**, ומכאן יש ללמוד שהכהנים

קודמים אפילו ללווים.

ג. לדברי רב אשי, ענין זה למד מהכתוב,

"בְּנֵי עֲמֶרֶם אֶהְרֹן וּמִשֶּׁה וַיְבָדֵל אֶהְרֹן לְהַקְדִּישׁוּ קֹדֶשׁ קִדְשִׁים הוא וּבְנָיו עַד עוֹלָם לְהַקְטִיר לַפָּנִי ה' לְשָׁרְתוֹ וּלְבָרְךָ בְּשִׁמּוֹ עַד עוֹלָם" (דה"י כ"ג י"ג), הרי שאהרן וזרעו נתקדשו יותר משאר שבט לוי.

ד. לדברי רבי חייא בר אבא, וכן שנו בבית מדרשו של רבי ישמעאל, ענין זה למד מהכתוב, **"וַקְדִּשְׁתִּיו** כי את לֶחֶם אֱלֹקִיד הוא מְקַרֵּב קֹדֶשׁ יְהִי לָךְ כי קֹדֶשׁ אֲנִי ה' מְקַדְשֶׁכֶּם" (ויקרא כ"א ח'), המלמד שיש להקדימו **לכל דבר שבקדושה**.

הקדמת כהן מהתורה או מתקנת חכמים

נתבאר, שדין הקדמת הכהן, דין תורה הוא. אולם במשנתנו משמע, שענין זה שכהן קורא ראשון ולוי שני וישראל שלישי, תקנת חכמים היא מפני דרכי שלום.

ואמר רב יוסף ליישב זאת שבאמת דין זה הוא **דין תורה ודין תורה** זה הוא **מפני דרכי שלום**.

ודחו דבריו, שכן אם דין תורה הוא, אין צריך לומר שהוא מפני דרכי שלום, שהרי כל דיני התורה דרכי שלום הם, ככתוב, **"דְּרָכֶיהָ דְּרָכֵי נְעִים וְכָל נְתִיבֹתֶיהָ שְׁלֹום"** (משלי ג' י"ז).

ולהלן יתבאר בעזה"י, מהיכן למדו שהכהן קודם לכל.

א. לדברי רב מתנה, ענין זה למד מהכתוב, **"וַיִּכְתֹּב מֹשֶׁה אֶת הַתּוֹרָה הַזֹּאת וַיִּתְּנָהּ אֶל הַכֹּהֲנִים בְּנֵי לֵוִי הַנִּשְׁאָאִים אֶת אֶרֶון בְּרִית ה' וְאֵל כָּל זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל"** (דברים ל"א ט'), שאין כוונת הכתוב **"אֶל הַכֹּהֲנִים בְּנֵי לֵוִי"** לומר שנתנה לכהנים בלבד, ואמר הכתוב שהם בני לוי, שכן דבר זה ידוע הוא, שהכהנים הם בני לוי ולא היה צורך להזכיר זאת, אלא כוונת הכתוב שיתנה לכהנים וללווים, וכאילו נאמר **"וַיִּתְּנָה אֶל הַכֹּהֲנִים וְאֶל בְּנֵי לֵוִי"**, והזכיר בסדר זה, לומר, **שתחילה יקראו בה הכהנים, ואחר כך בני לוי**, ומכאן יש ללמוד שהכהנים קודמים אפילו ללווים.

ב. לדברי רבי יצחק נפחא, ענין זה למד מהכתוב, **"וַיִּנְגְּשׁוּ הַכֹּהֲנִים בְּנֵי לֵוִי** כי גם בְּמִרְתָּא ה' אֱלֹקִיד לְשָׁרְתוֹ וּלְבָרְךָ בְּשִׁם ה' וְעַל פִּיהֶם יְהִי כָּל רִב וְכָל נִגְעָה" (דברים כ"א ה'), שאין כוונת הכתוב **"וַיִּנְגְּשׁוּ הַכֹּהֲנִים בְּנֵי לֵוִי"**, לומר, שניגשו כהנים בלבד, ואמר הכתוב שהם בני לוי, שכן דבר זה ידוע הוא, שהכהנים הם בני לוי ולא היה צורך להזכיר זאת, אלא כוונת הכתוב שנגשו הכהנים וגם בני לוי, וכאילו נאמר **"וַיִּנְגְּשׁוּ הַכֹּהֲנִים וְגַם בְּנֵי לֵוִי"**, והזכיר בסדר זה, לומר, **שתחילה נגשו הכהנים, ואחר**

הוספות

¹ כגון במעשר עני או בצדקה אם הוא עני, או בחברים המסובין בסעודה. אבל במידי דשותפות לא, דאמרין בפרק מקום שנהגו, דחנותן עינו בחלק יפה, אינו רואה סימן ברכה לעולם. [תוס']

את הפת הוא פושט ידיו תחילה לקערה ליטול ראשון.

אמנם לענין המחילה על הכבוד המגיע לו, יש חילוק בין זה לזה. **שהראוי לפשוט ידיו תחילה לקערה, אם בא לחלוק כבוד לרבו או למי שגדול ממנו, הרשות בידו.**

אבל הכהן אינו רשאי למחול על כבודו, לתת ללוי או לישראל לקרוא ראשון, שכך תקנו חכמים מפני דרכי שלום, שכן אם יוכל הכהן למחול על כבודו, יביא הדבר לידי מריבה עם הכהן, שיאמרו לו, למה לזה מחלת ולי לא מחלת.

ואמר רב מתנה, שכן הדין **בשבתות וימים טובים, שהכל מצויים בבית הכנסת,** ועלולים לבוא לידי מריבה, **אבל בשני וחמישי¹, רשאי כהן למחול על כבודו².**

וישראל שהוא גדול בדורו, כמו רב הונא, שאפילו רבי אמי ורבי אסי הכהנים החשובים של ארץ ישראל היו כפופים לו³, **הרי זה קורא ראשון,** אפילו בשבתות וימים טובים.

ולפיכך **אמר אביי, שבאמת ענין זה של הקדמת הכהן דין תורה הוא, וחכמים תקנו מפני דרכי שלום, שלא יוכל למחול על כבודו בזה, כפי שיתבאר בעזה"י בסמוך,** ולענין זה אמרו במשנתנו שדבר זה הוא מפני דרכי שלום.

האוכלים מקערה אחת

שנים הבאים לאכול יחד מקערה אחת, יש להם להמתין זה לזה, ולא יאכל האחד קודם שיבוא חברו. אבל שלושה הבאים לאכול יחד, אינם צריכים להמתין, ויכולים השנים להתחיל קודם שיבוא שלישי.

וזה שבוצע את הפת, הוא פושט ידו תחילה לקערה, ליטול ממנה ראשון.

למחול על הכבוד הראוי לו

נתבאר, שהכהן קודם ללוי, ולישראל לכל דבר שבקדושה, כגון לענין קריאת התורה שכהן קורא ראשון ולוי שני וישראל שלישי. וכמו כן נתבאר שהבוצע

הוספות

¹ וכתבו התוס', אומר ר"ח, הני מילי לדידהו, דבחול הוו טרידי במלאכתך, ולא שכיח, אבל לדידך, שכיח בשני ובחמישי כמו ביום טוב. [תוס'].

² יל"ע אם הסיבה לכך, שמאחר שאין רבים מצויים, אין זה כבוד כל כך להיות ראשון, ועל כבוד קל יכול למחול. או שהסיבה לכך, שמאחר שאין רבים מצויים, לא חשו אם תהא מריבה, ורק על מריבה של כל הציבור חששו. או שהסיבה לכך, כי בשני וחמישי בוודאי אין באים אלא מי שהם יותר בני עליה, ובהם אין חשש שתהא מריבה.

³ משמע, דאי לא הכי, אסור, אפילו הוא גדול מכל בני עירו. והא דאמר בסוף מגילה, אמר רבי פרידא, מימי לא ברכתני לפני כהן, ופריך הש"ס מחכם הקורא אחר כהן עם הארץ דחייב מיתה, ומוקי לה בשוין, ועל כרחך לאו שוין ממש, דאם כן מאי רבותיה, אלא אתא לאפוקי כהן עם הארץ. וצריך למימר נמי דכולהו הוו כפופין לרבי פרידא, דאי לאו הכי מאי רבותיה. אי נמי הא דבעי הכא כייפי היינו בשבתות וימים טובים, ורבי פרידא אפילו בשני ובחמישי לא קרא. [תוס'].

כהן אחר כהן ולוי אחר לוי

אין שם כהן

אמר רבי יוחנן, כהן אחר כהן לא יקרא, משום פגמו של ראשון, ולוי אחר לוי לא יקרא משום פגם שניהם.

שם יעלו בזה אחר זה שני לוויים, כלומר שני בני אדם שידוע לנו שכל אחד מהם הוא בן של לוי, **יש כאן חשש לפגם גם אצל הראשון וגם אצל השני**. שיאמרו הכל, שמא נתברר שראשון אינו לוי, שנשא אביו נתינה או ממזרת והוולד ממזר או נתין, ולכן העלו לוי אחר במקומו. ואפשר שראשון לוי, ושני שעלה אחריו אינו לוי, ונמצא פגם בשניהם.

אך כשיעלו בזה אחר זה שני כהנים, כלומר שני בני אדם שידוע לנו שכל אחד מהם הוא בן של כהן, **יש כאן חשש לפגם רק אצל הראשון ולא אצל השני**. שיאמרו הכל, נתברר שראשון אינו כהן, כי נשא אביו נתינה או ממזרת או פסולה לכהונה, והוולד ממזר או נתין או חלל, ולכן העלו כהן אחר במקומו. אבל לא יאמרו שראשון כהן, ושני שעלה אחריו אינו כהן, כי אם נעשה חלל או ממזר או נתין, לא היה עולה שני, ששני ראוי ללוי ולא לחלל או פסול אחר, ומאחר שעלה שני, והוא בן כהן, ודאי כהן כשר הוא, ועלה תחת הראשון, שנתברר שהוא פגום.

נתבאר שתקנת חכמים היא שכהן קורא ראשון ולוי קורא שני וישראל קורא שלישי.

ואמר אביי, נקטינן, כלומר מסורת מאבותינו, שם אין שם כהן, **נתפרדה החבילה**, כלומר נפסק הקשר, ואיבד הלוי את כבודו בשביל חבילתו הנפרדת.

לפי פירוש מורו הזקן של רש"י, ומורו רבי יצחק בן יהודה, וסדר רב עמרם גאון, פירשו, **הלוי הפסיד, ואינו קורא כלל**.

ותלמידי רבי יצחק הלוי פירשו, **שלא הפסיד הלוי לגמרי, אלא את זכותו להיות קודם את ישראל, ואין סדר לדבר, ומי שחשוב יותר הוא יקדים, או לוי או ישראל**.

אין שם לוי

נתבאר שתקנת חכמים היא שכהן קורא ראשון ולוי קורא שני וישראל קורא שלישי.

ואמר אביי, נקטינן, כלומר מסורת מאבותינו, שם אין שם לוי, קורא כהן במקום לוי. ומסקנת הגמרא, **שאותו כהן שקרא ראשון הוא יקרא שנית¹ במקום לוי**, אבל כהן אחר לא יוכל לקרוא, כי כלל בדינו, שאין כהן קורא אחר כהן, מטעם שיתבאר בעזה"י בסמוך.

¹ חוספות

¹ למאי דתקון ... שכל אחד מברך לפניו ולאחריה, ניחא. ואפילו לפי מאי דתנן, הפותח מברך לפניו וחותר מברך לאחריה, צריך לומר באותו כהן שקורא פעמים, שהולך ויושב ביניהם, דאי בענין אחר, במאי הוי מינכרא שתי קריאות ... [] ומשם רבינו יהודה כתבו, דאם אין בבית הכנסת רק כהנים, אחד קורא במקום שבעה, ועל כל פרשה יברך לפניו ולאחריה. [תוס']

קריאה בחומשים בבית הכנסת בציבור

יש שכותבים להם חמשה חומשים, כל חומש בפני עצמו, והוא עשוי בגלילה כספר תורה שלנו. ובני גליל שלחו לשאול מרבי חלב, האם חומשים אלו כשרים לקרוא בהם בבית הכנסת בציבור. ולא ידע רבי חלב להשיב [=לא היה בידיה]. בא ושאל את רבי יצחק נפחא, וגם הוא לא ידע.

בא ושאל בבית המדרש, והשיבו לו, שיש ללמוד דין זה מדברי רבי שמואל בר נחמני שאמר משמו של רבי יוחנן, שספר תורה שחסרה בו אפילו יריעה אחת, אין קוראים בו, ולכאורה, כל שכן בחומש, שאינו אינו מקצת תורה.

ודחו ראיה זו, שאפשר שספר תורה שחסרה בו יריעה גרוע יותר, שכן הוא נקרא ספר תורה חסר, ואין לקרוא בדבר הנחשב חסר, אבל חומש שלם יקראו בו.

ומכל מקום, רבה ורב יוסף אמרו שניהם, שאין קוראים בחומשים בבית הכנסת, מטעם אחר, והוא משום כבוד הציבור.

ספר של הפטרות

לדעת רבה ורב יוסף, אסור לקרוא את הפטרה, מספר שכתבו בו רק את הפטרות, ואינו נביא שלם, כי אסור לכתוב פחות מספר שלם בפני עצמו.

ומר בר רב אשי הוסיף, שמאחר שאסור

וכל חשש פגם אצל ראשון הוא רק מחמת אותם שיצאו קודם השלמת כל הקריאה, אבל אצל אותם המתעכבים שם כל הקריאה, לא יפגם הראשון, שהרי יראו שהוא עולה למנין שבעה, ואם כן ידעו שלא עלה שני תחתיו, ולא היה הוא פגום.

דף ס

סדר שאר קרואים שאחר כהן ולוי

נתבאר, שסדר הקריאה בתורה, כהן ראשון, לוי שני, וישראל שלישי. ובני הגליל שלחו לשאול מרבי חלב, מה הדין בשבתות, שיש שבעה קרואים, האם תקנו סדר לאותם חמישה קרואים שאחר כהן ולוי. לא ידע רבי חלב להשיב ושלח לשאול מרבי יצחק נפחא, וכך השיב לו.

ג. אחר כהן ולוי, קורא תלמיד חכם הממונה פרנס על הציבור.

ד. ואחריו קורא תלמיד חכם הראוי להיות ממונה פרנס על הציבור, והוא ששואלים אותו דבר הלכה בכל מקום ואומרה.

ה. ואחריו בן תלמיד חכם הממונה פרנס על הצבור.

ו. ואחריו ראש הכנסת.

ז. ואחריו כל אדם.

סדורות לו על פה עד שכתבו.

ואביי שאל את רבה, האם מותר לכתוב מגילה מהתורה, כלומר פרשה אחת של תורה, או שתים, ולא יותר, לתת ביד התינוק, כדי שילמד ממנה.

וספק זו הוא בין אם ניתנה תורה מגילה מגילה, ובין אם נתנה כולה בבת אחת.

שכן אף אם מתחילה היתה התורה עשויה מגילות מגילות, אפשר שמאחר שנתחברו כל המגילות להיות תורה אחת, שוב אסור לכתוב כל מגילה בפני עצמה.

וכמו כן אפשר, שאף אם מתחילה נתנה תורה כשהיא שלימה, לצורך לימוד התינוקות, הותר לכותבה מגילה מגילה [=כיון דלא אפשר באופן אחר].

והשיב לו רבה, שאין כותבים מגילה מהתורה בפני עצמה, והטעם לכך, משום שאין כותבים, כלומר מאחר שנתחברו כל פרשות של תורה, מעתה אסור לכתוב חלק מהתורה לעצמו.

ומסקנת הגמרא, שענין זה נחלקו בו תנאים.

לדעת תנא קמא בברייתא, אין כותבין מגילה לתינוק להתלמד בה, ואם דעתו להשלים, מותר.

ולדעת רבי יהודה, מותר לכתוב כל ענין בפני עצמו, כגון בבראשית, רשאי לכתוב מתחילת התורה עד מעשה דור המבול, ובספר תורת כהנים, מותר לכתוב מתחילת הספר עד סוף פרשת צו, ששם

לקרוא בו, הרי הוא מוקצה בשבת, ואסור אף לטלטלו.

ומסקנת הגמרא, שמותר לטלטלו, ואף מותר לקרוא בו, שכן יש ללמוד מהנהגת רבי יוחנן וריש לקיש, שהיו מעיינים בספרי אגדתא בשבת שהם דברי תורה שבעל פה, ואף שמדין תורה אסור לכתוב דברים שבעל פה, התירו הדבר, כדי שלא תשתכח תורה, שנתמעטו הלבבות, ולא יכלו לזכור הכל על פה, וסמכו זאת על הכתוב, "עַתָּה לַעֲשׂוֹת לָהּ הַפְּרוֹתְךָ" (תהילים קי"ט קכ"ו), כלומר הפרו תורה לשעה הצריכה לכך, לעשות לשם ה'.

וכן הדין לענין כתיבת ספר הפטרות, מאחר שאין לכל ציבור יכולת לכתוב נביאים שלמים בפני עצמם, התירו חכמים לקרוא את ההפטרות מספר שכתובים בו רק ההפטרות, כדי שיוכלו לקיים את קריאת ההפטרות, וממילא מותר לטלטל את הספר הזה בשבת.

כתיבת מגילה לתינוק להתלמד בה

בהמשך יתבאר בעזה"י, שנחלקו חכמים, אם התורה נתנה למשה מגילה מגילה, כלומר, כל פרשה כשנאמרה למשה, היה כותבה, ולבסוף ארבעים שנה, כשנגמרו כל הפרשיות, חיברו בגידין ותפרו, או שנתנה בפעם אחת חתומה, כלומר כשהיא שלמה, מ"בראשית" עד "לעיני כל ישראל", שלא נכתבה עד סוף ארבעים שנה, לאחר שנאמרו כל הפרשיות כולן, והנאמרות לו בשנה ראשונה ושניה היו

שהיא היום, **אלא כל פרשה שנאמרה למשה**, כתבה במגילה בפני עצמה, ולסוף ארבעים שנה, **חיבר את כל המגילות** בגידים ותפרם להיות תורה שלימה.

וראיה לדבר, מדברי דוד שאמר, "אָז אֶמְרָתִי הִנֵּה בְּאִתִּי בְּמִגְלַת סֵפֶר כְּתוּב עָלַי" (תהלים מ' ח') כלומר, כך אמר דוד, כשערכו עלי שאל ודואג לפוסלני מלבוא בקהל, משום שאני מזרע רות המואביה, והועד בבית המדרש שאני כשר, שאין פסול אלא עמוני ומואבי ולא עמונית ומואבית, **"אָז אֶמְרָתִי הִנֵּה בְּאִתִּי"**, כלומר הייתי סבור שרק עתה באתי לכלל קהל, אולם **"בְּמִגְלַת סֵפֶר כְּתוּב עָלַי"**, כלומר כבר מאז **ניתנה התורה, הוזכרתי בה**, שנאמר אצל לוט, **"וּכְמוֹ הַשָּׂחַר עָלָה וַיֵּאֲצִיזוּ הַמַּלְאָכִים בְּלוֹט לֵאמֹר קוּם קַח אֶת אִשְׁתְּךָ וְאֶת שְׁתֵּי בְּנֹתֶיךָ הַנִּמְצָאֹת פֶּן תִּסָּפֵה בְּעֶון הָעִיר"** (בראשית י"ט ט"ו), ודרשו את הכתוב **"וְאֶת שְׁתֵּי בְּנֹתֶיךָ הַנִּמְצָאֹת"**, שכך אמרו לו, בזכות דוד שעתיד לצאת מרות המואביה ונעמה העמונית אמו של רחבעם². ומכל מקום **למדנו כאן, שקרא דוד לכתובים האמורים בתורה מגילת ספר**, וזאת משום שמתחילה נכתבה מגילת בראשית, ואחרי כן מגילת נח, ואחרי כן מגילת אברהם.

וריש לקיש אמר, שאין זו ראייה, כי גם אם

גמר ציווי הקרבנות שהחל בו בתחילת הספר.

טבלה של זהב שפרשת סוטה כתובה עליה שנינו במסכת יומא שהילני המלכה עשתה טבלה של זהב שפרשת סוטה כתובה עליה וכשתבוא סוטה ויהיו צריכים לכתוב לה את מגילתה יהא הכהן רואה בטבלה וכותב את מגילתה.

ומתוך המשנה והברייתות המובאות בענין זה, משמע שהיתה פרשת סוטה כתובה על הטבלה הזו כמו שהיא כתובה בתורה, מילה במילה, ומכאן אמרו להביא ראייה, שמותר לכתוב פרשה מהתורה בפני עצמה.

ודחו זאת ואמרו, שאפשר שלא היתה הפרשה כתובה על הטבלה מילה במילה, אלא ראשי תיבות בלבד, חוץ מתחילת כל פסוק ופסוק, שהיו כותבים את המילים הראשונות של הפסוק, כגון **"אם שכב"**¹ **"אם לא שכב"**.

סדר כתיבת התורה על ידי משה רבינו לדעת רבי יוחנן משום רבי בנאה, תורה מגילה מגילה ניתנה, כלומר, התורה לא נכתבה מתחילה בבת אחת, מ"בראשית" עד "לעני כל ישראל" כפי

הוספות

¹ "אם שכב" לא כתיב כלל, אלא "אם לא שכב" כתיב, אלא דבתר הכי כתיב "ואת כי שטית". [תוס']. "והשביע אותה הלהן ואמר אל האשה אם לא שכב איש אתך ואם לא שטית טמאה תחת אישך הנקי מפני המרים המאבירים האלה. ואת כי שטית תחת אישך וכי נטמאת ויתן איש בך את שכבתו מבלעדי אישך" (במדבר ה' י"ט-כ').

² כתיב הכא "הנמצאות" וכתוב התם "מצאתי דוד עבדי".

ניתנה מגילה מגילה, אבל לבסוף חיברו הכל יחד, ועל אותה שעה נאמר הכתוב הזה.

עד כאן ביאור הסוגיה כפי פירוש רש"י. והתוס' כתבו, שלדברי הכל נכתבה התורה במשך כל ארבעים השנה שהיו בני ישראל במדבר, ובהר סיני כבר נכתבה מ"בראשית" עד מתן תורה, ולא נחלקו אלא באותן פרשיות, שנכתבו שלא במקומן.

לדעת רבי יוחנן, כל פרשה שנאמרה למשה, כתבה מיד בשעה שנאמרה לו, ואף על פי שבתורה שבידינו אחר לכותבה, והקדימו לה פרשיות מאוחרות לה, מכל מקום משה כתב את אותה פרשה במגילה בפני עצמה, וכשכתב את הפרשה שנאמרה אחר כך, והוקדמה לה בתורה, הוסיף אחריה גם את הפרשה הראשונה.

ולדעת ריש לקיש, לא כתב משה את הפרשיות הללו, עד שנכתבו בתורה, הפרשיות המאוחרות ויכול היה לכתוב גם את הפרשה המוקדמת בתוך ספר התורה.

שמונה פרשיות נאמרו ביום הקמת המשכן אמר רבי לוי, שמנה פרשיות נאמרו ביום שהוקם בו המשכן, ואלו הן:
א. פרשת כהנים.

היא פרשת "אמור אל הכהנים", שהלכות כהנים כתובות בה, "לא יטמא", "לא יקח", "מום בו לא יגש", ומפני שבו ביום הוזקק לעבודה, הוצרכה קדושתם להודיעם.

ניתנה כל התורה יחד, עדיין יכולים לקרוא לה כולה יחד בשם מגילה, וכמו שמצינו שנקראת כן בכתוב, "ויאמר אלי מה אתה ראה ואמר אני ראה מגלה עפה ארפה עשרים באמה ורחבה עשר באמה" (זכריה ה' ב').

או שנקראת התורה מגילה מחמת אותם שמונה פרשיות שהוצרכו להינתן ביום שהוקם המשכן, כדברי רבי לוי להלן, והן נאמרו ונכתבו ונמסרו בו ביום, ונכתבו כל אחת במגילה לבדה, לפי שמובדלות ורחוקות זו מזו, ולכן נקראו גם שאר פרשיות בשם מגילה, משום שכשחזר והשלים התורה, הוצרך לכתוב מ"בראשית" עד פרשת כהנים לבד, ודילג פרשת כהנים הכתובה כבר, וכתב מפרשת כהנים עד פרשת שילוח טמאים, וכן כולם, ומכל מקום רק פרשיות אלו נתנו מגילות מגילות אבל כל שאר התורה ניתן רק בסוף ארבעים שנה.

ולדעת רבי שמעון בן לקיש, תורה חתומה ניתנה, כלומר, מתחילת כתיבתה של התורה, היתה שלמה, מ"בראשית" עד "לעיני כל ישראל", שכל ארבעים שנה שנאמרו פרשיותיה למשה, לא היה כותב, אלא שומר אותן לעצמו בעל פה, ורק כשנשלמו להיאמר לו כל פרשיות התורה, כתבם כולם בבת אחת.

וראיה לדבר, מהכתוב, "לקח את ספר התורה הזה" ¹ ושמקם אתו מצד ארון ברית ה' אלקיכם והיה שם בך לעד" (דברים ל"א כ"ו), שמשמעו לקוח הכל יחד.

ורבי יוחנן אמר, שאין זו ראיה, כי מתחילה

¹ הוספות

¹ בגמרא הגרסא "הזאת".

ב. פרשת הלויים.

היא פרשת "קח את הלויים" שבסדר בהעלותך שבה נתבארו הלכות הלויים. ונאמרה בו ביום, כי ביום זה הוצרכו הלויים לשיר, והיה צריך להודיע את הלכות הלויים¹.

ג. פרשת טמאים.

רש"י מפרש, שהכוונה לפרשת "ויהי אנשים כו'", בה נתבאר שהטמאים בזמן הקרבת פסח ראשון עושים פסח שני, ונאמרה ביום הקמת המשכן שהיה אחד בניסן, שבו ביום הוקבעו שלש מחנות, מחנה שכינה, ומחנה לויה, ומחנה ישראל, והוזקקו הטמאים להשתלח, ומתוך כך הוזקקו טמאים לישאל, הואיל וצריכין שילוח, ולא יוכלו ליכנס למשכן, היאך יעשו פסחיהם².

ותוס' פירשו שפרשת טמאים היא פרשת "וינזרו מקדשי", בה מבואר טומאת שרץ ונבילה לומר מי הטמאים שאסורים להיכנס למקדש, ונאמרה בו ביום, כי ביום זה הוקם המשכן, והיה צריך להודיע מי אסור להיכנס בו.

ד. פרשת שילוח טמאים.

היא פרשת "וישלחו מן המחנה", שבה

נתבאר שזבים ומצורעים צריכים לצאת מחוץ למחנה, ונאמרה בו ביום, כי באותו יום הוקבעו המחנות, והיו צריכים לצאת³.

ה. פרשת אחרי מות.

נתבאר בה עבודת יום כיפור, ונאמרה בו ביום⁴, כי באותו יום מתו בני אהרן, על שבאו לפני ולפנים שלא לצורך, ובפרשה זו נאמרה האזהרה **"אל יבוא בכל עת"**.

ו. פרשת שתוי יין.

בו ביום, כי האיסור הזה תלוי בביאת אוהל מועד, ובו ביום הוקם האוהל, וחל האיסור.

ז. פרשת הנרות.

בסדר "בהעלותך", ונאמרה בו ביום, כי באותו יום התחילו להדליק את הנרות.

ח. פרשת פרה אדומה.

נאמרה בו ביום, כי למחרת שרפו את הפרה להיטהר לפסח⁵.

איזו מרובה תורה שבכתב או תורה שבעל פה

לדברי רבי אלעזר, התורה, רובה בכתב

ומיעוטה בעל פה, כלומר, רוב התורה

הוספות

¹ וי"א "ואל הלויים תדבר" ואינו כן, כי מה עניינם אצל הקמת המשכן, מעשר ראשון לא נהגה עד סוף חמשים וארבעה שנה, ועוד פרשת מעשר מיקריא. [רש"י].

² ולרבי לוי יכולים היו ליטתר עד ט"ו, ולא נזקקו לפסח שני, אלא אם כן לא יטתרו. [רש"י].

³ וכשנגללים הפרוכת בכל סילוק מסעות הותרו זבין ומצורעים ליכנס לשם. [רש"י].

⁴ בבראשית רבה איכא פלוגתא גבי "אחר הדברים האלה היה דבר ה' אל אברהם", דאיכא למאן דאמר "אחר" סמוך, ו"אחרי" מופלג, ואיכא למאן דאמר איפכא. וקשה מאחרי מות, דבו ביום היה. ושם נאמר אחר כל הפרשיות לכך חשיב מופלג. [תוס'].
⁵ וקודם לכן לא יכלו לעשותה, דבעינן "ויהוה אל נכח פני אהל מועד", והכי אמרינן במסכת מגילה ירושלמי, באחד בניסן הוקם המשכן, ושני לו נשרפה הפרה. [רש"י].

דברים שבכתב ודברים שבעל פה

נאמר, "ויאמר ה' אל משה כתב לך את הדברים האלה כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית ואת ישראל" (שמות ל"ד כ"ז).

וכך דרש רבי יהודה בר נחמני מתורגמנו של רבי שמעון בן לקיש. מתחילת הכתוב "כתב לך את הדברים האלה" משמע שהתורה כתובה ומסוף הכתוב "כי על פי הדברים האלה" משמע שהתורה על פה.

הא כיצד? **דברים שבכתב, אי אתה רשאי לאומרם לישראל על פה. ודברים שבעל פה, אי אתה רשאי לאומרם בכתב.**⁴

ובבית מדרשו של רבי ישמעאל דרשו את הכתוב, "כתב לך את הדברים האלה", את הדברים האלה אתה רשאי לכתוב, ואי אתה כותב הלכות.

שינוי מקום דבר מצווה

אם היו רגילים להניח את העירוב בבית מסוים, **אסור לשנות, ולהניח את העירוב בבית אחר**, וענין זה תקנוהו מפני דרכי שלום.

תלויה בדרשת הכתובים, על ידי המידות שהיא נדרשת, כגון כלל ופרט, וגזירה שוה, ושאר מדות, ורק מיעוטה נאמר למשה על פה, ואין לו רמז ללומדו מהכתובים. **וראיה לכך מהכתוב, "אכתב לו רבי תורתך כמו זר נחשב" (הושע ח' י"ב) כלומר רוב התורה כתובה היא.**

ורבי יוחנן דחה ראיה זו, ואמר שאין זו כוונת הכתוב, אלא הכתוב תמה ואומר, "אכתב לו רבי תורתך"? כלומר, וכי רובי תורתך היה לי לכתוב להם, והלא באותה מעט שכתבתי להם, "כמו זר נחשב"³.

ולדברי רבי יוחנן, רוב התורה נאמר למשה בעל פה ואין לו רמז בכתובים, ורק מיעוט התורה נדרשת מהכתובים. וראיה לכך מהכתוב, "ויאמר ה' אל משה כתב לך את הדברים האלה כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית ואת ישראל" (שמות ל"ד כ"ז), כלומר על תורה שבעל פה נכרתה הברית, ואם כן בוודאי היא העיקר והיא רוב התורה.

ורבי אלעזר דחה ראיה זו, ואמר שאף שדברים שבעל פה הם המיעוט עליהם נכרתה הברית כי דברים שבעל פה קשה יותר ללומדם.

¹ "אכתוב" כתיב.

² "רבו" כתיב.

³ ובמדרש אמרין, "כמו זר נחשב", שעובדי כוכבים כתבו את התורה, ואם היה נכתב הכל לישראל, היו עובדי כוכבים כותבין הכל. ולהכי קאמר רחמנא, אכתוב לו רבי תורה, והלא מה שכתבתי להם כמו זר נחשב, שהעתיקו זרים. ובקונטרס פירש בענין אחר. [תוס'].

⁴ מכאן אתה למד, שהתלמוד לא ניתן לכתוב, אלא מפני שהתורה משתכחת. [רש"י].

ירדו בו המים לשדות התחתונים, עד שיתמלא ממנו בורו של עליון, בלא מאמץ.

לדעת רב, אסור לו לעשות זאת, כי אין לו רשות לעצור את מהלך המים, ולמנוע אותם מהתחתונים, שהוחזקו להשתמש בהם, כפי הילוך המים.

ורק אם הנהר זורם על פני בורו ממש, ועל ידי זה נמנעים מים מהתחתונים, אינו מחוייב לעשות סכר למנוע את כניסת המים לבורו, כדי שימשיכו המים לזרום, ועל האופן הזה בלבד שנינו, בור שהוא קרוב לאמה מתמלא ראשון מפני דרכי שלום.

ולדעת שמואל, מותר לעליון לסכור את הנהר, כדי שיתמלאו ממנו בורותיו, משום שהוא קרוב יותר למקור המים. וזו היא התקנה ששנינו בה, בור שהוא קרוב לאמה, מתמלא ראשון מפני דרכי שלום.³

ופסק רב הונא בר תחליפא, כל דאליים גבר, כלומר אם גבר העליון, זכה, ואם גבר התחתון, זכה. אבל אחד האמצעים שסכר למנוע מים מהתחתונים, ועיכב על העליונים מלסכור, ממה נפשך לא עשה כדין.

יש מפרשים שאף על פי שכך פסק רב הונא, **מכל מקום הדין כשמואל,** שהלכה כמותו

רש"י מפרש הטעם, **כדי שלא יחשדו בהם** הרואים, **שהם מטלטלים בלא עירוב,** כשיראו שאין העירוב מונח במקומו הרגיל, ולא ידעו שהוא מונח במקום אחר.

ורבינו תם מפרש הטעם, **כדי שלא יאמרו, שחושדים את הראשון לגנוב את הפת,** ולכן העבירו את העירוב לבית אחר.

וכל זה כשיש לחוש שיבואו לידי חשד כנ"ל **אבל כשאין לחוש לכך, מותר לשנות ממקום למקום דבר של מצווה,** ואין לחשוש לכבודו של הראשון, כמו **שהעבירו את השופר,** מביתו של רב יהודה לבית רבה, ומשם לבית רב יוסף, ומשם לבית אביי, ומשם לבית רבא. [י"מ שמדובר בשופר של תקיעת ערב שבת. וי"מ שמדובר בשופר שבו היו נותנים את הנדבות לבני הישיבה].

חלוקת מי הנהר

נהר המהלך לצד השדות, ומשקים ממנו את השדות, **רשאים כל בני השדות למלא ממנו את בורותיהם¹ מים בדליים,** ואין אחד יכול לעכב על חבירו, ולומר לו, לא תמלא הרבה, כי אתה ממעט את המים הבאים אליי.²

ונחלקו חכמים מה הדין אם רצה העליון לסכור את הנהר כנגד בורו, כדי שלא

הוספות

¹ שהיו רגילים לעשות בורות, שאם תיבש האמה, ימלאו מן הבור, וישקו השדות, ומרגילין מי האמה לבור עד שיתמלא. [רש"י].

² אפילו נהר קטן, שמימיו פוסקין, כל הרוצה לדלות ידלה, כיון שמושך הנהר כפשוטו. [תוס'].

³ שלא תהא מחלוקת ביניהם, אני אסכור ראשון, דהא תקנתא דרבנן הכי, ואף על פי שאינו דין. [רש"י].

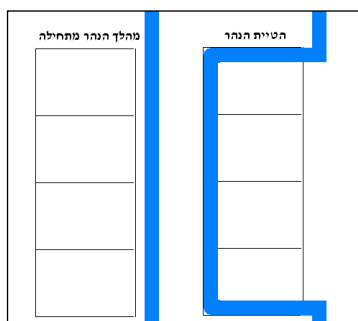
בדיני ממונות בכל מקום. את הנהר בצד השדה שלהם, לעכב

הילוכו מהתחתונים, כדברי שמואל. והלך ואמר לבעלי השדות העליונים, שהתחתונים יכולים לעכב על העליונים מלסכור את הנהר. והלך הוא וסכר את הנהר בצד שדה אביי, ולא עיכבו עליו לא עליונים ולא תחתונים. וכך הושקתה שדה אביי בנקל.

וכשבא לפני אביי, אמר לו אביי, עשית לי כשנים, כלומר כרב ושמואל החולקים זה על זה, אין לעשות כן¹. ולפיכך, לא טעם אביי פירות שגדלו באותה שדה כל השנה².

עיקול הנהר על ידי בני חרמך

בני העיר חרמך, היה נהר שנוטא מהלך בצד שדותיהם, חפרו לנהר דרך אחרת, שיחא נכנס לתוך השדות שלהם, ומקיף, ואחרי כן חוזר למהלכו הרגיל.

ויש מפרשים שכאן אין הלכה כשמואל, אלא כמו שפסק רב הונא, כי סברת רב מסתברת.

רב שימי משקה את שדה

אביי שילמד עמו אביי

רב שימי בר אשי בא לפני אביי, וביקש שיקבע לו זמן לשבת ללמוד עמו. אמר לו אביי, יש לי זמן קבוע לגירסת עצמי, ואיני פנוי ללמוד עמך. חזר רב שימי וביקש מאביי, שישב ללמוד עמו בלילה. אמר לו אביי, יש לי שדה שאני צריך להשקותו מים [בלילה], ואין לי זמן פנוי. אמר לו רב שימי, אני אשקה את השדה ביום, וישב ללמוד עמי בלילה. ולכך הסכים אביי.

תחבולה של רב שימי בר

אשי בהשקאת שדה אביי

נתבאר שרב שימי בר אשי אמר להשקות את שדה אביי. ומבואר שהיתה שדה אביי בין שדות עליונים ותחתונים, והנהר מהלך בצד כל השדות.

הלך רב שימי ואמר לבעלי השדות התחתונים, שהעליונים רשאים לסכור

¹ חוספות

¹ עיי' עירובין ו' ע"ב, ... והרוצה לעשות כדברי בית שמאי עושה, כדברי בית הלל עושה, מקולי בית שמאי ומקולי בית הלל רשע.

² להודיע שלא על פיו עשה, ושמוא מכרם, דאין כאן גזל אלא מפני דרכי שלום בעלמא. [תוס']. ורב שימי סבר, כיון דאמר כל דאליס גבר, יכול להערים עליהם. ולא דמי, דמה נפשך מיצעני לא שתו, ואעילאי ותתאי הוא דשייך כל דאליס גבר. [תוס']

נכנסת לתוך המצודה, **קנה את החיה מהתורה**, והנוטל את החיה משם, גזלן גמור הוא.

ואם אין למצודה תוך, כגון חכה שדגים אוחזים בה וניצודים, אף על פי שניצודה בה החיה, **לא קנה את החיה מהתורה**, כי לא נכנסה לרשותו.

אבל אמרו חכמים, **שמפני דרכי שלום, אסור לגזול ממנו** את החיה הניצודה, **ומכל מקום אם עבר מישוהו ונטלה משם, אין הראשון יכול להוציא אותה ממנו**².

ולדעת רבי יוסי תקנת חכמים היא, שיחשב גזל גמור, לעניין **שיוכל להוציא ממנו** את מה שנטל³.

ומכל מקום גם רבי יוסי מודה, שאין הנוטל נחשב לגזלן גמור, לעבור בלא תגזול, ולהיפסל לעדות מהתורה.

באו בני העיר שהנהר עובר אצלם קודם לחרמך, ואמרו לאביי, שעל ידי שעיקלו בני חרמך את הנהר, שוב אין מימיו זורמים בו במהירות כבתחילה, ומתמלא הנהר במקומותיהם, ומציף את שדותיהם.

אמר להם אביי העמיקו מעט את הנהר כנגד מקומכם, ולא יהא מציף את שדותיהם.

אמרו לו, אם נעשה כן, כשיארע שלא יהא הנהר מלא כמו עכשיו, אם תהא הקרקעית עמוקה יותר, לא יגיעו המים לחריצים שלנו, ויתייבשו.

קיבל אביי את דבריהם, ואמר לבני חרמך לבטל מה שעשו, ויהא הנהר הולך כבתחילה¹.

חיה ועופות ודגים שנלכדו במצודה

מי שפרס מצודה [=מלכודת] לבעלי חיים, וניצודו בה, יש אופנים שזכה בהם מהתורה, והלוקח משם גזלן גמור הוא, ויש אופנים שלא זכה בהם אלא מתקנת חכמים.

אם יש למצודה תוך [=חלל פנימי], כגון רשת שהחיה נלכדת בתוכה, בשעה שהיא

דף סא

מציאת חרש שוטה וקטן

חרש שוטה וקטן, מאחר שאינם בני דעת, מדין התורה אין קניינם קניין, ומה

הוספות

¹ ור"ח פירש שלעליונים אמר סלקו עצמכם מכאן, שאינם יכול למחות בהן, משום דכל דאליה גבר. וקצת משמע כן, שהרי להם היה מדבר. ומכל מקום נראה כפירוש הקונטרס, דלבני חרמך היה מדבר, שיתמו את מסיבתם, ולא דמי לדרב ושמואל כלל. [תוס']

² ולא דמי למרחיקין מצודות הדג מן הדג דפרק לא יחפור, דהתם אומנתו בכך, ומן הדין הוא שירחיק משם, דאמר ליה, קא פסקת לחיותי, אבל הכא, דאין אומנתו בכך, לא הוי גזל אלא מפני דרכי שלום. [תוס']

³ וטעמא דרבי יוסי ... דקסבר, עשו מפני דרכי שלום את שאינו זוכה לקנות קנין גמור כזוכה. [רש"י]

שמצאו אינו שלהם. שאם נטלו את הזיתים יחשב הדבר כגזל

גמור, לעניין שבית דין מוציאים אותו מהגזלן ומחזירים לעני. ומכל מקום גם רבי יוסי מודה, שאין הנוטל נחשב לגזלן גמור, לעבור בלא תגזול, ולהיפסל לעדות מהתורה.

וכל זה בזיתים שנפלו מהעץ, ולא באו ליד העני מעולם, אבל זיתים שלקט העני בידו, ולאחר מכן נתנם על גבי הקרקע, הכל מודים שכבר זכה בהם מהתורה, והלוקח אותם הרי זה גזלן גמור¹.

ומעשה ברב כהנא, שהיה מהלך לעיר הוצל, וראה שם אחד, שהיה משליך מקלות על דקל להפיל ממנו את התמרים, רצה רב כהנא ללקט מהתמרים שעל הארץ, כי היה סבור שלא זכה בהם אותו אחד². אמר לו אותו אחד, ראה שאני מלקט בידך, ומשליך, וכבר זכיתי בהם. אמר לו רב כהנא, אתה מהוצל, שהיא מקומו של רבי יאשיה, שהיה דורש לרבים ההלכות, ולכן בקי אתה בדינים, וקרא עליו המקרא הזה, "וְצִדִּיק יִסֹּד עוֹלָם" (משלי י" כ"ה).

דברים של ממון שעושים

לנוכרים מפני דרכי שלום

א. מפרנסים עניים נוכרים עם עניי ישראל, מפני דרכי שלום.

אבל אמרו חכמים, שמפני דרכי שלום, מציאה שמוציאים שלהם תהא, והלוקח מהם נקרא גזלן, ומכל מקום אם עבר מישהו ונטלה משם, אין הראשון יכול להוציא אותה ממנו.

ולדעת רבי יוסי תקנת חכמים היא, שיחשב גזל גמור, לעניין שאם לקחו מהם מה שמצאו, בית דין מוציאים מהגזלן, ומחזירים להם. ומכל מקום גם רבי יוסי מודה, שאין הנוטל נחשב לגזלן גמור, לעבור בלא תגזול, ולהיפסל לעדות מהתורה.

עני המנקף בראש הזית

דרך לקיטת הזיתים היא להכות בענפים ועל ידי זה הזיתים נופלים. וכבר נתבאר שמדין תורה אין אדם זוכה במציאה או בדבר הפקר עד שיגיע הדבר לרשותו אבל בהכאה זו שמכה בענפים ומפיל הזיתים אינו זוכה בהם מהתורה.

ומכל מקום אמרו חכמים, שמפני דרכי שלום, יזכה העני בזיתים שהפיל בהכאתו, והנוטל אותם קרוי גזלן, ומכל מקום אם עבר מישהו ונטלם, אין הראשון יכול להוציא אותם ממנו.

ולדעת רבי יוסי תקנת חכמים היא,

הוספות

¹ נראה דאצטריך לאשמועינן בתלשן בידו ומפילו, אף על פי שלא נתעכבו בידו, ולא אחז בהן אלא להפילם. [תוס'].
² כן פירש רש"י. וקשה, דרב כהנא היכי הוה מנקיט ואכיל, ומי לא הוה חייש לדרכי שלום. ונראה כרבינו חננאל, שפירש חריות של דקל הוה שדי מן הדקל ונתרי תמרי, ורב כהנא היה סבור שלא היה חושש מן הפירות, אלא מן החריות, ואמר לו, אנא בידאי שדיתינח, וגזל נמי איכא. [תוס'].

ב. מבקרים חולים נוכרים עם חולי ישראל, מפני דרכי שלום.

ג. קוברים מתים נוכרים [בקברות הנוכרים], כשמצאום עם מתי ישראל, מפני דרכי שלום.

ד. אין ממחים בנוכרים המלקטים מתנות עניים, לקט שכחה ופאה, עם עניי ישראל, משום דרכי שלום.

אסור לסייע בידי עוברי עבירה

מעיקר הדין אסור לסייע לחשוד על דבר איסור, באותו האיסור שחשוד בו, ולכן אסור להשאיל או למכור לו דבר הראוי רק לאותו דבר איסור, כגון לתת מחרישה למי שהוא חשוד לחרוש בשביעית. אבל מותר למכור או להשאיל לו דבר הראוי לאיסור ולהיתר, כי יש לתלות שישתמש בו לדבר ההיתר, כגון לתת לו פרה, הראויה גם לחרשה האסורה בשביעית, וגם לשחיטה המותרת בה.

ומכל מקום, מפני דרכי שלום, יש אופנים שהתירו חכמים לסייע את החשוד, אף כשאין לתלות שישתמש בו לדבר היתר.

בשאלה ודאי נאמר ההיתר, כי יש בה משום דרכי שלום. ובמכירה יתכן שלא נאמר ההיתר, כי אין במכירה משום דרכי שלום.

א. החשוד על השביעית לאכול לאחר הביעור. מותר להשאיל לו כלים, שיכין בהם בעצמו את מאכלי השביעית האסורים, לאכילה. אבל אסור לסייע לו

בידים, בהכנת המאכל.

ב. סתם עם הארץ, שתבואתו דמאי מחשש שאינו מעשר. אף על פי שחשוד שתבואתו טבל ואסורה באכילה.

לדעת רבא, מותר להשאיל לו כלים, שיכין בהם בעצמו את תבואתו לאכילה, אבל אסור לסייע לו בידים, בהכנתה לאכילה.

ולדעת אבוי, אף לסייע בידים בהכנת המאכלים מותר, כי לפי האמת אין צריך לחשוש כלל, שתבואתו אינה מעושרת, משום שרוב עמי הארץ מעשרים את תבואותיהם.

ג. עם הארץ החשוד על הטומאה. כלומר שחשוד לטמא את החולין שלו, ועובר בזה על איסור דרבנן, וחשוד לטמא את התרומות והחלה שלו, ועובר בזה על איסור תורה.

לדעת רבא, בדבר שאסור לטמאותו מהתורה, כגון תרומה וחלה, לא התירו אלא להשאיל לו כלים, שיתעסק בהם בעצמו עם תבואתו. אבל אסרו לעסוק עמו ולסייע לו בידים, אף על פי שאין ידוע, אם כבר הוכשרה התבואה לקבל טומאה.

ולכן אסור לסייע לישראל הבוצר בטומאה, משום שהתבואה טבולה לתרומה, ונמצא מטמא את התרומה.

לפי התירוף הראשון בתוס', אף על פי שאין ברור שתבואה זו טמאה, אלא שהוא חשוד על הטומאה, אסור לסייע לו כבר משעת הבצירה, מחמת שהתבואה טבולה לתרומה.

צריך לפסוק. והנה בוודאי לא לכל עם הארץ מותר להשיא בנותיו ונחלקו חכמים באיזה עם הארץ נאמר הדין הזה.

לדעת רבי מאיר, דין זה נאמר בעם הארץ מחמת שאינו אוכל חולין בטהרה.

ולדעת חכמים, דין זה נאמר בעם הארץ מחמת שאינו מעשר פירותיו.

עם הארץ שאין מזמנים עליו ואין מכריזין על אבדתו

שנינו בברייתות, שעם הארץ, אין מזמנים עליו, ואין מכריזים על אבדתו. ונחלקו חכמים באיזה עם הארץ נאמר הדין הזה.

לדעת רבי מאיר, כל שאינו קורא קריאת שמע ערבית ושחרית בברכותיה.

ולדעת חכמים, כל שאינו מניח תפילין. ולדעת בן עזאי, כל שאין לו ציצית.

טומאת עם הארץ

לפי הפירוש הראשון בתוס', גזרו חכמים שיהיה עם הארץ כמו זב, לעניין מה שהציבור יכולים להיזהר, כלומר שצינורא שלו מטמא.

אבל משכב ומושב והיסט לא גזרו בו, כי אין רוב ציבור יכולים להיזהר בזה, ומה שאמרו בגדי עם הארץ מדרס לפרושים, לא מחמת טומאתו שלו, אלא מחשש שישבה עליהם אשתו בשעת נידותה.

ולפי הפירוש השני בתוס', כלל לא גזרו על עם הארץ שיהיה כמו זב, וכל מה שמטמא, אינו אלא משום שנושא את בגדיו, שיש

ולפי התירוץ השני בתוס', אם אין ידוע שבפעם הזאת הוא טימא את התבואה, אלא שחשוד לעשות זאת, אין לאסור אלא משעה שהתבואה רואה את פני הבית, ונעשית טבל גמור, שאסורה אף באכילת עראי בלא הפרשת התרומה.

וכן אסור לעסוק עמו בעיסה, משעה שגילגל אותה, ונתחייבה בחלה.

לפי התירוץ הראשון בתוס', אין לאסור לעסוק עמו קודם לכן, אף על פי שגם העסק המוקדם, גורם לבסוף לטומאת החלה, כי אין לאסור אלא משעה שנעשית העיסה טבולה לחלה.

ולפי התירוץ השני בתוס', הדין הזה נאמר בחשוד לטמא, אבל אם ידוע בוודאות שהוא טמא, אסור לעסוק עמו אף קודם הגילגול, כדי שלא תהיה כאן חלה טמאה לבסוף.

אבל בדבר שהאיסור לטמאותו אינו אלא מדרבנן, כגון תבואת חולין, התירו אף לעסוק עמו, ולסייעו בידים, ובלבד שידוע שאינו חשוד על המעשרות.

ולדעת אביי, יתכן שאף בחולין לא התירו חכמים לעסוק עמו, משעה שהחולין מוכשרים לקבל טומאה, משום שעובר בזה על איסור דרבנן, של טומאת חולין בארץ ישראל.

עם הארץ שמותר לחבר להשיא לו בתו

בתוספתא של מסכת עבודה זרה מבואר שמותר לחבר לתת את בתו הגדולה לאשה לעם הארץ ופוסק עמו שלא תעשה על גביו טהרות. ורבן שמעון בן גמליאל אומר אין

מפרשים שמתכוונת לטובתה, כי אינה מסכימה, שיהיה לה גרוע, ושל טוב, מאחר שהיא טורחת עבורו.

וכל אלו שיש לחוש שהחליפו את תבואתו, יש לו לחוש שהחזירו לו תבואה אחרת, שהיא תבואת טבל או שביעית.

אשת חבר טוחנת עם אשת עם הארץ

רש"י מפרש, שבזמן שאשת חבר טמאה, היא טוחנת עם אשת עם הארץ בתבואת עם הארץ, כי אין חשש שתיכשל לאכול מתבואתה שאינה מעושרת, שמחמת טומאתה לא תאכל. ורבן שמעון בן גמליאל אוסר, שמא תתן לה אשת עם הארץ בלא שתשים לב.

ורבינו תם מפרש, שבזמן שאשת עם הארץ מחזיקה עצמה טמאה, מותר לה לטחון עם אשת חבר, בתבואת החבר, כי אין לחוש שתיקח לעצמה, ותטמא בכך את התבואה, כי מודה שהיא טמאה. ורבן שמעון בן גמליאל אוסר, שמא תתן לחברתה הטמאה, שמחזיקה עצמה לטהורה, ומורה לעצמה היתר לעשות זאת, מאחר שטורחת במאכל הזה, ונמצא מטמאת את התבואה.

דף סב

חבר המתקן תבואת עם הארץ

עם הארץ שביקש מחבר לתקן את תבואתו, כדי שיפריש תרומה וחלה

בהם חשש טומאת מדרס, שמא ישבה עליהם אשתו בשעת נידותה. וצינורא שלו כלומר רוק שלו מטמא, אינו כדין מעיינות הזב, אלא משום שנגע בשפתיו, ומטעם מגע הוא מטמא.

להפקיד תרומה ביד עם הארץ

תרומה שהוכשרה לקבל טומאה, אין מפקידים אותה ביד כהן עם הארץ, מפני שלבו גס [=רגיל] בתרומה, ויש חשש שיגע בה, ויטמאנה. אבל מפקידים אותה ביד ישראל עם הארץ, כי אין חשש שיגע בה. ותרומה שלא הוכשרה, מפקידים אותה אף ביד כהן עם הארץ, כי גם אם יגע בה, לא יטמאנה.

חשש החלפה

הנותן לכותי או לעם הארץ לטחון את תבואתו, אינו חושש שהחליף אותה, ולכן כשנתן לו חולין מתוקנים, אינו חושש שמחזיר לו טבל או שביעית. אך אם נתן לו תבואה שהוכשרה לקבל טומאה, יש לחשוש שטימא אותה.

אבל הנותן תבואה לחמותו, חושש שמא החליפה אותה, כי מתכוונת לטובתו, שרוצה שיהיה לו יותר מעולה, ומחליפה.

וכן המפקיד תבואה אצל פונדקית, חושש שמא החליפה. יש מפרשים שמתכוונת לטובתו, כי רוצה שיהיה לתלמיד חכם תבואה טובה יותר. ויש

לעדור עם הנוכרי בשביעית ולהחזיק את ידו

אמר רב דימי בר שישנא משמו של רב, אין עודרים עם הנוכרים בשביעית.

מתוך פירוש רש"י במסכת סנהדרין משמע, שדווקא בחינם אסור לעדור עם הנוכרי בשביעית, אבל בשכר מותר.

ורבנו תם מפרש, שאף בשכר אסור, כמבואר בסוגיה. ולא התירו אלא משום סכנת נפשות, או רק לדעת האומרים, קניין הנוכרי מפקיע את הארץ מקדושתה. או לעשות למלך בלבד, לדעת האומרים שביעית בזמן הזה מדרבנן.

ומכל מקום, אף כשאסור לעדור עם הנוכרי בשביעית, מפני דרכי שלום התירו להחזיק את ידו, ולומר לו "הצלח במלאכתך". וכן היה מנהגם של רב יהודה ורב ששת. רב יהודה אמר להו אחזקו, רב ששת אמר להו אשרתא.

שאלת שלום הגוי

לפי המבואר בסוגיתנו, מותר לשאול בשלום הנוכרי, אף על פי שבזה נותן שם שמם על שפתיו של הנוכרי, ששלום הוא שמו של הקדוש ברוך הוא.

ואפילו ביום אידם מותר לעשות זאת, אם פוגע בו בשוק, אך לא יכנס לביתו ביום אידו.

ובכל אופן, דווקא פעם אחת יאמר לו שלום אבל לא יכפול לו שלום.

בטהרה, מותר לו לעשות זאת, אם יעשה בתבואה מתחילת מלאכתה, כשעדיין אין חשש שנטמאה. בזיתים, משעת המסיק. ובעיסה, קודם שהוכשרה לקבל טומאה.

ואף על פי שיש חשש, שיטמא עם הארץ את התרומה והחלה, אחרי שיפריש אותם החבר, התירו לחבר לעשות זאת, משום צורכי פרנסת חייו.

ותקנו שיזהיר את עם הארץ, שאם יגע בהם, תחזור התבואה לטיבלה. ויניח את התרומה והחלה בכלים שאינם מקבלים טומאה, כדי שיהיה לעם הארץ היכר, להיזכר שאסור לו לגעת בהם.

אולם עם הארץ שביקש מהחבר, שיפריש חלה מעיסתו, או תרומה מתבואתו המוכשרת, אסור לחבר לעשות זאת, כי הכהן שיראה אותו מפריש, יחשוב שהפריש בטהרה, ובאמת כבר נטמאו תחת ידי עם הארץ.

כן פירש רש"י. ולפי זה, אם יפריש לו תרומה וחלה מתבואה אחרת, שטהורה בוודאי, מותר.

והתוס' כתבו, שאף זה אסור, כי לא התירו לחבר להפריש לעם הארץ, אלא כשהוא מתפרנס מכך, שעוסק עמו במלאכתו, אבל משום השכר המועט, שיתן לו על ההפרשה בלבד, לא התירו, כי סוף סוף יש חשש שיטמא אותם עם הארץ אחרי ההפרשה.

הַחֲקִיקוּ צֶדֶק" (משלי ח' ט"ו).

ורב חסדא היה רגיל להקדים להם שלום. ורב כהנא היה אומר להם "שלום למר"¹.

יש לכפול שלום למלך

אמרו לו, ומנין לך שכופלים שלום למלך? שכפלת לנו שלום. אמר להם, שכך אמר רב יהודה אמר רב, מנין שכופלין שלום למלך, שנאמר, "וְרוּחַ דְּבָרָה אֶת עַמְּשִׁי רֹאשׁ הַשְּׁלִישִׁים³ לָךְ דָּוִד וְעַמָּךְ כֹּן יְשִׁי שְׁלוֹם שְׁלוֹם לָךְ וְשְׁלוֹם לְעֹזְרֶךָ כִּי עֲזָרְךָ אֶלְקִיךָ וְיִסְבְּלִים דָּוִד וַיִּתְּנֵם בְּרָאשֵׁי הַגָּדוֹד" (דה"י א' י"ב י"ט).

ובירושלמי מבואר, שאין שואלים בשלום הנוכרי כלל.

לכבד בן תורה שהוא בעל מחלוקת

רב הונא ורב חסדא היו יושבים, והיה גניבא חולף והולך לפניהם. אמר אחד מהם לחבירו, נקום מפניו שהוא בן תורה. השיב לו חבירו, מלפני בעל מחלוקת² נקום?

ובתוך כך בא אצלם גניבא, ואמר להם, "שלום עליכם מלכים", "שלום עליכם מלכים".

החכמים נקראו מלכים

אמרו לו, מנין לך שהחכמים נקראו מלכים? שקראתי לנו מלכים. והשיב להם מהכתוב, "בִּי מְלָכִים יִמְלְכוּ וְרוֹזְנִים

להאכיל לבהמתו לפני שיאכל בעצמו

אמרו לו, יטעם כבודו איזה דבר מאכל. ואמר להם, כך אמר רב יהודה אמר רב, אסור לו לאדם שיטעום כלום עד שיתן מאכל לבהמתו, שנאמר, "וְנִתַּתִּי עֶשֶׂב בְּשִׂדְךָ לְבִהֲמֹתֶךָ וְאֶכְלֶתָ וְשִׁבְעֶתָ" (דברים י"א ט"ו), תחילה "וְנִתַּתִּי עֶשֶׂב בְּשִׂדְךָ לְבִהֲמֹתֶךָ", ורק אחר כך "וְאֶכְלֶתָ וְשִׁבְעֶתָ".

סליק פרק הניזקין

הוספות

¹ ולא היה מתכוין לברכו אלא לבו היה לרבו. [רש"י]. וצ"ע שלא יהא בזה גונב דעת הבריות. ועל חנם פירש כן, דלא קאמר אלא דאין כופלין לו שלום. [תוס'].

² חולק על החכמים שהיה מצערו למר עוקבא שהיה אב בית דין כדאמרין בפרק קמא. [רש"י].

³ "השלושים" כתיב.

חוב לאשה [כמבואר בדף י"א], **ואין חבין לאדם שלא בפניו.**

פרק ששי האומר

פרק ששי רובו ככולו ממדורה קמא

"התקבל" כ"הולך"

בעל האומר לשלוחו, **"התקבל** גט לאשתי", **כוונתו שיהיה שליח הולכה** שלו, כי יודע הוא שאין הבעל עושה שליח קבלה.

דף סב

סדר הפרקים ד-ה-ו-ז-ח

כתבו התוס', שזה סדר הפרקים, שמפרק רביעי ועד פרק שמיני. פרק **רביעי "השולח"**, מתחיל בענייני שליחות, ומסיים בדברים שיש בהם תיקון העולם. פרק **חמישי "הניזקין"**, ממשיך בדברים שיש בהם תיקון העולם. פרק **ששי "האומר התקבל"**, חוזר לענייני שליחות הגט, ומסיים בדיני מינוי כתיבת הגט. פרק **שביעי "מי שאחזו"**, ממשיך בעניין מינוי כתיבת הגט, ומסיים בדין ספק גט. פרק **שמיני "הזורק"**, ממשיך בדין ספק גט.

ולפי גרסת רש"י, פרק ששי הוא "מי שאחזו", ופרק שביעי הוא "האומר התקבל".

הגט חל בקבלת האשה או שלוחה

אין האשה מתגרשת, עד שיגיע הגט לידה או ליד שליח שמינתה לקבל את הגט, [שידו כידה], אבל קודם לכן, אינה מגורשת, והבעל יכול לחזור בו, אף אם יצא הגט מידו, ביד שליח שמינה לתת לה את הגט, כי אין השליח יכול להקנות לה את הגט ללא הסכמתה, **משום שגט הוא**

שליח קבלת הגט

האשה האומרת לשלוחה, "התקבל לי גיטי", עשתה אותו שליח לקבל את הגט, ומעתה כשיתן לו הבעל את הגט לגרש את האשה, היא מגורשת מיד, ושוב אין הבעל יכול לחזור בו. ורבן שמעון בן גמליאל מוסיף, שכן הדין כשאמר "טול לי גיטי". ובברייתא בגמרא הוסיפו, שכן הדין כשאמרה "שא לי גיטי", או "יהא גיטי בידך".

וכל זה כשהבעל מתרצה שיהא השליח של האשה מקבל ממנו את הגט תחת האשה, אבל אם אמר לשליח, איני מתרצה שתקבל לה את הגט, אלא הולך לה, ותתגרש כשתקבלנו מידך, אינה מתגרשת בקבלת השליח.

איש או אשה כשרים להוליד ולקבל

איש נעשה שליח הבעל, לתת את הגט, או **שליח האשה**, לקבל את הגט. וכן **אשה נעשית שליחת האשה**, לקבל את

הגט, או שליחת הבעל, לתת את הגט. הולכה.

דף סג

ונפקא מינה בין שני הטעמים הללו, באשה שאמרה לראובן, "לך לבעלי והיה שליח שלי לקבל את גט", והלך השליח ואמר לבעל "אשתך בקשה שתעשה אותי שליח שלך לתת לה את הגט", ואמר לו הבעל "קבל את הגט כמו שאמרה האשה".

לפי הטעם הראשון, כוונת הבעל למה שאמר השליח בשם האשה, כלומר שיהיה שלוחו של הבעל, ואם כן אינה מתגרשת אלא כשיגיע הגט לידה.

ולפי הטעם השני, כוונת הבעל למה שאמרה באמת, ואם כן נתן לו את הגט, כדי שיקבל אותו כשליח האשה, ומיד כשקיבל את הגט, האשה מגורשת.

קטנה אינה עושה שליח לקבלה

קטנה שעשתה שליח קבלה, ונתן לו הבעל את הגט, אינה מתגרשת בשעה שמקבל את הגט, כי קטנה אינה עושה שליח. אבל כשיגיע הגט לידה, היא מתגרשת, כי הבעל יודע שאינה יכולה לעשות שליח, ומתכוון לעשות את השליח לשליח הולכה.

מתי שליח קבלה זוכה בגט לאשה

שליח קבלת הגט שעושה האשה, זוכה

קבל הגט כמו שאמרה האשה

אשה שאמרה לראובן, "לך לבעלי שיעשה אותך שליח לתת לי גט", והלך השליח ואמר לבעל "שליח קבלה של אשתך אני", ואמר לו הבעל "קבל את הגט כמו שאמרה האשה", אינה מגורשת, לא בקבלת השליח, ולא כשיגיע הגט לידה.

יש אומרים, שהסיבה שאינה מגורשת, משום שהשליח לא נעשה שליח, לא על ידי האשה, ולא על ידי הבעל, כי האשה אמרה לו שיהיה שליח הבעל, והבעל אמר לו שיהיה שליח כמו שאמרה האשה, וכוונתו בזה למה שאמר השליח בשם האשה, שהוא שליח האשה, ואם כן גם הבעל לא עשאו שליח, ואינו יכול לגרש אותה, לא כשליח קבלה, ולא כשליח הולכה.

ויש אומרים, שכשאמר לו הבעל קבל כמו שאמרה האשה, כוונתו למה שאמרה באמת, ואם כן הבעל רוצה לעשותו שליח לתת את הגט, אלא מאחר ששינה ממה שאמרה האשה, ואמר שהוא שליח קבלה, מוכח שאינו רוצה להיות שליח הולכה, [נשיש בו טרחה להוליך את הגט], ואינו מסכים להיות שליח הולכה, אלא שליח קבלה, ולא קיבל את מינוי השליחות של הבעל, ולכן אינו יכול לגרש אותה, אף כשליח

של בעל נותן הגט לשליח קבלה של האשה.

לדעת רב, שליח קבלה של אשה, אינו מקבל את הגט מידי שליח הולכה של בעל, [אלא או בעל נותן לשליח קבלה, או שליח הולכה נותן לאשה].

יש אומרים שהטעם לכך הוא, משום שבזיון לבעל, שאין האשה מקבלת את הגט בעצמה, ולכן אין שליחו ממונה לתת את הגט, בצורה שמבזה אותו, ואם הוא נותן את הגט לשליח קבלה של האשה, אינו נחשב לשלוחו של בעל בזה.

ולפי זה אם אין הבעל מקפיד, כגון שידוע לו שעשתה האשה שליח קבלה, ושלח אליו שליח הולכה שלו, האשה מתגרשת על ידיהם.

יש אומרים שבכל אופן אין האשה מתגרשת באופן הזה, משום שתקנת חכמים היא, שחששו שאם תתגרש אשה באופן הזה, יאמרו שמתגרשת גם באופן דומה לו, והוא כשיתן הבעל את הגט בחצר חבירו, שדומה לנותן לשלוחו, ואחר כך תקנה האשה את החצר, ודומה כאילו עשתה אותה לשליח קבלה, ובאופן הזה אינה מגורשת מהתורה.

ולדעת רבי חנינא, שליח קבלה של אשה, מקבל את הגט מידי שליח הולכה של הבעל, ואין לחשוש לאחד מהדברים הללו.

ולדברי רב נחמן, יכול שליח ההולכה עצמו להיות גם שליח קבלה של האשה.

לה את הגט, רק אם הבעל נותן לו אותו, כדי שיזכה עבורה בקבלתו.

לדעת רבי, בכל אחד מהלשונות הבאים, שהבעל נותן את הגט לשליח קבלה של האשה, הוא זוכה בו לאשה – "הולך", "תן", "זכה", "התקבל", "הילך" – ורק אם אומר בפירוש, "אי אפשי שתקבל לה", לא זכה לה השליח, אף על פי שסיים הבעל, "אלא הולך לה", או "אלא תן לה".

ולדעת רבי נתן, רק אם אמר לו הבעל – "זכה", "התקבל", "הילך" – זכה השליח עבור האשה, אבל אמר – "תן", או "הולך" – כוונתו שיהיה שליח הולכה שלו, ולא תתגרש האשה, עד שיגיע הגט לידה.

ולדעת רב, כשאמר הבעל "הולך", ספק אם כוונת הבעל שיזכה לאשה כשליח קבלה, או שיהיה שליח הולכה שלו, ולכן מספק לא תהא מותרת לכל אדם, עד שיגיע הגט לידה, ואם מת הבעל קודם לכן, חולצת ולא מתיבמת.

שליח הולכה הנותן את הגט לשליח קבלה

כבר נתבאר, שהאיש עושה שליח הולכה להוליך את הגט לאשה, וכן האשה עושה שליח קבלה, לקבל הגט מיד הבעל. ונחלקו חכמים, מה הדין כששניהם עשו שליח, זה שליח הולכה, וזה שליח קבלה, האם האשה מתגרשת כששליח הולכה

אם טעו, לא יוכלו לכתוב גט אחר מספק, ולא לתת את הגט המסופק¹, ולכן טוב ללמד את הבעל, שיצווה להם לעשות כמה שירצו, עד שיצאו מהספק.

ולדברי רבא זה אינו יכול להיות, כי צריך שיוכל השליח, לחזור למשלח, קודם שניתק משליחותו, ושליח זה ניתק מיד כשנותן לעצמו ונהפך לשליח קבלה.

ורבי חייא בר אבא הסתפק בזה, ומספק היה מחמיר, כדין ספק בדבר ערוה.

דף סד

מתי מסתיים מינוי

העדים לכתובת הגט

לדעת רב יצחק בר שמואל, משעה שסיימו לכתוב גט אחד, נסתיימה שליחותם, ואף על פי שכתבו גט שפסול לגרש בו את האשה, כגון שטעו בכתובת השמות, ואינם יכולים לכתוב גט אחר כשר.

ולדעת רבה, משעה שסיימו לכתוב גט אחד כשר, נסתיימה שליחותם, ואף על פי שאבד, ואי אפשר לגרש בו, אינם יכולים לכתוב גט אחר.

ולדעת רב נחמן, עד שיכתבו גט כשר, ויתנו אותו לאשה, לא נסתיימה שליחותם, ולכן אם טעו, או אבד, יכולים לכתוב גט אחר.

וכתבו התוס', שאם לא אבד ולא טעו, אינם יכולים לכתוב גט אחר, ולכן אם מסופקים

בעל אומר לשם פיקדון

שליש אומר לשם גירושין

בעל בעיר אחת, ואשה בעיר אחרת, והגט ביד אדם שלישי. הבעל אומר לפיקדון נתתיו לו, ולא לשם גירושין. והוא אומר לשם גירושין קיבלתי, שהייתי שליח קבלה של האשה.

לדברי הכל, אף על פי שאין עדים שנעשה השליש שליח האשה לקבל את הגט, השליש נאמן במיגו, שהיה יכול לתת את הגט לאשה, וכשהוא בידה, היא נאמנת לומר שנתגרשה בו².

ומה שהצריכו במשנה עדים, שעשתה אותו האשה לשליח, כי הגט קרוע, ואין לו מיגו, כי גם אם היה נותן את הגט לאשה, לא היתה נאמנת לומר שנתגרשה בו, מאחר שהוא קרוע³.

הוספות

¹ יתכן שהדין הזה הוא דווקא כשאבד הגט המסופק, אבל אם לא אבד, יכתבו גט אחר, ויתנו את שניהם, וממה נפשך האשה מגורשת.

² כן פירש רש"י. אבל התוס' כתבו, שאין זה מיגו, כי לא תרצה האשה לקחת ממנו את הגט, ולטעון שהתגרשה, אם אינה בטוחה שהבעל נתן לו לשם גירושין. והטעם שהשליש נאמן, כי כשהבעל נתן לו, וסמך עליו, מגלה הוא בדעתו שהוא נותן לו, על מנת שיקבל כפי מה שיאמר שקיבל, ומכל מקום אין נאמנות זו אלא שקיבל לשם גירושין, אבל צריך להביא עדים, שעשתה אותו האשה לשליח קבלה.

³ כן הוא לפירוש רש"י. אבל לפירוש התוס', בכל אופן צריך עדים שעשתה אותו האשה לשליח קבלה.

בעל אומר שמסר לשליח

ושליח אומר שמסר לאשה

הבעל אומר שלחתי גט לאשתי ביד השליח, והשליח אומר עשיתי שליחותי, ונתתי את הגט לאשה, והאשה אומרת קבלתי את הגט, ואבד, האשה אסורה לאחרים, עד שתביא עדים, שראו שקיבלה את הגט.

ואף על פי שבעל שאמר גירשתי את אשתי נאמן, כאן אין די במה שהבעל אומר, כי אינו אומר שגירש, אלא שנתן לשליח.

ואין לומר חזקה שליח עושה שליחותו, ובוודאי נתן לאשה, כי אין לסמוך על חזקה זו אלא לחומרא, ולא לקולא להתיר אשת איש.

ואף על פי שאשה שאמרה לבעלה גירשתי, נאמנת, אין זה אלא כשבעלה מכחיש אותה, משום שברור שלא היתה מעיזה לשקר בפניו, ולומר שגירשה, אבל כשהוא מסכים עם דבריה ושקריה, אין בזה העזה, ואין ראיה מדבריה, שבאמת התגרשה.

צא וקדש לי אשה סתם

האומר לשלוחו, צא וקדש לי אשה סתם, ולאחר שהלך השליח לדרכו מת השליח,

ומה שהצריכו במשנה עדים על קבלת

הגט, רק לדעת רבי אלעזר הצריכו, שהוא סובר שאין גט בלא עידי מסירה, אבל לדעת רבי מאיר הגט כשר אף בלא עידי מסירה.¹

ואם היו הבעל והאשה בעיר אחת, אפילו אם הגט שלם ביד השליש.

לדעת רב הונא אין השליש נאמן, כי יש סברא טובה להאמין לבעל, שנתן לו לשם פיקדון, משום שאם היה רוצה לגרש, האשה מזומנת לו, ויכול לתת לה עצמה, ולמה יתן לשלוחה, וימחל על בזיונו.

ומכל מקום, אם האשה אומרת, שבפניה נתן הבעל את הגט לשלוחה לשם גירושין, נאמנת במיגו, שהיתה יכולה לומר, שהבעל נתן לה את הגט.

-

וכל זה בגט, שאם מתחילה נמסר לשם פיקדון, אינו יכול לגרש באותה קבלה לעולם.

אבל ממון הנמסר ליד שלישי, אפילו אם נמסר מתחילה לשם פיקדון, יכול המוסר למחול על הממון, ולכן כשמסרו שנים ממון לשלישי, הוא נאמן אפילו בעיר אחת, כי מאחר שמסרו לו, האמינו לו, וקיבלו עליהם שיהיה בממון מה שיאמר, כי ימחלו על הממון אם ישקר.

הוספות

¹ כן הוא לפי פירוש רש"י. אבל התוס' פירשו, שמאחר שהגט קרוע, אין כאן הוכחה שהבעל האמין את השליש, כי יתכן שמצא את הגט באשפה, ולא נמסר לו על ידי הבעל, ורק אם יעידו עדים שהיה הגט שלם ביד השליש, יש הוכחה שמסר לו הבעל את הגט, והאמין לו, והשליש נאמן, ולרבי אלעזר לא די בעדים שראו את הגט שלם ביד השליש, כי צריך גם עדים שראו את המסירה.

חזקה שליו עושה שליחותו

נתבאר שאין אומרים **חזקה שליו עושה שליחותו לקולא**, אלא **לחומרא**.

ולדעת רב ששת במסכת עירובין, **במקום שיעבור המשלח איסור, אם לא יעשה השליח שליחותו, אפילו לקולא**, חזקה היא ששליח עושה שליחותו.

מי מקבל את הגט של נערה מאורסה

לדעת חכמים, נערה מאורסה או אביה, או היא מקבלים את גיטה.

ומתחילה כתב רש"י, שרק בנערה הדין כן, אבל קטנה אינה מקבלת את הגט בעצמה. ולבסוף חזר בו, וכתב, שדין קטנה כדין נערה.

ולדעת רבי יהודה, רק אביה, מקבל את גיטה ולא היא.

זמנים של קנייני הקטן

הקטן יש בו זמנים חלוקים מתי ראוי הוא לקניין בדברים שונים.

א. משעה שמבין שאין צורך בצורות, ויש צורך באגוזים, זוכה לעצמו, אבל אינו זוכה לאחרים.

מתוך פירוש רש"י משמע, שמהתורה אינו זוכה לעצמו כלל, וחכמים הם שתקנו שיזכה.

ותוס' כתבו, שאם אחרים מקנים לו, הוא זוכה מהתורה, ורק במציאה, שזוכה בעצמו, אינו זוכה מהתורה.

המשלח אסור בכל הנשים שבעולם, כי

חזקה שהשליח עשה שליחותו, וקידש לו אשה אחת, והוא אינו יודע מי היא, ואם כן כל הנשים שבעולם אסורות לו מספק, כי בכל אשה שירצה לקדש יש ספק, שמא קידש לו השליח את אחת מקרובותיה, ונאסרה זו עליו.

יש מפרשים שמעיקר הדין אסור בכל הנשים

ואף על פי שרוב הנשים שבעולם מותרות לו, אין לילך אחר הרוב, כי השליח קידש את האשה במקומה, וכל ספק הנוול במקום קביעותו, נידון כספק שקול, שאין הולכים בו אחר הרוב.

ומכל מקום אין לאסור את כל הנשים שבעולם לשאר האנשים, שמא הן עצמן התקדשו לשליח, כי כשהספק הוא מחמת קידושין של האשה הזו, די שנשאל אותה אם נתקדשה למישהו, אבל כשהספק מחמת קידושין של קרובות האשה, אי אפשר לברר את הדבר על ידי שישאל אותה.

ויש מפרשים שמעיקר הדין הוא מותר בכל הנשים

כי אין כאן חזקה גמורה שעשה השליח שליחותו, משום שאין הדבר תלוי רק בו, שאינו יכול לקדש אשה בלא הסכמתה.

ועוד שיש להלך אחר רוב הנשים שמותרות למשלח.

ואין זה אלא קנס שקנסו אותו חכמים, על שלא חשש על עצמו, שיבוא לידי תקלה, אם ימות השליח ולא ידע מי קידש.

גדלות, כלומר בת אחת עשרה שנה ויום אחד, ובן שנים עשרה שנה ויום אחד. **נדריהם נדרים**, והקדשם הקדש.

ומאותה שעה קטנה שהוזקקה לייבום או חליצה **חולצת ליבם**.

יש מפרשים שחולצת מזמן עונת נדרים שלה, כלומר **מבת אחת עשרה שנה ויום אחד** ובלבד **שתיבא סמנים**, כי נחשבת לגדולה על ידיהם, ואין מחזיקים אותם לשומה.

ויש מפרשים **אפילו אם לא הביאה סמנים**, חולצת מזמן עונת נדרים שלה, ואף על פי שהיא קטנה, שזו דעת רבי יוסי, האומר שקטנה חולצת.

ויש מפרשים שחולצת מזמן עונת נדרים של בן, כלומר **מבת שנים עשרה שנה ויום אחד**, שאצל הבת הוא נחשב לגדלות, ולכן חליצתה חליצה.

אך רק **מבן עשרים שנה מותר לבן למכור קרקעות שהוריש לו אביו**. ויש חולקים במסכת בבא בתרא.

דף סה

תן גט לאשתי במקום פלוני

בזיון הוא לבעל כשמגרש את אשתו, ולכן האומר לשלוחו, תן גט לאשתי במקום פלוני, שהראה שמקפיד הוא, שלא להתבזות במקום אחר, **אין השליח שלוחו, אם נותן את הגט במקום אחר**, ואם עבר ונתן במקום אחר, לא נתקיימו הגירושים.

ומאותה שעה, קטנה שאין לה אב, מתקדשת בקידושין דרבנן. שאין צריך גט להפקיעם אלא מיאון.

ב. משעה שמבין שצריך להחזיר חפצים לבעליהם. ונסתפקו התוס', אם זמן זה הוא קודם עונת הפעוטות, או אחר עונת הפעוטות.

לדעת רב יהודה, הוא זוכה הוא אף לאחרים, ונחלקו בזה רש"י ותוס', האם מהתורה או מדרבנן.

ורב חסדא חולק, ואומר, שאינו זוכה לאחרים, עד שיהיה גדול, כלומר בן שלוש עשרה שנה ויום אחד.

ג. משהגיע לעונת הפעוטות, יש מבין שש. ויש מבין עשר. כל אחד לפי חריפותו במשא ומתן, וזהו הזמן שקטנה יודעת להבחין בין גט לדבר אחר, ואם בעלה מגרש אותה אינה חוזרת אליו. **ממכרם מכר**, ומקחן מקח, במטלטלין.

ומאותה שעה, קטנה מקבלת את גטה, אף אם קידושיה קידושין גמורים מהתורה, כלומר שנתקדשה על ידי אביה.

אבל קודם זמן זה, אינה מקבלת את גטה, כי אין לה דעת להבין, שלא לחזור לבעלה, וכל שמשלחה בעלה, וחוזרת אליו, אינה בת גירושין.

רש"י מפרש, שקודם זמן זה אף על ידי אביה אינה מתגרשת.

ותוס' מפרשים, שעל ידי אביה מתגרשת, כי הוא ישמור עליה, שלא תחזור לבעלה.

ד. משהגיע לעונת נדרים, שנה אחת קודם

במקום פלוני, כי אף כשמקבל את הגט בשאר מקומות, יכול להתנות שלא יחול עד שיגיע למקום פלוני, כאומר לאשה הרי זה גיטך, ולא תתגרשי בו אלא לאחר שלושים יום.

עד מתי אשת כהן אוכלת תרומה

אשת כהן מותרת לאכול בתרומה, עד שיגיע הגט לידה, או ליד שליח קבלה שלה.

ומאחר שחזקה ששליח עושה שליחותו, **אם עשתה שליח קבלה, אסורה לאכול בתרומה, משעה שפרש ממנה, שמא קיבל כבר את הגט, ונאסרה בתרומה, ואף על פי שידוע שהבעל במקום פלוני, והלך השליח למקום אלמוני, יש חשש שפגש אותו השליח בדרך שהלך בה.**

הנח לי עירוב מתמרים

ועירב לו מהגרוגרות

נחלקו חכמים, מה הדין כשאחד אמר לשלוחו להניח לו עירוב של תמרים, והניח לו עירוב מגרוגרות.

א. כדברי רבה.

חכמים אומרים שאין כאן עירוב, כי כל המשנה מדעת המשלח, מקפיד עליו המשלח, ואינו שלוחו למה שעושה.

ורבי אלעזר אומר שיש כאן עירוב, כי כשמשנה השליח בדבר שאין המשלח נפסד בו, אינו מקפיד על השינוי, והשליח בשליחותו עומד.

אולם אם לא אמר לשליח היכן לגרש, אף על פי שאמר לו היכן אשתו, אין בזה ראייה שמקפיד, שלא יתן לה במקום אחר, ולפיכך בכל מקום שיתן לה את הגט, חלים הגירושין.

קבל גט מבעלי במקום פלוני

בזיון לאשה כשמתגרשת מבעלה, וכשאמרה לשלוחה, קבל את גיטי במקום פלוני, שמראה שמקפידה, שלא להתבזות במקום אחר, והלך וקיבל במקום אחר, נחלקו חכמים אם בטלה השליחות.

לדעת חכמים, מאחר שלא קיבל במקום שאמרה, אין השליח שלוחה, ואין כאן גט.

ולדעת רבי אלעזר, בכל מקום הגט חל, כי אין הגט תלוי בדעת האשה, שהרי מקבלת אותו גם על כורחה, וכיוון שרוצה להתגרש, אינה מתנה תנאים היכן תתגרש, והיכן לא, שמא לא יסכים הבעל לתנאיה, ולא תהא מגורשת כלל.

ואם אמרה לשליח, קבל את הגט במקום פלוני, אלא שאפשר שתמצא את הבעל במקום אלמוני, מודים חכמים שאינה מקפידה, אם השליח יקבל את הגט אף בשאר מקומות, אלא שהגט לא יחול, עד שיגיע השליח למקום פלוני.

יש מפרשים שיוכל לעשות זאת, על ידי שימנה אותו הבעל לשליח הולכה עד אותו מקום, ואז יעשה השליח, שליח הולכה אחר, ויקבל ממנו.

ויש מפרשים שאין צריך קבלה נוספת

שהשני מועיל.

ב. כדברי רב יוסף.

ואלו הלשונות שנסתפקו בהם:
"הוציאוה", "עזבוה", "התירוה",
"הניחוה", "הואילו לה".

בדף ס"ו מבואר, שאף שאין כותבים גט
לאשה, עד שיצווה הבעל שיכתבו ויתנו
לה, אם היה יוצא למקום סכנה, ואמר
כתבו גט לאשתי, אף על פי שלא פירש
לתת לה, כותבים ונותנים לה, כי מחמת
פחדו שכח לפרש, אבל ודאי כוונתו היתה
שיכתבו ויתנו.

ובכלל דין זה, היוצא בקולר, ומפרש
לים, ויוצא בשיירה, וחולה מסוכן, וכן
הבריא שהלך והשליך עצמו מהגג.

ובכל מקום, שנותנים לאשה גט, אף על
פי שלא אמר הבעל "תנו", הוא נידון גם
לעניין נתינת מתנות, כמצווה מחמת
מיתה, שזכו המקבלים, אף על פי
שהקנה להם רק באמירה.

דף סו

מצווה לתת מיינו

א. האומר, תנו לפלוני ארבע מאות זוז
מדמי ייני, ימכרו את היין, ויתנו לו

אם אמר לשליח לערב מפירותיו שלו,
כלומר של המשלח, יש כאן עירוב אף
לדברי חכמים, כי בדבר שאין המשלח
נפסד בו, אינו מקפיד על השינוי, והשליח
בשליחותו עומד.

ואם אמר לשליח לערב לו מפירות אדם
אחר, שנתן לו רשות לערב מהפירות הללו,
ועירב לו השליח מפירות אחרים של
אותו אדם, אין כאן עירוב, כי אפילו
למשלח אין רשות לערב מהפירות הללו¹.

לשונות בציווי הבעל לכתוב גט

כשהבעל מצווה לכתוב גט לאשתו, צריך
לצוות בלשון שנהגו בני האדם לקרוא
לשטר כריתות. אבל אם אמר בלשון,
שאפשר לפרשו לדברים אחרים, אין
כותבים את הגט.

ואלו הם הלשונות המועילים: "כתבו גט
ותנו", "כתבו אגרת ותנו", "גרשוה",
"שלחוה", "שבקוה", "תרכוה".

ואלו הלשונות שאינם מועילים: "עשו לה
כדתי", "עשו לה כנימוס", "עשו לה כראוי",
"פרנסוה", "פטרוה", "פיטרוה".

ולדעת רבי נתן הבבלי, המדבר גם בלשון
ארמי, יש חילוק בין פטרוה לפיטרוה. יש
מפרשים שהראשון מועיל, ויש מפרשים

הוספות

¹ כן פירש רש"י. אבל התוס' כתבו, שאם אמר לשליח לערב מפירותיו שלו, כלומר של המשלח, אין כאן עירוב לדברי
חכמים, כי אף בדבר שאין המשלח נפסד בו, מקפיד הוא על השינוי בדבר שנוגע לעניינו, אבל אם אמר לשליח לערב לו
מפירות מסוימים של השליח, ועירב לו השליח מפירות אחרים שלו, יש כאן עירוב, כי כשאין השינוי נוגע לענייני
המשלח, ודאי שלא אכפת לו שהשליח משנה.

אמר לשלושה ושנים מהם קרובים

בעל שרצה למנות עדים לעשיית הגט, ומצא שלושה יושבים יחד, ששנים מהם היו אב ובנו, ואמר, כתבו ותנו גט לאשתי, כוונתו גם לבן. ולכן אם לא יוכל האב להצטרף עם השלישי מאיזה טעם, יכתבו לה הבן והשלישי את הגט. ואין אומרים שאין דרך כבוד למנות את הבן, במקום שאפשר היה למנות את אביו, ולא היה הבן מהמומנים.

שליח עושה שליח בעשיית הגט

נחלקו חכמים, אם תמצוניים על עשיית הגט יכולים למנות אחרים.

לדעת רבי מאיר, אף על פי שהבעל המצווה לשלוחו לעשות לו גט, אינו מוסר לידיהם דבר, יכולים הם למנות אחרים תחתיהם לעשיית הגט, נכי מילי ממסרי לשליח. ורק אם הבעל מקפיד, שלא יעשו אותו אחרים אלא הם עצמם, אינם יכולים למנות אחרים תחתיהם.

ומעתה אם אמר לשנים "תנו גט לאשתי", או "כתבו ותנו גט לאשתי", יעשו את הגט בעצמם, כי מאחר שציווה רק לשנים, לא עשאו בית דין אלא עדים, וכוונתו שיעשו את הגט בעצמם.

וכן אם אמר לשלושה או יותר "כתבו ותנו גט לאשתי", מאחר שהזכיר את הכתיבה שלא לצורך, נראה שכוונתו שיכתבו הם עצמם, ולא יצוו לאחרים לכתוב, והכוונה שהם עצמם יחתמו בגט,

מדמיו ארבע מאות זוז. [וי"מ שהיין קנוי לו לדמיו. וי"מ שהכוונה שיתנו לו מדמי היין שכבר מכרו]. אולם אם אבדו מקצת המעות, יכולים לומר לו שלך אבד.

ב. והאומר, תנו לפלוני מייני בארבע מאות זוז, יתנו לו יין בשווי ארבע מאות זוז. אולם אם החמיץ היין, יכולים לומר לו שלך החמיץ. [וי"מ שיפסיד לפי חלקו ביי].

ג. והאומר, תנו לפלוני ארבע מאות זוז מייני, יתנו לו יין בשווי ארבע מאות זוז, ואפילו יחמיץ הרבה מהיין, כל היין באחריות למתנתו, ויקבל ממה שלא החמיץ.

כל השומע קולי יכתוב גט לאשתי

מי שהיה מושלך בבור ואמר, "כל השומע קולי יכתוב גט לאשתי", אם רצה השומע לכתוב לה גט, יכתוב, כי מאחר ששמע את קול הבעל, נחשב לשליח הבעל.

והסיבה שמותר למדיר לתרום למודר שאמר, כל הרוצה לתרום יבוא ויתרום, ולא עבר על האיסור להנותו, אף על פי שאסור לו להיעשות שליחו בדברים אחרים. משום שאף על פי שנחשב שלוחו, מאחר שהוא המחליט אם לעשות שליחותו, אם לאו, אין זה מהנה אותו.

עוד אפשר לומר שיש הבדל בין אומר "כל הרוצה", שלא ייחד אדם מסוים לשליחותו, לבין האומר "כל השומע", שכוונתו למי ששומע אותו, ומייחד אותו להיות שלוחו.

להם לעשות אחרים תחתיהם, אינם עושים, או שכוונתו **לחתימה בלבד**, ומאחר שלא צריך לזה את הכתיבה, ניכר שמתיר להם לצוות לאחרים שיכתבו את הגט, ומכל מקום מחמת הספק יש להחמיר אף בדיעבד².

דף סז

שבחם של חכמים

איסי בן יהודה היה מונה שבח החכמים באופן הבא:

א. רבי מאיר, חכם, כלומר חריף ומקשה, וסופר.

ב. רבי יהודה "חכם לכשירצה," שכשהיה רוצה להיות מתון ומתיישב בדבריו, היה חכם³.

ג. רבי טרפון, גל של אגוזים, שכששאלו אותו, היה מביא ראייה, ממקרא, מדרש, משנה, ואגדה, והרי זה כגל של אגוזים שאדם נוטל אחת מהן והן נקבצות ונופלות זו על זו.

ד. רבי ישמעאל, חנות מיוזנת⁴, שהמזון מצוי בה תמיד ואין החנווני צריך לומר המתינו ואביא לכם, וכמו כן היה

ולעניין הכתיבה, ספק בגמרא אם יכולים לצוות לאחרים¹.

אולם אם אמר לשלושה או יותר "תנו גט לאשתי," מאחר שלא הקפיד אלא שיסדרו את הגט, אבל לא אכפת לו מי יכתוב אותו, **יכולים הם לצוות לאחרים לכתוב ולחתום את הגט.**

ולדעת רבי יוסי, מאחר שהבעל המצווה לשלוחו לעשות לו גט, אינו מוסר בידיהם כלום, אינם יכולים למנות אחרים תחתיהם לעשיית הגט, [כי מילי לא ממסרן לשליח], **ואפילו אם הבעל מסכים** שיאמרו לאחרים לעשות.

ולכן אפילו אמר לסנהדרין הגדולה "תנו גט לאשתי," יכתבו ויחתמו בעצמם, [ואם אינם יודעים ילמדו], ולא יצוו לאחרים לעשות.

ואמר שמואל, שהלכה כרבי יוסי, שאין הראשונים עושים אחרים תחתיהם, רק כשלא גילה הבעל שמסכים שימנו השליחים אחרים תחתיהם, אבל אם אמר לראשונים, אמרו לאחרים לעשות, יכולים הראשונים למנות אחרים תחתיהם.

וכשאמר לשנים, "כתבו ותנו גט לאשתי," ספק אם כוונתו לכתובה ולחתימה, ואם כן מאחר שלא התיר

הוספות

¹ כן נראה מפירוש רש"י. אולם התוס' כתבו, שלדעת רבי מאיר, הם עצמם יחתמו, אבל אחר יכתוב.

² כן משמע מפירוש רש"י, אולם התוס' כתבו, שהאומר "כתבו ותנו", כאילו אמר בפירוש שיצרפו עימם אחר, והספק אם לכתובה או לחתימה.

³ יותר מרבי מאיר. ודילמא רבי מאיר חריף ומקשה, ורבי יהודה מתון ומסיק. [תוס'].]

⁴ לשון מזון ואית דגרסי מזוינת לשון זיון. [תוס'].]

בניי שנו מדותי, שמדותי תרומות מתרומות מידותיו של רבי עקיבא, כלומר בחרתים ותרמתיים מתוך עקרי משניותיו של רבי עקיבא, והיינו ברירה אחר ברירה.

המצווה לשלוחו בפירוש שיאמר לאחרים

כבר נתבאר שנחלקו חכמים אם שליח הגט חוזר מעצמו ועושה שליח אחר. ולהלן יתבאר בעזה"י מה הדין כשהבעל אמר לשליח בפירוש שיעשה שליח אחר.

גם לדעת רבי מאיר, האומר, מילי ממסרן לשליח, אם אמר לשנים, "אמרו לסופר ויכתוב, ולפלוני ופלוני ויחתמו", כשר. אך לכתחילה אין לעשות כן, גזירה שמא תשכור האשה עדים שיאמרו, "כך אמר לנו הבעל, שנאמר לסופר לכתוב, ולעדים ולחתום", ומאחר שאין המעשה נגמר על ידם, אלא על ידי הסופר והעדים החותמים, יסכימו להעיד על שקר, וייתנו לה גט שלא כדין.

ואם אמר לשנים, "אמרו לסופר ויכתוב,

תלמודו ערוך, ומזומן בידו, ללמד את כל מי שנצרך לו.

ה. רבי עקיבא, אוצר בלום, שמתחילה למד מרביתיו את כל התורה כפי ששמע מרביתיו, מקרא, הלכה, מדרש, ואגדה, בלא סדר, וחזר וסידר כל אחד לעצמו.¹

ו. רבי יוחנן בן נורי, קופת הרוכלים. שהיו כל חלקי התורה מסודרים אצלו לדעת לענות לשואלים.²

ז. רבי אלעזר בן עזריה, קופה של בשמים. היא דומה לקופה של רוכלים, אלא שיש בה פחות מינים.³

ח. רבי אליעזר בן יעקב, משנתו קב ונקי, כלומר לא לימד הרבה כשאר חבריו, אלא מה שאומר בבית המדרש נקי הוא, שהלכה כמותו לעולם.

ט. רבי יוסי, נימוקו וטעמו עמו.

י. רבי שמעון, טוחן הרבה [=לומד הרבה], ומוציא מעט [=משכח מעט], ומה שמוציא אינו אלא סובין [=דברים שאינם נראים כהלכה]. וכן אמר רבי שמעון לתלמידיו,

הוספות

¹ כך מפורש באבות דרבי נתן, למה היה רבי עקיבא דומה, לעני שנטל קופתו ויצא לשדה, מצא שעורים קצר ונתן בה, מצא חטין נתן בה, וכן פוליס, וכן עדשים, וכשבא לביתו בירר כל מין ומין לעצמו. כך רבי עקיבא, כשלמד מרביתיו, שמע דבר מקרא מרביתיו, ואחריו הלכה, ואחריו מדרש, ואחריו אגדה, נתן לבו לחזור עליהן ולגורסן, עד שהיו סדורין בפיו, ולא אמר אלמוד מקרא לעצמו, מדרש לעצמו. אבל כשנעשה חכם גדול, עשה כל התורה מטבעות מטבעות, סידר מדרש ספרי וסיפרא לבדן, ושנאן לעצמן לתלמידיו, והלכות לעצמן, ואגדות לעצמן. ונראה בעיני אוצר בלום, סגור מסגירות לבדן מחיצות מחיצות, כמו שעושין בתיבות גדולות, ליתן חטין מכאן שעורין מכאן עדשים מכאן, כמו פיו בלום ורגליו מבולמות. [רש"י]. ואית דגרסי בלוס בסמ"ך, כמו בבראשית רבה, משל למלך שהיו אוצרותיו בלוסים וחתומין ומעורבין. [תוס'].

² מפרש התם, מה רוכל זה שבא לעיר, שואלין ממנו אפרסמון עמד, אומר הין, פליטון עמד, אומר הין, קנמון עמד, אומר הין, כך נצרך אדם לשאול דבר במקרא משיבו, וכן בגמרא, וכן במדרש, וכן באגדה, ואין שבח זה דומה לשל רבי עקיבא, שנתן לבו תחילה ולמד הכל מבולבל, ואחר כך סדרן. [רש"י].

³ שהרוכל מתוך שאומנתו לכך, מרבה מינין יותר, וקושר כל אחד בצרור לבדו, להיות מזומן לשואלו. [רש"י].

גט לאשתי". **יש אומרים** שאין דינו כאומר "כולכם", **ודי בשנים מתוך אותם שמנה. ויש אומרים** שדינו כאומר "כולכם", **וכל אותם שמנה צריכים לחתום.**

הנותן גט במעמד רבים

לדעת רב יהודה, כשאדם מצווה לתת גט במעמד רבים, יש לחוש, שמא יאמר לכולם התכוונתי, ולא יחתמו כולם, ונמצא גט בטל.

ולפיכך התקין, שיהו כותבין בו, "כך אמר לנו פלוני, כתבו או כולכון או כל חד מנכון", וכך יכול אחד לכתוב במעמד כולם, כדין שאמר להם "כולכם", וכן יכול לכתוב גם שלא במעמד כולם, כדין האומר להם "כל אחד מכם".

ורבא אמר יש לחוש שמא יכתבו רק, "כך אמר לנו פלוני כתבו כולכם" ויבוא לידי פסול. ולפיכך אמר רבא שכך **יכתבו**, "כך אמר לנו פלוני, **יכתוב כל אחד מכם יחתמו כל שנים מכם ויוליכו כל אחד מכם**".

ואתם חתמו", **כשר**, ואין כאן חשש, שתשכור האשה עדים, שיאמרו כן, כי לא ירצו לחתום לה בגט בשקר, ולכן **יש מתירים** לבעל לומר כן **לכתחילה**. אולם **יש אוסרים** בזה, שלא יבואו להתיר, גם כשאמר להם, לומר לסופר לכתוב, ולעדים אחרים לחתום.

אמר לעשרה

אמר לעשרה, "כתבו ותנו גט לאשתי", **אחד כותב לבדו, ושנים חותמים**. אבל אמר לעשרה, "כולכם כתבו ותנו גט לאשתי", **אחד כותב במעמד כולם, וכולם חותמים**.

אמר לעשרה "הוליכו גט לאשתי" אחד מוליך לבדו. אבל אמר "כולכם הוליכו גט לאשתי" **אחד מוליך במעמד כולם**.

עמדו לפניו עשרה, ומנה את כולם, ואמר "כתבו ותנו גט לאשתי". יש אומרים שהדין הוא כדין האומר "כולכם". ויש אומרים שאין דין זה כדין האומר "כולכם".

מנה מקצת מהעשרה, ואמר "כתבו ותנו

סליק פרק האומר התקבל

פרק שביעי מי שאחזו

המחלות המובאות בדף ס"ז

דף סז

א. קורדייקוס. הוא חולי הבא על ידי שתיית יין הרבה מגתו ובא על ידי שד הנקרא כן.

ב-ג-ד-ה. חוליים הבאים מחמת חום. יש חולי הבא מחמת חום של יום אחד, ויש הבא מחמת חום של שני ימים, ויש הבא מחמת חום של שלושה ימים, ויש הבא מחמת חום של ימים רבים, וכל אחד מהם, יש לו רפואה אחרת.

ו. חולי הבא מחמת קור.

המחלות המובאות בדף ס"ח

ז-ח. כאבי הראש. יש הבאים מחמת דם, ויש הבאים למחצית הראש.

המחלות המובאות בדף ס"ט

ט-י-יא. מחלות עיניים. יש הנקרא **ברקותי**, שלפי התירוץ השני בתוס', אין לו רפואה אלא בתחילת החולי, אבל אחר שמתגבר לא. ויש חוליי **סנוורים** הבאים **בלילה**. ויש חוליי **סנוורים** הבאים **ביום**.

יב-יג. מחלות של זיבת דם. יש דם הזב **מהאף**, ויש דם הזב **מהפה**, ולזה אין לו רפואה, אלא אם הדם בא מהריאה, אבל אם בא מהכבד אין לו תקנה.

יד. מחלת השיניים הפנימיות.

טו. אבעבועות הגדלים בגרון, הנקראים **חינכי**, זהו דלקת שקדים.

טז. חולי של נזלת חריפה הנקרא **ברסם**.

יז. חולי הנקרא גירא שיש בו כאב נוקב.

מי שאחזו קורדייקוס

השותה הרבה יין חדש מגיתו, עלול ללקות משד הנקרא קורדייקוס, וכשהוא לוקה ממנו, אין דעתו מיושבת עליו, ונחשב כשוטה, ולפיכך אם אמר באותה שעה, שיתנו גט לאשתו, לא אמר כלום, ואין נותנים לה גט.

ומשנתנו כשהביאה דין זה, פירשה את שם השד, להשמיענו, שכשכותבים קמיע לחולי זה, להשביע את הרוח בשמו, יכתבו "קורדייקוס".

ואמרו, שרפואת מי שאחזו קורדייקוס, שיאכל בשר אדום שהוא כחוש, העשוי על גחלים [=בישרא סומקא אגומרי], וישתה יין מזוג במים הרבה [=וחמרא מרקא].

רשימת המחלות

שרפואותיהן כתובות בדפים אלו

בדפים הראשונים של פרק זה [מדף ס"ז עד דף ע"ג], **סדרו חכמים תרופות למחלות רבות**, ותרופת כל מחלה תתבאר בעזה"י על הסדר, וכאן נמנה בקצרה רק מיני המחלות הנזכרות.

יח. חולי הבא לשתה מים מגולים, וניזוק מארס הנחש שבהם.
יט. מורסא.

כ-כא-כב. מחלות לב. יש שלבו פורח [=חלש], ויש שלבו כבד, ויש שלבו כואב.

כג-כד. מחלות מעיים. יש שכואבות לו מעיו, ויש שנכנסות לו תולעים למעיו.
כה. שלשול.

כו. עצירות.

כז. מחלת הטחול, שהטחול מתנפח.

כח. חולי של תחתוניות.

כט. חולי הירכיים והמותניים.

ל. אבנים (בכליות) ובגיד.

לא-לב. קדחת [=צמרמורת] יש חיצינות ויש פנימית.

המחלות המובאות בדף ע'

לג. שחין הנקרא ילפת.

לד. צרעת.

לה. אחילו שהיא אש של עצמות.

לו. מי שאין לו כח לשמש.

רפואת חולי הבא על ידי הקור

נתבאר, שרפואת חולי הבא על ידי החום, היא אכילת בשר כחוש צלוי על גחלים, ושתית יין מזוג הרבה.

ואמרו שרפואת חולי הבא על ידי הקור והשלג, היא עשיית הדבר בהיפוך, כלומר לאכול בשר שמן צלוי על גחלים,

רפואת חולי הבא מחמת חום השמש

אומנתו של אבוי אמרה לו רפואות לחולי הבא מחמת חום השמש.

¹ לשון הגמרא "עד דמסרד" והעירוני לעיין בהגהו"צ מהדורת עוז וחדר ואינו תחת ידי כעת.

ושתיית יין חי שאינו מזוג.

בשר שמן ויין חי שאכל ושתה, והיה בשרו בהרות עגולות.

ורב יוסף ורב ששת היו **מתעסקים במלאכתם**, ומתחממים בה, ומזיעים, ובכך ניצולים מחולי השלג. רב יוסף היה טוחן בריחיים, ורב ששת היה נושא משאות, והיה אומר, **גדולה מלאכה, שמחממת את בעליה.**

עבדי ראש הגולה חשודים על אבר מן החי

אמר לו ראש הגולה לרב ששת, מדוע אין כבודו חפץ לסעוד אצלנו? השיב לו רב ששת, משום שהעבדים אינם טובים וחשודים בעיני להאכילני אבר מן החי.

שאל ראש הגולה, ומי יוכיח שכן הוא? והשיב לו רב ששת עכשיו אראה לך.

אמר רב ששת לשמשו, לך וגנוב והבא לי רגל אחת מהבהמה שמכינים לאכילה¹. והביא לו. ולאחר מכן, כשהביאו לפניו את הבשר לאכול, אמר להם רב, ששת סדרו לפני את הבהמה לנתחיה, שאראה שכולה כאן בשלימות.

הביאו הנתחים, וסדרו הבהמה עם שלוש רגלים. אמר להם רב ששת, וכי זו בעלת שלוש רגלים היתה? חתכו רגל מבהמה אחרת, והניחו לפניו. אמר לשמשו, הנח את הרגל שאצלך, והניח. ואמר להם רב ששת, וכי זו בעלת חמש רגלים היתה? וראו הכל שאכן העבדים חשודים על אבר מן החי.

בכל זאת לא אכל רב ששת בבית ראש הגולה

אמר לו ראש הגולה לרב ששת, אם כן,

עבדי ריש גלותא מצערים את רב עמרם חסידא

רב עמרם חסידא, היה חסיד, ופרוש, ומאחר שהיה מחמיר על עבדי בית ראש הגולה באיסורים, היו העבדים של בית ראש הגולה מצערים אותו.

וכשהיו מצערים אותו, היו משכיבים אותו לישון על השלג. ולמחרת היו אומרים לו, מה ירצה כבודו שנביא לו לאכול. והיה אומר לעצמו, אלו, כל מה שאומר להם, יעשו ההיפך, ולפיכך אמר להם, שרוצה בשר כחוש צלוי על גחלים, ויין מזוג הרבה, והביאו לו בשר שמן צלוי על גחלים, ויין חי, כפי שרצה באמת, והועיל לו לחולי הצינה שבא עליו מחמתם.

שמעה זאת ילתא אשת רב נחמן שהיתה בת הנשיא ואשת אב בית דין וחשובה, והכניסה את רב עמרם לבית המרחץ, והעמידוהו במים של בית המרחץ עד שנהפכו המים להיות אדומים כדם, מחמת זיעה אדומה שיצאה ממנו על ידי

¹ הוספות

¹ מבואר שרב ששת התיר לשמשו לגנוב, כשעל ידי זה יעלה בידו להוכיח את צדקתו. ויל"ע אם יש גם לנו ללמוד מכאן, לעשות כן.

בחזקתא וחזקתא באוכמתא לקותא היא
[שחור בלבן ולבן בשחור סימן מכה²].
בדקו ומצאו כדבריו.

עבדי ראש הגולה רצו

להפיל את רב ששת לבור

כשעמד רב ששת לצאת, חפרו עבדי ראש
הגולה בור בדרך שיעבור בה רב ששת,
וכיסו אותו מחצלת, ואמרו לרב ששת,
ילך רב ששת לשכב במשכבו.

נחר לו רב חסדא מאחור, לסמן לו
שיזהר. וכששמע זאת רב ששת, אמר
לתינוק, פסוק לי פסוק, כלומר אמור
מה למדת היום? ואמר לו את הכתוב,
”וַיֹּאמֶר לוֹ אֲבִיר נָטָה לָךְ עַל מִינֶךָ אוֹ עַל
שְׂמָלְךָ וַיֹּאחֲזֵךְ אֶתְּךָ מִהֲנָפְרִים וְקָח לָךְ אֶת
הַלְצָתוֹ וְלֹא אָבָה עֲשֶׂה אֶל לְסוּר מֵאֲחֵרָיו” (שמואל
ב' ב' כ"א). שאל את שמשו, מה אתה
רואה? ואמר לו, רואה אני מחצלת
מושלת. אמר לו רב ששת, חזור מעליה
מימין או משמאל.

לאחר שיצא רב ששת, שאל אותו רב
חסדא, מנין ידע כבודו להזהר. והשיב
לו, קודם כל משום שנחר לי כבודו. ועוד
שהתינוק פסק לי פסוקו. ועוד שהעבדים
חשודים, שהם אינם כשרים.

מאחר שחשודים הם על כך, יכינו את
המאכל לפני השמש של כבודו, ויסמוך
עליו, ויאכל. והסכים רב ששת.

הביאו השלחן לפנייהם, והביאו עליו
בשר, והניחו לפני רב ששת ריסתנא,
חתיכת בשר שבה עצם קטן של כף הירך,
שאדם בולעה ונחנק, ורצו שיאכלנו רב
ששת בלא ראות, שהיה סגי נהור, ויחנק.

מישש רב ששת במאכל, והרגיש באותה
עצם, נטל כל החתיכה, וכרכה בבגדו¹.

מאחר שראו אותו כורך איזה דבר
בבגדו, רצו לבדוק זאת, ולאחר האכילה
אמרו, נגנב לנו כוס של כסף, ובתוך כך
שהיו מחפשים אחריו, מצאו את
החתיכה שהיא כרוכה בבגדו.

דף סח

אמרו לו לראש הגולה, ראה, שאין רב
ששת רוצה לאכול, אלא רק לצער אותנו,
שלא אכל, אלא כרך המאכל בבגדו. אמר
להם רב ששת, אני אכלתי, והרגשתי
במאכל טעם של בשר בעלת שחין
[=טעמא דחזקתא]. אמרו לו, לא שחטנו
היום בהמה בעלת שחין. אמר להם,
בידקו במקום זה של אותה ריסתנא,
ותראו, שהעור שהיה כנגדה לבן, וזה
ראיה לשחין, כמאמר רב חסדא, אוכמא

חוספות

¹ משום דאשכח ביה טעמא דחזקתא הוא דעבד הכי והגמרא לא פירשו עד לבסוף. [תוס']

² פירוש טלאי שחור בעור לבן, או טלאי לבן בעור שחור, אין זה אלא מחמת נגע שהיה שם. הקשה רבינו תם, דבגזיר
בריש פרק בית שמאי משמע דלא מיירי רב חסדא אלא בשור שחור בין שוורים לבנים, שהשחור מגרע כולם, ומתקלקל
מקום על ידו ... ואומר רבינו תם, דתרי מילי נינהו, ומילתיה דהכא איירי בטלאי שחור בעור לבן, ולבן בעור שחור,
והתם מיירי בשור שחור בין שוורים לבנים ... [תוס']

דברים שעשה לו קהלת

מעשה תפיסת אשמדאי

אמר קהלת הוא שלמה מלך ישראל, "כִּנְסֵתִי לִי גַם קָסֹף וְזָהָב וְסִגְלֹת מְלָכִים וְהַמְדִּינוֹת עָשִׂיתִי לִי שָׁרִים וְשָׁרוֹת וְתַעֲנוּגֹת בְּנֵי הָאָדָם שְׂדֵה וְשָׂדוֹת" (קהלת ב' ח'), וכך ביארו את דבריו אלו.

"שָׁרִים וְשָׁרוֹת", אלו מיני זמר.
"וְתַעֲנוּגֹת בְּנֵי הָאָדָם", אלו בריכות של צונן **ומרחצאות** של חמין. **"שְׂדֵה וְשָׂדוֹת",** כאן בבבל ביארו, שהכוונה **לשד זכר ושד נקיבה**, שהשתמש בהם כפי שיתבאר בעזה"י בסמוך. ובארץ ישראל [=במערבא] ביארו, שהכוונה למין **מרכבה של נשים ושרים**.

ריבוי שדים שהיו במקום הנקרא שיחין

אמר רבי יוחנן, שלש מאות מיני שדים היו בשיחין, ושידה עצמה איני יודע מה היא, כלומר אף שהיו שדים הרבה, איני יודע מה דמותה ומה טיבה של השידה ואיך היא נראית. ויש מפרשים שהיה מכיר ויודע אותם, אלא כך אמר, שידה עצמה, כלומר ראש כולן ואמן, איני יודע מי היא.

בענין בנין בית המקדש נאמר, "וְהִבְנִיתָ בְּהִבְנֹתוֹ אֶבֶן שְׁלֵמָה מִסָּע נִבְנָה וּמִקְבוֹת וְהִנְיָחוּ כָּל כְּלֵי בְרָזֶל לֹא נִשְׁמַע בְּבִיַּת בְּהִבְנֹתוֹ" (מלכים א' ו' ז'), שלא היו רשאים לבנות בכלי ברזל.

ומתחילה לא היה יודע שלמה היאך יבנה בלא כלי ברזל, ושאל את החכמים כיצד יעשה. ואמרו לו, יש בריה מששת ימי בראשית, ושמה שמיר, ואין כל דבר קשה יכול לעמוד מפניו, ואותה הביא משה כשהיה צריך לחקוק את אבני האפוד¹.

שאל אותם היכן אמצא את השמיר. ואמרו לו, הבא שד ושדה², וכבוש אותם כלומר ייסרם, ושמא על ידי ייסורים אלו יתרצו לגלות לך.

עשה כן הביא שד ושדה וכבשם יחד, ואמרו לו, אנו לא יודעים, אך יתכן שאשמדאי מלך השדים יודע.

שאל אותם, היכן הוא? ואמרו לו, ישנו בהר פלוני, כרה לו שם בור, ומילא אותו במים, והוא מכוסה באבן, וחתום בחותמו, ובכל יום עולה לרקיע, ולומד בישיבה של רקיע, ויורד לארץ, ולומד

הוספות

¹ דאמרינן במסכת סוטה, אבנים הללו אין כותבין עליהם בדיו, שנאמר "פתוחי חותם", ואין מסרטין עליהם באיזמל, שנאמר "במלואתם", שלא יהו חסרות כלום, אלא כותב עליהם בדיו, ומראה להן שמיר מבחוץ, והן נבקעות מאליהן. [רש"י]. הכא משמע, דלאבני אפוד בעי שמיר, ובפרק קמא דקידושין, גבי עובדא דדמא בן נתינה, בקשו ממנו אבנים לאפוד, וזה היה בבית שני ... ואם כן היה שמיר בבית שני ... וצריך לומר ששמורוה מימי שלמה עד חורבן בית שני. [] הקשה ה"ר אלחנן במסכת עבודה זרה, גבי אבני מזבח ששקצום אנשי יון, ליתבריהו, אבנים שלמות אמר רחמנא, לינסרינהו, לא תניף עליהם ברזל אמר רחמנא, ולינסרינהו על ידי שמיר. ואומר ר"י, דעל ידי שמיר אין נעשין חלקות, דחגירת צפורן פוסלת במזבח. [] והך סוגיא אתיא כמאן דאמר בסוטה, דאיצטריך שמיר לאבני בית המקדש, והא דכתיב מגוררות במגירה, מוקי לה באבני ביתו. [תוס'].
² כי לא רצו לשאול באורים ותומים כשיכולין לשאול על ידי דבר אחר. [תוס'].

עלול אתה למחוק השם, ולא ניסה להשתחרר יותר.

דברים שארעו בדרך

שלקח בניהו את אשמדאי

כשלקח בניהו את אשמדאי בדרך ובא, עברו ליד דקל, נתחכך בו אשמדאי, והשליכו לארץ. עברו ליד בית, נתחכך בו אשמדאי, והשליכו לארץ. עברו ליד צריף קטן [=כובא] של אלמנה, יצאה האלמנה והתחננה, שלא יפיל את ביתה, כופף עצמו לצד אחר, שלא ישבור את ביתה, ועל ידי הכיפוף נשברה בו עצם, ואמר, זהו שכתוב, "בְּאֶרֶץ אֲפִים יִפְתָּה קֶצֶיִן וְלָשׁוֹן רָכָה תִּשְׁבֵּר גְּרָם" (משלי כ"ה ט"ו), כלומר, על ידי לשון רכה, שחננה מענה רך, נשברה עצמי.

ראה אשמדאי עיוור, שהוא טועה בדרכו, לצאת לצדי הדרך, והעלהו, להטותו אל הדרך הנכונה. ראה שיכור, שהוא טועה בדרכו, לצאת לצדי הדרך, והעלה גם אותו, להטותו אל הדרך הנכונה. ראה שמחה גדולה של הכנסת כלה, ובכה. שמע אחד שאומר לרצען, עשה לי מנעלים לשבע שנים, וצחק. ראה קוסם שהיה עושה קסמים, וצחק.

ולאחר שהיה אשמדאי בבית שלמה, שאל אותו בניהו על כל המעשים הללו.

שאל, מדוע כשראית את העיוור שטעה בדרך, העלית אותו לדרך? והשיב לו,

בישיבה של ארץ, ובא ובודק את חותמו, לראות שלא נגע בו אדם, ומגלה את הבור, ושותה, ושב ומכסה אותו, וחותם אותו בחותמו, והולך.

שלח שלמה את בניהו בן יהוידע ונתן לו טבעת שחקוק בה שם, ושלשלת שחקוק בה שם, וגיוזות צמר ונודות יין. הלך בניהו, וחפר בור במורד ההר, למטה מבורו של אשמדאי, והריק מי הבור העליון לבור התחתון דרך נקב שעשה בין שני הבורות. וחזר וסתם הנקב בגיוזות הצמר, וחזר וכרה בור למעלה מבורו של אשמדאי, ונקבו לבורו של אשמדאי, ומילא הבור העליון יין, ונפל היין לבורו של אשמדאי, וחזר ומילא את שני הבורות שעשה בעפר, וסתמם.

עלה בניהו וישב על אילן, והמתין, וכשבא אשמדאי, בדק אשמדאי את חותמו, וראה שהוא שלם, וגילה האבן מעל בורו, ומצא בו יין, ואמר, כתוב, "לֹא הִיָּין הַמָּה שֶׁכָּר וְכָל שֶׁגָּהּ בּוֹ לֹא יִחָקֵם" (משלי כ"א) ועוד כתוב¹, "זָנוּת וַיֵּין וְתִירוֹשׁ יִקָּח לֵב" (הושע ד' י"א), כלומר שתיית היין גרועה היא ולא רצה לשתות. אך כשצמא ולא היה יכול לעמוד שתה ונשתכר ונרדם.

ירד בניהו מהאילן, נתן עליו השלשלת, וסגרה סביב ראשו של אשמדאי, וכשהתעורר, היה מנסה להשתחרר ממנה, ואמר לו בניהו, שם אדונך עליו, כלומר השם כתוב עליו, ואם תקרענו,

הוספות

¹ אף על פי שזה הפסוק לא נכתב עדיין, היו יודעין, כמו "אורח עושה מלאכת ה' רמיה" בפרק לא יחפור, גבי יואב. [תוס']

מכריזים עליו ברקיע, שהוא צדיק גמור, ומי שיעשה לו נחת רוח, יזכה לעולם הבא.

שאל, מדוע כשראית את השיכור שטעה בדרך, העלית אותו לדרך? והשיב לו, מכריזים עליו ברקיע, שהוא רשע גמור, ועשיתי לו נחת רוח, שיכלו זכויותיו בעולם.

שאל, ומדוע כשראית שמחת הכנסת כלה בכית? והשיב לו, האיש שהיא נישאת לו, היה עומד למות בתוך שלושים יום, והיה לו אח קטן, שרק נולד באותה שעה, והכלה זקוקה להמתין לו שלוש עשרה שנה, עד שיגדל, ויהא ראוי לחליצה.

שאל, מדוע כששמעת את האיש האומר לרצען שיעשה לו מנעלים לשבע שנים צחקת? והשיב לו, שבע ימים אין לו, כלומר אינו בטוח שיחיה שבע ימים, שאפשר שימות למחר, והוא מבקש מנעלים לשבע שנים.

ושאל, מדוע כשראית את הקוסם עושה קסמים צחקת? והשיב לו, שהיה טמון תחתיו אוצר גדול של זהב וכסף, ועד שעושה קסמים, יראה מה שתחתיו.

אשמדאי בא לפני שלמה

ומגלה לו היכן השמיר

כשהגיע אשמדאי לבית שלמה המלך, לא הכניסוהו לשלמה עד אחר שלושה ימים.

ביום הראשון שאל, מדוע אין המלך

מבקש אותי? והשיבו לו, שהמלך שתה הרבה. לקח לבנה, והושיבה על חברתה, כלומר על לבנה אחרת. באו ואמרו לשלמה, ואמר להם, כך אמר לכם אשמדאי, לכו והשקוהו שוב.

למחרת שאל שוב, ומדוע אין המלך מבקש אותי? והשיבו לו, שהמלך אכל הרבה. לקח הלבנה שנתן על חברתה ונטלה ממנה והניחה על הארץ. באו ואמרו לשלמה, ואמר להם, כך אמר לכם אשמדאי, משכו ידיכם מלהאכילו כלומר האכילוהו מעט ולא הרבה.

בסוף שלושה ימים נכנס לפני שלמה. נטל קנה ומדד בו ארבע אמות והשליכו לפני שלמה, ואמר הלא כשימות אותו אדם [כלומר שלמה] אין לו בעולם הזה אלא ארבע אמות ועכשיו כבשת את כל העולם ולא שבעת עד שכבשת גם אותי?

אמר לו שלמה איני רוצה ממך דבר אבל רוצה אני לבנות את בית המקדש וצריך אני את השמיר.

אמר לו אשמדאי, לי לא נמסר השמיר, לשר של הים הוא מסור, ואינו נותן אותו אלא לתרגול הבר, [הוא הדוכיפת], שהוא נאמן לו על שבועתו, כשמשביעו שיחזירו לו. ומה הוא עושה בו? מביא אותו להרים שוממים שאין בהם יישוב של זרעים ואילנות, ומניח אותו על שן של סלע והוא מתבקע מעט כמין חריץ ומשליך שם זרע של אילנות והם גדלים שם ומתפרנס מהם. ולכן הוא נקרא בלשון תרגום "נער טורא", שהוא מנסר הרים.

ועל אותה שעה אמר שלמה, "מה יתרון
לאדם בכל עמלו שיעמל תחת השמש"
(קהלת א' ג') "וכל אשר שאלו עיני לא אצלתי
מהם לא מנעתי את לבי מפל שמחה כי לבי שמח
מכל עמלי וזה היה חלקי מכל עמלי" (קהלת
ב' י'), כלומר מכל מה שעמלתי והכנתי,
לא נותר בידי אלא מעט. ונחלקו בזה רב
ושמואל, אחד מהם אמר, שלא נותר
בידו אלא מקלו. ואחד מהם אמר, שלא
נותר בידו אלא גונדו, כלומר לבושו, וי"מ
מקידה של חרס לשתות מים.

חזרת שלמה למלכותו

היה שלמה מחזר על הפתחים, וכל מקום
שהיה מגיע, היה אומר, "אני קהלת
הייתי מלך על ישראל בירושלם" (קהלת א'
י"ב).

כשהגיע אצל סנהדרין, אמרו חכמים,
הלא שוטה אינו נמשך לומר כל הימים
דבר אחד של שטות, וזה אומר כל
הימים, הייתי מלך, ואינו אומר דבר
שטות אחרת.

החליטו לבדוק הדבר, ושאלו את בניהו, אם
לאחרונה היה המלך צריך לו אצלו, ואמר,
לא. שלחו לשאול את נשות המלך, אם בא
המלך אצלו, והשיבו כן, הוא בא. אמרו להן,
בדקו ברגליו, שרגלי השד דומות לשל
תרנגולים. אמרו הנשים, הוא בא כשיש
גרביים על רגליו, ותובע אותן אף כשהן
נידות¹, ותובע אף את בת שבע אמו.

חיפשו קן של תרנגול הבר, שיש לו
גוזלים, וכשיצא מהקן, נתנו על הקן
זכוכית, שיוכל לראות את בניו בתוכו,
ולא יוכל להיכנס אצלם, ויביא שמיר כדי
לבקע את הזכוכית, וכך היה, שהלך
תרנגול הבר, והביא שמיר, ונתנו על
הזכוכית לבקעה, הרימו עליו קול גדול,
ונבהל, והפיל את השמיר, ונטלוהו. והלך
התרנגול וחנק עצמו, מחמת שבעתו.

אשמדאי דוחה את שלמה ממלכותו

לאחר מכן, עיכב שלמה את אשמדאי
אצלו, עד שבנה את בית המקדש. יום
אחד היה עומד לפני שלמה לבדו, ואמר
לו שלמה, כתוב, "אל מוציאו ממצרים
פתועפת רצם לו יאכל גוים צרי ונעצמתיקהם
יגרם ונחציו ימחץ" (במדבר כ"ד ח'), ואמרו
חכמים, "פתועפת" אלו מלאכי השרת,
"רצם" אלו השדים, ומאחר שהכתוב
משתבח בהם, שיש לו לקדוש ברוך הוא
מלאכים ושדים, בוודאי יש בהם מעלה
גדולה, ושאל את אשמדאי, במה אתם
גדולים מאיתנו?

אמר לו אשמדאי, טול ממני את
השושלת, ותן לי חותמך, שהשם חקוק
עליה, ואראה לך גדולתי. נטל ממנו
שלמה את השושלת, ונתן לו חותמו.
בלעו אשמדאי, נתן כנפו אחת ברקיע,
וכנפו אחת על הארץ. ודחף את שלמה
ארבע מאות פרסה.

הוספות

¹ למדנו, שאף שהיה אשמדאי לומד תורה בכל יום בישיבה של מעלה ובישיבה של מטה, ונוהג על פי דברי חכמה של

כוסות ויתן על צד זה של ראשו, ושלוש מאות כוסות על הצד האחר.

ב. ואם אין לו אפשרות לעשות הרפואה הזו, יקח ורד לבן, שכל העלים שלו עומדים בצד אחד, זה למעלה מזה, וישלקנו, ויקח ששים כוסות ויתן על צד זה של ראשו, וששים כוסות על הצד האחר.

רפואת צליחתא

יש חולי של כאב חצי הראש והוא נקרא צליחתא וזו היא רפואתו:

יקח תרנגול בר, וישחטנו בדינר של כסף צרוף [=זוזא חיורא] על אותו צד ראשו שכואב לו, ויזוב הדם על אותו חצי הראש, ויזהר מדמו שלא יסמא את עינו. ויתלה את התרנגול השחוט במזוזות הפתח, שכשיכנס ויצא יהא מתחכך בו.

דף סט

רפואת ברוקתי

יש חולי שבעין הנקרא ברוקתי [ובלע"ז טייל"א], וזו רפואתו¹:

הבינו שהוא אשמדאי, ושלמה שלמה. הביאו את שלמה, ונתנו לו טבעת ושושלת שחקוק עליה שם, ונכנס אליו, וכשראה אותו אשמדאי, פרח משם.

ואף שפרח משם אשמדאי, עדיין היה לשלמה פחד ממנו, כמו שכתוב, "הִנֵּה מִטּוֹנוֹ שֶׁלְשָׁלְמָה שְׁשִׁים גְּבָרִים סָבִיב לָהּ מִגְּבָרֵי יִשְׂרָאֵל. כָּל־סָבִיב חָרֵב מִלְמַדֵּי מִלְחָמָה אִישׁ חָרְבוֹ עַל יָרְכוֹ מִפְּחַד בְּלִילוֹת" (שה"ש ג' ז'-ח').

ונחלקו רב ושמואל בדבר זה, כלומר, האם לאחר אותו מעשה חזר שלמה למלכותו. אחד מהם אומר, שמלך והדיוט היה, ושוב לא חזר למלכותו. ואחד מהם אומר, שהיה מלך הדיוט ומלך, שלבסוף חזר למלכותו.

רפואת דמא דרישא

יש חולי של כאב הראש הבא מחמת דם, והוא נקרא דמא דרישא [=דם הראש]. וזו היא רפואתו:

א. יקח מין של ארז הנקרא שורבינא, [ובלשון הכתוב "תַּאֲשׁוּרִי"], וערבה, והדס לח, וזית, וצפצפה [=חילפא], ופרח הנקרא קרפול [=חלפי דימא], ומין עשב הנקרא יבלא, וישלוק הכל יחד, ויקח שלוש מאות

הוספות

תורה, כגון המניעה מהיין, כפי שנתבאר לעיל, מכל מקום אינו מקיים מצוות התורה, ואינו חש לאיסור נידה ואשת איש. ושמא אינו מקיים, כי אינו מצווה.

¹ הכא משמע דיש לה רפואה, וכן בפרק המוציא יין נמי קאמר, שכן כוחלין לברוקתי. וקשה, דבבכורות חשיב ליה גבי מומין הקבועין. ואומר רבינו יצחק, דכל מה שאינו עובר מאיליו או על ידי רפואה קלה, חשיב מום קבוע. אי נמי רפואה דהכא ודהמוציא היינו בתחילת החולי, אבל בסוף החולי אין לו רפואה. [תוס'].

פלוני בן פלונית יעזבו את פלוני בן פלונית ויבואו לכלב בבבת עינו].

רפואת שברירי דיממא

יש חולי שבו באים על האדם סנוורים ביום, והוא נקרא שברירי דיממא. וזו היא רפואתו:

יקח שבעה טחולים מתוך גוף הבהמות, ויצלה אותם על חרס שמשמש בו מקיז הדם לקבל בו הדם, שהוא מלוכלך הרבה, וישב הוא עצמו לצד פנים, ואיש אחד לצד חוץ, ויאמר לו החולה לבריא, תן לי ואכול, ויענה לו הבריא, קח ואכול, ולאחר שיאכל, ישבר את החרס, שאם לא יעשה כן, ישוב עליו החולי הזה.

רפואות דמא דאתי מנחירא

יש חולי, שבו יוצא לו דם מנחיריו, והוא נקרא דמא דאתי מנחירא. וזו היא רפואתו.

א. יביא איש כהן ששמו "לוי", ויכתוב לו "לוי" למפרע³.

ב. ואם לא היתה לו אפשרות לעשות זאת, כגון שלא מצא כהן ששמו לוי, יביא כל איש שימצא, ויכתוב לו למפרע את הלחש הבא, "אנא פפי שילא בר סומקיי".

יקח עקרב, שהוא מנומר בשבע גוונים מחמת זקנה, וייבש אותו במקום מוצל, שיתייבש מעצמו, ולא על ידי השמש, ויִשְׁחֹק אותו עם כחול, באופן שיהיו שני חלקים כחול, וחלק אחד ממנו, ויתן מהתערובת הזו במכחול¹, בכל אחת מעיניו שלוש פעמים ולא יותר, שאם לא יזהר בזה תתפקע עינו.

רפואת שברירי לילה

יש חולי שבו באים על האדם סנוורים בלילה, והוא נקרא שברירי דלילה. וזו היא רפואתו:

יביא חבל העשוי משער בהמה ומזנבות סוס ופרה [=שודרא ברקא], ויקשור ראשו האחד של החבל ברגלו, וראשו השני ברגל של כלב. וילכו אחריהם תינוקות [=ילדים קטנים], ויקשקשו בשברי חרסים, ויאמרו לו את הלחש הבא, "אסא כלבא אכסא תרגולא" [=זקן כלב שוטה תרגול], ויבקש שבע חתיכות של בשר משבעה בתים, ובכל אחד מהבתים יתנו לו את הבשר על מפתן הבית, ויאכלם הכלב² על האשפה של העיר. ולאחר מכן יתיר הקשר מרגלו, ויאמרו כך, "שברירי דפלוני בר פלוניתא שבקינהו לפלוני בר פלוניתא וליחרו לכלבא בביתא דעיניה" [=סנוורים של

הוספות

¹ מכחול הוא כנף עוף או כף רחב דק של עץ שנוטל בו הכחול ונותן בעין. [רש"י].

² אפשר שהוא אוכל ולא הכלב. ויל"ע בדבר.

³ יל"ע אם הכוונה היא שיכתוב לו "לוי", או שיכתוב לו "לוי", אלא שיכתוב זאת מהסוף להתחלה, שתחילה יכתוב "וי" ואחר כך "וי" ואחר "לוי". ובכל אופן לא נתבאר היכן יכתוב זאת ומה יעשה עם הכתב הזה.

ג. ואם לא¹, יכתוב לו את הלחש הבא, "טעם דלי במי כסף טעם דלי במי פגם".

ד. ואם לא, כגון שאין לו על מה לכתוב, או אינו יודע לכתוב, יקח שורש של אספסתא, וחבל של מטה ישנה, ונייר העשוי ממוכין, וקרוג, ודבר אדום הגדל בדקל, וישרוף הכל יחד, עד שיהיו אפר. ויקח גיזת צמר, ויעשה ממנה שתי פתילות, וישרה אותן בחומץ, ויגלגלנו באפר הנ"ל שידבק בו, ויתן בנחיריו.

ה. ואם לא יכול לעשות זאת, כגון שאין לו את הדברים הללו, יראה אמת המים ההולכת ממזרח כלפי מערב, ויפסע עליה, באופן שרגלו האחת בצד זה, ורגלו אחת בצד זה, ויקח טיט בידו הימנית מתחת רגלו השמאלית, ובידו השמאלית מתחת רגלו הימנית, ויעשה שתי פתילות של צמר, ויטבול בטיט, ויתן בנחיריו.

ו. ואם אינו יכול לעשות זאת, ישב תחת מרזב, ויביאו מים, ויפלו עליו דרך המרזב, ויאמרו, "כי היכי דפסקי הני מיא ליפסוק דמיה דפלניא בר פלניא" [=כמו שפסקו המים הללו יפסוק דמו של פלוני בר פלניא].

ותחילה יש לבדוק מהיכן בא הדם. ולשם כך נוגעים בו בקש של חיטה, אם הדם נדבק בקש, סימן הוא שבא מהריאה ויש לו רפואה, ואם לא, סימן הוא שבא מהכבד ואין לו רפואה.

וביאר רב אשי, שאף שלענין הלכות טריפה שנינו, שחשרון בכבד קל מחשרון בריאה, שבהמה שניקבה בה הריאה או חסרה מעט, היא טריפה, ואילו בהמה שחשר בה הכבד, אם נשתייר בו מעט, אינה טריפה. אם יוצא דם הכבד דרך הפה, הדבר מוכיח, שנמס כל הכבד, ולא נשתייר ממנו כלום, ונפל לריאה דרך קנה הכבד שמחובר לקנה של ריאה.

והרפואה של החולי כשהדם בא מהריאה, שיביא שבעה מלא אגרופים של סלק קצוץ [=פירמא דסילקא] ושבעה מלא אגרופים של כרתי קצוץ, וחמישה מלא אגרופים של עשב הנקרא פרידא [ויש מפרשים שהכוונה לדובדבן הבר], ושלושה מלא אגרופים של טלפח, ומלא אגרוף כמון, ומלא אגרוף חבלי וייג תבלין, וכשיעור כל אלו [=מלא עשרים וארבע אגרופים] כנתא [=שומן מעיים] של בהמה שהיתה פטר רחם, ויבשל הכל יחד, ויאכל, וישתה אחריו שכר חריף של תקופת טבת.

רפואת דמא דאתי מפומא

יש חולי, שבו יוצא לו דם מפיו, והוא נקרא דמא דאתי מפומא.

רפואת ככא

אמר רבה בר רב הונא, זו היא רפואת חולי השניים הפנימיות הנקראות ככא:

¹ הוספות

לא נתבאר, איזה טעם יש, שלא יוכל לעשות כך. ואפשר שהכוונה היא, שאין לו איש אחר שיכתוב לו כך, שאז יכתוב הוא לעצמו נוסח זה. א"י אינו מצליח לכתוב הנוסח למפרע, אז יכתוב נוסח זה כדרכו, שבוה לא אמרו לכתוב למפרע. ויל"ע בדבר.

החולה, וינשוב בקש, כדי שיגיע זרע השחליים למקום החולי שבגרונו של החולה, בעומק בית הבלעיה.

ולהעלות בשר, לרפא מקום ביקוע האבעבועות, יביא עפר מתחת צל אבנים של בית הכסא, שהיו מסדרים אבנים בשדה כעין מושב להיות להם בית הכסא, ויקח עפר מתחתם, ויגבל העפר הזה בדבש, ויאכלנו ויועיל לו.

רפואת ברסם

יש חולי הנקרא ברסם, הוא חולי של נזלת חריפה, והוא בא מן הראש דרך החוטם.

ולרפואתו יביא סם הנקרא נישדור כשיעור פיסתקא [=עיגול של עץ ארז], וחלבנה מתוקה כשיעור פיסתקא, ומלא תרוד [=כף] דבש בהיר, ומלא נטלא של מחוזא [=כלי המחזיק רביעית] יין צלול שאינו אדום, וישלוק הכל יחד, וכשיתבשל הנישדור שהוא קשה מכולם, זה יהיה סימן שכבר נתבשל הכל יפה.

ואם לא יכול לעשות זאת, יביא רביעית חלב של עז לְבָנָה, ויטפטף החלב על שלושה קלחים של כרוב בקדרה, ויגיס הקדרה בענף של אילן הנקרא מרמהין, וכשיתבשל המרמהין, שהוא קשה מכולם, זה יהיה סימן שכבר נתבשל הכל יפה.

ואם לא יכול לעשות זאת, יביא צואה של כלב לבן ויגבל בנטף [=צרי] ויאכל.

יביא שום יחיד, כלומר ראש שום שלא היה בו אלא צלע אחד, וישחקנו בשמן ומלח, ויתן על ציפורן של בוהן ידו של אותו צד שכואב לו השיניים, ויקיף אותו מחיצה קטנה של בצק, ויזהר שלא יגע השום בבשרו, שאם יגע, עלול לגרום לו צרעת.

רפואת חניכּי

יש חולי הנקרא חניכּי, שגדלות אבעבועות בגרון [=דלקת שקדים]. ודרך רפואתו, תחילה מעמידים החולי שלא יגדל, ואחר כך גורמים לאבעבועות להתבשל, שתקבץ ליחה שלהן לתוכן, ואחר מבקעים אותו, ולבסוף מרפאים הבשר.

ואמר רבי יוחנן, שכדי **להעמיד** חולי זה, שלא יגדל, יש לתת בפיו עלים של צמח מחמם הנקרא חומתי, הוא צמח הנקרא היום בן חרצית, או עשב הנקרא ממרו, ושורש החומתי עדיף לרפואה זו.

ולבשל את האבעבועות לקבוץ ליחה לתוכן, יביא סובין גדולים, שכשבוררים את התבואה הם נשארים בנפה, ועדשים עם העפר הנשאר בהם כשהם נתלשים ותלתן ופרח של כשות ויערב הכל יחד ויקח בפיו כשיעור אגוז.

ולפתוח את האבעבועות, כדי שייבקעו, ותצא ליחתן, יקח חבירו קש חלול של חיטה, ויתן בראשו האחד זרע של שחליים, וקצהו השני יתן בגרונו של

להתישן, ולכן יביא שלוש חלות של שעורים, וישרה אותם בכותח שלא עבדו עליו ארבעים יום מאז שנעשה, ויאכלנו, וישרה אחריו יין שהוא מזוג במים הרבה.

ודבר זה טוב הוא למי שלבו כבד עליו, אך מזיק למי שלבו חלוש, שהוא מחלישו יותר.

ב. לפירחא דליבא. מי שלבו פורח, כלומר חלש, יביא שלוש חלות של חיטים, וישרה אותם בדבש, ויאכלם, וישרה אחריהם יין חי.

ג. לצרחא דליבא. מי שלבו כואב, יביא נענה בשיעור שלוש ביצים, וכמון בשיעור ביצה אחת, ושומשומין בשיעור ביצה אחת ויאכלם.

ורפואה זו של צואת כלבים, לא ימהר לעשותה, וכל שיוכל לעשות אחרת או להתאפק מליטול רפואה כלל, לא ישתמש בזו, שהיא גורמת לו להיות אבריו מתפרקים.

רפואת גירא

לרפואת חולי הנקרא גירא [=כאב נוקב], יביא חץ של לילית, היא אבן שעשויה כחץ, ונופלת עם הברד, ויהפכנה, שיהא העוקץ למטה, וישליך עליה מים, וישרה.

ואם לא יוכל לעשות זאת, יביא מים ששתה מהם כלב בלילה, וישרה, אך יש לו להיזהר מגילוי, כלומר יעשה כן במקום שאין נחשים מצויים.

רפואת גילויא

מי ששתה משקה מגולה, רפואתו, לשתות אחרי כן רביעית של יין חי.

רפואת מורסא

מי שיש לו מורסה, רפואתו, לשתות רביעית של יין מעורב באהל¹ אדום.

רפואת כאב מעי

מי שיש לו כאב מעיים, יביא שלוש מאות פלפלים ארוכים, וכל יום ישתה מאה מהם ביין.

ורבין מהעיר נרש עשה לבתו של רב אשי מאה וחמישים² מאותם שלנו ונרפאה.

רפואת כירצא

מי שיש לו תולעים במעיים [=כירצא] ישתה רביעית יין עם עלה של אילן

רפואות של מחלות לב

א. ליוקרא דליבא. מי שלבו כבד עליו, יש

הוספות

¹ מין של בושם כמו "מר נאָקלֶות קָציעֹות קַל בְּגִדְתִּיד" (תהילים מ"ה ט)

² יל"ע אם הכוונה מאה וחמישים בכל יום, סך הכל ארבע מאות וחמישים. או מאה וחמישים בשלושה ימים, וכל יום חמישים.

הנקרא ארע [=דפנה].

[כמו שייבש טחול זה כך ייבש טחול של פלוני בן פלונית].

ואם אין לו תנור, יטוח את הטחול בכותל וידבקנו בין שורות הכותל להתייבש שם ויאמר כהנ"ל "כי היכי דיביש האי טחלא נייבש טחליא דפלוני בר פלוניתא".

ואם לא יוכל לעשות זאת, יחפש אחר מת שנפטר בשבת ויקח את היד של המת¹, ויניחנו כנגד הטחול של החולה, ויאמר, "כי היכי דיביש האי ידא נייבש טחליא דפלוני בר פלוניתא" [=כמו שיבשה יד זאת ייבש הטחול של פלוני בן פלונית].

ואם לא יוכל לעשות זאת יביא דג ויצלה אותו בגחלים שלפני הנפח ויאכלנו במים של הנפח שמכבה בהן את הברזל וישתה את המים הללו. ומעשה בעז אחת שהיתה שותה מהמים של הנפח וכשנשחטה לא מצאו בה טחול.

ואם לא יוכל לעשות גם זאת, יפתח חבית של יין לשמו, כלומר ישתה יין טוב תמיד הרבה.

יין ופת שחרית מונעים מחלות

אמר לו רב אחא בריה דרבא לרב אשי, מי שיש לו חבית של יין, לא יבוא כלל לשאול רפואה על זאת, שבוודאי היין רפואה לכך, ולא יחלה. ואף מי שאין לו יין, ירגיל בפת שחרית, שהיא טובה לכל

ומי שיש לו תולעים לבנים, יביא זרע של גלגילא [=אורה], ויקשרנו בחתיכת בגד צמר גפן, וישרנו במים, וישתה אותם, ויזהר שלא יבלע את הזרע עצמו, שאם לא יזהר, ינקב לו הזרע את מעיו.

רפואת שלשול ועצירות

מי שיש לו שלשול, רפואתו לעצור השלשול, לאכול סיסין [=סוג של נענה] לחים במים.

ומי שיש לו עצירות, רפואתו לפתוח נקביו, לאכול סיסין יבשים במים.

וסומנד, שלא תחליף לשתות לח לשלשל ויבש לעצור,

"איצא רטיבא דסכר נהרא", כלומר, איצא הוא שם עשב, וכשהוא לח, סוכרין בו נהרות, כך הלח סותם.

רפואת טחלי

מי שטחול שלו נפוח וגדול מחמת חולי יביא שבע עלוקות של מים וייבש אותם בצל ובכל יום ישתה שתים או שלוש ביין.

ואם לא יוכל לעשות זאת, יביא טחול של עז שלא ילדה, ויטוח אותו בתנור, ויעמוד כנגדו, ויאמר, "כי היכי דיביש האי טחלא נייבש טחליא דפלוני בר פלוניתא"

¹ הוספות

¹ ויל"ע היאך מותר להנות מהמת.

הגוף, ולא יבוא לידי חולי.

יביא שלוש טיפות של פסולת זפת
[=עיתרון], ושלוש טיפות של סחיטת
כרתי, ושלוש טיפות של יין נקי, ויתן
לאיש באמה, ולאשה באותו מקום.

רפואת רושחנא

מי שיש לו חולי של תחתוניות [=טחורים]
הנקרא רושחנא, יביא עשב ששמו
אקיקא [=קקולין], ועשב ששמו אילוא
[=אהל], וכסף חי [=אספירכא], ומרתכא
[=תחמוצת העופרת, והוא מפסולת הכסף
במקום שחופרים כסף מן הקרקע ויוצרים
אותו ומעלה רתיחה], ופילון, הוא מין
בושם הדומה לעלי גפנים, שהנשים
נותנות בקשר של כסף או זהב
שבצוואריהן, וצואת יונים [=ויש מפרשים
צואת תרנגולים].

ואם לא יכול לעשות זאת, יביא ידית של
נוד, ויתלה לאיש באמה, ולאשה באותו
מקום.

ואם לא יכול לעשות זאת, יביא חוט של
זהורית שטוואתו אשה שהיא ואמה
חשודות על הזנות, ויתלה לאיש באמה,
ולאשה באותו מקום.

ואם לא יכול לעשות זאת, יביא כינה של
זכר ונקבה ויתלה לאיש באמה ולאשה
באותו מקום.

וכשישתינו, ישתינו על סנה יבש במפתן
הבית. ויהיו זהירים באבן היוצאת
לשומרה כי היא רפואה לכל מיני חולי
של קדחת [=צמרי].

בקיץ יקח כל אלו בשחקים של פשתן,
שלא יתחממו בהם יותר מדאי, ובחורף
יקחם בצמר גפן, כדי שלא יתקררו.

ואם לא יכול לעשות זאת, ישתה שכר
מזוג הרבה במים.

רפואת צמרי

מי שיש לו חולי של קדחת חיצונה
[=צמרא ברא], יביא שלוש סאים של
גרעיני תמרים, ושלוש סאים של עלי
אילן אדר, וישלוק כל מין לעצמו, וישב
ביניהם, ויתן אותם בשתי גיגיות, ויביא
שלחן, ויניחם עליו, ויקום מעל זה, וישב
על זה, ויקום מזה, וישב על זה, עד שיעלו
בו הבל, וירחץ בהם, וכשישתה אחר כך¹,
ישתה ממי עלי האדר, ולא ממי גרעיני

רפואת שיגרונא

מי שיש לו חולי שגרונא, שחולה בירכיים
ובמותניים, יביא כלי מלא ציר של דגים
קטנים, ויגלגלנו ששים פעמים על ירך זה
למעלה במותן, וששים פעמים על ירך זה
למעלה במותן.

רפואת צמירתא

מי שגדלה לו אבן בגיד, ועוצרת השתן,

¹ דקיימא לו, הרוחץ בחמין, שותה מהם, והם רפואה לו. [רש"י].

התמרים, משום שהם גורמים להיות עקר.
שיחיה מעט, ויוכל להספיק לצוות לביתו על נכסיו.

ומי שיש לו חולי של קדחת פנימית [=צמרא גוונא], יביא סלק משבע ערוגות, מכל ערוגה מלא היד, וישלוק אותם בעפר העולה בשורשיהם, ויאכל, וישתה עלה של אדר בשכר, או ישתה ענבים המודלים בדקל במים.

מי שבלע צרעה

אמר רב אידי בר אבין, מי שבלע צרעה אין לו רפואה להחיותו להצילו ממיתה. אבל אם ישקוהו רביעית מחומץ שמגז שהוא חזק, אפשר שיחיה מעט, ויספיק לצוות לביתו על נכסיו.

דף ע

דברים המביאים לידי חולי הנקרא אחילו

אמר רבי יהושע בן לוי, אכל בשר שור בלפת, ולן בלבנה בלילי ארבעה עשר או חמישה עשר שהיא במילואה בתקופת תמוז, אחזתו מחלה הנקראת אחילו.

ובברייתא שנינו, שהממלא כריסו מכל דבר, שהוא טוב לו ומתוק לחיכו, ואוכל ממנו כל תאוותו, מביאו לידי חולי ששמו אחילו.

ואמר רב פפא, שבכלל זה, גם הממלא כרסו מתמרים, והוצרך לומר כן לענין תמרים בפירוש, כי למדנו, שהתמרים יש בהם מעלות הרבה, שהם משביעים ומחממים ומשלשלים ונותנים כח ואינם מענגים את הלב להיות איסטיניס, ואף שיש בהם כל כך הרבה מעלות, מכל

רפואת חזזיתא

מי שלקה במין שחין הנקרא ילפת¹, יביא שבע חיטים גסות, ויקלה אותם על ברזל של את חדש, ואת המשקה השומני היוצא מהם, יסוך על הילפת.

רב שימי בר אשי עשה כן לנוכרי אחד שעלתה בו צרעת, והבריא אותו נוכרי².

מי שהכו אותו ברומח של פרסים

הפרסים היו מושחים את הרומחים שלהם במין של סם המות, ואמר שמואל, שמי שהיכו אותו ברומחים של פרסיים, אין לו רפואה להחיותו, אך אם יאכילו אותו בשר שמן שנצלה על גחלים, אפשר

הוספות

¹ בדף פ"ו מובאת תרופה לסוג נוסף של שחין.

² הקשה ה"ר אלחנן, אמאי לא אסור לרפאות העובד כוכבים, כדאמרין בפרק אין מעמידין, גבי מילדת ומניקה אפילו בשכר, לפי שמגדלו לעבודת כוכבים. (א) ואומר ר"י, דשמא כדי להתחכם ברפואה שרי, כדי שידע לרפאות ישראל על ידי כן. (ב) א"י העובד כוכבים היה יודע שהיה בקי ברפואה זאת, ושרי משום איבה. (ג) או שמא לא שייך כאן מגדל בן לעבודת כוכבים כמו במילדת ומניקה. [תוס']

כמה יאכל וישתה

אמר לו אליהו לרבי נתן, **אכול שליש** מהמעיים, **ושתה שליש** מהמעיים, **והנח שליש** מהמעיים ריקן, ולכשתכעוס וימלא בטנד כעס תעמוד על מילואך, אבל אם תמלא מעיך אכילה ושתיה, לכשתכעוס תבקע.

הרוצה שלא יבא לידי חולי מעיים

תני רבי חייא, הרוצה שלא יבא לידי חולי מעיים כך יש להורות לו:

א. יהא רגיל לטבל מאכלו בחומץ, או יטבל הפת ביין, קיץ וחורף.

ב. סעודתך שהנאתך ממנה, משוך ידך הימנה.

ג. אל תשהה עצמך בשעה שאתה צריך לנקבך.

מיני יינות

אמר רב חסדא, **ששים מיני יין יש, טוב שבכולם** הוא הנקרא **סומקא ריחנתא** [=אדום מריח טוב], **ורע שבכולם** הוא הנקרא **טיליא חיורא**.

דברים המביאים לידי ויתק

אמר מר עוקבא, **השותה יין** הנקרא **טיליא חיורא**, שהוא יין רע, אוחזתו ויתק [=חולשה].

מקום אם ממלא מהם כרסו, הם גורמים לאחילו.

ואמר רבי אלעזר, שאחילו היא אש של עצמות. וביאר אביי שזהו אש גרמי [=דלקת מוח].

רפואת אחילו

אמר אביי, אמרה לי אם, היא האומנת שגידלה אותו כי היה יתום, כל משקים ששותה אדם לרפואה, יש להם מנין ימים קבוע לשתייתם, יש מהם שלושה ימים, ויש מהם שבעה ימים, ויש מהם שנים עשר יום, ושתיית הרפואה של האחילו, אין שיעור לזמנה, אלא ישתה עד שיתרפא.

וכל משקים ששותה אדם לרפואה, יש לשתותם על לב ריקן, כלומר קודם שאכל ושתה, ושתיית הרפואה של האחילו, היא אחר שאכל ושתה ונכנס לבית הכסא ויצא ורחץ ידיו.

ומביאים לו מלא אגרוף של מאכל הנקרא שתיאת דטלפחי, הוא מאכל העשוי מקמח עדשים ומלח, ומלא אגרוף של יין ישן, ויגבל אותם יחד, ויאכל, ויכרוך עצמו בסדינים כדי שיתחמם ויזיע, ויישן, ולא יעירו אותו עד שיעמוד מעצמו, לפי שהזיעה יפה לו.

וכשיעמוד, יקחו ממנו את הסדין, שאם לא יעשו כן תחזור עליו המחלה.

דלריא. ויש גורסים, אוחזתו אלריא, ומפורש בערוך, שהוא עניין פיהוק. היא מלמעלה והוא מלמטה, אוחזתו דלריא.

רפואת דלריא

אמר רבי יהושע בן לוי, סם דלריא, כלומר רפואת חולי זה הנקרא דלריא, דרדרא שמה.

וביאר אביי שהכוונה למוריקא דחוחי, הוא כרכום הגדל בגדל של קוצים הקרויים היזמי. רב פפא היה לועס זאת ובולע. ורב פפי היה לועס זאת ומשליך.

מי שאינו בקי בדרך ארץ

אמר אביי, מי שאינו בקי בדרך ארץ, שאין לו כח לשמש, יביא שלוש רביעיות של קורטמי דחוחי הוא כרכום הגדל בקרקע מזובל בזבל הצאן ויכתשם הדק וישלקם ביין וישתה.

ואמר רבי יוחנן, הן הן החזירוני לנערותי כלומר השיבו כוחי בתשמיש.

שלשה דברים מכחישים כחו של אדם

שלשה דברים מכחישים ומחלישים כחו של אדם, ואלו הם:

א. פחד.

כלומר דאגה שדואג על דבר העתיד, כגון טירוד מזונות, או פחד אויב. וענין זה

אמר רב יהודה, היושב בבקרים של חודש ניסן אצל האש, וסך עצמו בשמן, ויוצא, ויושב בשמש, אוחזתו ויתק [=חולשה].

דברים המביאים בנים ויתקין

שנינו בברייתא, הקיז דם, ושימש מטתו, אם נתעברה אשתו באותו תשמיש, יהיו לו ממנו בנים ויתקין. הקיזו שניהם ושימשו, יהיו להם בנים בעלי ראתן, כלומר חלשים הרבה מחמת שיש להם שרץ במוח.

ואמר רב פפא, כל זה כשלא טעם דבר בין הקזת הדם לתשמיש, אבל אם טעם דבר מה, ורק אחר כך שימש, אין כאן בית מיחוש.

ואמר רבה בר רב הונא, בא מן הדרך, ושימש מטתו, יהיו לו בנים ויתקין.

דבר המביא בנים נכפים

הבא מבית הכסא, אל ישמש מטתו עד שישהה שיעור חצי מיל, מפני ששד בית הכסא מלווה עמו, ואם שימש, הוויין לו בנים נכפים, כלומר חולים במחלה שהחולה בה נופל.

דברים הבאים על המשמש שלא כדרך

המשמש מטתו מעומד, אוחזתו עוית [=התכווצות שרירים]. מיושב, אוחזתו

ששה העושה אותן מיד מת

ששה דברים אלו, העושה אותם כולם יחד, מת מיד. ואלו הן: (א) הבא בדרך ונתייע. (ב) הקיז דם. (ג) ונכנס לבית המרחץ. (ד) ושתה ונשתכר. (ה) וישן על גבי קרקע. (ו) ושימש מטתו.

ואמר רבי יוחנן, שכן הוא כשעשה את כל הדברים הללו כסדר הזה. ואמר אביי שכשעשה כסדר, הוא מת, וכשעשה שלא כסדר, הוא נחלש.

והאשה ששמה מעורת, אף שעשתה לעבד שלה רק שלושה מהדברים הללו, גם כן מת, משום שהיה כחוש.

שמונה רובן קשה ומיעוטן יפה

שמונה דברים רובם קשה, ומיעוטם יפה, כלומר, כשיש לאדם מעט מהם, יפה לגופו לרפואה, וטוב שיהא לו קצת, משלא יהא לו כלום, אבל כשיש להם הרבה הדבר קשה לו. ואלו הם: (א) דרך, כלומר שצריך להלך בדרכים. (ב) דרך ארץ, כלומר תשמיש. (ג) עושר.⁴ (ד) מלאכה. (ה) יין. (ו) שינה. (ז) חמין לרחוץ ולשתות. (ח) הקזת דם.

מבואר בכתוב, "לבי סתחרר" מוקף דאגה "עצבני כחי ואור עיני גם הם אין אתי" (תהילים ל"ח א).

ב. דרך.

שנאמר, "ענה בדרך כחי¹ קצר קמי" (תהילים ק"ב כ"ד).

ג. עון.²

שנאמר, "כי כלו בגזון חיי ושנותי באנחה כשכל בעוני כחי וצממי עששו" (תהילים ל"א י"א).

שלושה דברים מתיזין גופו של אדם

שלושה דברים מתיזין גופו של אדם, כלומר גורמים לו חולשה גדולה כאילו נחתך גופו, ואלו הן: (א) אכל מעומד. (ב) שתה מעומד. (ג) שימש מטתו מעומד.

חמשה קרובין למיתה יותר מן החיים

חמשה קרובין למיתה יותר מן החיים.³ ואלו הן: (א) אכל ועמד מיד קודם ששהה מעט. (ב) שתה ועמד מיד קודם ששהה מעט. (ג) הקיז דם ועמד מיד קודם ששהה מעט. (ד) ישן ועמד מיד קודם ששהה מעט. (ה) שימש מטתו ועמד מיד קודם ששהה מעט.

¹ "כחור" כתיב.

² דאגת העון. אי"נ עונש העון. [תוס'].

³ משמע אפילו עושה אחד מהן בלבד, מדלא קאמרינן עלה דבעינן כסדרן. [תוס'].

⁴ מיעוטו יפה, ורובו קשה, שמבטלו מתלמוד תורה ומגביה לבבו. [רש"י].

שמונה ממעטים את הזרע

שמונה דברים ממעטים את הזרע. ואלו הם: (א) המלח. (ב) הרעב. (ג) הנתק [=צרעת]. (ד) בכייה. (ה) שינה על גבי קרקע. (ו) גדגדניות [=כוסבר]. (ז) כשות שלא בזמנה. (ח) הקזת דם למטה ממעטת הזרע כפלים.

ולענין הקזת דם שנינו, כשם שהקזת דם קשה למטה כפלים, כך יפה למעלה כפלים. וביאר רב פפא, למטה, למטה מן הביצים, כגון ברגליים ובשוקיים. למעלה, למעלה מן הביצים, כגון בצוואר ובכתפיים ובמתניים.

ולענין כשות שלא בזמנה שנינו, כשם שקשה שלא בזמנה, כך יפה בזמנה. וביאר רב פפא, שזמנה הוא תמוז, ושלא בזמנה, טבת. ובימי ניסן וימי תשרי, לא מועילים ולא מזיקים.

נתינת גט בזמן שהבעל ישן

אף על פי שבשעה שהאיש ישן, הרי הוא כמי שאין בו דעת, מכל מקום, אם בעודו ער ציוה לתת גט לאשתו, אף שעכשיו הוא ישן, השליח נותן את הגט לאשתו, והיא מתגרשת בו.

וכל זה כשציוה לתת את הגט כשהיה ער, אבל אם כשהיה ישן שאלו אותו אם חפץ לתת גט לאשתו, ואמר "הן" מתוך שנתו,

אין מגרשים אותה על פי ציווי זה, כי בשעה שהוא ישן, אין דעתו מיושבת עליו, ואין כאן ציווי של בן דעת לתת גט.

נתינת גט של שוטה

השוטה בזמן שהוא שוטה, מאחר שאינו בן דעת, אינו יכול לגרש את אשתו, ואפילו אם ציוה לשלוחו לתת גט קודם שנעשה שוטה, מאחר שנשתטה, אין השליח נותן לה גט.

ואם חזר ונתפקח, נותנים גט לאשתו על סמך ציווי שציוה קודם שנשתטה, ואין צריך לחזור ולשאל אותו אם עומד בדעתו הראשונה, ואפילו אם בזמן שהיה שוטה אמר שלא לגרש¹.

נתינת גט של מי שאחזו קורדייקוס

לדעת ריש לקיש, מי שאחזו קורדייקוס, נידון כישן, ששניהם שווים בכך שיש להם תקנה בידי אדם להשיב להם דעתם, זה להעירו, וזה לרפאותו בבשר כחוש ויין מזוג. ולפיכך, ציווי שמצוה לתת גט לאשתו באותה שעה אינו כלום, אך אם ציווה על כך קודם שאחזו קורדייקוס, נותנים גט לאשתו גם אחר שאחזו קורדייקוס, ואפילו אם אמר באותה שעה שאחזו קורדייקוס, שאינו רוצה לתת לה גט, שאין בדבריו אלו כלום.

¹ הוספות

¹ ובפירושו התוס' משמע, שמי שציווה לתת גט לאשתו, ולאחר מכן נשתטה, אין נותנים לה גט על סמך הציווי הראשון, אף אחרי שחזר ונשתפה.

דעה משובשת ומבולבלת, ואינו בן דעת לתת הגט.

איזה רוצח בשוגג מתחייב גלות

השוחט אדם בשוגג, שני סימנים או רוב שני סימנים, אף שברור שהנשחט ימות, ולכן מעידים להתיר את אשתו, מכל מקום השוחט הזה **אינו גולה לעיר מקלט**.

כי אין חיוב גלות לעיר מקלט, אלא כשמת הנרצח בלא שום סיוע מגורם אחר זולת הרוצח, וברוצח בשחיטה **יש גורם נוסף המקרב את מיתת המת**.

יש אומרים שהגורם הנוסף הוא **הרוח**, וכגון שהיה המת במקום שיש בו רוח. ואם היה הדבר בבית של שיש, שאין בו רוח, הוא לבדו הרוצח, וגולה לעיר מקלט.

יש אומרים שהגורם הנוסף הוא **פרכוס המת**, וכגון שפרכס קודם מותו. ואם לא פירכס הנשחט, הוא לבדו הרוצח, וגולה לעיר מקלט.

לפי התירוף הראשון בתוס' נחלקו, מה נחשב **גורם חיצוני לקירוב המיתה**, שיפטור את הרוצח מגלות, יש אומרים הרוח, ויש אומרים הפירכוס.

ולפי התירוף השני בתוס' נחלקו, מה נחשב **בא מחמת הרוצח**, שאינו יכול להיחשב **לגורם חיצוני המקרב את המיתה**, יש אומרים הרוח, כיון שבא ממילא, ויש אומרים פירכוס, כי דרך הנשחט לפרכס.

ולדעת רבי יוחנן, מי שאחזו קורדייקוס, נידון כשוטה, שאינו דומה לישן, שהישן, מאחר שיתעורר, בלא שום מעשה יחזור ויהיה בן דעת, וזה לא יחזור להיות בן דעת, אלא אחר מעשה של רפואה.

ולפיכך, לא רק ציווי שמצוה לתת גט לאשתו באותה שעה אינו כלום, אלא אף אם ציווה על כך קודם שאחזו קורדייקוס, אין נותנים גט לאשתו כשאחזו קורדייקוס, אמנם לאחר שנרפא נותנים גט לאשתו אף אם לא חזר וציווה לתת לה גט.

נתינת גט של מי ששחטו בו שני סימנים

מי ששחטו בו שני סימנים, כלומר קנה הנשימה, וושט שדרכו נכנס המאכל, או רובם של שני סימנים אלו, וכן מי שראו אותו מגויד, כלומר חתוך לחתיכות, או צלוב על הצליבה, אין לו רפואה, **ובוודאי ימות**.

ולכן מי שראה אותו כך מעיד להתיר את אשתו.

ומכל מקום, אם בעודו חי רמז לתת גט לאשתו, כותבים לה את הגט, ונותנים לה גט בעודו חי. שכל זמן שהוא חי הוא בן דעת, ואפילו אם עד שיתנו כבר נחלש ביותר, ואין בכוחו לומר מה דעתו, עדיין הוא נחשב כמי שדעתו צלולה, ורק מחמת תשות כוחו אינו יכול לדבר.

ואינו כמי שאחזו קורדייקוס שדעתו

ובתו, ויאמר לאו, וישאלו את שאלות הלאו וההן לסירוגין, לפי הסדר המבואר לעיל¹.

ולפי התירוץ השלישי בתוס' לא נחלקו, ואין חיוב גלות בשוחט בשוגג, אלא כששחט בבית של שיש, שאין בו רוח, ולא פרכס המת.

דף עא

גט של מי שנשתתק

מי הוא חרש שדינו כשוטה

חרש שהשוו אותו חכמים בכל מקום לשוטה, הוא מי שאינו מדבר ואינו שומע.

אבל השומע ואינו מדבר, הוא הנקרא אילם, ככתוב "וְכָאֵלִם לֹא יִפְתָּח פִּי" (תהילים ל"ח י"ד), והוא נוטריקון מה שאומרים עליו "אֶשְׁתַּקֵּל מִלּוּלִיהָ". וכן המדבר ואינו שומע, הוא הנקרא חרש, ככתוב, "וְיֹאנִי כְחֹרֶשׁ לֹא אֶשְׁמָע" (תהילים ל"ח י"ד). שני אלה הם כפקחים לכל דבר. חוץ מהדינים שצריך לשמוע באוזן, שאין החרש יכול לקיים, וחוץ מהדברים שצריך לדבר בפה, שאין האילם יכול לקיים.

גירושין של פקח ונעשה חרש

הפקח שקידש אשה ונשאה, אשתו גמורה היא מהתורה, ואם אחרי כן נשתטה או נתחרש, להיות שאינו שומע ואינו מדבר, אינו יכול להוציאה, כי אינו בן דעת, וכל שאינו בן דעת, אינו נותן גט להפקיע קידושי תורה.

ולדעת רבן שמעון בן גמליאל, יכול הוא

מי שנשתתק, כלומר שנעשה אילם, אין נותנים גט לאשתו, אפילו אם רומז לנו לתת לה, אלא אם כן בדקו אותו שהוא בר דעת, שיודע לענות כהוגן, הן או לאו, על שש שאלות רצופות שישאלו אותו, באופן שעל השאלה הראשונה ראוי לענות לאו, ועל השניה והשלישית ראוי לענות הן, ועל הרביעית והחמישית ראוי לענות לאו, ועל השישית ראוי לענות הן.

ושאלה שראוי לענות עליה לאו היא, שישאלו אותו אם רוצה שילקטו לו מהאילן, פרי מסוים שאינו קיים בעונה הזו, אלא בעונות אחרות. ושאלה שראוי לענות עליה הן היא, שישאלו אותו אם רוצה פרי מסוים של אותה עונה.

ולאחר שבדקו אותו ומצאו אותו בר דעת, כשישאלוהו אם חפץ לתת גט לאשתו, ויאמר הן, יתנו לה גט.

כן משמע מפירוש רש"י, והתוס' כתבו, שבדיקה זו, אם רוצה פירות שיש למצוא בעונה זו, או לא, היא בדיקה מעולה ביותר. והבדיקה האמורה במשנה היא, שישאלו אותו שלוש פעמים, אם רוצה לתת גט לאשתו, ויאמר הן, ושלוש פעמים אם רוצה לתת גט לאשה אחרת, כגון אמו, אחותו,

¹ הוספות

¹ ולכאורא כשם שמועילה הבדיקה שמשיב הן או לאו כהוגן, כך נותנים גט לאשתו, אם יכתוב לתת לה, כמו שמשמע בדף ע"א, שכתובה גם נחשבת לראיה שהאיש פיקח.

**ולמתנו, ושיוכל להשוות ירושת בנו
הבכור לשאר בניו¹.**

קידושין וגירושין של חרש מעיקרו

חרש שאינו שומע ואינו מדבר שהוא
נחשב כשוטה, אינו מקדש אשה
מהתורה, כי אין בו דעת, אבל חכמים
תקנו לו קידושין.

ולפיכך, **לדברי הכל יכול הוא לגרש את
אשתו זו שקידש**, כי כשם שכנס אותה
מדרבנן ברמיזה, כך מוציא אותה
ברמיזה. וכן לענין קנייני מטלטלין שלו
סומכים על רמיזותיו.

ואם מת אחיו הפיקח בלא בנים, **והזקק
ליבם** את אשתו, שזיקתה עליו **מהתורה**
מחמת קידושי אחיו שהם מהתורה, אינו
יכול להוציאה בגט, משום שגירושין
מדרבנן אינם מפקיעים קידושין
מהתורה, **ולדברי הכל אין לסמוך על
הבדיקות**, כגון רמיזתו או כתיבתו,
להחשיבו לבן דעת, **שיועילו גירושיו**
מהתורה.

**וללשון שני בגמרא, כן הדין גם אם נפלה
לו יבמתו מאחיו חרש**, שזיקתה עליו
מדרבנן מחמת קידושי אחיו החרש
כמותו, כי מכל מקום גזרו, שאחר
שמיבם אותה, לא יוכל להוציאה, שלא
יטעו לומר, שכמו כן יכול הוא להוציא
יבמה שנפלה לו מאח פיקח [=גזרה אחיו

לגרש את אשתו על ידי בדיקה, כגון
הרכנת הראש להן ולא כאלים, או **שיכתוב
שרוצה לגרש את אשתו, כי אם יכול
לכתוב את מה שרוצה**, הוא נחשב לפקח.
וכן אמר רב הונא אמר רב.

ולדעת חכמים, גם באופן הזה **אינו
מוציא את אשתו לעולם**, כי אין לסמוך
על הבדיקות הללו, להחשיבו כפיקח
לענין גיטין. ורק לענין קנייני מטלטלין
שלו, מודים חכמים, שסומכים על
הבדיקות הללו.

אילם פסול לעדות

הכל מודים שהאילם אינו יכול להעיד
בבית דין, ואפילו הוא בן דעת ויכול
לכתוב עדותו, **כי צריך לשמוע את
העדות מפי העדים**, שנאמר "על פי שְׁנֵי
עֵדִים אוֹ עַל פִּי שְׁלֹשָׁה עֵדִים יִקָּח דְּבָרִי"
(דברים י"ט ט"ו), ואין האילם יכול לדבר.
ורק בעדות אשה, להצילה מעיגון, הקלו
חכמים ואמרו, שיעיד האילם על ידי
הכתב.

לאילו דברים מועילה הבדיקה

לדעת רבן שמעון בן גמליאל, כשם
שמועילה הבדיקה לחרש שאינו שומע
ואינו מדבר, שיוכל **לגרש את אשתו**, כך
מועילה הבדיקה, שיוכל **להעיד לאשה
שמת בעלה**, ושיהיה תוקף **למשאו**

¹ כן פירש רש"י. ותוס' פירשו, שיהיה נאמן לומר על אחד מבניו שהוא הבכור.

חרש אטו אחיו פקח]. נוכריות, ומת אחד האחים, לא תחלוץ

אשת המת לאחיו החי, כי היא או הוא חרשים, ואינם בני חליצה. אבל תוכל להתייבם לו, ואם ירצה אחרי כן להוציאה, יוציא אותה אחרי כן בגט.

ומכאן מבואר שלא גזרו על הבאה מחמת חרש שלא יוכל להוציאה.

גירושי שוטה

מדין תורה, האשה מתגרשת גם שלא מדעתה, שאין הגט תלוי בה, אלא בבעלה, ולכן האשה מתגרשת גם אם היא שוטה וגם אם נתחרשה.

אולם תקנת חכמים היא, שאשה שנעשית שוטה אחר הנישואין, אסור לבעלה לגרשה, כי אינה יכולה לשמור על עצמה, ויש חשש שינהגו בה העולם מנהג הפקר.

משנתנו כרבי מאיר או כרבי יוסי

בדף ס"ו כבר נתבאר¹, שנחלקו רבי מאיר ורבי יוסי, אם מילי ממסרי לשליח, כלומר אם כשהבעל מצווה לבית דין לגרש את אשתו, יכולים הם לעשות שלוחים אחרים תחתיהם, או הם עצמם דווקא יגרשו את האשה.

לדעת רבי מאיר מילי ממסרי לשליח ואף על פי שלא נתן בידם כלום אלא אמר

ולמסקנת הגמרא דחו זאת, כי מבואר במסכת יבמות שלא גזרו על הבאה מחמת נישואי חרש משום הבאה מחמת נישואי פיקח.

שני אחים נשואים שתי נשים

בנישואין מדברי חכמים

שני אחים חרשים נשואים שתי אחיות, מאחר ששניהם חרשים, שתי האחיות נשואות להם בנישואין מדברי חכמים, בין שהיו שתיהן פקחות, ובין שהיו שתיהן חרשות, ובין שהיתה אחת פקחת ואחת חרשת. ומאחר ששתיהן נשואות בשווה בנישואין מדברי חכמים, אם מת האחד, אשת המת נחשבת אצל אחיו אחות אשה, ופטורה מהחליצה ומהייבום.

וכן שתי אחיות חרשות נשואות לשני אחים, מאחר ששתיהן חרשות, שתיהן נשואות בנישואין מדברי חכמים, בין שהיו שני האחים פקחים, ובין שהיו שניהם חרשים, ובין שהיה אחד פקח ואחד חרש. ומאחר ששתיהן נשואות בשווה בנישואין מדברי חכמים, אם מת האחד, אשת המת נחשבת אצל אחיו אחות אשה, ופטורה מהחליצה ומהייבום.

ואם לא היו שתי הנשים אחיות, אלא

¹ הוספות

¹ רש"י גורס פרק "מי שאחזו" תחילה, כמבואר בתחילת פרק ששי, ולכן מפרש כאן על הדינים הללו, "תנן לקמן", אף שלפי סדרנו הם שונים לעיל.

ומשמע שאין שום אופן שיוכל להיות כשר, כשימסרו הראשונים לאחרים, והרי זה כדעת רבי יוסי.

וכן היא מסקנת הגמרא ללשון הראשון שאין לו דחיה.

ב. אביי אמר להעמיד את משנתנו כולה כדעת רבי מאיר, ומה ששינו בסיומה, שלעולם אין הגט כשר עד שיאמר בעצמו לסופר ולעדים, היינו כשאומר כתבו, ולא אומר תנו. ודחו זאת ואמרו, שמאחר שיש צד היתר, כשיאמר "תנו", היה לתנא לשנות "עד שיאמר תנו", שהוא חידוש גדול יותר, שיש אופן שהגט כשר גם בשליחות אחרונים.

ג. יש שרצו להעמיד את משנתנו כולה כדעת רבי מאיר, ובאופן שאמר לשנים ולא לשלושה שאין שום צד היתר שימסרו הם לאחרים. ודחו גם זאת, ואמרו, שמאחר שיש צד היתר כשיאמר לשלושה "תנו", היה לתנא לשנות "עד שיאמר לשלושה", שהוא חידוש גדול יותר, שיש אופן שהגט כשר גם בשליחות אחרונים.

ד. יש שרצו להעמיד את משנתנו כולה כדעת רבי יוסי, וכששינו בתחילתה שכשאמר "כתבו" אינם יכולים למסור לאחרים, לא בא הדבר ללמדנו שאם היה אומר להם "תנו", היו יכולים למסור לאחרים, אלא ללמד, שאם היה אומר "אמרו לאחרים לעשות", היו יכולים לומר לאחרים, שכך היא השליחות שלהם, אבל כשהיה אומר

להם "תנו גט לאשתי" יכולים הם לצוות לסופר לכתוב ולעדים שיחתמו ואינם צריכים לכתוב ולחתום בעצמם. ולדעת רבי יוסי מילי לא ממסרי לשליח ולעולם אחד מהם יכתוב את הגט ושנים מהם יחתמו עליו בעדים.

אמנם גם לדעת רבי מאיר, דווקא כשאמר לשלושה, "תנו גט לאשתי", מוסרים הם הדבר לאחרים, כי מאחר שאמר לשלושה, עשאם בית דין בדבר, ולא הקפיד לומר להם "כתבו", אלא אמר להם "תנו", לתת להם רשות למסור לאחרים. אבל אם אמר להם "כתבו", הקפיד שהם עצמם יכתבו, ואינם מוסרים לאחרים. וכן אם היו שנים, אפילו אמר להם "תנו", הם עצמם יכתבו, שאינם בית דין, אלא שלוחים סתם, ואין להם רשות למסור לאחרים.

א. משנתנו, בתחילתה נראית כדעת רבי מאיר, ובסופה נראית כדעת רבי יוסי.

שכך שינו בתחילתה, אמרו לו לאיש, נכתוב גט לאשתך? ואמר להם "כתבו", ולא עשו הם עצמם, אלא אמרו לסופר וכתב, ולעדים אחרים וחתמו, אף על פי שלאחר מכן נתנו את הגט לאיש, והוא מסרו לאשה, הגט בטל. ולכאורה הטעם, משום שאמר להם "כתבו", ולכן אין להם רשות למסור לאחרים, אבל אם היה אומר "תנו", היה הגט כשר, וזה כדעת רבי מאיר.

ואילו בסיום המשנה שינו, שהגט בטל, עד שיאמר לסופר כתוב, ולעדים חתמו,

אמר רב בדף ע"א.

אמר לראשונים "אמר לפלוני לכתוב ולפלוני לחתום"

בפרק אחרון מבואר שגט שכתבו סופר וחתם בו עד אחד כשר. ונחלקו שם חכמים בביאור הענין, ודעת רבי ירמיה שהכוונה לגט שהסופר חתם בו עם עד אחד נוסף ונמצא שחתומים בו שני עדים. ואמר שם רב חסדא שמשנה זו כפי שהעמידה רבי ירמיה שהיא מכשירה להחתים את הסופר בגט כעד היא כדעת רבי יוסי הגלילי האומר שמילי לא ממסרי לשליח ולפיכך אין כאן בית מיחוש אם הסופר עצמו יחתום שלעולם לא יחתום אלא אם נצטווה מהבעל.

אבל לדעת רבי מאיר, מאחר שמילי ממסרי לשליח, ויכולים השלוחים לומר לאחרים לעשות, יש לחוש שמא יארע שיאמר לשנים, אמרו לפלוני לכתוב ולפלוני ופלוני לחתום, וכשיעשו הגט, לא ירצו לבייש את הסופר, שלא אמר להם הבעל להחתים, ויחתימוהו בלא דעת הבעל, ויהא הגט בטל¹.

ומדברי רב חסדא אלו יש ללמוד שלדעת רבי יוסי לעולם אין הראשונים עושים אחרים תחתיהם ואפילו כשאמר להם הבעל "אמרו" שכן אם באופן הזה עושים אחרים תחתיהם גם לדעתו יש לחוש שיאמרו לסופר לחתום גם כשלא

"תנו" עדיין לא היו יכולים למסור לאחרים, כדעת רבי יוסי. ודחו גם זאת, ואמרו, שמאחר שיש צד היתר כשיאמר "אמרו", היה לתנא לשנות "עד שיאמר אמרו", שהוא חידוש גדול יותר, שיש אופן שהגט כשר גם בשליחות אחרונים. ועוד דחו זאת, משום שבאמת, דעת רבי יוסי, שגם כשאמר להם "אמרו לפלוני ופלוני לעשות", אינם יכולים לומר לאותם פלוני ופלוני לעשות, כפי שיתבאר בעזה"י בסמוך.

דף עב

ה. רב אשי העמיד את כל המשנה כדעת רבי יוסי, והיא שנויה על דרך "לא זו אף זו", כלומר, תחילה נאמר החידוש הקל, ואחר כך נוסף החידוש הגדול. שמתחילה שנו, שכשאמר "כתבו" אינם יכולים לומר לאחרים, ולאחר מכן שנו, שאפילו אמר "תנו" או "אמרו", אינם יכולים לומר לאחרים. ולאחר מכן, [בפרק התקבל], שנו, שאפילו אמר כן לשלושה, אינם יכולים לומר לאחרים.

וכן שנינו ברייתא, כדברי רב אשי, שלעולם אין הראשונים עושים אחרונים, אלא הסופר ששמע מהבעל עצמו יכתוב, ועדים ששמעו מהבעל עצמו יחתמו. ומשמע מאותה ברייתא, שדווקא כשהבעל אומר להם בפיו, הם כותבים וחותמים, אבל כשהבעל כותב להם לעשות, לא יעשו, שלא כדעת רב כהנא

הוספות

¹ אבל לרבי יוסי ליכא למיחש להכי, שהרי לא יכתוב סופר גט, אלא אם כן ישמע מפי הבעל עצמו. [רש"י].

בו [בתוך כדי דיבור], והחליט שיחול רק אחר מותו, ואם כן אין זה כלום, כי אין גט חל אחר מיתת הבעל, **ומחמת הספק מחמירים** שלא תינשא לאחר, ואם מת חולצת ולא מתייבמת. **ורבי אומר שודאי כוונתו לתנאי**, כאומר "מהיום אם אמות", וחל הגט בחיי הבעל.

ולדעת רוב החכמים כל הדינים המבוארים לעיל נאמרו בכל גט. ולדעת **רבי יוסי** יש כלל, "זמנו של שטר מוכיח עליו", כלומר מאחר שכתב בשטר זמן, הרי זה כאומר שיחול השטר באותו זמן, ולכן אף כשאמר בעל פה דברים נוספים, הרי זה כאומר מתחילה "מהיום".

ולכן לדעת רבי יוסי, כשהתנה תנאי שיחול לאחר מיתה, כגון "אם אמות", אף שלא אמר "מהיום", הגט חל כאומר "מהיום אם אמות". **וכשאמר בפירוש שיחול לאחר מיתה**, הרי הוא כאומר "מהיום ולאחר מיתה", **וספק** אם הגט חל.

ומבואר בסוגיה, שלענין שטר מתנה וכן גט, שכותב בתוך השטר זמן, אף שמסיים בו בתוכו, שיחול לאחר מיתה, ההלכה כרבי יוסי, שזמנו של שטר מוכיח עליו, והרי הוא ככותב "מהיום ולאחר מיתה".

אבל בגט, שבגט כתוב זמן, ובעל פה אומר לה, "אם אמות", בזה נחלקו בגמרא. לדעת רבא בלשון ראשון, גם בזה הלכה כרבי יוסי, שהזמן הכתוב בגט מוכיח שכוונתו שיתחיל לחול מחיים,

נצטוו לומר לו ויהא סבור שיכולים לומר לו כי אמר להם הבעל "אמרו".

אין גט לאחר מיתה

גט מועיל לגרש את האשה רק אם חל בחיי הבעל, אבל אם זמן חלות הגט הוא אחר מותו, אין האשה גרושה.

ולכן אם פירש שיחול לאחר מותו, כגון שאמר, "זה גיטך לאחר מיתה". או "זה גיטך אם מתי", שכשאומר בלשון הזה, בלא לומר "מהיום", משמעות דבריו שיהיה גט רק כשימות. או "זה גיטך מחולי זה" שהכוונה היא "כשיפסק חולי שלי", ונפסק החולי במותו, **אין הגט כלום**, כי אין גט חל אחר מיתת הבעל.

ואם פירש שיחול מחיים, כגון שאמר "מהיום" או "מעכשיו", אף על פי שתלה אותו בתנאי שיתקיים לאחר מותו, כגון "אם אמות", או "שאני מת", **הגט קיים**, כי חל בחיי הבעל, ולא אכפת מתי מתקיים התנאי.

ואם לא פירש שיחול הגט מחיים, ותלאו בתנאי שיתקיים לאחר מותו, הרי זה כאומר שיחול בשעה שיתקיים התנאי, ואם כן אין זה כלום, כי אין גט חל לאחר מיתה.

ואם אמר שיחול הגט, "מהיום ולאחר מיתה". לדעת משנתנו רוב החכמים, ספק אם כוונתו לתנאי, כאומר "מהיום אם אמות", ואם כן הגט חל בחיי הבעל, או שמתחילה רצה לומר "מהיום", וחזר

מותי". **לדעת חכמים לא זכה בה המקבל. ולדעת רבי יוסי, מאחר שכתב בשטר זמן, הרי זה כאומר שיחול השטר באותו זמן, ולכן אף כשסיים בו שיחול לאחר מיתה, הרי זה כאומר "מהיום ולאחר מיתה", וזכה המקבל בגוף מהיום, ובפירות לאחר מיתה. וכבר נתבאר שהלכה בזה כרבי יוסי.**

שכיב מרע שנתן גט לאשתו

א. כשנתן לה גט בלא שום תנאי.

לדעת רב הונא, אם עמד מחוליו הגט בטל, כי מן הסתם לא נתן לה את הגט, אלא משום שהיה סבור שימות, ומאחר שלא מת, לא חל הגט.

ולדעת רבה ורבא, אף שהדין אומר כן, תקנו חכמים, שאף אם קם מחוליו היא מגורשת, על ידי הפקעת הקידושין, כי חששו, שאם לא יחול הגט כשיעמוד מחוליו, ויחול כשימות, יאמרו שאין הגט חל מחיים, אלא לאחר מיתה, וילמדו מזה בטעות שגט חל לאחר מיתה.

ב. כשאמר לה בשעת נתינה, "זה גיטך מהיום אם אמות מתוך חולי זה".

אם עד שלא קם מהמיטה מת, אף על פי שעברו עליו כמה חוליים עד שמת, נתקיים התנאי, והגט גט, כי בוודאי לא נרפא לגמרי מחוליו הראשון עד שמת, ונמצא שמת מתוך אותו חולי.

ואם עברו עליו כמה חוליים, ובין זה לזה היה מהלך על משענת, עד שלבסוף מת,

והרי הוא כאומר "מהיום". ולדעת רבא בלשון השני, וכן לדעת רב הונא, ספק אם גם בזה הלכה כרבי יוסי.

האומר "מהיום אם אמות" ומת בו ביום

לפירוש רבינו אלחנן, דינו כאומר, "מעכשיו אם אמות", וחל הגט באותו יום, קודם שמת, כי זו כוונתו, שאם ימות, לא תזדקק ליבם. ורבינו תם לא ידע מה לדון בו, כי אפשר שאינו חל אלא בסוף היום, ואם מת קודם לכן, לא חל הגט מחיים. וכתבו התוס' שכן להחמיר.

אין מתנה אחר מיתה

מתנה נקנית למקבל רק אם חלה בחיי הנותן, אבל אם זמן חלות המתנה הוא אחר מותו, לא זכה בה המקבל, כי כבר אינה ברשות הנותן שיוכל להקנותה לו.

ומכל מקום לדברי הכל, אם כתב לו בשטר המתנה, שיזכה בה "מהיום ולאחר מיתה", קנה המקבל, כי כוונת הנותן לתת חלק מהיום, וחלק לאחר מיתה, כלומר בגוף המתנה יזכה מהיום, ובפירות לא יזכה, אלא מה שיגדל אחר מותו.

ואין זה דומה לגט, שאי אפשר לגרש לחצאים, ולכן הסתפקו אם מגרש מהיום בתנאי, או לאחר מיתה מחמת שחזר בו מהיום.

וכשכתוב בשטר המתנה, שתחול כולה אחר מות הנותן, כגון "זכה בה לאחר

דף עג

מתנת שכיב מרע שניתק מחולי לחולי

שכיב מרע שניתק מחולי לחולי, מתנתו מתנה, כמי שלא קם מחוליו כלל.

אם לא אעמוד מחולי זה והכישו נחש

לפי המבואר בבבלי, בין אם אמר, "זה גיטך מהיום אם אמות מחולי זה", ובין אם אמר, "זה גיטך מהיום אם לא אעמוד מחולי זה", ובא נחש והכישו, או נפל עליו הבית, ומת, **לא נתקיים תנאו**, **כי** כשאמר, "אם אמות מחולי זה", כוונתו שימות מחמת החולי, ולא עלה על דעתו שימות באונס אחר שיתנה גם עליו, וכן כשאמר "אם לא אעמוד מחולי זה", **כוונתו שתמנע ממנו העמידה מחמת החולי**, ולא עלה על דעתו שתימנע ממנו העמידה באונס אחר שיתנה גם עליו, ומאחר שלא מת מחמת החולי, **ולא נמנעה ממנו העמידה מחמת החולי**, **אלא מחמת הנחש** ונפילת הבית, לא נתקיים תנאו, ואין כאן גט.

ואין לומר, שהאומר, "אם אמות מחולי זה", כוונתו להתנות, אם ימות בזמן המחלה, ואף מחמת דברים אחרים, כגון הכשת נחש ונפילת הבית, כי כשאדם מתנה תנאים, אינו מתכוון אלא לדברים שכיחים, וכשאדם חולה, המיתה השכיחה היא מחמת חוליו.

אומדים אותו, אם עדיין היה בו חוליו הראשון, ומת מתוכו, **נתקיים התנאי**, ואם חוליו הראשון כבר נרפא ממנו, ולא מת אלא מחוליים אחרים, לא נתקיים התנאי.

ואם עמד לגמרי מחוליו הראשון, ולאחר מכן חזר ונפל למשכב. **לדעת רב הונא**, **כבר נתבטל הגט** בשעה שקם מחוליו, [שהרי אפילו היה נותן לה בלא תנאי, היה מתבטל כשעמד]. **ולדעת רבה ורבה, יתכן שדינו כדין הקודם.**

כן פירש רש"י את הסוגיה. ורבינו תם כתב, **ששכיב מרע שנתן גט לאשתו בלא שום תנאי, אף על פי שקם מחוליו, אינו חוזר בו.** שאין גיטו דומה למתנתו, שגיטו חל מחיים משעת נתינה, כי אין גט לאחר מיתה, ואינו פוקע אחר שכבר חל, מה שאין כן מתנתו, שחלה אחר מיתה, ולכן אם עמד קודם שמת, חוזר בו.

ולא נחלקו רב הונא ורבה, אלא באומר "זה גיטך מהיום אם אמות מחולי זה", ואחר כך קם מחוליו לגמרי, ושוב חזר וחלה באותו חולי, ומת:

לדעת רב הונא, מאחר שעמד, בטל התנאי, ואין כאן גט, ואף שחזר וחלה ומת, אין זה החולי הראשון שתלה בו את הגט, אף שנקרא באותו שם.

ולדעת רבה ורבה, אף שהדין אומר כן, **תקנו חכמים, שהיא מגורשת**, [על ידי הפקעת הקידושין], כי חששו, שאם לא יחול הגט כשיעמוד מחוליו, ויחול כשימות, יאמרו שאין הגט חל מחיים, אלא לאחר מיתה.

למקומם, וקיבלו עליהם הספנים אחריות לכל נזק שיארע. ולאחר מכן נסתם הנהר, ולא יכלו הספינות לעבור בו.

ואמרו רב פפא ורב הונא לספנים, שישכרו חמורים, ויעמיסו על החמורים את השומשמן, שהרי קבלו עליהם אחריות לכל נזק.

וכשבאו לפני רבא, אמר להם, קאקי חורי [=אווזים לבנים¹], פושטים אתם בגדי אנשים שלא כדין, הלא דבר זה הוא אונס שאינו שכוח, ולא העלו אותו הספנים על דעתם, ולא קבלו עליהם אחריות לדבר זה.

יחוד האיש והאשה

אחר שנתן לה גט בתנאי

האיש שנתן גט לאשתו בתנאי, כגון שנתן לה גט, ואמר לה, "הרי זה גיטך מהיום אם אמות", שכשיתקיים התנאי, כלומר כשימות, יתברר שכבר מהיום היא מגורשת, אסור לו להתייחד עמה בלא עדים, שמא יבוא עליה.

יש אומרים שאם יבוא עליה, יש לחוש שיתכוון לקדשה בביאה זו, [כסברת רבי יוסי ברבי יהודה אליבא דרבא להלן], ונמצא שצריכה גט נוסף על הגט שנתן לה, וכל שלא יהא לה גט נוסף, אינה מגורשת, ובמות בעלה היא זקוקה

ולפי המבואר בירושלמי, כשאמר, "זה גיטך מהיום אם אמות מחולי זה", כוונתו שימות מחמת החולי כנ"ל, אבל אם אמר "זה גיטך מהיום אם לא אעמוד מחולי זה", כוונתו שרק אם יבריא מהחולי, לא יהיה גט, ולכן אפילו אם הכישו נחש, או נפל עליו הבית, ומת, חל הגט, כי סוף סוף, אף שלא מת מהחולי, מכל מקום לא הבריא ממנו, ונתקיים התנאי.

אונס שאינו שכוח

מעשה באחד, שמכר קרקע לחבירו, וקיבל אחריות שישלם לו על כל קלקול שיארע בקרקע, ולבסוף ארע בה קלקול זה, שציוה המלך להמשיך נהר דרך אותה קרקע, ובא הקונה לתבוע את המוכר אחריותו.

רבינא אמר, שהדין עם הקונה, שהרי המוכר קיבל עליו אחריות לכל קלקול שיארע בקרקע.

ורב אחא בר תחליפא לא הסכים עמו, כי אמר, שמאחר שקלקול זה הוא דבר שאינו שכוח, לא העלה אותו המוכר על דעתו, ולא קיבל עליו אחריות לדבר זה. וכשנתגלגל הדין הזה והגיע לפני רבא, אמר גם רבא כדברי רב אחא.

עוד מעשה, ברב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע, שקנו שומשמים בשפת נהר מלכא, ושכרו ספנים שיוליכו הסחורה

הוספות

¹ קרא להם כן משום שהיו זקנים. [רש"י].

לייבום¹.

מודה לחכמים בדין זה.

ויש אומרים שאמנם אין לחוש לכך שיתכוון לקדשה, אך מכל מקום אם יתברר שהיא גרושתו, נמצא שבעילה זו בעילת פנויה היא, ואסור לבעול פנויה, משום שהיא בעילת זנות².

אולם לדעת רבא, רבי יוסי ברבי יהודה אומר, שיש חשש שבא עליה לשם קידושין, והרי היא בחשש מקודשת.

המגרש את האשה ואחר כך בא עליה

גירש את אשתו, ואחר כך ראו עדים שבא עליה, נחלקו חכמים מה הדין.

א. כדברי רב נחמן.

חכמים אומרים, שיש חשש שקידש אותה בביאה זו, אלא אם כן ראו שנתן לה כסף אחרי שבא עליה, שאז אנו אומרים, שבא עליה בזנות, ונתן לה תשלום על כך.

ואמרו, שכל שיהיו עמהם אחרים, אפילו עבד ואפילו שפחה, אין כאן ייחוד, ומותרים להיות שניהם והוא יחד, כי יבושו מפניו ולא יבואו לידי בעילה. ואין יוצא מכלל זה אלא שפחתה, מפני שלבה גס בשפחתה, ולא תבוש מפניה מלהיבעל לבעלה.

המגרש את האשה

ואחר כך נתייחד עמה

גירש את אשתו, ואחר כך ראו עדים שנתייחדה עמו באפילה, או שישנה עמו תחת מרגלות המטה, ולא ראו שנבעלה לו.

ורבי יוסי ברבי יהודה אומר, שאף כשראו שנתן לה כסף אחרי שבא עליה, יש חשש שהכסף נתן לה במתנה, והביאה היתה לשם קידושין.

ב. כדברי אביי ורבא.

חכמים אומרים, שבכל אופן אין חשש שבא עליה לשם קידושין.

לדברי הכל, חכמים אומרים, שאין חשש שבא עליה וקידש אותה בביאה, ולכן היא בחזקת פנויה.

ורבי יוסי ברבי יהודה אומר, שבכל אופן יש חשש שבא עליה לשם קידושין. [ולדברי רבא, רבי יוסי ברבי יהודה חושש

ולדברי רב נחמן אמר רבא בר אבון וכן לדברי אביי גם רבי יוסי ברבי יהודה

הוספות

¹ כן פירש רש"י דין זה באומר "הרי זה גיטך מהיום אם אמותי" והחשש הוא מחמת קידושין שניים אחר הגט הראשון. ורבינו תם מפרש, שלדעת רבי יהודה, מדובר בגט שחל שעה קלה קודם מיתתו, ואם כן, בשעת הייחוד עדיין היא אשתו, ולא שייך בייחוד זה חשש של קידושין שניים, כי אין קידושין בתוך קידושין, והחשש הוא שמא יבוא עליה, ונמצא הגט פסול משום שהוא גט ישן, [כמו שיתבאר בעזרי"ת בדף ע"ט].

² ומכל מקום נראה, שהמשנה היא מדברי האומר שיש בייחוד חשש שקידש אותה בביאה, כי אם כל האיסור הוא משום שמתייחד עם הפנויה, למה נשנה הדין הזה במגרש על תנאי שימות, ולא במגרש סתם, או בסתם אדם שלא היתה אשתו, ויל"ע בזה. ואכמ"ל.

תלוי הבא על הספק, כי בכל שעה יש להסתפק, שמא זו השעה הסמוכה למיתתו, וכבר מגורשת היא, ואף שהתברר אחר כך שלא מת, ועדיין היא אשת איש, אין הברירה מועילה לחייבו למפרע חטאת, **ולעניין** אם בעלה חייב במזונותיה, **יש שתי דעות** אליבא דרבי יוסי.

וכל האמור כאן הוא כשלבסוף מת הבעל מאותו חולי, אבל אם קם ממחלתו, ברור שלא נתקיים התנאי, ואין כאן גט, והבא עליה בחטאת.

ב. שיטת רבינו תם.

האומר, "הרי זה גיטך **מהיום אם אמות** מחולי זה", נכנס למחלוקת החכמים.

[א] **לדעת רבי מאיר**, **אם מת** מאותו חולי, **חל הגט משעת נתינתו**, ולפיכך הבא על האשה לאחר מכן פטור, ואין בעלה זכאי במציאתה, ובמעשי ידיה, ובירושתה, ובהפרת נדריה, ואינו מטמא לה.

[ב] **ולדעת רבי יהודה**, האומר כן, כוונתו שיחול הגט שעה קלה קודם מותו, כאומר, "מעט שאני בעולם", כי רצונו לאחר את הגט כמה שאפשר, ולא אמר "מהיום", אלא להודיע שיחול מחיים, ולכן **אם מת** מאותו חולי, **חל הגט שעה קלה קודם מותו**, ועד אז נחשבת לאשת איש גמורה, והבא עליה במזיד, בחנק, ובשווג, בחטאת, ובמעשי ידיה, ובירושתה, ובהפרת נדריה, ומטמא לה.

[ג] **ולדעת רבי יוסי**, ספק אם כוונתו שיחול הגט משעת נתינתו, או שעה קלה קודם מותו, ולכן אף אם מת לבסוף, כל אותו זמן

לכך אפילו לא ראו ביאה, אלא ייחוד בלבד, כפי שנתבאר לעיל].

מתי חל גט התלוי במיתה

א. שיטת רש"י.

האומר, "הרי זה גיטך **מהיום אם אמות** מחולי זה", **לדברי הכל**, **אם מת** מאותו חולי, **חל הגט משעת נתינתו**. ולפיכך, הבא על האשה לאחר מכן, פטור. ואין בעלה זכאי במציאתה, ובמעשי ידיה, ובירושתה, ובהפרת נדריה, ואינו מטמא לה.

והאומר, "הרי זה גיטך **מעט שאני בעולם אם אמות** מחולי זה", ומת מאותו חולי, נכנס למחלוקת החכמים.

[א] **לדעת רבי מאיר**, **אם מת** מאותו חולי, **חל הגט משעת נתינתו**, ודינו כדין כאומר, "מהיום אם אמות מחולי זה", המבואר לעיל.

[ב] **ולרבי יהודה**, **אם מת** מאותו חולי, **חל הגט שעה קלה קודם מותו**, ולכן אפילו אם מת לבסוף, עדיין נחשבת לאשת איש גמורה אחר נתינת הגט, והבא עליה במזיד, בחנק, ובשווג, בחטאת, ובעלה זכאי במציאתה, ובמעשי ידיה, ובירושתה, ובהפרת נדריה, ומטמא לה.

[ג] **ולדעת רבי יוסי**, **אם מת** מאותו חולי, **חל הגט שעה קלה קודם מותו**, **אולם הבא עליה** אינו מביא חטאת, אלא **אשם**

שאסור לה להינשא לו, עד שיתקיים התנאי בפועל, שמא לא יתקיים, ונמצא שנישאת לו באיסור. וכן אם פשטה ידה וקבלה קידושין מאחר, בין קבלת הקידושין מהראשון לקיום התנאי, אם נתקיים התנאי לבסוף, הרי זו מקודשת לראשון בוודאי.

ולדעת רב יהודה, כן היא דעת רבי, אולם דעת חכמים היא שרק כשיתקיים התנאי, חל המעשה בוודאי, אבל בכל הזמן שבין קבלת השטר לקיום התנאי, לא חל המעשה. ולפירוש אחד בתוס', אין זה אלא ספק, אם חל או לא, ורק לחומרא אנו דנים שלא חל המעשה.

ולכן אם נקרע השטר, קודם קיום התנאי, **צריכה שטר אחר** תחתיו, כדי שיחולו הגירושין או הקידושין, כי אינם יכולים לחול על ידי השטר הראשון, משום שבשעה שצריך המעשה לחול, אין כאן שטר שיחיל אותו. וכן אם פשטה ידה וקבלה קידושין מאחר, בין קבלת הגט לקיום התנאי, אף אם נתקיים התנאי לבסוף, אינה מקודשת לשני בוודאי. וכן אם פשטה ידה וקבלה קידושין מאחר, בין קבלת הקידושין מהראשון לקיום התנאי, אף אם נתקיים התנאי לבסוף, אינה מקודשת לראשון בוודאי.

-

והוצרכו להשמיענו מחלוקת רב הונא ורב יהודה בענין תנאי "על מנת", הן לענין גירושין, והן לענין קידושין.

שבכל אחד מהעניינים הללו יש סברא

שמשעת נתינה, ועד שעה קלה קודם מותו, האשה נידונית כספק מגורשת, והבא עליה אינו מביא חטאת, אלא אשם תלוי הבא על הספק, ולעניין אם בעלה חייב במזונותיה, יש שתי דעות אליבא דרבי יוסי. ורק לאחר הזמן של שעה קלה קודם מותו, היא נידונית כמגורשת ודאי.

ואם אמר, "הרי זה גיטך מעת שאני בעולם אם אמות מחולי זה". יתכן שהכל מודים, שלא חל הגט, אלא שעה קלה קודם מותו.

דף עד

תנאי בלשון "על מנת"

התולה את חלות הגירושין או הקידושין בתנאי בלשון "על מנת", כגון "הרי זה גיטך על מנת שתתני לי מאתים זוז", או "הרי את מקודשת לי על מנת שאתן לך מאתים זוז", אם נתקיים התנאי, חלו הגירושין או הקידושין.

לדעת רב הונא [שהלכה כמותו], אם יתקיים התנאי לבסוף, כבר חל המעשה מהשעה הראשונה שנתן לה את השטר, כאומר "הרי זה גיטך מעכשיו, אם תתני לי מאתים זוז".

ולכן אף על פי שנקרע השטר, קודם קיום התנאי, המעשה קיים. וכן אם פשטה ידה וקבלה קידושין מאחר, בין קבלת הגט לקיום התנאי, אם נתקיים התנאי לבסוף, הרי זו מקודשת לשני בוודאי, כי כשנתקדשה לו כבר היתה פנויה, אלא

בפני עצמה לכאן ולכאן.

שיקבל איזה דבר, **כוונתו שיקבל הוא עצמו את הדבר הזה שאמר**, ולכן כל זמן שלא קיבל בעצמו, לא נתקיים התנאי, ואם מת קודם שקיבל, או שאבד אותו דבר, שוב לא יתקיים התנאי לעולם.

ולדעת רבן שמעון בן גמליאל, כוונתו שיקבל הוא או יורשיו, את הדבר שאמר או את שווי, ולכן אם לבסוף מת, ולא קיבל את הממון, יתנו אותו ליורשיו, ובוזה יתקיים התנאי, וכן אם אבד אותו דבר יתנו לו את שווי וגם כן יתקיים בזה התנאי. ואמר רבן שמעון בן גמליאל ראה לדבריו, מעשה בצידן, באחד שאמר לאשתו הרי זה גיטך על מנת שתתני לי איצטליתי, ואבדה איצטליתי, ואמרו חכמים, תתן לו את דמיה.

ואמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן [בדף ע"ה], כל מקום ששנה רבן שמעון בן גמליאל דין במשנתנו, הלכה כמותו, חוץ משלושה מקומות, שסימנם: (א) עֲרַב [במסכת בבא בתרא]. (ב) צִיָּדָן [משנתנו]. (ג) ראה אחרונה [במסכת סנהדרין].

מחילה על קיום התנאי

המדיר את חבריו בתנאי, אם לא יתן לו ממון, לדעת חכמים במסכת נדרים, אין כוונת המתנה אלא לטובת עצמו, ולכן אם מחל, ואמר "הריני כאילו התקבלתי", נחשב כאילו בא לידו אותו ממון, ונתקיים התנאי.

אבל המגרש את אשתו בתנאי, אם תתן

לענין גירושין, מצד אחד יש לומר, שדעתו שאם יתקיים התנאי, יחולו הגירושין מיד, ואינו מעכבם עד קיום התנאי, משום שהוא מוציאה, ולא יתבייש לתבוע ממנה שתקיים התנאי ותתן לו הממון. ומצד שני יש לומר, שמאחר שמוציאה ממנו, דעתו לעכב היציאה ככל האפשר, שאין אדם חפץ בגירושין, ומעכב הדבר עד קיום התנאי.

וכן לענין קידושין, מצד אחד יש לומר שדעתה, שאם יתקיים התנאי, יחולו הקידושין מיד, ואינה מעכבת הדבר עד קיום התנאי בפועל, משום שהוא בא להכניסה, וחפצה למהר הדבר, ולא לעכבו עד קיום התנאי. ומצד שני יש לומר, שמאחר שמכניסה ומקרבה, עלולה להתבייש ממנו לתבוע הממון, ואינה מתרצה להתקדש, עד שיתן בפועל.

תנאי לזמן קצוב

התולה את קיום התנאי בזמן קצוב, כגון "הרי זה גיטך אם תתני לי מאתים זוז, עד שלושים יום", אין זה זירוה בעלמא, שתמהר לקיים את התנאי, אלא הקפדה גמורה, ואם לא נתקיים התנאי בתוך הזמן הקצוב, שוב אי אפשר לקיימו.

התולה מעשה בתנאי שיקבל איזה דבר

לדעת חכמים, התולה מעשה בתנאי

להשקות לא זכה בו.

ולדעת רבה, זכה האריס בשליש התבואה, כי גם החלק היתר על הרבע, זכה בו כדין אריס בעודו מחובר לקרקע, אף על פי שלבסוף לא השקה אלא שלוש פעמים, כשם ששאר האריסים לא הפסידו חלקם, אם היו משקים רק שתי פעמים, כשלא היה צורך שישקו מחמת הגשמים. והלכה כרבה.

נתינה על כורחו של מקבל

א. מתנת חנם, דין פשוט הוא, שאי אפשר לתת בעל כורחו של מקבל.

ב. תשלום חוב, דין פשוט הוא, שאפשר להחזיר חוב על כורחו של המקבל, ובלבד שלא יחזיר במדבר, כשהלווה לו ביישוב.

ג. הרוצה לגאול בית בערי חומה, מעיקר הדין צריך הקונה לקבל ממנו את המעות, אף על פי שיש לו הפסד בזה, כי כן דין בתי ערי חומה. ומכל מקום מהתורה אם אינו רוצה לקבל, אינו יכול לתת לו בעל כורחו, יש אומרים דווקא שלא בפניו. ויש אומרים אפילו בפניו. והלל התקין שאפילו שלא בפניו יוכל לשלם, על ידי שיתן את המעות בלשכה מיוחדת שהותקנה לכך.

ד. אשה הרוצה לשלם לבעלה ממון, לקיים את תנאי הגט, מעיקר הדין אף על פי שיש לו הפסד בזה, צריך הוא לקבל, משום שתלה את קבלת הממון בדעתה, ומכל אם אינו רוצה לקבל, אינה

לו ממון, אין כוונת התנאי רק לטובת עצמו, אלא לצער את האשה שתפסיד, ולכן אף על פי שחזר ומחל לה על קיום התנאי, ואמר "הריני כאילו התקבלתי", לא נתקיים התנאי, כי לא הגיע אליה הצער, שבו היה קיום התנאי.

התנה עם אריסו עבודה יתירה ולבסוף לא היה צריך

השוכר את הפועל להשקות את שדהו, וקודם שהספיק להשקותה, ירד עליה גשם והשקה אותה, הפסיד הפועל, כי לא היה צורך בעבודתו.

אבל אריס שמוטלות עליו כל עבודות הקרקע, ותמורת עבודתו זכה בחלק מהתבואה בעודה בקרקע, אף על פי שנעשו מקצת העבודות בידי שמים, ולא הוצרך לעשות בעצמו את כל העבודות, לא הפסיד חלקו.

ונחלקו חכמים מה הדין, כשדרך אנשי המקום, שהאריסים משקים את הקרקע שלוש פעמים, ונוטלים רבע מהתבואה, והלך אחד והתנה עם אריסו, שישקה את הקרקע ארבע פעמים, וייטול שליש מהתבואה, ולבסוף ירדו גשמים קודם שהשקה בפעם הרביעית, ולא היה צריך להשקות בעצמו.

לדעת רב יוסף, לא זכה האריס בשליש התבואה, אלא ברבע, ככל שאר האריסים, משום שאינו מקבל את החלק היתר על הרבע, אלא בשכר ההשקאה הרביעית, כדין פועל, ומאחר שלא הוצרך

לאמירת המעשה התלוי בו. [התוס' כתבו שגם דין זה הוא רק כדעת רבי מאיר. אבל רבי חנינא חולק, ואומר שגם תנאי שאינו קודם למעשה נחשב לתנאי].

ד. תנאי בדבר אחד ומעשה בדבר אחר.

מתוך פירוש רש"י משמע, שבכל אופן התנאי צריך להיות בדבר שאינו המעשה.

והתוס' פירשו, שרק אם התנאי סותר את המעשה, כלומר שאם יתקיים התנאי, לא יוכל המעשה לחול, אין כאן תנאי.

ודוגמא לתנאי שמתקיימים בו כל הדינים הללו: "אם תתני לי מאתים זוז, הרי זה גט, ואם לא תתני לי מאתים זוז, אין זה גט".

א-ב. תנאי כפול והן קודם ללאו – "אם תתני ... ואם לא תתני..."

ג. תנאי קודם למעשה – "אם תתני ... הרי זה גט..."

ד. תנאי בדבר אחד ומעשה בדבר אחר – "מאתים זוז ... גט..."

ומבואר בתוס', שגם תנאי הנאמר בלשון "על מנת", אינו תנאי אלא אם כן מתקיימים בו הדינים הללו, ומה שבמשנה לא נכפל התנאי, כי לא רצה התנא להאריך, אבל זו כוונתו.

"הרי זה גיטך על מנת

שתחזירי לי את הנייר"

מבואר שהאומר לאשתו, "הרי זה גיטך על מנת שתחזירי לי את הנייר", הרי זו, מגורשת.

יכולה לתת לו בעל כורחו. יש אומרים דווקא שלא בפניו. ויש אומרים אפילו בפניו.

דף עה

מדיני התנאים

דיני התנאים למדים, מהתנאי שהתנה משה עם בני גד ובני ראובן, שאם יעברו חלוצים לפני בני ישראל בכיבוש הארץ, ינחלו בעבר הירדן כפי שרצו. ולכן כל תנאי שאינו כתנאי בני גד ובני ראובן, אינו תנאי, וכל מעשה שתלוי בו, קיים, אף על פי שלא נתקיים התנאי.

ואלו הפרטים הנצרכים לעשיית התנאי הנלמדים מפרשה זו:

א. תנאי כפול.

כלומר, שיפרט מה יהיה אם יתקיים התנאי, ומה יהיה אם לא יתקיים התנאי.

דין זה הוא רק כדעת רבי מאיר, וכן פסקו התוס'. אבל רבי חנינא חולק, ואומר שגם תנאי שאינו כפול נחשב לתנאי.

ב. הן קודם ללאו.

כלומר, שיקדים את האופן שבו יתקיים המעשה, לאופן שבו יתבטל.

ג. תנאי קודם למעשה.

כלומר, שיקדים את אמירת התנאי,

ואם כוונת האומר "על מנת", שיחולו הגירושין רק כשיתקיים התנאי, אי אפשר שיחולו כשתחזיר את הנייר ממש, שכן באותה שעה אין בידה כלום, והתורה אמרה "ונתן בידה", ועל כורחך הגירושין חלים בלא שתחזיר את הנייר. אך נחלקו חכמים אם צריכה להחזיר לו דבר במקום הנייר.

יש אומרים שיחולו אם תתן לו דמים כפי מה שהנייר שווה, כדעת רבן שמעון בן גמליאל, האומר, שהמתנה את הגט בכך שתתן לו דבר, ואבד אותו דבר, מקיימת את התנאי בנתינת שוויו.

ויש אומרים שיחולו הגירושין בכל אופן, אפילו אם לא יתקיים התנאי כלל, כי לא נעשה התנאי הזה על פי דיני התנאים, שאינו תנאי כפול, והמעשה קודם לתנאי, והמעשה והתנאי בדבר אחד.

אך אם כוונת האומר "על מנת" שיחולו הגירושין מעכשיו, אפשר שיחולו אף אם היה מתנה תנאי גמור כהלכתו, **ובלבד שיתקיים התנאי** לבסוף, כלומר שתחזיר את הנייר, כי הגירושין חלו בשעה שנתן לה את הגט, ונתקיים הכתוב "ונתן בידה" בשעת הגירושין.

נוסח אמירת גט שכיב מרע

התקין שמואל, ששכיב מרע הנותן גט לאשתו, בתנאי שלא יחול הגט אלא אם כן ימות, מאחר שאין התנאי קיים אלא אם כן כופלו, יאמר לה כך, **"אם לא**

אמות לא יהא גט. ואם אמות יהא גט". ובדווקא יאמר בסדר הזה, תחילה "אם לא אמות...", ואחר כך "אם אמות...", כדי שלא יפתח תחילה באופן שהוא פורענות לו.

וכמו כן בדווקא יאמר תחילה התנאי "אם לא אמות" ואחר כך את המעשה "לא יהא גט" שכן מתנאי התנאים שיהיה התנאי קודם למעשה.

ורבא הקשה, הלא מדיני התנאים שיהיה הן קודם ללאו, ואם כן, היאך יוכל להקדים, "אם לא אמות לא יהא גט", לפני "ואם אמות יהא גט", הלא הוא מקדים לאו להן.

ולפיכך אמר רבא, שבוודאי, כדי שיתקיים התנאי, צריך שיקדים הן ללאו, ויאמר, "אם אמות יהא גט. ואם לא אמות לא יהא גט", אלא כדי שלא יפתח בפורענות, יאמר תחילה קודם כל התנאי הכפול, "אם לא אמות יהא גט", ונמצא שאומר כך, **"אם לא אמות לא יהא גט. ואם אמות יהא גט. ואם לא אמות לא יהא גט"**.

תנאי תשמיש האב והנקת הבן

האומר לאשתו, **"הרי זה גיטך על מנת שתשמישי את אבי"**, או "הרי זה גיטך על מנת שתניקי את בני", ובאופן שנאמרו הלכות תנאים, כגון לדעת רבי מאיר, האומר, צריך תנאי כפול, כפל את התנאי. **ולא פירש כמה זמן** תעשה זאת.

שתשמישי את אבי שתי שנים¹, או "הרי

זה גיטך על מנת שתניקי את בני שתי שנים²", או שפירש זמן קצוב אחר, ובאופן שנאמרו הלכות תנאים, כגון לדעת רבי מאיר, האומר, צריך תנאי כפול, כפל את התנאי.

א. קיום התנאי, לדברי הכל, רק אם תשמש ותניק כל אותו זמן, מקיימת היא את התנאי.

ב. אם מת הבן בתוך הזמן, או שמת האב או שלא רצה שישמשוהו.

לדעת חכמים, מאחר שפירש זמן, הדבר מוכיח, שרוצה לצער אותה, ולא רק להרוויח שלא יצטרך לממן זאת בעצמו, ולכן לא נתקיים התנאי על ידי המיתה, ואפילו כשפירש זמן מועט, כיום אחד.

ולדעת רבן שמעון בן גמליאל, אם אין בה אשמה על שאינה יכולה לקיים את התנאי, ואין צורך בקיומו מהטעמים המבוארים לעיל, הרי זה כאילו נתקיים.

דף עו

המחלוקת אם צריך תנאי כפול

נחלקו חכמים ורבי מאיר, אם התנאי מעכב את המעשה, גם כשאינו תנאי כפול.

א. נחלקו חכמים מתי מתקיים התנאי.

לדעת רב חסדא, חכמים אומרים, שתשמש את האב כל זמן שראוי לכך, כלומר כל ימיו, ותניק את הבן כל זמן שראוי לכך, כלומר עד עשרים וארבעה חודש כדעת רבי מאיר, או עד שמונה עשר חודש כדעת רבי יהודה. ורבן שמעון בן גמליאל אומר, די שתשמש את האב יום אחד בתוך הזמן שראוי לכך, ותניק את הבן יום אחד בתוך הזמן הראוי לכך.

ולדעת רבא, לא נחלקו בזה חכמים, ולדברי הכל תשמש את האב, ותניק את הבן, כל זמן שראוי לכך. ורק אם פירש בתנאו שתניק או תשמש יום אחד התנאי מתקיים ביום אחד של הנקה ותשמיש.

ולדעת רב אשי, לא נחלקו בזה חכמים, ולדברי הכל תשמש את האב, ותניק את הבן, יום אחד בתוך הזמן שראוי לכך.

ב. מת האב או הבן בתוך הזמן.

לדברי הכל הגט קיים, אף על פי שלא שמשה והניקה כדי קיום התנאי, כי אין כוונת התנאי אלא להרוויח, שלא יצטרך לממן את השימוש וההנקה מכיסו. ועכשיו שמתו, ואינו צריך לממן זאת, הרי זה כאילו נתקיים התנאי³.

קצב בעצמו זמן

האומר לאשתו, "הרי זה גיטך על מנת

¹ הוספות

² ותוסי' כתבו, שלפי רש"י רק אם התחילה לקיים את הדבר, ואחר כך מתו, נחשב לה כאילו קיימה את התנאי, אבל אם לא התחילה לשמש או להניק, לדברי חכמים אין המיתה נחשבת כקיום התנאי.

[כגון מתחילה אמר על מנת שתתני לי מאתים זוז ולבסוף אמר על מנת שתתני לי שלוש מאות זוז], הרי זה מבטלו, ואין הגט מתקיים אלא על ידי קיום התנאי האחרון.

תנאים האמורים בסוגיה ביוצא לדרך

א. ההולך למקום פלוני ואומר, "הרי זה גיטך אם לא אשוב משם עד שלושים יום", התנאי מתקיים, אם ישהה שם שלושים יום, בפעם הראשונה שיגיע לשם.

ולכן אם חזר קודם שהגיע לשם, ולאחר זמן הלך לשם, ושהה שלושים יום, מגורשת, כי שהה שם שלושים יום בפעם הראשונה שהגיע לשם.

אבל אם הלך לשם בפעם הראשונה, וחזר קודם שעברו שלושים יום, אינה מגורשת, אפילו הלך לשם פעם אחרת, ושהה שלושים יום.

ואם בהליכה ראשונה ספק אם הגיע לשם, אבל ודאי לא שהה. ובהליכה שניה הגיע לשם בוודאי ושהה, הרי זו ספק מגורשת. כי אם בהליכה הראשונה הגיע לשם, הרי לא שהה, ואינה מגורשת. ואם בהליכה הראשונה לא הגיע לשם, נמצא שבהליכה השניה הגיע לשם פעם ראשונה, ושהה שלושים יום, ומגורשת. ומספק אסורה לכהונה אם מת בעלה או שבעלה כהן, ואם לא מת, צריכה גט שני להתירה.

לדעת רבי מאיר, מאחר שכל המקומות שהוזכר תנאי בתורה, התנאי כפול, יש ללמוד, שכל תנאי שאינו כפול אינו תנאי.

ולדעת חכמים, מאחר שנוזכר כן בכמה מקומות, הרי זה כשני כתובים הבאים כאחד, שאין למדים מהם, ולפיכך, גם תנאי שאינו כפול הוא תנאי.

תנאי אחרי תנאי

אמר לאשתו בפני שני עדים, שיתן לה גט בתנאי שיהיה עניין מסוים, [כגון על מנת שתשמישי את אבא], ולאחר מכן כשנתנו לה, אמר לה, שנותן לה את הגט בתנאי שיהיה עניין אחר, **שאינו סותר את הראשון**, כגון על מנת שתתני לי מאתים זוז.

אם אמר, שהתנאי האחרון נוסף על התנאי הראשון, אינה מגורשת, עד שיתקיימו שני התנאים.

ואם אמר, שהתנאי האחרון מבטל את התנאי הראשון, אינה מגורשת אלא בקיום התנאי האחרון.

ואם אמר את התנאי האחרון סתם, אין זה מוסיף על התנאי הראשון, כי לא אמר כן, ואין זה מבטל את הראשון כי לא אמר כן, אלא כאומר, **שכל אחד מהתנאים בפני עצמו, יועיל לקיים את הגט**. ועדי כל תנאי מעידים לעצמם ואין מצטרף אחד מעדי תנאי ראשון עם עדי תנאי אחרון.

ואם התנאי האחרון סותר את הראשון,

הרי זה גיטך אם אעבור

מנגד פניך שלושים יום

לדעת רב הונא, הכוונה היא, שיהיה גט
אם לא ישמש עמה שלושים יום, ולכן
אם לא התייחדו שלושים יום, היא
מגורשת.

ולדעת רבי יוחנן, הכוונה היא שיהיה גט
אם לא ייראנה שלושים יום, ולכן רק
אם לא היה באותו מקום שלושים יום,
היא מגורשת, ובלבד שלא התייחדו
אחרי כתיבת הגט, כי אם התייחדו הגט
נפסל, משום שהוא נעשה גט ישן.

התולה קיום הגט בחזרתו בסוף הזמן

התולה את הגט בתנאי שלא יחזור עד
שנים עשר חודש ומת בתוך הזמן.

א. אמר, "הרי זה גיטך מעכשיו אם לא
אבוא עד שנים עשר חודש", או "הרי זה
גיטך על מנת שלא אבוא עד שנים עשר
חודש", [כדעת רבי שהאומר "על מנת"
כאומר "מעכשיו"], מכיוון שמת, לא יבוא,
וממילא יתקיים התנאי, והאשה
מגורשת משעת נתינת הגט.

אלא שספק בגמרא אם מותרת להינשא
מיד, שהרי אין חשש שלא יתקיים
התנאי, או שגזרו שלא תינשא עד שיעברו
שנים עשר חודש, כי אין הכל יודעים
שמת, ויתמהו איך נישאת קודם
שהתקיים התנאי.

ב. היוצא לדרך ואמר, "הרי זה גיטך אם
לא אשוב עד שלושים יום", התנאי
מתקיים, אם באותה הליכה שהה
שלושים יום.

אבל אם חזר קודם שעברו שלושים יום,
אף על פי שלאחר זמן הלך פעם אחרת,
ושהה שלושים יום, אינה מגורשת.

ג. היוצא לדרך ואמר, "הרי זה גיטך אם
אגיע למקום פלוני", התנאי מתקיים,
אם באותה הליכה הגיע לאותו מקום.

אבל אם חזר לפני שהגיע לאותו מקום,
אף על פי שלאחר זמן בהליכה אחרת
הגיע לשם, אינה מגורשת.

אנטיפרס וכפר עותנאי

אנטיפרס וכפר עותנאי שני מקומות
סמוכים הם, אנטיפרס מיהודה, וכפר
עותנאי מהגליל, ומה שביניהם ספק
מיהודה ספק מהגליל.

לצאת מארץ ישראל לחוץ לארץ

אסור לבני ארץ ישראל לצאת מהארץ
אפילו יציאה קלה ללוות את חבריהם
החוזרים לבתיהם שבחוץ לארץ.

ולכן, החכמים שהיו מלווים את
חבריהם, היו נפרדים מהם בעכו, שהיא
סוף ארץ ישראל.

כמו שיש ספק כשלא אמר מעכשיו לדעת בית דין דשרו משחא.

ב. אמר, "הרי זה גיטך כשלא אבוא עד שנים עשר חודש", אף על פי שעל ידי מותו יתקיים התנאי, מכל מקום **אינה מגורשת, כי אין הגט ראוי לחול אלא לאחר שנים עשר חודש, ומאחר שמת באותו זמן, אינו יכול לגרש את אשתו, ואם לא הניח בנים היא זקוקה ליבם.**

רש"י כתב, שרבי יוסי מודה לדין זה, משום שאמר בפירוש, שיחול הגט רק לאחר שנים עשר חודש.

והתוס' כתבו, שלדעת רבי יוסי, שהזמן הכתוב בשטר מחשיב את הדבר כאילו אמר "מהיום", אם כן על ידי התנאי הזה, כאילו אמר "מהיום ולאחר מיתה" **והאשה ספק מגורשת.**

ג. אמר "הרי זה גיטך אם לא אבוא עד שנים עשר חודש".

לדעת משנתנו, כוונתו, שיחול הגט אחר שנים עשר חודש, [אם יתקיים התנאי], ולכן, אף על פי שהתקיים התנאי, אינה מגורשת, כי באותה שעה כבר מת, ואין גט לאחר מיתה.

ובברייתא מבואר, שרבותינו התירו להינשא. וביאר רב יהודה אמר שמואל, שהכוונה לבית דינו של רבי יהודה נשיאה, שהיה בן בנו של רבינו הקדוש, והיה בית דין זה מכונה גם בשם בית דין שהתיר שמן [=בי דינא דשרו משחא], על שם שהם התירו שמן של נוכרים, שקודם

לכן אסרוהו כמו את יינם ופתם. ובית דין זה, דעתו **כדעת רבי יוסי, שזמנו של שטר מוכיח עליו, ואם כן, גם כשלא אמר לה בנתינת הגט "מעכשיו", הרי הוא כמי שאמר לה "מעכשיו" אם לא יבוא בסוף שנים עשר חודש, וחל הגט מחיים.**

וכן אמר רבי אבא בריה דרבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן, רבי יהודה נשיאה בנו של רבן גמליאל בנו של רבי הורה שתהא מותרת. ולא הודו לו כל סיעתו. ויש אומרים, שלא הודו לו כל שעתו, כלומר כל ימי חייו.

ורבי אלעזר שאל את אחד הזקנים מאותו בית דין שהתיר את האשה הזו להינשא, האם התירוה מיד כשמת הבעל, שהרי כבר עתה יודעים שלא יבוא בסוף שנים עשר חודש ויתקיים התנאי, או רק אחר שנים עשר חודש התירוה להינשא. ולא מבואר מה השיב לו אותו זקן.

דף עז

האופן שבו נחלקו אם

זמנו של גט מוכיח עליו

נתבאר, שנחלקו חכמים ורבי יוסי, בגט שכתוב בו זמן, ותלאו בזמן מאוחר יותר, האם זמנו של שטר מוכיח עליו, לומר, שכוונתו שיחול הגט בזמן הכתוב בו.

מכאן ועד שנים עשר חודש כתבו ותנו גט לאשתי", אף אם נתקיים התנאי ולא בא אחר שנים עשר חודש, אין הגט כשר אלא אם כתבוהו אחר שנים עשר חודש, אבל אם כתבו את הגט בתוך שנים עשר חודש, אף על פי שנתנוהו לאחר שנים עשר חודש, הרי זה פסול, שהרי אמר, "אם לא אבוא", אז כיתבו ותנו.

ומתחילה רצו לומר, שלדעת רבי יוסי, הגט כשר, כי דעתו, שגט הנכתב בתנאי, כשר גם אם לא נתקיים התנאי. אולם מסוגית הגמרא נראה, שנדחו הדברים הללו, וגם לדעתו, גט שנכתב בתנאי, אינו כשר אלא באופן שנתקיים התנאי.

ונחלקו חכמים, מה הדין כשאמר האיש, "כתבו ותנו גט לאשתי אם לא באתי מכאן ועד שנים עשר חודש". לדעת חכמים, גם באופן הזה, אין הגט כשר אלא כשנכתב אחר שנתקיים התנאי, כלומר שלא בא לסוף הזמן. ולדעת רבי יוסי, באופן הזה הגט כשר גם אם נכתב בתוך הזמן, שלא הקפיד אלא על הנייחנה שיהא אחר שלא יבוא לסוף הזמן, אבל הכתיבה עצמה כשרה גם קודם לכן.

ומכל מקום, לדברי הכל, בשני האופנים הללו, בין שאמר "אם לא באתי מכאן ועד שנים עשר חודש כתבו ותנו גט לאשתי", ובין שאמר "כתבו ותנו גט לאשתי אם לא באתי מכאן ועד שנים עשר חודש", אם לא בא עד סוף שנים עשר חודש, ואחרי כן כתבו את הגט ונתנוהו לאשתו, היא מגורשת, ובתנאי

וביאר אביו, באיזה אופן נחלקו ובאלו אופנים לא נחלקו.

א. נתן גט לאשתו בלילה, ואמר לה, הרי זה גיטך לכשתצא חמה מנרתיקה, הכל מודים, שאין הגט חל אלא לכשתצא חמה מנרתיקה, ואם מת הבעל בלילה אין כאן גט.

וכמו כן כשנתן לה גט, ואמר לה, הרי זה גיטך לכשלא אבוא לאחר שנים עשר חודש, אף על פי שכתוב בגט זמן של עכשיו, אין הגט חל אלא כשלא בא לסוף שנים עשר חודש, שהרי אמר בפירוש שיחול רק כשלא יבוא ולא מעכשיו, ולפיכך, אם מת בתוך הזמן, אין כאן גט.

ב. נתן גט לאשתו בלילה, ואמר לה, הרי זה גיטך על מנת שתצא חמה מנרתיקה, הכל מודים, שכשיתקיים התנאי, הגט חל מעכשיו, כדברי רב הונא אמר רב שכל האומר על מנת כאומר מעכשיו.

וכמו כן כשנתן לה גט, ואמר לה, הרי זה גיטך על מנת שלא אבוא לאחר שנים עשר חודש, כשיתקיים התנאי ולא יבוא הגט חל מעכשיו.

ג. נתן גט לאשתו בלילה, ואמר לה, הרי זה גיטך אם תצא חמה מנרתיקה, בזה נחלקו מתי חל הגט. לדעת חכמים האומרים, אין זמנו של שטר מוכיח, אין הגט חל אלא כשיתקיים התנאי, ולדעת רבי יוסי, האומר, זמנו של שטר מוכיח עליו, הרי זה כאומר מעכשיו.

כתיבת הגט כשתלאו

באי ביאתו אחר הזמן

לדברי הכל, האיש שאמר, "אם לא באתי

שיהא חי באותה שעה. אבל אם כבר מת באותה שעה, אין גט לאחר מיתה. ואם נתנו לה את הגט, ולא נודע להם אם היה חי באותה שעה או שכבר מת, הרי זו ספק גרושה ספק אלמנה.

לאחר זמן פלוני

האומר, "הרי זה גיטך, אם לא אבוא אחר זמן פלוני", ממתינים לו כל משך הזמן הנחשב אחר זמן פלוני שאמר.

א. אחרי שבוע [=שמיטה], כל השנה השמינית.

ב. אחרי שנה, חודש ראשון של שנה

הבאה.

ג. אחרי חודש, שבת [=שבוע ימים] שאחר אותו חודש.

ד. אחרי שבת, ימים ראשון שני ושלישי. [והימים רביעי חמישי וששי נקראים לפני שבת].

ה. ולדעת רבי, אחרי רגל, שלושים יום שאחר הרגל. אולם אין הלכה כמותו, שכן כשרבי חייא דרש דין זה משמו של רבי, קלסוהו, שיפה אמר לדרשו משם איש יחידי, להורות שאין הלכה כן, אבל כשדרשו משם חכמים, לא קלסוהו, שאין ראוי לדרוש דין כזה משם רבים, כי אין הלכה כן.

סליק פרק מי שאחזו

פרק שמיני הזורק

דף עז

ולדעת רבי אושעיא, כל רשות המשתמרת לדעתה, כגון שנעלה את השער, והמפתח אצלה, נחשבת רשות הדומה לידה ומתגרשת בה, ואפילו היא רחוקה ממנה בשעה שנתן את הגט לתוכה.

ולדעת רבי אלעזר, אין הדין הזה אמור בכל רשות הדומה לידה, שהרי כלל בדינו, מה שקנתה אשה קנה בעלה, ואם כן כשנתן את הגט לרשותה, לא זכתה בו, ולא יצא מרשות הבעל, ורק ברשות שאין לבעלה זכויות בו, כגון שהקנה לה את זכותו, או שכתב לה קודם שכנסה, שלא יזכה בנכסיה.

יש מפרשים שצריך לכתוב שלא יזכה גם בפירות נכסיה.

ורבינו תם מפרש, שדי שיכתוב שלא יזכה בנכסיה.

ואז אינו קונה את מה שנכנס לשם, ואם יכניס לשם את הגט, היא זוכה בו ומתגרשת.

ולדעת רבא, הדין הזה אמור בכל רשות הדומה לידה, כי בשעה שנתן את הגט בתוכו, זוכה ברשותה ובגט כאחד [=גיטה וידה או רשותה באים כאחד].

וכדין שחרור עבד לדעת האומרים שהוא משתחרר בשטר על ידי עצמו, שאף על פי שגופו קנוי לרבו, בשעה שמקבל את השטר זוכה בידו לקנות השטר [=גיטו וידו באים כאחד].

כן הוא עיקר הדין, ובתוס' בדף ע"ח כתבו,

נתינת הגט לרשות האשה

כבר נתבאר, שהאשה מתגרשת, בשעה שמקבלת את הגט לידה או ליד שלוחה, ומבואר במשנתנו שכן הדין, כשנכנס הגט לחצרה שהיא רשות הדומה לידה.

רש"י מפרש, שכך הדינים הללו למדים מהכתוב, "וְכָתַב לָהּ סֵפֶר כְּרִיתָתָהּ וְנָתַן בְּיָדָהּ וְשָׁלְחָהּ מִבֵּיתוֹ", ממה שנאמר "בְּיָדָהּ", למדנו שהיא מתגרשת כשיבוא הגט לידה, ומתוך שלא נאמר "ובידה יתנונו" אלא "וְנָתַן בְּיָדָהּ", למדנו, שהעיקר הוא שיהא ניתן לה, ואפילו לא בידה ממש, ובלבד שיהא ניתן לה באופן הדומה לנתינה לידה, כגון לחצר שלה.

ותוס' מפרשים, שענין זה שמתגרשת בנתינה לרשות הדומה לידה, למד מכלל ופרט וכלל, "ונתן"-כלל, "ובידה"-פרט, "ושלחה"-כלל, וכלל ופרט וכלל יש לרבות כל דבר שהוא כעין הפרט.

ונחלקו חכמים איזו רשות נחשבת רשות הדומה לידה.

לדעת עולא, כל רשות הסמוכה לה, כלומר שעומדת בצד ביתה, כשנתן את הגט לתוכו, נחשבת רשות הדומה לידה, ומתגרשת בה.

כרחו אינו גנב, גם על ידי חצירו אינו גונב.

ואם היה הדין הזה מבואר לענין גנבה, היה מקום לומר, שדווקא לענין גנבה, מאחר שעשה שלא כדין קנסה אותו תורה להיחשב גנב גם על ידי חצירו אבל לענין גירושין לא קנסו אותה שתתגרש על ידי חצרה.

שותף האומר לחבירו דין ודברים אין לי על שדה זו

שנים שהיו שותפים בשדה, ואמר או כתב אחד מהם לחבירו, אחד מהלשונות הבאים, "דין ודברים אין לי על שדה זו", כלומר אין לי תביעות עליה, או "אין לי עסק¹ בה", או "ידי מסולקות הימנה", לא אמר כלום, והשדה נשארה בבעלותו כמו שהיתה קודם לכן, שכל הלשונות הללו אינן לשון מתנה. וכדי להקנות לחבירו מה שכבר שלו, צריך לומר לו לשון מתנה, ולא לשון סילוק.

האומרת לבעלה איני ניזונית ואיני עושה

במסכת כתובת מבואר, שהאיש חייב במזונות אשתו, ומעשה ידי האשה לבעלה, ומבואר שם, ששתי תקנות אלו תקנו אותן זה כנגד זה, אך נחלקו

שלשיטת הערוך, חכמים החמירו, שלא תינשא אשה בגט שניתן לרשותה, עד שיגיע לידה.

גניבה על ידי חצירו

מי שגנב, ונמצאה הגנבה בידו, הרי זה משלם כפל, שנאמר, "אִם הִמָּצָא תִּמְצָא בְּיָדוֹ הַגִּנְיָה מִשּׁוֹר עַד חֲמוֹר עַד שָׁה חֲמִים שְׁנַיִם יִשְׁלֹם" (שמות כ"ב ג').

וכשם שהוא חייב כפל כשגנב בידו, ככתוב "בְּיָדוֹ", כן הוא חייב כפל כשגנב על ידי חצירו, כגון שנכנסה לשם בהמה, ונעל בפניה כדי לגונבה, שנאמר "הִמָּצָא תִּמְצָא", ללמד שבכל אופן שנמצאה הגנבה אצלו, חייב כפל.

שני כתובים מלמדים על קניין חצר

הוצרכה תורה ללמדנו בשני המקומות, (א) **בנתינת גט**. (ב) **בגנבה**. שהחצר מועילה לקנות הדבר כמו שנתקבל ביד ממש, שאם היתה מלמדת זאת באחד מהדינים הללו לבד, לא היה חבירו למד ממנו.

אם היה הדין הזה מבואר לענין גירושין, היה מקום לומר, שדווקא לענין הגט, שהבעל נותן לה אפילו על כרחיה, כמו כן נותן לה גם בחצירה, אבל הגנב, שאינו גונב על כורחו, שאם יתנו לו הדבר על

¹ הוספות

¹ והא דמהני גבי עבד אין לי עסק בד', לא כמו שמפרש רבינו תם, דזכו ביה שמיא, דאם כן היכי מיייתי ראייה לקמן, דבאשה מהני הרי את לעצמך מקל וחומר מעבד. אלא היינו טעמא דאין לי עסק בד' משמע אלא תהא לעצמך וזה לא שייך בשדה. [תוס'].

הגט, מאחר שהוא מוקצה.

ואמר רבא, שהאיש יקנה לאשתו את מקום הגט, והיא תחזיק בו בשבת, שתסגור הדלת והרי זו חזקה כמו שאמרו נעל גדר ופרץ הרי זו חזקה, ובכך תקנה גם את הגט, שכן מטלטלים נקנים עם הקרקע בקנין אגב.¹

ורב עיליש הקשה על רבא, היאך תזכה האשה במקום הגט, הלא יד אשה כיד בעלה, ואם כן, כשמחזיקה במקום הגט, קונה אותו לבעלה, ואינה זוכה בו לעצמה.

ונתבייש רבא, שהורה שלא כדין, אולם לבסוף נתברר, שגט זה לא ניתן לנשואה אלא לארוסה, שאין ידה כיד בעלה, ואם כן כדין הורה רבא, שיכולה לזכות במקום הגט.

ולבסוף אמר רבא, שגם אם היתה נשואה, היתה יכולה לזכות בו, משום שכשבאה לזכות בו, ידה וגטה באים כאחד, ובאותה קבלה כבר אין ידה כיד בעלה.

אדם משאיל מקום אחד ולא שני מקומות

המשאיל לחבירו מקום בחצירו, כדי שיוכל לקנות על ידי אותו מקום, כגון אשה שבעלה רוצה לגרש אותה על ידי

חכמים, איזו מהן היא העיקרית, ואיזו מהן תקנו אחר כך כנגד הראשונה.

ולדעת רב הונא אמר רב, עיקר התקנה נעשית לטובת האשה, שיהיו לה מזונות, שכן לא כל הנשים די להן במעשה ידיהן, ולכן תיקנו שתהא האשה ניזונית מבעלה, ואחר שתקנו לאשה מזונות, כנגד זה תקנו שיהיו מעשה ידיה לבעל. **ומאחר שתקנה זו היא לטובת האשה, אם אינה חפצה בתקנה זו**, כגון שהיא מעונגת, ואינה רוצה לעשות מלאכה, או שמרוויחה הרבה, וטוב לה ליטול מעשה ידיה לעצמה, **יכולה היא לומר**, איני ניזונית מבעלי ואיני עושה לו מלאכה אלא מלאכתי לעצמי.

ומדברי רב הונא אלו, למד רבא, שיכול אדם לומר, אי אפשר בתקנת חכמים שתקנו לטובתי.

גט בשבת

סתם אדם אסור לגרש את אשתו בשבת, אפילו אם נכתב הגט קודם השבת, ומאחר שאסור לגרש בשבת הגט מוקצה ואסור בטלטול.

ומעשה באחד שהיה נוטה למות, וכתב גט לאשתו קודם השבת, ובשבת נחלש ועמד למות, ורצה לגרש את אשתו בשבת, והתירו לו לגרש, משום שהוא שכיב מרע, אך לא ידעו איך יתן לה את

הוספות

¹ ואף על פי שהיא עושה את פעולת הקניין, להכניס את מקומו של הגט עם הגט לבעלותה, אין זה כנוטלת את הגט מעצמה מעל גבי קרקע שהניחו הבעל, שאינו נחשב לנתינה של הבעל, כי כאן הגט נכנס מרשות הבעל ישירות לרשות האשה, ואינו מונח בינתיים ביניהם. [תוס']

שהבעל יכול לתת את הגט לרשות האשה, אף בתוך ביתו.

א. אם נתן את הגט **על מיטתה הגבוהה עשרה טפחים**, מגורשת, כי מטה כזו נחשבת רשות לעצמה, ואינה בטלה ברשות הבעל, ואף שרגליה מונחות על רשותו, אינו מקפיד על מקום מועט של רגלי המיטה.

ב. לדברי רב יהודה אמר שמואל וכן לדברי רבי אלעזר אמר רבי יאשיה, אם נתן את הגט **בכלי התלוי על האשה**, היא מגורשת, כי אינו מקפיד על מקום זה, ואינו מתבטל לרשותו. ולדברי רבי שמעון בן לקיש אם נתן את הגט בכלי **קשור לאשה, אף על פי שאינו תלוי** באוויר אלא נגרר בארץ, היא מגורשת, כי אינו מקפיד על מקום זה, ואינו מתבטל לרשותו.

ג. ולדברי רב אדא בר אהבה, אם נתן את הגט **בכלי המונח בין רגלי האשה**, היא מגורשת, כי אינו מקפיד על מקום זה, ואינו מתבטל לרשותו.

ד. ולדברי רב משרשיא בר רב דימי, אם נתן לה את הגט **בכלי שיש לו רבים כמותו למכירה**, היא מגורשת, כי אינו מקפיד על שהיא מניחה כלי כזה ברשותו, ואינו מתבטל בו.

ה. ולדברי רבי יוחנן, אם נתן את הגט **בכל כלי המיוחד לתשמישה תמיד**, היא מגורשת, כי כל מכניס אשה, על מנת שיהיו כלי תשמישה עמה מכניסה, ואינו

הכנסת הגט לרשותה, ומשאל לה מקום בחצרו, שיחשב כרשותה, שתוכל להתגרש על ידי שיתן בו את הגט, אינו משאל לו אלא מקום אחד, אבל אם יש באותו רשות חלק חשוב בפני עצמו, נחשב הוא למקום אחר, ואינו משאלו.

וחתיכת עץ רחבה ארבע אמות על ארבע אמות, או גבוהה עשרה טפחים, או שיש לה שם מיוחד וידוע לעצמה, נחשבת למקום בפני עצמו, ואם השאל חצר, והיתה חתיכה כזו בתוכה, אינה מושאלת עם החצר.

ובדף ע"ט מבואר בעזה"י, שיוצא מכלל זה, אם משאל את גגו, שאף על פי שחלוק תחתיו לכמה בתים, משאל הוא את כל הגגות המחוברים כאחד.

דף עח

נתינת הגט לרשות

האשה בתוך בית בעלה

לדעת האומרים, כליו של לוקח קונים לו את הנכנס לתוכם, אף כשהם מונחים ברשות מוכר, אם יתן הבעל את הגט לכל כלי של האשה, אף על פי שמונח בביתו, זכתה בגט והתגרשה בו.

ולדעת האומרים, כליו של לוקח אינם קונים לו את הנכנס לתוכם, כשהם מונחים ברשות מוכר, כי בטלים הם לרשות שהם נמצאים בה, יש אופנים

נתינת הגט מהאיש לאשה

הכתוב אומר "ונתן בידה", לומר, שיהא האיש נותן את הגט לאשה, ולא היא נוטלת אותו. ולפיכך, אם הניח הגט לפניה, ונטלה אותו, אינה מגורשת [=טלי גיטך מעל גבי קרקע לא אמר כלום].

ומה שמבואר במשנתנו, שאם מצאה הגט מאחוריו היא מגורשת, כשאמר לה "הא גיטך", אין הכוונה שמצאה אותו על הקרקע מאחוריו, אלא שהיה הגט תקוע בחגורו מאחוריו, ועיקם עצמו לקרבו לה לתתו לה, ונטלה.

נתינת הגט לעבדה של האשה

אשה קונה גט בקניין חצר, רק אם החצר משתמרת לדעתה, ואינה יכולה להלך מעצמה, שרק באופן הזה החצר דומה ליד שלה.

ולפיכך אין האשה מתגרשת בגט מדין חצר, על ידי נתינת הגט ביד עבדה, אלא כשהוא ישן, והיא זו שמשמרת מה שבידו, והוא כפות, שאינו יכול להלך.

זרק לה גט בתוך ארבע אמות

חכמים תקנו, שכל דבר הנכנס לתוך ארבע אמותיו של אדם, נקנה לו. יש אומרים שהדין הזה אמור רק בסמטא ובצדי רשות הרבים.

מקפיד על מקומם, שאין אדם מקפיד לא על מקום חיקה ולא על מקום קלתה, ואינם בטלים לרשותו.

המגרש צריך לומר שהוא מגרש

אפילו נתן לאשתו גט כשר כהלכתו, אין האשה מגורשת, עד שתדע שהוא מגרשה, שיאמר לה, "הא גיטך", "והרי את מותרת לכל אדם".

כי אם אינה יודעת שמקבלת גט, לא תצא ממנו, וכדי שהגט יהיה כשר, צריך שיהא משלחה ואינה חוזרת אליו.

ולפיכך אם אמר לה במסירתו, "קבלי שטר חובך", ורק אחר כך ראתה שהוא גט, או שנתן לה את הגט כשהיא ישנה, ורק כשנתעוררה ראתה שקבלה הגט, אין זה גט.

ונחלקו חכמים כיצד יעשה אם מתחילה כשנתן לה, לא ידעה שהיא מקבלת את הגט.

לדעת רבי, די שיאמר זאת לאחר זמן, ובכך הגט מוכשר. גם כשמתחילה נתן לה כשהיא ישנה, שלא היתה ראויה לקבל גט.

ולדעת רבי שמעון בן אלעזר, מאחר שמתחילה לא ניתן הגט כהלכתו, צריך ליטול ממנה את הגט, ולחזור ולתת לה באמירת "הא גיטך". גם כשמתחילה נתן לה כשהיא ערה והיתה ראויה לקבל גט.

ויש אומרים שבכל רשות הרבים הדין כן.

ולפירוש אחד בתוס', הכל מודים, שאם הוא יכול לשמור את הדבר, הוא קונה אותו בכל רשות הרבים.

ואם היה החפץ בתוך ארבע אמות של שני בני אדם, הראשון שהיה שם קונה. ועל פי זה נאמרו כמה דינים לעניין גיטין.

א. זרק לה גט לתוך ארבע אמות שלה וחוצץ לארבע אמות שלו, הרי זו **מגורשת**, כי נכנס הגט לרשותה.

וכן הדין אם זרק לה גט לתוך ארבע אמות של שניהם, כשהיא היתה שם ראשונה.

ויש מפרשים שבזה דעת שמואל, שאינה מגורשת, אלא כשהיה הגט קרוב לה, באופן שיכולה להרימו ממקומה בשחייה בלבד, ואמר לרב יהודה תלמידו, שיש להחמיר עוד, ולא להתירה להינשא, עד שייגיע הגט לידה ממש.

ב. זרק לה גט חוצץ לארבע אמות שלה ותוך ארבע אמות שלו, אינה מגורשת, כי לא יצא הגט מרשותו.

וכן הדין אם זרק לה גט לתוך ארבע אמות של שניהם, כשהוא היה שם ראשון.

ג. זרק לה גט, חציו מונח בתוך ארבע אמות שלה, וחציו מונח בתוך ארבע אמות שלו, אינה מגורשת, כי לא יצא כל הגט מרשותו.

ד. זרק לה גט, ובאו שני כתות עדים, אלו אומרים שזרק רק לתוך ארבע אמות

שלה, ואלו אומרים שזרק לתוך ארבע אמות שלו, [מעיקר הדין יש להעמידה על חזקתה, ובוודאי אינה מגורשת, אבל חכמים החמירו, ודנו אותה כספק, לומר] **מגורשת ואינה מגורשת.**

דיני המשנה

לדעת רוב האמוראים, הדינים הללו הם השונים במשנתנו, בה שנינו, שאם זרק את הגט והוא קרוב לה, מגורשת, ואם קרוב לו, אינה מגורשת, ואם קרוב לשניהם בשווה ספק מגורשת, שלדעתם, הקרבה האמורה במשנתנו, היא תוך ארבע אמות.

ולדעת רבי יוחנן, גם חוצץ לארבע אמות האשה קונה את הגט כשהוא קרוב לה, כפי שיתבאר בעזה"י בסמוך, ולדעתו, משנתנו מדברת באופן שהוא קרוב חוצץ לארבע אמות, כפי שיתבאר בעזה"י בסמוך.

זרק לה גט והוא חוצץ לארבע אמות של שניהם

לדעת רבי יוחנן, חכמים תקנו, שהזורק גט לאשתו, אפילו זרקו חוצץ לארבע אמותיה, כל שיכולה לשומרו, הרי הוא כמי שבא לרשותה, והיא מגורשת. ועל פי זה נאמרו הדינים הבאים.

א. זרק לה גט למקום שהיא יכולה לשומרו והוא אינו יכול, הרי זו מגורשת.

מקודשת, והמלווה התקבל החוב, ואם הם בתוך ארבע אמות של הזרק, אין האשה מקודשת, ואין החוב משולם.

אך לדעת רבי יוחנן, האומר, שמשנתנו מדברת חוץ לארבע אמות, רק בקידושין תקנו שתהא האשה מתקדשת גם כשהקידושין חוץ לארבע אמות והיא יכולה לשומרם, כי קידושין הוקשו לגיטין, שנאמר "וְיִצְאָה מִבֵּיתוֹ וְהִלָּכָה וְהִיטָה לְאִישׁ אַחֵר" (דברים כ"ד ב'), אבל שאר ממון, אינו נקנה חוץ לארבע אמות, אף על פי שיכול לשומרו, ולפיכך הלווה שזרק ממון למלווה חוץ לארבע אמותיו, לא שילם חובו.

אמנם גם לדעה זו, אפשר שיפטר הלווה כשזרק הממון למלווה חוץ לארבע אמותיו במקום שיכול לשומרו, והוא, כשאמר לו המלווה, זרוק לי הממון באופן המועיל בגיטין והיפטר, שכשאמר כן, קיבל עליו להתקבל החוב כשיזרוק לו הלווה במקום שיכול לשמרו, [ואינו יכול לומר משטה אני בך], וזהו האופן שדברה בו משנתנו, לענין תשלום החוב.

נתן גט והשאיר בידו חוט המחובר לו

מי שנתן גט לאשתו, והשאיר בידו חוט המחובר לו, כך שיכול להוציא ממנה את הגט על ידו, אינה מגורשת. אבל אם אינו יכול למשוך בו את הגט, [כגון שתחב את

ב. זרק לה גט למקום שהוא יכול לשומרו והיא אינה יכולה, אינה מגורשת.

ג. זרק לה גט למקום שכל אחד מהם יכול לשומרו שם בעצמו, או שזרק לה גט למקום שהוא משתמר רק על ידי שניהם יחד, מגורשת ואינה מגורשת.

ומתוך מפירוש רש"י משמע, ששמואל חולק על כל הדינים הללו, ואומר, שבין כשזרק לה הבעל את הגט בתוך ארבע אמותיה, ובין כשזרק לה חוץ לארבע אמותיה והיא יכולה לשומרו, אין אשה מתגרשת ברשות הרבים, אלא כשזרק לה את הגט קרוב אליה, באופן שיכולה להרימו ממקומה בשחייה בלבד. ולמעשה החמיר שמואל עוד, שלא תותר להינשא, עד שיגיע הגט לידה ממש¹.

זרק חובו קרוב למלווה

נתבאר, שנחלקו חכמים בביאור משנתנו, אם מה ששנינו בה קרוב לה וקרוב לו, הוא תוך ארבע אמות, או חוץ לארבע אמות במקום שיכולים לשמרו.

ולדעת האומרים, שהכוונה תוך ארבע אמות, המשך המשנה מתבאר כפשוטו, שדינים אלו אמורים לא רק בגיטין, אלא גם בקידושין ובתשלום חובות, שאם זרק כסף קידושין לאשה, או זרק מעות תשלום חובו לבעל חובו, בתוך ארבע אמות של מקבל, נכנסו לרשותו, והאשה

הוספות

¹ תוס' כתבו, שחומרא זו לא נאמרה, אלא בנותן את הגט לרשותה שברשות הרבים, אבל נתן לחצירה ממש, מותרת להינשא, גם אם לא יגיע הגט לידה. אבל בערוך מבואר, שחומרת שמואל נאמרה גם בזרק גט לחצירה הפרטית. [תוס'].

הגט בחזק לתוך ידה הקמוצה, או שהגט כבד, ואם ימשוך בחוט בחזקה הוא ינתק], האשה מגורשת.

יד האשה בזמן קבלת הגט

יש מפרשים שצריך להיזהר, שתהא יד האשה פתוחה, עד שנייח כל הגט בידה, שאם תקפוף ידה בעוד הבעל אווז בראש הגט בידו, אינה מגורשת, כי קבלה אותו בקפיצת ידה, בזמן שהבעל אווז בו, ויכול למושכו ממנה, ופסול כדין גט בידה ומשיכה בידו.

ויש מפרשים שאינה צריכה להיזהר בזה והגט כשר גם אם היא תפסה את הגט.

ואפשר ששונה מגט ומשיכה, ששם יכול להוציא ממנה את הגט, אף לאחר שגמר לתת לה אותו, מה שאין כן בזה, שרק במשך הנתינה הוא יכול לחזור בו, ואין לפסול, כי אם כן אין לך אדם נותן גט בהכשר.

וסיימו התוס', שהמחמיר תבוא עליו ברכה.

היתה ידה עשויה כקטפרס וזרקו לה

לדברי רב יהודה, אם היו ידי האשה פשוטות כמדורו, וזרק לה את הגט לידה, אף על פי שנגע בידה, אינה מגורשת בכך, כי אין היד ראויה לקבלו באופן הזה.

ואמנם, אם לאחר מכן נפל הגט, ונח בתוך ארבע אמותיה, היא מתגרשת בכך, שהרי זוכה בו בקנין ארבע אמות, ואפשר שגם קודם שח, עוד בהיותו באויר ארבע

אמות, היא מתגרשת.

והאופן, שבו אמר רב יהודה שאינה מתגרשת, כשהיתה עומדת על גבי נהר, שמתחילה היה הגט עומד ליפול מידה לנהר לאיבוד, ולכן לא נקנה לה בארבע אמותיה, ולא נתגרשה בו.

דף עט

נתינת גט לאויר רשותה המשתמר

הזורק גט לרשות אשתו, היא מתגרשת בו מיד כשנכנס הגט לאויר רשותה, אף על פי שעדיין לא נח בו, ובלבד שיהיה שמור מהרוח באותה שעה על ידי מחיצות, באופן שבוודאי יגיע בשלמות לתוך שלושה טפחים הסמוכים לקרקע, שהגט נחשב בהם כמונח בקרקע.

ומה ששנינו, שכשהיתה האשה עומדת על ראש הגג, וזרק לה את הגט, כיון שהגיע הגט לאויר הגג הרי היא מגורשת, הכוונה שנכנס לתוך גובה המחיצות, שמשם כבר אין הרוח מאבדת אותו. א"נ שהגיע ממש לתוך שלושה טפחים הסמוכים לגג, שבכך הוא כבר נחשב כמונח כבר בגג.

ומה ששנינו, שהזורק גט לאשתו מגגו לחצירה הסמוכה לו, מגורשת משעה שיצא הגט מתחום הגג, מדובר בחצר שמחיצותיה גבוהות ממעקה הגג, ולכן בשעה שיצא הגט מהגג, כבר היה שמור

רשותו, אלא רק מקום שאמר.

מהרוח על ידי מחיצות החצר.

ורבא אמר להביא ראיה לכך ממשנתנו, בה מבואר, שכשהאשה עומדת בראש הגג, וזרק לה הבעל את הגט מהחצר לגג, היא מתגרשת בהגיע הגט לגג, וכשהיא עומדת בחצר, וזרק לה את הגט מהגג לחצר, היא מתגרשת בהגיע הגט לחצר.

והיה רבא סבור, ששני דינים אלו מדברים באותם גג וחצר, ואם כן, אין ליישב זאת אלא כשגם הגג וגם החצר של הבעל, ובכל פעם מקנה לה את המקום שעומדת בו, ומבואר שדווקא הרשות שעומדת בה קנויה לה, ולא אחרת

ורמי בר חמא דחה ראיה זו, ואמר, שאפשר שאם היה הכל של הבעל, והקנה לה לזכות הגט, הכל קטני לה, ובין כשעומדת בגג ובין כשעומדת בחצר, אם נכנס הגט לגג או לחצר היא מגורשת, ושני הדינים של משנתנו מדברים בשני אופנים.

הדין הראשון מדבר באופן שהגג הוא רשות האשה, ולכן היא מתגרשת רק כשיגיע הגט לרשותה בגג, שלא הקנה לה הבעל מרשותו כלום.

והדין השני מדבר באופן שהחצר הוא רשות האשה, ולכן היא מתגרשת רק כשיגיע הגט לרשותה בחצר, שלא הקנה לה הבעל מרשותו כלום.

שלוש מידות בגיטין

אמר רבא, שלש מדות בגיטין, כלומר

ואף שהמחיצה שכנגד הגג אינה גבוהה, די בשאר שלוש המחיצות לשמור את הגט מפני הרוח. או שאף המחיצה הרביעית גבוהה מהגט, חוץ ממקום מועט כעין פתח, שדרכו זרק לה את הגט. או שהחצר מקיפה את הגג מכל ארבע הרוחות, והמחיצות החיצונות גבוהות ממחיצות הגג, ומשמרות את הגט מפני הרוח.

ובכל האופנים הללו, מאחר שנחשב הגט כמי שכבר בא לרשותה, אפילו אם פרצה שריפה לאחר מכן, ונשרף הגט קודם שנח בקרקע רשותה בפועל, מאחר שבשעה שנזרק עדיין לא היתה שריפה, וכבר הגיע לאויר החצר, היא מגורשת, כי קודם לכן כבר היה הגט נחשב כשמור היטב ברשותה, ואז כבר נתגרשה.

וכן אם נמחק הגט קודם שנח, אם קודם שנמחק כבר היה בדרכו כלפי מטה אל הגג, היא מגורשת, כי קודם לכן כבר היה הגט נחשב כשמור היטב ברשותה, ואז כבר נתגרשה.

רשויות חלוקות בגיטין

כבר נתבאר בדף ע"ז, שכשהבעל מקנה או משאיל לאשתו מקום ברשותו, שתוכל לקנות עמו את הגט בקנין אגב או בקנין חצר, אינו מקנה לה את כל רשותו, אלא רק מה שאמר.

וכן אמר רב חסדא בדף זה, רשויות חלוקות בגיטין, כלומר אינו מקנה לה כל

ואמר רב חסדא במסכת שבת, שאם היה קנה נעוץ ברשות היחיד, גבוה הרבה, ובראשו סל, המכניס מרשות הרבים לתוך הסל, מתחייב משום הכנסה, כי כשהחפץ ניתן בסל, הוא נחשב מונח ברשות היחיד.

וכל זה לענין שבת, אבל לענין גיטין, אין האשה מתגרשת בנתינת הגט לסל כזה כי לענין גיטין אין חצרה קונה לה אלא כשהגט ניתן בו באופן שהוא משתמר בתוכה. וגט הנתון בסל גבוה הרבה אינו משתמר בו שהרוח יכולה להשליכו לאיבוד.

ג. גגות שיש חלוקה תחתיהם בבית.

כלל בידינו, ששני בני אדם שלא עירבו יחד, אסור לטלטל דברים מרשות זה לרשות זה.

ומחמת הדין הזה אמר רב יהודה אמר שמואל, שאם היה לו ולחבירו גג משותף מעל בתי שניהם המחוברים, אסור לעומד על גגו ליטול מים מעל גבי גג חבירו, כי כשם שתחת הגג יש שתי רשויות נפרדות, כך למעלה בגג כל גג הוא רשות לעצמו, ואין מטלטלים מרשות לרשות.

וכל זה לענין שבת, אבל לענין גיטין, מי שהיו לו שני בתים, שלהם גג משותף, ועמדה אשתו על גבי אחד הבתים, והקנה לה הגג לקנות על ידו את גטה, הגג שעל גבי שני הבתים קנוי לה, שאין אדם מקפיד להקנות רק חלק הגג שעל גבי

בשלושה דברים אלו יש חילוק בין הדין האמור בגיטין לדין האמור בדברים אחרים.

א. קלוטה כמו שהונחה.

כלל בידינו, שאין חיוב הוצאה והכנסה בשבת, אלא כשמתחילה היה החפץ מונח ברשות אחת, ונטלו [=עקרו] משם, והניחו ברשות האחרת.

ונחלקו חכמים במסכת שבת, מה הדין כשבא החפץ לאויר הרשות האחרת, ועדיין לא הונח בה.

לדעת רבי, קלוטה כמי שהונחה, כלומר מיד כשנכנס לאויר אותה רשות, הוא נחשב כמונח בה, ויש כאן חיוב הכנסה או הוצאה.

ולדעת חכמים, אין הדין כן, ורק כשיהא מונח ממש באותה רשות, העושה מתחייב.

וכל זה לענין שבת, אבל לענין גיטין, הכל מודים שמיד כשבא הגט לרשות האשה, היא זוכה בו, ומתגרשת בו. כי לענין קנין הגט, אין צורך שיהא מונח ממש ברשותה, ודי שיהא משתמר בו לדעתה, וכל שנכנס לתוך המחיצות, הרי זה משתמר שם, והיא מתגרשת בו.

ב. סל על גבי קנה גבוה.

כלל בידינו, שרשות היחיד עולה עד לרקיע, שלא כרשות הרבים שאינה נחשבת רשות הרבים אלא עד גובה עשרה טפחים.

בית אחד, אלא מקנה לה את כל הגג. התיבה של האיש, ומחיצות של חיצונה גבוהות ממחיצות של פנימית, וזרק לה את הגט לתיבתה.

שתי חצרות

אינה מתגרשת אלא כשינוח הגט בתחתית התיבה שלה, אבל כשנכנס לאוויר התיבה אינה מתגרשת, אף על פי שהוא כבר בתוך חלל מחיצות התיבה שלה, כי מחיצות הכלים אינן נעשות לשמור את מה שבחלליהם, שאין הכלים עשויים אלא להניח בהם¹.

ולדעת האומרים שכליו של לוקח ברשות מוכר אינם קונים, גם באופן הנ"ל, שנח הגט בתחתית התיבה שלה, אינה מגורשת, אלא אם כן אין לתיבה שלו תחתית, ונמצא שהתיבה שלה מונחת על הקרקע, ולא על התחתית של התיבה שלו.

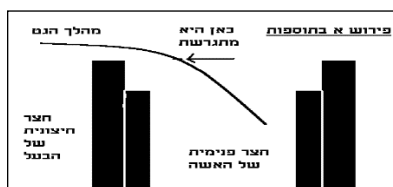
גט ישן

לדעת בית שמאי, מותר לאדם לגרש את אשתו בגט ישן, כלומר בגט שאחרי שכתבו לה התייחד עמה, ואין לחוש שמא בא עליה באותו ייחוד, כי לדעתם, אין אדם רשאי לכתוב גט לאשתו, אלא אם כן מצא בה דבר ערוה, ואם כן מאוסה היא בעיניו, ואין חשש שבא עליה בשעה שהתייחד עמה אחר כך.

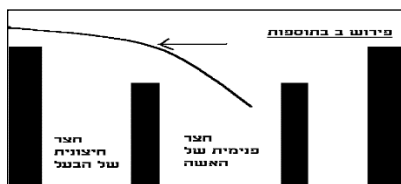
ולדעת בית הלל, אסור לאדם לגרש את אשתו בגט ישן, כלומר בגט שאחרי

שתי חצרות זו לפניו מזו, הפנימית של האשה, והחיצונית של הבעל, ומחיצות של חיצונה גבוהות ממחיצות של פנימית, וזרק לה את הגט לחצירה, כיוון שנכנס לאוויר חצירה הפנימית, כנגד גובה מחיצות החיצונה, היא מגורשת.

לפירוש אחד בתוס', המחיצות החיצונות מבדילות בין שתי החצרות, שאם לא כן אין הגט משתמר מפני חצר הבעל.

ולפירוש השני בתוס'. אף על פי שאין מבדילות בין החצרות. הן שומרות את הגט מפני הרוח. והאשה משמרת אותו מפני חצר הבעל.

שתי תיבות [=קופות]

היתה התיבה של האשה מונחת בתוך

¹ כן פירש רש"י. ותוס' פירשו שהאשה מתגרשת כשיכנס הגט לאוויר תיבתה כנגד גובה מחיצות פנימיות, המשמרות את מה שבחלל התיבה, אבל המחיצות החיצונות אינן מועילות לזה, כי אינן קבועות כמחיצות חצר.

ב-ג-ד-ה. אין לה כתובה. ולא פירות, כלומר, אין בעלה חייב לפדותה אם נשנית, ככל הנשים שבעליהן חייבים לפדותם תחת אכילת פירות נכסי מלוג שלהם. **ולא מזונות, ולא בלאות,** כלומר בגדים בלואים שלה אינה נוטלת ממנו, רש"י מפרש, שאף מה שקיים אינה נוטלת עמה, ותוס' פירשו שמה שקיים נוטלת עמה, **ואם נטלה תחזיר.**

ו. הולד משניהם ממזר. מהשני הוא ממזר מהתורה, כי היא אשת הראשון. ואם תחזור לראשון, ותלד ממנו, הולד ממזר מדרבנן, ולכן אסור בממזרת גמורה.

ז. אם הם כהנים אינם מטמאים לה במותה.

ח-ט-י. ושניהם אינם זכאים במציאתה, ובמעשה ידיה, ואינם מפירים נדריה.

דף פ

יא. היתה בת ישראל נפסלת מהכהונה משום זונה, שנבעלה לאסור לה. היתה בת לוי, **נאסרת במעשר** משום קנס. היתה בת כהן, **נפסלת מאכילת תרומה.**

יב. אין בניה נוטלים כתובת בנין זכרין.

יג. אם מתו, אחיהם חולצים ולא מיבמים.

כתיבת הזמן בגט

א. כדעת משנתנו [=רבי מאיר].

חכמים תקנו למנות את השנים בגט,

שכתבו לה התייחד עמה, כי יש חשש שבא עליה באותו ייחוד, ותלד לו בן, ולאחר זמן, כשיראו שנכתב הגט קודם לזמן עיבורו של הבן, יסברו הכל שגם נתגרשה כבר באותו זמן, והבן נולד לה מביאת פריצות, בהיותה פנויה.

ואמר רבי אבא אמר שמואל, שגם בית הלל מודים, **שאם** נתגרשה בגט זה, **ונישאת לאחר, לא תצא ממנו.**

וללשון שני אמר רבי אבא אמר שמואל, שלא רק אם נישאת כבר לא תצא, אלא **אפילו לא נישאת,** אם הלך בעלה הראשון למדינת הים, ואינו יכול לתת לה גט אחר, **סומכת לכתחילה על הגט הישן,** ונישאת לאחר.

אשת איש שנישאת לאחר

אשת איש שהיתה סבורה שיצאה מרשות בעלה, אף על פי ששגגה בזה, כגון שקבלה גט פסול, וחשבה שהוא כשר, או שנמצא שלא היה גט אלא שטר אחר, **קנסו אותה בכל דברים הבאים.**

א. תצא משניהם בגט. רש"י מפרש שרק מהראשון צריכה גט מהתורה, כי עדיין בעלה הוא, אבל מהשני אין הגט אלא מדרבנן.

והתוס' כתבו, שיש אופנים שדווקא הגט מהשני הוא מהתורה, כגון שהגט שנתן הראשון אינו פסול מהתורה אלא מדרבנן, ואם כן מהתורה היא אשת השני, ולא אשת הראשון.

כי היום גם הנוכרים לא מונים לפי שנות מלכותם, ואינם מקפידים על זה.

כן פירש רש"י דעת חכמים. **ורבינו תם מפרש שלכתחילה יכולים למנות לפי איזה מניין שירצו**, ולכן אנו יכולים למנות למניין שנות העולם, והלכה כחכמים.

מלכות שאינה הוגנת

מלכות רומי קרויה מלכות שאינה הוגנת, וזאת משום שאין להם משל עצמם, לא כתב ולא לשון, וכתבם ולשונם מאומה אחרת באו להם.

כתיבת מקום עשיית הגט

לדעת משנתנו [=רבי מאיר], **חובה לכתוב בגט באיזה מקום הוא נכתב, ואם שינה, הגט פסול**, ואם תינשא על ידו לאחר, קנסו אותה בכל הקנסות הנזכרים לעיל.

ולדעת חכמים כפי פירוש רבינו תם, לכתחילה יש לכתוב בגט באיזה מקום הוא נכתב, ואם שינה אין לגרש בגט הזה, ואם גירש בו לא תינשא לאחר, אבל אם עברה ונישאת, אין הולד מהשני ממזר.

כתיבת שמות האיש

והאשה ומקומות מגוריהם

לדברי הכל, חובה לכתוב בגט את שמות האיש והאשה ומקומות מגוריהם כראוי, ואם שינה, הגט פסול. ואם הלכה

דווקא לפי שנות אותה המלכות שבה הגט נכתב, כדי שיהיה לנו שלום מהמלכות, כשיראו שמחשיבים אותם.

ולפיכך הגט כשר כשנכתב בו הזמן לפי **שנות המלכות שבה נכתב הגט**, או לפי שנות שררות חשובות אחרות של אותו מקום.

אבל אם נכתב בו הזמן לפי שררות בזויות של אותו מקום, או לפי שנות מלכות של מקום אחר, בין אם אותה מלכות עודה קיימת, ובין שכבר חרבה, ואפילו מנה לשנות הבית או חורבנו, בכל האופנים הללו, אין כבוד לאותה מלכות כשמונה בהם, והגט פסול.

ולדעת רבי מאיר **כל המשנה** ממטבע שטבעו חכמים בגיטין, והלכה ונישאת לאחר באותו גט, קנסו אותה בכל הקנסות האמורות באשת איש שנישאת לאחר, **והולד ממזר**.

ב. כדעת חכמים.

לכתחילה יש למנות לפי שנות אותה מלכות, משום שלום המלכות, אלא שגם המונה לפי שנות השררות הבזויות של אותה מלכות, כשר.

ורק אם מנה לפי מניין אחר, שאינו שייך לאותה מלכות כלל, הגט פסול.

ומכל מקום אם הלכה ונישאת על ידי גט זה לאחר, הולד כשר¹.

והטעם לכך שאנו מונים היום לשנות העולם,

הוספות

¹ ולקמן בתוס' בדף פ"ו מבואר, שאם יש לה בנים מהשני, לא תצא ממנו, אבל אם אין לה בנים מהשני, מחייבים אותו לגרשה.

ונישאת על ידו לאחר, קנסו אותה בכל הקנסות הנזכרות לעיל.
אבל מקום שנולדו בו, אין צריך לכתוב, ולכן אף על פי שהורגלו לכתוב, כדי שיהיה סימן נוסף מי הם הבעל והאשה. אם לא כתבו או אפילו כתבו ושינו, לא נפסל הגט, כי כל דבר שאין צריך לכתוב, אינו פוסל אם כתבוהו בשינוי.

וכמו כן, גם מקום עמידתם בעת כתיבת הגט, אין צריך לכתוב.

והוצרכו ללמדנו ענין זה בשני האופנים.
(א) כשמתחילה חשבו השאר להיות פטורות, משום שזו היתה ערוה. (ב) כשמתחילה חשבו השאר להיות פטורות משום שזו נתייבמה.

שאים היו מלמדים זאת רק באופן הראשון, היה מקום לומר, שדווקא באופן הזה, שהלכו השאר ונישאו בלא שום ייבום, קנסו אותן, אבל כאופן השני, שראו שנתייבמה האחת בבית דין, היה להם לסמוך על כך להינשא, ולא יקנסו.

ואם היו מלמדים זאת רק באופן השני, היה מקום לומר, שדווקא באופן הזה, שמתחילה ידעה שהיא זקוקה לייבום, היה לה להתמין עד שיתברר שהיה היבום כדין, אבל כשהיתה האחת ערוה, לא היה לה להתמין.

ואם היו מלמדים זאת רק באופן השני, היה מקום לומר, שדווקא באופן הזה, שמתחילה ידעה שהיא זקוקה לייבום, היה לה להתמין עד שיתברר שהיה היבום כדין, אבל כשהיתה האחת ערוה, לא היה לה להתמין.

שומרת יבם שזנתה

אמר רב המנונא, שומרת יבם שזנתה עם אחר, **נפסלה ליבמה**, כדין אשת איש המזנה עם אחר, שהיא נאסרת לבעלה.

שומרת יבם שנישאת

לאחר בלא חליצה

כלל בדינו, שמי שהיה נשוי אשה אחת או כמה נשים, ומת בלא בנים, והיו לו אחים, אחת מנשותיו זקוקה לייבום או חליצה ובכך מותרות שאר הנשים לכל אדם. וכל זה כשהיו כל הנשים ראויות לייבום או חליצה אבל היתה אפילו אחת מהן ערוה לאחר היא פטורה ופוטרת כל צרותיה.

ואם כן, בשני אופנים נפטורות כל הנשים על ידי אחת מהן. (א) כשכולן ראויות לייבום, על ידי שאחת מתייבמת, כל השאר פטורות. (ב) כשאחת מהן ערוה לאחר, מיד כולם פטורות.

ובשני האופנים הללו, אם לאחר שהלכו שאר הנשים ונישאו, נתברר שבטעות הותרו, שאותה אחת שנתייבמה או היתה ערוה נמצאת איילונית, ואם כן,

¹ וביבמות מוקמינן לה כרבי עקיבא, דאמר, יש ממזר מחייבי לאוין. [תוס']

לכהנים משום גרושה, חכמים תקנו, שגם אשה שבעלה כתב לה גט בלבד, ולבסוף לא נתן לה אותו, ולא גירש אותה, נאסרת לכהנים. ולכן אם בעלה כהן, נאסרת לו. ואם מת בעלה קודם שגירשה תהא אסורה לשאר כהנים.

ולדעת בית הלל, אפילו נתן לה בעלה גט, **כל זמן שלא נתגרשה בפועל**, כגון שניתן לה על תנאי, ולא נתקיים התנאי, **אינה נאסרת לכהנים**.

ומכל מקום, אם יצא קול על אשה שבעלה גירש אותה, כשתתאלמן אסורה חכמים לכהנים כדין גרושה, כי אם נתיר לה להינשא לכהן, יאמרו הכל שגרושה מותרת לכהן. אבל לבעלה הכהן לא אסרו אותה, כי כלל בידינו שאין אוסרים אשה לבעלה משום קול בלא עדות גמורה.

ואין לחוש, שאם תהא אסורה לשני, יאמרו הכל, אם כן גרושה היתה מתחילה, ויוציאו לעז על בניה מהראשון שהם חללים. והסיבה שלא חשו לכך כי גם כשיראו שלאחר מות הראשון היא נחשבת גרושה, אין ראייה שהיתה גרושה מתחילה, שהרי אפשר שלא נתגרשה אלא סמוך למיתת הראשון.

וכשיצא עליה קול שבעלה כתב לה גט, אם אין קוראים כן אלא לכתובה, אין כאן שום חשש, כי אין הקול הזה אומר שהיא גרושה. **אבל אם יש שקוראים כן לגירושין עצמם**, יש חשש שאם תינשא אחריו לכהן, יהיו שילמדו מזה שגרושה מותרת לכהן, ולכן **אסרו לה להינשא לכהן**, כדין מי שיצא

ומאחר שביאת יבמה עם אחר נחשבת כבעילת זנות, היא **נפסלת בכך גם לכהונה**.

סופר שטעה ונתן את הגט לאשה ואת השובר לבעל

סופר שכתב גט לאיש, שיתן אותו לאשה, ושובר לאשה, שתתן אותו לאיש, ולאחר זמן נמצא שהגט ביד האיש, והשובר ביד האשה, נמצא שלא קבלה גט, ואינה פנויה. ולכן אם הלכה ונישאת לאחר, תצא מזה ומזה, וקנסו אותה בכל הקנסות הנזכרים לעיל.

ורבי אליעזר אומר, שאינה יוצאת מחזקת גרושה, אלא אם נמצאת הטעות מיד, אבל אם נמצאת לאחר זמן, הרי היא בחזקת גרושה, ומה שנמצא הגט ביד הבעל, קנוניה עשו ביניהם, כי חשבו שתוכל לחזור אליו.

לדברי רב יהודה אמר שמואל, מיד אחר שגמרו את עניין הגירושין, כבר אינם נאמנים להוציאה מחזקת גרושה.

ולדברי רב אדא בר אהבה, רק אם כבר נישאת לאחר, אינם נאמנים להוציאה מחזקת גרושה מהראשון.

דף פא

ספיחי איסור גרושה לכהן

לדעת בית שמאי, אף שמהתורה רק מי שבעלה גירש אותה בפועל, נאסרת

עליה קול שנתגרשה.

אבל באכילת ארעי, ובכלל זה אכילת בהמה, אינה נאסרת **לדעת רבי יוחנן** אלא **כשתכנס לתוך החצר דרך שער החצר**, **ולדעת רבי ינאי** אינה נאסרת מהתורה אלא **כשתכנס לתוך הבית דרך שער הבית**, אבל מודה הוא, שחכמים אסרוה, משנכנסה לחצר דרך שער החצר.

המגרש את אשתו ואחר כך נתייחד עמה בפני עדים

המגרש את אשתו, ולאחר מכן ראו עדים שנתייחדו יחד, כגון שלנו יחד בפונדק אחד, אבל לא ראו העדים אם בא עליה או לא.

לדעת התנא של משנתנו, בדיון זה נחלקו בית שמאי ובית הלל.

בית שמאי אומרים, שלעולם אין אנו חוששים שבא עליה בייחוד זה, וממילא אין חשש שקידש אותה בביאה, **ומותרת לכל אדם** כמו שהיתה קודם הייחוד.

ובית הלל אומרים, שאם **גירשה מהנישואין**, מאחר שכבר היו קרובים זה לזה [=לבו גס בה], יש חשש שבא עליה בייחוד זה, וקידש אותה בביאתו, ולכן **אינה מותרת לכל אדם, עד שייתן לה בעלה גט שני**. אבל אם גירשה מהאירוסין, מאחר שלא היו קרובים זה לזה מעולם, אין חשש שבא עליה בייחוד זה. ויש מתלמידי רבי יוחנן שאמרו משמו של רבי יוחנן שכן ההלכה.

ולדעת רבי שמעון בן אלעזר, לא נחלקו בדבר זה, אלא **הכל מודים**, שלעולם אין אנו חוששים שבא עליה בייחוד זה, וממילא אין

בא וראה שלא כדורות הראשונים דורות האחרונים

א. אמר רבי יוחנן משום רבי יהודה ברבי אלעאי, בא וראה שלא כדורות הראשונים דורות האחרונים, **הדורות הראשונים היו מחמירים בקדושת יוחסין**, כמו שמצינו, שבית שמאי אסרו אשה לכהונה מפני כתיבת הגט.

אבל הדורות האחרונים היו מקילים בזה, כמו שמצינו, שרבי דוסא התיר שבויה לכהנים, ולא חשש שטימא אותה השובה, אפילו הוא ידוע כשטוף בזימה.

ב. אמר רבי יוחנן משום רבי יהודה ברבי אלעאי, בא וראה שלא כדורות הראשונים דורות האחרונים, **הדורות הראשונים היו משתדלים להתחייב במצוות, אף כשהיה בדבר חסרון כיס**, כגון מצוות תרומות ומעשרות.

אבל הדורות האחרונים עשו תחבולות, להכניס התבואה שלא דרך פתח, כדי שלא יתחייבו לעשר את פירותיהם לאכילת ארעי.

איסור אכילת טבל

כל תבואה, כשגדלה כשיעור שבאה לידי חיוב מעשרות המבואר במסכת מעשרות, נאסרת **באכילת קבע מיד**, ואין לה היתר, אלא כשיופרשו תרומותיה ומעשרותיה.

נכתב על הגיליון כשהוא פתוח כמות שהוא, בלא קיפולים וקשרים. וכתבינו וחתימתנו ומסירתנו נעשים בשטר כמו שהוא, ודיו בשני עדים, ולפיכך אין בעשייתו שהיית זמן מרובה.

והאופן השני הוא, גט מקושר, שיש בעשייתו שהיית זמן מרובה, כפי שיתבאר בהמשך.

והטעם שתקנו גט כזה, משום כהנים קפדנים, שהיו כותבים גט לנשותיהם מתוך כעס, ולאחר זמן כשהיו מתחרטים, לא היו יכולים להחזיר אותו. ועכשיו כשישהו זמן רב בעשיית הגט, יתפייסו קודם שיסיימו לכותבו, ולא יגרשו את נשותיהם.

סדר עשיית גט מקושר

א. כתיבתו.

כנגד כל כמה שורות של כתב מניחים את הגליון חלק, ומקפלים כל כתב על החלק שאחריו ותופרים, עד שנעשה כל אחורי הגט כמין חוברת קטנה, שכל אחד מדפיה עבה כשני דפים. וכל תפירה כזו נקראת קשר.

חשש שקידש אותה בביאה, ומותרת לכל אדם כמו שהייתה קודם הייחוד.

ויש מתלמידי רבי יוחנן שאמרו משמו של רבי יוחנן שכן ההלכה.

המגרש את אשתו ואחר כך בא עליה בפני עדים

המגרש את אשתו, ולאחר מכן ראו עדים שבא עליה.

לדעת התנא של משנתנו, בדין זה לא נחלקו, אלא הכל מודים, שאין אדם בועל סתם לשם זנות, אלא לשם קידושין, ואם כן, מאחר שבעל, בוודאי קידש אותה בביאתו, ואינה מותרת לשאר ישראל, עד שייתן לה גט שני.

ולדעת רבי שמעון בן אלעזר, בדין זה נחלקו בית שמאי ובית הלל.

בית שמאי אומרים, שלא קידש אותה בביאה זו, שהרי לא אמר שרוצה לקדשה, ואין בעילתו אלא לשם זנות.

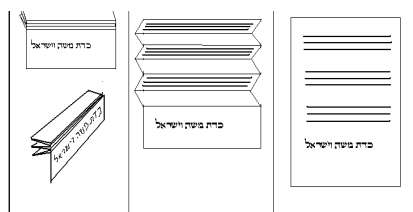
ובית הלל אומרים, שאין אדם בועל סתם לשם זנות, אלא לשם קידושין, ואם כן קידש אותה בביאתו, ואינה מותרת לשאר ישראל, עד שייתן לה גט שני.

גט פשוט וגט מקושר

שני אופנים תקנו חז"ל לכתיבת גיטין ושאר שטרות.

האחד הוא גט פשוט, [=פתוח], שהוא

א. כתיבת הגט. ב. קיפול הגט. ג. תפירת הגט

ב. עדיו.

לחתום בו אבל אם היו שני עדים קרובים
הגט פסול.

ואין מקום מיוחד לחתימת הקרוב, כגון
שיהיה ראשון דווקא, או אחרון דווקא,
ויכול לחתום בכל אחד מהקשרים.

ואם היו קשריו מרובים מעדיו, כלומר
שהיה קשר אחד חלק בלא חתימת עד
עליו, **הגט נקרא גט קרח, ופסול**, משום
שמן הסתם עשו בו קשרים כמניין
העדים שזימן, ואם אמר לכל העדים
לחתום, ולא חתמו כולם, הגט פסול.

מי שגירש את אשתו

בגט קרח ונישאת לאחר

לדעת רבי מאיר, מי שגירש את אשתו
בגט קרח כלומר בגט מקושר שיש בו
פחות עדים מקשרים, מאחר שהגט
פסול, קנסו אותה בכל הקנסות שקנסו
אשת איש שנישאת לאחר בגט פסול.

ולדעת חכמים, לא קנסו אותה שיהיה
ולדה ממזר, אלא תצא והוולד כשר.

דף פב

החתים שני עדים בגט

ולאחר זמן החתים עד שלישי

מי שכתב גט, והחתים עליו שני עדים, ואחר זמן
החתים עליו עד שלישי. **רבינו משולם ורבינו תם**
מכשירים. ורש"י ורבינו אלחנן פוסלים.

סליק פרק הזורק

צריכים לחתום בגט זה **שלושה** עדים
לכל הפחות, ומאחר שהעד השלישי הוא
מתקנת חכמים, **רבי זירא מכשיר קרוב**
להיות עד שלישי. ורב יוסף פוסל, כי
מאחר שתקנו בו שלושה עדים כולם
צריכים להיות כשרים.

ואינם חותמים בתוך הגט **מצד הכתב, אלא**
מצד אחורי הכתב, (ולדעת רב הונא בבבא
בתרא) **מאחורי כל קשר חותם עד אחד**.

וכל זה כשהיו בגט שלושה קשרים בלבד,
אבל אם היו בו יותר משלושה קשרים, צריך
שיחתמו בו יותר משלושה עדים, שצריך
שתהא חתימות עד על כל קשר וקשר.

ובאופן הזה שיש בגט יותר משלושה
עדים, **בן ננס מכשיר אפילו עבד וגזלן**
להיות אחד מהעדים, וכן נהג רבי אמי
למעשה.

ורבי עקיבא מכשיר רק קרוב, הכשר
לשאר עדויות, אבל עבד הוא פוסל, כי
אם יראו שהוא חתום בגט, יחשבו
ששחררו אותו, ותצא מכך תקלה
להכשירו בשאר מקומות.

וכן גזלן, אם יראו שהוא חתום בגט,
יחשבו הרואים שעשה תשובה, ותצא
מכך תקלה להכשירו בשאר מקומות.

אבל כשקרוב יחתום בגט, לא תצא שום
תקלה, שהכל יודעים שהוא קרוב גם
עכשיו.

ומכל מקום דווקא עד אחד קרוב יכול

המגרש את אשתו חוץ מפלוני

פרק תשיעי המגרש

הנותן גט לאשתו, ואומר לה בשעת מסירתו, "הרי את מותרת לכל אדם חוץ מפלוני" או שאמר לה "הרי את מותרת לכל אדם אלא לפלוני" שהמשמעות היא גם כן "חוץ מפלוני".

לדעת רבי אליעזר [כפי ששנה התנא של המשנה], **הותרה בגט זה לכל אדם חוץ מאותו פלוני**.

שכן נאמר בפרשת גירושין, "ויצאה מביתו והלכה והיתה לאיש אחר", ללמד שאפילו לא הותרה אלא לאיש אחד, יצאה מרשותו של הראשון בגט.

או שדבר זה נלמד ממה שנאמר בפרשת כהנים, "ואשה גרושה מאישה לא יקחור", ללמד שאפילו אשה שנתן לה בעלה גט, ולא התירה בו לשום אדם, נאסרת לכהנים כדין גרושה. כגון שאמר לה בשעת מסירתו, "הרי את מגורשת ממני, ואין את מותרת לשום אדם". ומזה יש ללמוד, שהנותן גט לאשתו להתירה למקצת אנשים, מגורשת היא ממנו להיות מותרת באותם אנשים.

וכשנישאת למי שהותרה בו, פקע ממנה אישות הראשון לגמרי, ומעתה כשתצא מהשני, מותרת היא להינשא גם למי שלא התירה בעלה הראשון.

ולדעת חכמים [וכן דעת רבי אליעזר כפי ששנה רבי יוסי ברבי יהודה], **אין גט מוציא אשה מבעלה, אלא אם כן הוא כורת את כל הקידושין.**

דף פב

פירוש המילה "אלא"

בסוגיתנו הסתפקו, אם פירוש המילה "אלא", הוא "חוץ מ", או "על מנת".

כגון איש שאמר לאשתו "הרי את מותרת לכל אדם אלא לפלוני", האם נתכוון לומר שמותרת לכל חוץ מפלוני, או שנתכוון לומר, שמותרת לכל אדם על מנת שלא תינשא לפלוני.

ומסקנת הגמרא שהכוונה היא "חוץ מ", שכן יש ללמוד מהמשנה במסכת נגעים, בה שנינו, "כל הבתים מטמאים בנגעים אלא של עובדי כוכבים".

ואי אפשר לומר שהכוונה לכך, שהבתים מטמאים על מנת שלא יטמאו בתי עובדי כוכבים, שאין כאן תנאי, אלא דין ברור, שבתי ישראל מטמאים ולא בתי נוכרים, שנאמר "וְנִתְּתִי נֶגַע צָרְעַת פְּבַיִת אֶרֶץ אֲחֻזְתְּכֶם" (ויקרא י"ד ל"ד), לומר, דווקא בית אחוזתכם, ולא בית אחוזת נוכרים.

ואם כן, כוונת המשנה, שכל הבתים מטמאים חוץ מבתי עובדי כוכבים.

וכתבו התוס', שיש מקומות, שפירוש המילה הזו הוא "רק" או "אבל".

לשום אדם, **הכל מודים שלעניין אישות לא חל הגט כלל**, ועדיין אשתו גמורה היא, ואם מת בלא בנים מתיבמת.

ומכל מקום מודים חכמים, שאם יחזור ויתן לה את הגט הזה, ויאמר לה "הרי את מותרת לכל אדם", הותרה בו לכל אדם.

המגרש בתנאי שלא תינשא אשתו לפלוני

הנותן גט לאשתו, ואומר לה בשעת מסירתו, "הרי את מותרת לכל אדם על מנת שלא תינשאי לפלוני".

לדעת רבי אליעזר, [כפי ששנה רבי יוסי ברבי יהודה וכן לדעת חכמים כפי ששנה התנא של המשנה], **הותרה בגט זה לכל אדם**. שהרי גירשה גירושין גמורים, **ובלבד שיתקיים התנאי, ככל גירושין שמגרש אדם על תנאי**. וקיום תנאי זה הוא שלא תינשא לאותו פלוני.

ומיד מותרת היא לכל אדם, ואין חשש שתינשא לאותו אדם, מאחר שאין יכול לשאת אותה על כורחה, ולכן התנאי בחזקת מקוים.

יש מפרשים שחלים הגירושין רק אם התנה על מנת שלא תינשא לפלוני, שהועילו הגירושין גם לאותו פלוני, להתירה לו בבעילה שלא לשם נישואין. אבל אמר על מנת שלא תינשא ולא תיבעל לפלוני, נמצא שלא התירה הגט לכל אדם, כי אסורה לאותו

ולכן כשרוצה להתירה לקצת אנשים, ולהניח את איסורה שמחמת קידושיו על שאר האנשים, אין זה גט כלל, ואינה מותרת לשום אדם.

וכוונת הכתוב, "והיתה לאיש אחר", שתהא מותרת לכל האנשים, ותינשא למי שתרצה מהם.

וכשאמרו "ואשה גרושה מאישה", לרבות מי שגירשה בעלה ולא התירה לאחרים, לא נתחדש דין זה אלא לעניין איסורי כהונה, אבל לעניין דיני אישות אין גט אלא למגרש את אשתו להתירה בכל ישראל.

ומיהו אם אמר לה מתחילה, "הרי את מותרת לכל אדם חוץ מראובן ושמעון", וחזר ואמר לה, "הרי את מותרת לראובן ושמעון", משמע בגמרא שכוונתו להתירה לכל אדם, ומתגרשת בגט שמסר לה לאחר שתי האמירות הללו.

אך נסתפקו מה הדין אם באמירה שניה אמר רק "לראובן" או רק "לשמעון" האם כוונתו רק למי שאמר או שהזכיר אחד והוא הדין לחבירו.

וכן נסתפקו, מה הדין אם באמירה שניה אמר "אף לראובן" או "אף לשמעון", האם כוונתו לו ולחבירו, או להוסיפו לשאר בני אדם אבל בשני לא התיר אותה.

וכל זה כשרוצה להתיר אותה בגט למקצת אנשים, אבל אם אמר לה "הרי את מגורשת ממני, ואין את מותרת

פלוני לגמרי, ואין הגט חל כלל.

אסרה לכל העולם, חוץ מאותו פלוני.

ויש מפרשים שאפילו אם התנה על מנת שלא תינשא ולא תיבעל לפלוני, חלים הגירושים, כי באמת הם מתירים אותה לכל אדם, כל זמן שלא עברה על התנאי, ואף לאותו פלוני, אלא שאין לה אפשרות להינשא לו, בלא לעבור על התנאי.

ומבואר בתוס' בדף פ"ג, שכשנישאת לאותו פלוני בחיי בעלה, לא התבטל הגט, כי אם התבטל עדיין אשת איש היא, ולא חלים נשואי אותו פלוני.

ואין הגט בטל אלא אם תינשא לאותו פלוני לאחר מיתת בעלה, שאף אם לא חל הגט אינה אשתו, וממה נפשך חלים נשואי אותו פלוני.

ולדעת חכמים [כפי ששנה רבי יוסי ברבי יהודה], **אין הגט הזה מתירה לשום אדם,** כי אין תנאו דומה לשאר תנאים, שאדם תולה בהם את חלות הגט, שאם מתקיימים, הגט מתירה לכל אדם, מה שאין כן תנאי זה, שקיומו מונע ממנה היתר לכל אדם. וגט שתנאו מונע ממנה היתר לכל אדם, הרי זה גט שאינו כורת את כל איסורה שמחמת הקידושין, ואינו גט כלל.

המקדש חוץ מפלוני

לדברי רבי אבא, כשם שנחלקו חכמים ורבי אליעזר בגירושים, כך נחלקו בקידושין, משום שהוקשו זה לזה.

ולכן **לדעת רבי אליעזר,** האומר לאשה "הרי את מקודשת לי חוץ מפלוני",

מהות הקידושין שהאשה אסורה לאחרים

אף על פי שלדעת רבי אליעזר, המקדש אשה חוץ מפלוני, נאסרה לכל חוץ מאותו פלוני, כשיקדש ראובן אשה חוץ משמעון, שעדיין היא מותרת לשמעון, ואחר כך יקדש אותה שמעון חוץ מראובן, לא חלו קידושי שמעון כלל.

כי הוא לא אסר אותה לשום אדם, ורק אם יקדש אותה בסתם, שבכך יאסור אותה לראובן, חלו גם קידושי, ונחשבת אשת שניהם.

גירש על מנת שלא תינשא

לפלוני ונישאת לאחיו

לדעת האומר, שהמגרש את אשתו על מנת שלא תיבעל לפלוני, חלו הגירושים, אם הלכה ונישאת לאחיו של פלוני, **ומת האח בלא בנים, היא אסורה מלהתייבם לפלוני, משום שאם תתייבם לו, נמצא שבטל הגט, ועדיין אשת הראשון היא.**

ולענין אם צרתה מתייבמת או לא. יש מפרשים שצרתה אינה פטורה מייבום, שאינה כצרת ערוה, משום שהיא אינה דומה לשאר עריות, שאם ייבעלו ליבם, יש כאן יבום, אלא שהוא יבום איסור, מה שאין כן זו, שאם תיבעל ליבם, נמצא שאינה אשת אחיו כלל, ואין כאן שום יבום, לא אסור ולא מותר, רק איסור אשת הראשון אם הוא עדיין חי].

ויש מפרשים שצרתה פטורה מייבום, ככל צרת ערוה שאסורה ליבם.

והסיבה שלא נמנית זו במסכת יבמות בין ט"ו נשים הפטורות צרותיהן מייבום, משום שאינה דומה להן, שהן אסורות לייבם משעת נפילה, וזו אינה אסורה לייבם אלא משעה שייבם, ותעבור על תנאי הגט.

עוד אפשר שהסיבה שלא מנו שם אלא את מה שאסרה תורה, אבל זו לא התורה אסרה, אלא הבעל הראשון על ידי תנאו.

עוד אפשר שהסיבה שלא מנו שם אלא עריות שאין להן היתר, אבל זו יש לה היתר, אם ייתן לה המגרש גט נוסף בלא תנאי, קודם מיתת השני¹.

דף פג

תשובות שהשיבו על דברי רבי אליעזר

לאחר פטירתו של רבי אליעזר נכנסו ארבעה זקנים להשיב על דבריו, רבי יוסי הגלילי. ורבי טרפון. ורבי אלעזר בן עזריה. ורבי עקיבא.

חלקם השיבוהו על דין מגרש את אשתו חוץ מפלוני שלדעתו היא מותרת לכל חוץ מאותו פלוני כמבואר במשנתנו.

וחלקם השיבוהו על דין מגרש את אשתו על מנת שלא תינשא לפלוני, שלדעתו היא מותרת לכל אדם, כמבואר בבביתא ששנה

רבי יוסי ברבי יהודה.

ואלו השיבו על דין מגרש את אשתו על מנת שלא תינשא לפלוני:

א. השיב רבי טרפון, אם כדברי רבי אליעזר, שאשה שגירשה בעל על מנת שלא תינשא לפלוני, מותר לה להינשא לאחרים, הרי מותרת להינשא לאחיו של אותו פלוני, ואם תינשא לו, וימות בלא בנים, לא יוכל אותו פלוני ליבמה מפני התנאי, **ונמצא המגרש הראשון גורם לעקירת יבום**, שהיא מצווה מהתורה.

ונדחו דבריו, שהרי כל נושא בת אחיו, אם ימות, לא יוכל אחיו ליבם את בתו, ולא מצינו איסור לשאת את בת אחיו.

ב. השיב רבי עקיבא, אם כדברי רבי אליעזר, שאשה שגירשה בעל על מנת שלא תינשא לפלוני, מותר לה להינשא לאחרים, אם תלך ותינשא ותלד בנים, ואחר כך תתאלמן או תתגרש מהשני, ותינשא לאותו פלוני, לאחר מיתת הראשון, **נמצא** שבטל הגט הראשון, **ונישאת לשני באיסור, ובניה ממנו ממזרים**, ואיך יתכן שיתירו חכמים דבר כזה.

ונדחו דבריו, שהרי בכל מגרש על תנאי החשש הזה קיים, ולא מצינו שאסרו חכמים לגרש על תנאי.

ואלו השיבו על דין מגרש את אשתו חוץ

¹ הוספות

¹ לא זכיתי להבין זאת, הלא אף אם ייתן לה גט נוסף, מכל מקום כשתיבעל לייבם, נמצא שבטל הגט הראשון, ואם כן מתחילה נישאת לשני באיסור, ואינה מתייבמת לאחיו, כמבואר במשנה בדף פ.

מפלוני:

עליה זיקת אישות, כגון זו שלא התירה בעלה לכל, אינה מותרת לשום אדם להתקדש לו.

ומכל מקום אמר רבי יהושע, שאין משיבין את הארי לאחר מיתה, שמא אם היה קיים היה לו לקיים דבריו.

ד. השיב רבי אלעזר בן עזריה, אין גט אלא הכורת אותה מהבעל לגמרי, שנאמר "ספר כריתות", וכל שאינו כורתה ממנו לגמרי, אינו בכלל "ספר כריתות", וממילא אינו מתירה לשום אדם, כי רק ספר כריתות מוציא אותה מרשות בעלה.

ומסברא אין פרכא על דבריו, אבל יש חכמים שלומדים עניין אחר, ממה שנאמר "כריתות", שאם תלה הגט בתנאי שיש לה לקיימו לעולם, כגון שלא תשתה יין לעולם, אין זה גט שלא נכרתה ממנו, וממילא אין ראייה מהפסוק, שאין גט אלא הכורת אותה מבעלה לגמרי באופן שאמר רבי אלעזר בן עזריה.

היכן מצינו שזה אוסר וזה מתיר

נתבאר בדף פ"ב, שלדעת רבי אליעזר, כשאחד מגרש את אשתו חוץ מפלוני, הותרה לכל אדם חוץ מפלוני, וכשתינשא לאחר, יפקעו קידושין ראשונים לגמרי, ומעתה, כשתצא משני, תהא מותרת גם לאותו פלוני.

והשיב על כך רבי שמעון בר אלעזר, היכן מצינו שזה אוסר וזה מתיר, כלומר הלא

א. השיב רבי יוסי הגלילי, איך יתכן שהמגרש את אשתו חוץ מפלוני תהא מותרת למקצת אנשים, ואסורה למקצתם, וכי היכן מצינו בעריות שיהא דבר מותר לזה, ואסור לזה.

ונדחו דבריו, שהרי כל אשת איש אסורה לרוב בני האדם, ומותרת לבעלה.

ב. השיב רבי עקיבא, איך יתכן שהמגרש את אשתו חוץ מפלוני תהא מותרת לשאר האנשים ואסורה לאותו פלוני, הלא המגרש את אשתו חוץ מהכהנים, נאסרת לכהנים, אף על פי שלא גירש אותה להם, משום שיש לה שם גרושה לשאר אנשים, ואם איסור קל של גרושה לכהן, ישנו אף לכהן שלא נתגרשה לו, משום שנתגרשה לאחרים, קל וחומר איסור אשת איש החמור, שתהא אסורה גם לאותם שגירש, משום שעדיין היא אשת איש לאותם שלא גירש.

ונדחו דבריו, שאין להביא ראייה מאיסור כהונה, שריבה הכתוב לכהנים מצוות יתרות.

ג. אמר רבי יהושע, שיש להשיב על דברי רבי אליעזר גם באופן הבא, לא יתכן שתהא מותרת למקצת אנשים בגט שהתירה רק להם, משום שנאמר בתורה, "כי יקח איש ... והיתה לאיש אחר", מקיש נשואי ראשון, לנשואי שני, מה ראשון מקדש אשה שאין עליה שום זיקת אישות, אף שני כן, אבל מי שיש

אבל אם נתן לה גט על מנת שלא תשתה יין או שלא תלך לבית אביה **שלושים יום, או כל ימי חיי או חיי פלוני, הרי זה כריתות.**

גירושין ליום אחד

הנותן גט לאשתו, ואומר לה בשעת מסירתו, "הרי את מותרת לכל אדם ליום אחד אבל למחרתו אינך מגורשת", **הכל מודים שהיא מגורשת**, כי לא שייר בגירושין כלום, שהרי התירה לכל, ומאחר שיצאה מרשותו יום אחד, שוב אינה חוזרת אליו אלא על ידי קידושין חדשים.

דף פד

הרי זה גיטך על מנת שתינשא לפלוני

הנותן גט לאשתו על מנת שתינשא לפלוני, אף לדעת האומרים, שאפשר לעשות מעשה התלוי בתנאי, ולסמוך על כך שאחרי כן יתקיים התנאי, אין זה אלא בדבר שבידו לקיימו, אבל זו, מאחר שתינשא לאחר, אין בידה להתגרש ממנו ולהינשא לפלוני לקיים תנאי הגט הראשון.

ולפיכך, מעיקר הדין כל זמן שלא נתקיים התנאי, מעיקר הדין **אסורה להינשא לאחרים, ואם עברה ונישאת, תצא**, כי אם לא יתקיים התנאי, נמצא

מחמת נישואין של ראשון היא אסורה לפלוני, והיאך תהא מותרת על ידי נישואין של שני.

והקשו על דבריו, הלא מצינו כן, שהנופלת לייבום אסורה לכל אדם מחמת בעלה הראשון שמת, והיבם מתיר אותה. ותירצו, שכן היבמה לא מחמת בעלה אסורה, אלא מחמת היבם, שהרי לולא שהיה יבם, מיד במות בעלה היתה מותרת לכל.

וחזרו והקשו על דבריו, הלא מצינו כן, שזה אוסר וזה מתיר, שהנודר נדר הוא אוסר, והחכם מתיר. ותירצו, שכן החכם אינו מתיר אלא על ידי חרטה של נודר, ונמצא שההיתר על ידי הנודר עצמו.

וחזרו והקשו על דבריו, הלא מצינו כן, שזה אוסר וזה מתיר, שהאשה שנדרה נדר היא אסרה עצמה ובעלה מפר לה אותה. ותירצו שכן האשה מתחילת נדרה תולה אותו בבעלה כמאמר רב פנחס משמיה דרבא כל הנודרת על דעת בעלה היא נודרת ואין ללמוד מכאן במי שאוסר לגמרי.

גט התלוי בתנאי לעולם

הנותן גט לאשתו על מנת שלא תשתה יין או שלא תלך לבית אביה **לעולם או כל ימי חייה, אין זה כריתות**, ואין כאן גט, שכל ימיו אסורה בדבר מסוים מחמתו ואינו כרותה ממנו, והכתוב אומר "ספר כריתות".

תנאי שאסור לקיימו

שנישאת באיסור, ובניה ממזרים.

הנותן גט לאשתו, על מנת שתאכל בשר חזיר, או שתיבעל לערווה.

לדעת אביי, מאחר שאסור לקיים את התנאי, **הרי זה ככל תנאי שאי אפשר לקיימו**, שנחלקו בו חכמים ורבי יהודה בן תימא.

ולדעת רבא, דווקא **איסור התלוי באחרים**, כבעילת ערווה, **נחשב לדבר שאי אפשר לקיים**, כי אין בידה שיבעל אותה הערווה באיסור, אבל **איסור התלוי רק בה**, כגון אכילת בשר חזיר, מאחר שיש באפשרותה לעשותו, **הרי זה כדבר שאפשר לעשות**, ולדברי הכל לא חל הגט, עד שתאכל בשר חזיר. ואין זה כמתנה על מה שכתוב בתורה, שתנאו בטל, כי אינה מוכרחת לעבור על הכתוב בתורה, שאפשר שלא תאכל, ולא יעקר הכתוב שבתורה.

נתן גט חוץ מפלוני

היאך מתקן את הגט

נתבאר, שלדעת חכמים, הנותן גט לאשתו, ואומר לה, "הרי את מותרת לכל אדם חוץ מפלוני", או "הרי את מותרת לכל אדם אלא לפלוני", אין כאן גט.

ומבואר במשנתנו, שאם רוצה לגרשה בו, **יטלנו ממנה, ויחזור ויתן לה, ויאמר לה בפעם השניה, "הרי את מותרת לכל אדם"**.

ולאותו פלוני שהתנה עמה בעלה שתינשא לו, מעיקר הדין היתה מותרת להינשא לו שהרי כשהיא נישאת לו מתקיים תנאי הגט והרי היא פנויה ומותרת לו. וחכמים אמרו, **שלא תינשא לו**, שמא יאמרו נשותיהם נותנים במתנה, ואין לך לעז גדול מזה. ומכל מקום **אם עברה ונישאת לו, לא תצא**, שאין להוציא אשה מבעלה משום גזירה.

תנאי שאי אפשר לקיימו בדרך הטבע

הנותן גט לאשתו, על מנת שתעלה לרקיע, או שתרד לתהום, או שתעבור את הים הגדול ברגליה, או שתבלע קנה של ארבע אמות, או תביא קנה של מאה אמה.

לדעת תנא קמא, דין תנאי זה ככל שאר התנאים, ולכן כל זמן שלא התקיים התנאי, אין כאן גט. ואם קיימה אותו על ידי נס, יש כאן גט.

ולדעת רבי יהודה בן תימא, מאחר שאי אפשר לקיים את התנאי, **מעולם לא התכוון הבעל לתלות בו את הגט**, ולא אמר את התנאי אלא לצער אותה, שתחשוב שצריכה לקיימו, ואינה יכולה. אבל באמת **הגט חל מיד**, בלא שיתקיים התנאי.

ואמר רב נחמן אמר רב **שההלכה כרבי יהודה בן תימא**. וכן למד רב נחמן בר יצחק ממשנה במסכת בבא מציעא.

תנאים והגבלות הכתובים בגט

א. כתב בתוך הגט "הרי את מותרת לכל אדם **חוץ מפלוני**", **לדברי הכל הגט פסול**, בין אם כתב זאת קודם סיום התורף, [שהוא עיקר הגט], בין אם כתב זאת אחר סיום התורף, ואין לגט תקנה, אף לא במחיקת התנאי, כי נכתב מתחילה שלא לשם כריתות, [אלא שאם נכתב קודם סיום התורף, הגט פסול מהתורה, ואם נכתב אחר כך, הגט פסול מדרבנן].

ב. כתב שאר תנאים, [כגון על מנת שתעשי כך וכך], **בתוך הגט קודם סיום התורף**.

לדעת רבא, הכל מודים שהגט פסול, אף על פי שתקיים את התנאי, [גזירה משום כותב "חוץ מפלוני"].

ולדעת רבי זירא, רק רבי סובר כן, אבל **חכמים מכשירים**.

כן מפרש רש"י את הסוגיה. **אבל לפירוש ר"י, אם תקיים את התנאי, הכל מודים שהגט גט, ולא נחלקו אלא כשמחק את התנאי קודם שמסר את הגט, האם הגט כשר, אף בלא שתקיים את התנאי, או שצריכה לקיימו, ואין המחיקה מועילה לבטל את התנאי, כמו שאין מחיקה מועילה לגט, שנכתב בו "חוץ מפלוני"**.

והנה בדף ע"ח נתבאר, שנחלקו רבי שמעון בן אלעזר ורבי, במי שנתן גט לאשתו, בלא שתדע שהוא גט, שאינה מתגרשת בו. ולדעת רבי שמעון בן אלעזר, כדי שתתגרש בו, צריך לטלו ממנה, ולחזור ולתת לה, ולומר לה בשעת הנתינה השניה, שזה גיטה. ולדעת רבי, די בכך שיאמר לה אחר זמן שזה גיטה, אף בלא שתחזיר לו, ויתן לה פעם שניה.

ואמר חזקיה שמשנתנו, בה מבואר, שכשמתחילה אמר "חוץ מפלוני", צריך לתת פעם שניה, היא כדעת רבי שמעון בן אלעזר, האומר כן גם באופן שמתחילה לא אמר לה כלל שזה גיטה. אבל לדעת רבי, אין צריך לתת פעם נוספת¹.

ורבי יוחנן אמר משמו של רב כהנא, וקראו רבי יוחנן "דילכון", כלומר זה שהוא שלכם אמר כן², שבמשנתנו **גם רבי מודה שצריך נתינה שניה**, והטעם לכך משום שבמשנתנו נתינה ראשונה הועילה לפוסלה מהכהונה, ומאחר שהועילה לפי התנאי הראשון שנאמר באותה שעה, אין אמירה אחרת מעלה כלום בלא נתינה שניה, מה שאין כן כשמתחילה נתן לה בלא שתדע כלל שהוא גט, שאין הנתינה מועילה כלום, ורק על ידי אמירה שיאמר עכשיו שהוא גט הועילה נתינה ראשונה.

הוספות

¹ אבל הא דתניא ... המביא גט ולא אמר בפני נכתב וכו' כיצד יעשה יטלנו הימנה ויחזור ויתנו לה, אתיא אפילו כרבי, דכיון שניתן הגט כהילכתו מן התורה, מה שהוא אומר אחר הנתינה בפני נכתב ובפני נחתם לא היה מועיל כלום, ועוד דשליח דוקא כשיאמר בשעת נתינה מידק דייק. [תוס'].

² מתוך פירוש הקונטרס משמע דלחזקיה רבו היה אומר כן ... לפי שרב כהנא היה מבבל וחזקיה גם הוא היה מבבל ... ואין נראה לר"י דהא מסתמא ... כבר נפטר חזקיה ... אלא נראה שלתלמידיו מבבל שהיו לפניו היה אומר רבי יוחנן דילכון אמר כך. [תוס'].

ג. כתב שאר תנאים בתוך הגט אחר סיום התורף.

לדעת רבי זירא, הכל מודים שהגט כשר, ואפילו אם אמר לסופר קודם שכתב את התורף, שיכתוב את התנאי הזה אחר שיכתוב את התורף, שאין לגזור שיפסול תנאי הכתוב אחר התורף, משום תנאי הכתוב קודם סיום התורף.

ולדעת רבא, רק חכמים סוברים כן, אבל רבי גוזר, שגט שנכתב בו תנאי אחר התורף, פסול, משום גט שנכתב בו תנאי, קודם סיום התורף.

כן מפרש רש"י את הסוגיה. ולפירוש ר"י, אם תקיים את התנאי, הכל מודים שהגט גט, ולא נחלקו אלא כשמחק התנאי, קודם שמסר את הגט, האם הגט כשר אף בלא שתקיים את התנאי, או שצריכה לקיימו, ואין המחיקה מועילה לבטל את התנאי.

דף פה

כמה אופנים של שיור בגט

גט שנכתב בדף פ"ב, שלדעת חכמים, גט ששייר בו הבעל כלומר שלא התירה בו לכל אדם, כגון שכתב "חוץ מפלוני", אינו גט כלל, כי אין גט אלא הכוונה את האשה מקדושי בעלה לגמרי, עד שאינה אסורה מחמתם לשום אדם.

ומבואר שלא כל שיור בגט פוסל אותו, אלא רק שיור שמחמתו היא עודה אסורה לבני אדם מחמת הקידושין הראשונים, ונמצא שאינה כרותה מהם,

גט שיש בו מחק

כתבו התוס', שמסוגיה זו משמע, שמעיקר הדין, אם טעו בכתיבת הגט, מותר למחוק את הטעות, ולתקנה, ולעשות קיום למחק קודם שריר וקיים¹, כדין שאר שטרות.

שהרי לא פסלו כאן את הגט שנמחק בו "חוץ מפלוני", אלא משום שנכתב מתחילה שלא לשם כריתות. אבל עצם המחיקה אינה פוסלת.

ומכל מקום נהגו להחמיר, שלא לתת גט שיש בו מחיקה.

הוספות

¹ "הכל שריר וקיים" הוא הנוסח שבו מסיימים שאר שטרות, אבל בגמ' נשים מסיימים "כדת משה וישראל".

ה. **שייר את בעל אחות אשתו**, שאסור בה כל ימי חייה אחותה, אבל לאחר מות אחותה היא מותרת לו. **ספק בגמרא אם נחשב שיור**, שהרי כשתמות אחותה תהא אסורה בבעלה של אחוצה מחמת נשואי בעלה שלה שגירשה, ואם כן לא כרת אותה הגט ממנו לגמרי, או שאין זה שיור, כי עכשיו היא אסורה לבעל אחותה אף אם היתה פנויה, ואין זה שכיח שתותר בו.

ו. **התירה לכל ישראל, אבל לא בכל האופנים**, כגון שהתירה רק לעניין שתינשא לכל, אבל לא התירה לזנות, או שהתירה לכל בקידושי כסף וביאה, אבל לא בקידושי שטר. **ספק בגמרא אם דבר זה נחשב לשיור**, או מכיוון שהתירה לכל, אין זה שיור.

ז. **התירה לכל, אלא ששייר מזכויותיו שאינן קשורות לאיסורי אישות, כגון הפרת נדריה, או אכילת תרומה, או ירושתה**. יש מפרשים ששייר בכל אלו שיהיה דינה בהם כאילו היא עדיין תחתיו, שיוכל להפר נדריה, ולרשת אותה, ולהאכיל אותה בתרומה. ורש"י פירש ששייר תרומה הוא, שאם תינשא לכהן, לא יאכיל אותה תרומה. בכל אלו **ספק בגמרא אם נחשבים לשיור**, או מכיוון שהתירה להינשא לכל, אין נחשבים לשיור.

נוסח גט אשה

לדעת חכמים, עיקר הגט הוא מה שכותבים בו, **"הרי את מותרת לכל**

אבל אם שייר בגט מי שאינו יכול לשאתה אף אם היתה פנויה, אין השיור הזה פוסל את הגט, ועל פי זה יבואו הדינים הבאים:

א. **שייר ערוות האשה**. כגון אמר לה "הרי זה גט חוץ מאבא", או "חוץ מאביד", או "חוץ מאחי", או "חוץ מאחיד". אין זה שיור, כי אין קידושין תופסים להם בה, אפילו אם היתה פנויה, ולכן **הגט גט**.

ב. **שייר איסורי לאו**. כגון שלא התירה אלמנה לכהן גדול וגרושה לכהן הדיוט וממזרת ונתינה לישראל, הרי זה שיור. כי אם היתה פנויה, היו קידושין תופסים להם בה, ונמצא שאם יחולו הגירושין כפי שאמר, אותם שאמר אינם יכולים לקדשה מחמת נישואיו, ואם כן הגט לא כרת אותה ממנו לגמרי. ואין זה גט כלל.

ג. **שייר קטן**. אף על פי שבשעה זו אין הקטן יכול לקדשה, שהרי אין קידושין לקטן, ואם כן בשעת הגירושין התירה לכל מי שיכול לקדשה אם היתה פנויה. מכל מקום נחשב הקטן לשיור, כי אם יתקיימו דבריו, כשיגדל הקטן לא יוכל לקדש את האשה מחמת נשואי הראשון, ואם כן לא כרת אותה הגט ממנו לגמרי. ואין זה גט כלל.

ד. **שייר את העתידים להיולד**. **ספק בגמרא אם נחשב שיור** מחמתם, או מאחר שבשעת הגירושין מתירה לעולם לכל ישראל, אין זה שיור. ובגמרא משמע קצת שדבר זה נחשב שיור, ואין כאן גט.

לא ימחה בידיו], **מן יומא דנן ולעלם** [=מיום זה ולעולם], **ודן די יהוי ליכי מינאי גט פטורין וספר תירוכין ואגרת שבוקין** [=וזה יהיה לך ממני שטר שילוחים וספר גירושין ואגרת עיזובים], **כדת משה וישראל.**

נוסח גט שניתן בירושלים לדוגמא ולהמחשה

בשני בטבת בשני ימים לירח סיון שנת חמשת אלפים ושבע מאות ושתים עשרה
לבריאת העולם למען שאנו מניין כאן במסא ירושלם דיתבא על מי שלוח ועל
מי בורות אנא _____ בן _____ העומד יום בירושלים הנזכרת וכל
שום אוזון וזונות דאית לי ולאבהתי ולאחרי צביתי ברעות נפשי
בלא אניסנא ושבקית ופטורית ותרוכות יתיכי ליכי אנת אנתתי
_____ דמתקריא _____ בת _____ העומדת היום בירושלם הנזכרת
וכל שום אוזון וזונות דאית ליכי ולאבהתי ולאחרי צביתי אנתתי
בן קדמת דנא וכדו פטורית ושבקית ותרוכות יתיכי ליכי די תהוין רשאה
ושלטאה בפשייכי למחך להתנסבא לכל גבר די תעביין ואני לא ימוח
בידיכי בן יומא דגן ולעלם והרי את מותרת לכל אדם
ודן די יהוי ליכי מינאי ספר תרוכן ואגרת שבוקין וגט פטורין

כדת משה וישראל

אלא פטורין גט

אגרת וספר תירוכין

דינים מיוחדים בכתבית הגט

א. לא יכתוב "ודין", שיהא משמע דין הוא שאגרשך, אבל אם אינו דין עלי, לא תתגרשי, אלא יכתוב "ודן", כלומר "וזה".

ב. לא יכתוב "איגרת", שיהא משמע כמו איגרא כלומר גג, אלא "אגרת".

ג. לא יכתוב "לימחך", שיהא משמע כמו "לי מחך" כלומר לי תהי מספר זה ואילך. וכן לא יכתוב "למחך" לשון מחוך וצחוק. אלא "למהך", בלא יו"ד, וירחק את רגלו השמאלית של הה"א מהגג, כדי

אדם". ומסקנת הגמרא שכן הדין גם אם כתב בגט "הרי את לעצמך". אבל אם כתב לה "הרי את בת חורין", לא עשה כלום.

ולדעת רבי יהודה, ידיים שאין מוכיחות אינן נחשבות ידיים, ולפיכך, לא די שיכתוב "הרי את מותרת לכל אדם", אלא צריך שיהיה כתוב בגט בפירוש גם שהוא המגרש, ושבגט הוא מגרש. ולכן **צריך להוסיף, "ודן די יהוי ליכי מינאי ספר תירוכין ואגרת שבוקין**, ויש מוסיפים גם – **וגט פטורין, למחך להתנסבא לכל גבר דיתעבייין**". כלומר, **וזה יהיה לך ממני** ספר גירושין ואגרת עיזובים ללכת ולהנשא לכל איש שתצא.

ואם לא היה כותב לה את כל הנוסח הזה, שמפרש בו שהוא מגרש אותה בגט זה, היה מקום לומר שאין כוונתו לגרשה בגט, אלא בדיבורו, והגט נכתב לראיה בלבד.

וזה נוסח הגט השלם המובא בפירוש רש"י: פטורית יתיכי ליכי [=שילחתי אותך לעצמך], **אנת פלונית בת פלוני דהוית אינתתי מקדמת דנא** [=את פלונית בת פלוני שהיית אשתי מקודם לעתה], **וכדו פטורית ושבקית ותרוכות יתיכי** [=ועתה שילחתי ועזבתי וגירשתי אותך], **די תיהוין רשאה ושלטאה בנפשייכי** [=אשר תהי רשאית ושלטת בעצמך], **למהך להתנסבא לכל מאן** (במשנה הנוסח – לכל גבר) **דיתעבייין** [=ללכת להינשא לכל מי שתצא], **ואינש לא ימחי בידייכי** [=ואיש

שיהא ניכר היטב שהוא ה"א ולא חי"ת.

שום לעז פסול על הגט.

ד. יכתוב **"תיהויין"**, ו**"תיצביין"**, בשלושה יודיין רצופים, שאז משמע שהכוונה על האשה הזו שהיא תהיה והיא תרצה, אבל אם היה כתוב בשני יודיין היה משמע על נשים אחרות שהן יהיו והן ירצו.

ה. להאריך וא"ו של **"תירוכין"**, שלא יראה **"תריכין"**, כלומר ספר גרושות אחרות. וכן וא"ו של **"שבולקין"**, שלא יראה **"שביקין"**, ספר עזובות אחרות. וכן וא"ו של **"וכדו פטריית"**, שלא יראה **"וכדי פטריית"**, לשון חינם, כלומר בחינם בלא כלום שלחתי, ולא בגט.

והתוס' הסתפקו אם צריך להאריך ממש, או רק להיזהר שלא יקצר, והעולם נהגו להאריך, אבל אם לא האריך ולא קיצר אינו פסול.

ו. לא לכתוב **"לאתנסבא"**, שמא ירחיק האל"ף מן התי"ו ויראה **"לא תנסבא"** כלומר לא תנשאי, אלא יכתוב **"להתנסבא"**.

ז. לכתוב **"די תיהויין"**, וכן **"די תיצביין"**, כל אחד מהם שתי מילים, אבל **"דיתבא"** הכל מילה אחת.

ולכן **כותבים** בגט **בפירוש "מן יומא דנן"**, לומר שהגט חל מיום זה, אף שהלכה כדעת רבי יוסי שזמנו של שטר מוכיח עליו, וגם בלא שיכתבו **"מן יומא דנן"** הגט חל מיום זה.

וכן **כותבים** בגט **"ולעלם"**, לומר שהיא מגורשת לעולם, אף שהלכה היא שבכל אופן היא מגורשת לעולם גם כשגרשה ליום אחד.

דף פו

נוסח גט שחרור

הכותב לעבדו ושפחתו שטר שחרור באחת מהנוסחאות הבאות, **"הרי אתה בן חורין"**, **"הרי אתה לעצמך"**, **"אין לי עסק בך"**, הרי אלו משוחררים.

אבל כתב לשפחתו, **"הרי את מותרת לכל אדם"**, אין זה גט שחרור, ואינה משוחררת.

מקח טעות בעבדים

הלוקח עבד, ונמצא בו אחד מהדברים הבאים, מקחו בטל, ויחזיר המוכר את מעותיו.

א. נמצא שהיה העבד **בן חורין**.

ב. נמצא שלא היה העבד של המוכר אלא

זהירות בהכשר הגיטין

בכתיבת גיטין יש **לצאת את כל השיטות**, ולכן אין לכתוב באופן שיש פוסלים, אף על פי שאין הלכה כמותם, כדי שלא יצא

שלשה גיטין פסולים

של אחרים.

ואם נישאת הוולד כשר

לדעת חכמים, לכתחילה צריכים שני עדים לכתום בגט, וצריך שיהיה כתוב בו זמן החתימה.

ואם לא נעשה הגט כתיקונו בדברים אלו, אף שלכתחילה הוא פסול, יש שלושה אופנים, שבדיעבד אם הלכה האשה, שקיבלה את הגט הפסול, ונישאת לאדם אחר, שיהיה הוולד הנולד לה מן השני כשר, ולא ממזר.

א. כתב בכתב ידו ואין עליו עדים. כלומר אם לא חתמו עדים על הגט, אבל הבעל כתב את הגט בכתב ידו, הגט כשר בדיעבד, כי כתיבת הבעל עצמו, אינה גרועה מחתימת העדים, שמעידים שהבעל מגרש. אבל לכתחילה הגט פסול, כגט שלא כתבו בו את הזמן, כי כשכותב בלא עדים, יוכל לכתוב איזה זמן שירצה, וגט שאין בו זמן, פסול לכתחילה מדרבנן¹.

ב. יש עליו עדים ואין בו זמן. כלומר, אם לא כתבו בגט את זמן כתיבתו, אף על פי שחתמו בו עדים, הגט פסול לכתחילה, מתקנת חכמים, אבל בדיעבד הוולד כשר, שלא החמירו חכמים בתקנת זמן, שתפסול את הגט בדיעבד.

ג. יש בו זמן² ואין בו אלא עד אחד. כלומר, אם חתם על הגט רק עד אחד,

ג. נמצא שהיה העבד מחויב מיתה למלכות.

ד. נמצא העבד ליסטים מזוין.

ה. נמצא שהיה חולה קודם המכירה במחלה, שהיה יוצא בו שחין מידי פעם, ולא היה בו שחין בשעת המכירה. ועניין זה מבטל את המקח רק אם התנה עליו בפירוש.

ולפיכך התקין רב יהודה לכתוב בפירוש בשטר מכירת עבדים את אחריות הדברים הבאים: עבדא דגן [=עבד זה] מוצדק לעבדו [=פסוק להיות עבד בלא ערעור] ופטיר ועטיר מן חרורי [=ופרוש ומופלג מכל חירות] ומן עלולי ומן ערורי מלכא ומלכתא [=ומטענות ומערעור המלכות] ורשום דאיניש לא אית עלוהי [=ואינו עבד של שום אדם אחר] ומנוקה מכל מום [=שאינו לסטים] ומן שחין דנפיק עד טצהר [=ומכל שחין שיצא בפניו בשתי השנים האחרונות] חדת ועתיק.

רפואת שחין

רפואת השחין היא, להביא גינברא [=זנגביל], ומרתכא [=פסולת סיגי כסף שבמקום חציבתו], וכבריתא [=גופרית], וחומץ של יין, ושמן זית, ויתן על השחין ומשפשף בנוצה של אווז.

הוספות

¹ ורש"י פירש, שפסול גזירה משום כתב סופר.

² נראה ה"ה דאין בו זמן אלא לאשמועינן אע"ג דיש בו זמן לא תינשא לכתחילה. [תוס' בדף ג'].

דינים שכבר נתבאר לעיל

דין גט ישן, מבואר לעיל בדף ע"ט.

דין גט קרח, מבואר לעיל בדף פ"א.

דין גט שמנו בו לשם מלכות אחרת,
מבואר לעיל בדף פ'.

דין גט הבא ממדינת הים ושליח לא
אמר בפני וכו', מבואר לעיל בדף ה'.

מי חטאת ששתו מהם בהמה חיה או עוף

מי חטאת ששתו מהם בהמה חיה או
עוף, **פסולים**, מפני שמטיפים לתוך
המים את הנותר בפיהם, וכבר בטלו
בפיהם מתורת מי חטאת.

ותוס' פירשו שיש בזה פסול משום שאין
חיותם בכלי, או משום היסח הדעת.

ורק יונה וקרצית הוא זבוב גדול כמין חגב
הגדל בין העומרים, **גדולה כשיעור זית**
אינן פוסלות, כי מוצצות כל מה שבפיהן,
ואינן מחזירות למים.

אין צריך נתינה לשמה

לא נחלקו רבי מאיר ורבי אלעזר בגיטין,
אלא אם צריך כתיבה לשמה או חתימה
לשמה, אבל הכל מודים, שאין צריך
מסירה לשמה.

ולכן אם נכתבו כמה גיטין כהלכתם,
ונתערבו זה בזה, יינתנו כולם בפני עדים,
לכל אחת מהנשים. מתחילה יינתנו כולם
לאחת, ואחר כך יינתנו כולם לשניה, וכן

לכתחילה הגט פסול, אבל בדיעבד הוא
כשר. לדברי רב, מדובר בגט, שכתב הבעל
עצמו, והחידוש הוא, שאפילו בתוספת עד
על כתב הבעל, הגט פסול לכתחילה, אבל
אם סופר כתב את הגט הזה, פסול הוא
לגמרי, ואם נישאת הוולד ממזר. ולדברי
שמואל, מדובר בגט שכתב סופר, והחידוש
הוא, שבדיעבד נחשב הסופר לעד שני,
והגט כשר, וכל זה בסופר שאינו מובהק,
אבל אם סופר מובהק כתב את הגט הזה,
הוא כשר לכתחילה, כי וודאי נעשה
בהכשר.

ורבי אלעזר חולק ואומר, שגט שלא
חתמו בו עדים כלל, וגם אינו כתוב בכתב
ידו, אם נתנו לה בפני עדים, הרי זה כשר
לכתחילה, כי אין צריך שיחתמו עדים
בגט, אלא שיראו את מסירת הגט מיד
הבעל לאשה, ומה שהם חותמים בגט
אינו מעיקר הדין, אלא שאם ימותו, ולא
יוכלו לבוא ולהעיד, שראו את מסירת
הגט, תהיה הוכחה מחתימתם, שהגט
נמסר כדין.

יש מפרשים, שלדעת רבי אלעזר, גט
שאינו בו עדים, מועיל לגבות בו כתובה
מנכסים משועבדים, בזמן שתקנו, שאשה
גובה את כתובתה, על ידי שמראה את הגט,
אף בלא שתראה את כתובתה.

ויש מפרשים, שלדעת רבי אלעזר, אף
שטרי מלווה, שאין בהם עדים, מועילים
לגבות מנכסים משועבדים.

ורבי מאיר חולק לאידך גיסא, ואומר,
שכל המשנה ממטבע שטבעו חכמים
בגיטין הוולד ממזר.

ולדעת רבי יהודה בן בתירה, אם עשה כן הגט כשר, אפילו אם כתוב זמן נפרד גם בכל נוסח גט בפני עצמו.

הלאה, ובאופן הזה, ממה נפשך קבלה כל אחת את הגט שלה.

דף פז

שני גיטין זה בצד זה ועדים חתומים תחתיהם

דרך העדים העברים לחתום את שמם מימין, ואת שם אביהם משמאל, כך שראובן בנו של יעקב יחתום, "ראובן בן יעקב". והיוונים כותבים את שם אביהם מימין, ואת שמם משמאל, וראובן בנו של יעקב יחתום, "יעקב בן ראובן", כלומר בנו של יעקב הוא ראובן.

ואם היו כתובים שני גיטין בשטר אחד, זה בצד זה, וחתמו תחתיהם ארבע עדים, מתחילה חתמו שני עברים, באופן ששםם תחת הגט הימני, ושם אביהם תחת הגט השמאלי, ואחר כך חתמו שני יווניים, כלומר יהודים הדרים הארץ יון, באופן ששםם תחת הגט השמאלי, ושם אביהם תחת הגט הימני.

התנא של המשנה מכשיר רק את הגט הימני. **כי עיקר החתימה היא מקום שמות העדים עצמם**, ואם כן חתמו העברים הראשונים על הגט הימני.

ואף שלפי זה יש להכשיר את הגט השמאלי בעדים היוונים, שחתמו שמם תחתיו. מכל מקום יש חשש, שהם שינו מהרגלם, וחתמו את שמם מימין, מחמת שראו את חתימת הראשונים באופן הזה, ואם כן גם הם חתומים רק על הגט הימני.

גט אחד לכמה גירושין

יש אפשרות שיכתבו כמה גיטין לכמה אנשים בשטר אחד, ויתקיימו כולם **בשני עדים החותמים בסוף** הגט האחרון.

לדעת רבי מאיר, רק אם יהיה כתוב מתחילה זמן אחד לכל הגיטין, ואת כל שמות האנשים המגרשים יחד, וכן את כל שמות הנשים המתגרשות יחד, "אנו פלוני ופלוני ופלוני גירשנו נשותינו פלונית ופלונית ופלונית", ולאחר מכן יכתבו את **נוסח הגט לכל אחת בלא זמן, ובלא רווח מהגט שלפניו.**

ויש אומרים, שאם עשה כן הגט כשר, אפילו אם כתוב זמן נפרד גם בכל נוסח גט בפני עצמו.

ויש אומרים, שאם כתב מתחילה זמן אחד לכל הגיטין, ואחר כך כתב נוסח הגט לכל אחת בלא זמן, וחיבר את הגיטין בוא"ו החיבור, ובלא רווח מהגט שלפניו, כל הגיטין כשרים בעדים החתומים לבסוף, אף על פי שלא מנה מתחילה את כל המגרשים יחד, ולא את כל הנשים יחד.

גט הכתוב בשני עמודים

גט שהיה כתוב בדף אחד, בשני עמודים כלומר בשני טורים, כעמודי ספר תורה, והעדים חתומים בסופו, תחת העמוד השני, **יש אופנים שהוא כשר, ויש אופנים שהוא פסול.**

ואלו הם האופנים שהוא פסול:

א. אם אין לגט גליון חלק מלמעלה ומלמטה, הגט פסול, כי יתכן ששני חלקי הגט אינם שני חלקים של גט אחד, אלא של שני גיטין.

שהיו שני גיטין של שני אנשים כתובים בדף זה בצד זה, והשמאלי כתוב בגובהה של מגילה יותר מהימני, ובגט הראשון שנכתב על שמו היו תנאים שלא התקיימו, וביטלו את הגט, ולכן חתך את סוף הגט הראשון עם התנאים שהיו כתובים בו, ולאחר מכן חתך את תחילת הגט השני, באופן שנשאר בו מה שחסר מהראשון, כדי שיראו יחד כגט אחד, ואם כן אין כאן גט כשר.

ב. אף אם יש לגט גליון חלק מלמעלה ומלמטה, שאין חשש שהיו כאן שני גיטין שנחתכו כדי שיראו כאחד, עדיין יש לחשוש, שהסיבה שלא כתב את כל הגט בעמוד אחד, אף שהיה לו מקום לכתבו באופן הזה, משום שכשסיים לכתוב את השורה האחרונה בעמוד הראשון, נמלך שלא לכתוב את הגט, ואחר כך כשהמשיך לכתבו, מאחר שהיה ההמשך התחלת כתיבה אחרי ההפסקה, המשיך

ולדעת זעירי שני הגיטין כשרים, כי ודאי כל אחד חתם כהרגלו, ויש כאן שני עדים על כל גט, ואף על פי שהשנים האחרונים לא חתמו סמוך לגט, אין בזה פסול, אלא כשיש רווח חלק בין החתימה לעדים, אבל כאן שהעדים העברים ממלאים את הרווח, הגט כשר.

ואם חתמו העברים והיוונים לסירוגין, כלומר עברי ויווני, עברי ויווני, באופן ששמות שני הראשונים תחת הגט הימני, ושמות שני האחרונים תחת הגט השמאלי.

ויתכן שיהיה שם העברי השני תחת הגט השמאלי, ושם אביו תחת הגט הימני, כשכתב את שמו בסוף שורה, ואת שם אביו בתחילת השורה שאחריה. וכן יתכן שיהיה שם היווני הראשון תחת הגט הימני, ושם אביו תחת הגט השמאלי.

התנא של המשנה פוסל את שתי הגיטין, כי יש חשש שמא אחד מהעדים שינה מהרגלו, כגון שאחד מהיוונים כתב שמו מימין, או שהעברי השני שינה מהרגלו וכתב את שמו משמאל, ואם כן אין על אחד הגיטין שני עדים, ואין ידוע מי מהם, ומספק שניהם פסולים.

ולדעת זעירי שני הגיטין כשרים, כי ודאי כל אחד חתם כהרגלו, ויש כאן שני עדים על כל גט, עברי ויווני על הראשון, ועברי ויווני על השני.

דף פח

שהתחיל לכתוב את העמוד השני, אחרי שנמלך מתחילה מלכתוב את הגט, כי יותר מסתבר שלא נמלך, ומה שלא כתב את כל הגט בעמוד אחד, הוא משום שלא היה לו אפשרות לעשות כן, שהרי כתב את העמוד הראשון עד תחתית הדף, ולכן יש להכשיר את הגט.

מקום חתימת העדים

אין חתימת העדים כשירה, אלא כשחתמו תחת הגט, וראש החתימה לצד הגט.

ורק בדיסקי, כלומר שטרי שאלות ותשובות והזמנת אדם לדין, פעמים שהיה רב חותם מהצד.

לשון חתימת העדים והגט

הגט נכתב בכל לשון, והעדים חותמים בכל לשון, ואין העדים צריכים לחתום באותו לשון שהגט כתוב, ואין שני העדים צריכים לחתום באותו לשון, ולכן גט שכתבו עברית וחתמו עדיו יוונית או איפכא, כשר. וכן אם עד אחד חתם בעברית, ועד אחד חתם ביוונית, כשר.

אופן חתימת שמות העדים

במשנה הובאו כמה אופנים שיכולים העדים לחתום את שמותיהם.

א. פלוני עד. כלומר ראובן בן יעקב,

את הכתיבה בעמוד חדש, ואם כן היה המעשה, הגט פסול, מחמת שנמלך תחילה שלא לכותבו.

יש מפרשים שכשאדם נמלך מלכתוב את הגט באמצע הכתיבה, הוא מתבטל, ואי אפשר לחזור ולתקנו.

ויש מפרשים שאם היתה הפסקה באמצע כתיבת הגט, יש חשש שלא המשיך את הכתיבה באותו יום, ואם כן פסול משום נכתב ביום ונחתם בלילה.

ויש מפרשים שהחשש הוא שמתחילה נכתב הגט לשם אדם אחר, וכשחזר בו מהכתיבה, המשיך הסופר לכותבו לשם זה.

ואלו הם האופנים שהגט כשר:

א. אם יש לגט גליון חלק מלמעלה ומלמטה, שאין חשש שהיו כאן שני גיטין, שנחתכו כדי שיראו כאחד. והמעבר בין שני העמודים הוא באמצע משפט, כגון שסיים את העמוד הראשון "הרי את", והתחיל את השני "מותרת לכל אדם", שבאופן הזה אין חשש שנמלך מלכתוב את הגט בסיום כתיבת העמוד הראשון, כי אין זה שכיח שיימלך אדם באמצע המשפט, ואם כן ברור שיש כאן שני חלקים של גט אחד, שנכתב כולו בבת אחת, בלא שיימלך באמצע הכתיבה, ולכן הגט כשר.

ב. אם אין לגט גליון חלק מלמעלה ומלמטה, אבל ניכר מהקלף שלא נחתך ממנו כלום, אם כן אין כאן שום חשש, כי ברור שלא היו כאן שני גיטין, שנחתכו כדי שיראו כאחד. וגם אין סיבה לומר

חתימת נקיי הדעת שבירושלים בשטרות

רשאי לחתום "ראובן עד".

רש"י מפרש שנקיי הדעת שבירושלים היו חותמים בשטרות, **פלוני בן פלוני**, ולא סיימו בתיבת עד.

ור"ח ורבינו תם מפרשים, שנקיי הדעת שבירושלים היו חותמים בשטרות **בכינוי האיש עצמו**.

ב. בן פלוני עד. כלומר ראובן בן יעקב, רשאי לחתום "בן יעקב עד".

ג. פלוני בן פלוני, בלא לסיים בתיבת עד, כלומר ראובן בן יעקב, רשאי לחתום "ראובן בן יעקב". ומסתבר שאם סיים בתיבת עד, כגון ראובן בן יעקב עד, ודאי כשר.

ד. חניכה.

לא חרבה ארץ ישראל עד שעבדו

בה שבעה בתי דינים עבודה זרה

אמר רבי יהושע בן לוי, לא חרבה מקצת ארץ ישראל עד שעבדו בה שבעה בתי דינים עבודה זרה. והם בתי דינים של המלכים הללו. (א) **ירבעם** בן נבט. (ב) **ובעשא** בן אחיה. (ג) **ואחאב** בן עמרי. (ד) **ויהוא** בן נמשי. (ה) **ופקח** בן רמליהו. (ו) **ומנחם** בן גדי. (ז) **והושע** בן אלה.

שנאמר "אֲמַלְלָה יִלְדֵי הַשְּׁבָעָה נִפְחָה נִפְשָׁה בְּאֵשׁ שְׁמִשָּׁה בְּעַד יוֹמָם בּוֹשָׁה וְחִפְרָה וּשְׁאֲרֵיהֶם לְחָרֵב אֶתֵּן לְפָנֵי אִיִּבְיָהֶם נָאִם ה' (ירמיהו ט"ו ט).

מדוע גלו בימי הושע בן אלה

נאמר בהושע בן אלה, "וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינָי ה' רַק לֹא כָּמַלְכִי וְיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הָיוּ לְפָנָיו"

ור"ח ור"ת פירשו שהכוונה לכינוי של האיש עצמו, כגון שהגאון רבי ישראל מאיר הכהן מראדין יחתום, "חפץ חיים", ודי בזה, ואין צריך לכתוב כלל את שמו האמיתי, או את שם אביו, כי על ידי הכינוי לבדו, ניכר וידוע לכל מי העד¹.

ורש"י פירש, שחניכה הוא שם לוואי של המשפחה כולה. אלא שאין הדבר מבואר, אם לפירושו חתימת שם המשפחה של העד לבדו כשר, או שרק בכתובת שם האיש והאשה בגט אמרו שאפשר לכתוב את החניכה במקום השם.

ואם הפסיקו לכתוב את בני המשפחה באותו שם, יש אומרים שעד עשרה דורות זוכרים שזה כינוי המשפחה, ורשאי לכתוב את הכינוי במקום השם, ויש אומרים שרק עד הדור השלישי זוכרים, שזה כינוי המשפחה².

הוספות

¹ ויל"ע אם צריך להוסיף תיבת עד, כחותם בשמו בלבד, או שאין צריך, כחותם בשמו ושם אביו.

² כל זה כתבתי לפי מה ששמעתי מרש"י, שכותב רק את שם המשפחה, ותו לא, אבל יתכן שכוונת רש"י, לפרש כתובי רי"ד, שכתב בגט אנא ראובן בר פלוני פטריית וכו', ואותו פלוני אינו אביו, אלא אחר גדול ממשפחתו, שהיו מתייחסים אחריו, כגון אברהם בן עזרא, משה בן עזרא, שלא היה שם אביהם עזרא, אלא כך היו כולם מתייחסים על שם עזרא, ולא אמרין כיוון שלא היה שם אביו כך, שינה שמו, והגט פסול, אלא אמרין דרך בני אדם להתייחס על שם גדול משפחתם, ואף על פי שאינו אביו, מתייחס על שמו.

³ "באה" כתיב.

את גלות צדקיה, כדי שיגיעו לבבל בעוד תלמידי החכמים שגלו עם יכניה קיימים, ויספיקו ללמוד מהם.

ולדברי עולא, הקדוש ברוך הוא זירז את גלות צדקיה, כדי שלא יעברו 852 שנים של מרד בקדוש ברוך הוא, שאז לא היו נגאלים עוד לעולם, כי אם היה מתקיים בהם תחילת הכתוב "כי תוליד בנים ובני בנים וְנוֹשְׁנֶתָם בְּאֶרֶץ וְהִשְׁחַתָּם וְעָשִׂיתָם פֶּסֶל תְּמוֹנֹת כָּל וְעָשִׂיתָם הָרַע בְּעֵינֵי ה' אֱלֹהֶיךָ לְהַקְעִיסוֹ" (דברים ד' כ"ה), שהיו חוטאים בארץ 852 שנים כמנין "וְנוֹשְׁנֶתָם", היה מתקיים בהם גם סוף הכתוב, "הַעֲיִדְתִּי בְכֶם הַיּוֹם אֶת הַשְּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ כִּי אֲבֹד תֵּאבְדוּן מִהָרַם מֵעַל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי עֹבְרִים אֶת הַיַּרְדֵּן שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ לֹא תֵאָרִיכוּ יָמִים עֲלֶיהָ כִּי הַשָּׁמַיִם תִּשְׁמְדוּן" (דברים ד' כ"ו).

מהרה של הקדוש ברוך הוא

ואמר רב אחא בר יעקב, מכאן למדנו שמהרה של הקדוש ברוך הוא הוא 852 שנה.

החרש והמסגר

החרש והמסגר הם תלמידי חכמים, שבשעה שפותחים בדברי תורה, נעשים הכל כחרשים, שאינם יכולים לטעון כנגדם כלום, ובשעה שסוגרים פיהם מחמת שאינם יודעים, הדבר סגור לגמרי, כי אין מי שידע, מה שהם לא יודעים.

(מלכים ב' י"ז ב'), הרי שלא חטא כל כך, ובכל זאת, "עָלְיוּ עָלָה שְׁלֹמֹנָאֶסֶר מֶלֶךְ אַשּׁוּר וַיְהִי לוֹ הוֹשַׁע עֶבֶד וַיָּשֶׁב לוֹ מִנְחָה" (מלכים ב' י"ז ג'), ולבסוף גלתה בימיו מלכות ישראל, מה שלא עלה בגורל קודמיו, שהרשיעו יותר.

וביאר רב לרב כהנא ורב אסי, שהסיבה לכך היא, שבימי קודמיו היו קיימים משמרות שהעמיד ירבעם למנוע את ישראל מלעלות לרגל לירושלים, ונמצא שלא היה עוון גדול בעם על שלא עלו, כי המלכים מנעו אותם.

והושע בן אלה ביטל את המשמרות הללו, והרשה את ישראל לעלות לרגל.

וזה הדבר שנאמר בו "רַק לֹא כְּמִלְכֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הָיוּ לְפָנָיו", שבזה לא הרשיע כקודמיו, ומכל מקום אף שנתן לעם לעלות, העם לא עלה, ובזה רבתה אשמת העם, ולכן נגזר עליהם גלות בימיו.

"וַיִּשְׁקֹד ה' עַל הָרָעָה

וַיְבִיאָהּ עֲלֵינוּ כִּי צָדִיק ה'"

נאמר בדניאל, "וַיִּשְׁקֹד ה' עַל הָרָעָה וַיְבִיאָהּ עֲלֵינוּ כִּי צָדִיק ה' אֱלֹהֵינוּ עַל כָּל מַעֲשָׂיו אֲשֶׁר עָשָׂה וְלֹא שָׁמַעְנוּ בְּקוֹלוֹ" (דניאל ט' י"ד), וביארו החכמים איזו צדקה היתה בכך שמיחר הקדוש ברוך הוא להביא הרעה.

לדברי מרימר, הקדוש ברוך הוא זירז

גט מעושה

מהתורה הגט **כשר**, רק כשנתנו הבעל מרצון, אבל אם כפו אותו בחזקה לתת את הגט, הגט פסול, אלא אם כן **חייבוהו דייני ישראל לגרשה, וחייבוהו כדין**, שהיה מאותם שכופים אותם להוציא.

ואם שכרו נוכרים לכפותו, כשחובטים אותו לגרש, אומרים לו, גרש כפי שהורו לך דייני ישראל.

וחכמים תקנו, שבשני אופנים, גט מעושה **יפסול** את האשה **לכהונה** כגרשה, אף על פי שהוא פסול מעיקר הדין, משום שיש דמיון בין אופנים אלו, לאופן שגט מעושה כשר והם:

א. גט מעושה על ידי ישראל שלא כדין.

ב. גט מעושה על פי גויים.

אבל גט מעושה **על ידי נוכרים, שלא כדין**, אפילו ריח הגט מדרבנן אין בו, ואינו כלום.

מי כשר לדון

מדין תורה אין כשרים לדון שום דין, אלא דיינים **סמוכים**, איש מאיש עד משה רבינו. שנאמר "ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם", ודרשו חכמים דווקא "לפניהם", כלומר לפני שבעים זקנים שעלו עם משה להר סיני, והוא הדין לכל הסמוכים כמותם. או לפני הסמוכים הנזכרים באותה פרשה כמה פעמים, "עד האלהים יבא דבר שניהם", "אשר

ירשעון אלהים", שהכוונה בכל אלו לסמוכים. אבל הדיוטות שאינם סמוכים, אף על פי שגדולים בתורה, אינם דנים.

ומכל מקום תלמידי חכמים שבחוץ לארץ שלא נסמכו, וכן תלמידי חכמים בכל מקום בזמן הזה, רשאים לדון **בדברים המצויים**. כי מאחר שהם מצויים, לא רצו חכמים שלא יוכלו לדון בהם בכל מקום, ומינו **הסמוכים את ההדיוטות הראויים לכך, שיהיו שלוחיהם לדון במקומם**, ולכן מותר היום לדון בהלוואות, ולעשות גיטין, ולקבל גרים. ולענין דיני גזילות, יש מפרשים שאין דנים, ויש מפרשים שדנים.

דיניה של דבורה הנביאה

אשה פסולה לדון, ומה שנאמר בה, "וידבורה אשה נביאה אשת לפידות היא שפטה את ישׂרָאֵל בַּעֲתֵּהָ הָהִיא".

יש מפרשים שדבורה לא היתה דנה את ישראל, אלא היתה מלמדת להם את הדינים בלבד.

ויש מפרשים שדבורה היתה דנה את ישראל, כי קבלו אותה עליהם, מחמת שהיתה נביאה, ואדם החפץ בכך, רשאי לקבל על עצמו דיין פסול.

דף פט

דין קול באיסורי כהונה

לדעת רבי מאיר, אשה פנויה **האוכלת**

אולם חכמים תקנו שבמקרים מסוימים, אשה פנויה תוחזק לאשת איש, על ידי קול שנתקדשה, כלומר שנתפרסם דבר קידושה, אף על פי שאין בפנינו עדים המעידים על כך, ומחמת הקול אסורה להינשא לאחר, עד שתקבל גט מזה, שנתקדשה לו על פי הקול, משום שאם יראוה נישאת לאחר בלא גט ממנו, יאמרו הבריות, שאשת איש מזה היא, ואסורה לשני.

ולדעת התנא של המשנה, וכן נראה שדעת רבי יוחנן בן נורי, לא תקנו כן אלא בשני האופנים הבאים, שניכר בהם שהקול אמת:

א. אם נתמלאו חמשת התנאים הבאים:

1. **שהקול אומר שכבר נתקדשה,** ולא רק שעומדת להתקדש.

2. **שהקול אומר שנתקדשה היום,** ולא שנתקדשה בעבר.

3. **שהקול אומר למי נתקדשה,** ולא שסותם למי נתקדשה.

4. **שהקול אומר שנתקדשה במקום הזה,** אבל במקום אחר לא.

5. **והיו דברים המוכיחים שנישאת, כגון שהיו נרות דולקות, ומיטות מוצעות, ובני אדם נכנסים ויוצאים ואומרים כן.**

ויש אומרים אף אם נשים המוזרות בלבנה שמחות לה, ואומרות כן.

ב. אם הקול אומר מי הם העדים שראו

בשוק, או מהלכת נטוית גרון, או מניקה בשוק, נפסלת לכהונה, כי הנהגות אלו מוכיחות שהיא פרוצה, ואם כן נבעלה גם לפסולי כהונה.

ולדעת רבי עקיבא, אשה פנויה נפסלת לכהונה, אם יצא עליה קול בעלמא, על ידי הנשים המוזרות, כלומר טוות חוטים לאור הלבנה, שנבעלה לפסול.

ולדעת רבי יוחנן בן נורי, אין אשה נפסלת לכהונה על ידי קול בעלמא, אלא על ידי דברים ברורים שנבעלה לפסול.

לכאורא כוונתו שמעידים על כך שני עדים כשרים. אולם לפי זה אין התנא של המשנה סובר כאחד מתנאים אלו. ולכן יתכן שמודה רבי יוחנן בן נורי, שאם יש דברים ברורים המאשרים את הקול שנבעלה לפסול, היא נפסלת לכהונה, כשם שהתנא של המשנה מחזיק פנויה לאשת איש על ידי קול, כשיש דברים ברורים המאשרים אותו.

וכל זה באשה שיצא עליה קול כשהיתה פנויה, ואפילו כבר נישאת אחר כך לכהן. אבל אם יצא עליה הקול רק לאחר שנישאת לו, ויש אומרים רקחלאחר שנתקדשה לו, אינה נפסלת לבעלה מחמת הקול. כן נראה מפירוש רש"י ותוס'. ויל"ע בזה.

דין קול בקידושין

מעיקר הדין אין אשה פנויה מוחזקת לאשת איש להיאסר לכל, אלא על ידי שני עדים כשרים, המעידים שנתקדשה.

שפלוני ופלוני עדי הקידושין, ונסעו למדינת הים, ואחר כך חזרו, ואמרו שלא היו דברים מעולם. בסורא היו מבטלים את הקול, ומתירים לאשה להינשא, כמו שהיתה קודם יציאת הקול. ובנהרדעא היו אוסרים אותה, מאחר שהוחזקה לאשת איש על ידי הקול.

יצא הקול שנתקדשה לקטן

אשה שיצא עליה קול שנתקדשה לפלוני, באחת האופנים שהקול אוסר אותה, ואותו פלוני קטן הוא בשנים, אבל נראה לכל כגדול, אם ניכר לכל ממעשיו ודבריו שקטן הוא, **אין לאוסרה על פי הקול** שלא תינשא לאחר, עד שיתן לה זה גט, כי הכל יודעים שהוא קטן, ואין קידושין לקטן.

דין אמתלא

כל מה שאמרו, שפנויה מוחזקת לאשת איש על ידי הקול, הוא רק כשיצא הקול שנתקדשה בלא שום תנאי.

אבל אם יצא קול שנתקדשה בתנאי, אינה מוחזקת לאשת איש, משום שאף אם יראוה שנישאת לאחר בלא גט מהראשון, לא יאמרו שאשת הראשון היא, ומוזנה עם השני, אלא יאמרו שלא נתקיים התנאי של קידושי הראשון, ולכן לא היתה צריכה ממנו גט.

יש אומרים שאמתלא מבטלת את הקול

את הקידושין, וידוע שהם עדים כשרים, אלא שאי אפשר לשאול אותם, אם אמת הדבר, כי הלכו למדינת הים.

ומאחר שהחזקנו את האשה לאשת איש על ידי הקול בלבד, אם יצא עליה קול שהיא מגורשת, על ידי האופן השני, אף שאין עדים מעידים בפנינו שנתגרשה, הרי היא מותרת לכל אדם, **כי די בקול של גירושין לבטל קול של נישואין.**

ויל"ע אם הכל מודים שקול גירושין מבטל קול קידושין אף לאחר זמן.

כל הדברים הללו מבוארים בגמרא, ויתכן שזו היא דעת רבי יוחנן בן נורי.

אבל לדעת רבי מאיר, אשה מוחזקת לאשת איש אף על ידי חשד קל, כמו שלדעתו אשה נאסרת לכהונה על ידי חשד קל.

ולדעת רבי עקיבא אשה מוחזקת לאשת איש על ידי קול בעלמא, כשם שלדעתו אשה נאסרת לכהונה על ידי קול בעלמא. וצ"ע.

האם מבטלים את הקול

לפירוש הראשון ברש"י, נשים ותינוקות האומרים שאשה פלונית התקדשה, ובאים להוציא עליה קול, להחזיקה לאשת איש. בסורא היו משתקין אותם, כדי שלא יצא על כך הקול, ולא יחזיקו אותה למקודשת. ובנהרדעא לא היו משתקין אותם, ולא היו מונעים מהקול לצאת.

ולפירוש השני ברש"י, אם יצא הקול על ידי האופן השני המבואר לעיל שאמרו

ואם כן לראובן אסורה לעולם, מחשש איסור מחזיר גרושתו משנישאת, אבל כשתקבל גט מראובן, מותרת לשמעון אם עוד לא נבעלה לו.

ואם נמצא שלא היתה מקודשת לראובן.

לדעת רב הונא מגרש ראובן מחמת הקול, **ומותרת לשמעון** שקידש כדין, אבל אסורה לראובן, אפילו אם יגרש שמעון, כי על ידי הקול סבורים שכבר היתה מקודשת לו, ויאמרו שהוא מחזיר גרושתו אחר שנתקדשה לאחר.

ולדעת רב שינא אם יגרש שמעון, **מותרת לראובן**, כי לא היתה אשתו מעולם.

קול אחר קול

יצא על אשה קול שהתקדשה לראובן, ואחר כך יצא עליה קול שנתקדשה לשמעון.

לדעת רב פפא, אף בזה סובר רב הונא, שאף שלא נמצא הקול אמת, מגרש ראובן מחמת הקול, **ומותרת לשמעון** שקידש כדין, אבל אסורה לראובן, אפילו אם יגרש שמעון, כי על ידי הקול סבורים שכבר היתה מקודשת לו, ויאמרו שהוא מחזיר גרושתו אחר שנתקדשה לאחר.

ולדעת אממר, מודה רב הונא בזה, שאם יגרש שמעון היא מותרת לראובן, כי לא היתה אשתו מעולם.

של הקידושין, רק עם יצאה יחד עמו.

ויש אומרים שאף אם לאחר זמן התפרסם, שהיו הקידושין בתנאי, מבטלת אמתלא זו את הקול של הקידושין.

אמתלא שאינה מפורשת

יש אומרים שרק אמתלא מפורשת מבטלת את קול הקידושין.

ויש אומרים שגם אם נראה מהעניין שהיה אמתלא לבטל את הקול, מבטלים אותו.

נתקדשה לאחר הקול

יצא על אשה קול שהתקדשה לראובן, ואחר כך הלכה ונתקדשה לשמעון בפני עדים. עד שיתברר אם הקול אמת, תצא משמעון שמא אשת ראובן היא.

ואם נמצא שהיתה מקודשת לראובן.

לדעת שמואל אינה צריכה גט משמעון, כי לא תפסו קידושיו.

ואם נבעלה כבר לשמעון, נאסרה לשניהם, וחייב ראובן לגרשה, ואם עוד לא נבעלה לשמעון, מותרת לראובן, ואם יגרש אותה, תהא מותרת לשמעון.

ולדעת רב הונא צריכה גט גם משמעון, כי יש לחוש שקבלה ממנו קידושין, משום שכבר גירשה ראובן.

דף צ

בה עֲרוֹת דָּבָר.

ולדעת רבי עקיבא, הבעל רשאי לגרש את אשתו, **אף** אם מצא נאה ממנה, ואינה מוצאת חן בעיניו, **בלא שום סיבה**, שנאמר "וְהָיָה אִם לֹא תִמְצָא חֵן בְּעֵינָיו". אך אין ראוי לעשות כן, אם לא מצא אחרת נאה ממנה.

ולדבריו משמעות המילה "כִּי", היא כמו "או", והכתוב מתפרש כך, "וְהָיָה אִם לֹא תִמְצָא חֵן בְּעֵינָיו כִּי" כלומר או ש"מִצָּא בָּהּ עֲרוֹת דָּבָר".

וממסקנת הסוגיה נראה, שאשה ראשונה אין ראוי לגרש אלא אם מצא בה דבר ערווה, שכל המגרש את אשתו הראשונה, אפילו מזבח מוריד עליו דמעות. ואשה שניה, יכול לגרש אף אם אינה מוצאת חן בעיניו, כדעת רבי עקיבא.

ומכל מקום, הכל מודים שאם עבר וגירש את אשתו, במקום שאינו רשאי לעשות כן, היא מגורשת, ואין מחייבים אותו להחזירה. ורק במוציא שם רע נאמר, "לֹא יוּכַל לְשַׁלְּחָהּ כָּל יָמָיו", אבל שאר בני אדם שגירשו, האשה מגורשת.

פירוש המילה "כִּי"

ארבע פירושים יש למילה "כִּי":

(א) **אם** [=אי].

(ב) **פן** [=דילמא].

(ג) **אלא**.

המתנת שלושה חודשים

לגט שניתן לחומרא

כלל בידינו שהאשה אסורה להינשא עד שיעברו שלושה חודשים מקבלת הגט, שאם תמצא מעוברת נדע ממני נתעברה.

וכשאשה קבלה גט, ולאחר מכן יצא עליו קול פסול, והצריכו לתת לה גט נוסף משום הלעז.

רבינו תם מפרש, שאינה צריכה להמתין שלושה חודשים מזמן הגט השני, כיוון שהראשון היה כשר, ולא ניתן השני אלא מפני חשש הלעז. **ור"י מפרש שיש להחמיר**, שתמתין שלושה חודשים מזמן הגט השני, עד שתהיה מותרת להינשא.

למי מותר לגרש את אשתו

לדעת בית שמאי, אין היתר לגרש אשה, אלא **אם העידו שני עדים כשרים שזינתה**. שנאמר, "כִּי מִצָּא בָּהּ עֲרוֹת דָּבָר" (דברים כ"ד א'), והכוונה דבר ערווה.

ולדעת בית הלל, אף מי שמצא באשתו איזה חסרון אחר, כגון שהקדיחה תבשילו, רשאי לגרשה. שנאמר, "כִּי מִצָּא בָּהּ עֲרוֹת דָּבָר", והכוונה או ערווה או דבר.

ולא הוזכרו שני עדים כשרים, המעידים שזינתה, אלא לענין שעל ידיהם כופים את הבעל לגרש.

ולדברי שניהם משמעות המילה "כִּי", היא כמו "מפני", והכתוב מתפרש כך, "וְהָיָה אִם לֹא תִמְצָא חֵן בְּעֵינָיו כִּי", כלומר מפני ש"מִצָּא

(ד) אשר או מפני [=דהא].

אדם, שמתוך כך איבה נכנסת ביניהם, ומזנה תחתיו, כמו פפוס בן יהודה, בעלה של מרים, שהיה נועל את הדלת בפניה שלא תדבר עם שום אדם, ולבסוף זנתה תחתיו, ויצא ממנה אותו האיש הנקרא בן סטדא.

אלא מניח אדם **לאשתו לדבר עם אחיה וקרוביה**. וגרסת תוס' רי"ד שכניה וקרוביה.

אבל הרואה את אשתו יוצאת וראשה פרוץ, וטווה בשוק ואצילי ידיה מגולים מצדדיה, ורוחצת במקום בני אדם, מצווה עליו לגרשה, והרואה ושותק, מידה רעה היא.

ואם רוחצת עם בני אדם, חובה עליו לגרשה, שרגלים לדבר שמזנה עמהם.

בלבו לגרש את אשתו והיא

יושבת תחתיו ומשמשתו

לדברי רבא, מי שבלבו לגרש את אשתו, והיא יושבת תחתיו ומשמשתו, **עליו הכתוב אומר "אַל תִּהְרַשׁ עַל רֵעֶךָ רָעָה וְהוּא יוֹשֵׁב לְבִטָּח אִתָּךְ"** (משלי ג' כ"ט).

הנהגת האיש עם אשתו

לעניין הרחקתה מפריצות

אין ראוי לאדם להקפיד עם אשתו יותר מדי, עד שימנע ממנה לדבר עם שום

סליק פרק המגרש ונשלמה מסכת גיטין

הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו

מפתח העניינים

דף ב

מה נקרא גט
כמה שורות כותבים בגט
אשה
תקנת אמירת בפני נכתב
ופני נחתם
חילוקי דינים בין הטעמים
עדות המתקבלת בדיני
תורה
היאך מועילה עדות של
שליח לבדו
נאמנות השליח לפי דעת
רבה

דף ג

נאמנות השליח לפי דעת
רבה
לא ראו צורך להחמיר
לשלוח גט על ידי שנים
למה לדעת רבה השליח אינו
אומר בפירוש שהגט נכתב
ונחתם "לשמה"
למה לדעת רבה השליח
צריך להעיד על הכתיבה
הבדלים בין קיום גט על ידי
השליח לקיום שאר שטרות
דעת משנתנו בדין לשמה
כתיבת גט במחובר לקרקע
דין לשמה בגט

לדעת חכמים שלושה גיטין
פסולים ואם נישאת הוולד
כשר
דין שלושת הגיטין כדעת
רבי אלעזר
גבייה בשטרות לא חתומים
לדעת רבי אלעזר

דף ד

מדינת הים וארץ ישראל
לענין מביא גט משם לכאן
ארץ ישראל לעניין גיטין

קן קולמוס

דף ו

הפסק בכתיבת הגט
דין בבל לגיטין
המביא גט מעיר שבאה
לשוק לעיר שבה השוק
המביא גט מעיר שבה השוק
לעיר שבאה לשוק
פעמים צריך לומר בפני
נכתב ובפני נחתם גם
ממקום קרוב
אמירת בפני נכתב ובפני
נחתם מקיימת את הגט בכל
מקום

גיטין הבאים מבבל לארץ
ישראל

אסור לכתוב את כתבי
הקודש בלא שרטוט

כתיבת לשון פסוק בלשון
צחות

אופן השרטוט

"וַיִּתְּנוּ הַיֵּלֶד בְּאֶזְנָה"

מי שאינו יודע דין

זנות פילגש בגבעה

הטלת אימה יתירה בתוך
ביתו

דברים שצריך אדם לומר
בתוך ביתו ערב שבת עם
חשכה

דף ז

דבר שאין צדיקים נכשלים
בו

למסור למלכות את מי
שמחרף ומגדף אותו

איסור זמר

"וְקִינָה וְדִמּוּנָה וְעִצָּה"

"וְצִקְלָה וּמִדָּמָה וְסִסְקָה"

איסור כלילא

"הַסִּיר הַמַּצְנֶפֶת וְהָרִים
הַעֲטָרָה זֹאת לֹא זֹאת"

מדינת הים לעניין גיטין

כתמים הנמצאים ברקם

למה נקט רבי אליעזר מכפר
לודים ללוד

המוליך גט מארץ ישראל
לחוץ לארץ

המביא גט ממדינה למדינה
במדינת הים

המביא גט באותה מדינה
במדינת הים

המביא גט ממדינה

למדינה בארץ ישראל

דף ה

מסקנת הסוגיה בטעם
תקנת אמירת בפני נכתב
ובפני נחתם

שליח שנאנס ולא אמר בפני
נכתב ובפני נחתם

שנים שהיו שליחים להביא
גט

טעם שני הדינים האחרונים
שליח שלא אמר בפני נכתב

ובפני נחתם ונתקיים הגט
בעדים

בעל המביא גט ממדינת
הים

הזכרת איש חשוב

הבא עם עוד בני אדם

בפני כמה אנשים צריך

השליח לתת את הגט
לאשה

שליח שנתן גט לאשה ולא

אמר בפני נכתב ובפני נחתם

לא אמר בפני נכתב ובפני
נחתם וחוזר ונותן ואומר

מתי השליח אומר "בפני
נכתב ובפני נחתם"

מה השליח צריך לראות כדי
שיוכל לומר בפני נכתב

ובפני נחתם

כובעי הכהנים

"אם שְׁלָמִים וְכֹן רְבִים"

"וְכֹן וְגָזַז וְעָבַר"

"וְעֵצָה לֹא אֶעֱנֶה עוֹד"

הגבול הצפוני של ארץ ישראל

תבואה הגדלה בספינה

עציץ המונח על גבי יתדות

כלל במחלוקות רבי יהודה

המביא גט שנכתב בספינה

דף ח

הגבול המערבי של ארץ ישראל בתורה

דין העיר עכו

טומאת ארץ העמים

אוהל זרוק

דין סוריא

שלושה דברים שסוריא שווה לחוץ לארץ

שלושה דברים שסוריא שווה לארץ ישראל

איסורי שבות שהתירו במקום מצווה

"עצמן ונכסי קנויין לך"

"כל נכסי קנויין לך"

דף ט

הכותב כל נכסיו לעבדו ושיר דבר מועט

שְׁפָתַיִם וְשֶׁק מְשִׁיב דְּבָרִים וְכִחִים

שכיב מרע שכתב נכסיו לעבדו וקם מחוליו

שטר שאינו מקוים

שליח שאינו יכול לומר

דברים שהושאו רק גיטין ושטרי שחרור

עדים שאינם יודעים לקרוא או לחתום

המצווה לתת דבר ומת

דף י

שמירת המצוות בידי הכותים

שטר שחתום בו עד כותי

שטרות שנעשו בערכאות של גויים ובהדיוטות של גויים

דף יא

שמות מובהקים של גויים

שעבוד נכסים בשטר

גט שספק אם העדים החתומים בו יהודים

זכין לאדם שלא בפניו ואין חבין לו אלא בפניו

התופס לבעל חוב במקום שחב לאחרים

כאשר המלווה שלח שליח לתפוס עבורו

כשהלווה חייב ממון גם לזה שתפס

עשיר שתופס פאה עבור עני

דף יב

חיוב מזונות לאשה

חיוב מזונות לעבד כנעני

פרנסת מזונות עבד שאין האדון רוצה לתת לו

עבד שגלה לעיר מקלט

עבד שאין האדון זן אותו בשנות בצורת

המקדיש את ידי עבדו

תשלומי חבלת אדם

תשלומי חבלת עבד

הגט עבור האשה

שטר שחרור עבור העבד

דף יג

האומר תנו גט זה לאשתי ושטר שחרור זה עבדי ומת

תנו מנה לפלוני ומת

האומר כתבו ולא אמר תנו

מתנת שכיב מרע

מצווה לקיים דברי המת

קנין בדבר שלא בא לעולם

קנין מעמד שלשתן

קניין מעמד שלשתן בגוי

היאך מועיל קנין מעמד שלשתן בהלוואה

דף יד

שלושה דברים תקנו חכמים בלא טעם

קנין מעמד שלשתן במתנה מועטת

קנין מעמד שלשתן בטעות

שליח לפרוע חוב

אין לשליח לקבל עליו אחריות הדרך כשיש סכנת נפשות

השליח מחזיר למשלח

נשתלח להוליך מנה לפלוני ומצאו שמת

דברי שכיב מרע

מת המקבל וחזר השליח ומצא שגם המשלח מת

כשהמשלח היה בריא

דף טו

כשהמשלח היה שכיב מרע

סיכום הדינים כשנשתלח להוליך מנה לפלוני ומצאו שמת

פרק שני

שליח שלא אמר כל הנוסח "בפני נכתב ובפני נחתם"

גט שחציו לבד נחתם בפני השליח

גידוד חמישה ומחיצה חמישה

מדיני נטילת ידיים

דף טז

ניצוק קטפרס ומשקה טופח

עירוב מקוואות

בא חציו במים שאובים
ונפלו על חציו מים שאובים
נכנס חציו לארבעים סאה
ונתנו על חציו תשעה קבין
אחד או שנים אומרים
"בפני נכתב" ואחר אומר
"בפני נחתם"

דף יז

קושי גלות בבל
אחד אומר "בפני נכתב"
ושנים אומרים "בפני
נחתם"
תקנת כתיבת הזמן
בשטרות גבייה
תקנת כתיבת הזמן בגט
אשה
גט מאוחר
תקנת כתיבת הזמן בשטר
שחרור
אשת איש שזנתה והוציאה
גט שאין בו זמן

דף יח

תקנת כתיבת הזמן בגט
בימינו
אסור לאשה להינשא
שלושה חודשים לאחר
גרופיה
שמטת כספים בכתובות
שטרות שנכתבו ביום
ונחתמו בלילה שאחרי זה
גט שחתמו בו העדים מספר
ימים אחר כתיבתו
"כולכם כתבו גט לאשתי"

דף יט

באיזה דיו כותבים את הגט
כתב על גבי כתב לענין שבת
לחתום בשטר בלא לקרוא
בו
עדים שאינם יודעים לחתום
הלשון שהשטרות כשרים

להיות כתובים בו

נתן לאשתו נייר חלק ואמר
לה הרי זה גיטך
עדי מסירה צריכים לקרוא
את הגט
זרק גט ומצאו מזוזה

דף כ

המגרש בספר תורה
תיקון כתיבה שלא לשמה
גט שהאשה שילמה על
כתיבתו לסופר
נתינה אינה דווקא דבר
השווה פרוטה
גט חקוק
גט רקום

פירעון כתובה בשווי הגט
"הרי זה גיטך על מנת
שתחזירי לי אותו"
אותיות מוקפות גויל
כתיבת גט על גבי עבדו
איסור כתובת קעקע
גט כתוב על עבדו של בעלה
והוא עכשיו ברשותה

דף כא

חצרה וגיטה הבאים כאחד
על מה כותבים את הגט
אין אשה מתגרשת בכסף
פסול מחובר
כתב גט על עלה של עציץ
נקוב

דף כב

קניין עציץ נקוב וזרעים
שבו
מדיני יניקת הקרקע
שיעור עור לחיוב הוצאה
גט הכתוב על דבר שאפשר
לזייפו
עד מתי זוכרים עדי
המסירה

אם היה תנאי בגט

שאר שטרות הכתובים על
דבר שאפשר לזייפו

דף כג

גט שכתבו חרש שוטה או
קטן
פסולי שליחות בגט
נוכרי שהפריש תרומה
מתבואות
גוי ועבד לענין שליחות
בתרומה
עבד לענין שליחות בשחרורי
עבדים
נשים שאינן מביאות גט

דף כד

אשה שנעשית שליח הולכה
לגט עצמה
פרק שלישי
כתיבת הגט לשמה
אין ברירה בדיון זה
הבא לגרש אחת משתי
נשים ששמותיהן שווים
שנים ששמותיהם שווים
ובא אחד לגרש את אשתו
חליצות ששנו בהם חכמים
שהן פסולות
ריח הגט פוסל מהכהונה
גיטין פסולים

דף כה

דעת רבי יוחנן בענין ברירה
אין ברירה בגט גם כשתולה
בדעת אחרים
שחט את הפסח על מי מבניו
שיעלה ראשון
מה היא באותם הימים
הריני בועליך על מנת
שירצה אבא
הלוקח תבואה מהכותים
דינו כלוקח טבל וודאי
הלוקח יין מבין הכותים

הפרשת תרומות ומעשרות
באומד [=בלא מדידה]

חזקת קיום של פירות
ומעות שהניח להפריש
תרומות ומעשרות

זמני קלוקל היין

זמנים של מכירת התבואה

"רוח קדים קרישית"

ארבע רוחות

רבי ורב נחמן מכבדים את
רב נחמן בר יעקב

גילוי הזרוע מפני החום

נזקי רוח מזרחית

פרק רביעי

דף לב

ביטול שליחות הולכה של
גט

אין ביטול גט לאחר
הגירושין

לשונות שמבטלים את הגט

לשונות שמבטלים מתנה

"בטל הוא"

שליח מתנה הרי הוא
כשליח הגט

השולח את הגט ביד שלוחו
ומבטלו מה הוא מבטל

התקדשי לי לאחר שלושים
יום חוזרת בה

בפני כמה היו מבטלים את
הגט קודם התקנה

דף לג

פרוזבול בפני כמה

חתימות הפרוזבול

טעם תקנת רבן גמליאל
הזקן

עבר על תקנת רבן גמליאל
הזקן

כל המקדש אדעתא דרבנן
מקדש

הצלת זונה וטיהור ממזרים

שמועת מיתה מקומנטירין
של נוכרים

דף כט

שליח הולכה של גט שרצה
למסור את שליחותו לאחר

ציוה לכתוב גט אינם
אומרים לאחרים

אמר לו הבעל לשליח טול לי
הימנה חפץ פלוני

טול לי הימנה חפץ פלוני
ואחר כך תן לה הגט

המביא גט ממדינת הים
וחלה

שליח שהיו שלוחים אחרים
תחתיו ומת הראשון

שליח שלא ניתן לגירושין

שליח שלא ניתן לגירושין
לזמן

העושה שליח לגרש לאחר
שלושים יום

דף ל

שליח בית דין נעשה גם שלא
בפני שליח ראשון

קיום תנאי הגט באונס של
מעבר הנחר

פיס ולא התפייסה

הלוואה שיפרע מתרומות
ומעשרות של תבואתו

דברים שהקלו בהלוואה זו

הסכימו שיגבה את החוב
מתרומות ומעשרות והאחד
חוזר בו

הסכים הלווה לגבות את
החוב מתרומות ומעשרות
ונתייאש מהם

הלווה על תרומות ומעשרות
ומת הלווה

ישראל שאמר ללוי מעשר
יש לך בידי

דברים שהשוו תרומה
גדולה לתרומת מעשר

דף לא

אופן הפרשת מעשר ראשון
מעשה התלוי בתנאי או
בברירה

דף כו

כתיבת טופסי שטרות

דעת תנא קמא בעניין
כתיבת טופסי שטרות

דעת רבי אלעזר בעניין
כתיבת טופסי שטרות

דעת רבי יהודה בעניין
כתיבת טופסי שטרות

שלוש פעמים העמיד
שמואל את המשנה כרבי
אלעזר

שיר מקום הזמן בגט

מסקנת הסוגיה בענין
כתיבת טופסי שטרות

אין לחוש ל"מחזי כשקרא"

דף כז

המביא גט ואבד ממנו ומצא
גט כדוגמתו

נמצא הגט לאלתר

לא נמצא הגט לאלתר

סימן מובהק בגט

טביעת עין לצורבא מרבנן

מנין למדו שפעמים הגט
כשר ופעמים פסול

בירור דעת רבה ורבי זירא

השבת הגט לרבה בר בר
חנה

דף כח

חזקת חי

שעה אחת קודם המיתה

לשלוח קרבן חטאת
להקריבה

שלושה דברים שאמר רבי
אלעזר בן פרטא

מי שהעידו בו שנגמר דינו
למיתה

שמועת מיתה מבית דין

השולח גט ומבטלו בפני בית דין
אמר לעשרה כתבו גט ובא לבטל זה שלא בפני זה
פסק ההלכה במחלוקות רבי ורשב"ג אלה

דף לד

חלוקת נכסי יתומים
גילוי דעת בביטול הגט
בעל שאמר הלא רב ששת אמר לבטל הגט
סתירת האזנים שלא לשמוע
דברי הבעל המבטל הגט
ביטול הגט כשאומר קיימתי תנאי המבטלו
כתיבת גט מי שיש לו שני שמות
מומר כותב בגט שם יהדות שלו
מי שיש לו שני שמות
תקנות שהתקין רבן גמליאל הזקן בפרק זה
דברים שהתקינו מפני תיקון העולם בפרק זה

דף לה

פירעון חוב וכתובה מנכסי יתומים
באלו אופנים מועילה תקנת הנדר
ביטול הנדר על ידי הפרת הבעל
ביטול הנדר על ידי התרת חכם

דף לו

העדים חותמים על הגט מפני תיקון העולם
תקנת פרוזבול
יובל בזמן בית שני
הפקר בית דין הפקר היכן כותבים פרוזבול

פרוזבול מוקדם ופרוזבול מאוחר
בית דין הרוצה לבטל תקנת בית דין שקדם לו
הנעלבים ואינם עולבים משמעות המילה פרוזבול

דף לז

יתומים אינם צריכים לכתוב פרוזבול
פרוזבול בעל פה
אין כותבים פרוזבול אלא על הקרקע
שמיטת חוב בשטר שיש בו אחריות
שמיטת חוב שיש עליו משכון
לא לו דברים המשכון נקנה למלוה
המחזיר חוב בשביעת
האומר פרוזבול היה לי ואבד
עבד כנעני של ישראל שנשבה ופדאו ישראל אחר

דף לח

עבד נוכרי של נוכרי
דין משחרר עבדו
חטאים הגורמים לבעלי בתים שירדו מנכסיהם

דף לט

המקדיש את עבדו
המפקיר את עבדו
גר שמת והיו לו עבדים
דרכים שהעבד יוצא לחירות על ידי עצמו

דף מ

מעשה ראיה לשחרור
המקדש את שפחתו
המצווה בשעת מותו על שפחתו

חצי עבד של קטן
לשונות של שחרור
שחרור בעל פה
האדון ואמר שחררתי והעבד אומר לא שחררתי
הקדש מפקיע מידי שעבוד

דף מא

עבד שעשאו רבו אפותיקי ושחררו
דין אפותיקי
מי שחציו עבד וחציו בן חורין
חציו עבד וחציו בן חורין אינו יכול לשאת אשה
שחרור חצי עבד

דף מב

שחרור חצי עבד בשטר אף לדברי חכמים
הכותב נכסיו לשני עבדיו
חצי עבד שאין כופים את רבו לשחררו
חצי עבד שהוזק
הספיקות במעוכב גט שחרור
עבד היוצא בראשי איברים מכירת עבד לקנס

דף מג

עבד כהן אוכל בתרומה
יורשי חציו עבד וחציו בן חורין
חצי שפחה וחצי בת חורין שנתקדשה
איסור מכירת עבד לנוכרי

דף מד

מכירת עבד לנוכרי באונס
אופנים שספק אם קנסו את המוכר עבדו לנוכרי
המוכר ביתו בארץ ישראל לנוכרי

ושב זכו שתיקן בכל הנכסים

החילוק בין בנותיו לבת אשתו
המוצא מציאה לא ישבע מפני תיקון העולם

דף נב

אפטרופוס הבא למכור נכסי יתומים

אפטרופוס העומד בדיון עבור יתומים

אפטרופוס הבא לעשר תבואות יתומים

חפצי מצווה שעושה

אפטרופוס ליתומים מנכסיהם

מלבוש אפטרופוס ומאכלו מנכסי יתומים

אפטרופוס שמפסיד נכסי יתומים

מי מתמנה אפטרופוס על ידי בית דין

לשחרר עבדים

לחשב עימהם באחרונה

רבי מאיר אינו משגיח בדברי חלומות נגד ההלכה

מריבה בערב שבת מעשה שטן

קניין מטלטלים בנכסי יתומים

אם אפטרופוס צריך להישבע

דף נג

היזק שאינו ניכר

לימוד דיני קנסות זה מזה

המנסך יין חבירו לעבודה זרה

למה שנו גם מטמא וגם מדמע וגם מנסך

כהנים שפגלו במקדש

העושה מלאכה בפרת חטאת

קניין הנוכרי בקרקע ארץ ישראל

לקט שכחה ופאה של נוכרי נוכרי שלקט לקט שכחה ופאה משדה של ישראל

המפקיר לדעת ישראל בלבד

תבואה שישאל ונוכרי שותפים בה

ביאור משנת המוכר שדהו לנוכרי

המביא ביכורים משדה שקנה לפירות

מי קורא פרשת ביכורים

דף מח

מקדיש שדה מקנה ושדה אחוזה

פרק חמישי

תשלומי נזקין

דף מט

דין מזיק הקדש

האומר הרי עלי מנה לבדק הבית

דין תשלומי חוב

דין תשלומי כתובה

דף נ

דין ערב וקבלן

גביה מנכסי יתומים

הזיק זיבורית ושפאי עידית

מתי נפרעים מנכסי יתומים

פריעת חוב מנכסים

משועבדים כשיש בני חורין

תנו מנה לפלוני ואחריו לפלוני ואחריו לפלוני

אכילת פירות ושבח קרקעות ומזון האשה

והבנות אינם נפרעים מנכסים משועבדים

דף נא

נטלה האחת עישור נכסים

עד כמה חייבו חכמים לפדות מי שמכר עבדו לגוי

עד כמה חייבו לפדות מי שמכר בהמה גסה לגוי

קנסו את האב ומת

המוכר עבדו לבן חוץ לארץ

דף מה

"לא תסגיר עֶבֶד אֶל אֲדֹנָיו"

אין פודים את השבויים יתר על שוויים

אין מבריחים את השבויים מהשבי

ספר תורה שנכתב או נמצא ביד מין

ספר תורה שכתבו נוכרי

ספר תורה שנמצא ביד נוכרי

הכשר מצווה על ידי מי שאינו מצווה בה

קניית ספרי תורה תפילין ומזוזות מנוכרים

דף מו

המגרש את אשתו משום לעז זנות שיצא עליה

המגרש את אשתו משום שנדרה נדרים

הנודר ברבים

דבר היתר שהרואה טועה וחושבו לאיסור

הנודר לגרש את אשתו

הנושא אשה ונמצאת איילונית

המגרש את אשתו

משום שנמצאת איילונית

המוכר את עצמו ובניו לנוכרים

דף מז

משאלה אחרונה

הנהגת ריש לקיש בפרנסת עצמו

כמות מוחות שנמצאו על
אבן אחת

"בְּנֵי צִיּוֹן
הַמְּסֻלָּאִים בָּפִז"

"עֵינֵי עוֹלָלָה לְנַפְשִׁי מִכָּל
בָּנוֹת עֵירִי"

רבי יהושע פודה את ישמעאל
בן אלישע

מעשה בבנו ובבתו של רבי
ישמעאל בן אלישע

מעשה בצפנת בת פניאל

על מה נתחתם גזר דין

דין סיקריקון

דין אנפרות

דף נט

איזה דיין אומר את דעתו
תחילה

תורה וגדולה במקום אחד

קנייני החרש

קנייני הקטן

מלתחה

מיני בגדי פשתן

דברים שתקנו מפני דרכי
שלום בפרק זה

הקדמת הכהן

הקדמת כהן מהתורה או
מתקנת חכמים

האוכלים מקערה אחת

למחול על הכבוד הראוי לו

אין שם כהן

אין שם לוי

כהן אחר כהן ולוי אחר לוי

דף ס

סדר שאר קרואים שאחר
כהן ולוי

קריאה בחומשים בבית
הכנסת בציבור

ספר של הפטרות

כתיבת מגילה לתינוק
להתלמד בה

סופה של מרתא בת בייתוס

גרוגרות של רבי צדוק

יציאת רבן יוחנן בן זכאי
מירושלים

רבן יוחנן בן זכאי אצל
אספסיינוס

בשורת מינוי אספסיינוס
לקיסר

שלושה דברים שנתן
אספסיינוס לרבן יוחנן בן
זכאי

רפואת רבי צדוק

דברים שעשה טיטוס בבית
המקדש

מה שארע עם טיטוס בדרכו
לרומי

סופו של טיטוס

מעשה אונקלוס הגר

דף נז

כמה גדולה כוחה של בושה

אתרנגולא ואתרנגולתא
חריב טור מלכא

הר המלך בתפארתה

מעשי בני כפר סכניא וסופם

אשקא דריספק חריב ביתר

הרוגי נבוזאדן

גרים שיצאו מגוים
מפורסמים

"הַקֵּל קוֹל יַעֲקֹב וְהִזְדִּים יְדִי
עֲשׂוֹ" [א]

"הַקֵּל קוֹל יַעֲקֹב וְהִזְדִּים יְדִי
עֲשׂוֹ" [ב]

הראהו הקדוש ברוך הוא
לדוד חורבן בית ראשון ושני

"מִבֶּשֶׁן אָשִׁיב אָשִׁיב
מִמִּצְלוֹת יָם"

אשה ושבעה בניה

"כִּי עָלִידָה הָרְגָנוּ כָּל הַיּוֹם"

דף נח

קצוצי תפילין שנמצאו בראש
הרוגי ביתר

העושה מלאכה במי חטאת

מטבע שנפסל תרומה
שנטמאת וחמץ לאחר
הפסח

דעת רבי מאיר בענין נזק
שאינו ניכר

המבשל בשבת

הנוטע בשבת

הנוטע בשביעית

מתי קונסים אפילו בשוגג

דף נד

זר שאכל תרומה בשוגג

זרק דם טמא של קרבן
למזבח

המעשר בשבת

המטביל כלים בשבת

אגוזי פרך של ערלה
שנתערבו בהיתר

מלקט נטיעה של ערלה או
כלאי הכרם

נאמנות עד אחד לאסור
ממון חבירו

דף נה

חמישה דברים שהעיד רבי
יוחנן בן גודגדא

גזל בהמה והקריבה
לחטאתו

מי הרג את עשו

שלוש גזרות שגזרו על
היהודים

"אֲשֶׁרִי אֶדָם מִפֶּחַד תְּמִיד"

אקמצא ובר קמצא חרוב
ירושלים

דף נו

תחילה שלח הקיסר את
נירון

עשירי ירושלים בזמן
המצור

בריוני ירושלים שורפים
האוצרות

קבל גט מבעלי במקום פלוני
עד מתי אשת כהן אוכלת
תרומה
הנח לי עירוב מתמרים
ועירב לו מהגרגורות
לשונות בציווי הבעל לכתוב
גט

דף סו

מצווה לתת מיינו
כל השומע קולי יכתוב גט
לאשתי
אמר לשלושה ושנים מהם
קרובים
שליח עושה שליח בעשיית
הגט

דף סז

שבחם של חכמים
המצווה לשלוחו בפירוש
שיאמר לאחרים
אמר לעשרה
הנותן גט במעמד רבים
פרק שביעי

מי שאחזו קורדייקוס
רשימת המחלות
שרפואותיהן כתובות
בדפים אלו
רפואת חולי הבא מחמת
חום השמש
רפואת חולי הבא על ידי
הקור
עבדי ריש גלותא מצערים
את רב עמרם חסידא
עבדי ראש הגולה חשודים
על אבר מן החי
בכל זאת לא אכל רב ששת
בבית ראש הגולה

דף סח

עבדי ראש הגולה רצו להפיל
את רב ששת לבור
דברים שעשה לו קהלת

לעזר עם הנוכרי בשביעית
ולחחזיק את ידו
שאלת שלום הגוי
לכבד בן תורה שהוא בעל
מחלוקת
החכמים נקראו מלכים
יש לכפול שלום למלך
להאכיל לבהמתו לפני
שיאכל בעצמו

פרק ששי

סדר הפרקים ד-ה-ו-ז-ח-
הגט חל בקבלת האשה או
שלוחה
"התקבל" כ"הולך"
שליח קבלת הגט
איש או אשה כשרים
להוליך ולקבל
קבל הגט כמו שאמרה
האשה

דף סג

קטנה אינה עושה שליח
לקבלה
מתי שליח קבלה זוכה בגט
לאשה
שליח הולכה הנותן את הגט
לשליח קבלה
מתי מסתיים מינוי העדים
לכתיבת הגט

דף סד

בעל אומר לשם פיקדון
ושליש אומר לשם גירושין
בעל אומר שמסר לשליח
ושליח אומר שמסר לאשה
צא וקדש לי אשה סתם
חזקה שליח עושה שליחותו
מי מקבל את הגט של נערה
מאורסה

זמנים של קנייני הקטן

דף סה

תן גט לאשתי במקום פלוני

טבלה של זהב שפרשת סוטה
כתובה עליה
סדר כתיבת התורה על ידי
משה רבינו
שמונה פרשיות נאמרו ביום
הקמת המשכן
איזו מרובה תורה שבכתב או
תורה שבעל פה
דברים שבכתב ודברים
שבעל פה
שינוי מקום דבר מצווה
חלוקת מי הנהר
רב שימי משקה את שדה
אביי שילמד עמו אביי
תחבולה של רב שימי בר
אשי בהשקאת שדה אביי
עיקול הנהר על ידי בני
חרמך
חיה ועופות ודגים שנלכדו
במצודה

דף סא

מציאת חרש שוטה וקטן
עני המנקף בראש הזית
דברים של ממון שעושים
לנוכרים מפני דרכי שלום
אסור לסייע בידי עוברי
עבירה
עם הארץ שמותר לחבר
להשיא לו בתו
עם הארץ שאין מזמנים
עליו ואין מכריזין על
אבדתו
טומאת עם הארץ
להפקיד תרומה ביד עם
הארץ
חשש החלפה
אשת חבר טוחנת עם אשת
עם הארץ

דף סב

חבר המתקן תבואת עם
הארץ

לא לו דברים מועילה
הבדיקה
קידושין וגירושין של חרש
מעיקרו
שני אחים נשואים שתי
נשים בנישואין מדברי
חכמים
גירושי שוטה
משנתנו כרבי מאיר או כרבי
יוסי

דף עב

אמר לראשונים "אמרו
לפלוני לכתוב ולפלוני
לחתום"
אין גט לאחר מיתה
האומר "מהיום אם אמות"
ומת בו ביום
אין מתנה אחר מיתה
שכיב מרע שנתן גט לאשתו

דף עג

מתנת שכיב מרע שניתק
מחולי לחולי
אם לא אעמוד מחולי זה
והכישו נחש
אונס שאינו שכיב
יחוד האיש והאשה אחר
שנתן לה גט בתנאי
המגרש את האשה ואחר
כך נתייחד עמה
המגרש את האשה ואחר כך
בא עליה
מתי חל גט התלוי במיתה

דף עד

תנאי בלשון "על מנת"
תנאי לזמן קצוב
התולה מעשה בתנאי
שיקבל איזה דבר
מחילה על קיום התנאי
התנה עם אריסו עבודה
יתירה ולבסוף לא היה צריך
נתינה על כורחו של מקבל

מי שהכו אותו ברומח של
פרסים
מי שבלע צרעה
דברים המביאים לידי חולי
הנקרא אחילו
רפואת אחילו
כמה יאכל וישתה הרוצה
שלא יבא לידי חולי מעיים
מיני יינות
דברים המביאים לידי ויתק
דברים המביאים בנים
ויתקין
דבר המביא בנים נכפים
דברים הבאים על המשמש
שלא כדרך
רפואת דלריא
מי שאינו בקי בדרך ארץ
שלשה דברים מכחישים
כחו של אדם
שלשה דברים מתיזין גופו
של אדם
חמשה קרובין למיתה יותר
מן החיים
ששה העושה אותן מיד מת
שמונה רובן קשה ומיעוטן
יפה
שמונה ממעטים את הזרע
נתינת גט בזמן שהבעל ישן
נתינת גט של שוטה
נתינת גט של מי שאחזו
קורדייקוס
נתינת גט של מי ששחטו בו
שני סימנים
איזה רוצח בשוגג מתחייב
גלות
גט של מי שנשתתק

דף עא

מי הוא חרש שדינו כשוטה
גירושין של פקח ונעשה
חרש
אילם פסול לעדות

רביי שדים שהיו במקום
הנקרא שיחין
מעשה תפיסת אשמדאי
דברים שארעו בדרך שלקח
בניהו את אשמדאי
אשמדאי בא לפני שלמה
ומגלה לו היכן השמיר
אשמדאי דוחה את שלמה
ממלכותו
חזרת שלמה למלכותו
רפואות דמא דרישא
רפואת צליחתא

דף סט

רפואת ברוקתי
רפואת שברירי לילה
רפואת שברירי דיממא
רפואות דמא דאתי מנחירא
רפואת דמא דאתי מפומא
רפואת ככא
רפואת חינוכי
רפואת ברסם
רפואת גירא
רפואת גילויא
רפואת מורסא
רפואות של מחלות לב
רפואת כאב מעי
רפואת כירצא
רפואות של שלשול ועצירות
רפואת טחלי
יין ופת שחרית מונעים
מחלות
רפואת רושחתא
רפואת שיגרונא
רפואת צמירתא
רפואת צמרי
רפואת חוזיתא

דף ע

דף עה

מדיני התנאים

"הרי זה גיטך על מנת שתחזירי לי את הנניר"

נוסח אמירת גט שכיב מרע

תנאי תשמיש האב והנקת הבן

קצב בעצמו זמן

דף עו

המחלוקת אם צריך תנאי כפול

תנאי אחרי תנאי

תנאים האמורים בסוגיה ביוצא לדרך

אנטיפרס וכפר עותנאי

לצאת מארץ ישראל לחוץ לארץ

הרי זה גיטך אם אעבור מנגד פניך שלושים יום

התולה קיום הגט בחזרתו בסוף הזמן

דף עז

האופן שבו נחלקו אם זמנו של גט מוכיח עליו

כתיבת הגט כשתלאו באי ביאתו אחר הזמן

לאחר זמן פלוני

פרק שמיני

נתינת הגט לרשות האשה

גניבה על ידי חצירו

שני כתובים מלמדים על קניין חצר

שותף האומר לחבירו דין ודברים אין לי על שדה זו

האומרת לבעלה איני ניזונית ואיני עושה

גט בשבת

אדם משאיל מקום אחד ולא שני מקומות

דף עה

נתינת הגט לרשות האשה בתוך בית בעלה

המגרש צריך לומר שהוא מגרש

נתינת הגט מהאיש לאשה

נתינת הגט לעבדה של האשה

זרק לה גט בתוך ארבע אמות

זרק לה גט והוא חוץ לארבע אמות של שניהם

זרק חובו קרוב למלווה

נתן גט והשאיר בידו חוט המחובר לו

יד האשה בזמן קבלת הגט

היתה ידה עשויה כקטפרס וזרקו לה

דף עט

נתינת גט לאוויר רשותה המשתמר

רשויות חלוקות בגיטין

שלוש מידות בגיטין

שתי חצרות

שתי תיבות [=קופות]

גט ישן

אשת איש שנישאת לאחר

דף פ

כתיבת הזמן בגט

מלכות שאינה הוגנת

כתיבת מקום עשיית הגט

כתיבת שמות האיש והאשה ומקומות מגוריהם

שומרת יבם שנישאת לאחר בלא חליצה

שומרת יבם שזנתה

סופר שטעה ונתן את הגט לאשה ואת השובר לבעל

דף פא

ספיחי איסור גרושה לכהן

בא וראה שלא כדורות הראשונים

האחרונים

איסור אכילת טבל

המגרש את אשתו ואחר כך נתייחד עמה בפני עדים

המגרש את אשתו ואחר כך בא עליה בפני עדים

גט פשוט וגט מקושר

סדר עשיית גט מקושר

מי שגרש את אשתו בגט קרח ונישאת לאחר

דף פב

החתים שני עדים בגט ולאחר זמן החתים עד שלישי

פרק תשיעי

פירוש המילה "אלא"

המגרש את אשתו חוץ מפלוני

המגרש בתנאי שלא תינשא אשתו לפלוני

המקדש חוץ מפלוני

מהות הקידושין שהאשה אסורה לאחרים

גירש על מנת שלא תינשא לפלוני ונישאת לאחיו

דף פג

תשובות שהשיבו על דברי רבי אליעזר

היכן מצינו שזה אוסר וזה מתיר

גט התלוי בתנאי לעולם

גירושין ליום אחד

דף פד

הרי זה גיטך על מנת שתינשאי לפלוני

תנאי שאי אפשר לקיימו
בדרך הטבע

תנאי שאסור לקיימו

נתן גט חוץ מפלוני

היאך מתקן את הגט

תנאים והגבלות הכתובים
בגט

גט שיש בו מחק

תנאים והגבלות הנאמרים
לעידית הגט

דף פה

כמה אופנים של שיור בגט

נוסח גט אשה

דינים מיוחדים בכתיבת
הגט

זהירות בהכשר הגיטין

דף פו

נוסח גט שחרור

מקח טעות בעבדים

רפואת שחין

שלושה גיטין פסולים ואם
נישאת הוולד כשר

מי חטאת ששטו מהם בהמה
חיה או עוף

אין צריך נתינה לשמה

דף פז

גט אחד לכמה גירושין

שני גיטין זה בצד זה ועדים
חתומים תחתיהם

דף פח

גט הכתוב בשני עמודים

מקום חתימת העדים

לשון חתימת העדים והגט

אופן חתימת שמות העדים

חתימת נקיי הדעת
שבירושלים בשטרות

לא חרבה ארץ ישראל עד
שעבדו בה שבעה בתי דינים
עבודה זרה

מדוע גלו בימי הושע בן אלה

"וַיִּשְׁקֹד ה' עַל הָרְעָה וַיְבִיֶּאֱהָ
עֲלֵינוּ כִּי צָדִיק ה'"

מהרה של הקדוש ברוך הוא

החרש והמסגר

גט מעושה

מי כשר לדון

דיניה של דבורה הנביאה

דף פט

דין קול באיסורי כהונה

דין קול בקידושין

האם מבטלים את הקול

יצא הקול שנתקדשה לקטן

דין אמתלא

אמתלא שאינה מפורשת

נתקדשה לאחר הקול

קול אחר קול

דף צ

המתנת שלושה חודשים
לגט שניתן לחומרא

למי מותר לגרש את אשתו

פירוש המילה "כיי"

בלבו לגרש את אשתו והיא
יושבת תחתיו ומשמשתו

הנהגת האיש עם אשתו
לעניין הרחקתה מפריצות